

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

ARCHEOLOGIA

Scientific Research Journal of the A. Apakidze Institute
of Archaeology of the European University

IRAKLI TSITSISHVILI
1918-2001

ISSN 2960-9704

IRAKLI TSITSISHVILI. ASCENSION

Nikoloz Shavishvili,

Professor, Architect, engineer;

Head of the International School of Design at Georgian Technical University

Two decades have passed since Professor Irakli Tsitsishvili is no longer with us, and this period of time – insignificant for history, but tangible for man – has revealed even more clearly the true scale of this personality. We, his students, have always recognized and appreciated his prominent place in Georgian culture, but the upheavals, storms and wars endured by our homeland over the past three decades have already shown everyone how much we have lost precisely those people who could, using the trust and goodwill of the people we have earned, offer wisely considered advice through thoughtful, measured intervention and the precise assessments of an experienced man. While he was with us, Mr. Irakli always shared the pain of society and did not miss the opportunity to leave us a strong word, whether it was a publication, a TV show or a public speech. The separation of Abkhazia and Samachablo remained unhealed wounds for him, although he felt special pain due to the events unfolding in his native region – Shida/Inner Kartli. Being a wise man, he soberly assessed the difficulties of Abkhazia's rapid return, but he could not accept Russia's unpunished rampage dangerously close to Tsitsishvili's ancestral villages – Khvedureti, Dzama Gorge, or even Nichbisi, where the Tsitsishvili fortress, towers, churches and many small sanctuaries are located.

If there was ever a true nobleman, knight and aristocrat in Georgia, then nobleman Irakli Tsitsishvili by birth was not inferior to anyone. If he hadn't had his natural talent and selfless work, it would have been very difficult for the son of Nikoloz Tsitsishvili and Alexandra Tarkhan-Mouravi to achieve that success in the Soviet system – a recognized scholar, an outstanding public figure, and a high-ranking official (although not from the party nomenclature, since he held only functional positions in the fields of architecture, construction, and heritage protection) – which fell to his lot. Admittedly, it would not have been for the engineering discovery of a 24-year-old captain in 1943, who built a pontoon bridge across the Dnieper in 10 days and nights to ferry heavy equipment and troops and achieve decisive military success. After the Second World War, Mr. Irakli might have had problems because of his noble origin, but the Hero of the Soviet Union opened the way for him to pursue a scientific and professional career. From today's point of view, the most important thing for us is that he was able to direct his own advancement to serve the national cause of his native Georgia – the study of cultural history and protection of heritage monuments.

It is unfortunate that today's youth barely recognizes Mr. Irakli's name and knows little of his life and work. Moreover, the Tbilisi City Hall has spent nearly 15 years legitimizing the street named after him, for which, in my opinion, it has found an extremely unsuccessful, narrow and winding passage between densely built-up residential buildings in the vicinity of the Vake swimming pool – while over the past two decades, the decisions of the City Hall, due to the short-term political situation, have not once they caused damage to the toponymy of the capital. This hardly surprising: it is difficult to find among those in power anyone who understands Mr. Irakli's significance, can envision his place in the history of our culture, or acknowledges his invaluable role in identifying, saving, documenting, conserving, and preserving Georgian heritage monuments. Few know that in 1959, after defending his doctoral dissertation in art history, a young scholar was actively involved in founding the first voluntary organization of this type in the Soviet Union – The Society for the Protection of Cultural Monuments of Georgia – and in 1977, through his efforts, Georgia (also the first among the Soviet republics) adopted the Law "On the Protection and Use of Historical and Cultural Monuments", on

the basis of which, in 1978, the Main Scientific and Production Directorate for the Protection and Use of Historical, Cultural and Natural Monuments was established, headed by Mr. Irakli from its founding until 1990. From 1978 to the end of his life, he also served as Chairman of the Presidium of the Society for the Protection of Cultural Monuments of Georgia.

Trained as an architect and accomplished as a civil engineer, Mr. Irakli Tsitsishvili devoted the entire post-war period – nearly sixty years – to the study of Georgian historical and cultural monuments. In our profession, there are not a few who have applied an architect's qualifications to archaeological expedition, at the Armazi excavations, where he worked for many years. My mother, Liana Shetsiruli, who was then a student at TSU's Faculty of History (specializing in Georgian history), recalls how she first met Mr. Irakli in 1949 – then a very young researcher-archaeologist at the Armazi excavations – and was struck by his broad erudition, his love for the work, his attentiveness to the monuments, and his ability to engage students in archaeological activity. The relationship that began there, continued through a friendship between our families, and I, as one of Mr. Irakli's students, recall with pride that in the mid-1990s, when universal chaos, anarchy, and hardship had taken hold in Georgia, I helped facilitate the modest assistance that Tbilisi's First School, the Classical Gymnasium, then led by my mother, provided to Mr. Irakli and several other faculty members of my alma mater, the Faculty of Architecture at GTU: enabling them to receive a Soros Foundation stipend for extracurricular classes at the school. For this aristocrat, distinguished by his purity of character and selflessness, that modest sum helped him maintain a dignified existence.

Active involvement in the study of Georgian history and archaeological excavations meant that in the postwar period, Mr. Irakli Tsitsishvili in addition to the Architecture Department at GTU (the Polytechnic Institute), which he headed from 1956 to 1992, also worked at the Institute of History, Ethnography and Archaeology named after Ivane Javakhishvili at the Georgian Academy of Sciences. The Armazi excavations at Mtskheta were followed by others; he surveyed and scientifically studied numerous monuments of Georgian architecture, among them Antiochi, the settlement site at Drianeti, and Ujarma fortress, to which he dedicated a monograph in 1982, as well as many others. The detailed study of monuments became one of the most important aspects of Mr. Irakli's work, culminating in 1995 in the fundamental work "History of Georgian Art", followed the next year by another key book co-authored with Nodar Janberidze and published in Moscow in Russian "Architectural Monuments of Georgia", which greatly contributed to introducing Georgian material culture to a broad international audience.

Mr. Irakli was a pure man in the most exalted sense of the word: he was never touched by the filth that, unfortunately, often characterizes human relations, especially when the field of these relations is art and science. Where restraint is opposed to ambition, talent is opposed to mediocrity, an unquenchable thirst for career growth is opposed to consistent steps, and gossip and backstage intrigues are commonplace. I remember how, as a young graduate student, I witnessed Irakli's return to the department. Entering the office, he threw his bulky leather briefcase (which he never set aside) on the table and, sinking heavily into an armchair, loudly declared: "That's it, enough, I'm not submitting again!" It turned out that he was returning from a meeting of the Georgian Academy of Sciences, where he, an honored scientist, had been denied corresponding membership by secret ballot. It was so obvious to us that this outcome had been reached not through genuine, substantive assessment and deep scholarly judgment, but that Mr. Irakli had simply become yet another victim of the Academy member's hidden intrigues and clannish rivalries, that we immediately tried to convince him of the necessity of resubmitting his candidacy. All our attempts were in vain. He no longer applied, and we should have understood at once: Mr. Irakli was not the kind of person who would collect the votes of academics through phone calls, personal requests, house-to-house visits, and promises. I have no wish whatsoever to diminish by this episode the immense stature and significance of those Georgian scientists who were truly great figures and fully deserved their academicianship. After all, there were many of Irakli's friends among them – historians, archaeologists, linguists: Andria Apakidze, Otar Japaridze, Alexander Javakhishvili, Kote Tsereteli and others. With this episode, I only emphasized the well-known fact that deals,

clan groups and hidden struggles have never been eradicated from the Georgian Academy of Sciences, and all this was utterly foreign and unacceptable to Professor Irakli Tsitsishvili.

Yes, he stood above all of that, he wouldn't soil himself with petty arguments and elegantly disengage from any relationships that was unwanted or unworthy of the high standard he had set for himself. Irakli Tsitsishvili was a model of sophistication. Open and friendly, sociable and easy to communicate, at the same time, he always maintained the invisible distance that existed between him and other people. We knew little of his personal life, yet he had a remarkable family: a brilliant daughter, Maya, whose untimely passing has so recently broken all our hearts, and two grandchildren, Iki and Nino. Fortunately, they followed in the footsteps of their mother and grandfather in the field of art history, enriching the study of new Georgian visual art, artistic analysis, and Georgian modernism with many fascinating works of research.

Mr. Irakli Tsitsishvili spoke loudly, I never heard him whisper. He wasn't of exceptional physical height, but in spirit he stood above the great majority of those around him. As I wrote this letter, I kept thinking about the title, and suddenly realized how many times I had used the word "above" and its derivatives. And then the title came – the life of Mr. Irakli Tsitsishvili was ascension. He should remain in our memory at this peak.

I. Tsitsishvili at Tbilisi First School (Classical Gymnasium), 1996y.

In the foreground, sitting from left: Acad. Kote Tsereteli, school director Liana Shetsiruli, prof. Irakli Tsitsishvili, prof. Guram Mirianashvili

Professor Irakli Tsitsishvili and Professor Guram Mirianashvili

Irakli Tsitsishvili with his granddaughter

Hero of the Soviet Union, Major of the engineering Troops Irakli Tsitsishvili, 1945.

Irakli Tsitsishvili at the archaeological site

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

АРХЕОЛОГИЯ

Институт археологии имени академика
Андриа Апакидзе

ИРАКЛИЙ ЦИЦИШВИЛИ
1918-2001

ИРАКЛИЙ ЦИЦИШВИЛИ. ВОЗВЫШЕНИЕ

Николоз Шавишвили,

Профессор, архитектор, инженер;
руководитель Международной школы дизайна Грузинского технического университета

Прошло два десятка лет с тех пор, как профессора Ираклия Цицишвили нет с нами, и этот отрезок времени – ничтожный для истории, но ощутимый для человека – ещё ярче выявил истинный масштаб этой личности. Мы, его ученики, всегда признавали и ценили его выдающееся место в грузинской культуре, однако потрясения, переломы и войны, пережитые нашей родиной за последние три десятилетия, наглядно показали всем, насколько мы лишились именно таких людей, которые, пользуясь заслуженно обретенным доверием и доброжелательностью народа, могли бы предложить взвешенный совет, разумное вмешательство и мудрые, точные оценки опытного человека. Пока он был с нами, господин Ираклий всегда разделял боль общества и не упускал возможности оставить веское слово – будь то публикация, телепередача или публичное выступление. Незаживающими ранами для него оставались отторжение Абхазии и Самачабло, хотя особую боль он испытывал из-за событий, разворачивавшихся в его родном краю – Внутренней Картли. Будучи мудрым человеком, он трезво оценивал сложности скорого возвращения Абхазии, но никак не мог смириться с безнаказанным разгулом России в опасной близости от родовых сёл Цицишвили – Хведурети, ущелья Дзами или даже Ничбиси, где находятся цицишвилиевская крепость-дворец, башни, церкви и множество малых святыщ.

Если кто и был истинным аристократом, рыцарем и дворянином в Грузии, то князь по происхождению Ираклий Цицишвили никому не уступал. Не будь у него природного таланта и самоотверженного труда, сыну Николая Цицишвили и Александры Тархан-Моурави было бы очень трудно достичь в советской системе того успеха – признанного учёного, выдающегося общественного деятеля, высокопоставленного лица (хотя и не из партийной номенклатуры, поскольку занимал лишь функциональные должности в сферах архитектуры, строительства и охраны памятников) – который выпал на его долю. Надо признать, что, не будь инженерной находки двадцатичетырёхлетнего капитана в 1943 году, благодаря которой за десять дней и ночей на Днепре был построен понтонный мост для переправки тяжёлой техники и живой силы, обеспечивший решающий успех в боевых действиях, дальнейшая его судьба могла сложиться иначе. После Второй мировой войны у господина Ираклия могли бы возникнуть трудности из-за дворянского происхождения, но звезда Героя Советского Союза открыла ему путь на научное и служебное поприще. С нынешней точки зрения для нас важнее всего то, что он сумел направить собственное продвижение на служение национальному делу родной Грузии – изучению истории культуры и защите памятников.

Прискорбно, что современная молодёжь мало знает имя господина Ираклия и почти ничего не ведает о его жизни и деятельности. Более того, мэрии Тбилиси понадобилось пятнадцать лет, чтобы узаконить улицу, названную в его честь, и для этого, по моему мнению, был выбран крайне неудачный участок: узкий, извилистый проход между плотно застроенными жилыми домами в районе Вакийского бассейна. Между тем за последние два десятилетия решения мэрии, продиктованные краткосрочной политической конъюнктурой, не раз наносили ущерб топонимике столицы. И неудивительно: во властных структурах едва ли найдётся человек, который в полной мере осознаёт значение личности господина Ираклия, понимает его место в истории нашей культуры и признаёт его неоценимый вклад в выявление, изучение, сохранение и консервацию грузинских памятников. Мало кто знает, что в 1959 году, после защиты

докторской диссертации по искусствоведению, молодой исследователь активно включился в создание в Советском Союзе первой добровольной организации подобного типа – Общества защиты памятников культуры Грузии. В 1977 году именно по его инициативе Грузия – первой среди советских республик – приняла Закон «Об охране и использовании памятников истории и культуры», на основании которого в 1978 году было создано Главное научно-производственное управление по охране и использованию памятников истории, культуры и природы. С момента основания и до 1990 года руководителем этого учреждения был господин Ираклий. С 1978 года и до конца жизни он также возглавлял президиум Общества охраны памятников культуры Грузии.

По образованию архитектор, по специальности инженер-строитель, господин Ираклий Цицишвили посвятил весь послевоенный период после Второй мировой войны – почти 60 лет – изучению памятников грузинской исторической культуры. В нашей профессии мало тех, кто применил квалификацию архитектора в археологии: такие специалисты встречаются и сегодня, в моем и других поколениях. Господин Ираклий, вероятно, был одним из первых среди них: уже с 1945 года он участвовал в археологической экспедиции в Мцхете, на раскопках Армази, где работал многие годы. Моя мать, Лиана Шецирули, которая в то время была студенткой исторического факультета ТГУ (по специальности история Грузии), вспоминает, как впервые встретила в 1949 году господина Ираклия, тогда еще молодого исследователя-археолога, на раскопках Армази и была восхищена его широкой эрудицией, любовью к делу, вниманием к памятникам и умением заинтересовать студентов археологической деятельностью. Начавшиеся отношения переросли в дружбу наших семей, и я, как один из учеников господина Ираклия, с гордостью вспоминаю, что в середине 1990-х годов, когда в Грузии воцарились всеобщий хаос, анархия и лишения, я способствовал той небольшой помощи, которую Первая школа Тбилиси – классическая гимназия, которой тогда руководила моя мать – оказала господину Ираклию и вместе с ним нескольким другим преподавателям моего родного факультета архитектуры ГТУ, чтобы они получили вознаграждение от фонда Сороса для проведения факультативных занятий в школе: тогда этому аристократу, выделявшемуся своей безупречностью и бескорыстием, эта не столь значительная сумма помогла сохранить достойное существование.

Активное участие в исследовании истории Грузии и археологических раскопках привело к тому, что в послевоенный период Ираклий Цицишвили, помимо кафедры архитектуры Технического университета Грузии (тогдашнего Политехнического института), которой он руководил с 1956 по 1992 год, работал также в Институте истории, этнографии и археологии имени Иванэ Джавахишвили Академии наук Грузии. За раскопками в Армази Мцхеты последовали другие, он измерил и научно исследовал многие памятники грузинской архитектуры, в том числе Антиохию, Насахлари в Дрианети, крепость Уджарма, которой он посвятил монографию в 1982 году, и многие другие. Детальное изучение памятников стало важнейшей стороной деятельности господина Ираклия, результатом чего в 1995 году стал фундаментальный труд «История грузинского искусства», за которым в следующем году последовала другая ключевая книга, написанная совместно с Нодаром Джанберидзе и изданная на русском языке в Москве – «Архитектурные памятники Грузии», которая внесла большой вклад в дело ознакомления широкой международной аудитории с грузинской материальной культурой.

Ираклий был человеком чистым в самом возвышенном смысле этого слова: его никогда не касалась та грязь, которая, к сожалению, часто характеризует человеческие отношения, тем более, когда поле этих отношений – искусство и наука. Там, где сдержанность противостоит амбициям, талант – бездарности, неутолимая жажда карьерного роста – последовательным шагом, а сплетни и закулисные интриги – обычное дело. Вспоминается, как будучи еще молодым аспирантом, я стал свидетелем возвращения Ираклия на кафедру. Войдя в кабинет, он бросил на стол свой объемный кожаный портфель (который никогда не выпускал из рук) и, тяжело опустившись в кресло, громко заявил: «Все, хватит, больше не подам заявку!». Оказалось, он возвращался с заседания Академии наук Грузии, где ему, заслуженному

ученому, по результатам тайного голосования отказали в избрании членом-корреспондентом. Нам было настолько очевидно, что этот результат был достигнут не путем истинной, объективной оценки и глубокого научного суждения, а что Ираклий стал очередной жертвой тайных интриг и клановых противостояний академиков, что мы немедленно попытались убедить его в необходимости повторно подать документы. Все наши попытки были тщетны. Он больше не подавал заявлений, и мы должны были сразу это понять: Ираклий не был тем человеком, который стал бы собирать голоса академиков посредством телефонных звонков, личных просьб, хождений по домам и обещаний. Этим эпизодом я ни в коем случае не хочу умалить огромный вес и значение тех грузинских ученых, которые были истинно великими деятелями и совершенно заслуженно получили звание академиков. Среди них ведь было много друзей Ираклия – историки, археологи, языковеды: Андрия Апакидзе, Отар Джапаридзе, Александр Джавахишвили, Коте Церетели и другие. Этим эпизодом я лишь подчеркнул общеизвестный факт, что в Академии наук Грузии сделки, клановые группы и тайные борьбы до сих пор не искоренены, а все это было чуждо и неприемлемо для профессора Ираклия Цицишвили.

Да, он был выше этого, не стал бы пачкать себя мелкими спорами и элегантно прерывал отношения, которые ему были нежелательны и не соответствовали установленным им самим высоким стандартам. Ираклий Цицишвили был эталоном утонченности. Открытый и дружелюбный, контактный и легкий в общении, он в то же время всегда сохранял ту невидимую дистанцию, которая существовала между ним и другими людьми. Мы мало знали о его личной жизни, но у него была замечательная семья: блестящая дочь Майя, которая недавно всех нас опечалила своей безвременной кончиной, и двое внуков, Ики и Нино. К счастью, они пошли по стопам матери и деда в области искусствоведения и обогатили новейшее грузинское изобразительное искусство, анализ художественных произведений, изучение грузинского модернизма, многими интересными исследованиями.

Господин Ираклий Цицишвили говорил громко, его шепота я не слышал. Он не отличался выдающимся ростом, но духом он был выше большинства окружающих. Я писал это письмо, размышляя над заголовком, и вдруг понял, сколько раз я использовал слово «выше» и его производные. И вот пришел заголовок – жизнь господина Ираклия Цицишвили была возвышенной. Он должен остаться в нашей памяти на этой вершине.

*Ираклий Цицишвили в первой школе Тбилиси (классической гимназии), 1996 г.
На переднем плане слева сидят: академик Котэ Церетели, директор школы
Лиана Шецирули, профессор Ираклий Цицишвили,
профессор Гурам Мирианашвили*

Проф. Ираклий Цицишвили и проф. Гурам Мирианашвили

Ираклий Цицишвили с внучкой

Герой Советского Союза, майор инженерных войск Ираклий Цицишвили, 1945 год

Ираклий Цицишвили на археологических раскопках

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

არქეოლოგია

ევროპის უნივერსიტეტის
აკადემიკოს ა. აფაქიძის სახელობის არქეოლოგიის
ინსტიტუტის სამეცნიერო კვლევითი ჟურნალი

ირაკლი ციციშვილი
1918 – 2001

ირაკლი ციციშვილი. ამაღლება

ნიკოლოზ შავიშვილი,

პროფესორი, არქიტექტორი, ინჟინერი;
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
დიზაინის საერთაშორისო სკოლის ხელმძღვანელი

ორი ათეული წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც პროფესორი ირაკლი ციციშვილი ჩვენთან აღარ არის და დროის ამ მონაკვეთმა – ისტორიისთვის უმნიშვნელომ და ადამიანისთვის საგრძნობმა – კიდევ უფრო გამოკვეთა ამ პიროვნების ნამდვილი მასშტაბი. ჩვენ, მისი მოწაფეები, ყოველთვის ვაღიარებდით და ვაფასებდით მის გამორჩეულ ადგილს ქართულ კულტურაში, მაგრამ ჩვენი სამშობლოს მიერ ბოლო სამ ათწლეულში გადატანილმა რყევებმა, ქართველობა და ომებმა უკვე ყველას დაანახა, რამდენად დაგვაკლდა სწორედ ასეთი ადამიანები, რომლებსაც შეეძლოთ ესარგებლა ხალხისგან დამსახურებულად მოპოვებული ნდობით და კეთილგანწყობილი, გონივრული ჩარევით და გამოცდილი კაცის ჭკვიანური, ზუსტი შეფასებებით კარგად აწონილი რჩევა მოეწოდებინა ჩვენთვის. სანამ ჩვენთან იყო, ბატონი ირაკლი მუდამ იზიარებდა საზოგადოების სატიკვარს და არ დაგზარდებოდა ჩვენთვის წონადი სიტყვა დაეტოვებინა – იყო ეს პუბლიცაცია, სატელევიზიო გადაცემა თუ საჯარო გამოსვლა. მოუშუშებელ ჭრილობებად მისთვის დარჩა აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს გამოყოფა, თუმცა განსაკუთრებულ ტკივილს იგი გრძნობდა მის მშობლიურ მხარეში – შიდა ქართლში განვითარებული მოვლენების გამო. ბრძენი კაცი, იგი საღად აფასებდა აფხაზეთის სწრაფად დაბრუნების სირთულეს, მაგრამ ვერაფრით ეგუებოდა რუსეთის დაუსჯელ თარეშს ციციშვილების საგვარეულო სოფლების სამიშ სიახლოვეში – ხვედურეთთან, ძამის ხეობასთან, ან თუნდაც ნიჩბისთან, სადაც ციციშვილების ციხედარბაზი, კოშკები, ეკლესიები და უამრავი პატარა სალოცავია.

თუ კი ვინმე იყო ჭეშმარიტი დიდგვაროვანი, რაინდი და არისტოკრატი საქართველოში, წარმომოებით თავადი ირაკლი ციციშვილი არავის ჩამოუვარდებოდა. ბუნებრივი ნიჭი და თავდაუზოგავი შრომა რომ არა, ნიკოლოზ ციციშვილისა და ალექსანდრა თარხან-მოურავის შვილს ძალიან გაუჭირდებოდა საბჭოურ სისტემაში იმ წარმატების მოპოვება – აღიარებული მეცნიერი, გამორჩეული საზოგადო მოღვაწე, მაღალი თანამდებობის პირი (თუმცა არა პარტიული ნომენკლატურიდან, რადგან მხოლოდ ფუნქციურ პოზიციებს იკავებდა არქიტექტურის, მშენებლობისა და ძეგლთა დაცვის დარგებში) – რაც მას წილად ხვდა. უნდა ვაღიაროთ, რომ არა 1943 წ. 24 წლის კაპიტანის საინჟინრო მიგნება, რომელმაც 10 დღე-ღამეში დნეპრზე პონტონის ხიდი ააგებინა მძიმე ტექნიკის და ცოცხალი ძალის გადასაყვანად და საომარ მოქედებაში გადამწყვეტი წარმატების მისაღწევად, ბატონ ირაკლის მეორე მსოფლიო ომის შემდეგაც თავადური წარმომოების გამო პრობლემები შეექმნებოდა, მაგრამ საბჭოთა კავშირის გმირის ვარსკვლავმა მას სამეცნიერო და სამსახურეობრივი ასპარეზის გზები შეუწარმოა – დღევანდელი გადასახედიდან კი ჩვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი ისაა, რომ მან საკუთარი წინსვლა მშობლიური საქართველოსთვის ეროვნულ საქმეს – კულტურის ისტორიის შესწავლას და ძეგლთა დაცვას მოახმარა.

სამწუხაროა, რომ დღევანდელ ახალგაზრდობას ნაკლებად ესმის ბატონი ირაკლის სახელი და ცოტა რამ თუ იცის მისი ცხოვრების და მოღვაწეობის შესახებ. ის კი არა, თბილისის მერიამ ლამის 15 წელი მოანდომა, რომ ბატონი ირაკლის სახელობის ქუჩა დაეკანონებინა, რისთვისაც ვაკის საცურაო აუზის მიმდებარედ გამოძებნა, ჩემი აზრით, მეტად უღიმღამო, ვიწრო და ტენილი გასასვლელი მჭიდროთ გაშენებულ საცხოვრებელ სახლებს შორის, იმ დროს როცა ამ უკანასკნელ ოცწლეულში მოკლევადიანი პოლიტიკური კონიუქტურით განპირობებულმა მერიის

ნაუცბათევმა გადაწყვეტილებებმა დედაქალაქის ტოპონიმის მრავალჯერ ავნო. არცაა გასაკვირი: ხელისუფლებაში ძნელად თუ მოიძებნება ისეთი პიროვნება, რომელსაც ესმის ბატონი ირაკლის მნიშვნელობა და წარმოდგენია მისი ადგილი ჩვენი კულტურის ისტორიაში, აღიარებს მის დაუფასებელ როლს ქართული ძეგლების გამოვლენის, გადარჩენის, აღწერის, კონსერვაციისა და მოვლის საქმეში. ცოტა ვინმემ თუ იცის, რომ 1959 წ., ხელოვნებათმცოდნეობის დარგში სადოქტორო დისერტაციის დაცვის შემდეგ, ჯერ კიდევ ახალგაზრდა მეცნიერი აქტიურად ჩაერთო საბჭოთა კავშირში ამ ტიპის პირველი ნებაყოფლობითი ორგანიზაციის – საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების – დაარსებაში, ხოლო 1977 წ. სწორედ მისი ძალისხმევით საქართველომ (ასევე პირველმა საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის) მიიღო კანონი „ისტორიისა და კულტურის ძეგლების დაცვისა და გამოყენების შესახებ“, რის საფუძველზე 1978 წ. შეიქმნა ისტორიის, კულტურის, ბუნების ძეგლთა დაცვისა და გამოყენების მთავარი სამეცნიერო-საწარმოო სამმართველო, რომლის უფროსი მისი დაარსებიდან 1990 წლამდე ბატონი ირაკლი იყო. 1978 წლიდან სიცოცხლის ბოლომდე იგი აგრეთვე გახლდათ საქართველოს კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების პრეზიდენტის თავმჯდომარე.

განათლებით არქიტექტორმა, განსწავლულობით ინჟინერ-მშენებელმა, ბატონმა ირაკლი ციციშვილმა მეორე მსოფლიო ომის მთელი შემდგომი პერიოდი – თითქმის 60 წელი ქართული ისტორიული კულტურის ძეგლთა შესწავლას მოაწოდო. ჩვენს პროფესიაში ცოტანი არ არიან, ვისაც არქიტექტორის კვალიფიკაცია არქეოლოგიაში გამოუყენებია: ასეთები დღესაც ჩემსა და სხვა თაობებშიც მოიძებნება. ბატონი ირაკლი, ალბათ, მათ შორის პირველი უნდა ყოფილიყო: ჯერ კიდევ 1945 წლიდან იგი მცხეთის არქეოლოგიურ ექსპედიციაშია, არმაზის გათხრებზე, სადაც მან მრავალი წელი იმუშავა. დედაჩემი, ლიანა შეწირული რომელიც იმ დროს თსუ-ს ისტორიის ფაკულტეტის სტუდენტი (საქართველოს ისტორიის განხრით) იყო, იხსენებს, როგორ შეხვდა პირველად 1949 წ. ბ-ნ ირაკლის, მაშინ სულ ახალბედა მკვლევარ-არქეოლოგს, არმაზის გათხრებზე და აღფრთოვანებული დარჩა მისი ფართო ერუდიციით, საქმისადმი სიყვარულით, ძეგლებისადმი ყურადღებით დაუნარიტსტუდენტებიარქეოლოგიური საქმიანობით დაეინტერესებინა. დაწყებული ურთიერთობა ჩვენი ოჯახების დამეგობრებით გაგრძელდა, და მე, ბატონი ირაკლის ერთ-ერთ მოწაფეთაგან, დღეს სიამაყით ვიხსენებ, რომ 1990-იანების შუა წლებში, როცა საქართველოში საყოველთაო ქაოსმა, ანარქიამ და გაჭირვებამ დაისადგურა, ხელი შევუწყვე იმ მცირეოდენ დახმარებას, რომელიც თბილისის პირველმა სკოლამ – კლასიკურმა გიმნაზიამ, რომელსაც მაშინ დედაჩემი ხელმძღვანელობდა – გაუწია ბ-ნ ირაკლის და მასთან ერთად სტუ-ს ჩემი მშობლიური – არქიტექტურის ფაკულტეტის რამოდენიმე სხვა პედაგოგს, რომ სკოლაში ფაკულტატური მეცადინეობებისათვის მიეღოთ სოროსის ფონდის მიერ გამოყოფილი გასამრჯელო: მაშინ ამ სისპეტაკით და უანგარობით გამორჩეულ არისტოკრატს ამ არც თუ ისე მნიშვნელოვანმა თანხამ ხელი შეუწყო ღირსეული არსებობის შენარჩუნებაში.

საქართველოს ისტორიის კვლევაში და არქეოლოგიურ გათხრებში აქტიურმა ჩართვამ განაპირობა, რომ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში ბატონი ირაკლი ციციშვილი, გარდა სტუ-ს (მაშინდელი პოლიტექნიკური ინსტიტუტის) არქიტექტურის კათედრისა, რომელსაც იგი 1956-1992 წწ. ხელმძღვანელობდა, აგრეთვე მუშაობდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და არქეოლოგიის ინსტიტუტშიც. მცხეთის არმაზს სხვა გათხრები მოჰყვა, მან აზომა და მეცნიერულად შეისწავლა ქართული ხუროთმოძღვრების მრავალი ძეგლი, მათ შორის ანტიოქია, ნასახლარი ღრიანეთში, უჯარმის ციხე, რომელსაც 1982 წ. მონოგრაფია მიუძღვნა, და ბევრი სხვა. ძეგლთა დეტალური შესწავლა ბ-ნი ირაკლის საქმიანობის უმნიშვნელოვანეს მხარედ იქცა, რისი შედეგი 1995 წ. გამოიხატა ფუნდამენტურ ნაშრომში „ქართული ხელოვნების ისტორია“, რასაც შემდეგ წელს მოჰყვა მოსკოვში რუსულ ენაზე გამოცემული ნოდარ ჯანბერიძესთან ერთად დაწერილი სხვა საკვანძო წიგნი – «Архитектурные памятники Грузии», რომელმაც დიდათ შეუწყო ხელი ფართო საერთაშორისო აუდიტორიისთვის ქართული მატერიალური კულტურის გაცნობას.

ბატონი ირაკლი სუფთა ადამიანი იყო ამ სიტყვის ყველაზე უფრო ამაღლებული გაგებით: მას არასოდეს არ მიეკარებოდა ჭუჭყი, რომელიც, სამწუხაროდ, ხშირად ახასიათებს ადამიანურ ურთიერთობებს, მით უმეტეს, თუ კი ამ ურთიერთობათა ველი ხელოვნება და მეცნიერებაა, სადაც თავშეკავებულობა უპირისპირდება ამბიციას, ნიჭი – უნიჭობას, კარიერული წინსვლის დაუოკებელი წყურვილი – თანმიმდევრულ ნაბიჯებს, და სადაც ჭორი და კულისებსმიღმა ბრძოლა ჩვეულებრივი ამბავია. მახსენდება, რომ ჯერ კიდევ ახალბედა ასპირანტმა შევესწარი კათედრაზე დაბრუნებულ ბატონ ირაკლის, რომელმაც ოთახში შემოსვლისთანავე მაგიდაზე მოისროლა გაბერილი ტყავის პორტფელი (რომელსაც არასოდეს იშორებდა თავიდან) და სავარძელში მძიმედ ჩაშვებულმა ხმამაღლა განაცხადა: „მორჩა, კმარა, მეტი აღარ შევიტან!“. აღმოჩნდა, რომ იგი ბრუნდებოდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის იმ სხდომიდან, სადაც მას, ღვაწლმოსილ მეცნიერს, ფარული კენჭისყრის შედეგად უარი უთხრეს აკადემიის წევრკორესპონდენტობაზე. ჩვენთვის იმდენად ცხადი იყო, რომ ეს შედეგი არა ჭეშმარიტი, საგნობრივი შეფასებითა და ღრმა მეცნიერული განსჯით დადგა და ბატონი ირაკლი უბრალოდ აკადემიის წევრთა ფარული ინტრიგებისა და კლანური დაპირისპირებების მორიგი მსხვერპლი გახდა, რომ დაუყოვნებლივ შევეცადეთ დაგვერწმუნებინა იგი საბუთების კვლავ შეტანის აუცილებლობაში. ყველა ჩვენი მცდელობა ამაო იყო, მას განმეორებით განაცხადი აღარ შეუტანია და ჩვენ ამას მაშინვე უნდა მივმხვდარიყავით: ბატონი ირაკლი ის პიროვნება არ იყო, რომ აკადემიის წევრთა ხმები სატელეფონო ზარებით, პირადი თხოვნებით, კარდაკარ სიარულითა და დაპირებებით ეგროვებინა. ამ ეპიზოდით არავითარ შემთხვევაში არ მინდა დავაკნინო იმ ქართველ მეცნიერთა უზარმაზარი წონა და მნიშვნელობა, რომლებიც ჭეშმარიტად დიდი მოღვაწენი იყვნენ და აკადემიკოსობაც სრულიად დამსახურებულად ერგოთ, მათ შორის ხომ ბატონი ირაკლის ბევრი მეგობარიცაა – ისტორიკოსები, არქეოლოგები, ენათმეცნიერები ანდრია აფაქიძე, ოთარ ჯაფარიძე, ალექსანდრე ჯავახიშვილი, კოტე წერეთელი და სხვები. აქ მოყვანილი ეპიზოდით მე უბრალოდ ხაზი გავუსვი იმ საყოველთაოდ ცნობილ ფაქტს, რომ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიაში გარიგებები, კლანური ჯგუფები და ფარული ბრძოლები დღემდე ვერ აღმოიფხვრა, ეს ყველაფერი კი პროფესორ ირაკლი ციციშვილისთვის უცხო და მიუღებელი იყო.

დიახ, იგი ამაზე მაღლა იდგა, თავს არ დაიხურდავებდა წვრილმან კამათზე და ელეგანტურად მოიშორებდა მისთვის არასასურველ, საკუთარი თავისთვის დაწესებული მაღალი საზომისთვის შეუფერებელურთიერთობას. ირაკლი ციციშვილი დახვეწილობის ეტალონი იყო. დიადამეგობრული, კონტაქტური და ადვილი ურთიერთობაში, იგი ამავე ღროს მუდამ იცავდა იმ უხილავ დისტანციას, რაც მასა და სხვა ადამიანებს შორის ყოველთვის იყო შენარჩუნებული. ჩვენ ცოტა რამე ვიცოდით მისი პირადი ცხოვრების შესახებ, არა და მას შესანიშნავი ოჯახი ჰყავდა: ბრწყინვალე ქალიშვილი მაია, რომელმაც სულ ახლახან ყველას გული დაგვწყვიტა თავისი უდროო გარდაცვალებით, და ორი შვილიშვილი, იკი და ნინო: საბედნიეროდ, ისინი დედისა და ბაბუის კვალს გაყვნენ ხელოვნებამცოდნეების მიმართულებით და მრავალი საინტერესო კვლევით გაამდიდრეს ახალი ქართული სახვითი ხელოვნების, მხატვრული ნაწარმოების ანალიზის, ქართული მოღერნიზმის შესწავლის საკითხები.

ბატონი ირაკლი ციციშვილი ხმამაღლა ლაპარაკობდა, მისი ჩურჩული მე არ გამიგონია. განსაკუთრებული სიმაღლით იგი არ გამოირჩეოდა, მაგრამ სულით იგი გარშემომყოფთა უმრავლესობაზე მაღლა იდგა. ვწერდი ამ წერილს, თან სათაურზე ვფიქრობდი და უეცრად მივხვდი, თუ რამდენჯერ გამოვიყენე სიტყვა „მაღლა“ და მისი წარმოებულები. და აი, სათაურიც მოვიდა – ბატონი ირაკლი ციციშვილის ცხოვრება ამაღლებული იყო. ამ მწვერვალზე უნდა დარჩეს იგი ჩვენს მეხსიერებაში.

ი. ციციშვილი თბილისის პირველ სკოლაში (კლასიკურ გიმნაზიაში), 1996წ.
პირველ პლანზე სხედან მარცხნიდან: აკად. კოტე წერეთელი, სკოლის დირექტორი
ლიანა შეწირული, პროფ. ირაკლი ციციშვილი, პროფ. გურამ მირიანაშვილი

პროფ. ირაკლი ციციშვილი და პროფ. გურამ მირიანაშვილი

ირაკლი ციციშვილი შვილიშვილთან ერთად

საბჭოთა კავშირის გმირი, საინჟინრო
ჯარების მაიორი ირაკლი ციციშვილი
1945 წ.

ირაკლი ციციშვილი არქეოლოგიურ გათხრებზე

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

Scientific Research Journal of the A. Apakidze Institute
of Archaeology of the European University

IRAKLI TSITSISHVILI KNIGHT, CITIZEN AND SCHOLAR

Guram Kipiani,

Professor, archaeologist, architect; Head of the Paleo-Urban
Laboratory at Ilia State University

For five years (1967-1972), Mr. Irakli was our teacher and headed the Architecture Department at Georgian Technical University. We waited impatiently for his lectures (he taught us the history of architecture and art), because it was a wealth of information delivered dynamically, artistically and, one might even say, artistically. He never repeated himself in lectures, and we were constantly in anticipation of having some unfamiliar world explained to us. We were also attracted by his direct and cordial attitude towards students, which is why he even received a remark from one of the teachers of the Faculty of Civil Engineering. The point was this: frequent violations of discipline by students were discussed in a large audience. The remark was as follows: "How can we talk about discipline when you yourself show such an attitude towards students? I've seen you walking down the corridor and conversing with them as equals. The student should approach you with respect. You must maintain some distance, Mr. Irakli". Mr. Irakli's response was brief and deeply impressive: "You seem to consider arrogance a means of establishing order. I'll talk to you about this separately, but without the students".

Once we were assigned to develop cottage project designs. The chairman of the review committee, was, naturally, Mr. Irakli, and when he stopped at my displayed project, I noticed dissatisfaction on his face. In your planning solution, the office where a person is supposed to express their creativity is far too small, he said. How is anyone supposed to work there? If nothing else, when thinking, one needs to take a few steps forward and back. At that time, I was a moderately well-read "young man" for my age, and I replied: "Mr. Irakli, Leonardo da Vinci wrote that a small space concentrates thoughts, while a large one disperses it". He smiled and answered: "Guram, first figure out what Leonardo called small and what you call large". With that, he told me everything, and above all, that when you quote the words of someone from another world, you must first mentally relocate yourself into that world.

At the time, I was working on an archaeological expedition in Vani. In the village of Isriti, Vani district, there stands a small hall church adorned with ornaments and reliefs – "Labajauri St. George's church". I decided to study this monument. I measured it in full detail, added a written text, asked Mr. Irakli to review it and, if

worthy, to publish it in the journal “Dzeglis Megobari”, which was highly prestigious at the time and which he edited. After reviewing the work, he summoned me and said: “You definitely need to visit Daba (in the Borjomi district, a semi-rock-cut monument) and Khobi. It seems to me that the ornamental motifs of this church, with their rigidity, are very similar to the carved decoration of those two churches”. I immediately followed his instructions, he read the revised work and wrote in the corner: “Print in the nearest issue”. This was my first independent work.

It was he who laid the foundation for the study of ancient architecture with his works – the tomb of Mtskheta, ancient metrology, Iberian roof tiles, and more. In fact, he laid the foundation for the field of archaeology, which later became known as “archaeological architecture”. I say nothing of the medieval monuments he explored. Ujarma alone is worth mentioning, as are the monastery complexes many others.

I don’t know if I consciously or unconsciously imitated him and devoted myself to archaeological research. One noteworthy fact deserves mention - Mr. Irakli held the academic degree of Doctor of Art History, but beyond this, the attestation commission had also developed specialized codes that further specified research direction beyond the degree title itself, and Mr. Irakli was assigned the code for archaeology (060007).

After returning from the front with the title of Hero of the Soviet Union (he retained his statuesque figure to the end. It was also genetically determined, his uncle was a general in the Russian army, and his father was a colonel), he devoted his entire conscious life to the education of youth, to research and to the preservation of Georgian material culture.

After graduation, I worked on numerous archaeological expeditions, and he frequently visited in Vani, Nastagisi and Archaeological Institute of Mtskheta. Talking to him was just a joy for me. I noticed one thing: he never talked to anyone about his ancestors, his family, or his lineage – and yet he was a direct descendant of Phanaskerteli. One day I shared my observation with academician Guram Lortkipanidze, who replied: “Once, a long time ago, I dared to ask Mr. Irakli: “Mr. Irakli, you never talk about the history of your family”. His response was: “My dear Guram, talking pride in one’s own surname is an insult to society”. These words could only be said by a true citizen. His name always accompanies both the youth and educated society.

2021

11 DECEMBER

№4

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

АРХЕОЛОГИЯ

Институт археологии имени академика
Андриа Апакидзе

ИРАКЛИЙ ЦИЦИШВИЛИ РЫЦАРЬ, ГРАЖДАНИН И УЧЕНЫЙ

*Гурам Кипиани,*Профессор, археолог, архитектор; Руководитель лаборатории
палеоурбанистики Илийского университета

Пять лет (1967-1972 гг.) господин Ираклий был нашим преподавателем и руководил кафедрой архитектуры в Грузинском техническом университете. Мы с нетерпением ждали его лекций (он преподавал нам историю архитектуры и искусства), потому что это была огромная информация, поданная динамично, художественно и, если хотите, артистично. Он никогда не повторялся на лекциях, и мы всегда ждали объяснения неведомого нам мира. Нас также привлекало его непосредственное и сердечное отношение к студентам, из-за чего он даже получил замечание от одного из преподавателей строительного факультета. Дело было в следующем: в большой аудитории обсуждались частые нарушения дисциплины студентами. Замечание было таким: «О какой дисциплине можно говорить с вами, когда вы позволяете себе такое отношение к студентам? Вы же видите, как вы идете по коридору и разговариваете друг с другом на равных. Студент должен приближаться к вам с почтением. Соблюдайте некоторую дистанцию, господин Ираклий». Ответ господина Ираклия был кратким и весьма впечатляющим: «Похоже, вы считаете высокомерие средством установления порядка. Я поговорю с вами об этом отдельно, но без студентов».

Однажды нам поручили разработать проекты коттеджей. Председателем комиссии, разумеется, был господин Ираклий, и когда он подошел к моему выставленному проекту, я заметил на его лице недовольство. «В твоём планировочном решении кабинет, где человек должен проявить свое творчество, слишком мал, – сказал он. – Как здесь может творить человек? Если ничего другого, то во время размышлений нужно сделать несколько шагов вперед и назад». Я тогда был, для своего возраста, довольно начитанным «мальчишкой» и ответил: «Господин Ираклий, Леонардо да Винчи писал, что малая площадь концентрирует мысли, а большая – рассеивает». Он усмехнулся и ответил: «Гурам, сначала ты сам выясни, что Леонардо называл малым, а что ты называешь большим». Этим он все мне сказал, и прежде всего то, что нужно мысленно перенестись в то время, когда цитируешь слова его представителя.

В то время я работал в археологической экспедиции в Вани. В селе Исрити Ванского района стоит небольшая купольная церковь, украшенная орнаментами и рельефами – «Лабаджаури Святого Георгия». Я решил изучить этот памятник. Я детально его обмерил, добавил текст и попросил господина Ираклия

ознакомиться с ним и, если он того стоит, опубликовать в журнале «Дзеглис მეგობარი». Этот журнал в то время был очень престижным, и господин Ираклий был его редактором. Ознакомившись с работой, он пригласил меня к себе и сказал: «Обязательно нужно осмотреть Даба (Боржомский район, полускальный памятник) и Хоби. Мне кажется, что орнаментальные мотивы этой церкви, своей строгостью, очень похожи на резьбу этих двух церквей». Я немедленно выполнил его поручение, он прочитал его и написал в углу: «Напечатать в ближайшем номере». Это была моя первая самостоятельная работа.

Именно он заложил основу для исследования античной архитектуры своими работами – гробницы Мцхеты, метрология античного периода, черепицы Иберии и другие. По сути, он заложил основу того направления археологии, которое впоследствии получило название «археологическая архитектура». Я уже не говорю о средневековых памятниках, которые он исследовал. Чего стоит один Уджарма, или монастырские комплексы и многое другое.

Не знаю, сознательно или бессознательно, я именно ему подражал и посвятил себя археологическим исследованиям. Следует отметить один примечательный факт – господину Ираклию была присуждена ученая степень доктора искусствоведения, но, кроме того, аттестационная комиссия разработала специальные шифры, которые помимо звания еще более точно определяли направление исследований, и господину Ираклию был присвоен именно шифр археологии (060007).

После возвращения с фронта со званием Героя Советского Союза (он сохранил свою статную фигуру до конца. Это было и генетически обусловлено, его дядя был генералом русской армии, а отец – полковником), он посвятил всю свою сознательную жизнь воспитанию молодежи, исследованиям и сохранению грузинской материальной культуры.

После окончания института мне приходилось работать во многих археологических экспедициях, и он часто посещал институт археологии Вани, Настикаси, Мцхета. Разговоры с ним были для меня просто счастьем. Я заметил одно: он ни разу ни с кем не говорил о своих предках, роде и происхождении, хотя был прямым потомком Панаскертели. Однажды я поделился своим наблюдением с академиком Гурамом Лордкипанидзе, и он ответил мне так: «Однажды, очень давно, я осмелился спросить господина Ираклия: «Господин Ираклий, вы никогда не говорите об истории своего рода». Его ответ был таким: «Дорогой Гурам, хвастовство своим родом - это оскорбление общества». Эти слова мог сказать только истинный гражданин. Его имя всегда сопровождает как молодежь, так и мыслящее общество.

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

არქეოლოგია

მგრობის უნივერსიტეტის

აკადემიკოს ა. აფაქიძის სახელობის არქეოლოგიის
ინსტიტუტის სამეცნიერო კვლევითი ჟურნალი

ირაკლი ციციშვილი რაინდი, მოქალაქე და სწავლული

გურამ ყიფიანი,

პროფესორი, არქეოლოგი, არქიტექტორი;
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პალეოურბანული
ლაბორატორიის ხელმძღვანელი

ხუთი წლის მანძილზე (1967-1972წწ.) ბატონი ირაკლი ჩვენი პედაგოგი იყო და არქიტექტურის კათედრას მართავდა საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში. მის ლექციებს (იგი არქიტექტურისა და ხელოვნების ისტორიას გვასწავლიდა) მოუთმენლად ველოდით, რადგან ეს იყო უამრავი ინფორმაცია გადმოცემული დინამიურად, მხატვრულად და თუ გნებავთ არტისტულადაც. იგი ლექციებში არასოდეს მეორედებოდა და მუდმივად ჩვენთვის უცნობი სამყაროს ახსნის მოლოდინში ვიყავით. გვიზიდავდა აგრეთვე სტუდენტებთან მისი უშუალო და გულითადი დამოკიდებულება, რის გამოც ჩვენ თვალწინ შენიშვნაც კი მიიღო სამშენებლო ფაკულტეტის ერთ-ერთი პედაგოგისაგან. საქმე შემდეგში მდგომარეობდა; დიდ აუდიტორიაში განიხილებოდა სტუდენტთა დისციპლინის ხშირი დარღვევები. შენიშვნა კი ასეთი იყო: „რა დისციპლინაზეა საუბარი თქვენთან მაშინ, როცა თქვენ თავს უყადრებთ სტუდენტებს. მინახიხართ, როგორ მიდიხართ დერეფანში და თანაბარ დონეზე საუბრობთ ერთმანეთში. სტუდენტი თქვენ კრძალვით უნდა გიახლოვდებოდეთ. ცოტა დისტანცია უნდა დაიცვათ ბატონო ირაკლი“. ბატონი ირაკლის პასუხი მოკლე და ფრიად მთამბეჭდავი გახლდათ: „როგორც ჩანს თქვენ ამპარტავნობა წესრიგის დამყარების საშუალებად მიგაჩნიათ, ამის შესახებ მე თქვენ ცალკე გაგესაუბრებით, ოღონდ სტუდენტების გარეშე“.

ერთხელ ჩვენ კოტეჯის პროექტების შემუშავება დაგვევალა. კომისიის თავმჯდომარე, ცხადია, ბატონი ირაკლი იყო, და როცა იგი ჩემს გამოფენილ პროექტთან შედგა სახეზე უკმაყოფილება შევნიშნე. შენს გეგმარებაში კაბინეტი, სადაც ადამიანმა თავის შემოქმედება უნდა გამოავლინოს მეტისმეტად მცირე ზომისააო, აქ როგორ უნდა იმოქმედოს ადამიანმა, სხვა თუ არაფერი ფიქრის დროს რამდენიმე ნაბიჯი უნდა გადადგას წინ და უკანო. მე იმ დროისათვის და ჩემი ასაკისათვის საშუალოდ ნაკითხი „ყმაწვილი“ გახლდით და მივუგე: „ბატონო ირაკლი, ლეონარდო და ვინჩის უწერია, რომ მცირე ფართობი მოსაზრებათა კონცენტრაციას ახდენს, ხოლო დიდი კი ჰფანტავს“. გაელიმა და მიპასუხა: „გურამ, ჯერ შენ ის გაარკვიე ლეონარდო რას ეძახდა მცირეს და შენ რას ეძახი დიდს“. ამით მან ყველაფერი მითხრა და უპირველესად კი ის, რომ აზროვნებით დროებით უნდა გადაბარგდე იმ სამყაროში, როცა მისი წარმომადგენლის სიტყვებს აცდები.

იმ დროს მე ვანის არქეოლოგიურ ექსპედიციაში ვმუშაობდი. ვანის რაიონის სოფ. ისრითში ერთი პატარა, ორნამენტებითა და რელიეფებით შემკული მომცრო დარბაზული ეკლესია დგას – „ლაბაჯაურის წმინდა გიორგი“. გადავწყვიტე ეს ძეგლი შემესწავლა. ავზომე იგი დეტალებითურთ, ტექსტი დავურთე და ბატონ ირაკლის ვთხოვე გადაეხედა მისთვის და თუ ის ამის ღირსი იქნებოდა, ჟურნალ „ძეგლის მეგობარში“ დაებეჭდა. ეს ჟურნალი იმ დროისათვის ფრიად პრესტიჟული იყო და მას ბატონი ირაკლი რედაქტორობდა. ნაშრომის გაცნობის შემდეგ თავისთან დამიბარა და მითხრა: „აუცილებლად უნდა მოიხილო დაბა (ბორჯომის რ-ნი, ნახევრად კლდოვანი ძეგლი) და ხობი. მეჩვენება, რომ ამ ეკლესიის ორნამენტული სახეები, თავიანთი სიხისტით, ძალიან მსგავსია ამ ორი ეკლესიის ჩუქურთმებთან. მისი დავალება მე დაუყოვნებლივ შევასრულე, თავიდან წაიკითხა და კუთხეში მიაწერა – „დაიბეჭდოს უახლოეს ნომერში“. ეს ჩემი პირველი დამოუკიდებელი ნაშრომი იყო.

ანტიკური არქიტექტურის კვლევა-ძიებას სწორედ მან დაუდო საფუძველი თავის კვლევებით – მცხეთის აკლდამა, ანტიკური ხანის მეტროლოგია, იბერიის კრამიტები და სხვ. ფაქტობრივ მან არქეოლოგიის იმ მიმართულებას ჩაუყარა საფუძველი, რომელსაც მოგვიანებით „არქეოლოგიური არქიტექტურა“ ეწოდა. აღარაფერს ვამბობ მის მიერ შესწავლილ შუასაუკუნეების ძეგლებზე. თუნდაც უჯარმა რად ღირს, ან მონასტრის კომპლექსები და მრავალი სხვ.

არ ვიცი შეგნებულად თუ შეუგნებლად მე სწორედ მას მივბაძე და არქეოლოგიურ კვლევებს მივუძღვენი ჩემი თავი. ერთი საყურადღებო ფაქტიც უნდა აღვნიშნო – ბატონ ირაკლის ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი ჰქონდა მინიჭებული, მაგრამ ამას გარდა საატესტაციო კომისიას შემუშავებული ჰქონდა სპეციალური შიფრებიც, რომელიც წოდების გარდა კიდევ უფრო აზუსტებდა კვლევით მიმართულებას და ბატონ ირაკლის სწორედ არქეოლოგიის მიფრი მიენიჭა (060007).

ფრონტიდან საბჭოთა კავშირის გმირის წოდებით დაბრუნების შემდგომ (მან მხედრული აღწაგობა ბოლომდე შეინარჩუნა. ეს გენეტიკურადაც მოსდგამდა, ბიძამისი რუსეთის არმიის გენერალი გახლდათ, ხოლო მამა პოლკოვნიკი), მან მთელი თავის შეგნებული სიცოცხლე ახალგაზრდობის აღზრდას, კვლევა-ძიებას და ქართული მატერიალური კულტურის გადარჩენას მიუძღვნა.

ინსტიტუტის დამთავრების შემდგომ მე არაერთ არქეოლოგიურ ექსპედიციაში მიწევდა მუშაობა და ვანის, ნასტაგისის, მცხეთის არქეოლოგიის ინსტიტუტს იგი ხშირად სტუმრობდა. მასთან საუბარი ჩემთვის უბრალოდ ბედნიერება იყო, ერთი რამ კი შევნიშნე, არც ერთხელ მას თავის წინაპრებზე, გვარზე და მოდგმაზე არავისთან არ უსაუბრია, არადა ფანასკერტელთა პირდაპირი შთამომავალი ბრძანდებოდა. მე ჩემი ეს დაკვირვება ერთხელ აკადემიკოს გურამ ლორთქიფანიძეს გაუუზიარე, მან კი ასე მიპასუხა: „ერთხელ, ძალიან ადრე მე შევბედე ბატონ ირაკლის და ვკითხე – ბატონო ირაკლი თქვენ არასოდეს საუბრობთ თქვენი გვარის ისტორიაზე. მისი პასუხი ასეთი იყო – ჩემო გურამ, საკუთარი გვარით თავმოწონება საზოგადოების შეურაცყოფაა“. ეს სიტყვები კი მხოლოდ ჭეშმარიტ მოქალაქეს შეეძლო ეთქვა. მისი სახელი მუდმივად თანმდევია როგორც ახალგაზრდობისათვის, ასევე მოაზროვნე საზოგადოებისათვის.

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

Scientific Research Journal of the A. Apakidze Institute
of Archaeology of the European University

TOWARDS THE HISTORY OF THE ISOLATION AND STUDY OF THE PROTO-COLCHIAN CULTURE (GENERAL OVERVIEW)

Leri Jibladze,

Otar Lordkipanidze Institute of Archaeological Studies,
Georgian National Museum, Senior Researcher Associate

ABSTRACT

The article presents the history of the identification and study of Proto-Colchian culture, its chronology, terminological problems, and ethnocultural interpretations. It examines the views expressed by various scholars (L. Solovyov, T. Mikeladze, M. Baramidze, E. Gogadze, G. Pkhakadze) regarding Proto-Colchian culture and the periodization of its developmental stages. Stages I and II of Proto-Colchian culture, corresponding to the 3rd–2nd millennia BCE, are presented in detail.

Particular attention is paid to the distribution area of this culture across the Colchis lowland and its interrelationship with the dolmen culture and other synchronous cultures.

The study also examines in detail the question of the ethnic attribution of Proto-Colchian culture and the role of the Svan-speaking population in its formation.

We believe that the comparative analysis of the data presented in this article will make a significant contribution to the study of the ancient history of western Georgia.

Keywords: Proto-Colchian culture; Colchian culture; dolmen culture; ethnocultural attribution; Bronze Age.

The study of the Proto-Colchian culture (stages I and II) does not have a long history. Eventually, the term “Proto-Colchian” was first used by the Russian local historian and archaeologist L. Soloviev, who worked in Abkhazia, when he identified the southern dolmen culture from the Enguri River to the coastal strip of Adler [Soloviev 1958:150-151; Soloviev 1960:60]. According to his assumption, the southern dolmen culture bordered on

the Enguri River by a related Proto-Colchian culture, the famous monuments of which he considered Dablagomi, Anaklia's Dikha-gudzuba and other settlements of the Colchian lowland [Soloviev 1958:162]¹. Later, this view was supported by Russian and Abkhaz scholars (Sh. Inal-Ipa, V. Bzhaniya, I. Voronov, I. Tsvinaria), who in local scientific circles, in parallel with the southern Dolmen culture, approved the term "Ochamchire Culture" of the same content [Soloviev 1958:151; Soloviev 1960:69; Voronov 1971:17; Bjanina 1973:71]. In the circle of this culture, along with other monuments (Kaman I, Kaldakhvara, Shroma-Mikhailovsky, Pali, Akhra-Kapshi, Kur-Dere dolmens, etc.) the Ochamchire settlement, which is really connected with the dolmen culture thanks to two stone hoes of the Sochi-Adler type and ceramics with staircase ornaments, nevertheless differs from it in the main archaeological materials. The identical Proto-Colchian material of this monument covers the entire territory of the Colchian lowland. Based on this, the attribution of the Ochamchire settlement to the circle of the southern dolmen culture, seems questionable. We also consider the term "Ochamchire Culture" itself, as well as its identification with the Southern Dolmen culture, to be incorrect [Jibladze 1990:21; Jibladze 1997:104]. Even if that were the case, we consider the naming according to the first discovery for this culture to be incorrect [Jibladze 1990:21; Jibladze 1997:104]². We also cannot accept with the term "late stage of the Ochamchire Culture" on the territory of northwestern Colchis (Abkhazia), proposed by I. Voronov. The artificial introduction [Voronov 1971:20]³ is nothing other than the same Colchian Late Bronze Age culture, which is vividly represented on the territory of modern Abkhazia.

In scholarly literature, the identification of the proto-Colchian culture was scientifically substantiated by Professor T. Mikeladze, who first provided a periodization of the Bronze and Early Iron Age ceramics of the Colchian Lowland and established its developmental stages. In the development of Colchian ceramics, along with other periods (Middle and Late Colchian), the Proto-Colchian and the following Old-Colchian stages were distinguished [Mikeladze 1974:49; Mikeladze 1990:80-81; Table XXXVII; Mikeladze 1994:67-74]. Within the Proto-Colchian culture, the famous scientist identified I and II periods, corresponding to the Early and Middle Bronze Ages. In a later work, T. Mikeladze noted that certain layers of the settlements of Saeliao Kurdzia and Tskemi belong to the transitional period from the Middle to the Late Bronze Age [Mikeladze 1990:14].

In the 1980s-90s of the last century, based on the stratigraphic sections of settlements studied on the Colchian lowlands (Naokhvamu, Nosiri III, Namcheduri, Chaladidi's Zurga, Pichori central hill) and taking into account the series of absolute dates obtained from some monuments (Pichori central hill), all Bronze Age settlements studied on the territory of the Colchian Lowland were chronologically arranged to epoch; the developmental stages of proto-Colchian and Old Colchian culture settlements were further specified and filled with new materials [Jibladze 1997; Jibladze 2007:103-126]⁴. Later, it became possible to mutually synchronize Proto-Colchian and Old Colchian culture settlements with other categories monuments of Colchis (burial grounds, bronze treasures, mining monuments), as well as with monuments of synchronous period cultures distributed on the territory of Eastern Georgia [Jibladze 2016-a: 166-180; Jibladze 2020: 80-98].

M. Baramidze made a significant contribution to the identification and study of individual stages of the Proto-Colchian culture. Based on the materials of the Pichori central hill, the researcher conditionally identified stages Ia and Ib with their characteristic artifacts in the development of the Proto-Colchian II stage, which were chronologically attributed to the Middle Bronze Age [Baramidze 2017:51].

E. Gogadze uses the term "West Colchian culture" to denote artificially constructed hill cultures of the Ear-

¹ L. Solovyov linked the introduction of distinctive pottery and its own metallurgy to the Colchian lowlands at the end of the 3rd millennium BC with population replacement. Specifically, with the Kashkas who migrated from Asia Minor [Solovyov 1958:151]. These erroneous and tendentious propositions deserved fair criticism [Japaridze 1961:233].

² This view was subsequently supported [Pkhakadze 1998:32-37; Pkhakadze 2009-2010:75].

³ There were 5 stages in the development of the Eneolithic-Bronze period cultures of Northwestern Colchis [Voronov 1971:11-18].

⁴ The following stages were distinguished in the development of Proto-Colchian and Old Colchian cultures: Proto-Colchian Stage I; Proto-Colchian Stage II; transitional period from Proto-Colchian Stage II to Old Colchian Stage I; early phase of Old Colchian Stage I; late phase of Old Colchian Stage I; and Old Colchian Stage II (Early Iron Age) with their characteristic materials.

ly and Middle Bronze Age of the Colchian Lowland, mainly based on typological data from ceramic materials [Gogadze 1997:33-58]. In its development, he identifies local variants of the central and Western Colchian cultures, and attributes the third variant to the Dolmen culture [Gogadze 1990:113-117; Gogadze 1997:33-34].

G. Pkhakadze has done a lot of scientific research on the Eneolithic and Early Bronze Age cultures of Western Georgia. Instead of the term “Colchian”, he introduced the term “Early Bronze Age culture of the Colchian lowland”, which covers the III millennium BC. He defined its characteristic features and distribution areas. It has been suggested that a fairly powerful culture of the Early Bronze Age, formed on the basis of local culture, is recorded along the entire Black Sea coast of Colchis [Pkhakadze 1998:32]. In his opinion, since it was not possible to accurately identify the monuments included in stages I and II, and there was some confusion between them, he chose to separate the culture of the Early Bronze Age of the Colchian lowland into a separate one. According to G. Pkhakadze, the term “Colchian” was introduced to denote the origins of Colchian ceramics, but he does not use it because of its historical character [Pkhakadze 1998:32-41; Pkhakadze 2009-2010:75].

It is impossible to agree with a female scientist that the culture of the Early Bronze Age culture of the Colchian lowland unites Vorontsov’s cave⁵ and dolmens. We believe that the territory between Sukhumi and the Psou (more powerfully, the territory between the Gumista and Sukhumi rivers) should be a zone of contact between Proto-Colchian, Dolmen and cultures common on the North Black Sea coast, bearing stone axes of the Sochi-Adler type. It can be said that the Dolmen culture confirmed in Northwestern Colchis is strongly influenced by the Proto-Colchian culture, which is reflected in some metal products of the Dolmen culture. As for the territory of Western Georgia during the Late Bronze Age and Early Iron Age, it is almost up to the Psou River and sometimes even north of it, completely covered by the distribution area of the Old Colchian culture.

Thus, the Proto-Colchian culture includes not only the monuments identified in the Colchian lowland, but also the powerful elements of this culture, confirmed in the Colchian Mountains and on the Upper Imereti plateau⁶. The culture of the Early Bronze Age culture of the Colchian lowland bears the same content as the Colchian culture, which has a more pronounced ethnic load in its name. Some archaeologists, including us, prefer to use the term “Proto-Colchian”. As for the culture of the Early Bronze Age culture of the Colchian lowland, this is a more general name combining materials from the Early Bronze Age found both in the lowland strip of the studied territory, as well as in cave and open settlements.

It is believed that the carrier of the Proto-Colchian culture must have been the Kartvelian ethno-cultural stream of Svan-speaking population, regarding whose original settlement and primary habitat several views have been expressed (Melikishvili, Orbeli, Baramidze, Jibladze) [Mikeladze 1974:72; Baramidze 1999:18-19; Jibladze 2007:121-123; Jibladze 2016-a:166-180]. Based on the glottochronological method, which involves the absolute dating of the process of a proto-language splitting into related languages (lexicon, statistic, etc.), the separation of Svan from Common Kartvelian is estimated to have occurred at the end of the III-II millennia BC, or at the beginning of the II millennium BC [Dzidziguri 1969:53-55; Lerner 1971:136-156; Bergsland, Vogt 1972:4-6; Lordkipanidze 1986:49-50; Gamkrelidze, Ivanov 1984:871,880,882]. Approximately 1,000 years later, the communities carrying Georgian and Mingrelian-Zan emerged [Gamkrelidze, Machavariani 1965:17; Lordkipanidze 1986:50]. The view has been expressed that at the end of the III millennium BC, the separation of Svan language from Proto-Kartvelian, their arrival and settlement in the coastal zone of Western Georgia

⁵ The Vorontsov Cave is located in the Adler district. The cave has two levels. The lower gallery “Ochazhnyi” contains older materials, while the upper galleries “kondokoli” and “Zalozhni” contain younger materials. The materials from this cave are closely related to the pottery of the Upper Imereti caves and the Maykop culture [Soloviev 1958:115-135; Pkhakadze 1992:270-271].

⁶ The Proto-Colchian culture on the territory of the Colchian Lowland is represented primarily in the coastal strip through settlement materials, and rarely through burial grounds (Gagida). In the mountainous zone of Colchis (Upper Svaneti, Upper Racha), this culture is encountered mainly through individual finds of bronze axes. On the Upper Imereti plateau, elements of this culture have been identified both through individual metal inventory and, at settlements and burial grounds, alongside elements of other cultures (Argveta, Jieti, Modinakhe, Itkhvisi, and others).

all accrued simultaneously [Mikeladze 1974:72]. Their traces are detected both through place names with deeply sedimented ancient roots and through archaeological materials [Melikishvili 1965:5-68; Melikishvili 1970:341; Mikeladze 1974:9-20;75; Lordkipanidze 1986:51; Mibchuani 1989; Gasviani 1991:173-198; Jibladze 2007:120].

It is noteworthy whether the archaeological data correspond to the dating obtained by the glottochronological method, and how they correlate with one another [Jibladze 2007:120]. Perhaps the early strata of archaeological materials from Ispani, Shemokmedi, Cholipa, Pichori (layers VIII-VII), Anaklia I (Layer I), Anaklia II, Ergeta (layer IV), and other synchronous sites on the territory of the Colchian Lowland reflect the movement and migration of the Svan Kartvelian ethnic stream from the mid-3rd millennium BC onward (by traditional dating) [Jibladze 2007:120].

According to current data, it appears that the coastal strip of the Colchian lowland and its adjacent territory must have been the main center for the formation of Early Bronze Age culture (Proto-Colchian Stage I), where the earliest settlements of this culture have been identified. It is presumed that the radiation of this culture into the foothill and mountainous zones of Colchis began from here [Kvitsiani, Jibladze 2017:79-88]. It can be said that the Proto-Colchian culture is the culture of settlements along the coastal strip and its adjacent territories. We know relatively little about it, as a significant part of the monuments of this culture must have been destroyed and probably ended up under peat during the New Black Sea transgression and the Phanagorian regression⁷ that took place in the modern geological epoch – the Holocene.

The next wave on the territory of the Colchian Lowland must have been the second Kartvelian cultural stream – the Mingrelian-Zan population, who are considered the creators of the brilliant Colchian Late Bronze-Early Iron Age culture [Melikishvili 1965:70; Melikishvili 1970:356; Mikeladze 1974:20, 70-72; Lordkipanidze 1986:57-58]. This Kartvelian ethnic-cultural stream occupied the entire territory of the Colchian Lowland at the initial stage of the Late Bronze Age (Old Colchian stage I) and during stage II (approximately IX-VII centuries BC) expanded as far as the Psou River and beyond. According to M. Baramidze, from the beginning of the 1st millennium BC, Colchian culture penetrated into the Koban region, which is clearly visible not only in bronze axes, but also from ceramics [Baramidze 1998:40]. The view has been expressed that on the Colchian Lowland, the Mingrelian-Zan Kartvelian ethnic stream marginalized the Svan-speaking population and occupied the present-day coastal strip and the Rioni-Enguri basin, after which the Svan-speaking population, a carrier of the Proto-Colchian culture living in the lowlands, migrated to the mountains, while some remained in the lowland zone and merged with the Colchian (Mingrelian-Zan) stream [Baramidze 1999:25]. In this case, what we are dealing with is not a violent replacement, but rather a merging and diffusion, as is possible when two related cultures meet (M. Baramidze).

According to one point of view, the Svan and Mingrelian-Zan Kartvelian ethnic streams moved from the south to the north. Their first habitat is considered to be the territory of the Lesser Caucasus, the Proto-Hittite world, the high-altitude zones of the Zagros and the Caucasus, the northwestern regions of Asia Minor together with the territory of Colchis Lowland and the southeastern Black Sea coast [Melikishvili 1965:72; Melikishvili 1970:342; Mikeladze 1974:72; Lordkipanidze 1986:49; Chartolani 1989:243; Kurdiani 2002:57-92]. According to the second concept, it implies the local development of Georgian tribes living on the territory of Georgia [Javakhishvili et al. 1943:14-15; Kuftin 1944:1-10; Japaridze 1976:174; Japaridze 1991:102]. G. Pkhakadze considers it possible that the Colchian Lowland was settled by the end of the first half of the 3rd millennium BC by tribes descending from the hilly strip (Atara, Okumi, etc.) [Pkhakadze 1993:83].

At this stage, we find it most credible to consider the South Caucasus and the Black Sea coastal strip as the original homeland of the ancient Svan and the Mingrelian-Zan Kartvelian populations. Perhaps southeastern Colchis represented the initial settlement area of the Svan-speaking Kartvelian ethnic group, the bearer of the

⁷ For the role of transgression and regression of the Black Sea in the Holocene and the development of the Colchian Lowland in the Bronze and Early Iron Ages, see Khakhutaishvili 1984:146-152; Papuashvili R., Papuashvili I. 2014.

Proto-Colchian culture, and the peripheral side of Proto-Colchian culture formation (Ispani, Cholipa, Shemokmedi). The center, meanwhile, is to be sought further inland. It is precisely here that we should also look for the early cultural strata of the Mingrelian-Zan population. The question arises: was the settlement of the Colchian lowlands and highlands (the Enguri River Valley) by the Svaan-speaking population simultaneous or gradual? It is probably that their movement (referring to the Svan population) into the depths of the Colchian Lowland proceeded in successive waves along the Black Sea coast. This need not have been a lengthy process. Naturally, the first settlers of the Colchian Lowland (referring to the Early Bronze Age) would choose less waterlogged areas for habitation. It is likely that the first stream of the Svan population, due to unsuitable conditions for life, bypassed the lower basin of the Rioni River and densely settled both banks of the lower Enguri River basin, and more sparsely the territory to its north (Machara, Ochamchire, etc.). The view more widely accepted is that the ancient Kartvelian ethnic group of Svan-speaking population had already established itself in this region from the second half of the 3rd millennium BC [Chartolani 1989:244; Chartolani 1992:74]. It is considered plausible that from the 3rd millennium BC, the settlement of the Enguri River valleys (as well as Rioni and Kodori) should be connected with the extraction of metal ores [Chartolani 1992:81].

As we can see, various views have been expressed regarding the original habitat of the ancient Kartvelian ethnic and cultural streams, namely the Svan and Mingrelian-Zan population. We believe that, despite this, this issue awaits more or less definitive solution. For example, when some researchers hypothesize the arrival of the Svan population from the south, from the Proto-Hitite milieu, they base their main conclusions, for objective reasons, on linguistic data. In this direction, decisive importance must be assigned to archaeological materials. In particular, if we consider the Svan population on the territory of the Colchian Lowland as newcomers, then their origins must be sought through archaeological materials (ceramics, metal). As is assumed, the chronological criterion must be taken into account in this case. This implies that a migratory (incoming) culture existed in its region of origin (for example, in Asia Minor) earlier than in the new one [Titov 1982: 91, 142-143]. Likewise, the culture that arrived in a new location must exhibit all the complex characteristics of the old place (i.e., the territory of the original habitat).

BIBLIOGRAPHY:

1. Baramidze M. The Eastern Black Sea coast in the first half of the 2nd-1st millennia BC (Main problems). Author's abstract for the degree of Doctor of Historical Sciences. Tbilisi 1998. (Geo.)
2. Baramidze M. 1999: Archaeological cultures of the 3rd-2nd millennia BC and their ethnic attribution. Georgia-Abkhazia Bulletin N2-3. Tbilisi 1999, pp. 23-35. (Geo.)
3. Baramidze M. North-Eastern Black Sea coast in the first half of the 2nd-1st millennia BC. Tbilisi 2017. (Geo.)
4. Bergsland G., Vogt H. On the reliability of glottochronology. Review, 6-9. Tbilisi 1972, pp. 228-263. (Geo.)
5. Chartolani M. On the question of the initial settlement of the Svans in the highlands of Western Georgia. Matsne N2, Series of History, Ethnography and History of Art. Tbilisi 1992, pp. 68-82. (Geo.)
6. Dzidziguri Sh. The history of the Georgian language. Tbilisi 1969. (Geo.)
7. Gamkrelidze T., Machavariani G. The sonant system and ablaut in Kartvelian languages. Tbilisi 1965. (Geo.)

8. Gasviani G. Essays from the history of medieval Svaneti. Tbilisi 1991. (Geo.)
9. Gogadze El. On one aspect of the genesis of the Colchian culture. Collection, Guria II. 1997. Tbilisi 1997, pp. 33-58. (Geo.)
10. Japaridze O. On the history of Georgian tribes at the early stage of metal production. Tbilisi 1961. (Geo.)
11. Japaridze O. On the issue of the ethnic history of the Georgian tribes. Tbilisi 1976. (Geo.)
12. Japaridze O. Archaeology of Georgia, Tbilisi 1991. (Geo.)
13. Javakhishvili Iv., Janashia N., Berdzenishvili N. History of Georgia. Tbilisi 1943. (Geo.)
14. Jibladze L. Stratigraphy, chronology and periodization of Bronze Age settlements of the Colchian Lowland (based on the materials from the central hill of Pichori). Tbilisi 1997. (Geo.)
15. Jibladze L. Settlements of the Colchian Lowland of the 3rd-2nd millennia BC. Tbilisi 2007. (Geo.)
16. Jibladze L. Colchian Bronze-Early Iron Age cultures and their ethnic attribution. Collection, Guria VI. Tbilisi 2016, pp. 77-105. (Geo.)
17. Jibladze L. Issues of synchronization of Colchian Bronze-Early Iron Age. Dzeban, N23. Tbilisi 2016, pp. 166-180. (Geo.)
18. Jibladze L. Archaeological maps of various categories of Colchian Bronze-Early Iron Age sites (settlements, cemeteries, bronze production workshops). Online Archaeology N18. Tbilisi 2020, pp. 80-98. (Geo.)
19. Kurdiani M. The original habitat of Georgians according to linguistic data and the tribal composition of the common Georgian ethnos. Collection: Ethnogenesis of the Georgian people. Tbilisi 2002. (Geo.)
20. Kvitsiani Z., Jibladze L. Recent archaeological discoveries in Svaneti (metal artifacts). Tbilisi 2015. (Geo.)
21. Lerner K. Glottochronology. The method and tasks of lexical statistics. Bulletin, Language and Literature Series, N1. Tbilisi 1971. (Geo.)
22. Lordkipanidze Ot. Argonautica and Ancient Colchis. Tbilisi 1986. (Geo.)
23. Melikishvili G. On the question of the ancient population of Georgia, the Caucasus and the Near East. Tbilisi 1965. (Geo.)
24. Melikishvili G. Georgians, the question of their origin, Essays on the History of Georgia, vol. I. Tbilisi 1970, pp. 312-358. (Geo.)
25. Mibchuan T. From the history of ethnogenesis, settlement and culture of the highlanders of Western Georgia. Tbilisi 1989. (Geo.)
26. Mikeladze T. Researches from the history of the ancient population of Colchis and the South-Eastern littoral of the Black Sea. Tbilisi 1974. (Geo.)
27. Papuashvili R., Papuashvili I. The Paleo-regime of the Black Sea and its influence on the settlements of the Colchian lowland (in the 3rd-1st millennia BC). Tbilisi 2014. (Geo.)
28. Pkhakadze G. The Chalcolithic and Early Bronze Age in Western Georgia. Archaeology of Georgia II. Tbilisi 1992, pp. 216-180. (Geo.)
29. Pkhakadze G. Western Transcaucasia in the 3rd millennium BC. Tbilisi 1993. (Geo.)

30. Pkhakadze G. Some aspects of the study of the Early Bronze Age culture of the Colchian Lowland. *Dzhebani N2*. Tbilisi 1998, pp. 32-41. (Geo.)
31. Bzhaniya V. A settlement of the Ochamchire Culture in the mountains of Abkhazia. *The Caucasus and Eastern Europe in antiquity*. Moscow 1973, pp. 65-76. (Russ.)
32. Chartolani Sh. On the history of the Highlands of Western Georgia in the archaic stage. Tbilisi 1989. (Russ.)
33. Gamkrelidze T., Ivanov V. *The Indo-European language and the Indo-Europeans*. Tbilisi 1984. (Russ.)
34. Gogadze E. Chronology of the monuments of the Colchian Culture of the Middle Bronze Age and some issues of the cultural attribution of the general Colchian culture of early metals. *The Caucasus in the system of paleometallic cultures of Eurasia*. Tbilisi 1990, pp. 111-131. (Russ.)
35. Jibladze L. Stratigraphy, chronology and periodization of settlements of the Colchian Lowland in the Bronze Age (based on materials from the central hill of the Pichori settlement). Author's Abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Historical Sciences. Tbilisi 1990. (Russ.)
36. Khakhutaishvili D. Nature and man in the Coastal strip of Colchis in the Holocene Era. *Caucasian-Near Eastern Collection*, VIII. Tbilisi 1984, pp. 146-152. (Russ.)
37. Kuftin B. On the question of the most ancient roots of Georgian Culture in the Caucasus according to archaeological data. XII, *Bulletin of the Georgian State Museum-V*. Tbilisi 1944, pp. 291-416. (Russ.)
38. Mikeladze T. *Proto-Colchian Culture, Archaeology of the Bronze Age of the Caucasus and Central Asia*. Moscow 1994, pp. 67-74. (Russ.)
39. Mikeladze T. On the Archaeology of Colchis (The Middle and Late Bronze-Early Iron Age). Tbilisi 1990. (Russ.)
40. Pkhakadze G. The Colchian Early Bronze age culture. *Archaeology of the Caucasus*, N2-3. 2009-2010, pp. 74-86. (Russ.)
41. Solovyov L. A new monument to the cultural connections of the Caucasian Black Sea region in the Neolithic and Bronze Age. The Vorontsov cave site. *Proceedings of the Abkhazian Institute of Language, Literature and History*, vol. XXIX. Sukhumi 1958, pp. 115-135. (Russ.)
42. Solovyov L. Burials of Dolmen Culture in Abkhazia and the adjacent part of Adler District. *Proceedings of ABIYALI*. Sukhumi 1961, v. XXXII. 1960, pp. 69-100. (Russ.)
43. Titov V. On the study of Bronze Age Migrations. *Archaeology of the Old and New World*. Moscow 1982. (Russ.)
44. Voronov Yu. History of Abkhazia from ancient times to the early Middle Ages (according to archaeological data). Author's abstract of dissertation for the degree of Candidate of Historical Sciences. Moscow 1971. (Russ.)

2021

11 DECEMBER

№4

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

АРХЕОЛОГИЯ

Институт археологии имени академика
Андриа Апакидзе

К ИСТОРИИ ВЫДЕЛЕНИЯ И ИЗУЧЕНИЯ ПРОТОКОЛХСКОЙ КУЛЬТУРЫ (ОБЩИЙ ОБЗОР)

Лери Джибладзе,

Старший научный сотрудник Института археологических исследований
им. Отара Лорткипанидзе национального музея Грузии

АБСТРАКТ

В статье представлена история выделения и изучения протоколхидской культуры, ее хронология, терминологические проблемы и этнокультурные интерпретации. Рассматриваются взгляды различных исследователей (Л. Соловьёв, Т. Микеладзе, М. Барамидзе, Э. Гогадзе, Г. Пхакадзе) относительно протоколхидской культуры и выделения этапов ее развития. Подробно представлены I и II этапы протоколхидской культуры, соответствующие III-II тысячелетиям до н.э.

В статье особое внимание уделяется ареалу распространения данной культуры на территории Колхидской низменности и ее взаимосвязи с дольменной и другими синхронными культурами.

В работе также подробно рассмотрен вопрос этнической атрибуции протоколхидской культуры и роль сванскоязычного населения в ее формировании.

Считаем, что сопоставительный анализ представленных в статье данных внесет значительный вклад в изучение древнейшей истории Западной Грузии.

Ключевые слова: Протоколхская культура; колхская культура; дольменная культура; этнокультурная атрибуция; Бронзовый век.

Изучение протоколхской культуры (I, II этапы) имеет недолгую историю. В свое время термин «протоколхский» впервые использовал русский краевед-археолог Л. Соловьёв, работавший в Абхазии, когда он выделил южно-дольменную культуру на прибрежной полосе от реки Ингури до Адлера [Соловьёв 1958:150-151; Соловьёв 1960:60]. По его предположению, с южно-дольменной культурой у реки Ингури граничила родственная протоколхская культура, известными памятниками которой он

считал Даблагоми, Анаклиа-Диха-Гудзубу и другие поселения Колхидской низменности [Соловьев 1958:162¹]. В дальнейшем это мнение было поддержано русскими и абхазскими учеными (Ш. Инал-Ипа, В. Бжания, И. Воронов, И. Цвинария), которые в местных научных кругах параллельно с южно-дольменной культурой утвердили термин «очамчирская культура» того же содержания [Соловьев 1958:151; Воронов 1971:17; Бжания 1973:71]. В кругу этой культуры, наряду с другими памятниками (Каман I, Калдахвара, Шрома-Михайловский, Пали, Ахра-Капши, дольмены Кюр-Дере и др.) объединили поселение Очамчира, которое действительно связано с дольменной культурой благодаря двум каменным мотыгам сочинско-адлерского типа и керамике с лестничным орнаментом, тем не менее, отличается от нее по основным археологическим материалам. Идентичный протоколхский материал этого памятника охватывает всю территорию Колхидской низменности. Исходя из этого, ставится под сомнение отнесение поселения Очамчира к кругу южно-дольменной культуры, содержащей несколько отличающиеся материалы [Джибладзе 1990:21; Джибладзе 1997:104]. Также нам представляется некорректным сам термин «очамчирская культура» и его отождествление с южно-дольменной культурой. Даже если бы это было так, мы считаем нецелесообразным называть культуру по месту ее первого открытия [Джибладзе 1990:21; Джибладзе 1997:104]². Также мы не можем согласиться с искусственно введенным термином поздний этап очамчирской культуры на территории Северо-Западной Колхиды (Абхазии), предложенным И. Вороновым [Воронов 1971:20]³ - это не что иное, как та же колхская культура позднего бронзового века, которая ярко представлена на территории современной Абхазии.

В научной литературе выделение протоколхской культуры было научно обосновано профессором Т. Микеладзе, который первым представил периодизацию керамики бронзового и раннего железного века Колхидской низменности и установил ее поэтапное развитие. В развитии колхской керамики, наряду с другими периодами (среднеколхский, позднеколхский), были выделены протоколхский и следующие за ним древнеколхский этапы [Микеладзе 1974:49; Микеладзе 1990:80-81; табл. XXXVII; Микеладзе 1994:67-74]. Известный ученый выделил I и II периоды в развитии протоколхской культуры, соответствующие раннему и среднему бронзовому веку. В более поздней работе Т. Микеладзе отмечал, что определенные слои поселений Саэлиао Курзиа и Цкеми относятся к переходному периоду от среднего к позднему бронзовому веку [Микеладзе 1990:14].

По стратиграфическим разрезам поселения, изученных в Колхидской низменности в 80-90-х годах прошлого века (Наохваму, Носири III, Намчедури, Чаладидская Зурга, центральный холм Пичори), и с учетом серий абсолютных дат, полученных из некоторых памятников (центральный холм Пичори), все поселения бронзового века Колхидской низменности были хронологически упорядочены по эпохам; этапы развития поселений протоколхской и древнеколхской культур были более конкретизированы и дополнены новыми материалами [Джибладзе 1997; Джибладзе 2007:103-126]⁴. Позднее удалось синхронизировать поселения протоколхской и древнеколхской культур с памятниками других категорий Колхиды (могильники, клады бронзы, памятники горнодобывающего производства), а также с памятниками синхронных периодов, распространенных на территории Восточной Грузии [Джибладзе 2016-a:166-180; Джибладзе 2020:80-98].

М. Барамидзе внес значительный вклад в выделение и изучение отдельных этапов протоколхской культуры. Исследователь, опираясь на материалы центрального холма Пичори, условно выделил в развитии протоколхского II этапа этапы I-a и I-b со свойственными им артефактами, которые

¹ Л. Соловьев связал изменение состава населения в конце III тысяч. до н.э. в Колхидской долине с появлением обособленного вида керамики и собственной металлургии, в частности с переселением Кашков из Малой Азии [Соловьев 1958:151]. Эти ошибочные и тенденциозные доводы заслужили объективную критику [Джапаридзе 1961:233].

² Эта позиция впоследствии была разделена [Пхакадзе 1998:32-37; Пхакадзе 2009-2010:75].

³ В развитии энеолитических и бронзовых культур Северо-Западной Колхиды было выделено 5 этапов [Воронов 1971:11-18].

⁴ В развитии протоколхской и древнеколхской культур были выделены: протоколхский I этап, протоколхский II этап, переходный период от протоколхского II этапа к древнеколхскому I этапу, ранняя и поздняя стадии древнеколхского I этапа, а также древнеколхский II этап (ранний железный век) с характерными материалами.

хронологически отнес к эпохе средней бронзы [Барамидзе 2017:51].

Э. Гогадзе для обозначения искусственно созданных холмовых культур раннего и среднего бронзового века Колхидской низменности, в основном на основе типологических данных керамических материалов, использует термин «западноколхская культура» [Гогадзе 1997:33-58]. В ее развитии он выделяет локальные варианты центральной и западноколхской культур, а третий вариант относит к дольменной культуре [Гогадзе 1990:113-117; Гогадзе 1997:33-34].

Г. Пхакадзе провела большую работу по научному исследованию энеолитических и раннебронзовых культур Западной Грузии. Вместо термина протоколхская она ввела термин культура раннего бронзового века Колхидской низменности, который охватывает III тысячелетие до н.э. Она выделила характерные признаки этой культуры и ареалы ее распространения. Было высказано предположение, что вдоль всего черноморского побережья Колхиды фиксируется достаточно мощная культура раннего бронзового века, сформировавшаяся на основе местной культуры [Пхакадзе 1998:32]. По ее мнению, поскольку не удалось точно определить памятники, входящие в I и II этапы, и произошло их некоторое смешивание, она выбрала выделение культуры раннего бронзового века Колхидской низменности в отдельную. По предположению Г. Пхакадзе, термин протоколхская был введен для обозначения истоков колхской керамики, но она не использует его из-за его исторического характера [Пхакадзе 1998:32-41; Пхакадзе 2009-2010:75].

Невозможно согласиться с ученым-женщиной в том, что культура раннего бронзового века Колхидской низменности объединяет пещеру-поселение Воронцова⁵ и дольмены. Мы полагаем, что территория между Сухуми и Псоу (более мощно – территория между реками Гумиста и Сухуми) должна представлять собой зону соприкосновения протоколхидской, дольменной культур и культур, распространенных на Северо-Черноморском побережье, несущих каменные топоры сочинско-адлерского типа. Можно сказать, что подтвержденная в Северо-Западной Колхиде дольменная культура находится под сильным влиянием протоколхидской культуры, что отразилось и на некоторых металлических изделиях дольменной культуры. Что касается территории Западной Грузии в период поздней бронзы – раннего железа, то она почти до реки Псоу и иногда даже севернее ее, полностью охвачена ареалом распространения древнеколхидской культуры.

Таким образом, под протоколхской культурой подразумеваются не только памятники, обнаруженные на Колхидской низменности, но и мощные элементы этой культуры, подтвержденные в Колхидских горах и на плато Верхней Имерети⁶. Культура раннего бронзового века Колхидской низменности несет то же содержание, что и протоколхская культура, которая имеет более выраженную этническую нагрузку в своем названии. Часть археологов, включая нас, предпочитает использовать термин «протоколхический». Что касается культуры раннего бронзового века Колхиды, то это более общее название, объединяющее материалы раннего бронзового века, обнаруженные как на низменной полосе исследуемой территории, так и на пещерных и открытых поселениях.

Существует мнение, что носителями протоколхской культуры должны были быть представители картвельского этнокультурного потока, говорившие на сванском языке. О первоначальном расселении и месте обитания этой группы высказывались различные предположения (Меликишвили, Орбели, Барамидзе, Джигладзе) [Микеладзе 1974:72; Барамидзе 1999:18-19; Джигладзе 2016:166-180].

Основываясь на глоттохронологическом методе, который позволяет датировать процесс распада

⁵ Пещера-поселение Воронцова находится в Адлерском районе. В пещере два этажа. Нижний этаж – «Очажный» – содержит более древний материал, а верхний «Кондокол» и «Заложный» – более поздний. Материалы этой пещеры близки с керамическими изделиями пещер верхней Имеретинской и Майкопской культур [Соловьев 1958: 115-135; Пхакадзе 1992: 270-271].

⁶ Протоколхская культура на территории Колхидской низменности, в основном в прибрежной зоне, представлена материалами поселений, реже – погребениями (Гагида). В Колхидских горах (Верхняя Сванетия, Верхняя Рача) эта культура встречается преимущественно по отдельным находкам бронзовых топоров. На плато Верхней Имеретии выявлены элементы этой культуры как по отдельным металлическим предметам, так и на поселениях и в погребениях наряду с элементами других культур (Аргвета, Джиэти, Модинахе, Итхвиси и др.).

праязыка на родственные языки (словарь, статистика и т.д.), предполагается, что сванский язык отделился от общего картвельского языка в конце III-II тысячелетий до нашей эры или в начале II тысячелетия до нашей эры [Дзидзигури 1969:53-55; Лернер 1971:136-156; Бергеланд, Фогт 1972:4-6; Лордкипанидзе 1986:49-50; Гамкрелидзе, Иванов 1984:871, 880, 882]. Примерно через 1000 лет возникли общности, носители грузинского и мегрело-занского языков [Гамкрелидзе, Мачавариани 1965:17; Лордкипанидзе 1986:50].

Высказывалось мнение, что в конце III тысячелетия до нашей эры одновременно произошло отделение сванского языка от протокартвельского, а также их приход и расселение в прибрежной зоне Западной Грузии. Их следы прослеживаются как по топонимам с древними корнями, так и по археологическим материалам [Микеладзе 1974:72]. Их след прослеживается как в древнейшей топонимике, так же и в археологических материалах [Микеладзе 1974:9-20, 75; Лордкипанидзе 1986:51; Мибчуани 1989; Гасвиани 1991:173; Джибладзе 2007:120].

Важно сопоставить археологические данные с датировками, полученными глоттохронологическим методом, и понять их взаимосвязь [Джибладзе 2007:120]. Возможно, на территории Колхидской низменности с середины III тысячелетия до нашей эры (по традиционным датировкам) движение и перемещение сванского картвельского этнического потока отражено в материалах поселений Испани, Шемокмеди, Чолипа, Пичори (слой VIII-VII), Анаклиа Первой (слой I), ранние слои археологических материалов из Анаклиа Второй, Эргеты (IV слой) и других синхронных памятников [Джибладзе 2007:120].

Согласно современным данным, прибрежная полоса Колхидской низменности и прилегающие к ней территории, вероятно, были главным центром формирования культуры раннего бронзового века (этап I), где были обнаружены самые ранние поселения этой культуры. Предполагается, что именно отсюда началось распространение этой культуры в предгорные и горные районы Колхиды [Квициани, Джибладзе 2007:79-88]. Можно сказать, что протоколхидская культура - это культура поселений прибрежной полосы и прилегающих территорий. О ней мы знаем немного, поскольку значительная часть памятников этой культуры была уничтожена и, вероятно, оказалась под торфом во время новочерноморской трансгрессии и фангорийской регрессии, происходивших в современную геологическую эпоху - голоцене⁷.

На территории Колхидской низменности следующей волной был второй картвельский культурный поток - мегрело-занское население, которое считается создателем блестящей культуры позднего бронзового века - раннего железного века [Меликишвили 1965:70; Меликишвили 1970:356; Микеладзе 1974:20, 70, 72; Лордкипанидзе 1986:575]. Этот картвельский этнокультурный поток на начальном этапе позднего бронзового века (древнеколхидский этап I) занимает всю территорию Колхидской низменности, а на этапе II (примерно IX-VII вв. до н.э.) распространяется до реки Псоу и за ее пределы. По мнению М. Барамидзе, с начала I тысячелетия до н.э. колхидская культура проникает в прикобанский район, что хорошо прослеживается не только по бронзовым топорам, но и по керамике [Барамидзе 1998: 25]. Высказано предположение, что на Колхидской низменности мегрело-занский картвельский этнический поток вытеснил сваноговорящее население и занял нынешнюю прибрежную полосу и бассейн Риони-Энгури, после чего сваноговорящее население, носитель протоколхидской культуры, проживающее на равнине, переместилось в горы, а часть осталась в равнинной зоне и слилась с колхидским (мегрело-занским) потоком [Барамидзе 1999:25]. В данном случае речь идет не о насильственном изменении, а о слиянии-диффузии, как это возможно при встрече двух родственных культур (М. Барамидзе).

Согласно одной из точек зрения, сванские и мегрело-занские картвельские этнические потоки перемещались с юга на север. Их первым местом обитания считается территория Малого Кавказа, протохетский мир, высокогорные зоны Загроса и Кавказа, а также северо-западные районы Малой Азии вместе с Колхидской низменностью и юго-восточное побережье Черного моря [Меликишвили 1965:72;

⁷ О роли трансгрессии и регрессии Черного моря в голоцене и освоении Колхидской низменности в бронзовом и раннем железном веке см. [Хахутаишвили 1984: 146-152; Папуашвили Р., Папуашвили М. 2014].

Меликишвили 1970:342; Микеладзе 1974:72; Лордкипанидзе 1986: 49; Чартолани 1989:243; Курдиани 2002:57-92]. Согласно второй концепции, подразумевается местное развитие грузинских племен, проживавших на территории Грузии [Джавахишвили и др. 1943:14-15; Куфтин 1944:1-10; Джапаридзе 1976:174; Джапаридзе 1991:102]. Г. Пхакадзе считает возможным освоение Колхидской низменности в качестве места обитания к концу первой половины III тысячелетия до н.э. племенами, спустившимися с холмистой полосы (Атара, Окуми и др.) [Пхакадзе: 1993: 83].

Древнейшим местом обитания для картвельских народов – сванов и мегрело-занов – на данном этапе наиболее убедительным представляется Южный Кавказ и прибрежная зона Черного моря. Возможно, юго-восточная Колхида была местом первоначального расселения сваноговорящего картвельского этноса, носителя протоколхидской культуры, на периферии формирования этой культуры (Испани, Чолипа, Шемокмеди). Центр же следует искать глубже. Именно здесь следует рассматривать и ранние культурные слои мегрело-занского населения [Джибладзе 2016-а; Джибладзе 2007:122]. Возникает вопрос: осваивалось ли население, говорящее на сванском языке, Колхидской низменностью и горной местностью (долина реки Ингури) одновременно или поэтапно? Вероятно, их перемещение (имеются в виду сваны) вглубь Колхидской низменности происходило потоками вдоль побережья Черного моря. Этот процесс не должен был быть длительным. Естественно, первыми освоителями Колхидской низменности (имеются в виду ранний бронзовый век) для проживания выбирались менее заболоченные места. Вероятно, первые потоки сванов, из-за непригодных для жизни условий, обходили нижнее течение реки Риони и плотно осваивали оба берега нижнего течения реки Ингури, а в меньшей степени – территорию к северу от нее (Мачара, Очамчире и др.). Более приемлемым считается предположение, что древнейший картвельский этнос, сваноговорящее население, обосновался в этих краях уже со второй половины III тысячелетия до нашей эры. Допускается, что с III тысячелетия до нашей эры освоение долин рек Ингури (а также Риони, Кодори) для проживания связано с добычей металлических руд [Чартолани М. 1992: 81].

Существуют различные мнения относительно первоначального места обитания древних картвельских этнических и культурных потоков, а именно сванов и мегрело-занских народов. Мы считаем, что, несмотря на это, данный вопрос требует более или менее окончательного решения. Например, когда часть исследователей предполагает приход сванов с юга, из протохетской среды, по объективным причинам они основывают свои основные выводы на лингвистических данных. В этом направлении большое значение должны иметь археологические материалы. В частности, если мы считаем сванов пришлым населением на территории Колхидской низменности, то в этом случае необходимо искать их истоки в археологических материалах (керамика, металл). Как предполагается, в этом случае следует учитывать хронологический критерий. Это означает, что мигрировавшая (пришлым) культура существовала в своем регионе происхождения (например, в Малой Азии) раньше, чем в новом месте [Титов 1982:91, 142-143]. Также пришлой культуре на новом месте следует отразить все комплексные признаки старого места (т.е. территории первоначального обитания).

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Барамидзе М. Восточное Причерноморье в первой половине II-I тысячелетий до н.э. (Основные проблемы). Автореферат на соискание ученой степени доктора исторических наук. Тбилиси 1998. (Груз.)
2. Барамидзе М. Археологические культуры III-II тысячелетий до н.э. и их этническая атрибуция. Вестник Грузии-Абхазии №2-3. Тбилиси 1999, стр. 23-35. (Груз.)

3. Барамидзе М. Северо-восточное Причерноморье в первой половине II-I тысячелетий до н.э. Тбилиси 2017. (Груз.)
4. Бергсланд Г., Фогт Х. О достоверности глоттохронологии. Мимомхилвели, 6-9. Тбилиси 1972, стр. 228-263. (Груз.)
5. Гамкрелидзе Т., Мачавариани Г. Система сонантов и аблаут в картвельских языках, Тбилиси 1965. (Груз.)
6. Гасвиани Г. Очерки по истории средневековой Сванетии. Тбилиси 1991. (Груз.)
7. Гогадзе Э. Об одном аспекте генезиса колхской культуры. Сборник, Гурия II. Тбилиси 1997, стр. 33-58. (Груз.)
8. Квициани З., Джигладзе Л. Новейшие археологические находки в Сванетии (металлические артефакты), Тбилиси 2015. (Груз.)
9. Лернер К. Глоттохронология. Метод и задачи лексико-статистики. Вестник, серия языка и литературы, №1. Тбилиси 1971. (Груз.)
10. Лордкипанидзе От. Аргонавтика и древняя Колхида, Тбилиси 1986.
11. Меликишвили Г. К вопросу о древнейшем населении Грузии, Кавказа и Ближнего Востока. Тбилиси 1965. (Груз.)
12. Меликишвили Г. Грузины, вопрос их происхождения, Очерки истории Грузии, т. I. Тбилиси 1970, стр. 312-358. (Груз.)
13. Мибчуани Т. Из истории этногенеза, расселения и культуры горцев Западной Грузии. Тбилиси 1989. (Груз.)
14. Микеладзе Т. Исследования по истории древнейшего населения Колхиды и Юго-Восточного Причерноморья. Тбилиси 1974. (Груз.)
15. Папуашвили Р., Папуашвили И. Палеорежим Черного моря и его влияние на поселения Колхидской низменности (III-I тысячелетия до н.э.), Тбилиси 2014. (Груз.)
16. Пхакадзе Г. Энеолит и ранняя бронза в Западной Грузии. Археология Грузии II. Тбилиси 1992, стр. 216-180. (Груз.)
17. Пхакадзе Г. Западный Кавказ в III тысячелетии до н.э. Тбилиси 1993. (Груз.)
18. Пхакадзе Г. Некоторые аспекты исследования культуры ранней бронзы Колхидской низменности. Исследования №2. Тбилиси 1998, стр. 32-41. (Груз.)
19. Курдиани М. Первоначальное место обитания грузин по лингвистическим данным и племенной состав общегрузинского этноса. Сборник Этногенезис грузинского народа. Тбилиси 2002. (Груз.)
20. Чартолани М. К вопросу о первоначальном расселении сванов в высокогорьях Западной Грузии. Вестник №2, Серия истории, этнографии и искусствоведения. Тбилиси 1992, стр. 68-82. (Груз.)
21. Джавахишвили Ив., Джанашиа Н., Бердзенишвили Н. История Грузии. Тбилиси 1943. (Груз.)
22. Джапаридзе О. К истории грузинских племен на раннем этапе металлопроизводства. Тбилиси 1961. (Груз.)

23. Джапаридзе О. К вопросу этнической истории грузинских племен. Тбилиси 1976. (Груз.)
24. Джапаридзе О. Археология Грузии. Тбилиси 1991. (Груз.)
25. Джибладзе Л. Стратиграфия, хронология и периодизация поселений бронзового века Колхидской низменности (по материалам центрального холма Фичори). Тбилиси 1997. (Груз.)
26. Джибладзе Л. Поселения Колхидской низменности III-II тысячелетий до н.э. Тбилиси 2007. (Груз.)
27. Джибладзе Л. Культуры Колхиды бронзового-раннежелезного века и их этническая атрибуция. Сборник Гурия VI. Тбилиси 2016, стр. 77-105. (Груз.)
28. Джибладзе Л. Вопросы синхронизации памятников Колхиды бронзового-раннежелезного века, Дзиебани, №23. Тбилиси 2016-а, стр. 166-180. (Груз.)
29. Джибладзе Л. Археологические карты различных категорий памятников Колхиды бронзового-раннежелезного века (поселения, могильники, мастерские по производству бронзы). Онлайн Археология №18. Тбилиси 2020, стр. 80-98. (Груз.)
30. Дзидзигури Ш. Приключения грузинского языка. Тбилиси 1969. (Груз.)
31. Бжания В. Поселение Очамчирской культуры в горах Абхазии. Кавказ и восточная Европа в древности. Москва 1973, стр. 65-76.
32. Воронов Ю. История Абхазии от древнейших времен до раннего средневековья (по данным археологии), автореферат диссертации на соиск. учен. степ. канд. ист. наук. Москва 1971.
33. Микеладзе Т. К археологии Колхиды (эпоха средней и поздней бронзы раннего железа) Тбилиси 1990.
34. Гамкрелидзе Т., Иванов В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Тбилиси 1984.
35. Гогадзе Э. Хронология памятников Колхидской культуры эпохи средней бронзы и некоторые вопросы культурной отрибуции общеколхидской культуры ранних металлов Кавказ в системе палеометаллических культур Евразии. Тбилиси 1990, стр. 111-131.
36. Джибладзе Л. Стратиграфия, хронология и периодизация поселении Колхидской низменности в эпоху бронзы (по материалам центрального холма Пичорского поселения), Автореферат диссертации на соиск. учен. степ. канд. ист. наук. Тбилиси 1990.
37. Куфтин Б. К вопросу о древнейших корнях Грузинской культуры на Кавказе по данным археологии. XII, Вестник Государственного музея Грузии-В. Тбилиси 1994, стр. 291-416.
38. Микеладзе Т. Протоколхская культура Археология эпохи бронзы Кавказа и Средней Азии. Москва 1994, стр. 67-74.
39. Пхакадзе Г. Колхидская раннебронзовая культура. Археология Кавказа, №2-3. 2009-2010, стр. 74-86
40. Титов В. 1982: К изучению миграции Бронзового Бронзового века. Археология Старого и Нового Света. Москва 1982.
41. Соловьев Л. Новый памятник культурных связей Кавказского Причерноморья в эпоху неолита и бронзы. Стоянка воронцовской пещеры. Труды Абхазского ин-та языка, литературы и истории, т. XXIX. Сухуми 1958, стр. 115-135.

42. Соловьев Л. Погребения дольменной культуры в Абхазии и прилегающей части Адлерского района Труды АБИЯЛИ. Сухуми 1961-т XXXII. 1960, стр. 69-100
43. Хакхуцашвили Д. Природа и человек в Приморском полосе Колхиды в эпоху голицена Кавказо-Ближневосточный сборник, VIII. Тбилиси 1984, стр. 146-152.
44. Чартолани Ш. К истории нагорья Западной Грузии доклассовой эпохи. Тбилиси 1989.сначала ты сам выясни, что Леонардо называл малым, а что ты называешь большим». Этим он все мне сказал, и прежде всего то, что нужно мысленно перенестись в то время, когда цитируешь слова его представителя.

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

არქეოლოგია

მგროვის უნივერსიტეტის

აკადემიკოს ა. აფაშიძის სახელობის არქეოლოგიის
ინსტიტუტის სამეცნიერო კვლევითი ჟურნალი

პროტოკოლხური კულტურის გამოყოფისა და შესწავლის ისტორიისათვის (ზოგადი მიმოხილვა)

ლერი ჯიბლაძე,

საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ოთ. ლორთქიფანიძის სახელობის
არქეოლოგიური კვლევების ინსტიტუტი, უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი

აბსტრაქტი

სტატიაში წარმოდგენილია პროტოკოლხური კულტურის გამოყოფისა და კვლევის ისტორია, მისი ქრონოლოგია, ტერმინოლოგიური პრობლემები და ეთნოკულტურული ინტერპრეტაციები. განხილულია სხვადასხვა მკვლევართა (ლ. სოლოვიოვი, თ. მიქელაძე, მ. ბარამიძე, ე. გოგაძე, გ. ფხაკაძე) მიერ გამოთქმული მოსაზრებები პროტოკოლხური კულტურისა და მისი განვითარების ეტაპების გამოყოფის თაობაზე. დეტალურად წარმოვადგინეთ პროტოკოლხური კულტურის I და II ეტაპები, რომლებიც შეესაბამება ძვ.წ. III-II ათასწლეულებს.

სტატიაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა დასახელებული კულტურის გავრცელებისარეალსკოლხეთისდაბლობისტერიტორიაზედამისურთიერთმიმართებას დოლმენურ და სხვა სინქრონულ კულტურებთან.

ნაშრომში ასევე დეტალურადაა განხილული პროტოკოლხური კულტურის ეთნიკური ატრიბუციის საკითხი და სვანურენოვანი მოსახლეობის როლი მის ფორმირებაში.

ვთვლით რომ, სტატიაში წარმოდგენილ მონაცემთა ურთიერთეჭერებითი ანალიზი მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს დასავლეთ საქართველოს უძველესი ისტორიის კვლევის საკითხში.

საკვანძო სიტყვები: პროტოკოლხური კულტურა, კოლხური კულტურა, დოლმენური კულტურა, ეთნოკულტურული ატრიბუცია, ბრინჯაოს ხანა.

პროტოკოლხური კულტურის (I, II ეტაპი) შესწავლას არც თუ დიდი ხნის ისტორია აქვს. თავის დროზე ტერმინი – პროტოკოლხური პირველად გამოიყენა აფხაზეთში მოღვაწე რუსმა

მხარეთმცოდნე – არქეოლოგმა ლ. სოლოვიოვმა, როდესაც მდ. ენგურიდან ადღერის ზღვისპირა ზოლამდე გამოყო სამხრეთ-დოლმენური კულტურა [Соловьев 1958:150-151; Соловьев 1960:60]. მისი ვარაუდით, სამხრეთ-დოლმენურ კულტურას მდ. ენგურთან ემიჯნებოდა მონათესავე პროტოკოლხური კულტურა, რომლის ცნობილ ძეგლებად თვლიდა დაბლაგომს, ანაკლიის დინა-გუძუბასა და კოლხეთის დაბლობის სხვა ნამოსახლარებს [Соловьев 1958:162]¹. შემდგომში ეს მოსაზრება გაზიარებული იქნა რუსი და აფხაზი მეცნიერების მიერ (შ. ინალ-იფა, ვ. ბჟანია, ი. ვორონოვი, ი. წვინარია), რომლებმაც იქაურ სამეცნიერო წრეებში სამხრეთ-დოლმენური კულტურის პარალელურად დაამკვიდრეს იმავე შინაარსის მქონე ტერმინი ოჩამჩირული კულტურა [Соловьев 1958:151; Соловьев 1960:69; Воронов 1971:17; Бжания 1973:71]. ამ კულტურის წრეში სხვა ძეგლებთან ერთად (კამან I, კალდახვარა, შრომა-მიხაილოვსკი, პალი, ახრა-კაპში, კიურ-დერეს დოლმენები და სხვ.) გააერთიანეს ოჩამჩირის ნამოსახლარი, რომელიც სოჭი-ადღერის ტიპის ორი ქვის თოხითა და კიბისებური ორნამენტის კერამიკით მართლაც უკავშირდება დოლმენურ კულტურას, მაგრამ ძირითადი არქეოლოგიური მასალებით კი მისგან განსხვავდება. ამ ძეგლის იდენტური პროტოკოლხური მასალა, მოიცავს მთელი კოლხეთის დაბლობის ტერიტორიას. აქედან გამომდინარე ეჭვს ქვეშ დგება ოჩამჩირის ნამოსახლარის გაერთიანება რამდენადმე განსხვავებული მასალების შემცველ სამხრეთ-დოლმენური კულტურის წრეში [Джигладзе 1990:21; ჯიბლაძე 1997:104]. ასევე არასწორად გვეჩვენება თვით ტერმინი ოჩამჩირული კულტურა და მისი გაიგივება სამხრეთ-დოლმენურ კულტურასთან. ასეც რომ იყოს, ამ კულტურისათვის პირველი აღმოჩენის მიხედვით სახელის წოდება არასწორად მიგვაჩნია [Джигладзе 1990:21; ჯიბლაძე 1997:104].² ასევე ვერ გავიზიარებთ ი. ვორონოვის მიერ ჩრდილო-დასავლეთ კოლხეთის (აფხაზეთის) ტერიტორიაზე ოჩამჩირული კულტურის გვიანი საფეხურის ტერმინის ხელოვნურად შემოღებას [Воронов 1971:20]³. ეს არაფერია, თუ არა იგივე კოლხური გვიანბრინჯაოს ხანის კულტურა, რომელიც მძლავრადაა გამოვლენილი თანამედროვე აფხაზეთის ტერიტორიაზე.

სამეცნიერო ლიტერატურაში პროტოკოლხური კულტურის გამოყოფა მეცნიერულად დასაბუთებული იქნა პროფ. თ. მიქელაძის მიერ, რომელმაც პირველმა მოგვცა კოლხეთის დაბლობის ბრინჯაო-აღრერკინის ხანის კერამიკის პერიოდიზაცია და დაადგინა მისი ეტაპობრივი განვითარება. კოლხური კერამიკის განვითარებაში სხვა პერიოდებთან ერთად (შუა კოლხური, გვიან კოლხური) გამოყო პროტოკოლხური და მისი მომდევნო ძველი კოლხური ეტაპები [მიქელაძე 1974:49; Микеладзе 81-1990:80; ტაბ. XXXVII; Микеладзе 1994: 74-67]. ცნობილმა მეცნიერმა პროტოკოლხური კულტურის განვითარებაში I და II პერიოდები გამოყო, რომლებიც შესაბამება ადრე და შუა ბრინჯაოს ხანას. უფრო გვიან გამოსულ ნაშრომში თ. მიქელაძე აღნიშნავდა, რომ საელიაოს კურზიასა და წყემის ნამოსახლარების გარკვეული ფენები განეკუთვნება შუაბრინჯაოდან გვიანბრინჯაოზე გარდამავალ ხანას [Микеладзе 1990:14].

გასული საუკუნის 90-80-იანი წლებში კოლხეთის დაბლობზე შესწავლილი სტრატиграფიული ნამოსახლარების ჭრილების მიხედვით (ნაოხვამუ, ნოსირი III, ნამჭედური, ჭალადიდის ზურგა, ფიჩორის ცენტრალური ბორცვი) და ზოგიერთი ძეგლიდან (ფიჩორის ცენტრალური ბორცვი) მომდინარე აბსოლუტური თარიღების სერიების გათვალისწინებით, ეპოქების მიხედვით ქრონოლოგიურად დალაგდა კოლხეთის დაბლობის ტერიტორიაზე შესწავლილი ბრინჯაოს ხანის ყველა ნამოსახლარი; უფრო დაკონკრეტდა და ახალი მასალებით შეივსო პროტოკოლხური და ძველი კოლხური კულტურების ნამოსახლარების განვითარების ეტაპები [ჯიბლაძე 1997; ჯიბლაძე

¹ ლ. სოლოვიოვმა ძვ.წ. III ათასწლეულის დასასრულს კოლხეთის დაბლობზე თავისებური თიხის ჭურჭლისა და საკუთარი მეტალურგიის შემოტანა დაუკავშირა მოსახლეობის მეცვლას. კერძოდ, მცირე აზიიდან გადმოსახლებულ ქაშქებს [Соловьев 1958:151]. ამ მცდარმა და ტენდენციურმა დებულებებმა სამართლიანი კრიტიკა დაიმსახურეს [ჯაფარიძე 1961:233].

² ეს მოსაზრება შემდგომში გაზიარებული იქნა [ფხაკაძე 1998:32-37; Пхакадзе 2009-2010:75].

³ ჩრდილო-დასავლეთ კოლხეთის ენეოლით-ბრინჯაოს ხანის კულტურების განვითარებაში 5 საფეხური გამოყვეს [Воронов 1971:11-18].

2007:103-126)⁴. უფრო გვიან მოხერხდა პროტოკოლური და ძველი კოლხური კულტურათა ნამოსახლარების ურთიერთსინქრონიზაცია კოლხეთის სხვა კატეგორიის ძეგლებთან (სამაროვნები, ბრინჯაოს განძები, სამთამადნო წარმოების ძეგლები); ასევე აღმოსავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე გავრცელებული სინქრონული პერიოდის კულტურების ძეგლებთან [ჯიბლაძე 2016-ა:180-166; ჯიბლაძე 98-2020:80].

დიდი დამსახურება მიუძღვის პროტოკოლური კულტურის ცალკეული საფეხურების გამოყოფისა და შესწავლის საქმეში მ. ბარამიძეს. მკვლევარმა ფიჩორის ცენტრალური ბორცვის მასალებზე დაყრდნობით, პროტოკოლური II ეტაპის განვითარებაში, პირობითად გამოყო პრ. I-a და პრ. I-b საფეხურები თავისი დამახასიათებელი არტეფაქტებით, რომლებიც ქრონოლოგიურად მოაქცია შუაბრინჯაოს ხანაში [ბარამიძე 2017:51].

ე. გოგაძე კოლხეთის დაბლობის ადრე და შუაბრინჯაოს ხანის ხელოვნურად გამართული ბორცვთა კულტურების აღმნიშვნელად, ძირითადად კერამიკული მასალების ტიპოლოგიური მონაცემების მიხედვით, იყენებს ტერმინს „დასავლურ კოლხურ კულტურას“ [გოგაძე 58-1997:33]. მის განვითარებაში გამოყოფს ცენტრალურ და დასავლურ კოლხური კულტურის ლოკალურ ვარიანტებს; მესამე ვარიანტს კი აკუთვნებს დოლმენურ კულტურას [Гордзე 117-1990:113; გოგაძე 34-1997:33].

დიდი სამუშაოები აქვს ჩატარებული გ. ფხაკაძეს დასავლეთ საქართველოს ენეოლითისა და ადრებრინჯაოს ხანის კულტურების მეცნიერული კვლევა-ძიების საქმეში. მან, ნაცვლად პროტოკოლხურისა, შემოიღო ტერმინი კოლხეთის დაბლობის ადრებრინჯაოს ხანის კულტურა, რომელიც, მოიცავს ძვ.წ. III ათასწლეულს. გამოყო ამ კულტურის დამახასიათებელი ნიშნები და გავრცელების არეალები. გამოთქვა მოსაზრება, რომ კოლხეთის შავიზღვისპირეთში მთელ სიგრძეზე ფიქსირდება ადგილობრივი კულტურის ნიადაგზე წარმოქმნილი საკმაოდ მძლავრი ადრებრინჯაოს ხანის კულტურა [ფხაკაძე 1998:32]. მისი აზრით, რადგან ვერ მოხერხდა პრ. I და II ეტაპებში შემავალი ძეგლების ზუსტი განსაზღვრა და მოხდა მათი ერთგვარი აღრევა, ამიტომაც აირჩია კოლხეთის დაბლობის ადრებრინჯაოს ხანის კულტურის ცალკე გამოყოფა. გ. ფხაკაძის ვარაუდით, ტერმინი პროტოკოლხური შემოტანილი იქნა კოლხური კერამიკის სათავეების მისანიშნებლად, რომელსაც ისტორიული ტერმინის ხასიათის გამო არ იყენებს [ფხაკაძე 41-1998:32; Пхакაძე 2010:75-2009].

მეცნიერ ქალბატონს ვერ დავეთანხმებით, კოლხეთის დაბლობის ადრებრინჯაოს ხანის კულტურის წრეში ვორონცოვის მღვიმე ნამოსახლარისა⁵ და დოლმენების გაერთიანებაში. ვფიქრობთ, სოხუმსა და ფსოუს შორის მოქცეული ტერიტორია (უფრო მძლავრად მდ. გუმისთასა და სოხუმს შორის არსებული ტერიტორია) უნდა წარმოადგენდეს პროტოკოლხურის, დოლმენურისა და ჩრდილოეთ შავიზღვისპირეთში გავრცელებული სოჭი-ადლერის ტიპის ქვის თოხების მატარებელი კულტურების შეხვედრების, საკონტაქტო ზონას. შეიძლება ითქვას, რომ ჩრდილო-დასავლეთ კოლხეთში დადასტურებული დოლმენური კულტურა მოქცეულია პროტოკოლხური კულტურის მძლავრი გავლენების ქვეშ, რაც კიდევ აისახა დოლმენური კულტურის ზოგიერთ ლითონის ინვეტარშიც. რაც შეეხება გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანაში დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიას თითქმის მდ. ფსოუმდე და ზოგჯერ მის ჩრდილოეთითაც კი, მთლიანადაა მოქცეული ძველი კოლხური კულტურის გავრცელების არეალში.

ამდენად, პროტოკოლხურ კულტურაში, იგულისხმება არამარტო კოლხეთის დაბლობზე გამოვლენილი ძეგლები, არამედ კოლხეთის მთიანეთში და ზემო იმერეთის პლატოზე დადას-

⁴ პროტოკოლხურ და ძველკოლხურ კულტურათა განვითარებაში გამოყოფილი იქნა პროტოკოლხური I ეტაპი; პროტოკოლხური II ეტაპი; პროტოკოლხური II ეტაპიდან ძველკოლხურ I ეტაპზე გარდამავალი ხანა; ძველი კოლხური I ეტაპის ადრეული საფეხური; ძველიკოლხური I ეტაპის გვიანი საფეხური და ძველი კოლხური II ეტაპი (ადრე რკინის ხანა) თავისი დამახასიათებელი მასალებით.

⁵ ვორონცოვის მღვიმე გამოქვაბული მდებარეობს ადლერის რ-ში. გამოქვაბულში ორი სართულია. ქვედა ფარდული – „ოჩაქნი“ უფრო ძველი, ხოლო ზედა ფარდული – „კონდოკოლი“ და „ზალოქნი“ უფრო ახალგაზრდა მასალებს შეიცავს. ამ მღვიმის მასალები ახლოს დგას ზემო იმერეთის გამოქვაბულებისა და მაიკოპის კულტურის თიხის ნაწარმთან [Соловьев 1958:115-135; ფხაკაძე 1992:270-271].

ტურებული ამ კულტურის მძლავრი ელემენტები⁶. კოლხეთის დაბლობის ადრებრინჯაოს ხანის კულტურა იგივე შინაარსის მატარებელია, როგორც პროტოკოლხური კულტურა, რომელსაც სახელწოდებაში უფრო მეტი ეთნიკური დატვირთვა გააჩნია. არქეოლოგთა ნაწილი, ჩვენი ჩათვლით, შედარებით ამჯობინებს პროტოკოლხური ტერმინის გამოყენებას. რაც შეეხება კოლხეთის ადრებრინჯაოს ხანის კულტურას, კი ეს უფრო ზოგადი ხასიათის სახელწოდებაა, რომელიც აერთიანებს საკვლევ მიხარის როგორც დაბლობი ზოლის, ასევე მღვიმე და ღია ტიპის ნამოსახლარებზე გამოვლენილ ადრებრინჯაოს ხანის მასალებს.

ფიქრობენ, რომ პროტოკოლხური კულტურის მატარებელი უნდა ყოფილიყო ქართველური ეთნო კულტურული ნაკადი სვანურენოვანი მოსახლეობა, რომლის თავდაპირველი განსახლებისა და პირველსაცხოვრისის საკითხების შესახებ არაერთი მოსაზრებაა გამოთქმული (მელიქიშვილი, ორბელი, ბარამიძე, ჯიბლაძე) [მიქელაძე 1974:72; ბარამიძე 1999:18-19; ჯიბლაძე 2007:121-123; ჯიბლაძე 2016-ა:166-180]. გლოტოქრონოლოგიურ მეთოდზე დაყრდნობით, რომელიც გულისხმობს ფუძე ენის მონათესავე ენებად დაშლის პროცესის აბსოლუტურ დათარიღებას (ლექსიკონი, სტატისტიკა და ა.შ.), ვარაუდობენ საერთო ქართული ენიდან სვანურის გამოყოფას ძვ.წ. III-II ათასწლეულების დასასრულს, ან ძვ.წ. II ათასწლეულის დასაწყისში [დიდიგური 1969:53-55; ლერნერი 1971:136-156; ბერგსლანდი, ფოგტი 1972:4-6; ლორთქიფანიძე 1986:49-50; Гамкрелидзе, Иванов 1984:871,880,882]. დაახლოებით 1000 წლის შემდეგ წარმოიშვა ქართულისა და მეგრულ-ზანურის მატარებელი ერთობები [გამყრელიძე, მაჭავარიანი 1965:17; ლორთქიფანიძე 1986:50]. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ძვ.წ. III ათასწლეულის დასასრულს ერთდროულად მოხდა პროტოქართული ენიდან სვანურის გამოყოფა, მათი მოსვლა და განსახლება დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირა ზოლში [მიქელაძე 1974:72]. მათ კვალს ამჩნევენ როგორც დალექილი უძველესი ფესვების მქონე ტოპონიმებით, ასევე არქეოლოგიური მასალებით [მელიქიშვილი 68-1965:5; მელიქიშვილი 1970:341; მიქელაძე 20,75-1974:9; ლორთქიფანიძე 1986:51; მიბჩუანი 1989; გასვიანი 1991:173-198; ჯიბლაძე 2007:120].

საყურადღებოა, თანხვდება თუ არა არქეოლოგიური მონაცემები გლოტოქრონოლოგიური მეთოდით მიღებულ დათარიღებას და როგორ ურთიერთშეხამდამისობაში მოდიან ისინი ერთმანეთთან [ჯიბლაძე 2007:120]. იქნებ კოლხეთის დაბლობის ტერიტორიაზე ძვ.წ. III ათასწლეულის შუახანებიდან (ტრადიციული დათარიღებით) სვანური ქართველური ეთნიკური ნაკადის მოძრაობა-გადაადგილება ასახავდეს ისპანის, შემოქმედის, ჭოლიპას, ფიჩორის (VIII-VII ფენა), ანაკლია პირველის (I ფენა), ანაკლია მეორის, ერგეტას (IV ფენა) და სხვა სინქრონული ძეგლების არქეოლოგიური მასალების ადრეული შრეები [ჯიბლაძე 2007:120].

სადღეისო მონაცემების მიხედვით ისე ჩანს, რომ კოლხეთის დაბლობის ზღვისპირა სანაპირო ზოლი და მისი მიმდებარე ტერიტორია უნდა ყოფილიყო ადრებრინჯაოს ხანის (პრ. I ეტაპი) კულტურის ფორმირების მთავარი ცენტრი, სადაც მიკვლეულია ამ კულტურის ყველაზე ადრეული ნამოსახლარები. სავარაუდოდ, აქიდან უნდა იწყებოდეს ამ კულტურის რადიაცია კოლხეთის მთისწინა და მთიან ზოლში [კვიციანი, ჯიბლაძე 88-2017:79]. შეიძლება ითქვას, რომ პროტოკოლხური კულტურა არის ზღვისპირა ზოლისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიების ნამოსახლარების კულტურა. მის შესახებ ჩვენ ბევრი არაფერი ვიცით, რადგან ამ კულტურის ძეგლების მნიშვნელოვანი ნაწილი განადგურებული და ტორფქვეშ უნდა იყოს მოქცეული თანამედროვე გეოლოგიურ ეპოქაში-ჰოლოცენში მიმდინარე ახალმაგზღვური ტრანსგრესიისა და ფანაგორიული რეგრესიის დროს⁷.

⁶ პროტოკოლხური კულტურა კოლხეთის დაბლობის ტერიტორიაზე, მეტწილად ზღვისპირა სანაპირო ზოლში წარმოდგენილია ნამოსახლარების მასალების მიხედვით, იშვიათად კი სამაროვნებით (გაგიდა). კოლხეთის მთიანეთში (ზემო სვანეთი, ზემო რაჭა) ეს კულტურა უპირატესად გვხვდება ბრინჯაოს ცულების ცალკეული აღმოჩენებით. ზემო იმერეთის პლატოზე კი გამოვლენილია ამ კულტურის ელემენტები, როგორც ცალკეული ლითონის ინვეტარით, ასევე ნამოსახლარებზე და სამაროვნებზე სხვა კულტურის ელემენტებთან ერთად (არგვეთა, ჯიეთი, მოდინახე, ითხვისი და სხვ.).

⁷ ჰოლოცენის ხანაში მიდინარე ახალმაგზღვური ტრანსგრესიისა და ფანაგორიული რეგრესიის როლზე ბრინჯაო-ადრერკინის ხანაში კოლხეთის დაბლობის სამოსახლოდ ათვისების საქმეში იხილეთ Хачуთაიშვილი 1984:146-152; პაპუაშვილი რ., პაპუაშვილი ი. 2014.

კოლხეთის დაბლობის ტერიტორიაზე შემდეგი ტალღა უნდა ყოფილიყო მეორე ქართველური კულტურული ნაკადი მეგრულ-ზანური მოსახლეობა, რომელსაც თვლიან კოლხურ გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანის ბრწყინვალე კულტურის შემქმნელად [მელიქიშვილი 1965:70; მელიქიშვილი 1970:356; მიქელაძე 1974:20, 72-70; ლორთქიფანიძე 58-1986:57]. ეს ქართველური ეთნიკური კულტურული ნაკადი გვიანბრინჯაოს ხანის საწყის ეტაპზე (ძველიკოლხური I ეტაპი) იკავებს მთელ კოლხეთის დაბლობის ტერიტორიას, ხოლო II ეტაპზე (დაახლოებით ძვ.წ. IX-VII სს-ები) ვრცელდება მდინარე ფსოუმდე და მის გარეთაც. მ. ბარამიძის აზრით, ძვ.წ. I ათასწლეულის დასაწყისიდან კოლხური კულტურა იჭრება ყობანისპირეთში, რაც კარგად იკვეთება არამარტო ბრინჯაოს ცულების მიხედვით, არამედ კერამიკაშიც [ბარამიძე 1998:40]. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ კოლხეთის დაბლობზე მეგრულ-ზანურმა ქართველურმა ეთნიკურმა ნაკადმა შეავიწროვა სვანურენოვანი მოსახლეობა და დაიკავა დღევანდელი ზღვის სანაპირო ზოლი და რიონ-ენგურის აუზი, რის შემდეგ ბარში მცხოვრები პროტოკოლხური კულტურის მატარებელი სვანური მოსახლეობა ინაცვლებს მთაში, ნაწილი კი რჩება დაბლობ ზონაში და ერწყმის კოლხურ (მეგრულ-ზანურ) ნაკადს [ბარამიძე 1999:25]. ამ შემთხვევაში ადგილი გვაქვს არაძალადობრივ შეცვლასთან, არამედ შერწყმადიფუზიასთან, როგორც ეს შესაძლებელია ორი მონათესავე კულტურის შეხვედრის დროს (მ. ბარამიძე).

ერთი შეხედულების თანახმად, სვანური და მეგრულ-ზანური ქართველური ეთნიკური ნაკადების გადაადგილება ხდებოდა სამხრეთიდან ჩრდილოეთის მიმართულებით. მათ პირველსაცხოვრისად თვლიან მცირე კავკასიონის ტერიტორიას, პროტოხეთურ სამყაროს, ზაგროსისა და კავკასიის მაღალმთიან ზონას, კოლხეთის დაბლობის ტერიტორიასთან ერთად მცირე აზიის ჩრდილო-დასავლეთ რაიონებს, სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთს [მელიქიშვილი 1965:72; მელიქიშვილი 1970:342; მიქელაძე 1974:72; ლორთქიფანიძე 1986:49; Чартолани 1989:243; ჟურდიანი 92-2002:57]. მეორე კონცეფციის თანახმად, საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრები ქართველი ტომების ადგილობრივი განვითარებაა ნაგულისხმები [ჯავახიშვილი და სხვ. 15-1943:14; Κυφтин 10-1944:1; ჯაფარიძე 1976:174; ჯაფარიძე 1991:102]. გ. ფხაკაძეს დასაშვებად მიაჩნია კოლხეთის დაბლობის სამოსახლოდ ათვისება ძვ.წ. III ათასწლეულის პირველი ნახევრის ბოლოსათვის, ბორცვიანი ზოლიდან ჩამოსული ტომების მიერ (ატარა, ოქუმი და სხვ.) [ფხაკაძე 1993:83].

ჩვენ ამ ეტაპზე ყველაზე სარწმუნოდ გვეჩვენება სვანური და მეგრულ-ზანური უძველესი ქართველური მოსახლეობის პირველსაცხოვრისად ჩავთვალოთ სამხრეთ კავკასია და შავი ზღვის სანაპირო ზოლი. იქნებ სამხრეთ-აღმოსავლეთი კოლხეთი წარმოადგენდა პროტოკოლხური კულტურის მატარებელი სვანურენოვანი ქართველური ეთნიკური ნაკადის თავდაპირველ განსახლების ადგილს, პროტოკოლხური კულტურის ფორმირების პერიფერიულ მხარეს (ისპანი, ჟოლიპა, შემოქმედი). ცენტრი კი საძიებელია უფრო სიღრმეში. სწორედ აქ უნდა ვიფიქროთ მეგრულ-ზანური მოსახლეობის ადრეული კულტურული შრეებიც [ჯიბლაძე 2016-ა; ჯიბლაძე 2007:122]. ისმის კითხვა: სვანურენოვანი მოსახლეობის მიერ ერთდროულად თუ ეტაპობრივად ხდება კოლხეთის ბარისა და მთიანეთის (მდ. ენგურის ხეობა) სამოსახლოდ ათვისება? სავარაუდოა, რომ მათი გადაადგილება (მხედველობაში გვაქვს სვანური მოსახლეობის) კოლხეთის დაბლობის სიღრმეში ნაკად-ნაკად მიმდინარეობდა შავი ზღვის სანაპიროს გასწვრივ. ეს არ უნდა ყოფილიყო ხანგრძლივი პროცესი. ბუნებრივია, კოლხეთის დაბლობის პირველი ამთვისებლები (ვგულისხმობთ ადრეებრინჯაოს ხანას) საცხოვრებლად ირჩევენ ნაკლებად დაჭაობებულ ადგილებს. სავარაუდოა, რომ სვანური მოსახლეობის პირველი ნაკადები, ცხოვრებისათვის გამოუსადეგარი პირობების გამო, გვერდს უვლიან მდ. რიონის ქვემო წელის აუზს და მჭიდროდ ითვისებენ მდ. ენგურის ქვემო წელის აუზის ორივე სანაპიროს, ხოლო უფრო სუსტად მის ჩრდილოეთით მდებარე ტერიტორიას (მაჭარა, ოჩამჩირე და სხვა). უფრო მისაღებად მიაჩნიათ მოსაზრება, რომ უძველესი ქართველური ეთნიკური ნაკადი სვანურენოვანი მოსახლეობა უკვე ძვ.წ. III ათასწლეულის მეორე ნახევრიდან დაფუძნდა ამ მხარეში [Чартолани 1989:244; ჩართოლანი 1992:74]. დასაშვებად თვლიან, რომ ძვ.წ. III ათასწლეულიდან მდ. ენგურის (ასევე მდ. რიონის, მდ. კოდორის) ხეობების სამოსახლოდ ათვისება

უნდა უკავშირდებოდეს ლითონის საბადოების მოპოვებას [ჩართოლანი 1992:81].

როგორც ვხედავთ, სხვადასხვა მოსაზრებაა გამოთქმული უძველესი ქართველური ეთნიკური კულტურული ნაკადების სვანური და მეგრულ-ზანური მოსახლეობის პირველსაცხოვრისი ადგილის შესახებ. ვფიქრობთ, მიუხედავად ამისა ეს საკითხი მეტნაკლებ გადაწყვეტას ელის. მაგალითად, მკვლევართა ნაწილი როცა ვარაუდობს სვანური მოსახლეობის მოსვლას სამხრეთიდან-პროტოხეთური წიაღიდან, ობიექტური მიზეზების გამო ძირითად დასკვნებს აგებს ენობრივი მონაცემების საფუძველზე. ამ მიმართულებით ერთ-ერთი გადამწყვეტი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს არქეოლოგიურ მასალებს. კერძოდ, თუ კოლხეთის დაბლობის ტერიტორიაზე სვანურ მოსახლეობას მოსულეზად ჩავთვლით, ამ შემთხვევაში არქეოლოგიური მასალებით (კერამიკა, ლითონი) საძიებელია მათი სათავეები. როგორც ვარაუდობენ ამ შემთხვევაში უნდა იქნეს გათვალისწინებული ქრონოლოგიური კრიტერიუმი. ეს იმას გულისხმობს, რომ მიგრაციული (მოსული) კულტურა თავის წარმომავლობის რაიონში (მაგალითად მცირე აზიაში) უფრო ადრე არსებობდა ვიდრე ახალში [Титов 143-1982:91,142]. ასევე ახალ ადგილზე მოსულმა კულტურამ უნდა დააფიქსიროს ძველი ადგილის (ე.ი. პირველსაცხოვრისი ტერიტორიის) ყველა კომპლექსური ნიშანი.

ბიბლიოგრაფია:

1. ბარამიძე მ. აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი ძვ.წ. II-I ათასწლეულის პირველ ნახევარში (ძირითადი პრობლემები). ავტორეფერატი ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. თბილისი 1998.
2. ბარამიძე მ. ძვ.წ. III-II ათასწლეულების არქეოლოგიური კულტურები და მათი ეთნიკური ატრიბუცია. საქართველო-აფხაზეთის მოამბე N2-3. თბილისი 1999, გვ. 35-23.
3. ბარამიძე მ. ჩრდილო-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთი ძვ.წ. II-I ათასწლეულის პირველ ნახევარში. თბილისი 2017.
4. ბერგსლანდი გ., ფოგტი ჰ. გლოტოქრონოლოგიის საფუძვლიანობისათვის მიმომხილველი, 9-6. თბილისი 1972, გვ. 263-228.
5. გამყრელიძე თ., მაჭავარიანი გ. სონატა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში, თბილისი 1965.
6. გასვიანი გ. ნარკვევები შუასაუკუნეების სვანეთის ისტორიიდან. თბილისი 1991.
7. გოგაძე ელ. კოლხური კულტურის გენეზისის ერთი ასპექტის შესახებ. კრებული, გურია II. თბილისი 1997, გვ. 33-58.
8. კვიციანი ზ., ჯიბლაძე ლ. უახლესი არქეოლოგიური აღმოჩენები სვანეთში (ლითონის არტეფაქტები), თბილისი 2015.
9. ლერნერი კ. გლოტოქრონოლოგია. მეთოდი და ლექსიკონი-სტატისტიკის ამოცანები. მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, N1. თბილისი 1971.
10. ლორთქიფანიძე ოთ. არგონავტიკა და ძველი კოლხეთი. თბილისი 1986.
11. მელიქიშვილი გ. საქართველოს, კავკასიისა და მახლობელი აღმოსავლეთის უძველესი მოსახლეობის საკითხისათვის. თბილისი 1965.

12. მელიქიშვილი გ. ქართველები, მათი წარმომავლობის საკითხი, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. I. თბილისი 1970, გვ. 312-358.
13. მიხრუანი თ. დასავლეთ საქართველოს მთიელთა ეთნოგენეზისის, განსახლებისა და კულტურის ისტორიიდან. თბილისი 1989.
14. მიქელაძე თ. ძიებანი კოლხეთისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის უძველესი მოსახლეობის ისტორიიდან. თბილისი 1974.
15. პაპუაშვილი რ., პაპუაშვილი ი. შავი ზღვის პალეორეჟიმი და მისი გავლენა კოლხეთის დაბლობის დასახლებებზე (ძვ.წ. III-I ათასწლეულებში). თბილისი 2014.
16. ფხაკაძე გ. ენეოლითი და ადრებრინჯაოს ხანა დასავლეთ საქართველოში. საქართველოს არქეოლოგია II. თბილისი 1992, გვ. 216-180.
17. ფხაკაძე გ. დასავლეთ ამიერკავკასია ძველი წელთაღრიცხვის III ათასწლეულში, თბილისი 1993.
18. ფხაკაძე გ. კოლხეთის დაბლობის ადრებრინჯაოს ხანის კულტურის კვლევის ზოგიერთი ასპექტი, ძიებანი N2. თბილისი 1998, გვ. 41-32.
19. ქურდიანი მ. ქართველთა პირველსაცხოვრისი ენობრივი მონაცემების მიხედვით და საერთო-ქართველური ეთნოსის ტომობრივი შემადგენლობა. კრებული ქართველი ხალხის ეთნოგენეზისი. თბილისი 2002.
20. ჩართოლანი მ. დასავლეთ საქართველოს მაღალმთიანეთში სვანთა თავდაპირველი დასახლების საკითხისათვის, მაცნე 62, ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია. თბილისი 1992, გვ. 82-68.
21. ჯავახიშვილი ივ., ჯანაშია ნ., ბერძენიშვილი ნ. საქართველოს ისტორია. თბილისი 1943.
22. ჯაფარიძე ო. ქართველი ტომების ისტორიისათვის ლითონის წარმოების ადრეულ საფეხურზე. თბილისი 1961.
23. ჯაფარიძე ო. ქართველ ტომთა ეთნიკური ისტორიის საკითხისათვის, თბილისი 1976.
24. ჯაფარიძე ო. საქართველოს არქეოლოგია. თბილისი 1991.
25. ჯიბლაძე ლ. კოლხეთის დაბლობის ბრინჯაოს ხანის ნამოსახლართა სტრატეგრაფია, ქრონოლოგია და პერიოდიზაცია (ფიჩორის ცენტრალური ბორცვის მასალების მიხედვით). თბილისი 1997.
26. ჯიბლაძე ლ. კოლხეთის დაბლობის ძვ.წ. III-II ათასწლეულების ნამოსახლარები. თბილისი 2007.
27. ჯიბლაძე ლ. კოლხეთის ბრინჯაო-ადრერკინის ხანის კულტურები და მათი ეთნიკური ატრიბუცია. კრებული გურია VI. თბილისი 2016, გვ. 77-105.
28. ჯიბლაძე ლ. კოლხეთის ბრინჯაო-ადრერკინის ხანის ძეგლების სინქრონიზაციის საკითხები, ძიებანი, N23. თბილისი 2016-ა, გვ. 180-166
29. ჯიბლაძე ლ. კოლხეთის ბრინჯაო-ადრერკინის ხანის სხვადასხვა კატეგორიის ძეგლების (ნამოსახლარები, სამაროვნები, ბრინჯაოს საწარმოო სახელოსნოები) არქეოლოგიური რუკები. ონლაინ არქეოლოგია N18. თბილისი 2020, გვ. 98-80.
30. ძიძიგური შ. ქართული ენის თავგადასავალი, თბილისი 1969.
31. Бжания В. Поселение Очамчирской культуры в горах Абхазии. Кавказ и восточная Европа в древности. Москва 1973, стр. 76-65.

32. Воронов Ю. История Абхазии от древнейших времен до раннего средневековья (по данным археологии), автореферат диссертации на соиск. учен. степ. канд. ист. наук. Москва 1971.
33. Гамкрелидзе Т., Иванов В. Индоевропейский язык и индоевропейцы, Тбилиси 1984.
34. Гогадзе Э. Хронология памятников Колхидской культуры эпохи средней бронзы и некоторые вопросы культурной отрибуции общеколхидской культуры ранних металлов Кавказ в системе палеометаллических культур Евразии. Тбилиси 1990, стр. 131-111.
35. Джибладзе Л. Стратиграфия, хронология и периодизация поселения Колхидской низменности в эпоху бронзы (по материалам центрального холма Пичорского поселения), Автореферат диссертации на соиск. учен. степ. канд. ист. наук. Тбилиси 1990.
36. Куфтин Б. К вопросу о древнейших корнях Грузинской культуры на Кавказе по данным археологии. XII, Бюллетень Государственного Музея Грузии-В. Тбилиси 1944, стр. 416-291.
37. Микеладзе Т. Протоколхская культура Археология эпохи бронзы Кавказа и Средней Азии. Москва 1994, стр. 67-74.
38. Микеладзе Т. К археологии Колхиды (эпоха средней и поздней бронзы раннего железа) Тбилиси 1990.
39. Пхакадзе Г. Колхидская раннебронзовая культура. Археология Кавказа, N2-3. 2009-2010, стр. 86-74.
40. Титов В. К изучению миграции Бронзового Бронзового века. Археология Старого и Нового Света. Москва 1982.
41. Соловьев Л. Новый памятник культурных связей Кавказского Причерноморья в эпоху неолита и бронзы. Стоянка воронцовской пещеры. Труды Абхазского ин-та языка, литературы и истории, т. XXIX. Сухуми 1958, стр. 135-115.
42. Соловьев Л. Погребения дольменной культуры в Абхазии и прилегающей части Адлерского района Труды АБИЯЛИ. Сухуми 1961 – т XXXII. 1960, стр. 100-69.
43. Хахутаишвили Д. Природа и человек в Приморском полосе Колхиды в эпоху голицена Кавказо-Ближневосточный сборник, VIII. Тбилиси 1984, стр. 146-152.
44. Чартолани Ш. К истории нагорья Западной Грузии доклассовой эпохи. Тбилиси 1989.

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

Scientific Research Journal of the A. Apakidze Institute
of Archaeology of the European University

ARCHAEOLOGICAL REPORT ON THE 2020 OKHERAKHEVI SETTLEMENT AND NECROPOLIS RESEARCH

Alexander Noneshvili,

Professor; Director of the European University's Acad. Andria Apakidze
Institute of Archaeology

Temur Bibiluri,

Archaeologist; Chief Curator of Museum Collections at the Apolon Kutateladze
Tbilisi State Academy of Arts

Dimitri Akhvlediani,

Archaeologist; Professor at the faculty of Arts and Sciences at Ilia State University;
Head of the Center for Archaeological Research of the Earliest States on Territory of Georgia

Levan Khetsuriani,

Archaeologist; Deputy Director of the European University's Acad. Andria Apakidze
Institute of Archaeology

Ivane Bibiluri,

Archaeologist

Kakha Pachoshvili,

Architect

Last year, 2019, a joint expedition of Acad. Andria Apakidze Institute of Archaeology and the European University resumed fieldwork at the Okherakhevi settlement (Nichbisi community, Mtskheta municipality). Studies of this object, with certain interruptions, had previously been carried out in the 1980s-1990s (Sh. Iremashvili, V. Nikolaishvili, A. Noneshvili, T. Bibiluri).

In 2020, archaeological research was conducted at three sites of the settlement¹: 1. The study of the defensive wall, discovered in 2019 at the bottom of an artificial reservoir, which we initially mistook for a mound, continued (the head of the team: L. Khetsuriani). 2. Excavation of the visible section of the defensive wall at the foot of the southern slope of the settlement has begun (head of the team: T. Bibiluri). 3. The study of the necropolis of the Early Hellenistic period continued (the head of the team: D. Akhvlediani), the excavations of which were resumed in 2019 (Fig. 1,2).

Before describing the field work, let's briefly focus on two hydronyms that exist here. A small watercourse that locally referred to as Okherakhevi, and by us accordingly, is marked on topographic maps of the 40-50s of the XX century and orographic satellite maps of the XXI century as Tsinskara (Russ. Цинцкара). As for Okherakhevi, its location, according to the aforementioned maps, is determined southwest of Tsinskara, in its immediate vicinity.

Description of fieldwork

1. Defensive wall I. T0660225; UTM 4633957; elevation – 545 m.; 38 T0660198; UTM 4633982; elevation – 545 m.; 38 T0660203; UTM 4633996; elevation – 544 m.; 38 T0660216; UTM 4633009; elevation – 544 m.

The wall was fixed at the bottom of an artificial reservoir. We exposed a 192 m long section of the wall built along the N-C axis, one side of which rests on the left bank of the Okherakhevi (Tsinskara). The wall is constructed of various sizes limestone, some of which are quite well processed. The length of the stones: 0,28; 0,45; 0,49; 0,6; 0,72 m. (Fig. 3,4,5,6).

To obtain a more complete picture, along the entire length of the wall, with an interval of 10 meters, we laid three control trenches, through which we not only accurately confirmed the direction of the wall, but also identified two interesting points.: 1. Unlike the section excavated last year, the wall in the control trenches was recorded at a considerable depth of 1.7 – 1.8 m. Accordingly, it should be assumed that next year's research will provide new information about the wall structure and other important details; 2. The control trenches established with high probability that after the defensive complex ceased to function, a river flowed over it for an extended period. This is confirmed by the presence of river deposits in three control trenches, represented by gravel, sand and clay layers, at a height of 0.7-1.1 m. above the preserved surface of the wall (Fig. 7,8,9,).

During the 2019 field season, in the central section of the wall, to its east, remains of a structure were cleared, the walls of which, like the defensive wall itself, were built of limestone of varying sizes and degrees of processing.

As a result of the 2020 excavation, a wall remnants was identified running perpendicular to wall N-S. This O-W-oriented wall was constructed similarly to the one discovered the previous year. Three control trenches were excavated westward at 10-meter interval. The O-W wall continues at least 30 meters westward. Further research will clarify this issue (Fig. 10,11).

Regarding this section, we would like to draw attention to one additional circumstance. Earthwork cleaning of the remains were significantly complicated due to several reasons: a) layers of limestone-gravel-clay sedimentary deposits formed over several centuries by the river flows of varying intensity and composition passing over the rampart remains; b) compacted soil layers formed by the use of heavy machinery during the creation of the artificial pond; c) the process of ground silting over the years, caused by the use of the artificial pond for irrigation.

2. 01/36-III. The visible section of the second wall at the foot of the southern slope of the settlement.

GPS coordinates: N 41. 51. 473; E 044. 31. 183; h-556; N 41. 51. 452; E 044. 81. 163; h-556;

¹ The composition of the expedition: The expedition leader is Dr. Professor Alexander Noneshvili; Dr. Temur Bibiluri; Dr. Professor Dimitri Akhvlediani; Levan Khetsuriani; Master Ivane Bibiluri; architect – Kakha Pachoshvili; topographer – Nodar Kavlashvili; photo fixation – Temur Bibiluri, Dimitri Akhvlediani, Ivane Bibiluri, Temur Bibiluri Jr.; Google maps was searched, selected and processed by Temur Bibiluri-junior; preparation workers – Simon Akhalkatsi, Koba Baboshvili, Besik Gochiashvili, Khvtiso Merebashvili, Murman Kavtiashvili, Ivane Kenchkhadze, Gocha Osepashvili, Archil Khizanashvili; Student interns: students of the Faculty of Archaeology of the IV Tbilisi State University. Javakhishvili: G. Barbakadze, G. Dvali, O. Babini, A. Kutibashvili, Sh. Tivadze; Temur Bibiluri Jr. is a student of the 55th school in Tbilisi. The driver is Teimuraz Kubatashvili.

In the reporting year, we began exploring a new section of the settlement, a wall parallel to an internal access road.

This wall was built at the foot of the southern slope of the settlement, on the N-S line, parallel to the wall I, at a distance of 117 m (+1) from it. Unlike the I wall, wall II is composed of relatively small sandstone and river pebbles of various sizes; if sandstone was not used at all in the I wall, then, on the contrary, limestone is almost completely ignored here. The masonry is dry. The wall width is 2.8-2.9 m.

This year, we have identified a 90-meter-long section, although it is clearly visible that the wall continues northward (Fig. 12,13,14).

At approximately 3 metres from an artificial pond on its southern side, the wall divides into two parts: one section heads south, the other turns to the south-southeast. It seems that this branch of the wall is directed toward defensive wall I. Next year's study will show whether this assumption is confirmed. Sling stones and fragments of pottery from different periods were found along the full extent of wall (Fig. 15).

Surface surveys have yielded interesting results:

- a. The wall under investigation, on its eastern side, abuts a considerably wide and once-deep artificial (?) ditch, cut along the west-east axis. The apparent length of the ditch exceeds 300 meters, and it bounds the hill from the south and partially from the south-southwest. On the left bank, the remains of a wall made of river cobble and rock stones using the dry masonry method have been recorded in several places. It gives the complete impression that the wall we are examining and the remains found on the edge of the ravine are parts of a unified system (Fig. 16,17).
- b. Traces of buildings for various purposes have been found on several sections of the settlement hill. Of particular interest are medium-sized river cobble and bedrock stones arranged at certain intervals along a north-south orientation on several sections of the eastern slope of the hill (Fig. 18,19,20,21,22).
- c. Across the road running parallel to the second defensive wall, fairly large and well-worked limestone and local bedrock ashlar lie scattered in disorder; remnants of buildings are visible in sections of artificial recesses (?). Local shepherds have set up a shade shelter. It is planned to investigate this section in the future (Fig. 23).
- d. A large part of the settlement site's probable territory appears to have been cultivated from at least the 1950s-1960s of the last century, with agricultural use of the land continuing over decades, including for the planting of long-standing orchards. Accordingly, over the course decades there has been damage and destruction of settlement layers, as documented in the 2019 report.

Last year, in 2020, specifically during surface survey that traces of fairly large structures were discovered on the southern and northern sides of the hill with an ancient settlement, in newly laid almond orchards. Unfortunately, it is impossible to carry out excavations there. To do this, several hundred seedlings would have to be uprooted, which, of course, is completely unrealistic (Fig. 24,25).

Early Hellenistic Cemetery. In 2020, the study of the Early Hellenistic necropolis of the Okherakhevi settlement site continued. It is located on the right bank of the Okheraghele, on a slope inclined from east to west. In 2020 (see the plan, Fig. 26), 9 burials were investigated (NN 7-13, 15, 16), one burial (N 14) was postponed for the following year. In addition, isolated ceramic vessels were found on the necropolis territory, representing either the inventory of destroyed burials (as noted above, the necropolis is located on a slope, and frequent landslides are quite acceptable), or were vessels intended for an agape/feast.

Burial N7 (sect. II-13-14, 16-17); see gen. plan, Fig. 26). In this double burial, the deceased were laid in an embryonic position facing each other, oriented E-W. In front of the face of the deceased interred on the right side, an iron ring was documented; beads were found at the neck (Fig. 27); ceramic fragments were found beneath the thigh. The second deceased was buried on the left side.

At the feet of the deceased were found: a jug (01:36-20/1), an omphalos bowl (01:31-20/2), and a dish

(01:36-20/3). Stones were placed over both skeletons. After removal of skeletons, blackened soil was revealed beneath them (possibly traces of a shroud).

The following were found in the burial:

1. (01:36-20/1) Jug, clay. Well-levigated, fired to a dark straw colour and painted red – traces of red paint and black spots are visible on the surface; the base is unpainted. The rim is partially broken off. The straight-profiled, flaring rim transitions evenly into a cylindrical neck; the body is spherical; the base is round and flat. The handle, round and evenly curved in cross-section, is attached to the jug's rim and shoulder. The rim section is broken and restored.

Height-11.7 cm; rim diam. – 5 cm; neck diam. 2.5 cm; handle diam. – 1 cm; body diam. – 11.6 cm; base diam. – 6.5 cm; thickness – 5 mm. (Fig. 28).

2. (01:36-20/2) Bowl, clay. Finely levigated and painted red. The clay body in cross-section is dark straw-coloured. Omphalos type. The rim is wide and flaring, sharply distinguished from the sides. The round base is separated from the body by a ridge. Height – 3.5 cm; rim diam. – 15.5 cm (Fig. 29).
3. (01:36-20/3) Dish, clay, relatively coarse-grained with minor inclusions, fired to a light brown colour (base straw-coloured). The rim is straight and inturned; the side is slightly rounded and sloping. Base – round and flat. Height – 4.2 cm; rim diam. – 17.5 cm; max. diam. – 19.2 cm; base diam. – 11 cm. (Fig. 30).

Burial N8 (sect. II 10-11, II 13-14; see gen. plan, Fig. 26). The burial is bordered on the north by two flat stone slabs set upright. The skeletal remains are disturbed. On the northern side of the burial, near the stone slabs, a jug was documented.

Found in the burial:

4. (01:36-20/4) Jug, clay. Well-levigated, fired to a dark straw color and painted red – traces of red paint and black spots are visible on the surface; the base is unpainted, part of the rim is broken off. The straight-profiled, flaring rim transitions evenly into a cylindrical neck; the body is pear-shaped; the base is round and flat. In cross-section, a round and evenly curved handle is attached to the rim and shoulder of the jug. The surface is painted with brick-colored paint (except for the bottom). Height – 17.0; handle – 9.5; rim diameter – 7.0; neck – 4.0; body – 14.5; handle – 1.2 cm. (Fig. 31).

Burial N9 (sect. II – 13-14, II – 16-17). At a depth of 0.50 cm from the present ground surface. The deceased was buried on his right side, strongly bent, with his head facing east. A jug was found near the spine (01:36-20/5), which placed on top of a bowl (01:36-20/6). Beside them a small pot (01:36-20/7) was documented. To the east of the vessels, the remains of wooden beams were recorded (Fig. 32).

Found in the burial:

5. (01:36-20/5) Jug, colored red – the rim section is missing. The rim is straight-profiled, inclined outward, and gradually passing into the neck. The handle is semicircular, round in cross-section, attached to the rim and shoulder of the vessel. The body is pear-shaped. The base is round and flat. The clay is straw-colored, with small inclusions. The surface is covered with red paint (except the bottom), partially flaked off. Height – 17.5; handle – 8.5; rim diameter – 5.0; neck – 3.5; body – 15.5; handle – 1.3; base – 11.0 cm. (Fig. 33).
6. (01:36-20/6) Bowl, painted red. The rim is straight-profiled, round in cross-section, inclined outward, and joins to the side at an angle. The side is rounded, tilted downward, and joins to the bottom at an angle. The base is round. With a large ring-foot. The ring-foot expanding downwards. The clay is light brown, finely levigated. The entire surface is completely covered with dark red paint. Height – 3.1; hem – 3.0; rim diameter – 19.0; maximum – 22.0; foot – 11.5 cm. (Fig. 34-35).
7. (01:36-20/7) Tumbler, the rim is partially chipped off in places, the handle is broken off. The rim is straight-profiled, bent outward, gradually transitions into the neck. The neck narrows inwards, gradually passes into the shoulder. The body is spherical and deformed. The base is round and flat. The clay

is straw-colored, relatively coarse-grained, with black spots visible on the surface. Height – 7.2 cm; the diameter of the belly – 6.8 cm; the diameter of the rim – 4.6 cm; base diam. – 3.1 cm. (Fig. 36).

Burial N10 (sect. I – 15-II-13, I – 18-II-16). At a depth of 0.45 m from the present ground surface. Skeletons of two individuals were found, intermixed. Fragments of an iron ring were found in the burial. Within the same burial, beneath the identified skeletons, two additional skeletons and two vessels were found – a jug (01:36-20/9) and a dish (01:36-20/10). A thin layer of charcoal was documented at the bottom of the burial. To the south of this burial, a masonry of stone slabs was discovered – four chipped slabs (0.65 m-0.75 m), to the east – iron objects (Fig. 37,38,39,40).

Found in the burial:

(01:36-20/9) Jug, moderately levigated (with minor inclusions) and fired in a straw color. The rim is straight-profiled, flaring outward, gradually transitions into the neck. The neck narrows inwards, gradually transitions into the shoulder. In cross-section, a round and curved handle is attached to the rim and shoulder of the jug. The body is pear-shaped. The base is round and flat. The jug painted in brown, the inside edge of the jug is decorated with vertical lines, the surface with circular and diagonal bands and hatched triangles. Clay straw-colored. height – 14.8; handle – 9.0; rim diameter – 6.0; neck diam. – 3.5; belly diam. – 11.5; base – 7.0; handle diam. – 1.3 cm. Part of the rim is partially broken off (Fig. 41).

(01:36-20/10) Bowl with handle and lip, clay, well-levigated and fired to brown color. Covered in places with black spots (traces of fire?). With a bent rim. Side – sloping. The flat handle in cross-section, is raised above the rim. The base is round and flat. Height – 5.0; rim diameter – 16.5-17.0; max. body diam. – 18.5-19; base – 11.0; the width of the rim – 3.6 cm; the width of the handle – 2.5 cm. The rim is slightly chipped and restored (Fig. 42).

Burial N11 (Sect. I – 17-18, I – 20-21). 0.35 m. from the present surface. The deceased, with head oriented to the east, is buried in a strongly crouched position on the right side. Fragments of a rusty iron knife and a jug were found behind the deceased (01:36-20/8) (Fig. 43).

(01:36-20/8) Jug, well-levigated, clay is fired to a light brown color; painted red, locally discoloured. The straight-profiled, flaring rim transitions evenly into a cylindrical neck; the body – pear-shaped; base is wide and round-flat. It stands steadily. The handle, round and evenly curved in cross-section, is attached to the jug's rim and shoulder. Height – 12; handle height – 9.6; rim diam. – 8; neck – 5.2; belly diam. – 6.0; base – 10.1; handle – 1.6 cm. The rim is missing and partially restored (Fig. 44).

Burial N12 (Sect. I – 17-18, I – 20-21; at the intersection of I-18 – II-16, I-21 – II-19). The burial level is 0.75 meters from the present surface. The skeletons of two individuals were identified. The head of the first deceased, who is laid on his right side, is oriented to the southeast. A bowl was placed on the skull, and a jug was found at his feet. The pelvic bones, part of the spine and legs were preserved from the second skeleton. The second skeleton is presumably damaged by the first. We are dealing with two burials, since the skeleton of the second deceased is buried at a lower level. In the case it was possible to record the dimensions of the upper burial: length – 1-1.10 m; width – 0.70-0.80 m. Width of the preserved part of the second (lower) burial: 0.50-0.60 m.

Found in the burial:

(01:36-20/11) Jug, painted with dark (high-quality) red paint. Part of the body is chipped off. The rim is straight-profiled, flaring outwards, smoothly turning into the neck. The neck narrows and smoothly merging into the body. The handle is uniformly curved, round in cross-section, attached to the jug's neck and body. The body is spherical. The base is round and flat. The surface (except the base) is covered with red paint. Clay is light brown, with minor inclusions. Height – 14.5 cm, rim diameter – 5 cm, neck diameter – 4 cm, belly diameter – 12.5 cm. The height of the handle is 7.5 cm, the diameter of the handle – 1 cm, the diameter of the base – 7 cm. (Fig. 45).

Grave N13 (Sect. I – 14-15, I – 17-18; sect. I – 15, II – 13, I – 18, II – 16). The walls and the roof of the burial

were composed of undressed river pebble slabs of various sizes. Due to the collapse of the roof, the skeleton of the deceased was severely damaged. The deceased was buried on his left side, with head facing east (Fig. 46,47).

Found in the burial:

Severely damaged bracelets, rings, and beads (bronze) in the area of the skull; a jug to the south of the skull (01:36-20/11) (Fig. 48,49,50,51,52).

(01:36-20/11) – Jug, painted with dark (high-quality) red paint. The rim is straight-profiled, flaring outwards, smoothly turning into the neck. The neck is narrowed, smoothly merging into the body. The handle is uniformly curved, round in cross-section, attached to the neck and body of the jug. The body is spherical. The base is round and flat. The surface (except the base) is covered with red paint. Clay is light brown, with minor inclusions.

Height – 14.5; handle – 7.5; rim diam. – 5.0; neck – 4.0; belly – 12.5; handle diam. – 1.0; base – 7 cm. Part of the body was broken and restored (Fig. 53).

Burial N15 (Sect. I – 11-12, I – 14-15). At a depth of 0.50 meters from the present ground surface. The skeletal remains of the deceased are mixed up.

Found in the burial:

(01:36-20/11) Jug, decorated with red paint. The rim is straight-profiled, outward-curved, and gradually turning into a neck. The neck is narrowed, passing into the shoulder. The handle is evenly curved, round in cross-section, attached to the jug's neck and shoulder. The body is spherical. The base is round and flat. The surface is decorated with bands of red paint, which are severely damaged: the junction of the neck and the shoulder is decorated with a circular stripe, below it, 6 triangles pointing downward filled with diagonal lines; Then two circular belts filled with diagonal bends. Two circular bands encircle the jug's belly. The clay is light brown. Height – 18.0; handle – 7.0; rim diam. – 6.5; neck – 5.0; belly – 15.0; handle dim. – 1.0; base – 9 cm. Damages: parts of the rim, neck, handle and body section are broken. Restored (Fig. 54).

(01:36-20/13) Tumbler, wide-necked; the rim section is broken off. The rim is straight-profiled, bent outward, gradually turning into a neck. The neck narrows inwards, and gradually passing into the shoulder. The handle is evenly curved, round in cross-section, attached to the neck and shoulder of the jug. The body is spherical. The clay is yellowish-gray (traces of paint or fire). Height – 12.5; rim diam. – 8.0; rim – 6.5; belly – 12.7; handle height – 5.5 cm. The diameter of the handle – 1.3 cm. The base diam. – 9 cm. Damage: rim section broken off; repaired (Fig. 55).

(01:36-20/14) Bowl with lip, almost entirely intact. The rim, with an inturned lip, gradually passes into the side. The side is sloping. The base is round and flat. The clay is straw-colored, damaged on the interior surface, with inclusions. Height – 6.0; rim diam. – 16.6; max. diameter of belly – 19.7; base – 12.0; lip width – 2.0 cm. (Fig. 56).

Ceramics found on the cemetery territory:

(01:36-20/20; Sect. I, quadrants 11-12, 14-15). **Tumbler**. The rim is straight-profiled, bent outward, gradually transitions into the neck. The neck is narrowed inwards, gradually passing into the shoulder. The handle is curved upwards, round in cross-section, attached to the shoulder and body of the tumbler. The body is spherical. The base is round and flat. The clay is black, unevenly fired, with minor inclusions. Height – 8.0; handle height – 4.0; rim diam. – 5.3; neck – 7.0; body – 8.0; handle diam. – 0.9; base – 3.5 cm. From the present surface 0.20-0.30 m. The rim section was partially chipped off (Fig. 57).

(Sect. II – 13-14, 16-17. See general plan, Fig. 26) at a depth of 0.50 m from the present ground surface, a bowl (01:36-20/22) and a jug (01:36-20/15) were simultaneously discovered, on top of which two flat stones were placed. The bowl and a jug were discovered above burial N7. (01:36-20/22) **The bowl** is badly damaged. Rim – tilted inwards, connects the side at an angle. The side is sloping. The base is round and flat. The clay is light brown, with minor inclusions. Height – 5 cm, rim diam. – 15.7 cm, base – 9.6 cm, thickness – 5 mm. (Fig. 58).

(01:36-20/15) **Jug**, fully intact. The rim is straight-profiled, flaring outward, gradually passing into the neck.

The neck narrows inward, gradually passing into the shoulder. The handle is curved upwards, round in cross-section. The body is spherical. The surface is painted with red (high quality) paint (except the bottom). The clay is light brown, with minor inclusions. Height – 13.7; handle height – 6.0; rim diam. – 6.0; neck diam. – 4.0; body – 13.0; handle diam. – 1.0; base – 8.0 cm. (Fig. 59).

(01:36-20/16; III. Section II – 17-18, 20-21) **Tumbler**. Fully intact. The rim is straight-profiled, flaring outward, gradually passing into the neck. The neck is narrowed inwards, gradually passing into the shoulder. The handle is evenly curved. It is attached to the shoulder and body of the tumbler. The body is spherical. The base is round and flat. Clay is grayish-blackish, unevenly fired, with minor inclusions. Height – 9.5; handle height – 4.5; rim diam. – 7.0; neck – 7.0; body – 10.0; handle diam. – 0.8; base – 6.5 cm. At a depth of 1.20 m from the present ground surface (Fig. 60).

(01:36-20/18) **Bowl**. Clay with inclusions, grayish-blackish, unevenly fired. With a handle and rim; the rim is inturned and folded; with a lip; the body is evenly rounded; the handle, round in cross-section and raised above the rim, is attached to the bowl's rim and side. The base is round and flat. Height 5.5; handles – 3.2; max. diameter – 13.5; rim diam. – 12.0; handles 0.5; base – 6.0; lip width – 3.0 cm. (Fig. 61).

(01:36-20/17; sect. II 16-17, 19-20) **Dish**. Clay coarsely levigated, with inclusions; fired grayish-ashy, unevenly. The rim is inturned and folded; the wall is sloping, narrowing sharply toward the round-flat base. Roughly made. Height – 5.0; max. diam. – 16.0; rim – 15.0; base diam. – 11.5 cm. It is located at a depth of 0.40 m from the present surface. broken and restored (fig. 62).

(01:36-20/19; sect. II 13-14, II – 17-18) **Pot** with a handle, missing one side completely. The rim is straight-profiled, inclined outwards, gradually passes into the neck. The neck narrows inward and gradually transitions into the shoulder. The handle is curved upwards, circular in cross-section, attached obliquely to the pot's shoulder and belly, decorated with a knob. The body is spherical. The base is round and flat. Clay is gray, unevenly fired, with minor inclusions. Height – 15.0; handle height – 5.0; rim diam. – 11.5; neck diam. – 11; belly diam. – 17.5; handle diam. – 1,2,0; base diam. – 11.5 cm. Restored (fig. 63).

- Field studies in 2019 and especially in 2020 fully confirmed the view expressed about forty years ago that this archaeological site is a fairly significant settlement that functioned from the Early Hellenistic period, possibly until the Arab conquest (Iremashvili Sh., Nikolaishvili V., Noneshvili A., Bibiluri T.).
- Already at the initial stage of research, several particularly interesting and ambiguous objects came to light about whose date of construction, chronological framework and nature we very little know. That is a matter for future research. However, it should be stated from the outset: the scale of the three documented defensive walls provides grounds for starting that we are dealing with a hitherto unknown and, most importantly, significant urban center of the early stage of the Kartlian kingdom.
- The settlement under investigation was established at a location that possessed all the conditions necessary for the functioning of an urban centre: 1. Fertile lands for the development of various branches of agriculture. This can be confirmed by the development of land for perennial orchards, various grain and vegetable crops, which continues to this day. 2. Pastures necessary for livestock farming. 3. The availability of drinking and irrigation water. 4. Location. The settlement was established in the immediate vicinity of multilaterally significant roads, which were not only important for internal communications, domestic and foreign trade, but also of military strategic importance. The micro-region under investigation was closely connected through the valleys of Nichbisi, Dzegvi, Tsikhedidi and Kavtura valleys with other districts of Shida/Inner Kartli, as well as with Tori and Samtskhe-Javakheti.
- The settlement under investigation is surrounded by such important centers of antiquity as Samad-lo-Nastakisi, Khovle and Tsikhiagora, and, of course, historical Greater/Didi Mtskheta.
- Despite the damage of varying degrees and severity, the settlement, subject to systematic and thorough research, will provide a lot of interesting and important material related to the early period of the Kartlian kingdom. This is all the more important given the circumstances that written sources contain no

mention of this settlement (at least, we have not yet been able to find any reference).

- The cemetery of the settlement, despite being partially damaged by natural and anthropogenic factors, has already provided very interesting material. This allows us to draw certain parallels with the monuments of ancient Mtskheta and, in general, the Kartlian kingdom of the same period (Kamarakhevi, Mukhatgverdi, Natakhtari, Samadlo, Khovle, Kavtiskhevi, Uplistsikhe, Neron-Deresi, etc.).
- So far, it seems that the necropolis functioned for a relatively short period of time – the IV-III centuries BC. At least, this is indicated by the results of archaeological research conducted at the necropolis in the 1980s and in 2019-2020. The cessation of the cemetery's functioning at the turn of the III-II centuries BC may be connected to the military and political events that took place during this period in the South Caucasus in general, and in the Kartlian Kingdom in particular (see Gagoshidze I. 1980).

BIBLIOGRAPHY:

1. Apakidze A., Nikolaishvili V., Sikharulidze A., Bibiluri T., Gunashvili G., Iremashvili Sh., Manjgaladze G., Sadradze V., Dzneladze M., Khetsuriani L. Great Mtskheta 1980. Results of archaeological research. Mtskheta. IX. "Metsniereba", Tbilisi 1989. (Geo.)
2. Bagrationi Ioane. Description of Kartl-Kakheti. Monuments of Georgian historical writing, V. Sources of the history of Georgia, 41. "Metsniereba", Tbilisi 1986. (Geo.)
3. Bakurade D., Putkaradze T. Classification of toponyms by motivation (materials of Okriba) Georgian Heritage, Vol. 1. Kutaisi 1996. (Geo.)
4. Tolordava V. Materials for the history of the Kartlian Kingdom of the III-I centuries BC. MSKA. III. Publishing House of the Academy of Sciences of the Georgian SSR. Tbilisi 1963. (Geo.)
5. Nakaidze N. Pithos burials of the IV-III centuries BC from the Dachrilebi's necropolis. Archaeological monuments of Kavtiskhevi. "Metsniereba", Tbilisi 1980. (Geo.)
6. Ramishvili R. Kamarakhevi's necropolis. MSKA. II. Publishing House of the Academy of Sciences of the Georgian SSR. Tbilisi 1958. (Geo.)
7. Siboshvili I., The Blessed Gareji. Tbilisi 2018. (Geo.);
8. Shatberashvili V., Etso Necropolis. Tbilisi 2020. (Geo.)
9. Khakhutaishvili D. Uplistsikhe. I. "Metsniereba". Tbilisi 1964. (Geo.)
10. Khakhutaishvili D. Uplistsikhe. II. "Metsniereba". Tbilisi 1970. (Geo.)
11. Khokhobashvili T., Dzneladze M. The Abulmug necropolis of the ancient period (IV-III centuries BC). Tbilisi 2008. (Geo.)
12. Jgarkava T. Kamarakhevi Necropolis. Catalog. Mtskheta. The results of archaeological research. Vol. VI. "Metsniereba". Tbilisi 1982. (Geo.)
13. Gagoshidze Y. Samadlo. "Metsniereba". Tbilisi 1980. (Russ.)
14. Narimanishvili G., Ceramics of Kartli V-I centuries BC. Tbilisi 1991. (Russ.)

Fig. 1. Orthographic map

Fig. 2. General view of the settlement mound from point O

Fig. 3-6. Defensive wall I – wall uncovered at the bottom of an artificial reservoir

Fig. 7-9. Alluvial deposits filled with pebbles, sandstone, and clay

Fig. 10-11. Remains of a wall

Fig. 12-14. Defensive wall II – at the foot of the southern slope of the settlement mound

Fig. 15. Remains of a wall

Fig. 16-17. Remains of a wall uncovered during field surveys

Fig. 18-22. Traces of structures uncovered in several areas of the settlement mound during field surveys

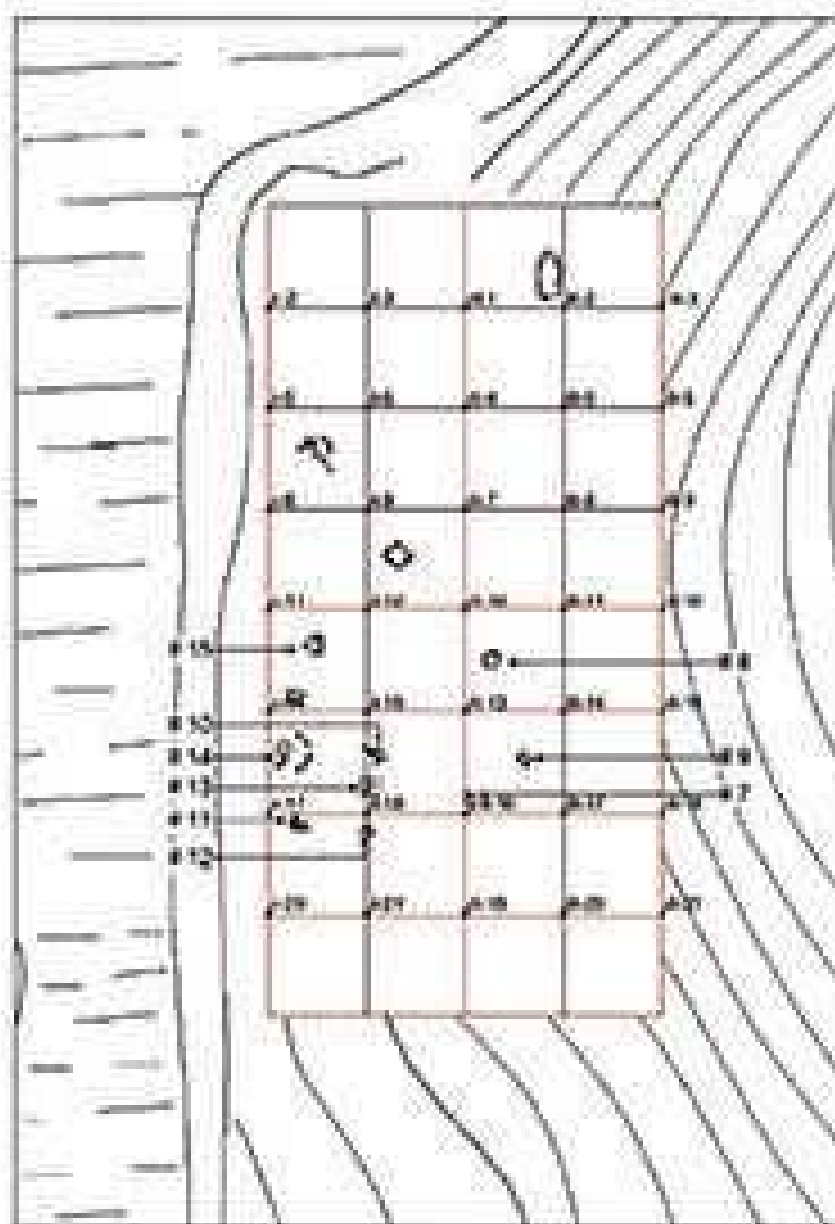

Fig. 23. Dressed limestone ashlar blocks and local bedrock stone recorded near defensive wall II

Fig. 24-25. Traces of structures recorded during surface surveys on the southern and northern sides of the settlement mound

NECROPOLIS OF OKHERAKHEVI (MTSKHETA MUNICIPALITY)

1:200

Fig. 26. General plan

Fig. 27. Burial N7

Fig. 28. Jug

Fig. 29. Bowl

Fig. 30. Dish

Fig. 31. Jug (Burial N8)

Fig. 32. Burial N9

Fig. 33. Jug

Fig. 34-35. Bowl

Fig. 36. Tumbler

Fig. 37-40. Burial N10

Fig. 41. Jug

Fig. 42. Dish

Fig. 43. Burial N11

*Fig. 44. Jug
(Burial N11)*

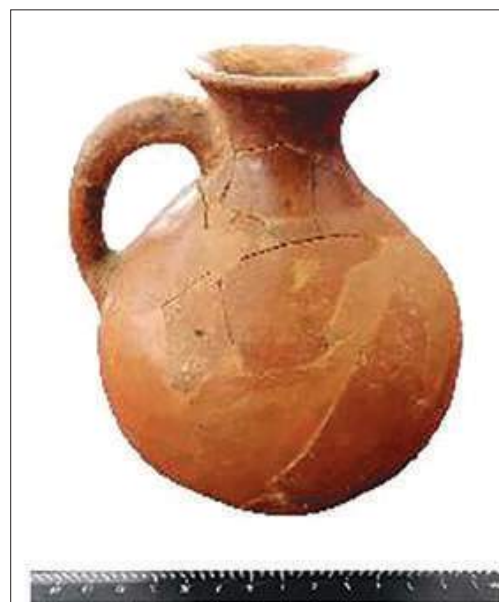

*Fig. 45. Jug
(Burial N12)*

Fig. 46-47. Burial N13

Fig. 48-52. Fragments of objects found in Burial N13

Fig. 53. Jug (Burial N13)

Fig. 54. Jug (Burial N15)

Fig. 55. Tumbler (Burial N15)

Fig. 56. Dish (Burial N15)

Ceramics uncovered on the territory of the burial ground

Fig. 57. Tumbler

Fig. 58. Bowl

Fig. 59. Jug

Fig. 60. Tumbler

Fig. 61. Dish

Fig. 62. Dish

Fig. 63. Pot

2021

11 DECEMBER

№4

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

АРХЕОЛОГИЯ

Институт археологии имени академика
Андрия Апакидзе

ОТЧЕТ ОБ АРХЕОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ ОХЕРАХЕВСКОГО ГОРОДИЩА И НЕКРОПОЛЯ 2020 ГОДА

Александр Нонешвили,

Профессор; Директор Института археологии им. Акад. Андрия Апакидзе
Европейского университета

Темур Бибилури,

Археолог; Главный хранитель музейных коллекций
Тбилисской государственной академии искусств им. Аполлона Кутателадзе

Дмитрий Ахведиани,

Археолог; профессор факультета наука и искусства Государственного университета
имени Илии. Руководитель Центра археологических исследований
древнейших государств на территории Грузии

Леван Хецуриани,

Археолог; Заместитель директора Института археологии университета
Европы имени Акад. Андрия Апакидзе

Иване Бибилури,

Археолог

Каха Пачошвили,

Архитектор

В минувшем, 2019 году, совместная экспедиция Института археологии имени академика Андрия Апакидзе и Университета Европы возобновила полевые работы на территории Охерахевского городища (община Ничбиси, муниципалитет Мцхета). Исследования этого объекта, с перерывами, проводились в 80-90-х годах прошлого века (Ш. Иремашвили, В. Николаишвили, А. Нонешвили, Т. Бибилури).

В 2020 году археологические исследования проводились на трех участках городища¹: 1. Продолжено изучение оборонительной стены, обнаруженной в 2019 году на дне искусственного водоема, которую изначально мы приняли за курган (руководитель отряда Л. Хецуриани). 2. Начаты раскопки видимого участка оборонительной стены у подножия южного склона городища (руководитель отряда Т. Бибилури). 3. Продолжено исследование некрополя раннеэллинистического периода (руководитель отряда Д. Ахвледиани), раскопки которого были возобновлены в 2019 году (рис. 1, 2).

Прежде чем описывать полевые работы, кратко остановимся на двух гидронимах, существующих здесь. Небольшой водный поток, который местные жители, а вслед за ними и мы, называли Охерахеви, на топографических картах 40-50-х годов XX века и орографических спутниковых картах XXI века обозначен под названием Цинцкара. Что касается Охерахеви, то его расположение, согласно упомянутым картам, определяется к юго-западу от Цинцкары, в непосредственной близости от него.

Описание полевых работ

1. Ограда I. T0660225; UTM 4633957; высота над уровнем моря – 545 м.; 38 T0660198; UTM 4633982; высота над уровнем моря – 545 м.; 38 T0660203; UTM 4633996; высота над уровнем моря – 544 м.; 38 T0660216; UTM 4633009; высота над уровнем моря – 544 м.

Стену зафиксировали на дне искусственного водоема. Мы выявили участок стены, построенной по оси N-O, длиной 192 м., одна сторона которой примыкает к левому берегу Охерахеви (Цинцкары). Стена сложена из известняковых камней разного размера, часть из которых достаточно хорошо обработана. Длина камней: 0,28; 0,45; 0,49; 0,6; 0,72 м. (рис. 3,4,5,6).

Для получения более полной картины, по всей длине стены, с интервалом в 10 метров, мы проложили три контрольные траншеи, посредством которых не только безошибочно подтвердили направление стены, но и выявили два интересных момента: 1. В отличие от участка, раскопанного в прошлом году, в контрольных траншеях стена была зафиксирована достаточно глубоко, на 1,7-1,8 м. Соответственно, следует предположить, что исследования в следующем году дадут новую информацию о конструкции стены и других важных деталях; 2. Посредством контрольных траншей было установлено, что после прекращения функционирования исследуемого, скорее всего, оборонительного комплекса, через него долгое время протекала река. Этот факт подтверждается выявлением в трех контрольных траншеях речного наноса, представленного гравием, песком и глиной, на высоте 0,7-1,1 м. от сохранившейся верхней поверхности стены (рис. 7,8,9).

В ходе полевых исследований 2019 года, в средней части ограды, к востоку от нее, был расчищен остаток сооружения, стены которого, подобно ограде, были построены из известняка разного размера и разной степени обработки.

В результате исследований, проведенных в 2020 году, мы выявили остаток стены, перпендикулярной стене N-S. Упомянутая стена, ориентированная на O-W, построена так же, как и выявленная в прошлом году. В западном направлении, на расстоянии 10 метров друг от друга, были вырыты три контрольные траншеи. Стена O-W продолжается на запад минимум на 30 метров. Дальнейшие исследования прольют больше света на данный вопрос (рис. 10,11).

Относительно этого участка мы хотим обратить внимание на еще одно обстоятельство. Работы по расчистке и, в особенности, удалению обнаруженных остатков в этом месте были весьма затруднены. Причины: а) в течение нескольких столетий, поверх остатков стены, в результате перемещения потоков

¹ Состав экспедиции: Руководитель экспедиции – доктор профессор Александр Нонешвили; доктор Темур Бибилури; доктор профессор Дмитрий Ахвледиани; Леван Хецуриани; магистр Иванэ Бибилури; архитектор – Каха Пачошвили; топограф – Нодар Кавлашвили; фотофиксация – Темур Бибилури, Дмитрий Ахвледиани, Иванэ Бибилури, Темур Бибилури-младший; карты Google искал-отбирал и обрабатывал Темур Бибилури-младший; рабочие-препараторы – Симон Ахалкаци, Коба Бабошвили, Бесик Гочиашвили, Хвтисо Меребашвили, Мурман Кавташвили, Иванэ Кенчхадзе, Гоча Осепашвили, Арчил Хизанашвили; студенты-практиканты: студенты факультета археологии Тбилисского государственного университета имени Ив. Джавахишвили: Г. Барбакадзе, Г. Двали, О. Бабини, А. Кутибашвили, Ш. Тивадзе; Темур Бибилури-младший – ученик 55-й школы Тбилиси. Водитель – Теимураз Кубаташвили.

горной реки различной интенсивности и состава, образовались известняково-глинистые осадочные слои; б) уплотненные слои грунта, образовавшиеся при использовании тяжелой техники при создании искусственного озера; в) многолетнее просачивание грунта, вызванное использованием искусственного озера для орошения.

2. 01/36-III. Видимый участок II стены у подножия южного склона городища. GPS координаты: N 41. 51. 473; E 044. 31. 183; h-556; N 41. 51. 452; E 044. 81. 163; h-556;

В отчетном году мы начали исследование нового участка городища, стены, параллельной внутренней автомобильной дороге.

Указанная стена построена у подножия южного склона городища, на линии N-S, параллельно I стене, на расстоянии 117 м (+-1) от нее. II стена, в отличие от I, сложена из относительно мелких камней песчаника и речной гальки различных размеров; если в I стене песчаник вообще не использовался, то здесь, наоборот, известняк практически полностью игнорируется. Кладка – сухая. Ширина стены 2,8-2,9 м.

В текущем году мы выявили участок длиной 90 метров, однако хорошо видно, что стена продолжается в северном направлении (рис. 12,13,14).

Стена, расположенная в трех метрах от искусственного рва с южной стороны, разделяется на две части: один участок направлен на юг, другой поворачивает на юго-юго-восток. Создается впечатление, что это ответвление стены ведет к первой оборонительной стене. Подтвердится ли это предположение, покажет исследование следующего года. Вдоль всей стены были обнаружены камни для пращи и фрагменты глиняной посуды разных периодов (рис. 15).

Интересные результаты дали поверхностные разведки:

- а. Исследуемая стена с восточной стороны примыкает к довольно широкому и когда-то глубокому искусственному (?) рву, прорытому по линии запад-восток. Видимая длина рва превышает 300 метров, и он ограничивает холм с юга и частично с юго-юго-запада. На левом берегу в нескольких местах зафиксированы остатки стены, сложенной из речных и скальных камней методом сухой кладки. Создается полное впечатление, что исследуемая нами стена и остатки, обнаруженные на краю оврага, являются частями единой системы (рис. 16,17).
- б. На нескольких участках поселенческого холма обнаружены следы построек различного назначения. Особый интерес вызывают речные и скальные камни среднего размера, расположенные с определенными интервалами в направлении север-юг на нескольких участках восточного склона холма (рис. 18,19,20,21,22).
- в. Через дорогу, идущую параллельно второй оборонительной стене, беспорядочно разбросаны довольно крупные и хорошо обработанные квадраты, вытесанные из известняка и местного скального камня; в разрезах искусственных углублений видны остатки построек (?). Под растущей здесь липой местные пастухи устроили навес. В будущем планируется изучение этого участка (рис. 23).
- г. Большая часть предполагаемой территории городища, по крайней мере, осваивалась еще с 50-60-х годов прошлого века, и здесь десятилетиями велись сельскохозяйственные работы, в том числе для закладки многолетних фруктовых садов. Соответственно, на протяжении десятилетий происходило повреждение-уничтожение поселенческих слоев, документальные фотоматериалы о чем были представлены в отчете за 2019 год.

В прошлом, 2020 году, именно во время поверхностной разведки, на южной и северной сторонах холма с древним поселением, в недавно заложенных миндальных садах, были обнаружены следы довольно крупных сооружений. К сожалению, проводить там раскопки невозможно. Для этого пришлось бы выкорчевать несколько сотен саженцев, что, разумеется, совершенно нереально (рис. 24,25).

Некрополь раннеэллинистического периода. В 2020 году продолжилось исследование некрополя раннеэллинистического периода древнего поселения Охерахеви. Он расположен на правом берегу Охерахеви – на склоне, наклоненном с востока на запад. В 2020 году (см. план, рис. 26) было исследовано

9 захоронений (№№ 7-13, 15, 16), одно захоронение (№14) было отложено на следующий год. Кроме того, на территории некрополя были обнаружены отдельные образцы посуды, которые либо являлись частью инвентаря разрушенных захоронений (как было отмечено выше, некрополь расположен на склоне, и частые оползни вполне допустимы), либо представляли собой сосуды, предназначенные для погребальной трапезы.

Захоронение №7 (II уч. – 13-14, 16-17. См. ген.план). Двое усопших похоронены в позе эмбриона, лицами друг к другу. Направление 3-В. Перед лицом покойного, лежащего на правом боку, зафиксирован железный обруч, а у шеи – бусины (рис. 27); под бедром фрагменты керамики. Второй покойный был похоронен на левом боку.

У ног усопших обнаружен кувшин (01:36-20/1), чаша с омфалосом (01:36-20/2) и миска (01:36-20/3). Сверху на обоих скелетах лежали камни. После извлечения скелетов, под ними выявилась почва черного окраса (возможно остаток савана).

В погребении обнаружили:

1. (01:36-20/1) кувшин, глиняный. Хорошо отмученный, обожжён до светло-соломенного цвета и окрашен в красный тон – на поверхности заметны следы красной краски и отдельные чёрные пятна; дно неокрашено. Часть горла обломана. Прямопрофильное, раскрытое горлышко плавно переходит в цилиндрическую шейку; тулово сферической формы; дно кругло-плоское. В поперечном сечении ушка округлая, равномерно изогнутая, прикреплена к горлу и плечу сосуда. Часть горла отломана и восстановлено.

Высота 11.7 см., дм. горлышка – 5 см., дм. шейки – 2.5 см., ушко – 1 см., дм. тулова – 11.6 см., дна – 6.5 см., толщина фрагмента 5 мм. (рис. 28).

2. (01:36-20/2) чаша из чисто отмученной и окрашенной в красный глины. Фрагмент в изломе темно соломенного цвета. Омфалический. Горлышко широкое и раскрытое, четко выделенное от боков. Круглое дно выделено от туловища гранью. Высота – 3.5 см., дм. горла – 15.5. см. (рис. 29).

3. (01:36-20/3) миска, сравнительно крупнозернистая, сделана из глины с малым количеством примесей, обожжена до светлокорицевого цвета (дно – соломенного цвета). Край ровный, замкнутый, бок слегка закругленный, с наклоном. Дно плоско-округлое. Высота – 4.2 см., дм. горлышка – 17.5., см., максимальный дм. – 19.2, а дна – 11 см. (рис. 30).

Погребение №8 (участок II 10-11, II 13-14. См. ген. план, рис. 26). С севера погребение граничит с вертикально установленными двумя плоскими каменными плитами. Кости усопшего перемешаны. В северной части погребения, рядом с плитами, зафиксирован кувшин.

В погребении обнаружено:

4. (01:36-20/4) Кувшин, глиняный. Хорошо отмученный, обожжён до светло-соломенного цвета и окрашен в красный тон; на поверхности заметны следы красной краски и отдельные чёрные пятна; дно неокрашено. Повреждена часть горла. Прямопрофильное, раскрытое горлышко плавно переходит в цилиндрическую шейку; тулово грушевидной формы; дно кругло-плоское. В поперечном сечении ушко округлое, равномерно изогнутое, прикреплено к горлу и плечу сосуда. Поверхность покрыта краской кирпично-красного оттенка (за исключением дна).

Высота – 17,0 см; высота ушка – 9,5 см; диаметр горлышка – 7,0 см; горловины – 4,0 см; тулова – 14,5 см; толщина ушка – 1,2 см. (рис. 31).

Захоронение №9, участок II – 13-14, II – 16-17. На глубине 0,50 м от современной поверхности. Покойник был погребён на правом боку, в сильно согнутом положении, головой на восток. У позвоночника зафиксирован кувшин (01:36-20/5), лежавший поверх чаши (01:36-20/6). Рядом с ними обнаружен кувшинчик (01:36-20/7). К востоку от сосудов зафиксированы остатки деревянных брёвен (рис. 32).

В погребении обнаружено:

5. (01:36-20/5) Кувшин, окрашенный в красный цвет; отсутствует часть горла. Горлышко прямое, отогнутое наружу, плавно переходящее в шейку. Ушко полукруглое, круглое в поперечном

сечении, прикреплено к горлу и плечу сосуда. Тулово грушевидное; дно круглое, плоское. Глина соломенного цвета, с мелкими вкраплениями. Поверхность покрыта красной краской (кроме дна), местами осыпавшейся. Размеры: высота – 17,5 см; высота ушка – 8,5 см; диаметр горла – 5,0 см; горловины – 3,5 см; тулова – 15,5 см; толщина ушка – 1,3 см; дна – 11,0 см. (рис. 33).

6. (01:36-20/6) Чаша, окрашенная в красный цвет. Край прямой, отогнут наружу, округлый в поперечном сечении, соединяется с боком под углом. Бок округлый, наклонённый вниз, переходит в дно под углом. Дно круглое, с высокой ножкой. Ножка расширяется книзу. Глина светло-коричневая, хорошо отмученная. Поверхность полностью покрыта тёмно-красной краской. Размеры: высота – 3,1 см; высота бока – 3,0 см; диаметр горла – 19,0 см; максимальный диаметр – 22,0 см; высота ножки – 11,5 см. (рис. 34-35).
7. (01:36-20/7) Кувшинчик; край в нескольких местах отколот, ушко отсутствует. Горлышко прямопрофильное, отогнуто наружу, плавно переходящее в шейку. Шейка сужается внутрь, постепенно переходя в плечо. Тулово сферическое, несколько деформированное. Дно круглое, плоское. Глина соломенного цвета, относительно крупнозернистая; на поверхности видны чёрные пятна. Размеры: высота – 7,2 см; диаметр брюшка – 6,8 см; диаметр горла – 4,6 см; диаметр дна – 3,1 см. (рис. 36).

Захоронение №10, участок I – 15-II-13, I – 18-II-16. На глубине 0,45 м от современной поверхности. Обнаружены останки двух усопших, перемешанные между собой. В погребении зафиксированы фрагменты железного кольца. В нижней части того же захоронения выявлены ещё два скелета и два сосуда – кувшин (01:36-20/9) и чаша (01:36-20/10). На дне захоронения отмечен тонкий слой угольного осадка. К югу от данного погребения выявлена кладка из четырёх колотых каменных плит (размером 0,65-0,75 м); к востоку обнаружены железные предметы (рис. 37,38,39,40).

В составе погребального инвентаря отмечено:

(01:36-20/9) Кувшин среднего обжига (с незначительными примесями), обожжённый до соломенного цвета. Горлышко – прямопрофильное, с отогнутым наружу краем, плавно переходящее в шейку. Шейка сужается кверху и постепенно переходит в плечо. В поперечном сечении округлое, дугообразное ушко прилеплено к краю и плечу сосуда. Тулово грушевидной формы, дно – округло-плоское. Внутренняя часть горла расписана вертикальными линиями коричневой краской; на наружной поверхности – круговые и наклонные полосы, а также заштрихованные треугольники. Глина – соломенного оттенка. Размеры: высота – 14,8 см; длина ушка – 9,0 см; диаметр венчика – 6,0 см; шейки – 3,5 см; брюшка – 11,5 см; дна – 7,0 см; ширина ушка – 1,3 см. Зафиксирован скол части венчика (рис. 41).

(01:36-20/10) Сосуд с ушками и ободком, изготовленный из хорошо обожжённой глины коричневого цвета. Местами покрыт чёрными пятнами (возможные следы воздействия огня). Край отогнут наружу; стенки – наклонные. В разрезе плоское ушко приподнято над шейкой. Дно округло-плоское.

Размеры: высота – 5,0 см; диаметр шейки – 16,5-17,0 см; тулова (максимальный) – 18,5-19,0 см; дна – 11,0 см; ширина ободка – 3,6 см; ширина ушка – 2,5 см. Горлышко частично отбито и восстановлено (рис. 42).

Захоронение №11. Участок I – 17-18, I – 20-21. Глубина – 0,35 м от современной поверхности. Покойник, ориентированный головой на восток, погребён в сильно согнутом положении, на правом боку. У спины покойного обнаружены фрагменты проржавевшего железного ножа и кувшин (01:36-20/8) (рис. 43).

(01:36-20/8) Кувшин изготовлен из хорошо обожжённой светло-коричневой глины; окрашен в красный цвет, местами выцвевший. Профиль прямой, с отогнутым наружу венчиком; шейка цилиндрическая, плавно переходящая в грушевидное тулово. Дно широкое, округло-плоское; сосуд устойчив. В поперечном сечении круглое, равномерно изогнутое ушко прикреплено к шейке и плечу сосуда.

Размеры: высота – 12,0 см; длина ушка – 9,6 см; диаметр горла – 8,0 см; шейки – 5,2 см; брюшка – 6,0 см; дна – 10,1 см; толщина ушка – 1,6 см. Горлышко отсутствует и частично восстановлено.

Захоронение №12. Участок I – 17–18, I – 20–21, на пересечении I-18 – II-16 и I-21 – II-19. Глубина захоронения 0,75 м от современной поверхности. Обнаружены останки двух индивидов. Первый покойник, ориентированный головой на юго-восток, погребён на правом боку. На черепе покоился сосуд, у ног находился кувшин. От второго скелета сохранились тазовые кости, часть позвоночника и нижние конечности; он, вероятно, был повреждён при погребении первого. Таким образом, зафиксированы два отдельных захоронения, при этом скелет второго покойника залегает на более низком уровне. Размеры погребения были зафиксированы. Верхнее захоронение – длина 1-1,10 м, ширина 0,70-0,80 м. Ширина сохранившейся части второго (нижнего) захоронения – 0,50-0,60 м.

В захоронении обнаружено:

(01:36-20/11) Кувшин, покрытый тёмно-красной краской высокого качества. Часть корпуса утрачена. Горлышко – прямое, отогнутое наружу, плавно переходящее в шею. Шея – суженная, плавно переходящая в корпус. Ушко – равномерно изогнутая, округлая в поперечном сечении, прикреплена к горлу и корпусу сосуда. Корпус – сферический. Дно – плоское, округлое. Поверхность (за исключением дна) покрыта красной краской. Глина – светло-коричневая, с мелкими примесями. Размеры: высота – 14,5 см; диаметр горла – 5 см; диаметр шеи – 4 см; диаметр корпуса – 12,5 см; высота ушка – 7,5 см; диаметр ушка – 1 см; диаметр дна – 7 см. (рис. 45).

Погребение в каменном ящике №13: сегменты I – 14-15, I – 17-18; I – 15, II – 13; I – 18, II – 16 разрезов. Стены гробницы и сводчатое перекрытие были сложены из необработанных плит различного размера. В результате обрушения перекрытия скелет погребённого оказался сильно повреждён. Покойный был уложен на левый бок, головой на восток (рис. 46,47).

Погребальный инвентарь:

В области черепа – сильно повреждённые бронзовые браслеты, кольца и бусы; к югу от черепа – сосуд (01:36-20/11) (рис. 48,49,50,51,52).

(01:36-20/11) – сосуд, покрытый тёмно-красной краской высокого качества. Горлышко – прямое, отогнутое наружу, плавно переходящее в шею. Шея – суженная, плавно переходящая в корпус. Ушко – равномерно изогнутая, округлая в поперечном сечении, прикреплена к горлу и корпусу сосуда. Корпус – сферический. Дно – плоское, округлое. Поверхность (кроме дна) покрыта красной краской. Глина – светло-коричневая, с мелкими примесями.

Высота – 14,5 см; ушко – 7,5 см; диаметр горла – 5,0 см; шейки – 4,0 см; корпуса – 12,5 см; Ушко – 1,0 см; дна – 7,0 см. Часть корпуса отколота и восстановлена (рис. 53).

Захоронение №15 (Участок I – 11-12, I – 14-15). Глубина – 0,50 м от современной поверхности. Скелет покойного нарушен и перемешан.

Находки из захоронения:

(01:36-20/11) – Кувшин, покрытый красной краской. Горлышко – ровно профилированное, отогнуто наружу, плавно переходит в шейку. Шейка – суженная, постепенно переходит в плечо. Ушко – равномерно изогнутое, круглое в поперечном сечении, прикреплено к горлу и плечу сосуда. Тулово – сферическое. Дно – плоское, круглое. Поверхность декорирована полосами красной краски; орнамент сильно повреждён. Место соединения горла с плечом украшено круговой полосой, под которой расположены шесть треугольников, заполненных косыми штрихами, обращённых вершинами вниз. Ниже проходят два круговых пояса с диагональными линиями. Ещё два пояса опоясывают брюшко сосуда. Глина – светло-коричневая. Размеры: высота – 18,0 см; высота ушка – 7,0 см; диаметр горла – 6,5 см; шейки – 5,0 см; брюшка – 15,0 см; толщина ушка – 1,0 см; диаметр дна – 9,0 см. Повреждения: отбиты части горла, шейки, ушка и тулова; сосуд восстановлен (рис. 54).

(01:36-20/13) Кувшинчик с одним ушком. Горлышко – широкое, профилированное, отогнуто наружу, плавно переходит в шейку; часть венчика отбита. Шейка – сужена внутрь, постепенно переходит в плечо. Ушко – равномерно изогнутое, круглое в поперечном сечении, прикреплено к горлу и плечу. Тулово – сферическое. Глина – желтовато-серая, с примесью (на

поверхности – следы краски или обжига). Размеры: высота – 12,5 см; диаметр горла – 8,0 см; шейки – 6,5 см; брюшка – 12,7 см; высота ушка – 5,5 см; диаметр ушка – 1,3 см; дна – 9,0 см. Повреждения: отбита часть горла; сосуд восстановлен (рис. 55).

(01:36-20/14) миска, с почти полностью сохранившимся венчиком. Венчик – вогнутый внутрь, плавно переходит в стенку. Стенка – наклонная. Дно – плоское, круглое. Глина – соломенного цвета, с примесями; внутренняя поверхность повреждена. Размеры: высота – 6,0 см; диаметр горла – 16,6 см; максимальный диаметр брюшка – 19,7 см; дна – 12,0 см; ширина венчика – 2,0 см. (рис. 56).

Керамика, обнаруженная на территории могильника:

(01:36-20/20; Участок I, квадранты 11-12, 14-15) **Кувшинчик**. Горлышка – прямопрофильное, отогнутое наружу, постепенно переходит в шейку. Шейка – сужена внутрь, плавно переходит в плечо. Ушко – изогнуто вверх, круглое в поперечном сечении, прикреплено к плечу и тулову. Тулово – сферическое. Дно – плоское, круглое. Глина – чёрная, неравномерно обожжённая, с мелкими включениями. Размеры: высота – 8,0 см; высота ушка – 4,0 см; диаметр горла – 5,3 см; шейки – 7,0 см; тулова – 8,0 см; толщина ушка – 0,9 см; дна – 3,5 см. Найден на глубине 0,20-0,30 м от современной поверхности. Повреждение: отбита часть горла (рис. 57).

(Участок II, квадранты 13-14, 16-17. см. общий план, рис. 26) На глубине 0,50 м от современной поверхности совместно были обнаружены чаша (01:36-20/22) и кувшин (01:36-20/15), поверх которых лежали два плоских камня. Ваза и кувшин найдены над могилой №7. (01:36-20/22) **Чаша** сильно повреждена. Венчик – наклонён внутрь, соединяется с бортиком под углом; бортик – скошенный. Дно – круглое, плоское. Глина светло-коричневая, с мелкими включениями. Высота – 5 см; диаметр венчика – 15,7 см; дна – 9,6 см; толщина стенки – 5 мм. (рис. 58).

(01:36-20/15) **Кувшин** сохранился полностью. Венчик – прямопрофильный, отогнут наружу, плавно переходящий в шейку. Шейка – суженная внутрь, постепенно переходит в плечо. Ушко – изогнутая вверх, круглая в сечении. Тулово – сферическое. Поверхность покрыта красной краской высокого качества (кроме дна). Глина – светло-коричневая, с мелкими вкраплениями. Высота – 13,7 см; высота ушка – 6,0 см; диаметр венчика – 6,0 см; шейки – 4,0 см; тулова – 13,0 см; толщина ушка – 1,0 см; диаметр дна – 8,0 см. (рис. 59).

(01:36-20/16; III. Участок II – 17-18, 20-21) **Кувшинчик** сохранился полностью. Венчик – прямопрофильный, отогнут наружу, плавно переходящий в шейку. Шейка – суженная внутрь, переходит в плечо. Ушко – равномерно изогнутая, прикреплена к плечу и тулову сосуда. Тулово – сферическое. Дно – круглое, плоское. Глина – серовато-чёрная, неравномерно обожжённая, с мелкими включениями. Высота – 9,5 см; высота ушка – 4,5 см; диаметр венчика – 7,0 см; шейки – 7,0 см; тулова – 10,0 см; толщина ушка – 0,8 см; диаметр дна – 6,5 см. Найден на глубине 1,20 м от современной поверхности (рис. 60).

(01:36-20/18) **Чаша**. Глина с примесями, серовато-чёрная, неравномерно обожжённая. С одним ушком. Венчик – отогнут и загнут внутрь; тулово – равномерно округлое; в поперечном сечении круглый, приподнят над венчиком. Ушка прикреплены к краю и к тулову. Дно – круглое, плоское. Высота – 5,5 см; высота ушка – 3,2 см; максимальный диаметр – 13,5 см; венчика – 12,0 см; толщина ушка – 0,5 см; диаметр дна – 6,0 см; ширина венчика – 3,0 см. (рис. 61).

(01:36-20/17; Участок II 16-17, 19-20) **Миска**. Глина грубо отмученная, с включениями; серовато-пепельная, неравномерно обожжённая. Венчик – раструбный; стенки наклонные, резко сужаются к круглому плоскому дну. Изготовлена грубо. Высота – 5,0 см; максимальный диаметр – 16,0 см; венчика – 15,0 см; дна – 11,5 см. Найдена на глубине 0,40 м от современной поверхности. Разбита и реставрирована (рис. 62).

(01:36-20/17; участок II – 13-14, II – 17-18) **Горшок** с ушком, отсутствует значительная часть одной стороны. Венчик – прямой, отогнут наружу, плавно переходящий в шейку. Шейка – суженная внутрь, постепенно переходящая в плечо. Ушко – изогнутая вверх, круглого поперечного сечения, прикреплена к плечу и брюшку под углом, украшена шишкой. Тулово – сферическое. Дно – круглое, плоское. Глина – серая,

неравномерно обожжённая, с мелкими включениями. Высота – 15,0 см; высота ушка – 5,0 см; диаметр венчика – 11,5 см; шейки – 11,0 см; брюшка – 17,5 см; толщина ушка – 1,2 см; диаметр дна – 11,5 см. Реставрирован (рис. 63).

- Полевые исследования 2019 и, особенно, 2020 годов полностью подтвердили высказанное около сорока лет назад предположение о том, что данный археологический объект представляет собой значительное городище, функционировавшее с раннеэллинистического периода, возможно, вплоть до арабского времени (Иремашвили Ш., Николаишвили В., Нонешвили А., Бибилури Т.).
- Уже на начальном этапе раскопок были выявлены несколько чрезвычайно интересных и неоднозначных объектов, о времени их сооружения, хронологических рамках и функциональном назначении которых пока известно весьма немного. Эти вопросы остаются предметом дальнейших исследований. Однако уже сейчас можно утверждать, что масштабы зафиксированных трёх оборонительных стен позволяют предполагать: мы имеем дело с ранее неизвестным и, что особенно важно, довольно значительным городским центром раннего этапа существования Картлийского (иберийского) царства.
- Изучаемое поселение было основано в месте, обладавшем всеми необходимыми природными и географическими условиями для функционирования как городского центра. Во-первых, территория отличалась плодородными почвами, пригодными для развития различных отраслей сельского хозяйства. Об этом свидетельствует освоение земель под многолетние сады, посеvy зерновых и овощных культур, продолжающееся до настоящего времени. Во-вторых, в окрестностях имелись пастбища, необходимые для ведения животноводства. В-третьих, в непосредственной близости находились источники питьевой и оросительной воды. В-четвёртых, важнейшим фактором являлось стратегическое расположение. Поселение располагалось в непосредственной близости от дорог, имевших многоплановое значение – как для внутреннего сообщения и торговли, так и для внешнеэкономических связей и военной логистики. Через долины Ничбиси, Дзегви, Цихедиди и Кавтура данный микрорайон был тесно связан с другими областями Внутренней Картли, а также с регионами Тори и Самцхе-Джавахети.
- Рассматриваемый древний город находился в окружении таких значимых античных центров, как Самадло-Настакиси, Ховле, Цихиагора и, разумеется, историческая Мцхета.
- Несмотря на различную степень разрушений, древний город, при условии проведения систематических и всесторонних исследований, способен предоставить ценный и разносторонний археологический материал, связанный с ранним этапом развития Картлийского царства. Это обстоятельство приобретает особое значение, учитывая, что письменные источники не содержат сведений об этом населённом пункте (по крайней мере, они пока что не обнаружены).

Некрополь поселения, несмотря на частичные повреждения, вызванные природными и антропогенными факторами, уже предоставил весьма информативный археологический материал. Он позволяет провести определённые параллели с некролями древней Мцхеты и, в целом, с памятниками Картлийского царства того же хронологического периода (Камарахеви, Мухатгверди, Натахтари, Самадло, Ховле, Кавтисхеви, Уплисцихе, Нерон Дереси и др.).

Пока что представляется, что некрополь функционировал в течение относительно короткого периода времени – IV-III веков до нашей эры. По крайней мере, на это указывают результаты археологических исследований, проведенных на некрополе в 1980-х годах и в 2019-2020 годах. Прекращение функционирования некрополя на рубеже III-II веков до нашей эры, возможно, связано с военно-политическими событиями, происходившими в этот период на Южном Кавказе в целом, и в Картлийском царстве в частности [см. Гагошидзе Ю.].

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Апакидзе А., Николаишвили В., Сихарулидзе А., Бибилури Т., Гюнашвили Г., Иремашвили Ш., Манджгаладзе Г., Садрадзе В., Дзнеладзе М., Хецуриани Л. Великая Мцхета. Результаты археологических исследований. Мцхета IX. «Наука», Тбилиси 1989. (Груз.)
2. Иоанэ Багратиони. Описание Картли-Кахети. Памятники грузинской исторической письменности, V. Источники истории Грузии, 41. «Наука». Тбилиси 1986. (Груз.)
3. Бакурадзе Д., Путкарадзе Т. Классификация топонимов по мотивации (материалы Окриби). Грузинское наследие, Т. 1. Кутаиси 1996. (Груз.)
4. Толордава В. Материалы по истории Картлийского царства III-I вв. до н.э. МСКА. III. Издательство Академии наук Грузинской ССР. Тбилиси 1963. (Груз.)
5. Накаидзе Н. Квеври-захоронения IV-III вв. до н.э. из некрополя «Дачрилеби». Археологические памятники Кавтисхеви. «Наука», Тбилиси 1980. (Груз.)
6. Рамишвили Р. Камарахевский некрополь. МСКА. II. Издательство Академии наук Грузинской ССР. Тбилиси 1958. (Груз.)
7. Сибашвили И. Благословенные Гареджи. Тбилиси 2018. (Груз.)
8. Шатберашвили В. Некрополь Эцо. Тбилиси 2020. (Груз.)
9. Хохутаишвили Д. Уплисхихе. I. «Мецниереба», Тбилиси 1964. (Груз.)
10. Хохутаишвили Д. Уплисхихе, II. «Мецниереба», Тбилиси 1970. (Груз.)
11. Хохобашвили Т., Дзнеладзе М. Некрополь Абулмуги античного периода (IV-III вв. до н.э.). Тбилиси 2008. (Груз.)
12. Джгаркава Т. Некрополь Камарахеви. Каталог, Мцхета. Результаты археологических исследований. Т. VI. «Мецниереба», Тбилиси 1982. (Груз.)
13. Гагошидзе Ю. Самадло. «Мецниереба», Тбилиси 1980.
14. Нариманишвили Г. Керамика Картли V-I вв. до нашей эры. Тбилиси 1991.

Рис. 1. Ортографическая карта

Рис. 2. Общий вид поселенческого холма с точки О

Рис. 3-6. Оборонительная стена I – стена, выявленная на дне искусственного водоема

Рис. 7-9. Речные наносы с заполнением из гальки, песчаника и глины

Рис. 10-11. Остатки стены

Рис. 12-14. Оборонительная стена II – у подножия южного склона городищенского холма

Рис. 15. Остатки стены

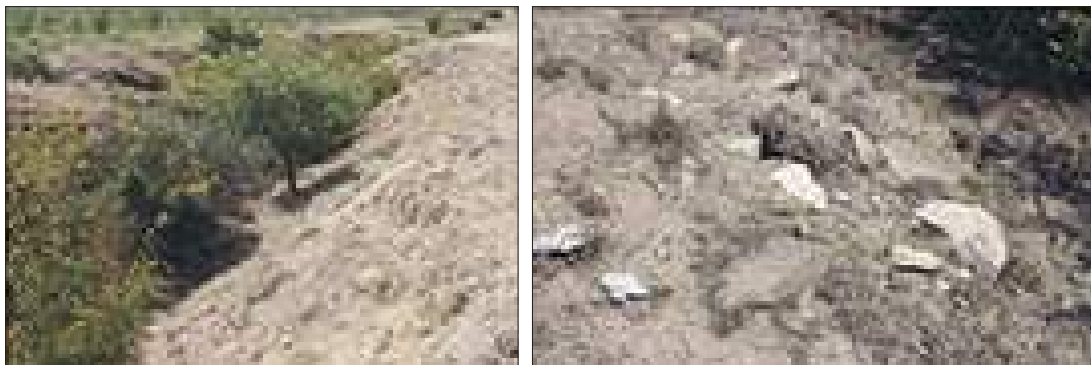

Рис. 16-17. Остатки стены, выявленные в ходе полевых разведок

Рис. 18-22. Следы сооружений, выявленные в нескольких участках поселенческого холма в ходе полевых разведок

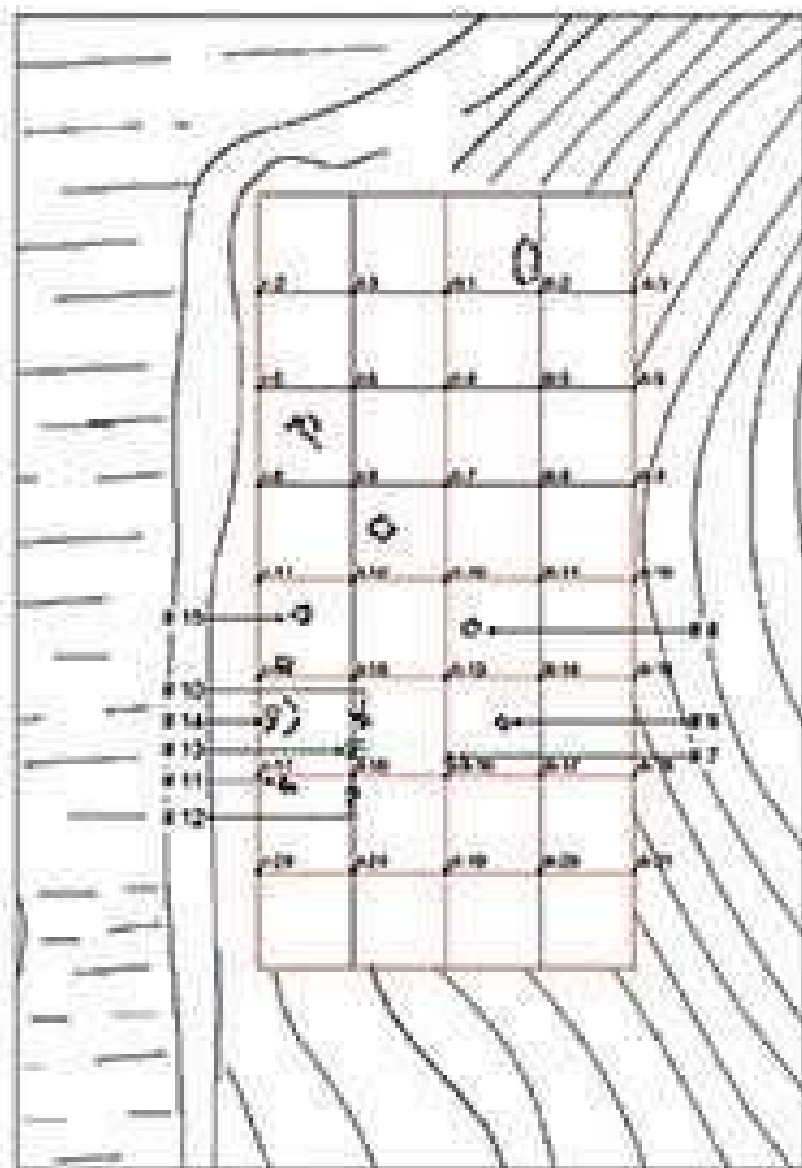

Рис. 23. Тесаные квадры из известняка и местного скального камня, зафиксированные вблизи оборонительной стены II

Рис. 24-25. Следы сооружений, зафиксированные в ходе поверхностных разведок на южной и северной сторонах городищенского холма

НЕКРОПОЛЬ ОХЕРАХЕВИ (МУНИЦИПАЛИТЕТ МЦХЕТА)

1:200

Рис. 26. Генеральный план

Рис. 27. Погребение N7

Рис. 28. Кувшин

Рис. 29. Чаша

Рис. 30. Миска

Рис. 31. Кувшин
(погребение N8)

Рис. 32. Погребение N9

Рис. 33. Кувшин

Рис. 34-35. Чаша

Рис. 36. Кувшинчик

Рис. 37-40. Погребение N10

Рис. 41. Кувшин

Рис. 42. Миска

Рис. 43. Погребение N11

*Рис. 44. Кувшин
(погребение N11)*

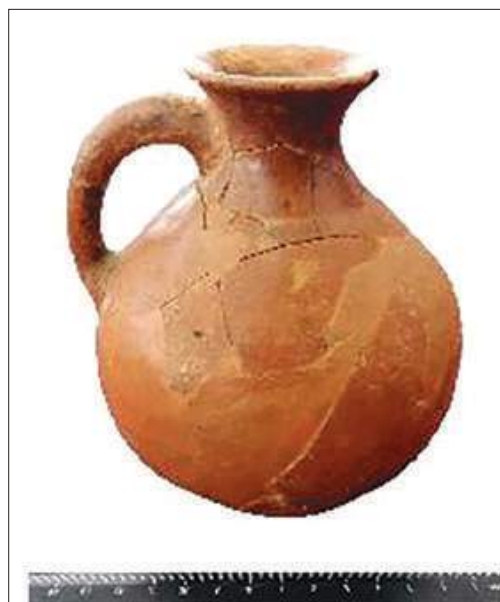

*Рис. 45. Кувшин
(погребение N12)*

Рис. 46-47. Погребение N13

Рис. 48-52. Фрагменты предметов, найденного в погребение N13

*Рис. 53. Кувшин
(Погребение N13)*

*Рис. 54. Кувшин
(Погребение N15)*

Рис. 55. Кувшинчик (Погребение N15)

*Рис. 56. Миска
(Погребение N15)*

Керамика выявленная на территории могильника

Рис. 57. Кувшинчик

Рис. 58. Чаша

Рис. 59. Кувшин

Рис. 60. Кувшинчик

Рис. 61. Миска

Рис. 62. Миска

Рис. 63. Горшок

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

არქეოლოგია

ვგროვების უნივერსიტეტის
აკადემიკოს ა. აფაქიძის სახელობის არქეოლოგიის
ინსტიტუტის სამეცნიერო კვლევითი ჟურნალი

2020 წლის ოხერახევის ნაქალაქარისა და სამართვის არქეოლოგიური კვლევის ანგარიში

ალექსანდრე ნონეშვილი,

პროფესორი; ევროპის უნივერსიტეტის აკად. ანდრია აფაქიძის სახ.
არქეოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი

თემურ ბიბილური,

არქეოლოგი; თბილისის აპოლონ ქუთათელაძის სახ. სახელმწიფო
სამხატვრო აკადემიის მუზეუმის ფონდების მთავარი მცველი

დიმიტრი ახვლედიანი,

არქეოლოგი; ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის მეცნიერებათა და ხელოვნების
ფაკულტეტის პროფესორი. საქ. ტერიტორიაზე არსებული უძველესი სახელმწიფოების
არქეოლოგიური კვლევის ცენტრის ხელმძღვანელი

ლევან ხეცურიანი,

არქეოლოგი; ევროპის უნივერსიტეტი, აკად. ა. აფაქიძის
სახ. არქეოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე

ივანე ბიბილური,

არქეოლოგი

კახა ფაჩოშვილი,

არქიტექტორი

გასულ, 2019 წელს აკადემიკოს ანდრია აფაქიძის სახელობის არქეოლოგიის ინსტიტუტისა და ევროპის
უნივერსიტეტის ერთობლივმა ექსპედიციამ განაახლა სავლე სამუშაოები ოხერახევის ნაქალაქარის (ნიჩბისის
თემი, მცხეთის მუნიციპალიტეტი) ტერიტორიაზე, რომლის შესწავლაც, გარკვეული დროითი ხარვეზებით,

ISSN 2960-9704

ხორციელდებოდა გასული საუკუნის 80-90-იან წწ. (შ. ირემაშვილი, ვ. ნიკოლაიშვილი, ა. ნონეშვილი, თ. ბიბილური).

2020 წლის არქეოლოგიური კვლევა განვახორციელეთ ნაქალაქარის სამ უბანზე¹: 1. განვაგრძეთ ხელოვნური ტბორის ფსკერზე 2019 წელს გამოვლენილი გალავნის შესწავლა, რომელიც თავდაპირველად ყორღანად მივიჩნიეთ (რაზმის ხელმძღვანელი ლ. ხეცურიანი); 2. დავიწყეთ ნაქალაქარი გორის სამხრეთ ფერდის ძირში გალავნის ხილული მონაკვეთის გათხრა (რაზმის ხელმძღვანელი თ. ბიბილური) და 3. განვაგრძეთ ადრეელინისტური პერიოდის სამაროვნის კვლევა (რაზმის ხელმძღვანელი დ. ახვლედიანი), რომლის გათხრაც განვაახლეთ 2019 წ. (სურ. 1,2).

საველე სამუშაოების აღწერამდე, მოკლედ ვიტყვით აქ არსებული ორი ჰიდრონიმის შესახებ; წყლის იმ მცირე არტერიას, რომელსაც ადგილობრივები და მათ კვალად ჩვენც მოვისხენიებდით ოხერახევად, XX ს. 40-50-იანი წწ. ტოპოგრაფიულ და XXI ს. სატელიტურ ოროგრაფიულ რუკებზე, აღნიშნულია წინწკარას (რუს. Цинцкар) სახელით. რაც შეეხება ოხერახევს, მისი მდებარეობა, ნახსენები რუკების მიერ, განსაზღვრულია წინწკარადან სამხრეთ-დასავლეთით, მის უშუალო სიახლოვეს.

საველე სამუშაოების აღწერა

1. გალავანი I. T0660225; UTM 4633957; ს. ზ/დ- 545 მ.; 38 T0660198; UTM 4633982; ს. ზ/დ- 545 მ.; 38 T0660203; UTM 4633996; ს. ზ/დ- 544 მ.; 38 T0660216; UTM 4633009; ს. ზ/დ-544 მ.

კედელი დავაფიქსირეთ ხელოვნური ტბორის ფსკერზე. ჩვენს მიერ გამოვლენილია N-O ღერძზე აგებული კედლის 192 მ. სიგრძის მონაკვეთი, რომლის ერთი მხარე ებჯინება ოხერახევის (წინწკარას) მარცხენა ნაპირს. კედელი ნაგებია კირქვის სხვადასხვა ზომის ქვებით, რომელთაგან ნაწილი საკმაოდ კარგადაა დამუშავებული. ქვების სიგრძეა: 0,28; 0,45; 0,49; 0,6; 0,72 მ. (სურ. 3,4,5,6).

მეტ-ნაკლებად სრული სურათის მისაღებად, კედლის მთელ სიგრძეზე, 10-10 მეტრიანი დამორებით გავავლეთ სამი საკონტროლო თხრილი, რომელთა მეშვეობით არამარტო კედლის მიმართულება დადასტურდა უტყუარად, არამედ ორი საინტერესო მომენტიც გამოვლინდა: 1. განსხვავებით გასულ წელს გათხრილი მონაკვეთისაგან, საკონტროლო თხრილებში კედელი საკმაოდ ღრმად, 1,7 – 1,8 მ. დაფიქსირდა. შესაბამისად, უნდა ვივარაუდოთ, მომავალი წლის კვლევა ახალ ინფორმაციას მოგვცემს კედლის კონსტრუქციისა და სხვა მნიშვნელოვანი დეტალების შესახებ; 2. საკონტროლო თხრილების მეშვეობით დადგინდა, რომ დიდი ალბათობით, თავდაცვითი კომპლექსის ფუნქციონირების შეწყვეტის შემდეგ, მის ზემოდან დიდი ხნის მანძილზე მიედინებოდა მდინარე. ამ ფაქტს ადასტურებს, კედლის შემორჩენილი ზედაპირიდან 0,7-1,1 მ. სიმაღლეზე კეჭნარის, ქვიშნარისა და თიხნარის შემავსებლით წარმოდგენილი მდინარეული ნარიყის გამოვლენა სამივე საკონტროლო თხრილში (სურ. 7,8,9).

2019 წლის საველე კვლევისას, გალავნის შუა მონაკვეთში, მისგან აღმოსავლეთ მხარეს, გაიწმინდა ნაგებობის ნაშთი, რომლის კედლებიც, გალავნის მსგავსად, ნაშენი იყო სხვადასხვა ზომისა და დამუშავების განსხვავებული ხარისხის კირქვით.

2020 წელს განხორციელებული კვლევის შედეგად გამოვავლინეთ N-S კედლის პერპენდიკულარულად გამართული კედლის ნაშთი. აღნიშნული, O-W მიმართულების კედელი ისევეა ნაშენი, როგორც წინა წელს გამოვლენილი. დასავლეთის მიმართულებით, 10-10 მეტრის დამორებით ამოვიღეთ სამი საკონტროლო თხრილი. O-W კედელი მინიმუმ 30 მეტრზე გრძელდება დასავლეთისაკენ. შემდგომი კვლევა მეტ სინათლეს შეიტანს აღნიშნულ საკითხში (სურ. 10,11).

¹ ექსპედიციის შემადგენლობა: ექსპედიციის ხელმძღვანელი – დოქტ. პროფ. ალექსანდრე ნონეშვილი; დოქტ. თემურ ბიბილური; დოქტ. პროფ. დიმიტრი ახვლედიანი; ლევან ხეცურიანი; მაგისტრი ივანე ბიბილური; არქიტექტორი – კახა ფაჩოშვილი; ტოპოგრაფი – ნოდარ ყავლაშვილი; ფოტოფიქსაცია – თემურ ბიბილური, დიმიტრი ახვლედიანი, ივანე ბიბილური, თემურ ბიბილური-უმცროსი; გუგლის რუკები მოიძია-შეარჩია და დაამუშავა თემურ ბიბილური-უმცროსმა; მუშა-პრეპარატორები – სიმონ ახალკაცი, კობა ბაბოშვილი, ბესიკ გოჩიაშვილი, ხვთისო მერებაშვილი, მურმან კავთიაშვილი, ივანე კენჩხაძე, გოჩა ოსეფაშვილი, არჩილ ხიზანაშვილი; სტუდენტი-პრაქტიკანტები: ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის არქეოლოგიის ფაკულტეტის სტუდენტები: გ. ბარბაქაძე, გ. დვალი, ო. ბაბინი, ა. კუტიბაშვილი, შ. ტივაძე; თემურ ბიბილური უმცროსი – თბილისის 55-ე სკოლის მოსწავლე. მძღოლი – თეიმურაზ კუბათაშვილი.

ამ უბანთან დაკავშირებით კიდევ ერთ გარემოებაზე გვინდა გავამახვილოთ ყურადღება. აღნიშნულ მონაკვეთში მიწის სამუშაოები და მომეტებულად გამოვლენილი ნაშთების გაწმენდა საკმაოდ იყო გართულებული. მიზეზი: ა. რამდენიმე ასწლეულის მანძილზე, გალავნის ნაშთების თავზე, მთის მდინარის სხვადასხვა ინტენსივობისა და შედგენილობის ნაკადების გადაადგილების შედეგად მიღებული კირქვიან-ლორდიან-თიხნარი დანალექი ფენები; ბ. დაპრესილი მიწის ფენები, რომელიც წარმოშვა ხელოვნური ტბორის შექმნისას მძიმე ტექნიკის გამოყენებამ; გ. წლების მანძილზე გრუნტის დასილვის პროცესმა, რაც გამოწვეული იყო ხელოვნური ტბორის სარწყავად გამოყენებით.

2. 01/36-III. ნაქალაქარი ბორცვის სამხრეთ ფერდის ძირში II გალავნის ხილული მონაკვეთი. GPS კოორდინატები: N41. 51. 473; E 044. 31. 183; h-556; N 41. 51. 452; E 044. 81. 163; h-556;

საანგარიშო წელს, ჩვენ დავიწყეთ ნაქალაქარის ახალი მონაკვეთის, შიდა გამოყენების საავტომობილო გზის პალალელურად არსებული კედლის კვლევა.

აღნიშნული კედელი აგებულია ნამოსახლარი ბორცვის სამხრეთი ფერდის ძირში, N-S ხაზზე, I კედლის პარალელურად, მისგან 117 მ. (+1) დაშორებით. II კედელი, I-გან განსხვავებით, ნაგებია ქვიშაქვისა და რიყის ქვის შედარებით მომცრო, სხვადასხვა ზომის ქვებით; თუ I კედელში საერთოდ არაა გამოყენებული ქვიშაქვა, აქ პირუკუ – კირქვა თითქმის სრულიად უგულვებელყოფილია, წყობა – მშრალი. კედლის სიგანე 2,9-2,8 მ.

მიმდინარე წელს გამოვავლინეთ 90 მეტრის სიგრძის მონაკვეთი, თუმცა კარგად ჩანს, რომ კედელი გრძელდება ჩრდილოეთის მიმართულებით (სურ. 12,13,14).

კედელი, სამხრეთ მხარეს ხელოვნური თხრილიდან 3-ოდე მეტრის დაშორებით, იყოფა ორ ნაწილად: ერთი მონაკვეთი მიმართულია S-კენ, მეორე კი უხვევს SOO-კენ. შთაბეჭდილება იქმნება, რომ თითქმის კედლის ეს განშტოება მიემართება I გალავნისაკენ. დადასტურდება თუ არა ეს მოსაზრება, ამას გვიჩვენებს მომავალი წლის კვლევა. კედლის მთელ გაყოლებასზე დავაფიქსირეთ შურდულის ქვები და სხვადასხვა ღრრის თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტები (სურ. 15).

საინტერესო შედეგები მოგვცა ზედაპირულმა დაზვერვებმა:

- ა. საკვლევი კედელი, O მხარეს ებჯინება საკმაოდ განიერ და ერთ ღროს ღრმა ხელოვნურ (?) თხრილს, რომელიც ამოუღიათ W-O ხაზზე. თხრილის ხილული სიგრძე 300 მეტრს აჭარბებს და ის გორაკს ზღუდავს S-დან და ნაწილობრივ, SSW-დან. მარცხენა ნაპირზე, რამდენიმე ადგილას დავაფიქსირეთ რიყისა და კლდის ქვებით, მშრალი წყობით ნაგები კედლის ნაშთები. სრული შთაბეჭდილებაა, რომ ჩვენს მიერ გათხრილი კედელი და ხევის პირზე დაფიქსირებული ნაშთები, ერთიანი სისტემის ნაწილებს წარმოადგენენ (სურ. 16,17).
- ბ. სამოსახლო ბორცვის რამდენიმე მონაკვეთზე დავაფიქსირეთ სხვადასხვა დანიშნულების ნაშენების კვალი. მათგან განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ბორცვის აღმოსავლეთი კალთის რამდენიმე მონაკვეთზე, N-S მიმართულებით გარკვეული ინტერვალებით განლაგებული რიყისა და კლდის საშუალო ზომის ქვები (სურ. 18,19,20,21,22).
- გ. II გალავნის პარალელურად გამავალი გზის გადამა უწესრიგოდ ყრია საკმაოდ მოზრდილი და კარგად დამუშავებული კირქვისა და ადგილობრივი კლდის ქვისაგან გათლილი კვადრები; ხელოვნურად მიღებული ჩადრმაკების ჭრილებში კი მოჩანს ნაგებობის (?) ნაშთები. აქ ამოსული იფნის ხის ქვეშ, ადგილობრივი მწყემსებს მოწყობილი აქვთ საჩრდილობელი. მომავალში ვგეგმავთ ამ მონაკვეთის შესწავლას (სურ. 23).
- დ. ნაქალაქარის სავარაუდო ტერიტორიის დიდი ნაწილი, სულ მცირე, ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 60-50-იანი წლებიდან ჩანს ათვისებული და აქ ათწლეულების მანძილზე ხორციელდებოდა მიწის დამუშავება; მათ შორის მრავალწლიანი ხეხილის ბაღების გასაშენებლად. შესაბამისად, ათწლეულების მანძილზე ხდებოდა სამოსახლო ფენების დაზიანება-განადგურება, რისი ამსახველი დოკუმენტური ფოტომასალა 2019 წ. ანგარიშში იყო წარმოდგენილი.

გასულ, 2020 წელს კი, სწორედ ზედაპირული დაზვერვების ღროს, ნაქალაქარი ბორცვის სამხრეთ და ჩრდილო მხარეს, ახლად გაშენებულ ნუშის ბაღებში, დავაფიქსირეთ საკმაოდ მოზრდილი ნაგებობების

კვალი. სამწუხაროდ, იქ გათხრების ჩატარება შეუძლებელია. ამისათვის საჭირო გახდებოდა რამდენიმე ასეული ნერგის ამოღება, რაც რა თქმა უნდა, სრულიად არარეალურია (სურ. 24,25).

ადრეელინისტური დროის სამაროვანი. 2020 წ. გაგრძელდა ოხერახევის ნაქალაქარის ადრეელინისტური სამაროვნის კვლევა. მდებარეობს ოხერადელის მარჯვენა ნაპირზე – აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ დაქანებულ ფერდობზე. 2020 წწ. (იხ. გეგმა, სურ. 26) შესწავლილ იქნა 9 სამარხი (NN 7-13, 15,16), ერთი სამარხის (N14) – გადაიდო მომავალი წლისათვის. გარდა ამისა, სამაროვნის ტერიტორიაზე, აღმოჩნდა ჭურჭლის ცალკეული ნიმუშები, რომლებიც, ან დანგრეული სამარხების ინვენტარის ნაწილს, (როგორც ზემოთ აღინიშნა სამაროვანი ფერდობზე არის განლაგებული და მიწის ხშირი დაცურება სავსებით დასაშვებია), ან ალაპისთვის განკუთვნილ ჭურჭელს წარმოადგენდა.

სამარხი N7 (ნაკვ. II – 13-14, 16-17; იხ. გენ. გეგმა, სურ. 26). წყვილად სამარხში მიცვალებულები ჩაუსვენებიათ ემბრიონის მდგომარეობაში, სახით ერთმანეთისაკენ, დამხრობა O-W. მარჯვენა გვერდზე დაკრძალული მიცვალებულის სახის წინ დაფიქსირდა რკინის რგოლი, ყელთან მძივები (სურ. 27); ბარძაყის ქვეშ, კერამიკის ფრაგმენტები. მეორე მიცვალებული დაკრძალული იყო მარცხენა გვერდზე.

მიცვალებულების ფეხებთან აღმოჩნდა დოქი (1/20-01:36), ომფალოსიანი თასი (01:36-20/2) და ჯამი (01:36-20/3). ორივე ჩონჩხს ზემოდან ქვები ედო. ჩონჩხების აღების შემდეგ, მათ ქვეშ, გამოვლინდა შავი შეფერილობის ნიადაგი (შესაძლებელია სუდარის ნაშთი).

სამარხში აღმოჩნდა:

1. (01:36-20/1) დოქი, თიხის. კარგად განლექილი, მუქჩალისფრად გამომწვარი და წითლად შეღებილი – ზედაპირზე შეიმჩნევა წითელი საღებავის კვალი და შავი ლაქები; ძირი შეუღებავია. ჩამოტეხილი აქვს პირის ნაწილი. სწორპროფილიანი და გადაშლილი პირი თანაბრად გადადის ცილინდრულ ყელში; ტანი სფერული; ძირი – მრგვალი, ბრტყელი. განივკვეთში მრგვალი და თანაბრადმორკალული ყური მიძერწილი დოქის პირსა და მხარზე. პირის ნაწილი მოტეხილი და აღდგენილი.
სიმაღლე – 11.7სმ., პირის დმ. – 5სმ., ყელის დმ. – 2.5სმ., ყურის – 1სმ., მუცლის დმ. – 11.6სმ., ძირის – 6.5სმ., კეცის სისქე – 5მმ. (სურ. 28).
2. (01:36-20/2) თასი, სუფთად განლექილი და წითლად შეღებილი თიხის. კეცი გადანატეხში მუქი ჩალისფერი. ომფალოსიანი. პირი ფართო და გადაშლილი, კალთებისაგან მკვეთრად გამოყოფილი. მრგვალი ძირი წიბოთია გამოყოფილი ტანისაგან, სიმაღლე – 3,5; დმ. პირის – 15,5 სმ. (სურ. 29).
3. (01:36-20/3) ჯამი, შედარებით მსხვილმარცვლოვანი, მცირე მინარევებიანი და ღია ყავისფრად გამომწვარი (ძირი – ჩალისფერი) თიხის. ბაკო სწორი, პირმოყრილი, კალთა ოდნავ მომრგვალებული და დაქანებული. ძირი – მრგვალ-ბრტყელი. სიმაღლე – 4,2 სმ. დმ. პირის – 17,5; მაქსიმალური – 19,2; ძირის – 11 სმ. (სურ. 30).

სამარხი N8 (ნაკვ. II 10-11, II 13-14. იხ. გენგმა, სურ. 26). სამარხს ჩრდილოეთიდან ესაზღვრება შვეულად ჩადგმული ქვის ორი ბრტყელი ფილა. მიცვალებულის ძვლები არეულია. სამარხის ჩრდილოეთ მხარეს, ქვის ფილებთან, დაფიქსირდა დოქი.

სამარხში აღმოჩნდა:

4. (01:36-20/4) დოქი, თიხის. კარგად განლექილი, მუქჩალისფრად გამომწვარი და წითლად შეღებილი – ზედაპირზე შეიმჩნევა წითელი საღებავის კვალი და შავი ლაქები; ძირი შეუღებავია, ჩამოტეხილი აქვს პირის ნაწილი. სწორპროფილიანი და გადაშლილი პირი თანაბრად გადადის ცილინდრულ ყელში; ტანი – მსხლისებრი ფორმის; ძირი – მრგვალ-ბრტყელი. განივკვეთში მრგვალი და თანაბრადმორკალული ყური მიძერწილია დოქის პირსა და მხარზე. ზედაპირი შეღებილია აგურისფერი საღებავით (ძირის გარდა).
სიმაღლე – 17,0; ყურის – 9,5; დმ. პირის – 7,0; ყელის – 4,0; მუცლის – 14,5; ყურის – 1,2 სმ. (სურ. 31).

სამარხი N9 (ნაკვ. II – 13-14, II – 16-17). მიწის დღევანდელი ზედაპირიდან 0,50 სმ. სიღრმეზე. მიცვალებილი დაკრძალული იყო მარჯვენა გვერდზე, ძლიერ მოხრილი, თავით აღმოსავლეთისაკენ. ხერხემალთან აღმოჩნდა დოქი (5/20-01:36), რომელიც ზემოდან ედო თასს (6/20-01:36). მათ გვერდზე დაფიქსირდა კოჭობი (7/20-01:36). ჭურჭლების აღმოსავლეთით დაფიქსირდა ძვლების ნაშთები (სურ. 32).

სამარხში აღმოჩნდა:

5. (01:36-20/5) დოქი, წითლად შეღებილი – აკლია პირის ნაწილი. პირი – სწორპროფილიანი, გარეთკენ გადახრილი, ყელში თანდათანობით გადადის. ყური – თანაბრადმორკალული, მრგვალგანიკვეთიანი, მიძერწილია ჭურჭლის პირსა და მხარზე. ტანი – მსხლისებური. ძირი – მრგვალი, ბრტყელი. თიხა – ჩალისფერი, მცირე მინარევებით. ზედაპირი დაფარულია წითელი საღებავით (ძირის გარდა), რომელიც ნაწილობრივ გადაცილილია. სიმაღლე – 17,5 სმ. ყურის – 8,5; დმ. პირის – 5,0; ყელის – 3,5; მუცლის – 15,5; ყურის – 1,3; ძირის – 11,0 სმ. (სურ. 33).
6. (01:36-20/6) თასი, წითლად შეღებილი. პირი – სწორპროფილიანი, სწორგანიკვეთიანი, გარეთ გადახრილი, კალთას კუთხით უერთდება. კალთა – მომრგვალებული, ქვემოთკენ დაქანებული, ძირს კუთხით უერთდება. ძირი – მრგვალი. დიდი ზომის ქუსლით. ქუსლი – ქვემოთკენ გაფართოებული. თიხა – ღიაყავისფერი, სუფთად განლეპილი. ზედაპირი მთლიანად დაფარულია მუქი წითელი საღებავით. სიმაღლე – 3,1; კალთის – 3,0; დმ. პირის – 19,0; მაქსიმალური – 22,0; ქუსლის – 11,5 სმ. (სურ. 35-34).
7. (01:36-20/7) კოჭობი, პირი ზოგიერთ ადგილას ჩამომტვრეულია, ყური – წატეხილი. პირი – სწორპროფილიანი, გარეთკენ გადახრილი, ყელში თანდათანობით გადადის. ყელი – შიგნითკენ შევიწროვებული, მხარში თანდათანობით გადადის. ტანი – სფეროსებური, დეფორმირებული. ძირი მრგვალი, ბრტყელი. თიხა – ჩალისფერი, შედარებით მსხვილმარცვლოვანი, ზედაპირზე შეიმჩნევა შავი ლაქები. სიმაღლე – 7,2 სმ., მუცლის დმ. – 6.8სმ., ყელის დმ. – 4.6სმ., ძირი – 3.1სმ. (სურ. 36).

სამარხი N10 (ნაკვ. I – 15-II-13, I – 18-II-16). მიწის დღევანდელი ზედაპირიდან 0,45 მ-ის სიღრმეზე. აღმოჩნდა ორი მიცვალებულის ჩონჩხი, ერთმანეთშია არეული. სამარხში აღმოჩნდა რკინის რგოლის ფრაგმენტები. ამავე სამარხში, გამოვლენილი ჩონჩხების ქვემოთ, აღმოჩნდა კიდევ ორი ჩონჩხი და ორი ჭურჭელი – დოქი (-01:36 9/20) და ჯამი (10/20-01:36). სამარხის ძირზე დაფიქსირდა ნახშირის თხელი ფენა. ამ სამარხის სამხრეთით აღმოჩნდა ქვის ფილების წყობა – ოთხი ფლეთილი ფილა (0,65მ-0,75მ), აღმოსავლეთით – რკინის ნივთები (სურ. 37,38,39,40).

სამარხში აღმოჩნდა:

(01:36-20/9) დოქი, საშუალო განლექვისა (მცირე მინარევებით) და ჩალისფრად გამომწვარი. პირი – სწორპროფილიანი, გარეთ გადახრილი, ყელში თანდათანობით გადადის. ყელი – შიგნით შევიწროვებული, მხარში თანდათანობით გადადის. განიკვეთში მრგვალი და მორკალული ყური მიძერწილია დოქის პირსა და მხარზე. ტანი – მსხლისებრი ფორმის, ძირი – მრგვალ-ბრტყელი. ყავისფერი საღებავით მოხატული დოქის პირი შიდა მხრიდან შემკულია შვეული საზებით, ზედაპირი – წრიული და ირიბი ზოლებით და დამტრიახული სამკუთხედებით. თიხა – ჩალისფერი, სიმაღლე – 14,8; ყურის – 9,0; დმ. პირის – 6,0; ყელის – 3,5; მუცლის – 11,5; ძირის – 7,0; ყურის – 1,3 სმ. ჩამოტეხილი აქვს პირის ნაწილი (სურ. 41).

(01:36-20/10) ჯამი ყურიანი, ტუჩით, თიხა, კარგად განლეპილი და ყავისფრად გამომწვარი. ალაგ-ალაგ, შავი ლაქებით დაფარული (ცეცხლის კვალი?). პირმოყრილი. კალთა – დაქანებული. განიკვეთში ბრტყელი ყური პირს ზემოთაა აზიდული. ძირი მრგვალი-ბრტყელი.

სიმაღლე – 5,0; დმ. პირის – 16,5-17,0; ტანის, მაქსიმალური – 18,5-19; ძირის – 11,0; ტუჩის სიგანე – 3,6; ყურის სიგანე – 2,5 სმ. სმ. პირი ოდნავ ჩამოტეხილი და აღდგენილი (სურ. 42).

სამარხი N11 (ნაკვ. I – 17-18, I – 20-21). თანამედროვე ზედაპირიდან – 0,35 მ. მიცვალებული, რომლის თავი მიმართულია აღმოსავლეთით, ძალზე მოკრუნჩხული დაკრძალულია მარჯვენა გვერდზე. მიცვალებულის ზურგთან აღმოჩნდა დაქანგული რკინის დანის ნატეხები და დოქი (8/20-01:36) (სურ. 43).

(01:36-20/8) დოქი კარგად განლეპილი და ღია ყავისფრად გამომწვარი თიხისა; წითლად შეღებილი, ალაგ-ალაგ ფერგადასული. სწორპროფილიანი და გადახრილი პირი თანაბრად გადადის ცილინდრულ ყელში; ტანი – მსხლისებრი ფორმის; ძირი – ფართო და მრგვალ-ბრტყელი. მყარად დგას. განიკვეთში მრგვალი და თანაბრადმორკალული ყური მიძერწილია დოქის პირსა და მხარზე.

სიმაღლე – 12; ყურის – 9,6; დმ. პირის – 8; ყელის – 5,2; მუცლის – 6,0; ძირის – 10,1; ყურის – 1,6; სმ. პირი ნაკლული და ნაწილობრივ აღდგენილია (სურ. 44).

სამარხი N12 (ნაკვ. I – 17-18, I – 20-21, ნაკვ. I-18 – II-16, I-21 – II-19-ის კვეთაზე). სამარხის დონე თანამედროვე ზედაპირიდან 0, 75 მეტრზეა. გამოვლინდა ორი მიცვალებულის ჩონჩხი. პირველი მიცვალებულის თავი, რომელიც მარჯვენა გვერდზეა დასვენებული, მიმართულია სამხრეთ-აღმოსავლეთისაკენ. თავის ქალაზე ედო ჯამი, ფეხებთან დოქი. მეორე ჩონჩხიდან შემორჩენილია მენჯის ძვლები, ხერხემლის ნაწილი და ფეხები. მეორე ჩონჩხი სავარაუდოთ პირველს აქვს დაზიანებული. საქმე გვაქვს ორ სამარხთან, ვინაიდან მეორე მიცვალებულის ჩონჩხი უფრო დაბალ დონეზეა დაკრძალული. ამ სამარხის შემთხვევაში შესაძლებელი გახდა მისი ზომების დაფიქსირება ზედა სამარხის – სიგრძე – 1,10-1 მ., სიგანე – 0,80-0,70 მ. მეორე (ქვედა) სამარხის შემორჩენილი ნაწილის სიგანე – 0,60-0,50 მ.

სამარხში აღმოჩნდა:

(01:36-20/11) დოქი, შეღებილი მუქი (მადალი ხარისხის) წითელი საღებავით. ჩამოტეხილი აქვს ტანის ნაწილი. პირი – სწორპროფილიანი, გარეთ გადაშლილი, ყელში თანდათანობით გადადის. ყელი – შევიწროვებული, მხარში თანდათანობით გადადის. ყური – თანაბრადმორკალული, მრგვალგანიკვეთიანი, მიძერწილია დოქის ყელსა და მუცელზე. ტანი – სფერული. ძირი – მრგვალი, ბრტყელი. ზედაპირი (ძირის გარდა) დაფარულია წითელი საღებავით. თიხა – ღია ყავისფერი, მცირე მინარევებით. სიმაღლე – 14,5 სმ., პირის დმ. – 5სმ. ყელის დმ. – 4 სმ., მუცლის დმ. – 12,5 სმ. ყურის სიმაღლე – 7,5სმ., ყურის დმ. – 1სმ., ძირის დმ. – 7სმ. (სურ. 45).

ქვაყუთი N13 (ნაკვ. I – 14-15, I – 17-18; ნაკვ. I – 15, II – 13, I – 18, II – 16 კვეთაზე). სამარხის კედლები და ბანური სახურავი შედგენილი იყო რიყის სხვადასხვა ზომის დაუმუშავებელი ფილებით. სახურავის ჩაწოლის შედეგად მიცვალებულის ჩონჩხი ძლიერ დაზიანდა. მიცვალებული დაუკრძალავთ მარცხენა გვერდზე, თავით აღმოსავლეთისაკენ (სურ. 46,47).

სამარხში აღმოჩნდა:

თავის ქალის არეში – ძლიერ დაზიანებული სამაჯურები, ბეჭდები, მძივები (ბრინჯაოს); თავის ქალის სამხრეთით – დოქი (01:36-20/11) (სურ. 48,49,50,51,52).

(01:36-20/11) – დოქი – შეღებილი მუქი (მადალი ხარისხის) წითელი საღებავით პირი – სწორპროფილიანი, გარეთ გადაშლილი, ყელში თანდათანობით გადადის. ყელი – შევიწროვებული, მხარში თანდათანობით გადადის. ყური – თანაბრადმორკალული, მრგვალგანიკვეთიანი, მიძერწილია დოქის ყელსა და მუცელზე. ტანი – სფერული. ძირი – მრგვალი, ბრტყელი. ზედაპირი (ძირის გარდა) დაფარულია წითელი საღებავით. თიხა – ღია ყავისფერი, მცირე მინარევებით.

სიმაღლე – 14,5; ყურის – 7,5; დმ. პირის – 5,0; ყელის – 4,0; მუცლის – 12,5; ყურის – 1,0; ძირის -7 სმ. ჩამოტეხილი და აღდგენილი აქვს ტანის ნაწილი (სურ. 53).

სამარხი N15 (ნაკვ. I – 11-12, I – 14-15). მიწის დღევანდელი ზედაპირიდან 0,50 მეტრის სიღრმეზე. მიცვალებულის ჩონჩხი არეული.

სამარხში აღმოჩნდა:

(01:36-20/11) დოქი – წითელი საღებავით მოხატული პირი – სწორპროფილიანი, გარეთ გადაშლილი, ყელში თანდათანობით გადადის. ყელი შევიწროვებული, მხარში თანდათანობით გადადის. ყური – თანაბრადმორკალული, მრგვალგანიკვეთიანი, მიძერწილია დოქის პირსა და მხარზე. ტანი – სფერული. ძირი – მრგვალი, ბრტყელი. ზედაპირი შემკულია წითელი საღებავით დატანილი ზოლებით, რომელიც ძალზე დაზიანებულია: ყელის მხართან შეერთების ადგილი შემკულია წრიული ზოლით, მის ქვემოთ, ირიბი ხაზებით შევსებული 6 სამკუთხედით, წვერით ქვემოთ. შემდეგ – ორი წრიული სარტყელი შევსებული ირიბი ზოლებით. დოქის მუცელს შემოუყვება ორი წრიული ზოლი. თიხა ღია ყავისფერი. სიმაღლე – 18,0; ყურის – 7,0; დმ. პირის – 6,5; ყელის – 5,0; მუცლის – 15,0; ყურის – 1,0; ძირის – 9 სმ. დაზიანება: მომტვრეული აქვს პირის, ყელის, ყურის და ტანის ნაწილები. აღდგენილია (სურ. 54).

(01:36-20/13) კოჭობი, ცალყურა – განიერი ყელით, ჩამოტეხილი აქვს პირის ნაწილი. პირი – სწორპროფილიანი, გარეთკენ გადაშლილი, ყელში თანდათანობით. ყელი შიგნითკენ შევიწროვებული, მხარში თანდათანობით გადადის. ყური – თანაბრადმორკალული, მრგვალგანიკვეთიანი, მიძერწილია

დოქის პირსა და მხარზე. სფერულტანიანი. თიხა – მოყვითალო – მონაცრისფრო (საღებავის, ან ცეცხლის კვალი). სიმაღლე – 12,5; დმ. პირის – 8,0; ყელის – 6,5; მუცლის – 12,7 ყურის სიმაღლე – 5,5 სმ. ყურის დმ. – 1,3 სმ. ძირის დმ. – 9 სმ. დაზიანება: მომტვრეული აქვს პირის ნაწილი; აღდგენილია (სურ. 55).

(01:36-20/14) ჯამი – ტუჩით თითქმის მთლიანად შემორჩენილი. პირი – შიგნიდან შეზენილი ტუჩით, კალთაში თანდათანობით გადადის. კალთა – დაქანებული. ძირი – მრგვალი, ბრტყელი. თიხა – ჩალისფერი, შიდა მხრიდან დაზიანებული, მინარევებით. სიმაღლე – 6,0; დმ. პირის – 16,6; მუცლის, მაქსიმალური – 19,7; ძირის-12,0; ტუჩის სიგანე – 2,0 სმ. (სურ. 56).

სამაროვნის ტერიტორიაზე გამოვლენილი კერამიკა:

(01:36-20/20; ნაკვ. I კვ. 12-11, 15-14) **კოჭობი**. პირი – სწორპროფილიანი, გარეთკენ გადაშლილი, ყელში თანდათანობით გადადის. ყელი – შიგნიდან შევიწროვებული, მხარში თანდათანობით გადადის. ყური – ზემოთკენ მორკალული, მრგვალგანიკვკეთიანი, მიძერწილია კოჭობის მხარსა და მუცელზე. ტანი – სფერული. ძირი – მრგვალი, ბრტყელი. თიხა – შავი, არათანაბრად გამომწვარი, მცირე მინარევებით. სიმაღლე – 8,0; ყურის – 4,0; დმ. პირის – 5,3; ყელის – 7,0; მუცლის – 8,0; ყურის – 0,9; ძირის – 3,5 სმ. თანამედროვე ზედაპირიდან 0,20-0,30 მ. ჩამომტვრეული აქვს პირის ნაწილი (სურ. 57).

(ნაკვ. II – 13-14, 16-17. იხ. გენ. გეგმა, სურ. 26) მიწის დღევანდელი ზედაპირიდან – 0,50 მ-ის სიღრმეზე, ერთად აღმოჩნდა თასი (22/20-01:36) და დოქი (15/20-01:36), რომლებსაც ზემოდან ორი ბრტყელი ქვა ედო. თასი და დოქი გამოვლინდა სამარხი N7-ის თავზე. (01:36-20/22) **თასი** ძალზე დაზიანებული. პირი – შიგნიდან გადახრილი, კალთას კუთხით უერთდება. კალთა – დაქანებული. ძირი – მრგვალი, ბრტყელი. თიხა – ღია ყავისფერი, მცირე მინარევებით. სიმაღლე – 5სმ., პირის დმ. – 15.7სმ., ძირის – 9.6სმ., კეცის სისქე – 5მმ. (სურ. 58).

(01:36-20/15) **დოქი** მთლიანად შემორჩენილი. პირი – სწორპროფილიანი, გარეთკენ გადაშლილი, ყელში თანდათანობით გადადის. ყელი შიგნიდან შევიწროვებული, მხარში თანდათანობით გადადის. ყური – ზემოთკენ მორკალული, მრგვალგანიკვკეთიანი. ტანი – სფერული. ზედაპირი წითელი საღებავით (მაღალი ხარისხის) შეღებილი (ძირის გარდა). თიხა – ღია ყავისფერი, მცირე მინარევებით. სიმაღლე – 13,7; ყურის – 6,0; დმ. პირის – 6,0; ყელის – 4,0; მუცლის – 13,0; ყურის – 1,0; ძირის – 8,0 სმ. (სურ. 59).

(01:36-20/16; III. ნაკვ. II – 17-18, 20-21) **კოჭობი**. მთლიანად შემორჩენილი. პირი – სწორპროფილიანი, გარეთკენ გადაშლილი, ყელში თანდათანობით გადადის. ყელი – შიგნიდან შევიწროვებული, მხარში თანდათანობით გადადის. ყური – თანაბრადმორკალული. მიძერწილია კოჭობის მხარსა და მუცელზე. ტანი სფერული. ძირი – მრგვალი, ბრტყელი. თიხა – მორუხო, მოშავო, არათანაბრად გამომწვარი, მცირე მინარევებით. სიმაღლე – 9,5; ყურის – 4,5; დმ. პირის – 7,0; ყელის – 7,0; მუცლის – 10,0; ყურის – 0,8; ძირის – 6,5 სმ. მიწის დღევანდელი ზედაპირიდან 1,20 მ-ის სიღრმეზე (სურ. 60).

(01:36-20/18) **თასი**. თიხა მინარევებიანი. მორუხო-მოშავო, არათანაბრად გამომწვარი. ყურიანი, ტუჩი პირმოყრილი და ჩაკეცილი; ტანი თანაბრადმომრგვალეული; განიკვკეთში მრგვალი და პირის ზემოთ აზიდული, ყური მიძერწილია თასის პირსა და კალთაზე. ძირი – მრგვალ-ბრტყელი. სიმაღლე 5,5; ყურის – 3,2; დმ. მაქსიმალური – 13,5; პირის – 12,0; ყურის 0,5; ძირის – 6,0; ტუჩის სიგანე – 3,0 სმ. (სურ. 61).

(01:36-20/17; ნაკვ. II 16-17, 19-20) **ჯამი**. თიხა უხეშად განლევილი, მინარევებიანი; მორუხო-მონაცრისფროდ, არათანაბრად გამომწვარი. პირი მოყრილი; კალთა დაქანებული, მკვეთრად ვიწროვდება მრგვალ-ბრტყელი ძირისაკენ. უხეშად დამზადებული. სიმაღლე – 5,0; დმ. მაქსიმალური – 16,0; პირის – 15,0; ძირის – 11,5 სმ. მიწის დღევანდელი ზედაპირიდან ზედაპირიდან 0,40 სმ-ის სიღრმეზე. დამტვრეული და აღდგენილია (სურ. 62).

(01:36-20/19; ნაკვ. II – 13-14, II – 17-18) **ქოთანი** ყურიანი, აკლია ერთი მხარე მთლიანად. პირი – სწორპროფილიანი, გარეთკენ გადახრილი, თანდათანობით გადადის ყელში. ყელი – შიგნიდან შევიწროვებული, თანდათანობით გადადის მხარში. ყური – ზემოთკენ მორკალული, მრგვალგანიკვკეთიანი, მიძერწილია ქოთნის მხარსა და მუცელზე ირიბად, შემკულია კოპით. ტანი – სფერული. ძირი – მრგვალი, ბრტყელი. თიხა – რუხი, არათანაბრად გამომწვარი, მცირე მინარევებით. სიმაღლე – 15,0; ყურის – 5,0; დმ. პირის – 11,5; ყელის – 11; მუცლის – 17,5; ყურის – 1,2,0; ძირის დმ. – 11,5 სმ. აღდგენილი (სურ. 63).

– 2019 და განსაკუთრებით, 2020 წლების საველე კვლევამ, სრულად დაადასტურა ორმოციოდე წლის

წინ გამოთქმული მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ აღნიშნული არქეოლოგიური ობიექტი წარმოადგენს საკმაოდ მნიშვნელოვან ნაქალაქარს, რომელიც ფუნქციონირებდა ადრეელინისტური ხანიდან შესაძლოა არაბობამდე (ირემაშვილი შ., ნიკოლაიშვილი ვ., ნონეშვილი ა., ბიბილური თ.).

- კვლევის საწყის ეტაპზე გამოვლინდა რამდენიმე, მეტად საინტერესო და არაერთგვაროვანი, ობიექტი, რომელთა შექმნის, ქრონოლოგიური ჩარჩოებისა და რაობის შესახებ, ჯერ კიდევ ბევრი არაფერი ვიცით. ეს მომავალი კვლევის საქმეა. თუმცა, ამთავითვე უნდა ითქვას – დაფიქსირებული სამი გალავნის მასშტაბები, იმის თქმის საფუძველს იძლევა, რომ საქმე გვაქვს აქამდე უცნობ და რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, ქართლის სამეფოს ადრეული ეტაპის საკმაოდ მნიშვნელოვან ურბანულ ცენტრთან.
- საკვლევი დასახლებული პუნქტი გაუშენებიათ ადგილზე, რომელსაც ურბანული ცენტრის ფუნქციონირებისათვის საჭირო ყველა პირობა ჰქონდა: 1. ნაყოფიერი მიწები სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა დარგის გასავითარებლად. ნათქვამის დასტურად გამოდგება ჩვენს დროში, მრავალწლოვანი ხეხილის ბაღებისა და სხვადასხვა სახის მარცვლოვანი თუ ბოსტნეული კულტურებისათვის მიწის ათვისება; 2. მეცხოველეობისათვის აუცილებელი სავარგულები; 3. სასმელი და სარწყავი წყლის არსებობა; 4. მდებარეობა. საკვლევი დასახლებული პუნქტი გაუშენებიათ მრავალმხრივ მნიშვნელოვანი გზების უშუალო სიახლოვეს; გზების, რომელთაც არა მარტო შიდა მიმოსვლის, საშინაო და საგარეო ვაჭრობის, არამედ სამხედრო-სტრატეგიული მნიშვნელობაც ჰქონდათ. საკვლევი მიკრორაიონი ნიჩბისის, ძეგვის, ციხედიდის, კავთურას ხეობების მეშვეობით მჭიდროდ იყო დაკავშირებული შიდა ქართლის სხვა რაიონებთან, აგრეთვე თორსა და სამცხე-ჯავახეთთან.

საკვლევი ნაქალაქარი მდებარეობს ანტიკური დროის ისეთი მნიშვნელოვანი ცენტრების გარემოცვაში, როგორებიცაა სამადლო-ნასტაგისი, ხოვლე და ციხიაგორა და, რა თქმა უნდა, ისტორიული დიდი მცხეთა.

- ნაქალაქარი, სხვადასხვა ხარისხისა და სიძლიერის დაზიანებების მიუხედავად, სისტემური და გამართული კვლევის პირობებში, მოგვცემს ბევრ საინტერესო და მნიშვნელოვან მასალას, დაკავშირებულს ქართლის სამეფოს საწყის პერიოდთან. ეს მით უფრო მინიშნელოვანია იმ ვითარების გათვალისწინებით, როდესაც ამ დასახლებული პუნქტის შესახებ, წერილობით წყაროებში არაფერია ნათქვამი (ყოველ შემთხვევაში, ჩვენ ჯერ ვერ მივაკვლიეთ).
- ნაქალაქარის სამაროვანმა, მიუხედავად იმისა, რომ გარკვეულწილად დაზიანდა ბუნებრივი და ადამიანური ფაქტორების შედეგად, უკვე მოგვცა საკმაოდ საინტერესო მასალა, რაც იძლევა გარკვეული პარალელების გავლების საშუალებას ისტორიული დიდი მცხეთისა და, საზოგადოდ, ქართლის სამეფოს თანადროულ ძეგლებთან (კამარახევი, მუხათგვერდი, ნატახტარი, სამადლო, ხოვლე, კავთისხევი, უფლისციხე, ნერონ დერესი და ა. შ.).
- ჯერჯერობით მაინც ისე ჩანს, რომ სამაროვანი ფუნქციონირებდა დროის შედარებით მოკლე პერიოდში – ძვ.წ. IV-III სს. ყოველ შემთხვევაში, ამაზე მიუთითებს, იმ არქეოლოგიური კვლევის შედეგები, რომლებიც სამაროვანზე განხორციელდა XX ს. 80-იან და 2019-2020 წლებში. ძვ.წ. III-II საუკუნეების მიჯნაზე სამაროვნის ფუნქციონირების შეწყვეტა შესაძლოა უკავშირდებოდეს დროის აღნიშნულ მონაკვეთში სამხრეთ კავკასიაში საზოგადოდ, კონკრეტულად კი ქართლის სამეფოში მიმდინარე სამხედრო-პოლიტიკურ მოვლენებს [შდრ. იხ. Гагошидзе Ю. 1980].

ბიბლიოგრაფია:

1. აფაქიძე ა., ნიკოლაიშვილი ვ., სიხარულიძე ა., ბიბილური თ., გიუნაშვილი გ., ირემაშვილი შ., მანჯგალაძე გ., სადრაძე ვ., ძნელაძე მ., ხეცურიანი ლ. დიდი მცხეთა 1980. არქეოლოგიური კვლევის შედეგები. მცხეთა IX. „მეცნიერება“, თბილისი 1989.
2. იოანე ბაგრატიონის „ქართლ-კახეთის აღწერა“. ქართული საისტორიო მწერლობის ძეგლები, V. საქართველოს ისტორიის წყაროები, 41. „მეცნიერება“, თბილისი 1986.
3. ბაკურაძე დ., ფუტყარაძე ტ., ტოპონიმთა კლასიფიკაცია მოტივაციის მიხედვით (ოკრიბის მასალები). ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. 1. ქუთაისი 1996.
4. თოლორდავა ვ. მასალები ქართლის სამეფოს ისტორიისათვის ძვ. წ. III-I სს. მსკა. III. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი. 1963.
5. ნაკაიძე ნ. ძვ. წ. IV-III სს. ქვევრსამარხები „დაჭრილების“ სამაროვნიდან. კავთისხევის არქეოლოგიური ძეგლები. „მეცნიერება“, თბილისი 1980.
6. რამიშვილი რ. კამარახევის სამაროვანი. მსკა. II. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი 1958.
7. სიბოშვილი ი., გარეჯის მაღლით მოსილნი. თბილისი 2018.
8. შატბერაშვილი ვ. ეცოს სამაროვანი. თბილისი 2020.
9. ხახუტაიშვილი დ. უფლისციხე, I. „მეცნიერება“, თბილისი 1964.
10. ხახუტაიშვილი დ. უფლისციხე, II. „მეცნიერება“, თბილისი 1970.
11. ხოხობაშვილი თ., ძნელაძე მ. აბულმუგის ანტიკური ხანის სამაროვანი (ძვ. წ. IV-III სს.). თბილისი 2008.
12. ჯღარკავა თ. კამარახევის სამაროვანი, კატალოგი, მცხეთა. არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგები, ტ. IV. „მეცნიერება“, თბილისი 1982.
13. Гагошидзе Ю. Самадло. «Мецниереба», Тбилиси 1980.
14. Наримаманишвили Г. Керамика Картли V-I вв. до нашей эры. Тбилиси 1991.

სურ. 1. ოროგრაფიული რუკა

სურ. 2. სამოსახლო ბორცვის საერთო ხედი ო-დან

სურ. 3-6. გალავანი I – ხელოვნური ტბორის ფსკერზე გამოვლენილი კედელი

სურ. 7-9. კეჭნარის, ქვიშნარისა და თიხნარის შემავსებლით წარმოდგენილი მდინარეული ნარიყი

სურ. 10-11. კედლის ნაშთი

სურ. 12-14. გალავანი II – ნაქალაქარი ბორცვის სამხრეთ ფერდის ძირში

სურ. 15. კედლის ფრაგმენტი

სურ. 16-17. საველე დაზვერვების დროს გამოვლენილი კედლის ნაშთი

სურ. 18-22. საველე დაზვერვების დროს, სამოსახლო ბორცვის რამდენიმე მონაკვეთზე გამოვლენილი ნაშენის კვალი

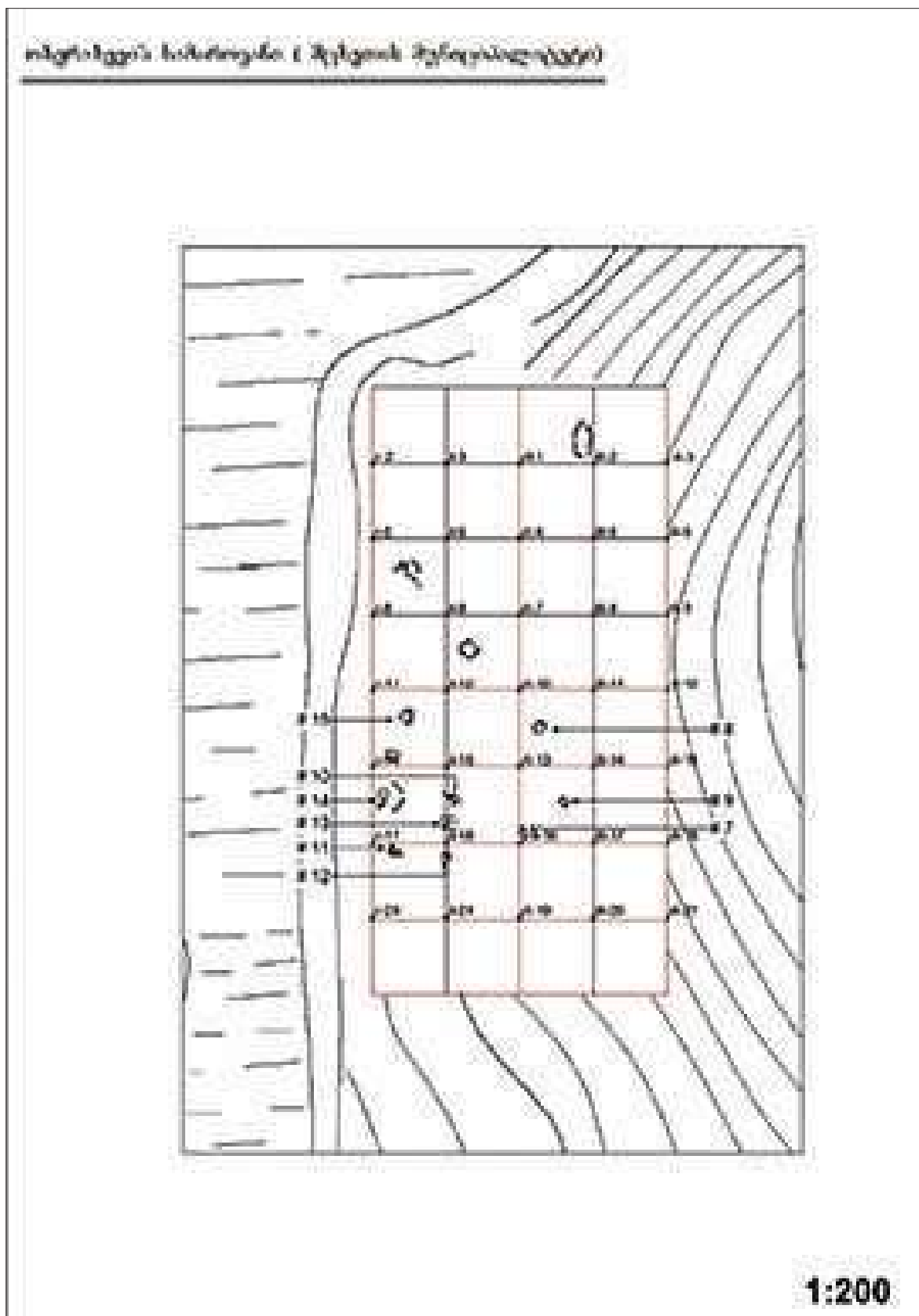

სურ. 23. II გალავნის სიახლოვეს დადასტურებული კირქვისა და ადგილობრივი კლდის ქვისგან თლილი კვადრები

სურ. 24-25. ზედაპირული დაზვერვების დროს, ნაქალაქარი ბორცვის სამხრეთ და ჩრდილო
მხარეს დაფიქსირებული ნაგებობის კვალი

სურ. 26. გენერალური გეგმა

სურ. 27. სამარხი N7

სურ. 28. დოქი

სურ. 29. თასი

სურ. 30. ჯამი

სურ. 31. დოქი (სამარხი N8)

სურ. 32. სამარხი N9

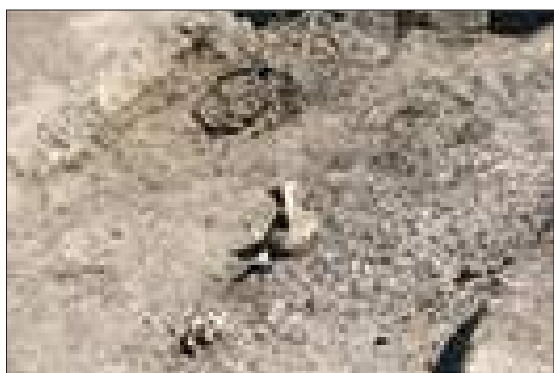
სურ. 33. ღოჭი

სურ. 34-35. თასი

სურ. 36. კოჭობი

სურ. 37-40. სამარხი N10

სურ. 41. დოჯი

სურ. 42. ჯამი

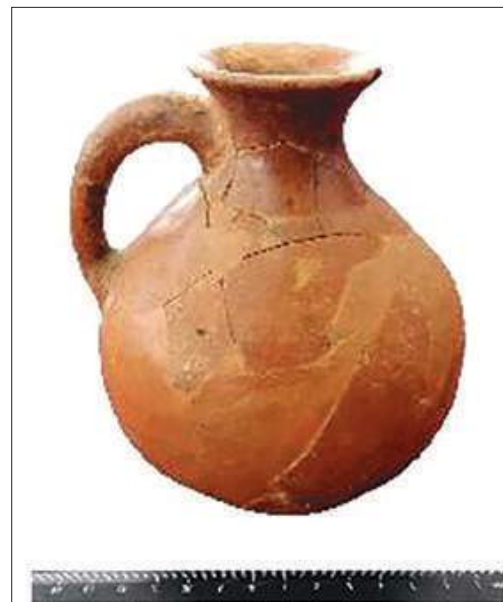

სურ. 43. სამარხი N11

სურ. 44. დოქი
(სამარხი N11)

სურ. 45. დოქი
(სამარხი N12)

სურ. 46-47. სამარხი N13

სურ. 48-52. N13 სამარხში აღმოჩენილი ნივთის ფრაგმენტები

სურ. 53. დოქი
(სამარხი N13)

სურ. 54. დოქი
(სამარხი N15)

სურ. 55. კოჭობი
(სამარხი N15)

სურ. 56. ჯამი
(სამარხი N15)

სამაროვნის ტერიტორიაზე გამოვლენილი კერამიკა

სურ. 57. კოჭობი

სურ. 58. თასი

სურ. 59. ღოჭი

სურ. 60. კოჭობი

სურ. 61. ჯამი

სურ. 62. ჯამი

სურ. 62. ჯამი

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

Scientific Research Journal of the A. Apakidze Institute
of Archaeology of the European University

THE FIFTH CONGRESS OF RUSSIAN ARCHAEOLOGISTS IN TBILISI AND THE PROBLEMS OF GEORGIAN NUMISMATICS

Guram Lortkipanidze,

Corresponding Member of the Georgian National Academy of Sciences

Gocha Geradze,

Culturologist; Expert at the Levan Samkharauli National Forensics Bureau

ABSTRACT

The article examines the holding of the V Congress of Archaeologists of the Russian Empire (1881) in Tbilisi and its significance for the development of Georgian archaeology and numismatics. The authors describe in detail the organization of the congress, the work of its sections, and the participation of leading scholars, which clearly demonstrates the scientific scope and public resonance of the event. Particular attention is paid to numismatic issues, which were given more space than at previous congresses. The article discusses A.V. Komarov's report on unpublished Georgian coins and I.B. Iversen's study of coin hoards, including the question of the discovery of a rare silver coin of David Kuropalates. The article also analyzes the program for the study of Caucasian numismatics compiled by Baron V. Tiesenhausen, which emphasizes the necessity of studying local coinage. The authors note the problem of the looting of monuments and its continued relevance today. It is shown that the V Congress in Tbilisi played an important role in strengthening Georgian national self-awareness and in establishing the scientific foundations for numismatic research, thereby leaving a significant mark on Georgia's scholarly life and creating the groundwork for further research in the future.

Keywords: Fifth Congress of Archaeologists; numismatics; coin hoard; David Kuropalates; Caucasian archaeology.

The Fifth Congress of Archaeologists of the Russian Empire was held in Tbilisi on September 8-11, 1881, at the Palace of the Viceroy (present-day national Youth and Children's Palace), under the patronage of Grand

ISSN 2960-9704

Duke Mikhail Nikolaevich Romanov and chaired by Count A. Uvarov. The preparation of the congress involved the active participation of the Society of the Amateurs of Caucasian Archaeology, founded in Tbilisi in 1873. Among the outstanding archaeologists of that time, the famous German anthropologist and archaeologist Rudolf Virchow was invited as an honorary guest. On September 12, he delivered a special lecture entitled “Anthropology of the Caucasus” at an extraordinary meeting. According to the congress proceedings, following the plenary session and the opening of the Caucasian Museum, the sectional meetings commenced.

Particular attention was devoted to the “Program for the Study of Caucasian Antiquities”, which contained a number of significant provisions.

The first section, or “division” in the terminology of the time, was addressed to the “prehistoric monuments”, the second to “paganism and classics”. By the way, F. Bayern’s a report was presented at this section: “The Topography and Excavations of the Mtskheta Burial Grounds”. The third focused on “Christian monuments”; the fourth examined Muslim burial practices. The fifth section covered art and painting, the sixth to language and writing systems; the seventh dealt with linguistics. The eighth section – one of the largest- was devoted to historical geography and ethnography. It should be noted that, despite the colonial policy of tsarism, the 5th Tbilisi Archaeological Congress played a progressive role in strengthening Georgian national identity and contributed to the development of archaeology in Georgia¹. The number of participants of the archaeological congress exceeded ninety people (see Fig. 6), included Georgian scholars and public figures, such as: Corresponding member of the Russian Academy of Sciences D. Bakradze, Chairman of the Society of Amateurs of Caucasian Archaeology D. Djordjadze, D. Purtseladze, I. Mansvetov (Mansvelashvili), professor A. Tsagareli, Lieutenant Colonel N. Tsilosani, Professor D. Chubinashvili, Professor Okrochmedlov (Okromchedlishvili), Mikeladze and others. Of these, A. Tsagareli, D. Bakradze and D. Chubinashvili acted as heads of the sections. The congress attracted considerable public interest, as reflected in contemporary Georgian newspapers and journals.

The congress ended with a theatrical evening in the Viceroy’s garden in honor of the guests, who gathered a large audience. On September 21, Akaki Tsereteli read an improvised poem dedicated to archaeologists, which delighted the audience. Scientific excursions were also organized to Mtskheta, Uplistsikhe and Kutaisi-Gelati.

Of particular importance to us is the fact that the 5th Congress of Archaeologists of the Russian Empire was held in Tbilisi (the first was held in 1796 in Moscow, the second in St. Petersburg in 1871, the third in 1874, and the fourth in 1877 in Kyiv and Kazan respectively. The sixth congress had been planned to take place in Pskov in the summer of 1914, but was disrupted by the outbreak of World War I²), which was chaired by Lieutenant General A.V. Komarov. In contrast to previous congresses, relatively greater attention was paid to numismatic issues. Komarov himself presented a report entitled “Some Unpublished Georgian Coins”, which, unfortunately, was not published due to the poor quality of the stenographic record³. Komarov delivered this report on September 17, at the morning session of the fifth section (Monuments of Art and Painting).

On the evening session of September 19, within the section of historical geography and ethnography, Julius Iversen delivered a paper on “Coin Hoards”. On September 21, the closing plenary session was held in the evening, chaired by General A.V. Komarov. Organizational matters were discussed, in particular the “Programs for the Study of Caucasian Antiquities” developed by the commissions established by the congress were approved – including one in numismatics⁴.

According to Komarov, in recent years’ interest in archaeology had grown in Georgia, and accordingly, pred-

¹ Piotrovsky B.B. The Significance of the 5th All-Russian Archaeological Congress for the Development of Archaeology in Transcaucasia. In: Proceedings of the All-Union Conference dedicated to the 100th Anniversary of the 5th Archaeological Congress. Tbilisi 1981, pp. 3-6.

² Zhelebov S.A., Introduction to Archaeology. History of Archaeological Knowledge. Petrograd 1923, pp. 122-123.

³ Piotrovsky B.B. The Significance of the 5th All-Russian Archaeological Congress for the Development of Archaeology in Transcaucasia. In: Proceedings of the All-Union Conference dedicated to the 100th Anniversary of the 5th Archaeological Congress. Tbilisi 1981, p. 2.

⁴ Proceedings of the V Archaeological Congress in Tiflis (1881). Moscow 1887.

atory attitudes toward antiquities had apparently increased: “Ignorant individuals dig up ancient graves and sell the discovered objects in large quantities, including abroad”. On behalf of the congress, he demanded the strengthening of existing legislation and the tightening of the laws in force.

It is noteworthy that an analogous situation continues with impunity to this day. Not a single case has ever been brought against the “activities” of “black archaeologists” – neither then nor now⁵.

Baron V.G. Tiesenhausen introduced to the public his compiled “Program for the Study of Caucasian Numismatics”, the draft of which was later published in the Proceedings of the V Archaeological Congress⁶. The draft discusses the significance of the Caucasus from a numismatic perspective as well. The program states: “In the hoards discovered here, we find: ancient Persian darics and the so-called Colchic coins, Greek, Byzantine and Roman, Sasanian and Arsacid, Armenian, Georgian, Venetian and Polish, and various Muslim coins”. The program attempts to catalogue and record the coins discovered in the Caucasus during the 19th century. For example, in 1874, Greco-Roman coins were found near Nokalakevi, and in 1857, “in Imereti, during road construction near Surami, silver darics, Colchic coins, Arsacid, Sasanian, Roman and Seljuk, Hulaguid, Persian, Turkish and Byzantine coins were discovered near Sapara in Akhaltsikhe, and so on.

Relying on Baron Koene, Tiesenhausen emphasized: “In Samegrelo, significant hoards of Colchic triobolos are found”. In the concluding part of the program we read: “Local collectors should devote primary attention to coins minted in the Caucasus, their minting locations, and the output of local mints”. Thus, Baron V. Tiesenhausen called upon numismatists to pay greater attention to local coins and coin hoards discovered in the region. The renowned numismatist I.A. Bartholomaei, who had passed away by that time, remained an unshakeable authority on Caucasian numismatics, as did the founding father of Georgian scholarly numismatics, Mikheil Barataev (Baratashvili) (1784-1856), whose ideas appear to underlie the aforementioned program for the study of Caucasian numismatics. His work, published in 1844 in St. Petersburg and dedicated to Russian Emperor Nicholas I, continued to serve as an essential reference.

In I.B. Iversen’s report on “Coin Hoards”, he examined hoards that had come to the attention of the Imperial Archaeological Commission over a 25-year period, including those that ended up in private collections. In 1878, a large hoard of 11th-century silver coins was discovered in the Olonets Governorate, which was “of particular interest to the Caucasian region”, he noted⁷. Near a brewery, a pig had rooted up a pot filled with silver coins from the ground, with a total weight of 11 pounds. A large portion of these coins – 8 pounds (approximately 3.4 kg), comprising 2,500 coins – came into Iversen’s own hands, while the rest went to private collectors, including 100 specimens to Grand Duke Sergei Alexandrovich Romanov. According to Iversen, during the cleaning process, among the patina-covered coins stuck together, there was discovered “a very rare coin of the Georgian King David Kuropalates”. “Until then, the only known specimen of such a coin had been found back in 1859 in a hoard of similar composition”, which was accidentally discovered in Germany near the town of Schwan in Mecklenburg-Schwerin. According to Iversen: “David reigned between 983 and 1001. Not knowing the Georgian language, I rely on and refer to the description by the Parisian academician Langlois: on the obverse we read – Christ, have mercy on David. On the reverse, in the corners of a Byzantine cross – Kuropalates”. Academician Brosset and General Schubert agreed with Langlois’s conclusion, while Prince Mikheil Barataev “was not familiar with such a coin”, according to Julius Iversen, chief keeper of the numismatic department of the Hermitage.

The “Olonets” hoard was never published, unlike the 1859 “Schwan” hoard, whose description had appeared in the German journal “Zeitschrift für Münz-Siegel und Wappenkunde. Neue Folge”, the year and issue number are not indicated. The article is quite substantial, spanning pp. 258-290.

It is noteworthy that the silver coin David Kuropalates discovered in Germany in 1859 had already been dis-

⁵ Chikhladze G., *Black Archaeologists*, Journal Nature of the Caucasus, N3, pp. 34-36.

⁶ Proceedings of the V Archaeological Congress in Tiflis (1881). Moscow 1887.

⁷ Proceedings of the V Archaeological Congress in Tiflis (1881). Moscow 1887, p. 251.

cussed at the IV Congress of Archaeologists of the Russian Empire in Kazan, where D.Iv. Prozorovsky shared the attribution he had received. It may be assumed that the sensational announcement made at the V Congress regarding the discovery of silver coins of David Kuropalates in the far north would have provoked a reaction from Georgian society. How significant a cultural and historical event the congress was in Georgian public life is evident from Ilia Chavchavadze's assessment. He called the archaeologists' gathering "a small ray of light in endless darkness". He wrote on the matter: "This is the first example in our history of our mother city Tbilisi being deemed worthy of a gathering of scholars. Particularly remarkable is that in no other city in Russia where such a gathering has been held did as many people assemble as gathered here in Tbilisi"⁸.

In the period following the congress, interest in ancient coins grew even further. In 1890, A.A. Gasaev's book *On "Ancient Numismatics"*⁹ was published in Tbilisi at K. Meskhiev's typolithography, in which the problem of Greco-Roman coinage and the circulation of ancient coins was raised for the first time in Georgia, on the basis of a private collection. The Assyrians, Babylonians, and Phoenicians, as well as Tyre and Sidon, primarily used gold ingots in foreign trade. This pre-coinage form of money, as recent archaeological excavations have confirmed, was a common feature of the economic life of early antiquity-era western Georgia.

BIBLIOGRAPHY:

1. Chavchavadze I., *Collected Works*, Vol. V. Tbilisi, 1955. (Geo.)
2. Gassiev A.A., *On Ancient Numismatics: An Explanatory Description of Ancient Greek and Roman Coins Collected in Transcaucasia in 1879-1889, with Historical and Chronological Notes*, Vol. 1. 1890. (Russ.)
3. Zhelebov S.A., *Introduction to Archaeology. History of Archaeological Knowledge*. Petrograd 1923. (Russ.)
4. Piotrovsky B.B. The Significance of the 5th All-Russian Archaeological Congress for the Development of Archaeology in Transcaucasia. In: *Proceedings of the All-Union Conference dedicated to the 100th Anniversary of the 5th Archaeological Congress*. Tbilisi 1981. (Russ.)
5. *Proceedings of the V Archaeological Congress in Tiflis (1881)*. Moscow 1887. (Russ.)
6. Chikhladze G., *Black Archaeologists*, *Journal Nature of the Caucasus*, N3, pp. 34-36. (Russ.)

⁸ Chavchavadze I., *Collected Works*, Vol. V. Tbilisi, 1955.

⁹ Gassiev A.A., *On Ancient Numismatics: An Explanatory Description of Ancient Greek and Roman Coins Collected in Transcaucasia in 1879-1889, with Historical and Chronological Notes*, Vol. 1. 1890, p. 7.

Photo 1. The Fifth Congress of Russian Archaeologists in Tbilisi, September 1881, with the participation of D. Chubinasvili:

1. D.N. Samokvasov, 2. L.P. Zagursky, 3. I. Okromchedlov-Serebryakov, 4. N.O. Emin, 5. E.G. Veidenbaum, 6. L.K. Ivanovsky, 7. E.D. Falitsin, 8. A.S. Uvarov, 9. A.V. Komarov, 10. N.I. Kostomarov, 11. D.N. Anuchin, 12. K.P. Patkanov, 13. A.A. Tsagareli, 14. A.I. Garkov, 15. D.I. Ilovaisky, 16. A.I. Nikitsky, 17. L.N. Maikov, 18. V.S. Ikonnikov, 19. A.G. Brikner, 20. I.I. Morozov, 21. I.V. Tsvetaev, 22. L.Kh. Shtida, 23. N.E. Pokrovsky, 24. I.B. Iversen, 25. G.I. Radde, 26. P.A. Viskovatov, 27. A.I. Kelsiev, 28. V.B. Antonovich, 29. I.E. Brandenburg, 30. E.T. Miller, 31. A.D. Eritsov.

2021

11 DECEMBER

№4

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

АРХЕОЛОГИЯ

Институт археологии имени академика
Андриа Апакидзе

V СЪЕЗД РОССИЙСКИХ АРХЕОЛОГОВ В ТБИЛИСИ И ПРОБЛЕМЫ ГРУЗИНСКОЙ НУМИЗМАТИКИ

Гурам Лорткипанидзе,

Член-корреспондент Национальной академии наук Грузии

Гоча Герадзе,

Культуролог; Эксперт Национального бюро судебной экспертизы
им. Левана Самхараули

АБСТРАКТ

В статье рассматривается проведение V съезда археологов Российской империи (1881 г.) в Тбилиси и его значение для развития грузинской археологии и нумизматики. Авторы подробно описывают организацию съезда, работу секций и участие ведущих ученых, что ясно демонстрирует научный масштаб и общественный резонанс мероприятия. Особое внимание уделяется проблемам нумизматики, которым по сравнению с предыдущими съездами было отведено более широкое место. Рассматривается доклад А.В. Комарова о неопубликованных грузинских монетах и исследование И.Б. Иверсена о монетных кладах, в том числе вопрос обнаружения редкой серебряной монеты Давида Куропалата. В статье анализируется составленная бароном В. Тизенгаузеном программа изучения нумизматики Кавказа, подчеркивающая необходимость изучения местных монет. Авторы отмечают проблему разграбления памятников и ее актуальность по сей день. Показано, что V съезд в Тбилиси сыграл важную роль в укреплении грузинского национального самосознания и в формировании научных основ нумизматических исследований, оставив значительный след в научной жизни Грузии и создав предпосылки для дальнейшего развития исследований в будущем.

Ключевые слова: V съезд археологов; нумизматика; монетный клад; Давид Куропалат; кавказская археология.

8-11 сентября 1881 года в Тбилиси, во дворце наместника (ныне Дворец учащейся молодежи), под патронажем великого князя Михаила Николаевича Романова и под руководством графа А. Уварова состоялся V съезд археологов Российской империи. Активное участие в подготовке съезда приняло основанное еще в 1873 году в Тбилиси «Общество любителей кавказской археологии». Среди выдающихся археологов того времени в качестве почетного гостя был приглашен знаменитый немецкий антрополог и археолог Рудольф Вирхов, который 12 сентября на внеочередном заседании прочитал доклад «Антропология Кавказа». Согласно протоколам съезда, после пленарного заседания и открытия Кавказского музея началась работа секций.

Из общих вопросов отдельно была рассмотрена и утверждена «Программа изучения древностей Кавказа», содержащая ряд заслуживающих внимания положений.

Первая секция, или по тогдашней терминологии «отделение», была посвящена «первобытным памятникам», вторая – «язычеству и классике». Среди прочего, на этой секции был представлен доклад Ф. Байерна: «Топография и раскопки могильников Мцхеты». Третье отделение работало над «христианскими памятниками», а четвертое – конкретно над мусульманскими погребальными обрядами. V секция была посвящена искусству и живописи, а шестая – языку и письменности, VII – лингвистике. Восьмая секция – отделение, отличавшееся многочисленностью, посвящалась исторической географии и этнографии. Следует отметить, что, несмотря на колонизаторскую политику царизма, V Тбилисский археологический съезд сыграл прогрессивную роль в укреплении грузинского национального самосознания и способствовал развитию археологии в Грузии¹. Число членов и участников археологического съезда превысило девяносто человек (см. фото. 1), среди них были грузинские ученые, общественные деятели и другие. Среди них: член-корреспондент Российской академии наук Д. Бакрадзе, председатель Общества любителей кавказской археологии Д. Джорджадзе, Д. Пурцеладзе, И. Мансветов (Мансвешавили), проф. А. Цагарели, подполковник Н. Цицосани, проф. Д. Чубинашвили, проф. Окромчедлов (Окромчедлишвили), Микеладзе и другие. Из них А. Цагарели, Д. Бакрадзе и Д. Чубинашвили были руководителями секции. Интерес грузинской общественности к работе съезда был велик, что хорошо видно и по выходившим в Грузии журналам и газетам.

Съезд завершился театрализованным вечером в саду генерал-губернатора в честь гостей, собравшим большую аудиторию. 21 сентября Акакий Церетели прочитал импровизированное стихотворение, посвященное археологам, которое вызвало восторг у публики. Были организованы научные экскурсии в Мцхету, Уплисхихе и Кутаиси-Гелати.

Особое значение для нас имеет тот факт, что на V съезде археологов Российской империи в Тбилиси (первый состоялся в 1796 году в Москве, второй в Петербурге – в 1871 году, третий – в 1874 году и четвертый – в 1877 году соответственно в Киеве и Казани. Шестой съезд планировалось провести в Пскове летом 1914 года, чему помешало начало Первой мировой войны²), председательствовал генерал-лейтенант А. В. Комаров. В отличие от предыдущих съездов, сравнительно большее внимание было уделено проблемам нумизматики. Сам он представил «реферат» – «Некоторые неопубликованные грузинские монеты», который, к сожалению, не был напечатан в трудах съезда «из-за низкого качества стенограммы»³. Комаров прочитал этот доклад 17 сентября на утреннем заседании пятой секции (памятники искусства и живописи).

На вечернем заседании 19 сентября, на секции исторической географии и этнографии, Юлиус Богданович Иверсен прочитал доклад «Клад монет», на котором мы остановимся ниже. 21 сентября вечером состоялось заключительное пленарное заседание, которое вел генерал А.В. Комаров. Были

¹ Пиотровский Б.Б., Значение V Всероссийского археологического съезда для развития археологии Закавказья. Всесоюзная конференция посвященная 100 летию V археологического съезда. Материалы, Тбилиси 1981. с. 3-6.

² Желебов С.А., Введение в Археологию. История археологического знания. Петроград 1923, с. 122,123.

³ Пиотровский Б.Б., Значение V Всероссийского археологического съезда для развития археологии Закавказья. Всесоюзная конференция посвященная 100 летию V археологического съезда. Материалы, Тбилиси 1981. с. 2.

рассмотрены организационные вопросы, в частности, утверждены разработанные комиссиями, созданными съездом, «Программы изучения древностей Кавказа», в том числе по нумизматике⁴.

По заявлению Комарова, в последние годы в Грузии возрос интерес к археологии, и, соответственно, усилилось хищническое отношение к древностям: «Невежественные лица раскапывают древние могилы и продают найденные предметы в больших количествах, в том числе и за границу». Он потребовал от имени съезда укрепления существующего законодательства, ужесточения действующего закона.

Примечательно, что аналогичная ситуация и сегодня продолжается безнаказанно. Против «деятельности» черных археологов ни тогда, ни сейчас не было возбуждено ни одного дела⁵.

Барон В.Г. Тизенгаузен представил общественности составленную им «Программу исследования нумизматики Кавказа», проект которой был впоследствии напечатан в трудах V археологического съезда⁶. В проекте говорится о значении Кавказа с точки зрения нумизматики. В программе говорится: «Среди кладов, обнаруженных здесь, встречаются: древнеперсидские дарики и так называемые колхидские, греческие, византийские и римские, сасанидские и аршакидские, армянские, грузинские, венецианские и польские, а также различные мусульманские монеты». Программа ставит своей целью перечислить и зафиксировать монеты, обнаруженные на Кавказе в XIX веке. Так, например, в 1874 году недалеко от Нокалакеви обнаружены греко-римские монеты, а в 1857 году «в Имерети, во время прокладки дороги у Сурами, в разных местах были найдены серебряные дарики, колхидские монеты, аршакидские, сасанидские, римские и сельджукские, хулагуидские, персидские, турецкие и византийские монеты». В 1873-1875 годах у Ахалцихской Сафары были найдены золотые монеты XI века и другие.

Опираясь на барона Кеоне, Тизенгаузен подчеркивал: «В Самегрело встречаются значительные клады колхидских триоболов». В заключительной части программы читаем: «Местные коллекционеры должны уделить первостепенное внимание монетам, отчеканенным на Кавказе, местам их чеканки, продукции местных монетных дворов». Таким образом, барон В. Тизенгаузен призывал нумизматов уделять больше внимания местным монетам и обнаруженным здесь монетнымкладам. В то время известным нумизматом, уже ушедшим из жизни, оставался И.А. Бартоломей, непререкаемый авторитет в нумизматике Кавказа, как и основоположник грузинской научной нумизматики Михаил Баратаев (Бараташвили) (1784-1856 гг.), на идеях которого, по-видимому, основана данная программа изучения нумизматики Кавказа. Его труд, изданный в 1844 году в Санкт-Петербурге и посвященный российскому императору Николаю I, по-прежнему оставался настольной книгой.

В докладе И.Б. Иверсена о «монетных кладах» рассматриваются клады, попавшие в поле зрения Императорской археологической комиссии за 25 лет, в том числе и те, что были обнаружены в частных коллекциях. В 1878 году в Олонецкой губернии был найден большой клад серебряных монет XI века, «который особенно интересен для Кавказского региона», – отмечал он⁷. Здесь, недалеко от пивоваренного завода, свинья выкопала из земли горшок, полный серебряных монет, общим весом 11 фунтов. Большая часть этих монет – 8 фунтов (около 3,4 кг), 2500 монет – попала в руки самого Иверсена, а остальные достались частным коллекционерам, в том числе 100 экземпляров великому князю Сергею Александровичу Романову. По сообщению Иверсена, в процессе очистки среди слипшихся, покрытых патиной монет была обнаружена «чрезвычайно редкая монета грузинского царя Давида Куропалата». До этого единственный и первый экземпляр такой монеты был найден еще в 1859 году в кладе аналогичного состава, который случайно обнаружили в Германии, недалеко от города Шверин, в Мекленбург-Шверине. По словам Иверсена: «Давид правил между 983 и 1001 годами. Не владея грузинским языком, я опираюсь и ссылаюсь на описание парижского академика Ланглоа: на лицевой

⁴ Труды V археологического съезда в Тифлисе (1881 г.). Москва 1887.

⁵ Чихладзе Г., Черные археологи, жур. Природа Кавказа №3. с. 34-36.

⁶ Труды V археологического съезда в Тифлисе (1881 г.), Москва 1887.

⁷ Труды V археологического съезда в Тифлисе (1881 г.). Москва 1887, с. 251.

стороне читаем – «Христос помилуй Давида», на оборотной стороне, в углах византийского креста – «Куропалат»». С выводом Ланглоа согласились академик Броссе и генерал Шуберт. Князь Михаил Баратаев «такой монеты не знал», считает Юлий Иверсен, главный хранитель нумизматического отдела Эрмитажа.

Этот «Олонецкий» клад не был опубликован, в отличие от клада из Швани 1859 года, описание которого было представлено в немецком журнале «Zeitschrift für Münz-Siegel und Wappenkunde. Neue Folge», год и номер издания не указаны. Статья довольно объемная, стр. 258-290.

Интересно, что о серебряной монете Давида Куропалата, обнаруженной в Германии в 1859 году, говорилось еще на IV съезде археологов Российской империи в Казани, где Д. И. Прозоровский поделился принятой атрибуцией. Следует предположить, что сенсационное заявление, сделанное на V съезде об обнаружении серебряных монет Давида Куропалата в далеком Севере, вызвало реакцию грузинского общества. Насколько значительным культурно-историческим событием было упомянутое собрание в грузинской общественной жизни, видно из оценки Ильи Чавчавадзе. Он назвал собрание археологов «малым светом в бесконечной тьме». Об этом он писал: Это первый случай в нашей истории, когда наша столица Тбилиси удостоилась проведения научного собрания. Особенно примечательно то, что ни на одном подобном собрании в других городах России не собралось столько людей, сколько их приехало сюда, в Тбилиси⁸.

В период после съезда интерес к старинным монетам еще больше возрастает. В 1890 году в Тбилиси, в типографии К. Мехи, была издана книга А.А. Гасшева «Для старой нумизматики»⁹, в которой впервые в Грузии была поставлена проблема греко-римского денежного дела и обращения античных монет на основе частной коллекции. Ассирийцы, вавилоняне и финикийцы, Тир и Сидон в международной торговле преимущественно использовали золотые слитки. Упомянутая форма до монетного существования денег, как показали археологические раскопки последнего периода, была обычным явлением в экономической жизни Западной Грузии доантичного периода.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Чавчавадзе И. Избранные произведения, V. Тбилиси 1955. (Груз.)
2. Гасиев А.А., К древней нумизматике. Описание объяснительное. Древне-греческих и римских монет собранных в Закавказье в 1879-89 гг. с историческими и хронологическими сведениями, 1. 1890.
3. Желебов С.А., Введение в Археологию. История археологического знания. Петроград 1923.
4. Пиотровский Б.Б., Значение V Всероссийского археологического съезда для развития археологии Закавказья. Всесоюзная конференция посвященная 100 летию 3 археологического съезда. Материалы, Тбилиси 1981.
5. Труды V археологического съезда в Тифлисе (1881 г.). Москва 1887.
6. Чихладзе Г., Черные археологи, жур. Природа Кавказа №3. с. 34-36.

⁸ Илья Чавчавадзе, Избранные произведения. Тбилиси, 1955.

⁹ Гасиев А.А., К древней нумизматике. Объяснительное описание древнегреческих и римских монет, собранных в Закавказье в 1879-1889 гг., с историческими и хронологическими сведениями. Том 1. 1890, стр. 7.

Фото 1. Пятый съезд русских археологов в Тбилиси, в сентябре 1881 г., при участии Д. Чубинашвили: 1. Д.Н. Самоковасов, 2. Л.П. Загурский, 3. И. Окроедолов-Серебриakov, 4. Н.О. Эмин, 5. Е.Г. Веиденбаум, 6. Л.К. Ивановск, 7. Е.Д. Фалицин, 8. А.С. Уваров, 9. А.В. Комаров, 10. Н.И. Костомаров, 11. Д.Н. Анучин, 12. К.П. Патканов, 13. А.А. Цагарели, 14. А.И. Гарков, 15. Д.И. Иловайский, 16. А.И. Никитский, 17. Л.Н. Майков, 18. В.С. Иконников, 19. А.Г. Брикнер, 20. И.И. Морозов, 21. И.В. Цветаев, 22. Л.Х. Штида, 23. Н.Е. Покровский, 24. И.Б. Иверсен, 25. Г.И. Радду, 26. П.А. Висковатов, 27. А.И. Кельсиев, 28. В.Б. Антонович, 29. И.Е. Бранденбург, 30. Е.Т. Миллер, 31. А.Д. Ерицков.

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

არქეოლოგია

მართვის უნივერსიტეტის

აკადემიკოს ა. აფაქიძის სახელობის არქეოლოგიის
ინსტიტუტის სამეცნიერო კვლევითი ჟურნალი

რუსეთის არქეოლოგია V ყრილობა თბილისში და ქართული ნუმიზმატიკის პრობლემები

გურამ ლორთქიფანიძე,

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპოდენტი

გოჩა გერაძე,

კულტუროლოგი, ნუმიზმატიკი; ლ. სამხარაულის სახ. სასამართლო
ექსპერტიზის ბიუროს ექსპერტი

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია რუსეთის იმპერიის არქეოლოგია V ყრილობის (1881 წ.) ჩატარება თბილისში და მისი მნიშვნელობა ქართული არქეოლოგიისა და ნუმიზმატიკის განვითარებისათვის. ავტორები დეტალურად აღწერენ ყრილობის ორგანიზებას, სექციურ მუშაობას და წამყვანი მეცნიერების მონაწილეობას, რაც ნათლად აჩვენებს დონისძიების სამეცნიერო მასშტაბსა და საზოგადოებრივ რეზონანსს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ნუმიზმატიკის პრობლემებს, რომელთაც წინა ყრილობებთან შედარებით უფრო ფართო ადგილი დაეთმო. განხილულია ა.ვ. კომაროვის მოხსენება გამოუქვეყნებელ ქართულ მონეტებზე და ი.ბ. ივერსენის კვლევა სამონეტო განძების შესახებ, მათ შორის დავით კუროპალატის იშვიათი ვერცხლის მონეტის აღმოჩენის საკითხი. სტატიაში გაანალიზებულია ბარონ ვ. ტიზენჰაუზენის მიერ შედგენილი კავკასიის ნუმიზმატიკის კვლევის პროგრამა, რომელიც ხაზს უსვამს ადგილობრივი მონეტების შესწავლის აუცილებლობას. ავტორები აღნიშნავენ ძეგლთა ძარცვის პრობლემას და მის აქტუალობას დღესაც. ნაჩვენებია, რომ თბილისის V ყრილობამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ქართული ეროვნული თვითშეგნების განმტკიცებასა და ნუმიზმატიკის მეცნიერული კვლევის საფუძვლების ჩამოყალიბებაში, რითაც მან მნიშვნელოვანი კვალი დატოვა საქართველოს სამეცნიერო ცხოვრებაში და შექმნა წინაპირობა შემდგომი კვლევების განვითარებისათვის მომავალშიც.

საკვანძო სიტყვები: არქეოლოგია V ყრილობა, ნუმიზმატიკა, სამონეტო განძი, დავით კუროპალატი, კავკასიის არქეოლოგია.

1881 წლის 8-11 სექტემბერს თბილისში მთავარმართებლის სასახლეში (დღევანდელი მოსწავლე-ახალგაზრდობის სასახლე) დიდი მთავრის მიხეილ ნიკოლოზის ძე რომანოვის პატრონაჟითა და გრაფ ა. უვაროვის თავკაცობით ჩატარდა რუსეთის იმპერიის არქეოლოგია V ყრილობა. ყრილობის მომზადებაში აქტიური მონაწილეობა მიიღო ჯერ კიდევ 1873 წ. თბილისში დაარსებულმა

„კავკასიის არქეოლოგიის მოყვარულთა საზოგადოებამ“. იმ დროის გამოჩენილ არქეოლოგთაგან საპატიო სტუმრის რანგში მოწვეული გახლდათ სახელგანთქმული გერმანელი ანთროპოლოგი და არქეოლოგი რუდოლფ ვირხოვი, რომელმაც 12 სექტემბერს რიგგარეშე სხდომაზე წაიკითხა მოხსენება „კავკასიის ანთროპოლოგია“. ყრილობის ოქმების თანახმად პლენარული სხდომისა და კავკასიის მუზეუმის გახსნის შემდეგ დაწყებულია სექციების მუშაობა.

საერთო საკითხებიდან ცალკე იქნა განხილული და დამტკიცებული „კავკასიის სიძველეთა შესწავლის პროგრამა“, რომელიც მთელ რიგ საყურადღებო დებულებებს შეიცავს.

პირველი სექცია ანუ მაშინდელი ტერმინოლოგიით „განყოფილება“ მიეძღვნა „პირველყოფილ ძეგლებს“, მეორე – „წარმართობასა და კლასიკას“. სხვათა შორის, ამ სექციაზე გატანილი იქნა ფ. ბაიერნის მოხსენება: „მცხეთის სამაროვნების ტოპოგრაფია და მათი გათხრები“. მესამე განყოფილება მუშაობდა „ქრისტიანულ ძეგლებზე“, ხოლო მეოთხე კონკრეტულად მუსულმანურ დაკრძალვის წესებზე. V სექცია დაეთმო ხელოვნებასა და მხატვრობას, ხოლო მეექვსე ენასა და დამწერლობას, VII – ლინგვისტიკას. მერვე სექცია – განყოფილება, რომელიც სიმრავლით გამოირჩეოდა, ეძღვნებოდა ისტორიულ გეოგრაფიასა და ეთნოგრაფიას. უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად ცარიზმის კოლონიზატორული პოლიტიკისა, თბილისის V არქეოლოგიურმა ყრილობამ პროგრესული როლი ითამაშა ქართული ეროვნული თვითშეგნების განმტკიცებაში და ხელი შეუწყო საქართველოში არქეოლოგიის განვითარებას¹. არქეოლოგიური ყრილობის წევრთა და მონაწილეთა რიცხვმა ოთხმოცდაათს გადააჭარბა (იხ. სურ. 6), მათ შორის იყვნენ ქართველი მეცნიერები, საზოგადო მოღვაწეები და სხვ. რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წ.კ. დ. ბაქრაძე, კავკასიის არქეოლოგიის მოყვარულთა საზოგადოების თავმჯდომარე დ. ჯორჯაძე, დ. ფურცელაძე, ი. მანსვეტოვი (მანსველაშვილი), პროფ. ა. ცაგარელი, პოდპოლკოვნიკი ნ. წილოსანი, პროფ. დ. ჩუბინაშვილი, პროფ. ოქრომჭედლოვი (ოქრომჭედლიშვილი), მიქელაძე და სხვ. აქედან ა. ცაგარელი, დ. ბაქრაძე და დ. ჩუბინაშვილი სექციების ხელმძღვანელები იყვნენ. დიდი ყოფილა ქართული საზოგადოებრიობის ინტერესი ყრილობის მუშაობისადმი, რაც კარგად ჩანს საქართველოში გამომავალი ჟურნალ-გაზეთებიდანაც.

ყრილობა დამთავრდა მთავარმართებლის ბაღში სტუმრების საპატივცემულოდ მოწყობილ თეატრალურ საღამოზე დიდი დარბაზობით. 21 სექტემბერს აკაკი წერეთელმა არქეოლოგებისადმი მიძღვნილი ლექსი-ექსპრომტი წაიკითხა, რომელსაც საზოგადოების აღფრთოვანება გამოუწვევია. მოეწყო სამეცნიერო ექსკურსიებიც: მცხეთაში, უფლისციხეში და ქუთაის-გელათში.

ჩვენთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოებას, რომ თბილისში რუსეთის იმპერიის არქეოლოგთა V ყრილობაზე (პირველი ჩატარდა 1796 წ. მოსკოვში, მეორე პეტერბურგში – 1871 წ., მესამე – 1874 წ. და მეოთხე – 1877 წ. შესაბამისად კიევსა და ყაზანში. მეექვსე ყრილობის ჩატარება დაგეგმილი ყოფილა ფსკოვში, 1914 წლის ზაფხულში, რასაც ხელი V მსოფლიო ომის დაწყებამ შეუმაღლა²), რომელსაც თავმჯდომარეობდა გენერალ-ლეიტენანტი ა.ვ. კომაროვი. წინა ყრილობებისაგან განსხვავებით, შედარებით მეტი ყურადღება დაეთმო ნუმისმატიკის პრობლემებს. თავად მას წარმოუდგენია „რეფერატი“ – „ზოგიერთი გამოუქვეყნებელი ქართული მონეტები“, რომელიც სამწუხაროდ არ დაიბეჭდა ყრილობის შრომებში „სტენოგრამის უხარისხობის გამო“³. კომაროვს ეს მოხსენება წაუკითხავს 17 სექტემბერს, მეხუთე სექციის (ხელოვნებისა და მხატვრობის ძეგლები) დილის სხდომაზე.

19 სექტემბრის საღამოს სხდომაზე, ისტორიული გეოგრაფიისა და ეთნოგრაფიის სექციაზე იულიუს ბოგდანის ძე ივერსენმა წაიკითხა მოხსენება „სამონეტო განძები“, რომელზედაც ქვემოთ შევჩერდებით. 21 სექტემბერს, საღამოს ჩატარდა დასკვნითი პლენარული სხდომა, რომელსაც

¹ Пиотровский Б.Б., Значение V Всероссийского археологического съезда для развития археологии Закавказья. Всесоюзная конференция посвященная 100 летию V археологического съезда. Материалы, Тбилиси 1981. с. 3-6.

² Желебов С.А., Введение в Археологию. История археологического знания. Петроград 1923, с. 122,123.

³ Пиотровский Б.Б., Значение V Всероссийского археологического съезда для развития археологии Закавказья. Всесоюзная конференция посвященная 100 летию V археологического съезда. Материалы, Тбилиси 1981, с. 2.

გენერალი ა.ვ. კომაროვი უძღვებოდა. განხილული იქნა ორგანიზაციული საკითხები, კერძოდ, დამტკიცებული იქნა ყრილობის მიერ ჩამოყალიბებული კომისიების მიერ შემუშავებული „კავკასიის სიძველეთა შესწავლის პროგრამები“ – მათ შორის ნუმიზმატიკაში⁴.

კომაროვის განცხადებით, უკანასკნელ წლებში საქართველოში გაიზარდა ინტერესი არქეოლოგიისადმი და შესაბამისად იმატა თურმე მტაცებელურმა დამოკიდებულებამ სიძველეთა მიმართ: „უმეტარი პირები თხრიან ძველ სამარხებს და აღმოჩენილ ნივთებს ყიდიან დიდი რაოდენობით, მათ შორის საზღვარგარეთაც“. ის ყრილობის სახელით მოითხოვდა არსებული კანონმდებლობის განმტკიცებას, მოქმედი კანონის გამკაცრებას.

ნიშანდობლივია, რომ ანალოგიური ვითარება დღესაც დაუსჯელად გრძელდება. შავ არქეოლოგთა „საქმიანობის“ წინააღმდეგ არც მაშინ და არც ახლა ერთი საქმეც კი არ აღძრულა⁵.

ბარონმა ვ.გ. ტიზენჰაუზენმა საზოგადოებას გააცნო მის მიერ შედგენილი: „კავკასიის ნუმიზმატიკის კვლევის პროგრამა“, რომლის პროექტი მოგვიანებით დაიბეჭდა V არქეოლოგიური ყრილობის შრომებში⁶. პროექტში საუბარია იმაზე, თუ რა მნიშვნელობა აქვს კავკასიის ნუმიზმატიკური თვალსაზრისითაც. პროგრამაში ნათქვამია: „აქ აღმოჩენილ განძებში გვხვდება: ძველსპარსული დარიკები და ეგრეთ წოდებული კოლხიდკები, ბერძნული, ბიზანტიური და რომაული, სასანიდებისა და არშაკიდების, სომხური, ქართული, ვენეციური და პოლონური, სხვადასხვა მუსულმანური მონეტები“. პროგრამაში არის მცდელობა აღენუსხათ, დაეფიქსირებინათ XIX ს. კავკასიაში აღმოჩენილი მონეტები. ასე მაგალითად, 1874 წ. ნოქალაქევიან უპოვიათ ბერძნულ-რომაული მონეტები, 1857 წელს კი „იმერეთში, გზის გაყვანის დროს სურამთან, სხვადასხვა ადგილებში უპოვიათ ვერცხლის დარიკები, კოლხური მონეტები, არშაკიდული, სასანური, რომაული და სელჯუკური, ჰულაგოიდური, სპარსული, თურქული და ბიზანტიური მონეტები“. 1873-1875 წწ. ახალციხის საფარასთან XI ს. ოქროს მონეტები აღმოჩენილა და სხვ.

ბარონ კეონეზე დაყრდნობით ტიზენჰაუზენი ხაზგასმით აღნიშნავდა: „სამეგრელოში გვხვდება კოლხური ტრიობოლების მნიშვნელოვანი განძები“-ო. პროგრამის დასკვნით ნაწილში ვკითხულობთ: „ადგილობრივმა კოლექციონერებმა უპირატესი ყურადღება კავკასიაში მოჭრილ მონეტებს, მათი მოჭრის ადგილებს, ადგილობრივი ზარაფხანების პროდუქციას უნდა დაუთმონ“. ამგვარად, ბარონი ვ. ტიზენჰაუზენი მოუწოდებდა ნუმიზმატებს მეტი ყურადღება დაეთმოთ ადგილობრივი მონეტებისა და აქ აღმოჩენილი სამონეტო განძებისათვის. ამ დროისათვის გარდაცვლილი ცნობილი ნუმიზმატი ი.ა. ბართოლომეი კავკასიის ნუმიზმატიკის ურყევ ავტორიტეტად რჩებოდა, ისევე როგორც ქართული სამეცნიერო ნუმიზმატიკის მამამთავარი მიხეილ ბარათაევი (ბარათაშვილი) (1784-1856 წწ.), რომლის იდეებზე ჩანს დაფუძნებული კავკასიის ნუმიზმატიკის შესწავლის აღნიშნული პროგრამა. მისი ნაშრომი, რომელიც 1844 წელს გამოიცა სანკტ-პეტერბურგში და რუსეთის იმპერატორს ნიკოლოზ I-ს მიეძღვნა, კვლავ სამაგიდო წიგნად რჩებოდა.

ი.ბ. ივერსონის მოხსენებაში „სამონეტო განძების“ შესახებ განხილულია 25 წლის განმავლობაში საიმპერატორო არქეოლოგიური კომისიის თვალთახედვის არეში მოხვედრილი განძები, მათ შორის ისინიც, რომლებიც კერძო კოლექციებში აღმოჩნდნენ. 1878 წელს ოლონეცის გუბერნიაში უპოვიათ XI საუკუნის ვერცხლის მონეტების დიდი განძი „რომელიც განსაკუთრებით საინტერესოა კავკასიის მხარისათვის“ – აღნიშნავდა იგი⁷. აქ ლუდსახდელი ქარხნის სიახლოვეს ღორს მიწიდან ამოუჩიქნია ვერცხლის მონეტებით სავსე ქოთანის, საერთო წონით 11 ფუნტი. ამ მონეტების დიდი ნაწილი – 8 ფუნტი (დაახლოებით 3,4 კგ.), 2500 მონეტა – ხელში ჩაუვარდა თავად ივერსონს, ხოლო დანარჩენი ერგოთ კერძო კოლექციონერებს, მათ შორის 100 ეგზემპლარი დიდ მთავარს სერგეი ალექსანდრეს ძე რომანოვს. ივერსონის გადმოცემით, გაწმენდის პროცესში პატივით დაფარულ, ერთმანეთზე მიკრულ მონეტებს შორის აღმოჩენილა: „ქართველი მეფის დავით კუროპალატის

⁴ Труды V археологического съезда в Тифлисе (1881 г.). Москва 1887.

⁵ Чихладзе Г., Черные археологи, жур. Природа Кавказа №3. с. 34-36.

⁶ Труды V археологического съезда в Тифлисе (1881 г.). Москва 1887.

⁷ Труды V археологического съезда в Тифлисе (1881 г.). Москва 1887, с. 251.

ძალზე იშვიათი მონეტა“. „აქამდე ერთადერთი და პირველი ეგზემპლარი ასეთი მონეტისა ნაპოვნია ყოფილა ჯერ კიდევ 1859 წელს ანალოგიური შემადგენლობის განძში“, რომელიც შემთხვევით უპოვიათ გერმანიაში ქალაქ შვანთან, მეკლენბურგ-შვერინში. ივერსონის მიხედვით: „დავითი მეფობდა 983-1001 წლებს შორის. არ ვფლობ რა ქართულ ენას, ვეყრდნობი და ვუთითებ პარიზელ აკადემიკოს ლანგლუას აღწერას: მუბლზე კკითხულობთ – ქრისტე შეიწყალე დავით. ზურგზე ბიზანტიური ჯვრის კუთხეებში – კუროპალატი“. ლანგლუას დასკვნას დაეთანხმნენ აკადემიკოსი ბროსე და გენერალი მუბერტი, თავადი მიხეილ ბარათაევი „ასეთ მონეტას არ იცნობდა“, თვლის იულიუს ივერსენი, ერმიტაჟის ნუმისმატიკის განყოფილების მთავარი მცველი.

„ოლონეცის“ ეს განძი არ გამოქვეყნებულა 1859 წლის „შვანის“ განძისაგან განსხვავებით, რომლის აღწერა მოცემული ყოფილა გერმანულ ჟურნალში – „Zeitschrift für Münz-Siegel und Wappenkunde. Neue Folge“-ში, გამოცემის წელი და ნომერი მითითებული არ არის. სტატია საკმაოდ მოზრდილია, გვ. 258-290.

საინტერესოა, რომ 1859 წელს გერმანიაში აღმოჩენილ დავით კუროპალატის ვერცხლის მონეტაზე საუბარი ყოფილა ჯერ კიდევ რუსეთის იმპერიის არქეოლოგთა IV ყრილობაზეც ყაზანში, სადაც დ.ივ. პროზოროვსკის გაუზიარებია მიღებული ატრიბუცია. უნდა ვივარაუდოთ, რომ V ყრილობაზე გაკეთებულ სენსაციურ განცხადებას შორეულ ჩრდილოეთში დავით კუროპალატის ვერცხლის მონეტების აღმოჩენის თაობაზე ქართული საზოგადოების რეაქცია მოჰყვებოდა. თუ რაოდენ დიდი კულტურულ-ისტორიული მოვლენა გახლდათ აღნიშნული ყრილობა ქართულ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, ჩანს ილია ჭავჭავაძის შეფასებიდან. მან არქეოლოგთა თავყრილობას „დაუსრულებელს სიბნელეში ერთი მცირედი რამ მუქი უწოდა“. ის წერდა ამის თაობაზე: „ეს პირველი მაგალითია ჩვენს ისტორიაში, რომ ჩვენი დედა-ქალაქი თბილისი ღირსი გახდა მეცნიერთა კრებისა, განსაკუთრებით შესანიშნავი ის არის, რომ არცერთს სხვა ქალაქში რუსეთში, საცა ამგვარი კრება ყოფილა, ამდენი ხალხი არ შეყრილა კრებაზედ როგორც აქ თბილისში შეიყარა“⁸.

ყრილობის შემდგომ პერიოდში ინტერესი ძველი მონეტებისადმი კიდევ უფრო იზრდება. 1890 წელს თბილისში კ. მესხიევის ტიპოლითოგრაფიაში დაიბეჭდა ა.ა. გასაევის წიგნი „ძველი ნუმისმატიკისათვის“⁹, რომელშიც პირველად საქართველოში დაყენებულია პრობლემა ბერძენ-რომაელთა სამონეტო საქმის და ანტიკური მონეტების მიმოქცევისათან დაკავშირებით, კერძო კოლექციის საფუძველზე. ასირიელები, ბაბილონელები და ფინიკიელები, ტიროსი და სიდონი საგარეო ვაჭრობაში უპირატესად ოქროს ზოდებს იყენებდნენ. ფულის მონეტამდელი აღნიშნული ფორმა, როგორც ეს ბოლო პერიოდის არქეოლოგიურმა გათხრებმა დაადასტურა, ჩვეულებრივი მოვლენა ყოფილა ადრეანტიკური ხანის დასავლეთ საქართველოს ეკონომიკური ცხოვრებისათვის.

ბიბლიოგრაფია:

1. ჭავჭავაძე ი. თხზულებანი, V. თბილისი 1955.
2. Гассиев А.А., К древней нумизматике. Описание объяснительное. Древне-греческих и римских монет собранных в Закавказье в 1879-89 гг. с историческими и хронологическими сведениями, 1. 1890.
3. Желебов С.А., Введение в Археологию. История археологического знания. Петроград 1923.
4. Пиотровский Б.Б., Значение V Всероссийского археологического съезда для развития археологии Закавказья. Всесоюзная конференция посвященная 100 летию V археологического съезда. Материалы, Тбилиси 1981.
5. Труды V археологического съезда в Тифлисе (1881 г.). Москва 1887.
6. Чихладзе Г., Черные археологи, жур. Природа Кавказа №3. с. 34-36.

⁸ ი. ჭავჭავაძე. თხზულებანი, V. თბილისი 1955.

⁹ Гассиев А.А., К древней нумизматике. Описание объяснительное. Древне-греческих и римских монет собранных в Закавказье в 1879-89 гг. с историческими и хронологическими сведениями, 1. 1890, с. 7.

Члены экспедиции в горах Кавказа. В центре: 1. В. В. Барановский, 2. А. А. Барановский, 3. А. А. Барановский, 4. А. А. Барановский, 5. А. А. Барановский, 6. А. А. Барановский, 7. А. А. Барановский, 8. А. А. Барановский, 9. А. А. Барановский, 10. А. А. Барановский, 11. А. А. Барановский, 12. А. А. Барановский, 13. А. А. Барановский, 14. А. А. Барановский, 15. А. А. Барановский, 16. А. А. Барановский, 17. А. А. Барановский, 18. А. А. Барановский, 19. А. А. Барановский, 20. А. А. Барановский, 21. А. А. Барановский, 22. А. А. Барановский, 23. А. А. Барановский, 24. А. А. Барановский, 25. А. А. Барановский, 26. А. А. Барановский, 27. А. А. Барановский, 28. А. А. Барановский, 29. А. А. Барановский, 30. А. А. Барановский, 31. А. А. Барановский, 32. А. А. Барановский.

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

Scientific Research Journal of the A. Apakidze Institute
of Archaeology of the European University

A HOARD OF GIORGI VII COINS FROM THE IORI RIVER VALLEY (HOARD OF THE IORI VALLEY)

Goga Gabashvili,

Architect; Research Associate at the Georgian National Museum

ABSTRACT

The article examines a hoard of George VII's coins discovered in the Iori River valley, which represents an important source for studying the economic and political history of late medieval Georgia. The author describes in detail the circumstances of the hoard's discovery, the number of coins, their metallurgical composition, and chronological range. Particular attention is paid to the dating of the coins, the earliest examples of which belong to the beginning of the 14th century, while the later specimens reflect the reign of George VII. The study analyzes the inscriptions, symbolism, and iconographic features presented on the coins, which clearly reveal the ideological messages of royal authority and markers of state identity. The author considers the hoard as part of regional monetary circulation and links it to the trade and transit significance of the Iori valley. The article emphasizes the role of numismatic material in the reconstruction of historical events and notes that this hoard supplements existing knowledge of the monetary system, economic relations, and political processes of late medieval Georgia, thereby giving it significant scholarly value.

Keywords: Numismatics; coin hoard; George VII; Ahmad Jalayir; Sheikh Uvais; Amir Timur; Ilkhan Öljaitü

In the spring of 2019, according to unconfirmed reports, a hoard of silver coins was found near Tbilisi in the Iori River valley, consisting of: 2 coins of Sheikh Uvais, 47 of Timur (Tamerlan), 1 of a new type minted in Tbilisi under Öljaitü, and 536 coins of various types belonging to George VII – 612 pieces in total. The combined weight amounts to 584.91 grams. The coins belong predominantly to King George VII.

Hoard of this kind have been found in sufficient numbers, though some have been lost or only partially catalogued. Below is a brief list of the most notable hoards:

The Ali Hoard¹

The Ali Hoard, discovered in 1925 in the village of Ali, Khashuri Municipality – 471 silver coins. It consists mainly of coins minted in the name of the Golden Horde of the 14th century, as well as Sultan Ahmad Jalayir of Rey and Georgian King George VII. The earliest coin is dated 1310, and the latest to 1400-1401.

The earliest discovered is the so-called Unknown Ali Hoard, about which the newspaper wrote in issue N248 of 1881: "From the village of Ali in the Gori district we are informed: in many places, ploughmen find clay vessels and other ancient objects in arable fields. Recently, a miller found a pot of silver coins near the Ali fortress". This hoard is now lost.

The Gori Hoard²

The Gori Hoard was discovered in March or April 1935 by Gori resident Mikha Bidzinashvili, between Mikha Tskhakaia Street (formerly Seminary Street) and the cemetery, during land cultivation. It contained a large quantity of small, low-quality coins weighing no less than 15 pounds (i.e., approximately 6 kg.).

The 1906 Hoard found near Tbilisi³

Bearing the names Giorgi, Bagrati and Constantine, of which A.E. Pakhomov examined approximately 150-200 pieces ("Coin Hoards of Azerbaijan and Transcaucasia", E.A. Pakhomov, Baku 1926, p. 60, N170). This hoards has not yet been published, and its current whereabouts are unknown to us.

The Mna's Hoard

In 1924, in the village of Mna (Khevi), Kazbegi District, a monetary hoard from the 15th-16th centuries comprising 927 items was acquired by the Museum of Georgia. Regrettably, it has not been published to this day⁴.

The Lore Hoard

In 1830-1831, a hoard of silver coins was found at Loree, near the ruins of a fortress, consisting of 2.430 coins. Among them, 600 are Byzantine and likely represent imitations of Trebizond asprons. There are 503 Shirvanshah, 8 Ottoman, 3 Mamluk, 90 Kara Koyunlu, 9 Ak Koyunlu, and 67 Georgian. The hoard is dated to the 15th century and preserved at the Asian Museum⁵ in St. Petersburg (G. Dundua, On the Issue of Monetary Circulation in 15th-Century Georgia⁶).

The Zhinvani Hoard

The hoard originating from Zhinvani, dating to the 15 century, was personally examined by E. Pakhomov, who determined it contained the following coins: 68 tangas and 20 small coins of the 15th century. Of the twenty Georgian coins, 19 bore the image of a fish, apparently from the Samtskhe mint. The twentieth Georgian coin, according to Pakhomov's description, appeared as follows:

AV. An image of a beast facing left with a raised tail, a star above.

RV. Remnants of Georgian letters, with the letter "ჭ"⁷.

The Dedoplistskaro Hoard

In the autumn of 2019, a hoard of silver coins was found in the vicinity of Dedoplistskaro, consisting of approximately 150 coins. Upon examination, it was determined that the vast majority belonged to King Giorgi VII (1393-1407), while 6 pieces belonged to the Golden Horde. The hoard was subsequently dispersed.

The hoards described above, as well as smaller coin finds, have been thoroughly documented by Giorgi Dundua in his work "On the Issue of Monetary Circulation in 15th-Century Georgia" – and the full list is, of

¹ ka.wikipedia.org/wiki/ალის_განძი

² D. Kapanadze, The Gori Hoard of 15th Century Georgian Coins. Bulletin of the State Museum of Georgia. 1940.

³ D. Kapanadze, The Gori Hoard of 15th Century Georgian Coins. Bulletin of the State Museum of Georgia. 1940, p. 280.

⁴ D. Kapanadze, The Gori Hoard of 15th Century Georgian Coins. Bulletin of the State Museum of Georgia. 1940, p. 280.

⁵ G. Dundua, On the Issue of Monetary Circulation in 15th-Century Georgia, publishing house of the Academy of Sciences of the Georgian SSR. Tbilisi 1964, pp. 37, 81, 82.

⁶ G. Dundua, On the Issue of Monetary Circulation... 1964, pp. 37, 81, 82.

⁷ G. Dundua, On the Issue of Monetary Circulation... 1964, p. 67.

course, far larger than the one presented here.

The coin hoard I wish to present is of great interest, as the Giorgi VII coins are represented by new-type specimens of previously unknown weights. But before we proceed to examine the coins, let us first look at the neighboring countries of Georgia and their political, social and economic conditions.

Bagrat V the Great

Bagrat V, King of Georgia from 1360 to 1393, was the son of Georgian king David IX⁸ and Sindukhtar, daughter of Kvarkvare V Jakeli, Prince of Samtskhe-Javakheti. From 1355 he served as co-ruler with his father, and upon his father's death in 1360 he ascended to the throne as Bagrat V. In Georgian historical writing, Bagrat V is referred to as "the Great" by the Trapezuntine historian Michael Panaretos⁹, who knew him personally and called him "a distinguished commander". In Armenian literature as well, Bagrat V is mentioned as "the victorious and the mighty". Although Georgia had been economically weakened by the Tatar-Mongol invasions and a tendency toward the fragmentation of the kingdom was gradually emerging, Bagrat V's authority still extended over all of Georgia. The southwestern border of his kingdom (with the Empire of Trebizond) ran along the Makriali valley, Gonio, Adjara, Shavshet-Klarjeti and Meskheta all belonged to Georgia. The city of Ani and its district remained part of Bagrat V's kingdom as before. Dvaleti and Ossetia also recognized Bagrat V's authority.

At the beginning of Bagrat V's reign, the Black Death raged in Georgia. In 1366, its victim was Queen Elena¹⁰, by whom the king had two sons, Giorgi and Constantine. In June 1367, Bagrat V married Ana¹¹, daughter of the Emperor of Trebizond, Jhon-Alexios¹² III, by whom he had a third son, David, and a daughter, Ulumpia. According to some accounts, the king also had an illegitimate daughter name Tamar.

In the final years of his reign, feeling the threat from the East in the form of Timur, Bagrat allied himself with Tokhtamysh¹³ in the struggle against him. The enraged Timur found cause to invade Georgia, and in late autumn of 1386 he swept into the country with his wild hordes. Snow lay on the Caucasian mountains at the time, and Tokhtamysh was in no position to aid Bagrat. The hordes besieged Tbilisi and after six months of fierce and bloody fighting, they broke into the city on November 22, 1386. King Bagrat, Queen Ana and his son David were taken captive. The Mongols plundered and then burned the city, seized vast riches and also carried off the famous library of the Georgian kings. The hordes dispatched by Timur continued to pillage and devastate the country in various directions.

Timur demanded that Bagrat convert to Islam. The king resisted for a long time, but ultimately accepted the Hanafi¹⁴ form of Islam, which recognized the primacy of reason over religion and permitted the consumption of alcohol – though not wine. Timur then released the king to return to Georgia, accompanied by a Mongol army of twelve thousand. Bagrat V secretly conspired with his son Giorgi, who carried out his father's instructions precisely and the Mongol army was entirely destroyed. Naturally, Bagrat expected retribution from Timur and began intensive preparations to face the formidable enemy. The population took refuge in the mountains, the army was readied and the fortresses were well strengthened.

⁸ David IX (d. 1360) – King of Georgia from 1346 to 1360, son of Giorgi V the Brilliant.

⁹ Michael Panaretos – a high-ranking official at the court of the Emperor of Trebizond, Alexios III Komnenos.

¹⁰ Helene (d. 1366) – Queen of Georgia, the first wife of King Bagrat V. Historical sources do not provide information about her origin. One theory suggests that she may have been the daughter of Basil, Emperor of Trebizond. Helene (of the Grand Komnenoi) is believed to have died in 1366 during the Black Death epidemic.

¹¹ Anna Komnene – born April 6, 1357, in Trebizond. The second wife of King Bagrat V of Georgia. Queen of Georgia from 1367 to 1393, mother of David and King Giorgi VII.

¹² Alexios III Megas Komnenos – born October 5, 1338, died March 20, 1390. He was Emperor of the Empire of Trebizond from 1349 until his death.

¹³ Tokhtamysh (d. 1406) – Khan of the Golden Horde from 1380 to 1395 and Khan of the Tyumen Khanate from 1400 to 1406, a descendant of Jochi, the eldest son of Genghis Khan.

¹⁴ The Hanafi madhhab – one of the four schools of jurisprudence in Sunni Islam. It was founded by Abu Hanifa and developed by his students, Abu Yusuf and Zuhair ibn al-Hudhayl, as well as Muhammad al-Shaybani.

In 1387, Timur invaded Georgia for a second time. Despite fierce resistance, the Georgians were defeated. However, Timur did not advance further into the country, as he had vast territories in Iran yet to subdue, and moreover he learned that Tokhtamysh had invaded Azerbaijan, which forced him to leave Georgia. In 1393, Bagrat V the Great died.

Giorgi VII

After the death of Bagrat the Great, his heir Giorgi VII (1393-1407), son of Bagrat V and Helena Komnene¹⁵, ascended to the royal throne.

Even during his father's lifetime, he governed various regions of Georgia and is referred to as king from this period in historical sources. During Giorgi's reign, between 1394 and 1403, Tamerlane invaded Georgia seven times.

Tamerlane's first two invasion coincided with the reign of King Bagrat V. Six devastating invasions fell upon Giorgi VII, who fought the countless enemy with great courage and dedication.

Giorgi VII united the peoples of the South Caucasus (Georgians, Armenians, Azerbaijanis and others) to fight against Tamerlane. He exploited the conflict between the Golden Horde and Tokhtamysh against Tamerlane. In the final years of his life, Tamerlane was forced to reckon with Giorgi's army and sought to avoid direct confrontation through peace agreements, which also served Giorgi VII's interests.

In the spring of 1394, Tamerlane approached southern Georgia and sent four commanders with an army of 40.000 to raid Samtskhe-Saatabago. The army returning from Samtskhe joined Tamerlane's main forces on the Koli plain. The purpose of the Samtskhe campaign appears to have been the acquisition of plunder and the preparation of the main army for a new, larger campaign, which took place in the autumn of the same year in the Aragvi valley under Tamerlane's personal command.

On September 13, 1349, Tamerlane set out from the Koli plain with a great army, passing through Trialeti and Lower Kartli toward the Aragvi valley. Along the way, he looted and slaughtered the population. Tamerlane's apparent goal was to seize the Dariali Pass in order to definitively cut off the possible entry of his enemy Tokhtamysh, Georgia's ally, into the country. Due to force resistance from the mountainpeoples, Tamerlane was unable to take Dariali. In the spring of 1395, Tamerlane crossed into the North Caucasus via the Derbent route.

In 1399, Giorgi VII allied with Ahmad Jalayir, who was fighting against Tamerlane. At the request of King Ahmad Jalayir¹⁶, the Georgians rescued his son Tahir from the fortress of Alinja¹⁷, which was besieged by Tamerlane. To mark this event, Giorgi and Ahmad jointly minted silver coins. That same autumn, Tamerlane came to the South Caucasus and encamped on the Karabakh plain. He selected three elite warriors from every ten in his army, assembling a force of 10.000, to which the armies of Shirvan and Shaki were added. This great army invaded Heret-Kakheti, known in Persian sources as the Khimshia Gorge. The purpose of this campaign was likely the acquisition of plunder and provisions.

In the spring of 1400, Tamerlane marched toward Georgia and encamped at the border. He sent an envoy to King Giorgi VII demanding submission and the surrender of Prince Tahir, Threatening to devastate Georgia if refused: "I am your king... come to me, make peace with me and I will grant you great gifts and bestow great honor upon you. But if you don't submit to me, I will command my armies and utterly devastate your entire land". According to Persian sources, King Giorgi gave the envoy a "harsh reply". According to the Georgian Chronicle (Kartlis Tskhovreba), Giorgi declared to the envoy: "I am no lesser than you, nor are you capable of

¹⁵ According to the Georgian Chronicle ("Kartlis Tskhovreba", "Life of Kartli"), Elena was survived by two sons, George and David.

¹⁶ Ahmad Jalayir (? – d. 1410) – the last representative of the Jalayirid dynasty. Ahmad Jalayir's son Tahir took refuge in Georgia for a time; in 1399, he was liberated from the fortress of Alinja, which had been surrounded by the forces of Timur (Tamerlane), by the Georgian army.

¹⁷ The Fortress of Alinja – in Armenian (Anjaki, also Anariki, meaning "impregnable") is located in Azerbaijan, on the right bank of the Alinja River, near the city of Julfa.

destroying my country, and since it has been said – if this matter is not complied with, let him be deemed a woman and not a man”.

Giorgi’s “bold” reply naturally enraged the proud Tamerlane greatly. He invaded Georgia with his entire vast army, his goal being the total destruction of Georgia.

After Tamerlane’s departure from Georgia, King Giorgi moved into eastern Georgia and began restoring order to domestic affairs.

In 1401, Tamerlane’s armies approached Georgia’s borders from the east and encamped at Shamkor. Giorgi VII sent his brother, Prince Constantine, as an envoy to Tamerlane at Shamkor, bearing great gifts and proposing a peace agreement on the king’s behalf. Under the peace terms, Georgia undertook to pay tribute and provide a certain number of troops. In return, Tamerlane pledged security for Georgia. The truce was concluded in September 1401. In the spring, Tamerlane’s great army marched toward the Ottoman Empire. Along the way, it besieged the fortress of Tortum¹⁸, which was defended by around 200 Georgian garrison soldiers. After five days of fighting, the fortress was taken and destroyed, and the defenders were killed.

In the spring of 1403, Tamerlane again marched toward Georgia and encamped at Kars. Tamerlane’s historian Nizam-ad-Din¹⁹ Shami cited the non-fulfillment of the 1401 truce as the reason for this campaign. Tamerlane ordered his loyal vassal, Shirvanshah Sheikh Ibrahim²⁰, to attack Georgia from the east.

In this situation, George VII again attempted to avert the invasion through negotiations. He again sent his brother Constantine as an envoy with appropriate gifts. But Tamerlane refused to negotiate and rejected the gifts, sending the king this message: “If you wish your land to be spared, come to me, convert to Islam – and if you convert, I will not even demand tribute from you... and if you do not convert, pay my tribute... and I will give you this land; and just as I released the Emperor’s son, so too I will do you no harm and release you in peace, for he was also of your faith”.

King Giorgi was trying to buy time so that the people could harvest and store the crops. Tamerlane gave no such opportunity. He swiftly invaded Georgia, entered Lower Kartli and besieged the fortress of Birtvisi in the Algeti valley. The garrison soldiers, trusting in the fortress’s impregnability, failed to exercise the necessary caution. The besiegers took advantage of this – they hauled a rope ladder up the steep cliff, and 33 fighters climbed into the fortress by ladder, managing to open the gate of the fortress wall, through which the besiegers poured in. The Georgians fought to the last, the majority perished. Tamerlane handed Birtvisi²¹ and its surroundings over to one of his commanders and ordered the area to be cleansed of Christians. This occurred on August 12, 1403.

Tamerlane decided to finally uproot Georgia and moved westward. The roads leading through Imereti are mountainous and covered with forests. Amid fierce resistance from the population, the enemy army advanced slowly. Along the way, they destroyed many villages, churches and monasteries, orchards and vineyards, and more. The campaign in Imereti, begun in September, lasted until December. There was also the risk of the mountain passes through Imereti being blocked. Taking all of this into account, Tamerlane was forced to cease fighting on December 12.

Tamerlane began to consider making peace and effectively emerged as the initiator of a truce. He let the Georgian commanders led captive in his camp know that he would not oppose a peace agreement if King Giorgi requested one. Upon receiving this news, King Giorgi sent envoys to Tamerlane with great gifts – a thousand gold coins minted in Tamerlane’s name, a thousand horses and precious fabrics. As a result, a truce was con-

¹⁸ Tortum — a province in the southwestern part of historical Georgia, currently on the territory of Turkey. The ruins of Tortum Fortress have survived on the middle course of the Tortum River, near the present-day village of Tortumkale. Timur ravaged Tortum Fortress in 1401.

¹⁹ Nizam ad-Din Abd al-Vasi Shami – (died 1431) a Persian chronicler, author of the work “Zafar-nama” (“Book of Victories” in Persian). Chronicles of Timur’s reign, compiled in 1404.

²⁰ Sheikh Ibrahim I – (1382-1417) – ruler of Shirvan, founder of the third dynasty of the Shirvanshah of Derbent. He saved the country from Timur’s invasions.

²¹ Birtvisi – a fortress in historical Lower Kartli (Kvemo Kartli), in the Algeti gorge (present-day Tetrtskaro Municipality). Located 6-7 kilometers east of Partskhisi.

cluded in 1403, under which King Giorgi undertook to pay tribute and provide auxiliary troops. After the truce was concluded, Tamerlane led his army out of Imereti and headed eastward. Along the way, despite the truce, he pillaged Tbilisi and its surroundings.

In 1405, Tamerlane died in the city of Otrar²². After this, Giorgi VII moved into eastern Georgia and drove out the garrisons installed by Tamerlane from the fortresses. Under Giorgi's leadership, the Georgians defeated the Timurid army and raided Nakhchivan and Ganja, even reaching Tabriz. The Georgians then withdrew from Nakhchivan and Ganja and these cities were taken by Giorgi VII's ally, the Shirvanshah.

After Tamerlane's hordes, the southeastern borders of the Kingdom of Georgia were threatened by the Kara Koyunlu²³ Turkoman tribes. In 1407, Giorgi VII marched into Armenia to repel the new enemy's advance into the devastated and weakened country and died heroically in battle against the Turkomans. King Giorgi VII was buried in Svetitskhoveli, whose dome had been destroyed.

Ahmad Jalayir

Ahmad's date of birth is unknown. He died in 1410. He was the fourth son Sheikh Uvays of the ruling Jalayirid dynasty. During the reign of his elder brother Hussein (1374-1375), he served as governor of Basra. In 1382, he rebelled against his brother Hussein, captured the capital Tabriz and ordered his brother's execution. After prolonged struggles with his remaining brothers, he became ruler of the entire state in 1384. In 1385, he fought against Tokhtamysh²⁴, Khan of the Golden Horde²⁵, whose army invaded the South Caucasus, Iran and Azerbaijan via the Debent and Dariali routes and mercilessly devastated his capital Tabriz in 1386. At the same time, he became embroiled in lengthy wars with Tamerlane, who had invaded Iran and planned to fight against him together with Georgia.

After Tamerlane's departure in 1387, the territory of Azerbaijan was seized by the Kara Koyunlu Turkomans under the leadership of Kara Muhammad.

In 1393, Tamerlane also took Baghdad, Ahmad's second capital. Ahmad's wives and son were taken captive, while Ahmad himself fled to Egypt. With Egyptian assistance, he managed to return to Baghdad and retain power for several years, partly with the help of the Turkoman ruler Kara Yusuf²⁶, who aided him in fighting against Tamerlane and his own rebellious subjects. Only in June 1401 did Tamerlane conquer Baghdad a second time. Ahmad had left the city earlier and set out with Kara Yusuf, first to Syria and then to Asia Minor.

During the war between Tamerlane and Bayezid²⁷, Ahmad seized the opportunity to take Baghdad once more, but was soon forced to cede it to his ally Kara Yusuf and seek refuge in Syria, where his adversary followed him after Abu Bakr, Tamerlane's grandson, took Baghdad. In Syria, Ahmad and Kara Yusuf were imprisoned and released only after Tamerlane's death in 1405.

Within a short time, Ahmad managed to reclaim his state, but in subsequent years was driven out by Abu Bakr, who was himself then expelled by Kara Yusuf. In 1410, Ahmad Jalayir was defeated in Battle near Tabriz and killed the following day.

Historical sources describe Ahmad as a cruel, greedy and treacherous despot, yet also a brave warrior and patron of scholars and poets. There are accounts that he himself wrote poetry in Azerbaijani, Arabic and Persian, and also authored several works on music.

²² Otrar – also known as Farab, is a ghost city in Central Asia, located along the Silk Road in Kazakhstan.

²³ Kara Koyunlu (Turkish: "Black Sheep"; kara – black, koyun – sheep; hence found in Persian sources as Karabagh; named after the black sheep depicted on their banner) – a confederation of nomadic Oghuz Turkic tribes, led by the Baharlu tribe.

²⁴ Golden Horde (Jochi's Ulus) – a feudal state established in the lower Volga region in the 1240s.

²⁵ Toqtamish, died 1406 – Khan of the Golden Horde from 1380 to 1395, Khan of the Tyumen Khanate from 1400 to 1406. A descendant of Jochi, the eldest son of Genghis Khan.

²⁶ Kara Yusuf – Abu Nasr Kara Yusuf ibn Muhammad (died 1420), commander-in-chief and ruler of the Black Sheep state (Kara Koyunlu).

²⁷ Bayezid – Bayezid I (1389-1402), the fourth ruler and second sultan, son of Sultan Murad I.

Sheikh Uvays

Sheikh Uvays – Jalayir was the ruler of Jalayirid Iraq and Armenia (1356-1374), son of Hasan Buzurg²⁸ and the Chobanid Dilshad Khatun.

Shortly after Sheikh Uvays succeeded his father Hasan Buzurg on the throne, the old enemies of the Jalayirids – the Chobanids – were conquered by the Golden Horde in 1357 under Janibeg²⁹ of the Juchids. Melik Ashraf³⁰ was executed and Azerbaijan was subdued. After the departure of Janibeg and subsequently his son Berdi Beg³¹ from Azerbaijan, Sheikh Uvays, who had himself acknowledged the sovereignty of the Golden Horde, conceived of appropriating the former Chobanid lands for himself, even as Melik Ashraf's former emir Akhijuk³² strove by every means to retain the region for the Mongols. Sheikh Uvays conquered the region in 1360 and could boast of Tabriz, in addition to Baghdad, as one of the great cities under his control.

During his reign, Sheikh Uvays sought to expand his territories into Persia. He became involved in the struggle for power among the Muzaffarids³³, supporting Shah Mahmud³⁴ against Shah Shuja³⁵. Mahmud Shah married one of Uvays's daughters around 1363 and received assistance in capturing Shiraz. In 1364, Sheikh Uvays ceased fighting against the Shirvanshah³⁶ Kay Kawus, but was compelled to reassert his authority due to a rebellion launched by Khawaja Mirjan, the governor of Baghdad. In 1364, Sheikh Uvays launched a campaign against the Turkoman tribes of the Kara Koyunlu³⁷ (Black Sheep), defeating their leader Bayram Khawaji³⁸ near Mush³⁹. He then defeated the Shirvanshah, who had previously managed to attack Tabriz twice. Seeking expansion eastward, he fought against Amir Wali⁴⁰, ruler of Astarabad⁴¹ and defeated him at the city of Rey⁴². Following the death of his brother, Amir Zahid, in the city of Ujan⁴³, he was compelled to return. The governorship of Ray was entrusted to Qutlugh Shah, who was replaced two years later by Adil Agha. Owing to his military campaigns, Sheikh Uvays Jalayir spent a considerable amount of time in Persia. He died in Tabriz in 1374, although Baghdad had always remained his capital. Sheikh Uvays was succeeded by his son, Sheikh Hasan Jalayir⁴⁴.

²⁸ Hasan Buzurg — Taj ad-Din (died 1356), the first ruler (sultan) of Iraq and Iran from the Jalayirid dynasty. He was the son of Hasan, who governed Khorasan under the name of the Hulaguids. In 1324, Hasan Buzurg married Choban Baghdadkhatun, but Ilkhan Abu Sa'id took his wife away. Hasan Buzurg was imprisoned, then appointed naib (viceroy) of Rum in 1333. After Abu Sa'id's death (1335), Hasan Buzurg eliminated his rivals and seized power in Baghdad in 1340. His heir was his son Uvays.

²⁹ Janibeg — (died 1357), Khan of the Golden Horde. Third son of Uzbek Khan, Khan of the Golden Horde (1342–1357). Through successful campaigns against the Chobanids of Persia, he annexed Azerbaijan, causing the Golden Horde to reach its maximum extent, incorporating Western Siberia, the Bulgar Ulus (middle Volga region), the White Horde (Kazakhstan, Khwarezm), the Blue Horde (Kuban, Don, Crimea), the Caucasus Ulus, and Azerbaijan; parts of Russian territories were also in political dependence.

³⁰ Malik Ashraf — al-Malik al-Ashraf, son of Temürtash, naib of Ulus Hulagu's Bekhtarbe and Azerbaijan (1343-1353), Sultan of Azerbaijan (1353-1357).

³¹ Berdi Beg Khan Muhammad — a Chinggisid, eighth Khan of the Golden Horde (1357–1359). Son and heir of Janibeg.

³² Ahijuk — a slave of Malik al-Ashraf, Sultan of Azerbaijan (1357–1359).

³³ Muzaffarids — a Persian dynasty of Arab origin, which ruled Khorasan in the 14th century following the fall of the Mongol Ilkhanate.

³⁴ Shah Mahmud ibn Muhammad Qutb ad-Din — Sultan of Fars and Kerman 1358–1364, Sultan of Isfahan 1356–1375.

³⁵ Jalal ad-Din Shah Shuja — (died 1384), ruler (1358-1384) of Kerman, Fars, and Isfahan, of the Muzaffarid dynasty.

³⁶ Shirvan — also Sharvan or Shervani, is a historical region in the eastern Caucasus stretching along the western shores of the Caspian Sea and the Kura River, located on the Shirvan Plain.

³⁷ Black Sheep Turkmen (Kara Koyunlu) — a confederacy of nomadic Oghuz Turkic tribes under the leadership of a clan of the Shi'ite Turkmen Iye tribe. It existed in the 14th–15th centuries in the Near East, on the territories of present-day Azerbaijan, Armenia, Iraq, northwestern Iran, and eastern Turkey.

³⁸ Bayram Khoja-beg (? – 1380) — the first beg of the Kara Koyunlu (1351-1380), who created a Turkmen tribal confederate state. He ruled large territories, including Azerbaijan, Georgia, and Armenia. From approximately 1374 to 1468, parts of northwestern Iran, eastern Turkey, and northeastern Iraq were also under control.

³⁹ Mush — a city in Turkey, the capital of the province of the same name.

⁴⁰ Amir Wali — was the ruler of Astarabad and Mazandaran from 1356 to 1366, and again from 1374 to 1384. During his comparatively lengthy reign, conflicts with the Sarbadars and the Jalayirids prevailed. The conflicts ended only after Timur's appearance in eastern Persia.

⁴¹ Astarabad — present-day (Gorgan, meaning "Land of the Wolf") a city in Iran, the administrative center of Golestan Province. Located in the north of the country, 30 kilometers east of the Caspian Sea coast.

⁴² Ray — a city in northern Iran, in Tehran Province, known in ancient times as Arsakia. Located 10 kilometers south of Tehran.

⁴³ Ujjan (Armenian: Ույան) — a village in Armenia, in the Aragatsotn Province. Located at an altitude of 1,150 meters above sea level.

⁴⁴ Sheikh Hasan Jalayir — died October 9, 1374; was the eldest son of Sheikh Uvays Jalayir. He succeeded to the throne after his father's

Sheikh Uvays, like Ahmad Jalayir, minted three types of low-weight coins in Georgia. Two coins were struck in Tbilisi and both bear traces of a date. A new type of coin has also recently been discovered, struck in Akhaltsikhe⁴⁵ (in Samtskhe-Javakheti), though no date is legible on this coin either. The date of minting can be estimated from 1364 onward, when Sheikh Uvays defeated the Kara Koyunlu leader Bayram Khwaja and drove him from the occupied territories, during the atabeg period of Beka II Jakeli⁴⁶ (1361-1391).

Amir Timur

Timur (iron), whose real name was Khoja-Ilgari and later known as Timur Gurkan, is historically known as Amir Timur and also as Tamerlane (Timur the lame). He was born on April 9, 1336, and was a representative of the Chagatai Turkicized Mongol tribe, son of Taraghai Beg⁴⁷ and Tekina Khatun⁴⁸. He served as the Amir of Central Asia (1370–1405) and died on February 17–18, 1405, in the city of Otrar⁴⁹.

Amir Timur was not a direct descendant of Genghis Khan; for this reason, he could not receive the title of Khan and was content with the title of Amir (general). From 1372 to 1388, he conducted affairs in the name of the puppet Chagatai Khan, Suyurghatmish. After the Khan's death, he ruled in the name of his son Muhammad Khan⁵⁰. On coins, he placed his own name alongside those of the puppet khans. Even after the death of Mahmud Khan (1402), Timur continued to mint coins in his name, as no one had been installed as a puppet khan after Mahmud's death.

Tamerlane participated in feudal internal wars among small feudal states with the idea of unifying them, where he distinguished himself and in 1362 became the ruler of a vilayet⁵¹. In 1356, he married Oljay Turkan Khanim⁵², the only sister of Husayn⁵³, the ruler of Balkh⁵⁴ and Samarkand⁵⁵. In 1362, he was wounded in the foot and became lame. As a result, the Tajiks nicknamed him "Tamerlane", meaning "Timur the lame".

Tamerlane, together with Husayn, led a feudal army and began a struggle between Moghulistan⁵⁶ and Ayn for power. In 1370, Tamerlane gained the title of Amir and solely governed Mawarannahr⁵⁷ in the name of the Chinggisids.

Tamerlane's policy was directed, on the one hand, toward the unification of Central Asia, and on the other, toward wars of conquest – by will or by force. His state was a confederation of feudal dominions. His army, modeled on the military experience of Genghis Khan, was based on a system of tens, a military structure still used in modern armies today.

Around 1360, Timur gained recognition as a military leader whose forces consisted mainly of representa-

---

death. His reign proved extremely short-lived. Hasan was never popular among the people. Shortly after ascending the throne, he was executed by his amirs, who placed his brother Hussein on the throne.

⁴⁵ Irakli Paghava, Pavle Chumburidze, Goga Gabashvili. Journal ONS N234. Winter 2020. Aghbuga I the Great, Shaykh Uways Jalayir and Bagrat V: The Numismatic Triangles.

⁴⁶ Beka II, Jakeli (died 1391), ruler of Samtskhe-Javakheti, Atabeg 1361-1391 (according to Vakhushti Batonishvili), eldest son of Qvarqvare I. During Timur's first invasion, Beka II defected from the Georgian King Bagrat V and surrendered to the enemy.

⁴⁷ Taraghai – Mahmud Taraghai was a warrior and minor landowner, a representative of the Turkicized Mongol tribe of Barlas.

⁴⁸ Tekina Khatun – The origins of Amir Timur's mother are not entirely clear. Ibn Arabshah suggests that Tekina was a descendant of Genghis Khan.

⁴⁹ Otrar – Also known as Otirari, Tarbandi, Turari, and Faraba. One of the greatest cities in Central Asia. Its ruins remain in the Otrar district of the Turkestan Region of Kazakhstan.

⁵⁰ Sultan Mahmud Khan (died 1402) – The last Khan of the Western Chagatai Khanate (1384-1402). He was the son of Suyurghatmish.

⁵¹ Vilayet – A large administrative-territorial unit.

⁵² Oljay Turkan Khanim – Tamerlane's second wife and the only sister of Amir Husayn.

⁵³ Husayn (died 1370) – Birth year unknown; according to historical sources, the son of Amir Musli. He was the grandson of Qazaghan (1346–1358) of the Chagatai Ulus, who held the title of Amir because he was not a descendant of the Chinggisids (killed in 1358).

⁵⁴ Balkh (Vazirabad) – A city in Afghanistan, in the province of the same name. Located on the right bank of the Balkh River.

⁵⁵ Samarkand – The second-largest city in Uzbekistan and the administrative center of the Samarkand Region.

⁵⁶ Moghulistan – (The Ulus of the Moghuls, the Ulus of Jete, Mamlakat-i Moghulistan). A state formed in the 14th century on the territory of southeastern Kazakhstan and Kyrgyzstan (Eastern Turkestan), as a result of the disintegration of the Chagatai Ulus.

⁵⁷ Mawarannahr – Literally "the land beyond the river". Also known as Transoxiana and Fararud. A historical region in Central Asia, in the Samarkand-Bukhara region, between the Amu Darya and Syr Darya rivers.

tives of Turkic tribes. He participated in major campaigns in Transoxiana⁵⁸ (Mawarannahr) alongside the Khan of the Chagatai⁵⁹ Khanate. He invaded Khorasan at the head of thousands of cavalries. This was his second military expedition, which he led, and its success led to subsequent campaigns, including the subjugation of Khwarezm and Urgench.

After the assassination of Qazaghan⁶⁰, a dispute arose among many claimants to sovereign power. Tughlugh Timur⁶¹, from Kashgar, the Khan of the Eastern Chagatai Khanate and another descendant of Genghis Khan, became involved in this struggle. Timur was sent to negotiate with them, but instead joined them and was rewarded with Transoxiana. Around this time his father died, and Timur became ruler of the Barlas. Later, Tughlugh attempted to install his son Ilyas Khoja⁶² as ruler over the Transoxianans, but Timur stopped this invasion with a small force.

In 1388, he captured Khwarezm and destroyed its capital, Urgench⁶³. In 1398, he invaded India and captured Delhi. In 1400, he began a war against the Ottoman Empire. In 1402, at the Battle of Ankara, he defeated Sultan Bayezid I.

In 1404, he launched a campaign against China, but this campaign was halted by Tamerlane's death in the city of Otrar in 1405.

At that time, Amir Timur's state included, in addition to Mawarannahr, Khwarezm, and Khorasan: Iran, Punjab, and Transcaucasia. Tamerlane's campaigns were marked by terrible cruelty, destruction, and bloodshed. Timur fought against everyone – Christians and Muslims alike. He created a gigantic state that soon fell apart after his death. Amir Timur was also considered a great patron of art and architecture; from conquered lands he brought to Samarkand painters, architects, writers, poets, the finest craftsmen and artisans – a city he had devastated during his invasions and later chose as the capital of his empire. He interacted with great intellectuals such as Ibn Khaldun⁶⁴.

According to scholars, approximately 17 million people perished in Tamerlane's military campaigns, which at the time constituted roughly 5% of the world's population.

Tamerlane invaded Georgia eight times between 1386 and 1403, with his primary demand being the conversion of the king and the nation to Islam. He inflicted enormous damage on the Georgian state and the subsequent development of the Georgian people.

Ilkhan Oljeitu (Ghiyath al-Din Muhammad Khudabanda)

Oljeitu, known in Arabic **أولجيتو** and also by the Persian name: Muhammad Khudabanda – **محمد خدابنده** meaning "servant of God" or "worshiper of God" – was the eighth ruler of the Ilkhanate (1304–1316). In Iran, in Tabriz, his name was Zilziti, which in Mongolian means "the blessed". Oljeitu was the third son of the Ilkhanid ruler Arghun Khan⁶⁵, the brother and successor of Mahmud Ghazan⁶⁶. He was the eighth Ilkhan of the Hulaguid state (the fifth heir of Genghis Khan) and the grandson of Hulagu⁶⁷, the founder

⁵⁸ Transoxiana – (Mawarannahr), also known as Fararud or Wararud. An ancient historical and geographical region in Central (Middle) Asia.

⁵⁹ Chagatai (Chagataids) – The name for the population of Mawarannahr from the second half of the 13th century to the second half of the 14th century.

⁶⁰ Qazaghan – (killed 1358) Ruler of the Chagatai Ulus (1346–1358). He held the title of Amir because he was not a descendant of Genghis Khan.

⁶¹ Tughlugh Timur – (Toqlugh Temur). Khan of the Chagatai Ulus in 1360–1363. Temporarily restored the unity of the state.

⁶² Ilyas Khoja – (died 1368) Was Khan of Transoxiana (1363) and Khan of Moghulistan (1363–1368).

⁶³ Urgench (or Urganj) – A city in Uzbekistan, the administrative center and largest city of the Khorezm Province.

⁶⁴ Ibn Khaldun – Abu Zayd Abd al-Rahman ibn Muhammad al-Hadrami, better known as Ibn Khaldun (May 27, 1332 – March 17, 1406). An Arab Muslim philosopher and social thinker.

⁶⁵ Arghun Khan (b. 1258, Bailaqa – d. March 10, 1291, Bağçe, Arran) – the fourth Ilkhan of the Hulaguid state (1284–1291). Grandson of Hulagu, eldest son of Abaqa Khan.

⁶⁶ Mahmud Ghazan (b. November 5, 1271, Abeskun, Mazandaran – d. May 17, 1304, Qazvin) – the seventh ruler of the Ilkhanid (Hulaguid) dynasty in Iran, reigning 1295–1304. He converted to Islam and declared it the state religion.

⁶⁷ Hulagu Khan (b. 1217 – d. February 8, 1265, Maragha, Iran) – founder of the Hulaguid dynasty and state, son of Tolui, grandson of Genghis Khan, younger brother of the Great Khans Kublai and Möngke.

of the Ilkhanate.

In 1289, Oljeitu was baptized by his Christian mother, Uruk Khatun, and given the name Nicholas, in honor of Pope Nicholas IV, with whom Arghun had maintained diplomatic contacts. Later, together with his brother Ghazan, he converted to Sunni⁶⁸ Islam. Like his brother, he changed his name as well, adopting the Islamic name Muhammad.

In 1305, in the northwestern part of Iran (present-day Zanjan Province), he resumed construction of the city of Sultaniyya, which had been founded by Arghun Khan. The city soon became the summer capital of the Hulguids, while Baghdad remained the winter capital. Construction of the city was completed in 1313. Its main jewel was the Mausoleum of Oljeitu, built during the Ilkhan's own lifetime.

After his brother Ghazan's accession to the throne, he was appointed viceroy of Khorasan. Despite being designated as Ghazan's heir from 1299, upon receiving news of his death, Oljeitu sought to neutralize potential rivals to the throne. The first such action was taken against the son of Gaykhatu, who was killed by Oljeitu's envoys on May 30, 1304. Another powerful emir, Horqudak, was captured and executed.

Upon ascending the throne, his full royal title was Ghiyath al-Din Muhammad Khudabanda Oljeitu Sultan. After his accession, he made several appointments: for example, he bestowed upon Qutlugh Shah the position of commander-in-chief of the Ilkhanid army, and appointed Rashid al-Din⁶⁹ and Sa'd al-Din Savaji as his viziers on July 22, 1304. He placed Aziz al-Din, the son of Nasir al-Din Tusi⁷⁰, at the head of the Maragha Observatory as his father's successor. Another political decision, on April 21 of the same year, was the liberation of the city of Kerman from the Qutlugh-Khanids⁷¹ by Qutb al-Din Shah Jahan⁷². On June 27, 1305, Oljeitu Sultan appointed his father-in-law and uncle Irinchin as viceroy of Anatolia.

In 1312, a significant change in administration occurred when Oljeitu's vizier Sa'd al-Din Savaji was arrested on charges of corruption and executed on February 20, 1312. He was soon replaced by Taj al-Din Ali Shah, who would head the Ilkhanid civil administration until 1323. Another victim of the purge was Taj al-Din Avaji, a follower of Sa'd al-Din. Oljeitu eventually launched a campaign against the Mamluks, in which he proved unsuccessful.

After many wars, political upheavals, defeats, and victories, Oljeitu died in the city of Sultaniyya on December 17, 1316, having reigned for twelve years and nine months. After Oljeitu's death, his vizier Rashid al-Din Hamadani was accused of having poisoned Oljeitu and was executed. Oljeitu was succeeded as Ilkhan Sultan by his son Abu Sa'id.

Oljeitu and the Ilkhanate had a profound impact on Georgia and the Caucasus as a whole during this period: trade routes were disrupted, the taxation system was changed, rules for the conscription of auxiliary troops were established, religious practice was restricted, and numerous minor regulations hampered the development of the state and caused public discontent. There was a major impact on monetary issuance – in the Georgian mints known to us, such as Tbilisi, Akhaltsikhe, Qaraghaji, and Ani, national coinage was barely minted.

If we examine this period in its entirety, we see that the Mongol and pro-Mongol political entities – including the Turkmen ulus confederations – had no desire whatsoever for construction or development; their activities did not go beyond collecting taxes and temporarily seizing lands for pasture. Amid this Mongol chaos, only the Ilkhanids and the Mughals created centralized states, which Tamerlane relentlessly fought against and

⁶⁸ Sunnism – the main branch of Islam, considered orthodox. Sunnis form the majority in countries where Islam is practiced (with the exception of Iran, southern Iraq, the former Yemen Arab Republic, Azerbaijan, and the highlands of Tajikistan). The imam-caliph of the Muslim community is elected by formal consensus of the entire community, unlike in Shiism. Sunnism encompasses four religious-legal schools (madhabs) and recognizes Mecca and Medina as holy cities.

⁶⁹ Rashid al-Din – also known as Rashid al-Din Fadlallah Hamadani (1247–1318). He was a statesman, historian, and physician in the Ilkhanid government. He was born into a Persian Jewish family near Hamadan in 1247.

⁷⁰ Nasir al-Din al-Tusi – Muhammad ibn Muhammad ibn al-Hasan al-Tusi (February 18, 1201 – June 26, 1274), better known as Nasir al-Din al-Tusi (or simply Tusi). He was a Persian polymath, architect, philosopher, physician, scientist, and theologian.

⁷¹ Qutlugh-Khanids (also known as the Qutlugh-Khanid dynasty, the Kirmanid dynasty, or later as the Western Liao) – a dynasty of ethnically Khitan origin that ruled over Kerman (present-day Kerman Province, Iran) from 1222 to 1306.

⁷² Qutb al-Din Shah Jahan was the last Qutlugh-Khanid ruler of Kerman.

suppressed. Of Tamerlane it might be said that he had a desire for construction, reflected in the effort invested in Samarkand's architecture – though it should be recalled that years earlier he had twice destroyed and devastated that very city. On the whole, he built nothing significant enough to make one forget the harm he inflicted upon the world.

Description of coins struck by Giorgi VII and their sub-types

In the tables below, you will notice that the coins struck in the names of Giorgi VII and Ahmad Jalayir, as well as those minted independently by King Giorgi, are executed in an extremely crude manner. In some cases, the Arabic inscriptions are applied in mirror image, or one line is engraved correctly while the other is reversed. This circumstance makes it difficult to read the texts on these coins accurately; however, the large number of coins helps in clarifying the inscriptions.

After evaluating the coins of the given hoard, it was established that Giorgi VII, including coins struck jointly with Ahmad Jalayir, minted a total of 12 coin types. Together with the coins present in the hoard, we also present descriptions of three coins that were not part of the hoard's contents but complete these 12 types. We will first describe the coins executed with Georgian letters.

Type I

AR. Giorgi VII (1393-1407), weight 0.82 g., size 20 mm.

OBV. Asomtavruli inscription around an oval frame: “**მეპეტ მეპე გიორგი**”, “Mepet Mepe Giorgi” (“King of Kings Giorgi”).

REV. Arabic inscription: “**لا اله الا الله محمد رسول الله**” “There is no god but Allah, Muhammad is His messenger”.

National Museum of Georgia collection. Inv. No. 3230

Type II

AR. Giorgi VII (1393-1407), weight 0.56 g., size 17-14 mm.

OBV. Asomtavruli inscription: “**გიორგი მეპე**” “Giorgi Mepe” (“King Giorgi”).

REV. Arabic inscription: “**بسم الله**” “In the name of God”.

National Museum of Georgia collection. Inv. No. 3101

Type III

AR. Giorgi VII (1393-1407), Ahmad Jalayir. Weight 0.50 g., size 13.5 mm.

OBV. Arabic inscription: “**مپت مپه گورگی**” “Mepet Mepe Giorgi” (“King of Kings Giorgi”).

REV. Arabic inscription: «السلطان احمد خان» "Sultan Ahmad Khan".

National Museum of Georgia collection. Inv. No. 3099

Type IV

AR. Giorgi VII (1393-1407), weight 0.73 g., size 16.5-15 mm.

OBV. Large dot at the center of an oval rosette, rings to the left and right. Ornament surrounding the oval.

REV. Arabic inscription: «لا اله الا الله محمد رسول الله» "There is no god but Allah, Muhammad is His messenger".

№ 519.

Type V

AR. Giorgi VII (1393-1407), weight 0.78 g., size 15-14 mm.

OBV. Large dot at the center of an oval frame. Indeterminate marks to the left and right. Ornament surrounding the oval.

REV. Arabic inscription: «لا اله الا الله محمد رسول الله» "There is no god but Allah, Muhammad is His messenger".

№ 518

Type VI

AR. Giorgi VII (1393-1407), weight 0.66 g., size 14 mm.

OBV. Arabic inscription: «الله حسي» "King Giorgi."

REV. Arabic inscription within a circle: «ملك كير كي» "God is sufficient for me."

№ 001

Type VII

AR. Giorgi VII (1393-1407) and Ahmad Jalavir. Weight 0.56 g., size 14-13.5 mm.

OBV. Arabic inscription: "السلطان احمد خن ملكه ملك غازي كيركي" "Sultan Ahmad Khan, may his reign be long, King victorious Giorgi."

REV. Arabic inscription: "لا اله الا الله محمد رسول الله" "There is no god but Allah, Muhammad is His messenger."

№ 287

Type VIII

AR. Giorgi VII (1393-1407) and Ahmad Jalavir (1382-1410). Weight 1.08 g., size 13-11.5 mm.

OBV. Arabic inscription: "السلطان احمد خن ملكه ملك غازي كيركي ضرب تيفليس" "Sultan Ahmad Khan, may his reign be long, King victorious Giorgi, struck in Tbilisi."

REV. Arabic inscription: "لا اله الا الله محمد رسول الله" "There is no god but Allah, Muhammad is His messenger."

№ 535

Type IX

AR. Giorgi VII (1393-1407) and Ahmad Jalavir (1382-1410). Weight 0.61 g., size 14 mm.

OBV. Arabic inscription: "ملك غازي كيركي ضرب تيفليس" "King victorious Giorgi, struck in Tbilisi".

REV. Arabic inscription: "السلطان احمد خان" "Sultan Ahmad Khan".

№ 517

Type X

AR. Giorgi VII (1393-1407) and Ahmad Jalavir (1382-1410). Weight 1.08 g., size 15-14 mm.

OBV. Arabic inscription: "السلطان احمد خن ملكه ملك غازي كيركي ضرب تيفليس" "Sultan Ahmad Khan, may his reign be long, King victorious Giorgi, struck in Tbilisi".

REV. Arabic inscription: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ “There is no god but Allah, Muhammad is His messenger”.

№ 516

Type XI

AR. Giorgi VII (1393-1407), weight 0.58 g., size 14-13 mm.

OBV. Arabic inscription within a circle: „الله حسيب“ “God is sufficient for me”.

REV. Arabic inscription: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ “There is no god but Allah, Muhammad is His messenger”.

№ 102

Type XII

AR. Giorgi VII (1393-1407), weight 0.50 g., size 12 mm.

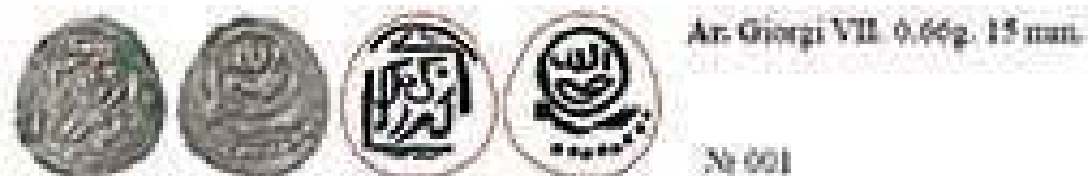
OBV. Arabic inscription at the center of a rosette: „الله حسيب“ “God is sufficient for me.”

REV. Arabic inscription: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ “There is no god but Allah, Muhammad is His messenger”.

№ 279

Giorgi VII (1393-1407)

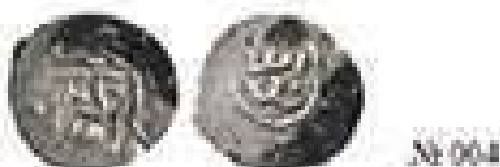
Ar. Giorgi VII. 0.55g. 15 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 14 mm.

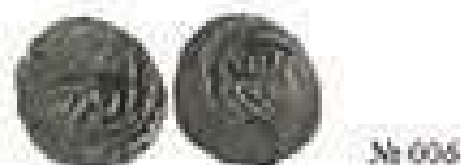
Ar. Giorgi VII. 0.73g. 14.5 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 16 mm.

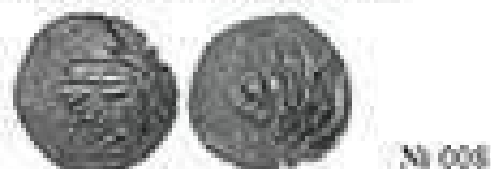
Ar. Giorgi VII. 0.69g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 17 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 15 mm.

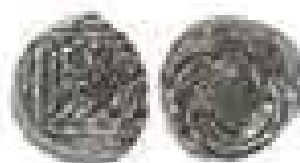

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 15 mm.

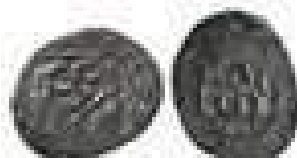
№ 012

Ar. Giorgi VII. 0.36g. 15 mm.

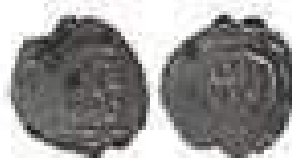
№ 013

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

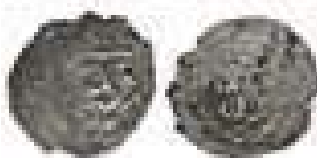
№ 014

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 16 mm.

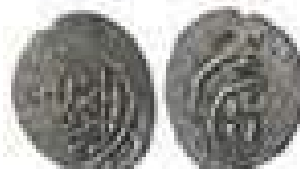
№ 015

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 16 mm.

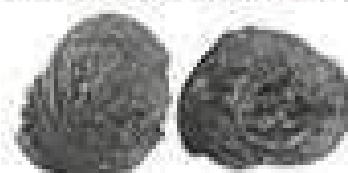
№ 016

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 15 mm.

№ 017

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№ 018

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13.5 mm.

№ 019

Ar. Giorgi VII. 0.65g. 13 mm.

№ 020

Ar. Giorgi VI. 0.66g. 15 mm.

№ 021

Ar. Giorgi II. 0.57g. 14.5 mm.

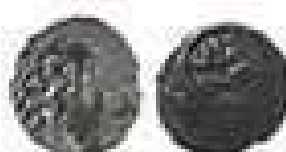
№ 022

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

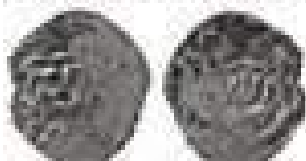
№ 023

Ar. Giorgi VII. 0.42g. 13.5 mm.

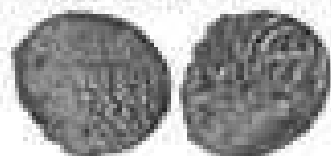
№ 024

Ar. Giorgi VII. 0.46g. 15 mm.

№ 025

An. Giorgi VII. 0.47g. 13.5 mm.

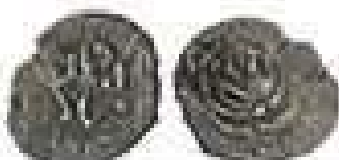
№ 026

An. Giorgi VII. 0.50g. 14 mm.

№ 027

An. Giorgi VII. 0.66g. 15 mm.

№ 028

An. Giorgi VII. 0.55g. 15.5 mm.

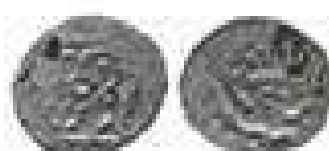
№ 029

An. Giorgi VII. 0.55g. 17 mm.

№ 030

An. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№ 031

An. Giorgi VII. 0.54g. 16 mm.

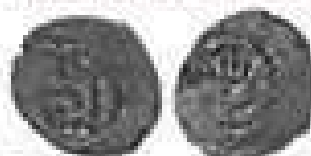
№ 032

An. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

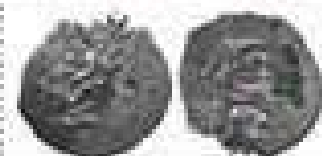
№ 033

An. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

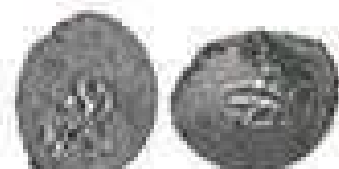
№ 034

An. Giorgi VII. 0.43g. 14 mm.

№ 035

An. Giorgi VII. 0.45g. 15.5 mm.

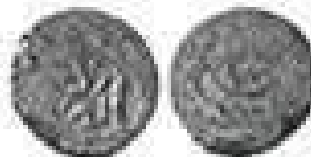
№ 036

An. Giorgi VII. 0.56g. 13.5 mm.

№ 037

An. Giorgi VII. 0.49g. 14 mm.

№ 038

An. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

№ 039

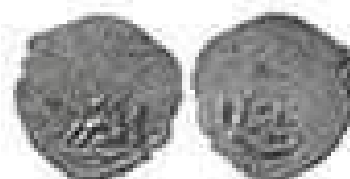

Ar. Giorgi V II. 0.52g. 16 mm.

№ 040

Ar. Giorgi VII. 0.49g. 15 mm.

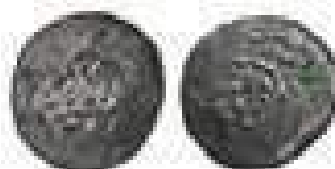
№ 041

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 15 mm.

№ 042

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

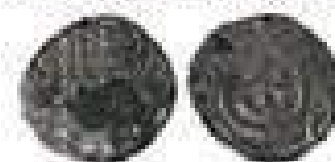
№ 043

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16 mm.

№ 044

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14.5 mm.

№ 045

Ar. Giorgi VII. 0.654g. 16 mm.

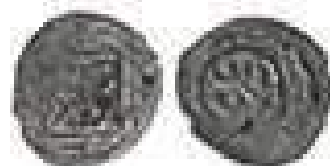
№ 046

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 17 mm.

№ 047

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14.5 mm.

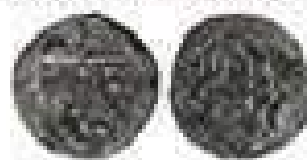
№ 048

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

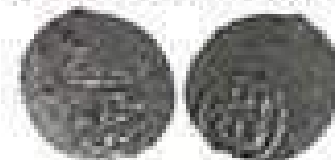
№ 049

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

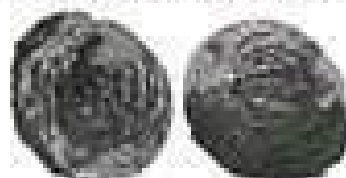
№ 050

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

№ 051

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 16 mm.

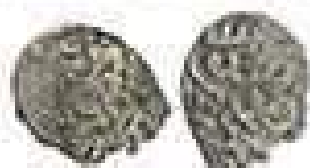
№ 052

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

№ 053

Ar. Giorgi VII. 0.49g. 14 mm.

№ 054

Ar. Giorgi VII. 0.49g. 16 mm.

№ 055

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 14.5 mm.

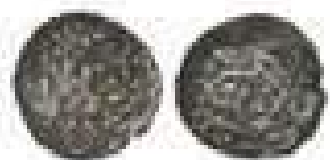
№ 056

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 14 mm.

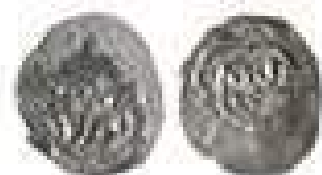
№ 057

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 13.5 mm.

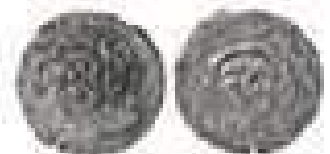
№ 058

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

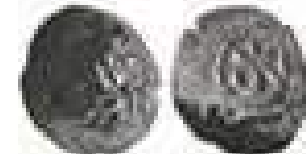
№ 059

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13.5 mm.

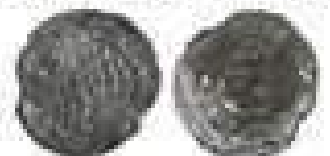
№ 060

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

№ 061

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

№ 062

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

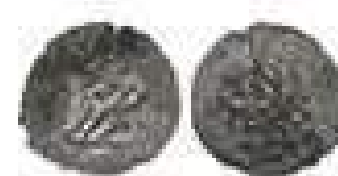
№ 063

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 17 mm.

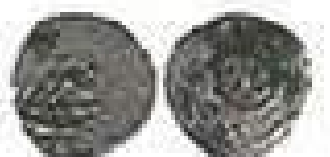
№ 064

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

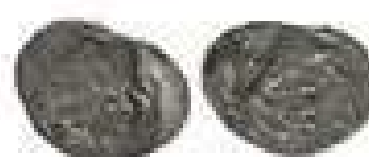
№ 065

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 13.5 mm.

№ 066

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 17 mm.

№ 067

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

№ 068

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

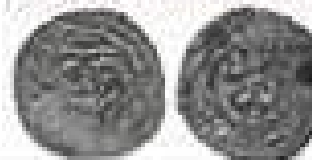
№ 069

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

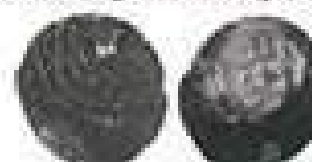
№ 070

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

№ 071

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14.5 mm.

№ 072

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

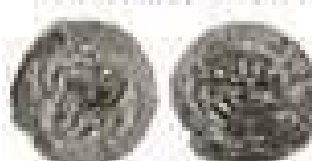
№ 073

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 16 mm.

№ 074

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

№ 075

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

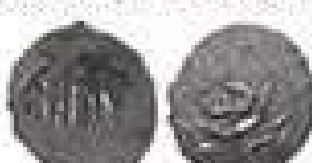
№ 076

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

№ 077

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14 mm.

№ 078

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13.5 mm.

№ 079

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 15 mm.

№ 080

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14 mm.

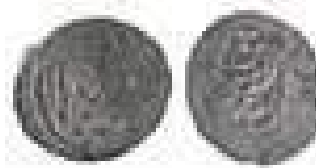
№ 081

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

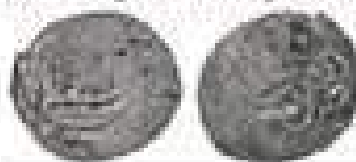
№ 082

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

№ 083

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 15.5 mm.

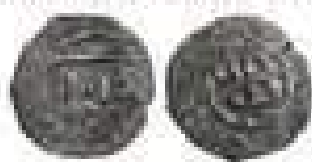
№ 084

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

№ 085

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 13 mm.

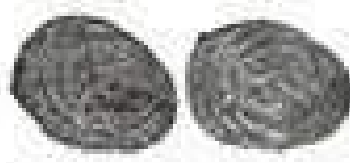
№ 086

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 14.5 mm.

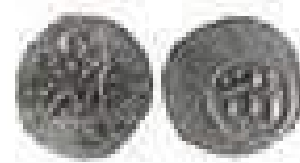
№ 087

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 14 mm.

№ 088

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13 mm.

№ 089

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 16 mm.

№ 090

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 13.5 mm.

№ 091

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14 mm.

№ 092

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 16.5 mm.

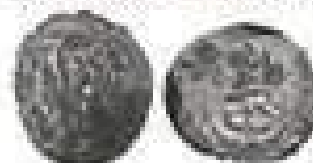
№ 093

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14.5 mm.

№ 094

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14.5 mm.

№ 095

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 13 mm.

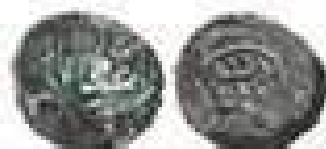
№ 996

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14 mm.

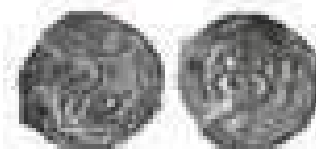
№ 997

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14 mm.

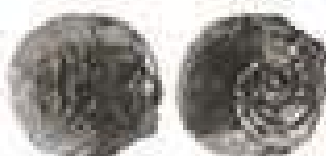
№ 998

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 13.5 mm.

№ 999

Ar. Giorgi VII. 0.67g. 14.5v mm.

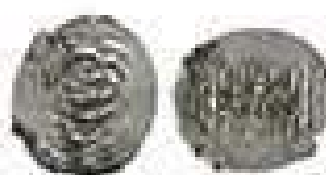
№ 100

Ar. Giorgi VII. 0.43g. 14 mm.

№ 101

Giorgi VII God is my contentment

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14.5 mm.

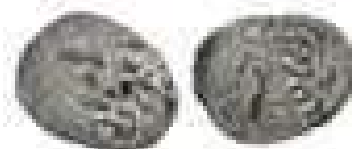
№ 102

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 13 mm.

№ 103

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14.5 mm.

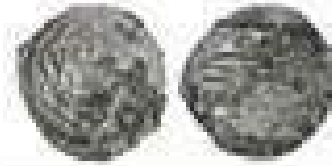
№ 104

Ar. Giorgi VII. 0.89g. 15 mm.

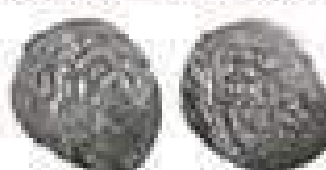
№ 105

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 14 mm.

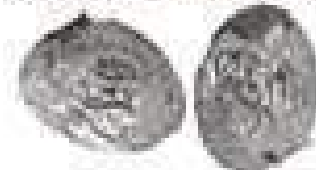
№ 106

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 15.5 mm.

№ 107

Ar. Giorgi VII. 0.65g. 15 mm.

№ 108

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 13.5 mm.

№109

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14.5 mm.

№110

Ar. Giorgi VII. 0.67g. 15 mm.

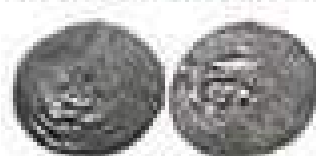
№111

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 16 mm.

№112

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 14 mm.

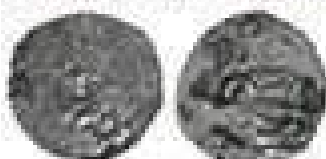
№113

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 13.5 mm.

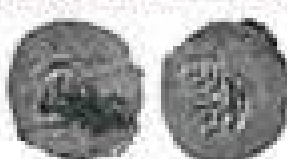
№114

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14 mm.

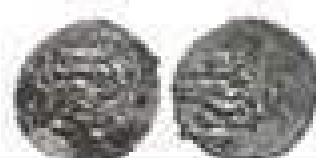
№115

Ar. Giorgi VII. 0.65g. 13 mm.

№116

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14 mm.

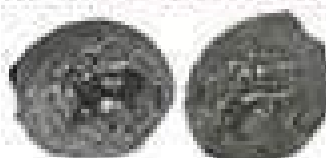
№117

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 13.5 mm.

№118

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 15 mm.

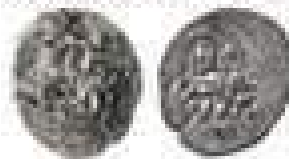
№119

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13 mm.

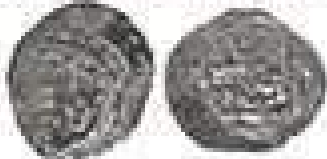
№120

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14 mm.

№121

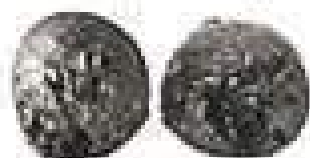
Ar. Giorgi VII. 0.63g. 15 mm.

№122

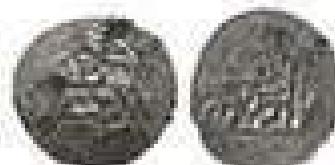

Ar. Giorgi VII. 0.36g. 13.5 mm.

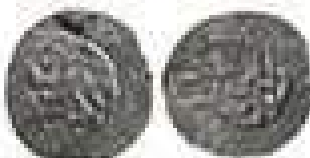
№123

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 13.5 mm.

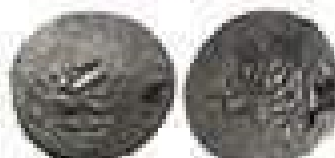
№124

Ar. Giorgi VII. 0.67g. 14 mm.

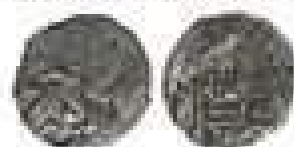
№125

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 15 mm.

№126

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

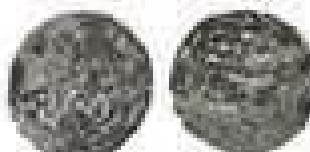
№127

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 13 mm.

№128

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13.5 mm.

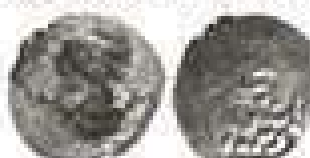
№129

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 15 mm.

№130

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14 mm.

№131

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 15.5 mm.

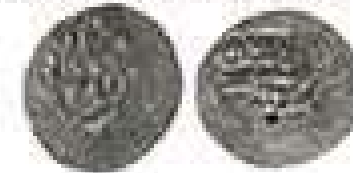
№132

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

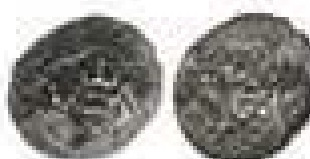
№133

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

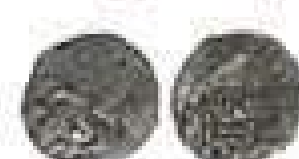
№134

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

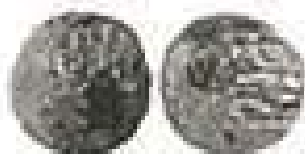
№135

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

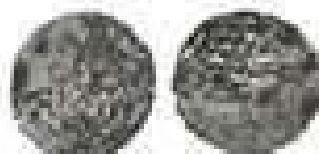
№137

An. Giorgi VII. 0.66g. 13 mm.

№128

An. Giorgi VII. 0.61g. 13.5 mm.

№129

An. Giorgi VII. 0.62g. 15 mm.

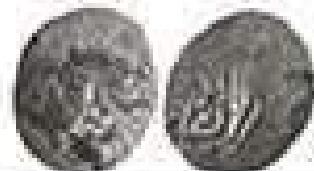
№130

An. Giorgi VII. 0.62g. 14 mm.

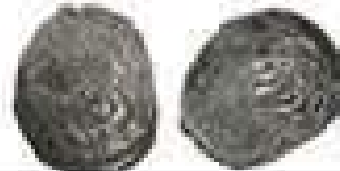
№131

An. Giorgi VII. 0.64g. 15.5 mm.

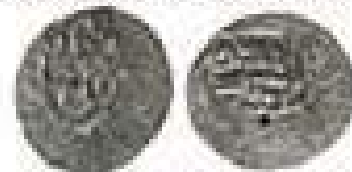
№132

An. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

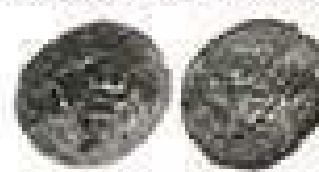
№133

An. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

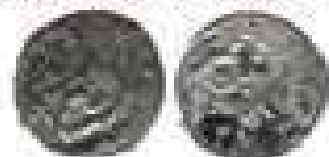
№134

An. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

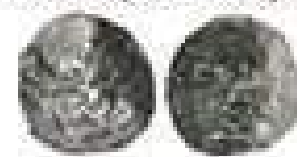
№135

An. Giorgi VII. 0.50g. 14 mm.

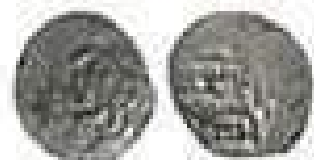
№145

An. Giorgi VII. 0.49g. 15 mm.

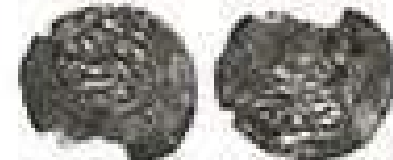
№146

An. Giorgi VII. 0.47g. 14 mm.

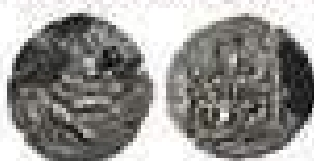
№147

An. Giorgi VII. 0.48g. 16 mm.

№148

An. Giorgi VII. 0.47g. 14 mm.

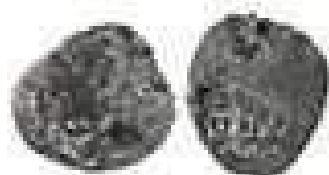
№149

An. Giorgi VII. 0.43g. 13.5 mm.

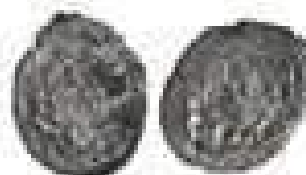
№150

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 14.5 mm.

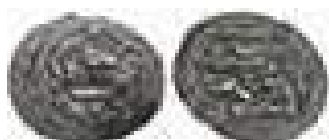
№ 151

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 15 mm.

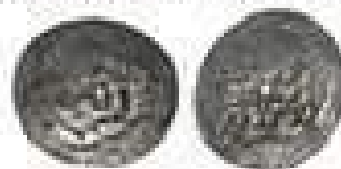
№ 152

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

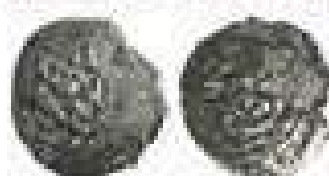
№ 153

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

№ 154

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14.5 mm.

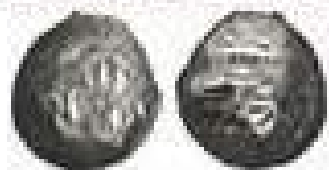
№ 155

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15 mm.

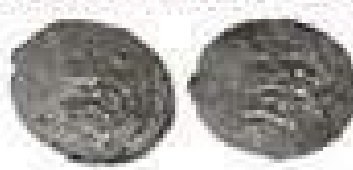
№ 156

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14.5 mm.

№ 157

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15.5 mm.

№ 158

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15.5 mm.

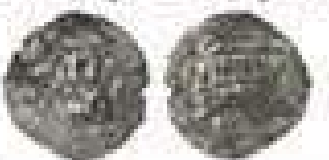
№ 159

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14.5 mm.

№ 160

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13.5 mm.

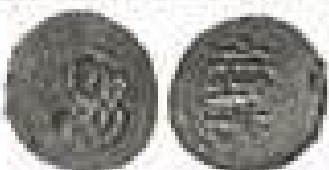
№ 161

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15 mm.

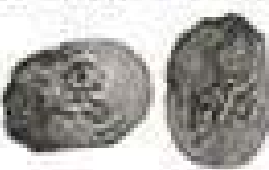
№ 162

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14.5 mm.

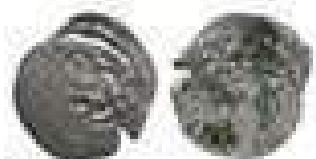
№ 163

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

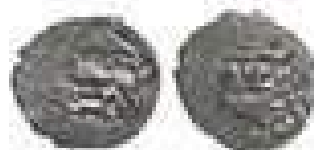
№ 164

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

№165

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13 mm.

№166

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

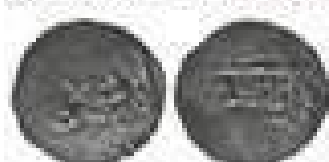
№167

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13 mm.

№168

Ar. Giorgi VII. 0.48g. 14 mm.

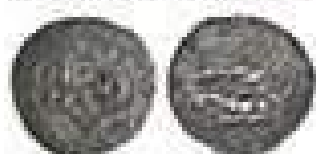
№169

Ar. Giorgi VII. 0.42g. 16 mm.

№170

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 13 mm.

№171

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 14 mm.

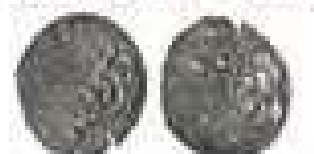
№172

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 13.5 mm.

№173

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 13 mm.

№174

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 14.5 mm.

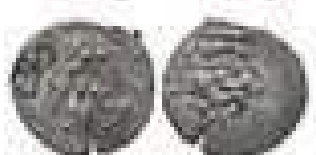
№175

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 15 mm.

№176

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 13.5 mm.

№177

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 14.5 mm.

№178

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 14 mm.

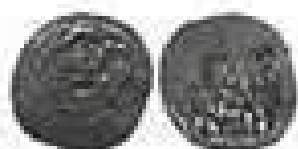
№ 179

Ar. Giorgi VII. 0.45g. 14 mm.

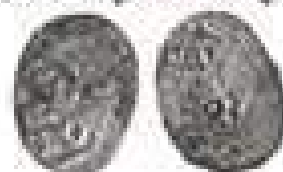
№ 180

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 12.5 mm.

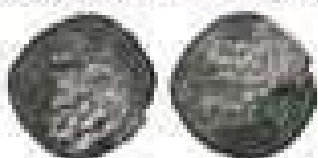
№ 181

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 15 mm.

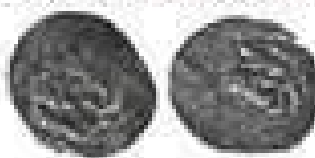
№ 182

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 13.5 mm.

№ 183

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№ 184

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 12.5 mm.

№ 185

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

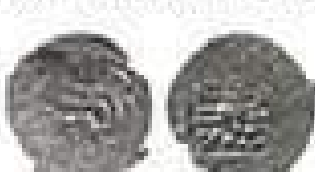
№ 186

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 15 mm.

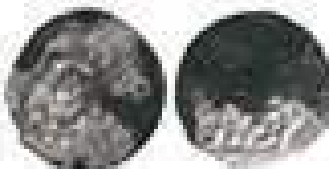
№ 187

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 13.5 mm.

№ 188

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 15 mm.

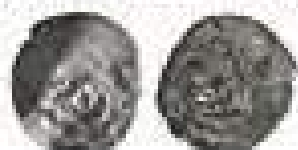
№ 189

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16 mm.

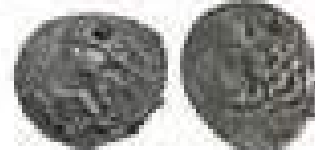
№ 190

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13 mm.

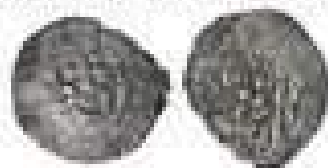
№ 191

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

№ 192

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14.5 mm.

№ 193

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 15 mm.

№ 194

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

№ 195

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13 mm.

№ 196

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

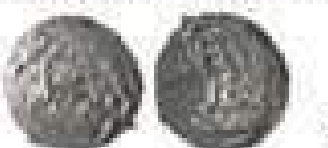
№ 197

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16 mm.

№ 198

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 12.5 mm.

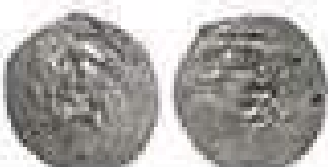
№ 199

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 13 mm.

№ 200

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14.5 mm.

№ 201

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13.5 mm.

№ 202

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

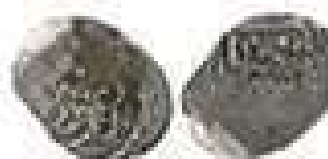
№ 203

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 12.5 mm.

№ 204

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 16 mm.

№ 205

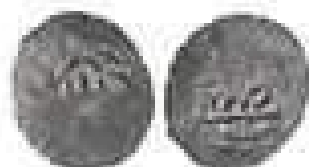
Ar. Giorgi VII. 0.55g. 15.5 mm.

№ 206

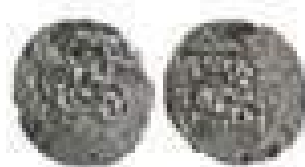

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

№ 207

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

№ 208

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

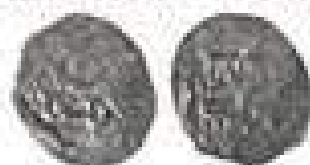
№ 209

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

№ 210

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13.5 mm.

№ 211

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13.5 mm.

№ 212

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13.5 mm.

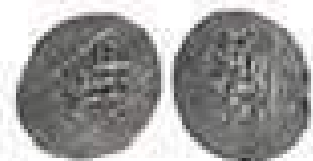
№ 213

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13 mm.

№ 214

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

№ 215

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13 mm.

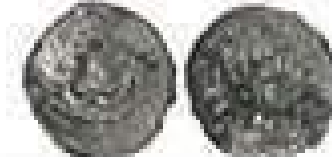
№ 216

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 17 mm.

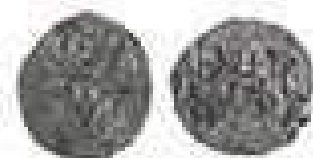
№ 217

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

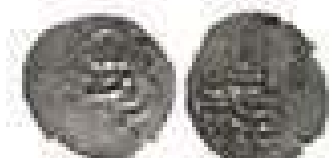
№ 218

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13.5 mm.

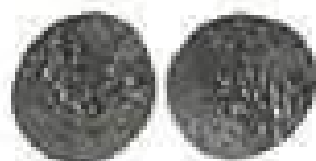
№ 219

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

№ 220

An. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

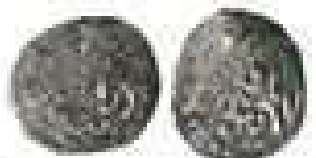
№ 221

An. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

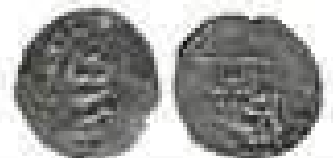
№ 222

An. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

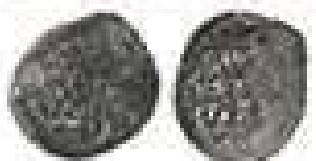
№ 223

An. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

№ 224

An. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

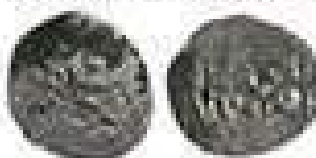
№ 225

An. Giorgi VII. 0.56g. 13.5 mm.

№ 226

An. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

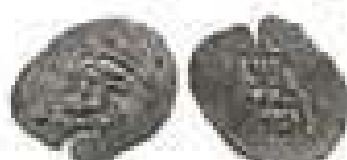
№ 227

An. Giorgi VII. 0.56g. 13.5 mm.

№ 228

An. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

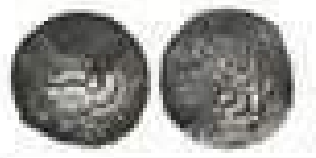
№ 229

An. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

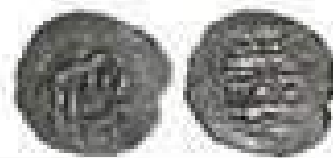
№ 230

An. Giorgi VII. 0.58g. 13 mm.

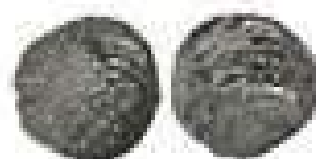
№ 231

An. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

№ 232

An. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

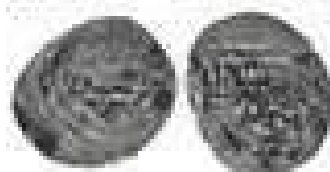
№ 233

An. Giorgi VII. 0.59g. 17 mm.

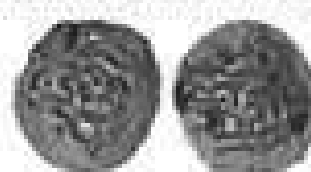
№ 234

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 15 mm.

№ 235

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14 mm.

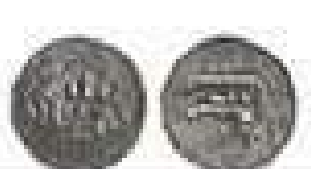
№ 236

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14.5 mm.

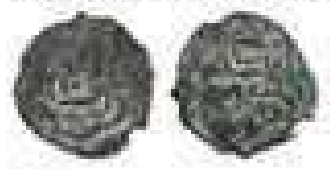
№ 237

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 61 mm.

№ 238

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13.5 mm.

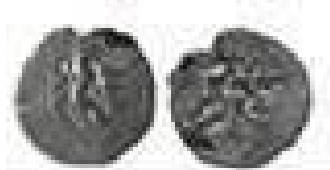
№ 239

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14 mm.

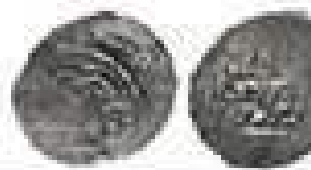
№ 240

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13 mm.

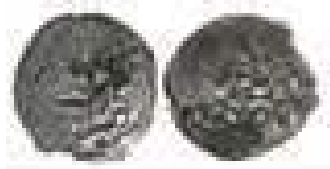
№ 241

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 15 mm.

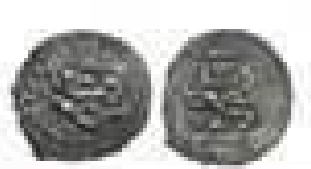
№ 242

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

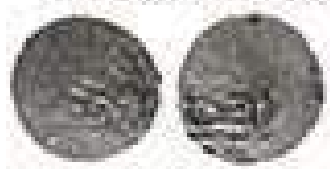
№ 243

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 12 mm.

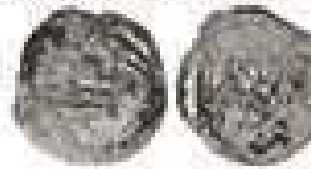
№ 244

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13.5 mm.

№ 245

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

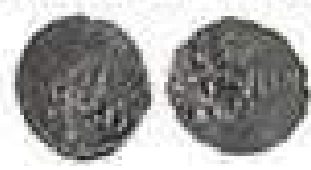
№ 246

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 15 mm.

№ 247

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 3.5 mm.

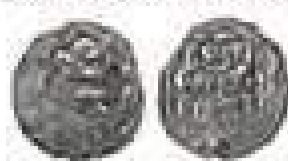
№ 248

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

№ 249

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 12.5 mm.

№ 250

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 13 mm.

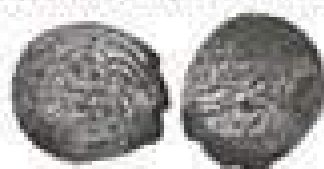
№ 251

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14.5 mm.

№ 252

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 15 mm.

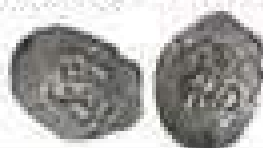
№ 253

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

№ 254

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 13 mm.

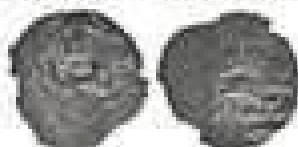
№ 255

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 13.5 mm.

№ 256

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13 mm.

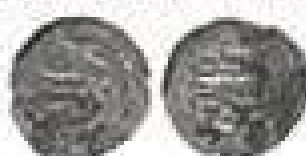
№ 257

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 14.5 mm.

№ 258

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 14 mm.

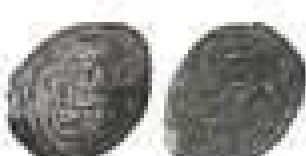
№ 259

Ar. Giorgi VII. 0.659g. 15 mm.

№ 260

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 15 mm.

№ 261

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 16 mm.

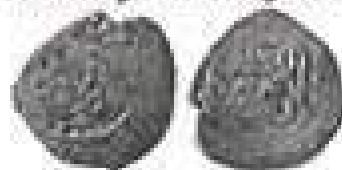
№ 262

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13 mm.

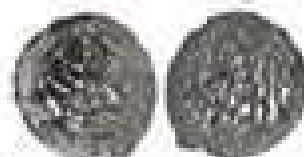
№ 263

Ar. Giorgi VII. 0.25g. 15 mm.

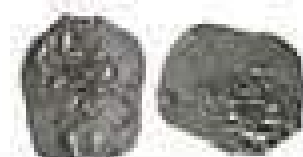
№ 264

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

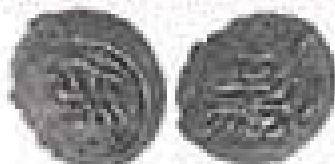
№ 265

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13.5 mm.

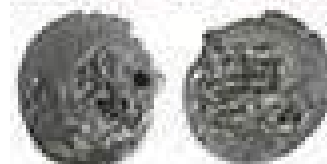
№ 266

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 16 mm.

№ 267

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14.5 mm.

№ 268

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

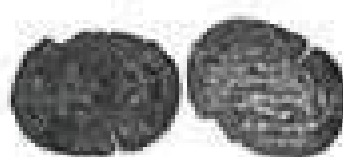
№ 269

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15 mm.

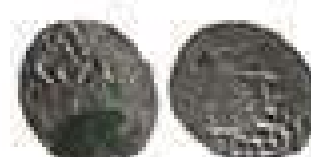
№ 270

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 15 mm.

№ 271

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

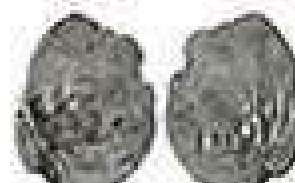
№ 272

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 17 mm.

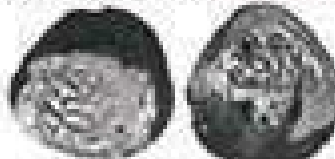
№ 273

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 16 mm.

№ 274

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

№ 275

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

№ 276

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 16.5 mm.

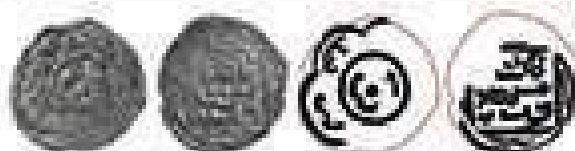

№ 277

Ar. Giorgi II. 1.02g. 14 mm.

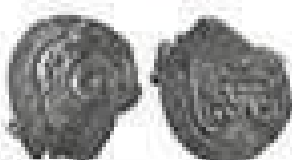
№ 278

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 13 mm.

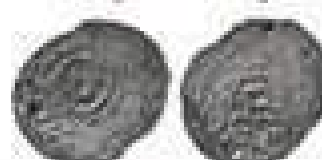
№ 279

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

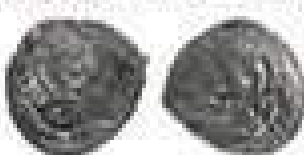
№ 280

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

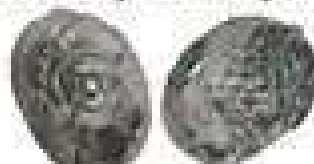
№ 281

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13.5 mm.

№ 282

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 15.5 mm.

№ 283

Ar. Giorgi VII. 0.67g. 13.5 mm.

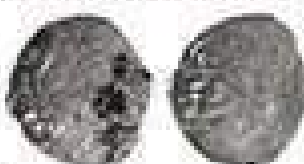
№ 284

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13.5 mm.

№ 285

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 14 mm.

№ 286

Giorgi VII (1393-1407) & Ahmed Jalayir (1382-1410).

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.63g. 14 mm.

№ 287

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.70g. 14 mm.

№ 288

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 13 mm.

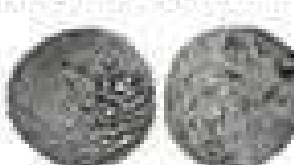
№ 289

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14.5 mm.

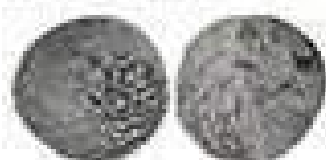
№ 290

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 13 mm.

№ 291

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 14.5 mm.

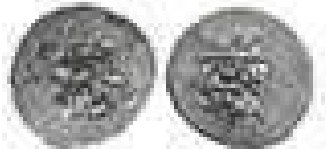
№ 292

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14.5 mm.

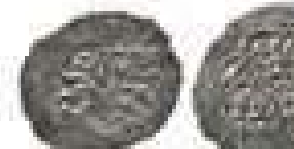
№ 293

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 13 mm.

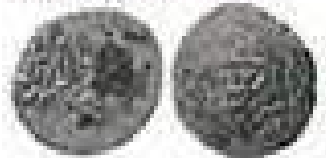
№ 294

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 15 mm.

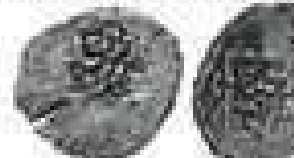
№ 295

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 14 mm.

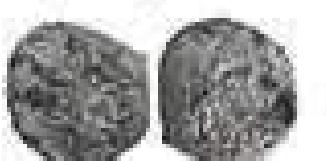
№ 296

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 15.5 mm.

№ 297

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 14 mm.

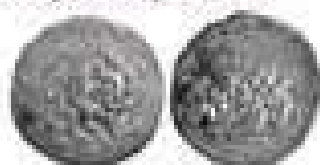
№ 298

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.59g. 16 mm.

№ 299

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.59g. 14 mm.

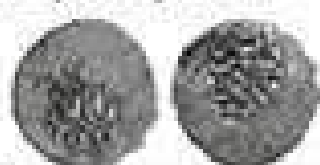
№ 300

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.59g. 14 mm.

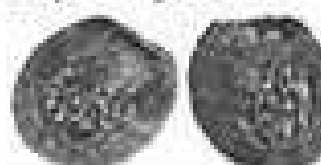
№ 301

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 14 mm.

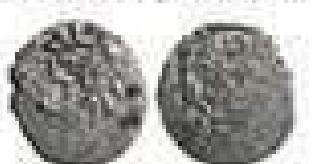
№ 302

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 15 mm.

№ 303

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 13.5 mm.

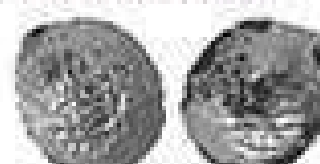
№ 304

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 13 mm.

№ 305

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 15 mm.

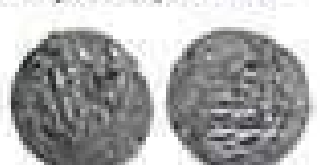
№ 306

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.61g. 14 mm.

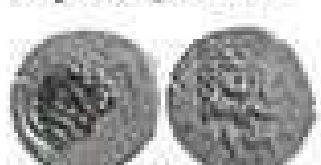
№ 307

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.62g. 13 mm.

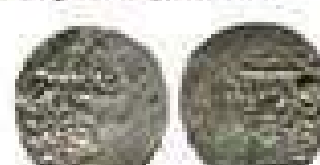
№ 308

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 14 mm.

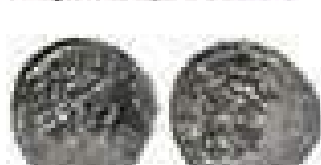
№ 309

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.63g. 15 mm.

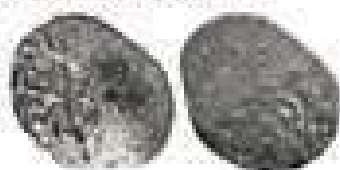
№ 310

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.63g. 14 mm.

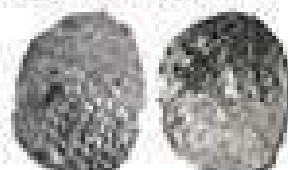
№ 311

**Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.64g. 16 mm.**

№312

**Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.64g. 15 mm.**

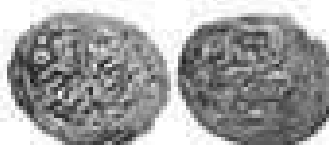
№313

**Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.87g. 16 mm.**

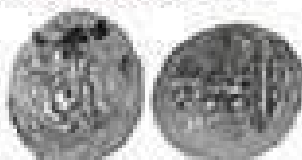
№314

**Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.64g. 14.5-12 mm.**

№315

**Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.65g. 14 mm.**

№316

**Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.65g. 14.5 mm.**

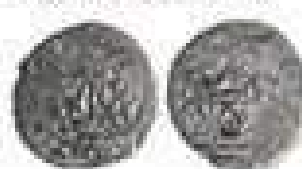
№317

**Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 15 mm.**

№318

**Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.68g. 14 mm.**

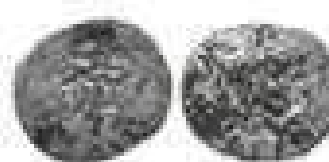
№319

**Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 15 mm.**

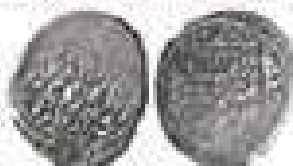
№320

**Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 14.5 mm.**

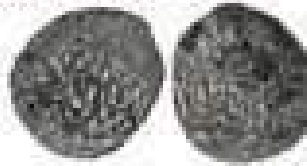
№321

**Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.68g. 14.5 mm.**

№322

**Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.68g. 15 mm.**

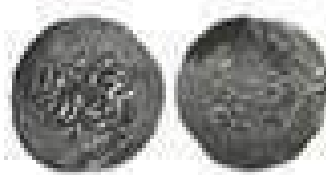
№323

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.68g. 15 mm.

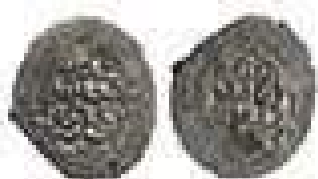
№ 324

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.70g. 14 mm.

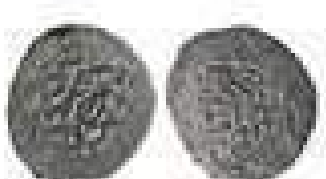
№ 325

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.72g. 14.5 mm.

№ 326

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.75g. 14.5 mm.

№ 327

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.74g. 15 mm.

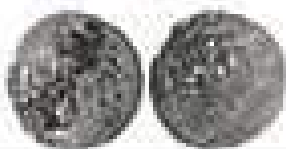
№ 328

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.46g. 14 mm.

№ 329

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.41g. 12 mm.

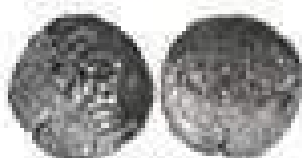
№ 330

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.45g. 14 mm.

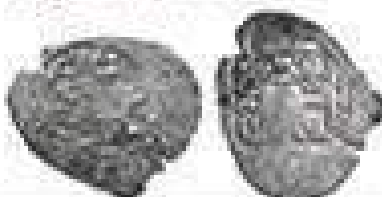
№ 331

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.47g. 13 mm.

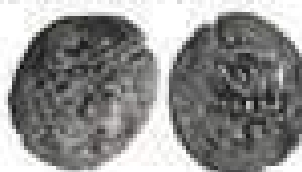
№ 332

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.49g. 17 mm.

№ 333

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.49g. 15 mm.

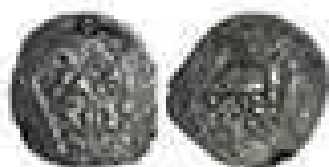
№ 334

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.46g. 15 mm.

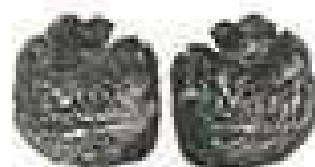
№ 335

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.43g. 15 mm.

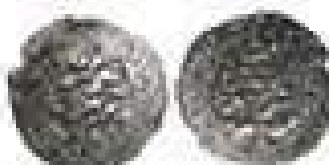
№ 336

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.38g. 14 mm.

№ 337

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.40g. 15 mm.

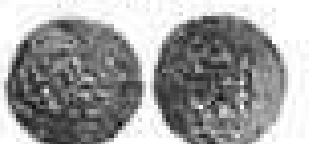
№ 338

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 13 mm.

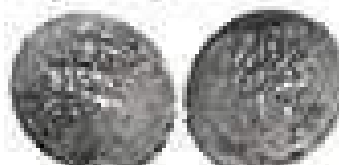
№ 339

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 12mm.

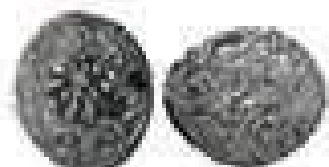
№ 340

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 15.5 mm.

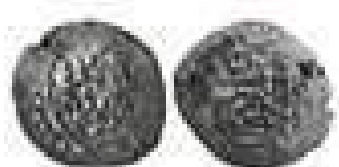
№ 341

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 14.5 mm.

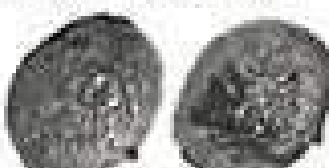
№ 342

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 14.5 mm.

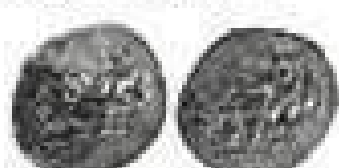
№ 343

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 16.5 mm.

№ 344

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 15 mm.

№ 345

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 13.5 mm.

№ 346

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 14 mm.

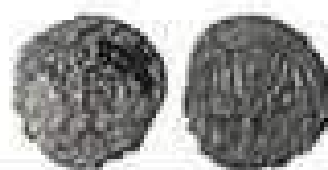
№ 347

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.52g. 13 mm.

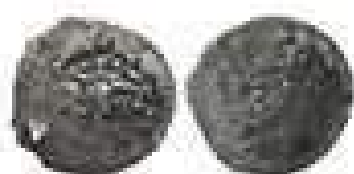
№ 348

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.51g. 13.5 mm.

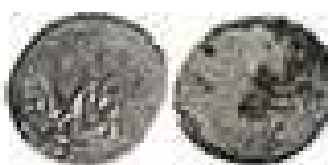
№ 349

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 14 mm.

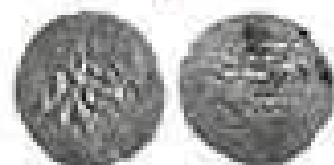
№ 350

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 14 mm.

№ 351

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 14 mm.

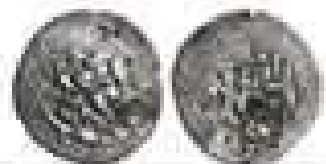
№ 352

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 13 mm.

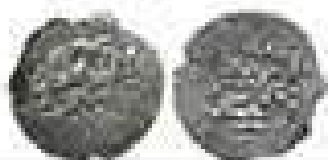
№ 353

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.54g. 14 mm.

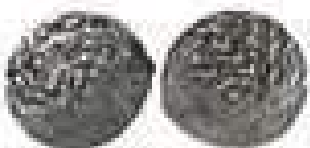
№ 354

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.54g. 14.5 mm.

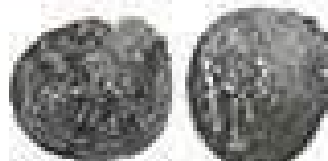
№ 355

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 13 mm.

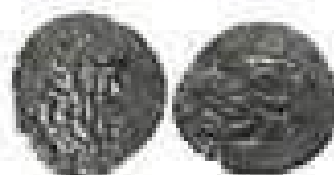
№ 356

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.44g. 15 mm.

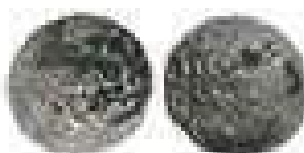
№ 357

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.51g. 15 mm.

№ 358

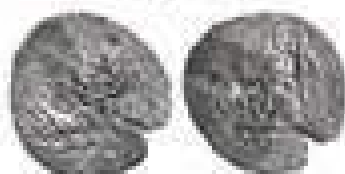
Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.53g. 12.5 mm.

№ 359

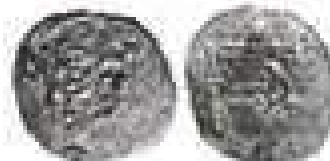

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.51g. 14.5 mm.

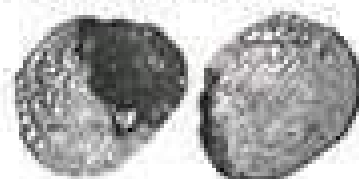
№ 360

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.53g. 14.5 mm.

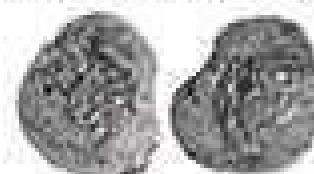
№ 361

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.51g. 16 mm.

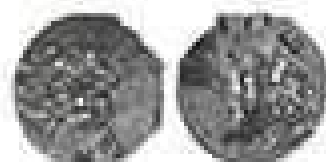
№ 362

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.50g. 15.5 mm.

№ 363

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.50g. 14 mm.

№ 364

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.55g. 14.5 mm.

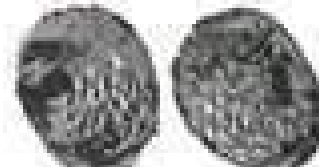
№ 365

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.55g. 15 mm.

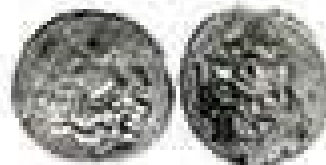
№ 366

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.55g. 16 mm.

№ 367

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.55g. 14.5 mm.

№ 368

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.56g. 14 mm.

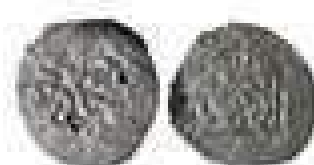
№ 369

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.57g. 15 mm.

№ 370

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.57g. 13.5 mm.

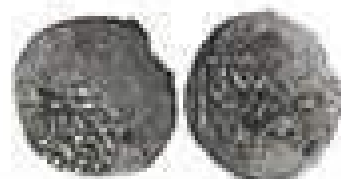
№ 371

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 14 mm.

№ 372

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 14 mm.

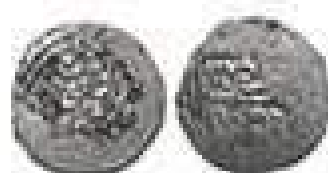
№ 373

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 15 mm.

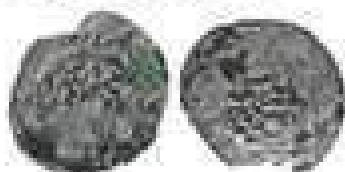
№ 374

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 14 mm.

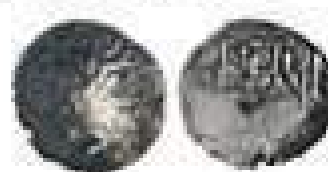
№ 375

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 14 mm.

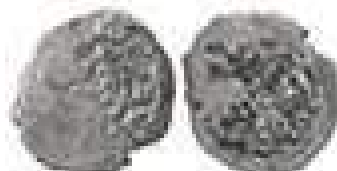
№ 376

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.58g. 14 mm.

№ 377

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.58g. 15 mm.

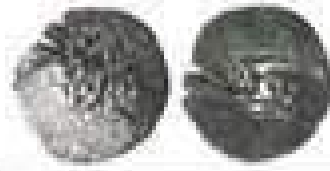
№ 378

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 13 mm.

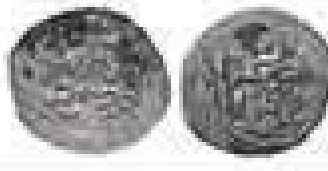
№ 379

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 14 mm.

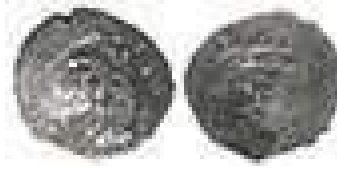
№ 380

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 14 mm.

№ 381

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.54g. 14 mm.

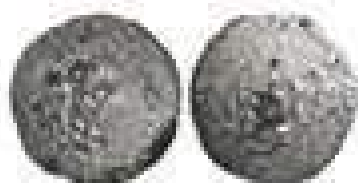
№ 382

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.54g. 14 mm.

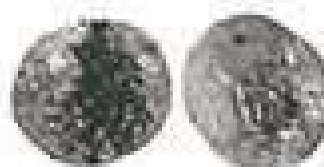
№ 383

Ar. Giorgi VII & Abano
Jalayer 0.51g. 15 mm.

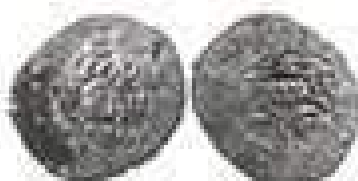
№ 384

Ar. Giorgi VII & Abano
Jalayer 0.53g. 14.5 mm.

№ 385

Ar. Giorgi VII & Abano
Jalayer 0.51g. 16 mm.

№ 386

Ar. Giorgi VII & Abano
Jalayer 0.50g. 14 mm.

№ 387

Ar. Giorgi VII & Abano
Jalayer 0.44g. 15.5 mm.

№ 388

Ar. Giorgi VII & Abano
Jalayer 0.55g. 16 mm.

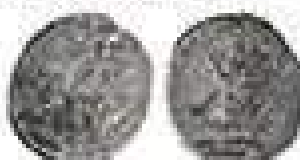
№ 389

Ar. Giorgi VII & Abano
Jalayer 0.55g. 14 mm.

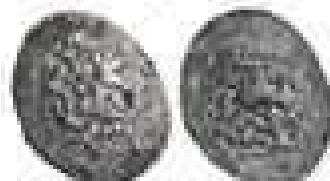
№ 390

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.54g. 14 mm.

№ 391

Ar. Giorgi VII & Abano
Jalayer 0.56g. 16 mm.

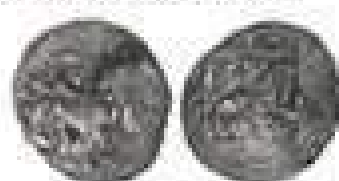
№ 392

Ar. Giorgi VII & Abano
Jalayer 0.56g. 14 mm.

№ 393

Ar. Giorgi VII & Abano
Jalayer 0.56g. 15.5 mm.

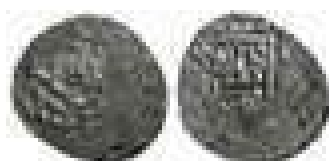
№ 394

Ar. Giorgi VII & Abano
Jalayer 0.58g. 15.5 mm.

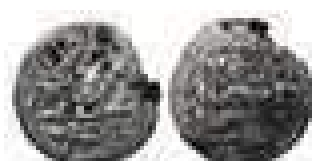
№ 395

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.57g. 14 mm.

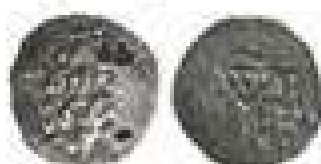
№ 396

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.57g. 14 mm.

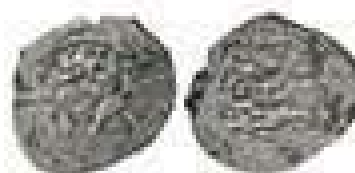
№ 397

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.74g. 14 mm.

№ 398

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.78g. 16 mm.

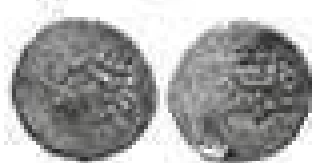
№ 399

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.101g. 14 mm.

№ 400

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.69g. 13 mm.

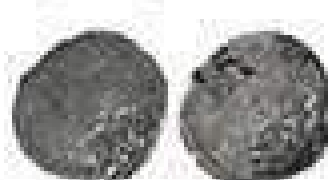
№ 401

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.70g. 16 mm.

№ 402

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.71g. 14 mm.

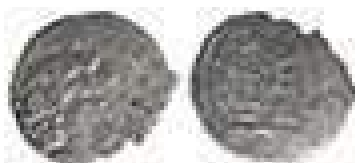
№ 403

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.71g. 15.5 mm.

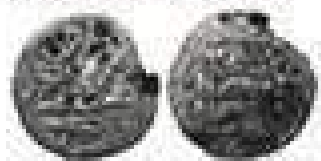
№ 404

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.72g. 15 mm.

№ 405

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.57g. 14 mm.

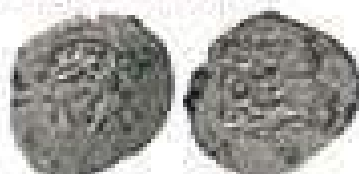
№ 397

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.74g. 14 mm.

№ 398

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.78g. 16 mm.

№ 399

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 1.01g. 14 mm.

№ 400

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.69g. 13 mm.

№ 401

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.70g. 16 mm.

№ 402

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.71g. 14 mm.

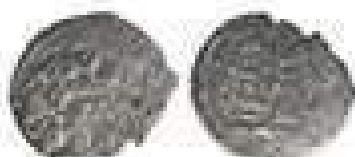
№ 403

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.71g. 15.5 mm.

№ 404

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.72g. 15 mm.

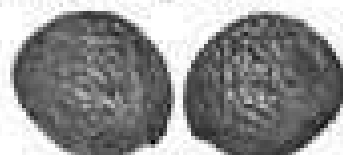
№ 405

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.68g. 13 mm.

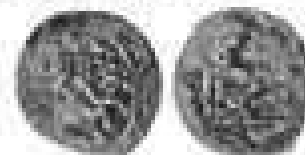
№ 406

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.68g. 15 mm.

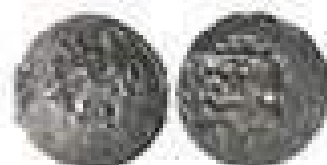
№ 407

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.68g. 13.5 mm.

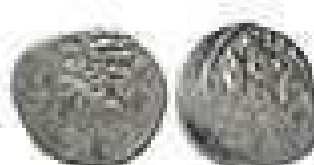
№ 408

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.68g. 14.5 mm.

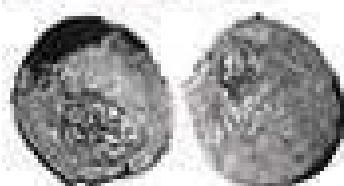
№ 409

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.67g. 14 mm.

№ 410

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 15 mm.

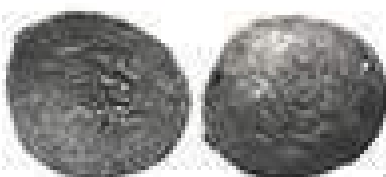
№ 411

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.67g. 17 mm.

№ 412

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.67g. 00 mm.

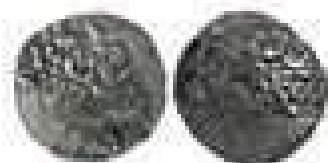
№ 413

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.67g. 00 mm.

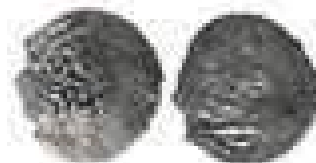
№ 414

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.67g. 14 mm.

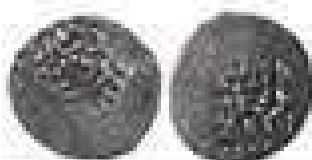
№ 415

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 13.5 mm.

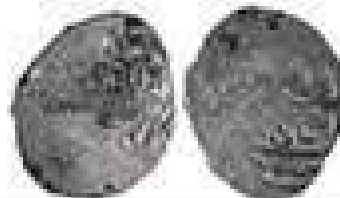
№ 416

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 13.5 mm.

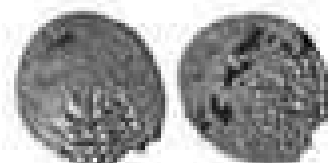
№ 417

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 17.5 mm.

№ 418

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 14 mm.

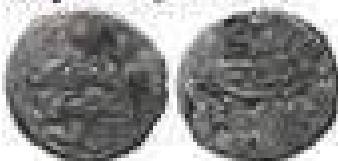
№ 419

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 14.5 mm.

№ 420

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 15 mm.

№ 421

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 13 mm.

№ 422

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 14 mm.

№ 423

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 14.5 mm.

№ 424

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 13.5 mm.

№ 425

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 17 mm.

№ 426

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 15.5 mm.

№ 427

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 13 mm.

№ 428

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 13.5 mm.

№ 429

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 15 mm.

№ 430

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 14.5 mm.

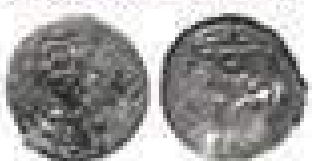
№ 431

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 14 mm.

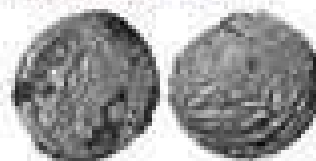
№ 432

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 14.5 mm.

№ 433

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 14 mm.

№ 434

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 14 mm.

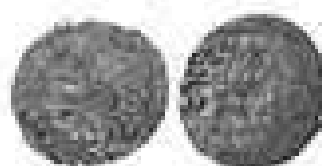
№ 435

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 15 mm.

№ 436

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 14 mm.

№ 437

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 14.5 mm.

№ 438

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 14 mm.

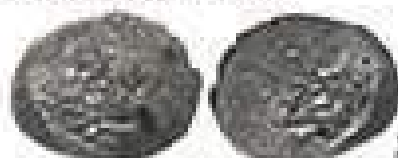
№ 439

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 13.5 mm.

№ 440

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 17 mm.

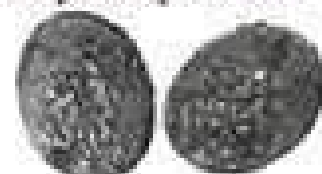
№ 441

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 15 mm.

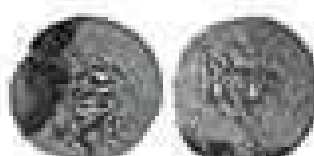
№ 442

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 15.5 mm.

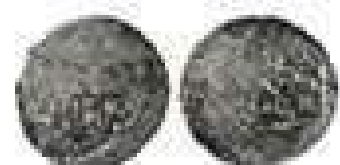
№ 443

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 14 mm.

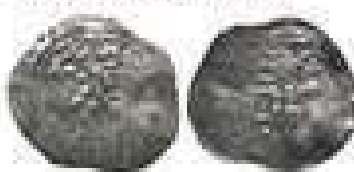
№ 444

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 14.5 mm.

№ 445

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 16 mm.

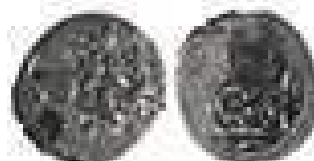
№ 446

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.63g. 14 mm.

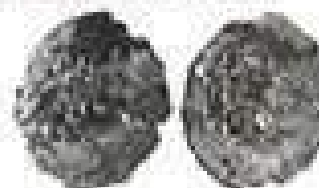
№ 447

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.63g. 14 mm.

№ 448

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.63g. 16 mm.

№ 449

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.63g. 16 mm.

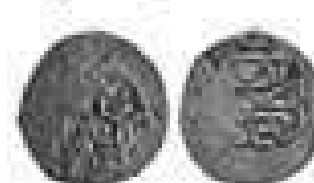
№ 450

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.62g. 15 mm.

№ 451

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.62g. 14 mm.

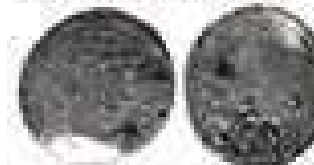
№ 452

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.62g. 13 mm.

№ 453

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.62g. 15 mm.

№ 454

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.62g. 16 mm.

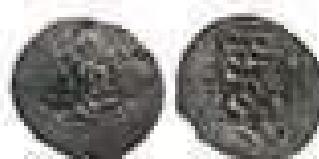
№ 455

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.61g. 13 mm.

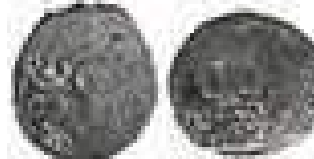
№ 456

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.61g. 13.5 mm.

№ 457

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.61g. 14 mm.

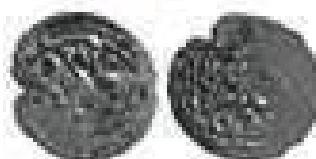
№ 458

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 13 mm.

№ 459

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 13 mm.

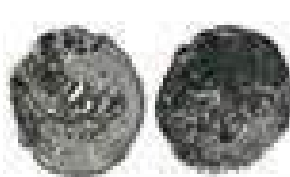
№ 460

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 14 mm.

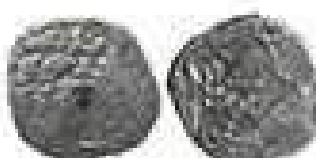
№ 461

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 13 mm.

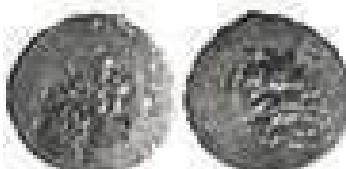
№ 462

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.61g. 14.5 mm.

№ 463

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 15 mm.

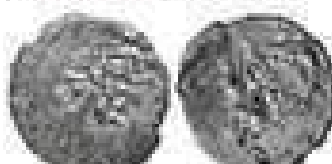
№ 464

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 15 mm.

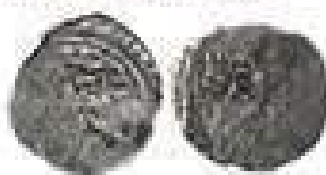
№ 465

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 14.5 mm.

№ 466

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 15 mm.

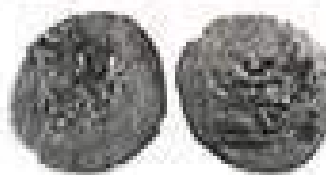
№ 467

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 15.5 mm.

№ 468

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 14.5 mm.

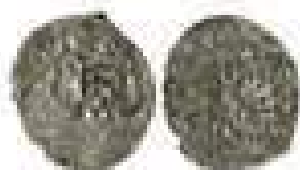
№ 469

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.59g. 15 mm.

№ 470

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g, 14 mm.

№ 471

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g, 14.5 mm.

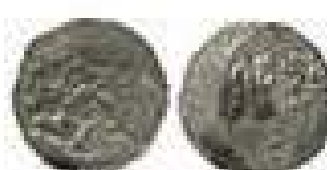
№ 472

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g, 14 mm.

№ 473

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g, 14.5 mm.

№ 474

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g, 14 mm.

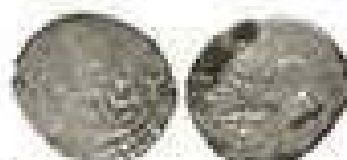
№ 475

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g, 14 mm.

№ 476

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g, 15 mm.

№ 477

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g, 15 mm.

№ 478

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g, 15 mm.

№ 479

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g, 17 mm.

№ 480

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.58g, 14.5 mm.

№ 481

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.58g, 14.5 mm.

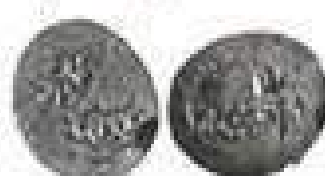
№ 482

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 15 mm.

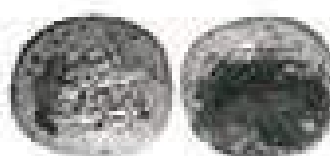
№ 483

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 15.5 mm.

№ 484

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 14.5 mm.

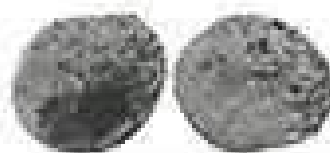
№ 485

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 15.5 mm.

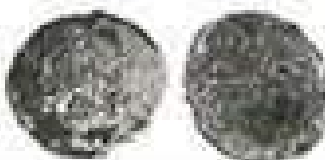
№ 486

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 15 mm.

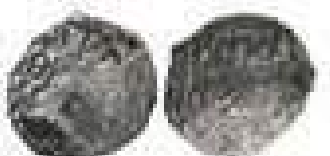
№ 487

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 15 mm.

№ 488

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 14 mm.

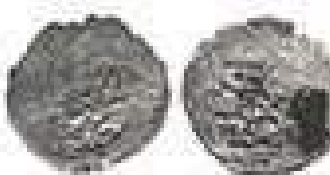
№ 489

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 15 mm.

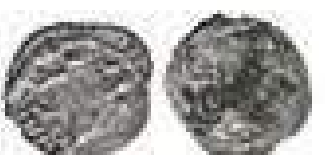
№ 491

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.56g. 15 mm.

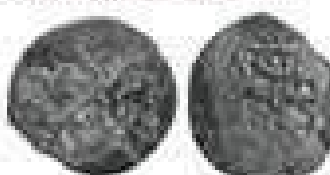
№ 492

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 13.5 mm.

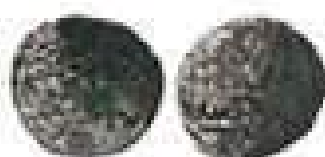
№ 493

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 15.5 mm.

№ 494

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14 mm.

№ 495

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.56g. 13.5 mm.

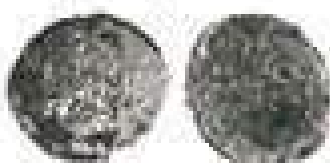
№ 486

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 15 mm.

№ 487

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 15 mm.

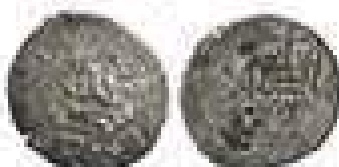
№ 488

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 14 mm.

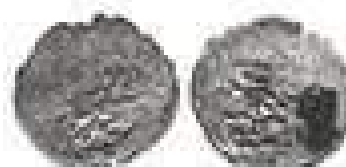
№ 489

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 15 mm.

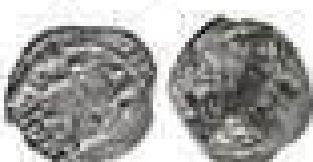
№ 491

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.56g. 15 mm.

№ 492

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 13.5 mm.

№ 493

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 15.5 mm.

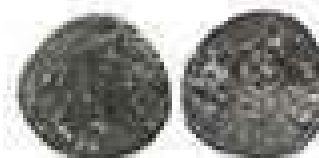
№ 494

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14 mm.

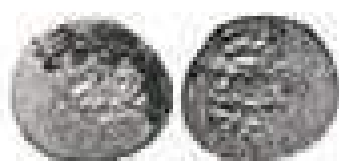
№ 495

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.56g. 13.5 mm.

№ 496

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14.5 mm.

№ 497

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.62g. 16 mm.

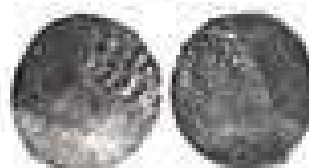
№ 498

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 16 mm.

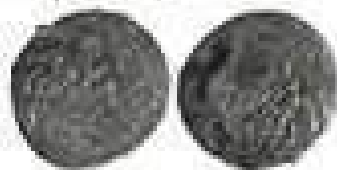
№ 498

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 14 mm.

№ 499

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 15 mm.

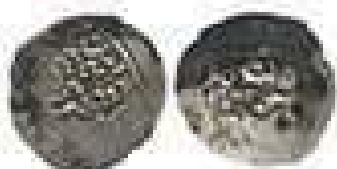
№ 500

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 14.5 mm.

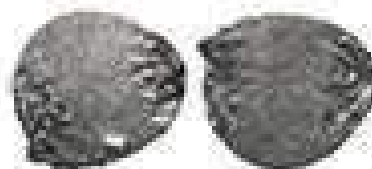
№ 501

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.63g. 14.5 mm.

№ 502

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.63g. 16 mm.

№ 503

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 14 mm.

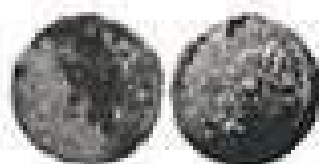
№ 504

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 15.5 mm.

№ 505

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 13.5 mm.

№ 506

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 13 mm.

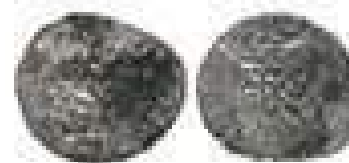
№ 507

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 16 mm.

№ 508

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 15 mm.

№ 509

George VII coins in oval frame

Ar. Giorgi II.
0.73g, 17 mm.

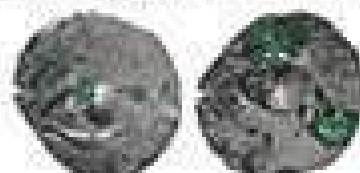
№ 519

Ar. Giorgi VII. 0.66g, 14 mm.

№ 520

Ar. Giorgi VII. 0.68g, 16 mm.

№ 521

Ar. Giorgi VII. 0.55g, 12.5 mm.

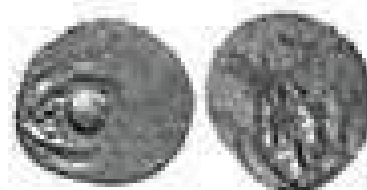
№ 522

Ar. Giorgi VII. 1.00g, 19 mm.

№ 523

Ar. Giorgi VII. 0.68g, 16 mm.

№ 524

Ar. Giorgi VII. 0.69g, 15.5 mm.

№ 525

Ar. Giorgi VII. 0.74g, 15 mm.

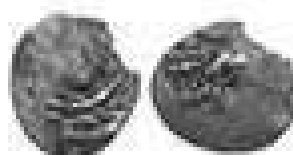
№ 526

Ar. Giorgi VII. 0.60g, 17 mm.

№ 527

Ar. Giorgi VII. 0.39g, 13.5 mm.

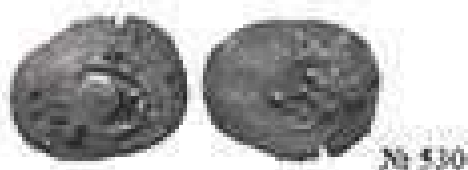
№ 528

Ar. Giorgi VII. 1.01g, 17 mm.

№ 529

An. Giorgi VII. 0.79g. 16.5 mm.

An. Giorgi VII. 0.54g. 16.5 mm.

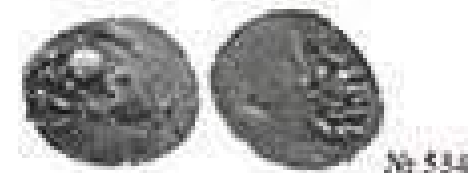
An. Giorgi VII. 0.61g. 16 mm.

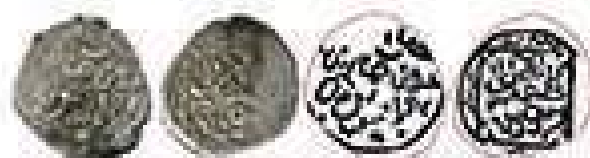
An. Giorgi VII. 0.76g. 16 mm.

An. Giorgi VII. 0.79g. 16 mm.

Giorgi VII (1393-1407) & Ahmed Jalayir (1382-1410).
The second type

An. Giorgi VII & Ahmed Jalair.
1.06g. 13 mm.

№ 535

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir. 0.068g. 14 mm.

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir. 0.058g. 14 mm.

Shaykh Uways (1357-75AD).

An. Shaykh Uways 0.62g.
00 mm.

№ 538

Ar. Shaykh Uways (1357-75AD). Dirhem. 0.59g. 13 mm.

№ 539

Ilxan Oljaitü (1357-75AD).

Ar. Oljaitü. Tbilisi. 2 dirhem. 1.45g. 14.5-13.5 mm.

№ 534

Unidentified coins

Ar. 0.43g. 14.5 mm.

№ 587

Ar. 0.70g. 15.5 mm.

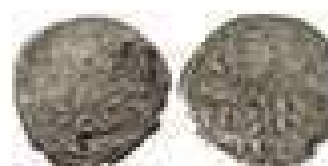
№ 588

Ar. 0.70g. 15 mm.

№ 589

Ar. 0.69g. 14 mm.

№ 590

Ar. 0.68g. 14 mm.

№ 591

Ar. 0.66g. 13.5 mm.

№ 592

Ar. 0.65g. 15 mm.

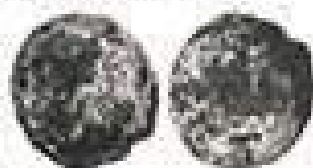
№ 593

Ar. 0.63g. 15 mm.

№ 594

Ar. 0.62g. 14 mm.

№ 596

Ar. 0.63g. 17 mm.

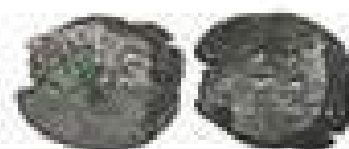
№ 597

Ar. 0.62g. 15 mm.

№ 598

Ar. 0.61g. 14.5 mm.

№ 599

Ar. 0.61g. 15 mm.

№ 600

Ar. 0.61g. 15 mm.

№ 601

Ar. 0.62g. 15.5 mm.

№ 602

Ar. 0.62g. 16 mm.

№ 603

Ar. 0.60g. 14.5 mm.

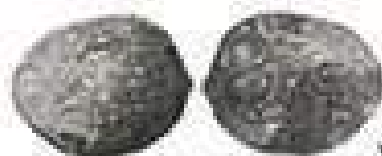
№ 604

Ar. 0.60g. 14 mm.

№ 605

Ar. 0.60g. 16 mm.

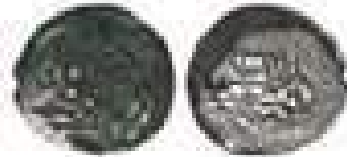
№ 606

Ar. 0.59g. 15 mm.

№ 607

Ar. 0.56g. 14.5 mm.

№ 608

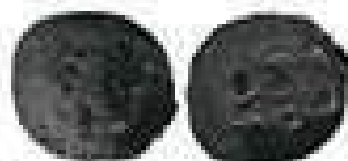
Ar. 0.53g. 16 mm.

№ 609

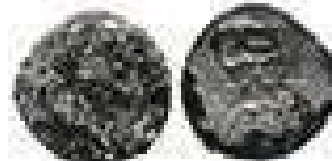

Ar. 0.51g. 14 mm.

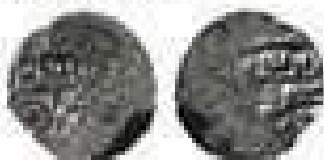
№ 610

Ar. 0.49g. 14 mm.

№ 611

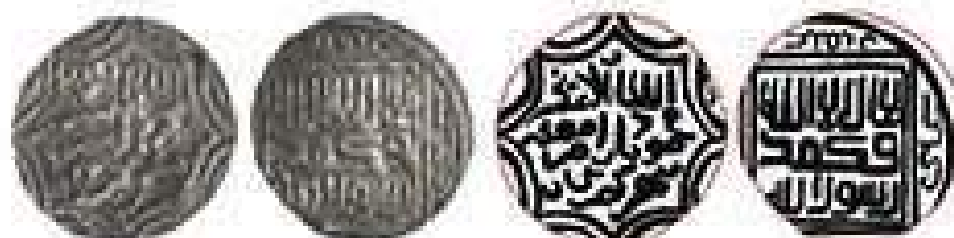
Ar. 0.47g. 13 mm.

№ 612

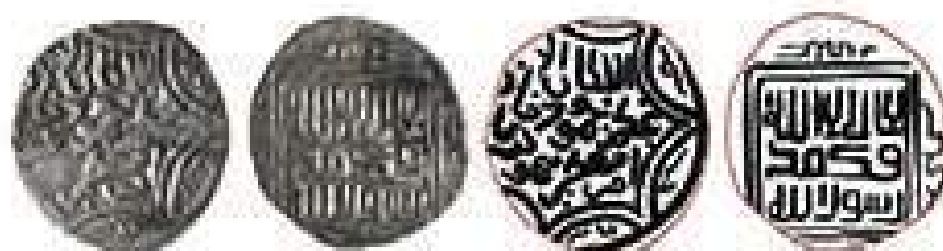
Scale of photos: 15 mm. x 10 mm.

Tamerlan (1336 -1405)

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.07g. 25 mm.

№ 540

Ar. Tamerlan. 755 h. Tanga. 6.33g. 26.5 mm.

№ 541

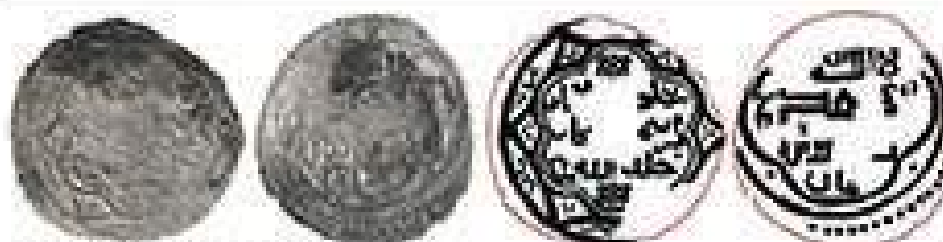
Ar. Tamerlan. Tanga. Herat. 6.620g. 26 mm.

№ 542

Ar. Tamerlan. Tanga. 7777. 6.32g. 26.5 mm.

№ 543

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.91g. 25 mm.

№ 544

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.55g. 26 mm.

№ 545

Ar. Tamerlan. 797 h. Tanga. 6.4g. 30 mm.

№ 546

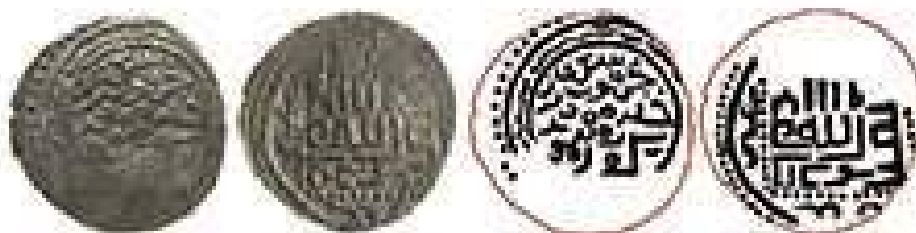
Ar. Tamerlan. Tanga. 800 h. 5.90g. 25 mm.

№ 547

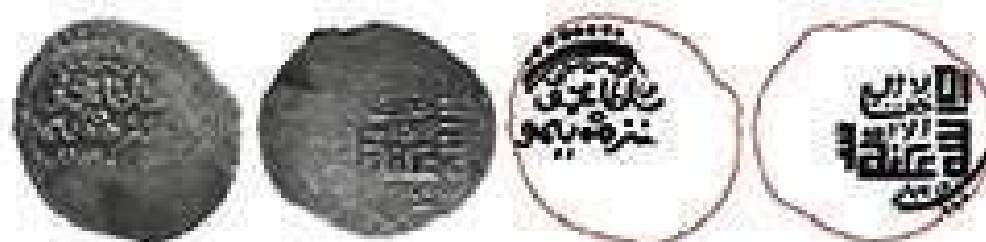
Ar. Tamerlan. Tanga. 6.07g. 27 mm.

№ 548

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.06g. 24 mm.

№ 549

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.95g. 26 mm.

№ 550

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.07g. 27 mm.

№ 551

Ar. Tamerlan. Tanga. Kachai. 5.95g. 27 mm.

№ 552

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.96g. 27 mm.

№ 553

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.04g. 24 mm.

№ 554

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.07g. 24.5 mm.

№ 555

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.07g. 28 mm.

№ 556

Ar. Tamerlan. Tanga. Qom. 6.01g. 26 mm.

№ 557

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.04g. 27.5 mm.

№ 558

Ar. Tamerlan. Tanga. Tabriz. 5.94g. 31 mm.

№ 559

Ar. Timurlan. Tanga. Bakh. 5.97g. 29 mm.

№ 560

Ar. Timurlan. Tanga. 5.89g. 26 mm.

№ 561

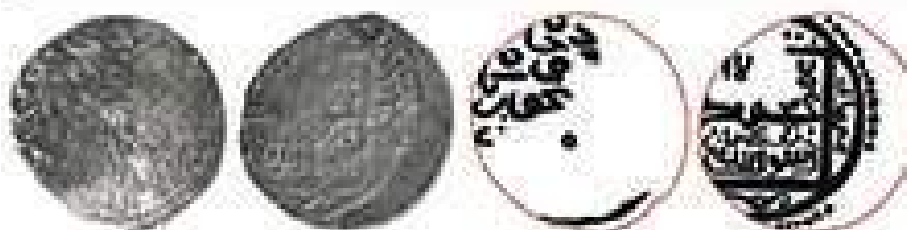
Ar. Timurlan. 792 h. Tanga. 5.68g. 24.5 mm.

№ 562

Ar. Timurlan. Tanga. Bakh. b6-34g. 26 mm.

№ 563

Ar. Timurlan. Tanga. 777. 6.04g. 23.5 mm.

№ 564

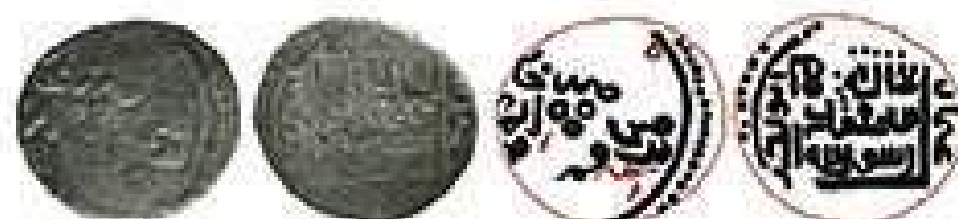
Ar. Tamerlan. Tanga. 6.09g. 27 mm.

№ 565

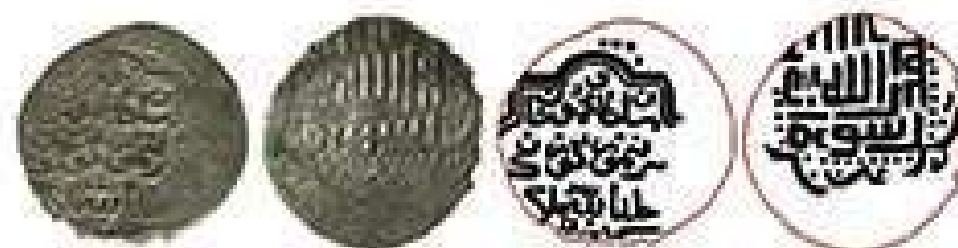
Ar. Tamerlan. Tanga. Qum. 5.92g. 24.5 mm.

№ 565 A

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.88g. 24 mm.

№ 566

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.84g. 25 mm.

№ 567

Ar. Tamerlan. Tanga. Derband. 5.88g. 29.5 mm.

№ 568

Ar. Tengerim. Tanga. 5.93g. 24 mm.

№ 569

Ar. Tengerim. Tanga. 6.35g. 27 mm.

№ 570

Ar. Tengerim. Tanga. Savah. 6.10g. 27 mm.

№ 571

Ar. Tengerim. Tanga. Qazax. 5.89g. 27.5 mm.

№ 572

Ar. Tengerim. Tanga. Savah. 6.10g. 26 mm.

№ 573

Ar. Tamerlan. Tanga. Suv. 5.80g. 29 mm.

№ 574

Ar. Tamerlan. Tanga. Savah. 6.07g. 29 mm.

№ 575

Ar. Tamerlan. Tanga. Shmakha. 5.80g. 31 mm.

№ 576

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.85g. 32 mm.

№ 577

Ar. Tamerlan. Tanga. Kirman. 6.43g. 29 mm.

№ 578

Ar. Tamerlan. Dirhem. 0.65g. 17 mm.

№ 579

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.00g. 25 mm.

№ 580

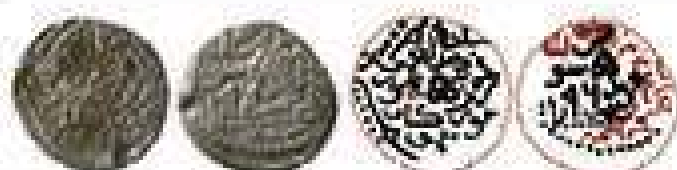
Ar. Tamerlan. Tanga. 5.65g. 25 mm.

№ 581

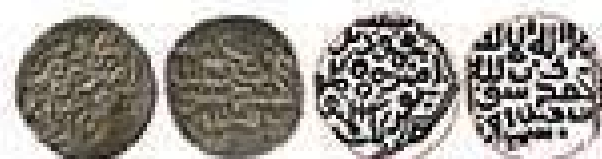
Ar. Tamerlan. 2 Dirhem. Samarkand. 1.35g. 18 mm.

№ 582

Ar. Tamerlan. Dirhem. Samarkand. 0.74g. 17 mm.

№ 583

Ar. Tamerlan. 2 Dirhem. Samarkand. 1.48g. 16 mm.

№ 585

BIBLIOGRAPHY:

1. Gabashvili V. Tatar Invasions in Georgia (Bagrat V and Giorgi VI). Tbilisi 1943. (Geo.)
2. Gabashvili V. The Near East in the Period of the Mongol Invasions. Essays from the History of the Near East. Tbilisi 1957. (Geo.)
3. Gabashvili V. Ilkhanid Iran in the First Half of the 14th Century. Essays from the History of the Near East. Tbilisi 1957. (Geo.)
4. Gvritishvili D. Essays from the History of Georgia (13th–14th centuries). Tbilisi 1962. (Geo.)
5. Guchua V. Georgian Soviet Encyclopedia (GSE), vol. 2. Tbilisi 1977, pp. 129-130. (Geo.)
6. Dundua G. On the Question of Monetary Circulation in 15th-Century Georgia. Publishing House of the Academy of Sciences of the Georgian SSR, Tbilisi 1964. (Geo.)
7. Dundua G., Dundua T. Was the Giorgauli Tetri Minted? Works of the Institute of History of Georgia, vol. 1. Tbilisi 2011. (Geo.)
8. S. The Identity of the Lawmakers Beka and Aghbugha. Tiflis 1912. (Geo.)
9. Kapanadze D. The Gori Hoard of 15th-Century Georgian Coins. Proceedings of the Georgian State Museum. Tbilisi 1940. (Geo.)
10. Kapanadze D. Georgian Numismatics. Tbilisi 1969. (Geo.)
11. Katsitadze D. Georgia at the Turn of the 14th-15th Centuries (According to Persian and Persian-Language Sources). Tbilisi 1975. (Geo.)
12. Katsitadze D. Information about Georgia in the “Anonymous of Iskandar”. Works of Tbilisi State University. Tbilisi 1965. (Geo.)

13. Lomouri T. "The Mint of Akhaltsikhe". Proceedings of the Georgian State Museum, XII-B (1944). (Geo.)
14. Lomouri T. On the Question of Relations between Georgia and the Golden Horde in the 14th Century (Juchid Coins of the Ali Hoard). Tbilisi 1946. (Geo.)
15. Lomouri T. The Qodala Hoard. Proceedings of the Georgian State Museum named after Acad. S. Janashia (PGSM). XIV-B. Tbilisi 1947; The Qodala Hoard, Part II. Collection: Towards the History of Monetary Circulation in Medieval Georgia. Tbilisi 2005; On the Question of Relations between Georgia and the Golden Horde in the 14th Century (Juchid Coins of the Ali Hoard). Collection: Towards the History of Monetary Circulation in Medieval Georgia. Tbilisi 2005; Coins of Ahmed Jalayr and George VII. Collection: Towards the History of Monetary Circulation in Medieval Georgia. Tbilisi 2005; The Coins of the Last Ilkhans in Georgia. Collection: Towards the History of Monetary Circulation in Medieval Georgia. Tbilisi 2005. (Geo.)
16. Rekhviashvili M. The Principality of Samtskhe, 13th-16th Centuries. "Ganatileba", Tbilisi 1992. (Geo.)
17. Essays on the History of Georgia, vol. III. Georgia in the 11th-15th Centuries. "Soviet Georgia", Tbilisi 1979. (Geo.)
18. Tabatadze K. The Struggle of the Georgian People against Foreign Conquerors at the Turn of the 14th-15th Centuries. Tbilisi 1974. (Geo.)
19. Ghvaberidze Ts. Georgia's Relations with Ilkhanid Iran and the Jalayirid State. "Metsniereba", Tbilisi 1986. (Geo.)
20. Ghvaberidze Ts. The Akhaltsikhe Mint (14th-16th Centuries). Researches in Georgian Archaeology, 19 (2010). (Geo.)
21. Javakhishvili Iv. History of the Georgian Nation, book 3. Tbilisi 1966. (Geo.)
22. Jalagania I. The Leningor Hoard of 14th-Century Tbilisi Coins. Proceedings of the Academy of Sciences of the Georgian SSR, vol. 22, no. 2 (1959), pp. 251-255. (Geo.)
23. Jojua T., Beridze I. Two Colophon Inscriptions of 1352 and 1356 by Ivane Abuserdize, Mentioning Lady Sitikhatun and Amirspasalar Aghbugha (Text Establishment and Historical-Source Analysis). Historical Collection, 1, Annual. Tbilisi 2011. (Geo.)
24. Oriental Coin Database, Zeno. <http://www.zeno.ru/>
25. Paghava I., Chumburidze P., Gabashvili G. Aghbuga I the Great, Shaykh Uways Jalayir and Bagrat V: The Numismatic Triangle. 2019. (Eng.)
26. Lang D.M. Studies in the Numismatic History of Georgia in Transcaucasia. New York 1955. (Eng.)
27. Davidovich E.A. History of Monetary Circulation in Medieval Central Asia. Moscow 1983. (Russ.)
28. Jalaghanian I.L. From the History of Coinage in Georgia in the 13th Century. Tbilisi 1958. (Russ.)
29. Ibn Arabshah. History of Emir Timur = Ajaib al-Maqdur fi Tarikh-i Taymur. 2nd ed., Makhpirat Institute of History of the Peoples of Central Asia, Tashkent, 2007. (Russ.)
30. Kapanadze D.G. Georgian Numismatics. Moscow 1955. (Russ.)

31. Pakhomov E.A. Coins of Georgia. Tbilisi 1970; Coin Hoards of Azerbaijan and Other Republics, Territories, and Regions of the Caucasus, vols. I–IX. Baku, 1926–66. (Russ.)
32. Rayfield D. A Fractured State. Chapter XI: Tamerlane and the Devastation of Georgia. In: Edge of Empires: A History of Georgia. 2017. (Russ.)
33. Rummyantsev V. Bagrat V. November 6, 2018. (Russ.)
34. Stanley Lane-Poole. The Mohammedan Dynasties. Publishing House “Vostochnaya Literatura” RAS, Publishing Group “Muravey”, translated from English with notes by V.V. Bartold. 2004. 311 p. (Russ.)
35. Hilda Hookham. Tamburlaine the Conqueror. “Adolat”, Tashkent 1955. (Russ.)

2021

11 DECEMBER

№4

АРХЕОЛОГИЯ

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

Институт археологии имени академика
Андриа Апакидзе

КЛАД МОНЕТ ГЕОРГИЯ VII ИЗ ДОЛИНЫ РЕКИ ИОРИ (КЛАД ИВРИЙСКОЙ ДОЛИНЫ)

Гога Габашвили,

Архитектор; научный сотрудник Национального музея Грузии

АБСТРАКТ

В статье рассматривается клад монет Георгия VII, обнаруженный в долине реки Иори, который представляет собой важный источник для изучения экономической и политической истории позднесредневековой Грузии. Автор подробно описывает обстоятельства обнаружения клада, количество монет, металлургический состав и хронологический диапазон. Особое внимание уделяется датировке монет, наиболее ранние экземпляры которых относятся к началу XIV века, тогда как более поздние образцы отражают период правления Георгия VII. В работе анализируются надписи, символика и иконографические особенности, представленные на монетах, что ясно раскрывает идеологические послания царской власти и признаки государственной идентичности. Автор рассматривает клад как часть регионального денежного обращения и связывает его с торговым и транзитным значением долины Иори. В статье подчеркивается роль нумизматического материала в реконструкции исторических событий и отмечается, что данный клад дополняет сведения о денежной системе, экономических отношениях и политических процессах позднесредневековой Грузии, что придает ему важную научную ценность.

Ключевые слова: Нумизматика; монетный клад; Георгий VII; Ахмед Джалаир; Шейх Увайс; Амир Тимур; Ильхан Олджайту.

Весной 2019 года, по неподтвержденным сведениям, в долине реки Иори, недалеко от Тбилиси, был обнаружен клад серебряных монет. Он состоит из 2 монет Шейх Овейса, 47 монет Тамерлана, 1 монеты Олджайту нового типа, отчеканенной в Тбилиси, и 536 монет Георгия VII различных типов, всего 612 штук. Общий вес составляет 584,91 грамма. Монеты в основном относятся к царю Георгию VII.

Клады такого рода были найдены в достаточном количестве, но часть из них утеряна или описана лишь частично. Предлагаем сокращенный список наиболее интересных кладов:

Алисский клад¹

Алисский клад, обнаруженный в 1925 году в селе Али Хашурского муниципалитета, состоит из 471 серебряной монеты. В основном он содержит монеты Золотой Орды XIV века, а также монеты, отчеканенные от имени султана Реи Ахмада Джалаира и грузинского царя Георгия VII. Самая ранняя монета датируется 1310 годом, самая поздняя – 1400-1401 годами.

Самым ранним обнаруженным является так называемый неизвестный Алисский клад, о котором газета «Дроэба» писала в номере 248 от 1881 года: «Из села Али Горийского уезда пишут: во многих местах при вспашке земли находят кувшины и другие старинные предметы. Недавно один крестьянин у Алиской крепости нашел горшок с деньгами тетри». Указанный клад в настоящее время утерян.

Горийский клад²

В марте или апреле 1935 года житель города Гори Миха Бидзинашвили во время обработки земли между улицей Миха Цхакая (бывшей Семинарской) и кладбищем, обнаружил большое количество мелких монет низкого качества. Эти монеты весили не менее 15 фунтов (то есть 6 килограммов).

Клад, обнаруженный в окрестностях Тбилиси³

Клад, обнаруженный в окрестностях Тбилиси в 1906 году, с обозначением имен Георгия, Баграта и Константина. Из него А.Е. Пахомов осмотрел от 150 до 200 монет («Монетные клады Азербайджана и Закавказья», Е.А. Пахомов, Баку 1926 г., стр. 60, №170). Этот клад до сих пор не опубликован, и его нынешнее местонахождение нам неизвестно.

Клад из Мна

В 1924 году в селе Мна (Хеви) Казбегского района был обнаружен денежный клад XV-XVI веков. Он насчитывал 927 экземпляров и был приобретен Музеем Грузии, но, к сожалению, до сих пор не опубликован⁴.

Клад из Лоре

В 1830-1831 годах в Лоре, у развалин крепости, был найден клад серебряных монет, состоящий из 2430 экземпляров. Из них 600 монет византийские и, предположительно, являются подражанием трапезундским аспрам. 503 монеты – восточные; из них 13 джучидских, 22 хулагуидских, 9 джалаирских, 16 тимур-ленговских, 47 тимуридских, 50 ширваншахских, 8 османских, 3 мамлюкских, 90 кара-коюнлу, 9 ак-коюнлу и 67 грузинских монет. Клад датируется XV веком. Он хранится в Азиатском музее Санкт-Петербурга⁵ (Г. Дундуа, «К вопросу о денежном обращении в Грузии XV века»)⁶.

Клад из Жинвани

Клад из Жинвани XV века, по определению Е. Пахомова, который лично его осмотрел, содержал следующие монеты: 68 танг и 20 мелких монет XV века. Из двадцати грузинских монет 19 имели изображение рыбы, предположительно, из Самцхской монетной мастерской. Двадцатая грузинская монета, согласно описанию Е. Пахомова, выглядит следующим образом:

Аверс: Изображение зверя, повернутого влево, с звездой над ним.

Реверс: Остатки грузинских букв, заметна буква «ფ»⁷.

¹ ka.wikipedia.org/wiki/ალის - გაბძი

² Д. Капанадзе, Горийский клад грузинских монет XV века. Вестник Государственного музея Грузии. 1940.

³ Д. Капанадзе, Горийский клад грузинских монет XV века. Вестник Государственного музея Грузии. 1940, с. 280.

⁴ Д. Капанадзе, Клад грузинских денег XV века из Гори. Вестник Государственного музея Грузии. 1940, с. 280.

⁵ Г. Дундуа, К вопросу денежного обращения в Грузии XV века. Тбилиси: Издательство Академии наук Грузинской ССР, 1964, 37, 81, 82.

⁶ Г. Дундуа, К вопросу денежного обращения... 1964, 37, 81, 82.

⁷ Георгий Дундуа, К вопросу денежного обращения в Грузии XV века. С. 67.

Сокровище из Дедоплисцкаро

Осенью 2019 года в окрестностях Дедоплисцкаро был обнаружен клад серебряных монет, состоящий примерно из 150 экземпляров. Осмотр показал, что подавляющее большинство монет принадлежало царю Георгию VII (1393-1407), а 6 монет – Золотой Орде. Клад был рассеян.

Клады, описанные выше, а также монеты, найденные в небольшом количестве, блестяще описаны господином Георгием Дундуа в его работе «К вопросу денежного обращения в Грузии XV века». И, конечно же, они намного больше, чем представленный мной список.

Клад монет, который я хочу представить, очень интересен, поскольку монеты Георгия VII представлены с новым типом чекана и ранее неизвестным весом. Но прежде чем приступить к рассмотрению монет, давайте взглянем на страны, соседствующие с Грузией, их политическое, социальное и экономическое положение.

Баграт V Великий

Баграт V, царь Грузии с 1360 по 1393 год, был сыном грузинского царя Давида IX⁸ и Синдухтар, дочери Самцхе-Джавахетинского эристава Кваркваре I Джакели. С 1355 года он был соправителем своего отца, а после его смерти в 1360 году взойшел на престол под именем Баграта V. В грузинской историографии Баграт V упоминается, как «Великий» трапезундским историком Михаилом Панаретом⁹, который лично знал Баграта V и называл его «выдающимся полководцем». В армянской литературе Баграт V также известен как «Победоносный и Сильный». Несмотря на экономический упадок Грузии после нашествий татаро-монголов и тенденцию к распаду царства, власть Баграта V распространялась на всю Грузию. Юго-западная граница его царства (с Трапезундской империей) проходила по долине Макриали, Макариали, Гонио, Аджария, Шавшети-Кларджети, Месхети принадлежали Грузии. Город Ани и его окрестности по-прежнему входили в состав царства Баграта V. Власть Баграта V признавали Двалети и Осетия.

В начале правления Баграта V в Грузии свирепствовала чума. В 1366 году ее жертвой стала царица Елена¹⁰, от которой у царя было двое сыновей, Георгий и Константин. В июне 1367 года Баграт V женился на Анне¹¹, дочери трапезундского императора Иоанна-Алексея III¹². От нее у него родился третий сын, Давид, и дочь Улумпия. По некоторым сведениям, у царя также была внебрачная дочь Тамар.

В последние годы своего правления, чувствуя угрозу с востока в лице Тамерлана, Баграт стал союзником Тохтамыш¹³ в борьбе против новой угрозы. Разгневанный Тамерлан получил повод для вторжения в Грузию и поздней осенью 1386 года вторгся в Грузию со своими дикими ордами. В это время Кавказские горы были покрыты снегом, и Тохтамыш никак не мог помочь Баграту. Орды осадили Тбилиси и после полугодовой жестокой и кровопролитной битвы 22 ноября 1386 года ворвались в город. Царь Баграт, царица Анна и их сын Давид попали в плен. Монголы разграбили, а затем сожгли город, захватили огромное богатство, а также вывезли знаменитую библиотеку грузинских царей. Орды, посланные Тамерланом, направились в различные регионы Грузии, продолжая грабить и разорять страну.

Тамерлан потребовал от Баграта принять ислам. Царь долго сопротивлялся, но в итоге принял ислам

⁸ Давид IX (ум. 1360) - царь Грузии с 1346 по 1360 год, сын Георгия V Блистательного.

⁹ Михаил Панарет - высокопоставленный чиновник при дворе императора Трапезунда Алексея III Комнина.

¹⁰ Елена (ум. 1366) - царица Грузии, первая супруга царя Грузии Баграта V. В исторических источниках нет информации о ее происхождении. Согласно одной из теорий, она могла быть дочерью императора Трапезунда Василия, Еленой Великой Комнин. В 1366 году царица Елена стала жертвой эпидемии чумы.

¹¹ Анна Комнина родилась 6 апреля 1357 года в Трапезунде. Вторая жена царя Грузии Баграта V, царица Грузии с 1367 по 1393 год. Мать Давида и царя Георгия VII.

¹² Алексей III Великий Комнин родился 5 октября 1338 года, скончался 20 марта 1390 года. Император Трапезундской империи с 1349 года до своей смерти.

¹³ Тохтамыш (умер в 1406 г.) - хан Золотой Орды с 1380 по 1395 год, хан Тюменского ханства с 1400 по 1406 год. Потомок Джучи, старшего сына Чингисхана.

ханафитского толка¹⁴, который признавал приоритет разума над религией и допускал употребление алкоголя, но не вина. Тамерлан отпустил царя в Грузию в сопровождении двенадцатитысячного монгольского войска. Баграт V организовал тайный заговор со своим сыном Георгием, который точно выполнил указания отца, и монгольское войско было полностью уничтожено. Естественно, Баграт ожидал мести от Тамерлана и интенсивно начал готовиться к встрече с жестоким врагом. Население укрылось в горах, войско было готово, крепости были хорошо укреплены.

В 1387 году Тамерлан во второй раз вторгся в Грузию. Несмотря на ожесточенное сопротивление, грузины потерпели поражение. Однако Тамерлан не продолжил движение вглубь государства, так как ему нужно было покорить обширные территории Ирана, а кроме того, он узнал, что Тохтамыш вторгся в Азербайджан, и поэтому был вынужден покинуть Грузию. В 1393 году Баграт V Великий скончался.

Георгий VII

После смерти Баграта Великого на царский престол взошел его наследник Георгий VII (1393-1407), сын Баграта V и Елены Комнины¹⁵. Еще при жизни отца он управлял различными областями Грузии и уже тогда упоминается в исторических источниках как царь. Во время правления Георгия, в 1394-1403 годах, Тамерлан семь раз вторгался в Грузию.

Первые два вторжения Тамерлана пришлось на правление царя Баграта V. Шесть разрушительных нашествий выпало на долю Георгия VII, который с великим мужеством и самоотверженностью сражался с несметным врагом.

Георгий VII объединил народы Закавказья (грузин, армян, азербайджанцев и других) для борьбы с Тамерланом, используя противостояние Золотой Орды и Тохтамыша с Тамерланом. В последние годы жизни Тамерлан вынужден был считаться с войском Георгия и старался избежать прямого столкновения путем заключения мира, что также отвечало интересам Георгия VII.

Весной 1394 года Тамерлан подошел к Южной Грузии и отправил четырех полководцев с войском в 40 000 человек для разорения Самцхе-Саатабаго. Вернувшиеся из Самцхе войска присоединились к главной армии Тамерлана на поле Коли. Поход на Самцхе, по всей видимости, имел целью добычу и подготовку главной армии к новому, более масштабному походу, который состоялся осенью того же года в Арагвском ущелье под командованием самого Тамерлана.

13 сентября 1394 года Тамерлан с большой армией двинулся из Колского поля через Триалети и Нижний Картли в сторону Арагвского ущелья. По пути он грабил и убивал население. Вероятно, целью Тамерлана было захватить Дарьяльский проход, чтобы окончательно пресечь возможное вторжение в Грузию его союзника Тохтамыша. Однако из-за сильного сопротивления горцев Тамерлану не удалось захватить Дарьял. Весной 1395 года Тимур через Дербент перешел в Северный Кавказ.

В 1399 году Георгий VII подружился с Ахмедом Джалаиrom¹⁶, воевавшим против Тамерлана. Его сын, Тахер, был спасен грузинами из осажденной Тамерланом крепости Алиджи¹⁷ по просьбе царя Ахмеда Джалаира. В честь этого события Георгий и Ахмед совместно отчеканили серебряные монеты. Осенью того же года Тамерлан прибыл в Закавказье и расположился лагерем на Карабахской равнине. Тамерлан отобрал трех лучших воинов из каждого десятка своей армии, составив таким образом армию в 100 000 человек, к которой присоединились войска Ширвана и Шаки. Эта большая армия вторглась в Херети-Кахети, которое в персидских источниках называется ущельем Химшиа. Целью этого похода, вероятно,

¹⁴ Ханафитский мазхаб - одна из четырех правовых школ суннитского ислама. Основатели - Абу Ханифа и Мухаммед аш-Шайбани. Ученики - Абу Юсуф и Зуфар ибн аль-Хузайл.

¹⁵ Согласно «Картлис Цховреба», у Елены было два сына – Георгий и Давид.

¹⁶ Ахмед Джалаир (умер в 1410 году) был последним представителем династии Джалаиридов. Его сын Тахер однажды нашел убежище в Грузии. В 1399 году грузинские войска освободили его из крепости Аланджи, осажденной армией Тамерлана.

¹⁷ Крепость Алинджи, что на армянском означает «неприступная» (также «Анаджик» или «Анарки»), расположена в Азербайджане, недалеко от города Джуфа, на правом берегу реки Аладжи.

была добыча трофеев и продовольствия.

Весной 1400 года Тамерлан двинулся к Грузии и расположился лагерем у границы. Тамерлан отправил царю посла с требованием подчинения и выдачи царевича Тахера. В противном случае он угрожал разорением Грузии (Я – царь твой, приди ко мне, примиришь, и я дам тебе много даров и окажу великое почтение; если же не подчинишься мне, я прикажу своим войскам, и разорю всю страну твою). По данным персидских источников, царь Георгий ответил посланнику «резким отказом». Согласно «Картлис Цховреба», Георгий заявил посланнику: «Я не меньше тебя, и ты не сможешь разорить страну мою, и если ты сказал, что если не исполнишь этого дела, то пусть будет женщиной, а не мужчиной».

«Смелый» ответ царя Георгия, разумеется, сильно разгневал гордого Тамерлана. Он вторгся в Грузию со всей своей огромной армией. Его целью было полное уничтожение Грузии.

После ухода Тамерлана из Грузии царь Георгий перебрался в Восточную Грузию и занялся наведением порядка в домашних делах.

В 1401 году войска Тамерлана подошли к границам Грузии с востока и расположились лагерем в Шамкоре. В Шамкор Тамерлану от имени царя Георгия VII был послан его брат, князь Константин, с богатыми дарами и предложением мира. По условиям мира Грузия обязывалась платить дань и выставить определенное количество войск, взамен чего Тамерлан обещал безопасность Грузии. Мир был заключен в сентябре 1401 года. Весной большое войско Тамерлана направилось в сторону Османской империи. По пути он подошел к крепости Тортуми¹⁸, в которой укрепились около 200 грузинских защитников. После пятидневной битвы крепость была взята и разрушена, а защитники перебиты.

Весной 1403 года Тамерлан снова двинулся к Грузии и расположился лагерем в Карсе. Причиной этого похода историк Тимура, Низам ад-дин Шам¹⁹, называет невыполнение мирного договора 1401 года. Тамерлан поручил своему покорному вассалу, ширваншаху шейху Ибрагиму²⁰, вторгнуться в Грузию с востока.

В такой ситуации царь Георгий VII вновь попытался избежать вторжения путем переговоров. В качестве посла он снова отправил своего брата Константина с соответствующими дарами. Однако Тамерлан не захотел вести переговоры и не принял дары, передав царю: «Если хочешь, чтобы эта страна осталась нетронутой, приди ко мне, прими ислам, и если примешь ислам, я не буду требовать с тебя дани... А если не примешь ислам, заплати мою дань... и я дам тебе эту страну, и, как я отпустил сына кесаря, так и тебя я не трону и отпущу с миром, ибо он был твоей веры».

Царь Георгий пытался выиграть время, чтобы люди успели собрать и убрать урожай. Тимур не дал ему этого сделать. Он быстро вторгся в Грузию, вошел в Нижнюю Картли и осадил крепость Биртвиси²¹ в ущелье Алгети. Уверенные в неприступности крепости, ее защитники не проявили должной осторожности. Этим воспользовались осаждающие: они подняли веревочную лестницу по отвесной скале, и 33 воина перебрались в крепость по лестнице. Им удалось открыть ворота крепостной стены, через которые хлынули осаждающие. Грузины сражались до конца, большинство погибло. Тимур передал Биртвиси и его окрестности одному из своих полководцев и поручил очистить эту местность от христиан. Это произошло 12 августа 1403 года.

Тамерлан решил окончательно разорить Грузию и двинулся на запад. Дороги, ведущие в Имерети,

¹⁸ Тортуми – провинция в юго-западной части исторической Грузии, ныне на территории Турции. Крепость Тортуми сохранилась в виде руин на среднем течении реки Тортуми, недалеко от нынешнего села Тортумкале. Тамерлан разрушил крепость Тортуми в 1401 году.

¹⁹ Низам ад-Дин Абд аль-Васи Шами – (умер в 1431 г.) персидский летописец, автор книг: «Зафар-наме» («Книга побед» на персидском языке) - хроники правления Тамерлана, составленные в 1404 году.

²⁰ Шейх Ибрагим I – (1382-1417) – правитель Ширвана, основатель третьей династии Ширваншахов Дербенда. Спас страну от нашествий Тамерлана.

²¹ Биртвиси – крепость в историческом Нижнем Картли, в ущелье Алгети (ныне Тетрицкаройский муниципалитет). Расположена в 6-7 километрах к востоку от Парцхиси.

горные и покрыты лесами. В условиях ожесточенного сопротивления населения вражеское войско продвигалось медленно. По пути они уничтожили множество деревень, церквей и монастырей, садов и виноградников. Поход в Имерети, начавшийся в сентябре, продолжался до декабря. Ожидалось, что дороги в Имерети будут заблокированы. Учитывая все это, Тимур был вынужден прекратить боевые действия 12 декабря.

Тамерлан начал размышлять о перемирии и фактически выступил инициатором его заключения. Он дал понять грузинским полководцам, находившимся в плену в его лагере, что не будет против перемирия, если царь Георгий обратится с такой просьбой. Получив это известие, царь Георгий отправил к Тимуру послов с богатыми дарами. Это были тысяча золотых монет, отчеканенных в честь Тимура, тысяча лошадей, драгоценные ткани. В результате в 1403 году было заключено перемирие, по которому царь Георгий обязался платить дань и предоставить вспомогательное войско. После заключения перемирия Тимур со своим войском перешел из Имерети и направился на восток. По пути, несмотря на перемирие, он разорил Тбилиси и его окрестности.

В 1405 году Тамерлан умер в городе Отрар²². После этого Георгий VII перешел в Восточную Грузию и изгнал из крепостей тимуридских наместников. Под предводительством Георгия грузины разгромили тимуридское войско, разорили Нахичевань, Гянджу и достигли даже Тебриза. Грузины покинули Нахичевань и Гянджу. Эти города занял союзник Георгия VII, Ширваншах.

После нашествия тимуридских орд к юго-восточным границам Грузинского царства подошли орды туркмен-каракойюну²³. В 1407 году Георгий VII, чтобы сдержать вторжение нового врага в разрушенную и ослабленную страну, встретил туркмен в Армении и героически погиб в бою с ними. Царь Георгий VII был похоронен в Светицховели, в соборе с разрушенным куполом.

Ахмед Джалаири

Дата рождения Ахмеда неизвестна, умер в 1410 году. Правитель из династии Джалаиридов, четвертый сын шейха Увейса, во время правления своего старшего брата Хусейна (1374-1375 гг.) он был наместником Басры. В 1382 году поднял восстание против своего брата Хусейна. Захватил столицу Тавриз и приказал казнить своего брата. После длительных сражений с остальными братьями в 1384 году стал правителем всего государства. В 1385 году воевал с ханом Золотой Орды²⁴ Тохтамышем²⁵, чье войско вторглось в Закавказье, Иран и Азербайджан через Дербентский и Дарьяльский проходы и в 1386 году безжалостно разорило его столицу Тавриз. В то же время он вступил в длительные войны с вторгшимся в Иран Тамерланом, против которого собирался сражаться вместе с Грузией.

После ухода Тамерлана в 1387 году территорию Азербайджана захватили туркмены Кара-Коюнлу под руководством Кара Мухаммеда.

В 1393 году Тамерлан захватил и вторую столицу Ахмеда, Багдад. Жены и сыновья Ахмеда попали в плен. Сам Ахмед бежал в Египет. С помощью египтян он смог вернуться в Багдад и несколько лет удерживал власть, отчасти с помощью туркменского правителя Кара Юсуфа²⁶, который помогал ему в борьбе с Тамерланом и его восставшими подданными. Только в июне 1401 года Тамерлан вновь захватил Багдад: Ахмед покинул город раньше и отправился к Кара Юсуфу, сначала в Сирию, а затем в Малую Азию.

²² Отрар – также известный как Фараб – это город-призрак в Центральной Азии, расположенный на Великом Шелковом пути в Казахстане.

²³ Кара-Коюнлу (по-турецки – «чернобаранные», кара – черный, койун – овца, отсюда в персидских источниках встречается как Карабаг; названы так по черной овце, изображенной на их флаге) – это объединение кочевых огузских тюркских (туркменских) племен под предводительством племени Бахарлу.

²⁴ Золотая Орда, улус Джучи – феодальное государство, основанное в низовьях Волги в 40-х годах XIII века.

²⁵ Тохтамыш, умер в 1406 году – хан Золотой Орды в 1380-1395 годах, хан Тюменского ханства в 1400-1406 годах. Потомок Джучи, старшего сына Чингисхана.

²⁶ Кара Юсуф – Абу Наср Кара Юсуф ибн Мухаммед (умер в 1420 г.) – главнокомандующий и правитель государства Белых Козлопасов.

Во время войны Тамерлана и Баязида²⁷ Ахмед воспользовался случаем, чтобы еще раз захватить Багдад, но вскоре был вынужден уступить его своему союзнику Кара Юсуфу и искать убежища в Сирии, куда последовал за ним его противник, после захвата Багдада внуком Тамерлана Абу-Бакаром. В Сирии Ахмед и Кара Юсуф были заключены в тюрьму и освобождены только после смерти Тамерлана в 1405 году.

За короткое время Ахмед смог вернуть себе все свое государство, но в последующие годы был изгнан Абу-Бакаром, а сам Бакар – Кара Юсуфом. В 1410 году Ахмед Джалаир был разбит в битве при Тавризе и на следующий день убит.

Исторические источники описывают Ахмеда как жестокого, жадного и вероломного деспота, в то же время храброго воина, защитника ученых и поэтов. Есть сведения, что он сам писал стихи на азербайджанском, арабском и персидском языках, а также написал несколько работ о музыке.

Шейх Овейс

Шейх Овейс, из рода Джалаиридов, был правителем Ирака и Армении (1356-1374), сыном Хасана Бузурга²⁸ и Дилшад Хатун из рода Чобанидов.

Вскоре после того, как Шейх Овейс сменил своего отца Хасана Бузурга на троне, старые враги Джалаиридов, Чобаниды, были завоеваны Золотой Ордой в 1357 году под руководством Джанибека Джучида²⁹. Мелик Ашраф³⁰ был казнен, и Азербайджан был завоеван. После ухода Джанибека, а затем и его сына Бердибека³¹ из Азербайджана, Шейх Овейс, признавший верховенство Золотой Орды, задумал присоединить бывшие земли Чобанидов к своим владениям, даже несмотря на то, что бывший эмир Мелик Ашрафа, Ахичук³², всячески пытался удержать этот регион за монголами. Шейх Овейс завоевал этот район в 1360 году и мог гордиться не только Багдадом, но и Тебризом как одним из крупных городов, находившихся под его контролем.

Во время своего правления Шейх Овейс стремился расширить свои территории в Персии. Он вступил в борьбу за власть с Музафаридами³³ и поддерживал Махмуд-шаха³⁴, когда тот выступил против Шах-Шуджа³⁵. Махмуд-шах женился на одной из дочерей Овейса, примерно в 1363 году, и получил помощь при завоевании Шираза. В 1364 году Шейх Овейс прекратил борьбу с Ширваншахом³⁶ Кай-Кавусом, но был вынужден восстановить свою власть из-за восстания, начатого наместником Багдада Ходжой

²⁷ Баязид – Баязид I (1360 – 1403) – четвертый правитель и второй султан Османской империи (1389-1402), сын султана Мурада I и Гульчичек-хатун.

²⁸ Хасан Бузург – Тадж ад-Дин (ум. 1356) – первый правитель (султан) Ирака и Ирана из династии Джалаиридов. Был сыном Хасана, который правил Хорасаном от имени Хулагуидов. В 1324 году Хасан Бузург женился на Чобан Багдад-Хатун, но Илхан Абу Саид отнял у него жену. Хасан Бузург был арестован, а затем в 1333 году назначен наибом Рума. После смерти Абу Саида (1335) Хасан Бузург уничтожил своих конкурентов и захватил власть в Багдаде в 1340 году. Его наследником был его сын Овейс.

²⁹ Джанибек (ум. 1357) – хан Золотой Орды. Третий сын Узбек-хана, хан Золотой Орды (1342-1357). В результате успешных войн с Чобанидами в Персии присоединил Азербайджан, в результате чего Золотая Орда достигла своих максимальных размеров, включая Западную Сибирь, Булгарский улус (Среднее Поволжье), Белую Орду (Казахстан, Хорезм), Синюю Орду (Кубань, Дон, Крым), Кавказский улус и Азербайджан; также в политической зависимости находилась часть территории России.

³⁰ Малик Ашраф – аль-Малик аль-Ашраф, сын Темурташа, бектарбеги улуса Хулагу и наиб Азербайджана (1343-1353), султан Азербайджана (1353-1357).

³¹ Бердибек-хан Мухаммед – Чингизид, восьмой хан Золотой Орды (1357-1359). Сын и наследник Джанибека.

³² Ахичук – раб Малика аль-Ашрафа, султан Азербайджана (1357-1359).

³³ Музафарида – персидская династия арабского происхождения, правившая в Хорасане после падения государства монгольских Хулагуидов в XIV веке.

³⁴ Шах Махмуд ибн Мухаммед Кутбад-Дин, султан Фараса и Кермана 1358-1364, султан Исфахана 1356-1375.

³⁵ Джалал ад-Дин Шах-Шуджа (ум. 1384) (1358-1384) – эмир Кермана, Фарса и Исфахана из династии Музафаринов.

³⁶ Ширван – также Шарван, Шервани, исторический регион на восточном Кавказе, простирающийся между западным побережьем Каспийского моря и рекой Курой, расположенный на Ширванской равнине.

Мирджаном. В 1364 году Шейх Овейс отправился в поход против туркменских племен Кара-Коюнлу³⁷. Он победил их предводителя Байрам-ходжу³⁸ недалеко от Муша³⁹. Затем он разбил Ширваншаха, который до этого дважды нападал на Тебриз. Стремясь расширить свои владения на восток, он воевал против эмира Вали⁴⁰, правителя Астарабада⁴¹, и победил его в городе Рей⁴². После смерти своего брата, эмира Захида, в городе Уджан⁴³, он был вынужден вернуться. Управление городом Рей было передано Кутлугшаху. Через два года Кутлуга сменил Адил Ага. Благодаря своим походам, Шейх Увейс Джалаир провел много времени в Персии. Он умер в Тебризе в 1374 году, но Багдад всегда оставался его столицей. Шейха Увейса сменил его сын, Шейх Хасан Джалаир⁴⁴.

Шейх Увейс, как и Ахмед Джалаир, чеканил в Грузии три типа низковесных монет. Две монеты были отчеканены в Тбилиси, и на обеих прослеживаются следы даты. Также недавно был обнаружен новый тип монеты, отчеканенной в Ахалцихе (Самцхе-Джавахети)⁴⁵. Дата на этой монете также не читается. Дату чеканки монеты можно предположить, начиная с 1364 года (когда Шейх Увейс победил предводителя Кара-коюнлу Байрам-ходжу и изгнал его с занятых территорий, в период атабагства Беки II Джакели⁴⁶, 1361-1391).

Эмир Тимур

Тимур (Железный), настоящее имя Ходжа-Ильгар, позднее Тимур Гуркан, исторически известный как Амир Тимур, а также Тимурленг (Хромой Тимур), родился 9 апреля 1336 года. Он был представителем тюркизированного монгольского племени чагатаев, сыном эмира Тарагая⁴⁷ и Текины-хатун⁴⁸. Эмир Средней Азии (1370-1405), умер в 1405 году 17-18 февраля в городе Отрар⁴⁹.

Амир Тимур не был прямым потомком Чингисхана, поэтому он не мог получить титул хана и довольствовался титулом эмира (генерала). С 1372 по 1388 год он вел дела от имени марионеточного чагатайского хана Суюргатмыша. После смерти хана он вел дела от имени его сына, хана Мухаммеда⁵⁰. На монетах он размещал свое имя рядом с именами марионеточных ханов. После смерти Махмуд-хана

³⁷ Существовали под предводительством династии шиитских туркмен династии Иве в XIV-XV веках в Передней Азии, на территориях современного Азербайджана, Армении, Ирака, северо-западного Ирана и восточной Турции.

³⁸ Байрам Ходжа-бег (?-1380) – первый бег Кара-Коюнлу (Белых овец) (1351-1380), создавший государство туркменской племенной конфедерации. Правил обширными территориями, включая Азербайджан, Грузию и Армению. (1406 г.) Часть северо-западного Ирана, восточной Турции и северо-восточного Ирака, примерно с 1374 по 1468 год.

³⁹ Муш – город в Турции, столица одноименной провинции.

⁴⁰ Эмир Вали – был правителем Астарабада и Мазандарана с 1356 по 1366 год, и снова с 1374 по 1384 год. В период его относительно долгого правления преобладали конфликты с сарбадарами и джалаиридами. Конфликты завершились только после появления Тамерлана в восточной Персии.

⁴¹ Астарабад – современный (Горган) («волчья земля») город в Иране, административный центр провинции Голестан. Расположен на севере страны, в 30 километрах к востоку от побережья Каспийского моря.

⁴² Рей – город на севере Ирана, в провинции Тегеран, в древности был известен под названием Арсакида. Расположен в 10 километрах к югу от Тегерана.

⁴³ Уджан (арм. Աղշի) – село в Армении, в провинции Арагацотн. Расположено на высоте 1150 метров над уровнем моря.

⁴⁴ Шейх Хасан Джалаир – скончался 9 октября 1374 года, был старшим сыном Шейха Увейса Джалаира. После смерти отца сменил его на троне. Его правление оказалось очень коротким. Хасан никогда не пользовался популярностью среди народа. Вскоре после начала правления его амиры приговорили его к смерти, а на трон посадили его брата Хусейна.

⁴⁵ Ираклий Пагава, Павел Чумбуридзе, Гога Габашвили. Журнал ONS № 234. Зима 2020. Агбуга Великий, Шейх Увейс Джалаир и Баграт V: нумизматические треугольники.

⁴⁶ Бека II, Джакели (ум. 1391), правитель Самцхе-Джавахети, атабаг 1361-1391 (по Вахушти Батонишвили), старший сын Кваркваре I. Во время первого вторжения Тамерлана Бека II отпал от грузинского царя Баграта V и сдался врагу.

⁴⁷ Турхаи – Махмуд Тарагай, был воином, мелким землевладельцем, представителем тюркизированного монгольского племени барлас.

⁴⁸ Текина-хатун – происхождение матери Амира Тимура менее ясно. Ибн Арабшах предполагает, что Текина является потомком Чингис-хана.

⁴⁹ Отрар – Отирар, Тарбанд, Турар, Фараб. Один из крупнейших городов Средней Азии. Его руины сохранились на территории Отрарского района Туркестанской области Казахстана.

⁵⁰ Султан Махмуд-хан (умер в 1402 г.) был последним ханом Западного Чагатайского улуса (1384-1402 гг.). Он был сыном Суюргатмыша.

(1402) Амир Тимур продолжал чеканить монеты от его имени (т.к. никого не посадил марионеточным ханом на трон).

Тамерлан участвовал во внутренних междоусобицах с мелкими феодальными государствами, с идеей их объединения. Там он и показал себя и в 1362 г. стал правителем вилайета⁵¹. В 1356 г. он женился на единственной сестре правителя Балха⁵² и Самарканда⁵³ Хусейна⁵⁴ Олджай Туркан-ханым⁵⁵. В 1362 он охромел в следствии ранения в ногу, поэтому таджики прозвали его Тамерлан, т.е. «Хромой Тимур».

Встав вместе с Хусейном во главе феодального войска, Тамерлан начал борьбу с Могулистаном⁵⁶ и Эйном за власть. В 1370 г. Тамерлан получает титул эмира и, пользуясь именем чингисидов, стал единолично править Мавераннахром⁵⁷.

Политика Тамерлана была направлена, с одной стороны, на объединение Средней Азии, а с другой – на завоевательные войны. Государство эмира представляло собой объединение феодальных владений, добровольное или насильственное. Его армия, по образцу военного опыта Чингисхана, была основана на десятичной системе, которая и по сей день используется в современных армиях.

Примерно в 1360 году Тимур получил признание как военный лидер, чьи войска в основном состояли из представителей тюркских племен. Он участвовал в крупных кампаниях в Трансоксиане⁵⁸ (Мавераннахр) вместе с ханом Чагатайского⁵⁹ улуса. Он вторгся в Хорасан во главе тысяч всадников. Это была его вторая военная экспедиция, которую он возглавил, и ее успех обусловил проведение последующих походов, включая подчинение Хорезма и Ургенча.

После убийства Казагана⁶⁰ возник спор между многими претендентами на верховную власть. Туглук-Тимур⁶¹ из Кашгара, хан восточного Чагатайского улуса, еще один потомок Чингисхана, вступил в эту борьбу. Тимур был послан к ним для переговоров, но вместо этого присоединился к ним и получил Трансоксиану. Примерно в это время умер его отец, и Тимур стал правителем Берласа. Впоследствии Туглук попытался поставить своего сына Ильяс-ходжу⁶² правителем Трансоксианы, но Тимур остановил это вторжение с небольшими силами.

В 1388 году он захватил Хорезм и разрушил его столицу Ургенч⁶³. В 1398 году он вторгся в Индию и покорил Дели. В 1400 году началась война с Османской империей. В 1402 году в битве при Анкаре он разгромил султана Баязида I. В 1404 году он предпринял поход в Китай, но этот поход был прерван из-за смерти Тимура в городе Отрар в 1405 году.

В то время в государство эмира Тимура, помимо Мавераннахра, Хорезма и Хорасана, входили Иран, Пенджаб и Закавказье. Походы Тимура отличались ужасающей жестокостью, разрушениями и кровопролитием. Тимур воевал со всеми, как с христианами, так и с мусульманами. Он создал гигантское государство, которое быстро распалось после его смерти. Эмира Тимура также считали великим

⁵¹ Вилайет – крупная административно-территориальная единица

⁵² Балх, Вазирабад - город в Афганистане, в одноименной провинции. Расположен на правом берегу реки Балх.

⁵³ Самарканд - второй по величине город Узбекистана и административный центр Самаркандской области.

⁵⁴ Хусейн (1364-1370 гг.) – год рождения неизвестен, по историческим источникам, сын эмира Мусли. Был внуком Казагана (1346-1358 гг.) Чагатайского улуса, который носил титул эмира, поскольку не был потомком чингизидов. (Убит в 1358 г.)

⁵⁵ Олджай Туркан-ханым – вторая жена Тимурленга. Единственная сестра эмира Хусейна.

⁵⁶ Могулистан – (Могульский улус, Улус Джети, Мамлакат и Могулистан). Государство, образовавшееся в XIV веке на территории юго-восточного Казахстана и Киргизии (Восточного Туркестана) в результате падения Чагатайского улуса.

⁵⁷ Мавераннахр - буквально - «междуречье». Известен также под названием Трансоксиана и Фараруд. Исторический регион в Центральной Азии, в Самаркандско-Бухарском регионе, междуречье Амударьи и Сырдарьи.

⁵⁸ Трансоксиане «Мавераннахр», также известна под названиями Фараруд или Варвруд. Древняя историко-географическая область в Центральной (Средней) Азии.

⁵⁹ Чагатай (чагатайцы) – название населения Мавераннахра со второй половины XIII века до второй половины XIV века.

⁶⁰ Казаган – (убит в 1358 г.) правитель улуса Чагатай (1346-1358 гг.). Носил титул эмира, так как не был потомком Чингисхана.

⁶¹ Туглук-Тимур – (Тоглук-Тимур). Хан улуса Чагатай в 1360-1363 гг. Временно восстановил единство государства.

⁶² Ильяс-Ходжа – (умер в 1368 г.) был ханом Трансоксианы (1363 г.) и ханом Могулистана (1363-1368 гг.).

⁶³ Ургенч или Урганчи – город в Узбекистане, административный центр и крупнейший город провинции Хорезм.

покровителем искусства и архитектуры. Он привозил из завоеванных земель в Самарканд художников, архитекторов, писателей, поэтов, искусных ремесленников и мастеров высшего класса. Город, который он разрушил во время нашествий, он впоследствии избрал столицей своей империи. Он общался с такими интеллектуалами, как Ибн Халдун⁶⁴.

По оценкам ученых, в военных походах Тамерлана погибло 17 миллионов человек, что составляло около 5% мирового населения того времени.

С 1386 по 1403 год Тамерлан восемь раз вторгнулся в Грузию, и его основным требованием было обращение царя и народа в ислам. Он нанес огромный ущерб грузинскому государству и дальнейшему развитию грузинского народа.

Ильхан Олджейту (Гият ад-Дин Мухаммад Худабанда)

Олджейту, известное на арабском как **أولجعی** также было известно под персидским именем Мухаммад Худабанде **محمد خدابنده**, что означает «раб Божий» или «служитель Божий». Он был восьмым правителем ильханов (1304–1316 гг.). В Иране, в Тебризе, его называли Зилзити, что на монгольском означает «благословенный». Олджейту был третьим сыном правителя ильханов Аргун-хана⁶⁵, братом и преемником Махмуда Газана⁶⁶. Он был восьмым ильханом государства Хулагуидов (пятым преемником Чингисхана) и внуком основателя ильханов Хулагу⁶⁷.

В 1289 году христианская мать Олджейту, Урук-хатун, крестила его и назвала Николаем в честь Папы Николая IV, с которым Аргун поддерживал дипломатические контакты. Позже он вместе со своим братом Газаном принял суннитский ислам⁶⁸. Как и его брат, он сменил имя и принял исламское имя Мухаммад.

В 1305 году в северо-западной части Ирана (ныне провинция Зенджан) было возобновлено строительство города Султанье, основателем которого был Аргун-хан. Вскоре город стал летней резиденцией Хулагуидов, а зимней столицей был назначен Багдад. Строительство города завершилось в 1313 году. Его главным украшением был мавзолей Олджейту, построенный еще при жизни ильхана.

После восшествия на престол его брата Газана, Олджейту был назначен наместником Хорасана. Несмотря на то, что с 1299 года он был назначен наследником Газана, после получения известия о его смерти, Олджейту предпринял попытки нейтрализовать потенциальных соперников на престол. Первым таким действием стало устранение сына Кейхату. Он был убит посланниками Олджейту 30 мая 1304 года. Другой влиятельный эмир, Хоркудак, был схвачен и казнен. После восшествия на престол его полный титул звучал как Гият ад-Дин Мухаммад Худабанда Олджейту Султан.

После прихода к власти он произвел ряд назначений. Например, Кутлуг-шах был назначен главнокомандующим армией ильханов, а Рашид ад-Дин⁶⁹ и Саид ад-Дин Саваджи были назначены

⁶⁴ Ибн Халдун, полное имя Абу Зайд Абдуррахман ибн Мухаммад аль-Хадрами, родился 27 мая 1332 года и умер 17 марта 1406 года. Он был арабским мусульманским философом и социальным мыслителем.

⁶⁵ Аргун-хан (родился в 1258 году в Байлакане, умер 10 марта 1291 года в Багче, Аран) был четвертым ильханом государства Хулагуидов (1284-1291 гг.). Он был внуком Хулагу и старшим сыном Абага-хана.

⁶⁶ Махмуд Газан-хан (родился 5 ноября 1271 года в Абескуне, Мазендеран, умер 17 мая 1304 года в Казвине) был седьмым правителем династии Хулагуидов (Ильханов) Ирана с 1295 по 1304 год. Он принял ислам и объявил его государственной религией.

⁶⁷ Хулагу-хан (родился в 1217 году, умер 8 февраля 1265 года в Мараге, Иран) был основателем династии и государства Хулагуидов, сыном Толуя, внуком Чингисхана и младшим братом великих монгольских ханов Хубилая и Мункэ.

⁶⁸ Суннизм — основное направление ислама, считающееся ортодоксальным. Последователи суннизма (сунниты) составляют большинство в странах, где распространён ислам (за исключением Ирана, южного Ирака, бывшей Йеменской Арабской Республики, Азербайджана и горного Таджикистана). В отличие от шиитов, имам-халифа мусульманской общины избирается на основе формального согласия всей общины. Суннизм включает в себя 4 религиозно-юридические школы (мазхаба). Священными городами признаются Мекка и Медина.

⁶⁹ Рашид ад-Дин — также известный как Рашид ад-Дани Фаилуллах Хамадани (умер в 1318 году) — был государственным деятелем, историком и врачом при дворе Илханидов. Он родился в персидской еврейской семье в Хамадане в 1247 году.

его визирями 22 июля 1304 года. Азиз ад-Дин, сын Насир ад-Дина Туси⁷⁰, был поставлен во главе обсерватории Мараги в качестве наследника своего отца. Еще одним политическим решением стало освобождение города Керман от кутлуг-ханидов⁷¹ 21 апреля того же года, осуществленное Кутб ад-Дином Шах Джаханом⁷². 27 июня 1305 года Олджейту султан назначил наместником Анатолии своего тестя и дядю Иринчина.

В 1312 году произошли значительные административные изменения: визирь Олджейту, Са'д-ад-Дин Саваджи, был арестован по обвинению в коррупции и казнен 20 февраля 1312 года. Вскоре его сменил Тадж ад-Дин Али Шах, который возглавил гражданскую администрацию ильханов в 1323 году. Еще одной жертвой чисток стал Тадж ад-Дин Аваджи, сторонник Са'д-ад-Дина. Олджейту, наконец, начал кампанию против мамлюков, которая оказалась безуспешной. После множества войн, политических перипетий, поражений и побед, Олджейту скончался в городе Султание 17 декабря 1316 года. Он правил двенадцать лет и девять месяцев. После смерти Олджейту его визирь, Рашид ад-Дин Хамадани, был обвинен в отравлении Олджейту и казнен. После Олджейту, правителем государства Ильханидов стал его сын Абу Саид.

Влияние Олджейту и государства Ильханов оказало значительное воздействие на Грузию и весь Кавказ в этот период. Были нарушены торговые пути, изменена система налогообложения, установлен порядок сбора вспомогательного войска, а также ограничено религиозное отправление обрядов и множество других мелочей, которые препятствовали развитию государства и вызывали недовольство населения. Большое влияние было оказано на денежную эмиссию. В известных нам грузинских монетных дворах, таких как Тбилиси, Ахалцихе, Карагаджи и Ани, почти не чеканились национальные монеты.

Если мы полностью рассмотрим этот период, то увидим, что у монгольской и промонгольской политики, включая туркменские улусы, не было даже желания что-либо строить. Их действия не выходили за рамки сбора налогов и временного захвата земель для пастбищ. В этом монгольском хаосе только Ильханы и Муголы создали централизованные государства, с которыми Тамерлан непрерывно боролся и притеснял их. О Тамерлане можно сказать, что у него было желание строить, что выразилось в усилиях, вложенных в архитектуру Самарканда, но я хочу напомнить вам, что годами ранее он дважды разрушил и опустошил этот город. В целом, он не построил ничего такого, что могло бы заставить забыть о том ущербе, который он нанес миру.

Описание монет, отчеканенных Георгием VII, и их подтипов

При просмотре таблиц ниже вы заметите, что монеты, отчеканенные от имени Георгия VII и Ахмеда Джалаира, а также монеты, отчеканенные царем Георгием самостоятельно, выполнены с чрезвычайной небрежностью. В некоторых случаях арабские надписи нанесены зеркально, или одна строка вырезана правильно, а другая - зеркально. Это обстоятельство затрудняет правильное чтение текста на этих монетах, хотя большое количество монет помогает уточнить тексты.

После оценки монет из данного клада выяснилось, что Георгий VII, включая монеты, отчеканенные совместно с Ахмедом Джалаиrom, всего отчеканил 12 типов монет. Вместе с монетами, представленными в кладе, мы представляем описание трех монет, которых не было в составе клада, но которые дополняют эти 12 типов.

Прежде всего, я опишу монеты, выполненные грузинскими буквами.

⁷⁰ Насир ад-Дин ат-Туси – Мухаммад ибн Мухаммад ибн аль-Хасан ат-Туси (18 февраля 1201 – 26 июня 1274), более известный как Насир ад-Дин ат-Туси (или просто Туси). Был персидским полиматом, архитектором, философом, врачом, ученым и теологом.

⁷¹ Кутлуг-ханиды (также известные как династия Кутлуг-ханидов, династия Кирманидов или очень редко, позднее Западное Ляо) – династия киданьского происхождения, правившая в Кермане (ныне провинция Керман, Иран) с 1222 по 1306 год.

⁷² Кутб ад-Дин Шах Джахан был последним правителем Кутлуг-ханидов в Кермане.

I. Тип

AR. Георгий VII (1393 – 1407 г.), вес 0.82 г., размер 20 мм.

AV. Вокруг овальной рамки надпись шрифтом асомтаврули: „აჲფეჲჲ აჲ ეჲ“ «Царь царей Георгий».

RV. Арабская надпись: «لا اله الا الله محمد رسول الله» «Нет бога, кроме Аллаха, Мухаммед- пророк его».

Коллекция Национального музея Грузии. К.Ф. № 3230

II. Тип

AR. Георгий VII (1393 – 1407 гг.), вес 0.56 г., размер 17 – 14 мм.

AV. Надпись шрифтом асомтаврули: „ეჲ აჲფეჲ“ «Георгий царь».

RV. Арабская надпись: «بسم الله» «Во имя Бога».

Коллекция Национального музея Грузии. К.Ф. № 3101

III. Тип

AR. Георгий VII (1393 – 1407 гг.), Ахмед Джалаири. Вес 0.50 г., размер 13.5 мм.

AV. Арабская надпись: „აჲფეჲჲ აჲ ეჲ“ «Царь царей Георги».

RV. Арабская надпис: «السلطان احمد خان» «Султан Ахмед Хан».

Коллекция Национального музея Грузии. К.Ф. № 3099.

IV. Тип

AR. Георгий VII (1393 – 1407 гг.), вес 0.73 г., размер 16.5-15 мм.

AV. В центре овальной розы крупная точка, справа и слева – кольца. Вокруг овала орнамент.

RV. Арабская надпись: «لا اله الا الله محمد رسول الله» «Нет бога, кроме Аллаха, Мухаммед – посланник его».

№ 519.

V. Тип

AR. Георгий VII (1393 – 1407 гг.), вес 0.78 г., размер 15 – 14мм.

AV. В центре овальной рамки крупная точка. Справа и слева – неясные знаки. Вокруг овала орнамент.

RV. Арабская надпись: «لا اله الا الله محمد رسول الله» «Нет бога, кроме Аллаха, Мухаммед – посланник его».

№ 518

VI. Тип

AR. Георгий VII (1393 – 1407 гг.), вес 0.66 г., размер 14 мм.

AV. Арабская надпись: «الله حسي» «Царь Георгий».

RV. В круге арабская надпись: «ملك كيركي» «Бог – мое удовлетворение»

№ 001

VII. Тип

AR. Георгий VII (1393 – 1407 гг.) и Ахмед Джалаир, вес 0.56 г., размер 14 – 13.5 мм.

AV. Арабская надпись: «السلطان احمد خلع ملكه ملك غازي كيركي» Султан Ахмед-хан, да продлится царствование его, царь победитель Георгий».

RV. Арабская надпись: «لا اله الا الله محمد رسول الله» «Нет бога, кроме Аллаха, Мухаммед – посланник его».

№ 287

VIII. Тип

AR. Георгий VII (1393 – 1407 гг.) и Ахмед Джалаир (1382 – 1410 гг.), вес 1.08 г., размер 13- 11.5 мм.

AV. Арабская надпись: «السلطان احمد خلع ملكه ملك غازي كيركي ضرب تيفليس» «Султан Ахмед-хан, да продлится царствование его, царь победоносный Георгий, чеканено в Тбилиси».

RV. Арабская надпись: «لا اله الا الله محمد رسول الله» «Нет бога, кроме Аллаха, Мухаммед – посланник его».

№ 535

IX. Тип

AR. Георгий VII (1393 – 1407 гг.) и Ахмед Джалаир (1382 – 1410 гг.), вес 0.61 г., размер 14мм.

AV. Арабская надпись: „ملك غازي كيركي ضرب تفلين“ «победоносный царь Георгий, чеканено в Тбилиси».

RV. Арабская надпись: „السلطان احمد خان“ «Султан Ахмед-хан».

№ 517

X. Тип

AR. Георгий VII (1393 – 1407 гг.) и Ахмед Джалаир (1382 – 1410 гг.), вес 1.08 г., размер 15-14мм.

AV. Арабская надпись: „السلطان احمد خن ملكه ملك غازي كيركي ضرب تفلين“ «Султан Ахмед-хан, да продлится его правление, победоносный царь Георгий, чеканено в Тбилиси».

RV. Арабская надпись: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ «Нет бога, кроме Аллаха, Мухаммед – посланник его».

№ 516

XI. Тип

AR. Георгий VII (1393 – 1407 гг.), вес 0.58 г., размер 14 – 13мм.

AV. В круге арабская надпись: „الله حسبي“ «Бог мой – мое удовлетворение».

RV. Арабская надпись: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ «Нет бога, кроме Аллаха, Мухаммед – посланник его».

№ 102

XII. Тип

AR. Георгий VII (1393 – 1407 гг.), вес 0.50 г., размер 12мм.

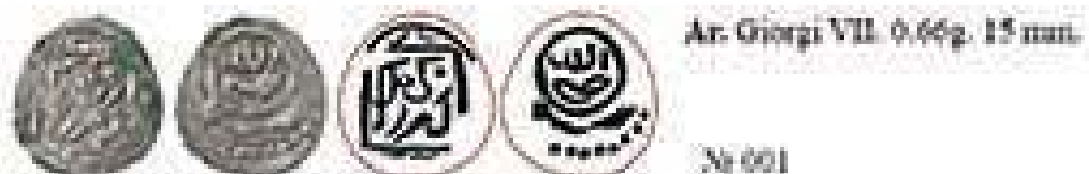
AV. В центре розетки арабская надпись: „الله حسبي“ «Бог- моя достаточность».

RV. Арабская надпись: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ «Нет бога, кроме Аллаха, Мухаммед- посланник его».

№ 279

Giorgi VII (1393-1407)

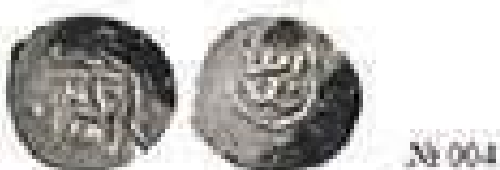
Ar. Giorgi VII. 0.55g. 15 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.73g. 14.5 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 16 mm.

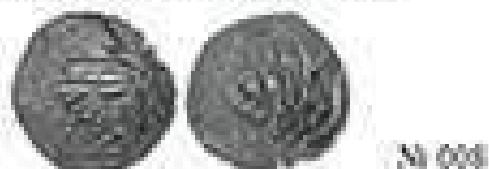
Ar. Giorgi VII. 0.69g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 17 mm.

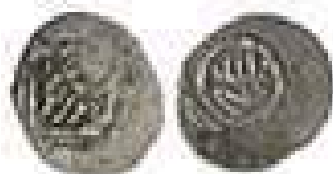

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 15 mm.

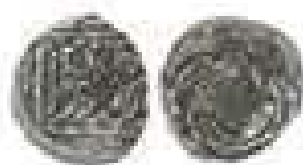

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 15 mm.

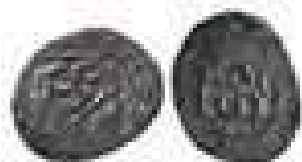
№ 012

Ar. Giorgi VII. 0.36g. 15 mm.

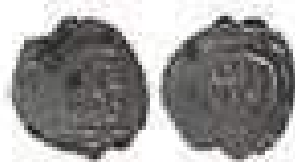
№ 013

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

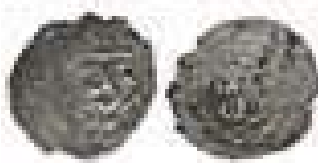
№ 014

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 16 mm.

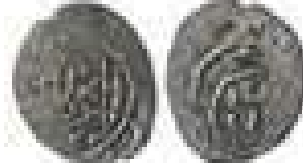
№ 015

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 16 mm.

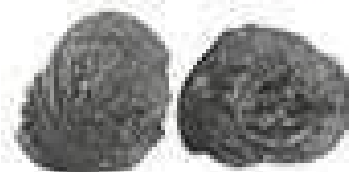
№ 016

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 15 mm.

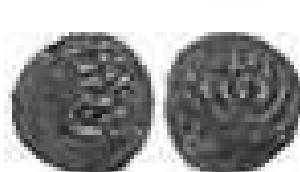
№ 017

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

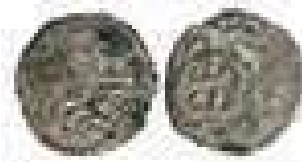
№ 018

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13.5 mm.

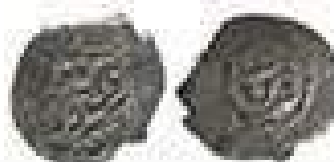
№ 019

Ar. Giorgi VII. 0.65g. 13 mm.

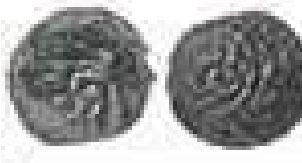
№ 020

Ar. Giorgi VI. 0.66g. 15 mm.

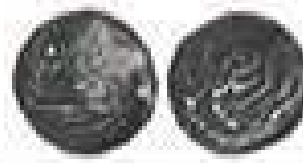
№ 021

Ar. Giorgi II. 0.57g. 14.5 mm.

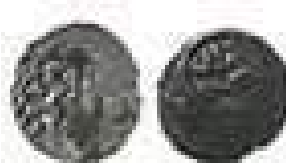
№ 022

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

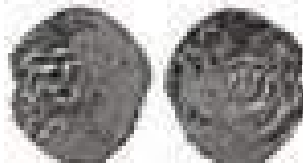
№ 023

Ar. Giorgi VII. 0.42g. 13.5 mm.

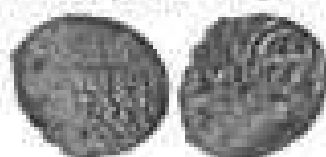
№ 024

Ar. Giorgi VII. 0.46g. 15 mm.

№ 025

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 13.5 mm.

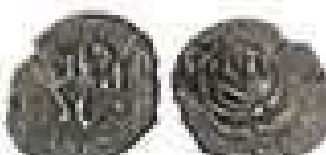
№ 026

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 14 mm.

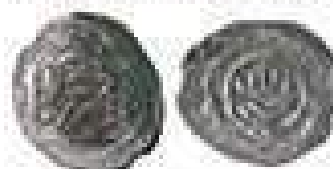
№ 027

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 15 mm.

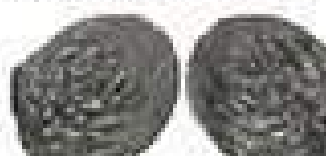
№ 028

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 15.5 mm.

№ 029

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 17 mm.

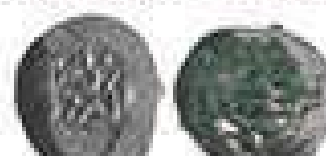
№ 030

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№ 031

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16 mm.

№ 032

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

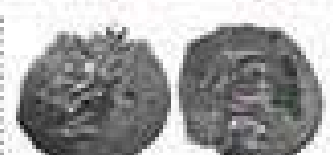
№ 033

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

№ 034

Ar. Giorgi VII. 0.43g. 14 mm.

№ 035

Ar. Giorgi VII. 0.45g. 15.5 mm.

№ 036

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 13.5 mm.

№ 037

Ar. Giorgi VII. 0.49g. 14 mm.

№ 038

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

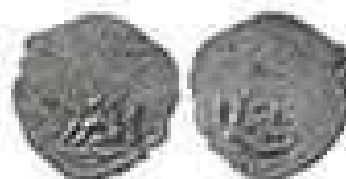
№ 039

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 16 mm.

№ 040

Ar. Giorgi VII. 0.49g. 15 mm.

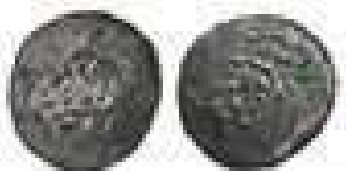
№ 041

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 15 mm.

№ 042

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

№ 043

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16 mm.

№ 044

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14.5 mm.

№ 045

Ar. Giorgi VII. 0.654g. 16 mm.

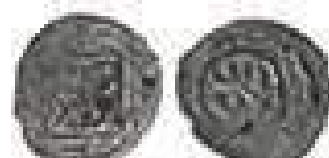
№ 046

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 17 mm.

№ 047

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14.5 mm.

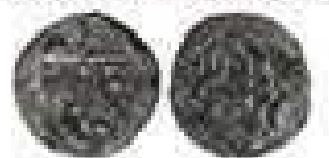
№ 048

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

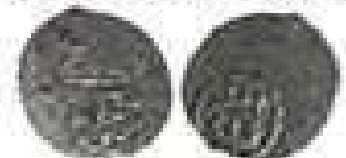
№ 049

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

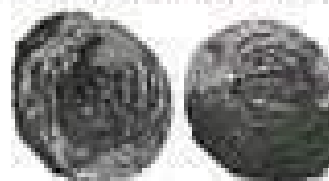
№ 050

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

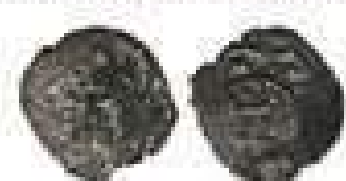
№ 051

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 19 mm.

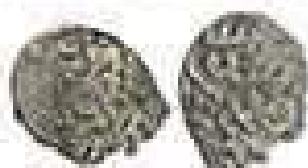
№ 052

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

№ 053

Ar. Giorgi VII. 0.69g. 14 mm.

№ 054

Ar. Giorgi VII. 0.49g. 16 mm.

№ 055

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 14.5 mm.

№ 056

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 14 mm.

№ 057

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 13.5 mm.

№ 058

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

№ 059

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13.5 mm.

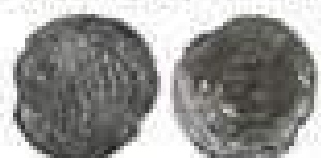
№ 060

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

№ 061

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

№ 062

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

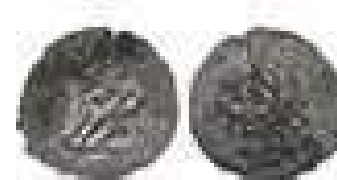
№ 063

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 17 mm.

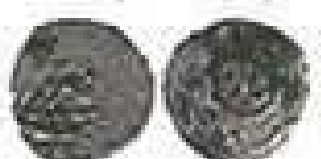
№ 064

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

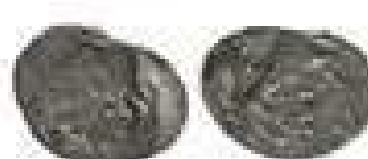
№ 065

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 13.5 mm.

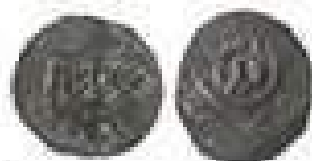
№ 066

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 17 mm.

№ 067

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

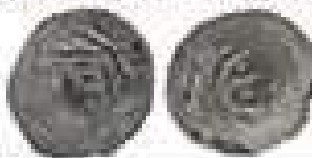
№ 068

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

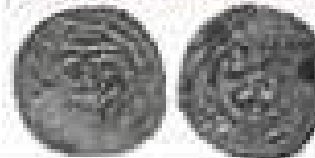
№ 069

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

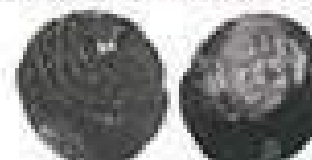
№ 070

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№ 071

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14.5 mm.

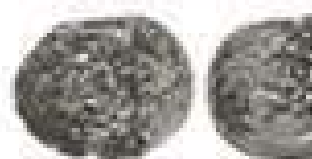
№ 072

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

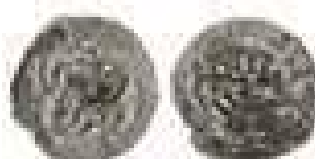
№ 073

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 16 mm.

№ 074

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

№ 075

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

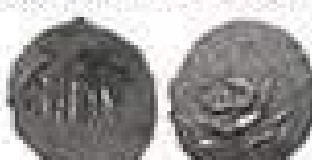
№ 076

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№ 077

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14 mm.

№ 078

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13.5 mm.

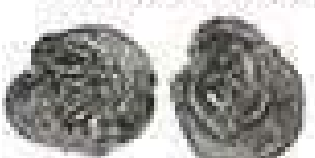
№ 079

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 15 mm.

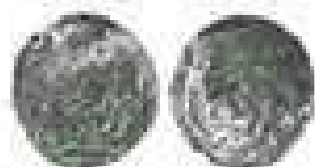
№ 080

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14 mm.

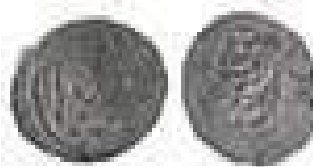
№ 081

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

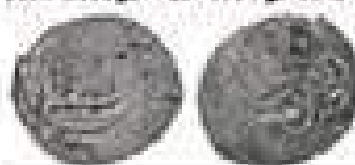
№ 082

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

№ 083

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 15.5 mm.

№ 084

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

№ 085

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 13 mm.

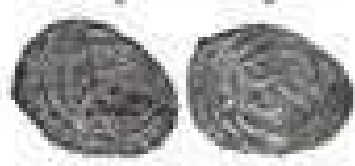
№ 086

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 14.5 mm.

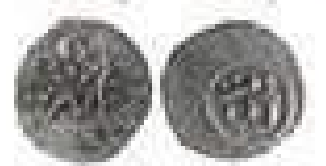
№ 087

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 14 mm.

№ 088

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13 mm.

№ 089

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 16 mm.

№ 090

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 13.5 mm.

№ 091

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14 mm.

№ 092

Ar. Giorgi VII. 0.65g. 16.5 mm.

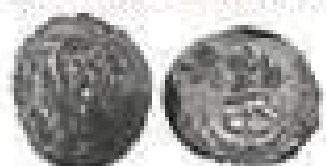
№ 093

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14.5 mm.

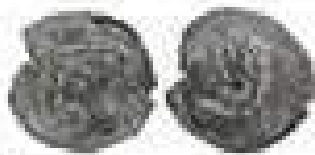
№ 094

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14.5 mm.

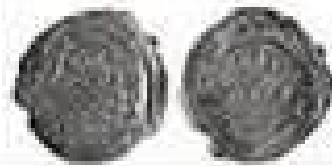
№ 095

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 13 mm.

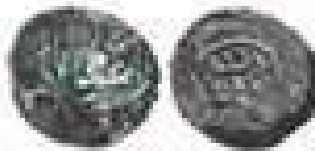
№ 996

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14 mm.

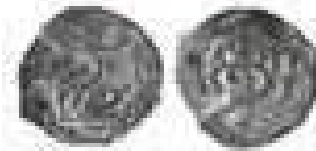
№ 997

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14 mm.

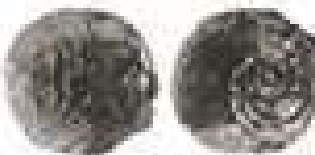
№ 998

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 13.5 mm.

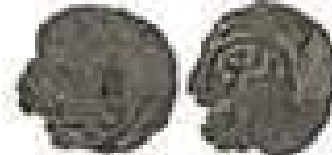
№ 999

Ar. Giorgi VII. 0.67g. 14.3v mm.

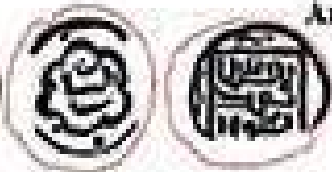
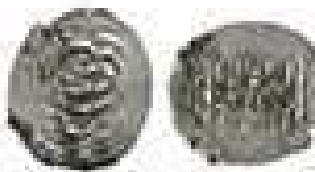
№ 100

Ar. Giorgi VII. 0.48g. 14 mm.

№ 101

Giorgi VII God is my contentment

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

№ 102

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 13 mm.

№ 103

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14.5 mm.

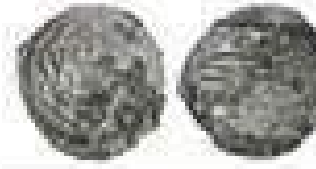
№ 104

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 15 mm.

№ 105

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 14 mm.

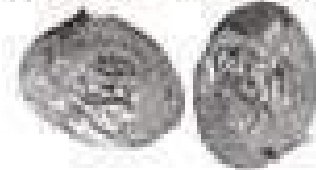
№ 106

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 15.5 mm.

№ 107

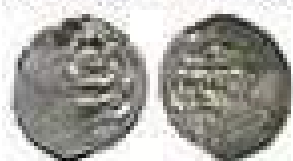
Ar. Giorgi VII. 0.65g. 15 mm.

№ 108

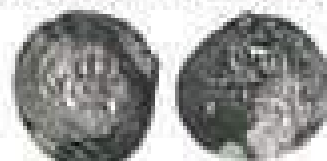

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 13.5 mm.

№109

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14.5 mm.

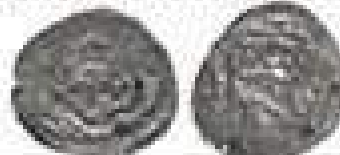
№110

Ar. Giorgi VII. 0.67g. 15 mm.

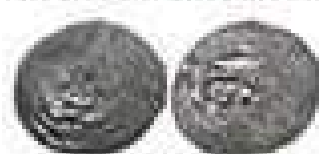
№111

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 16 mm.

№112

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 14 mm.

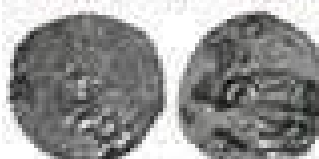
№113

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 13.5 mm.

№114

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14 mm.

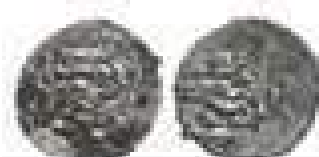
№115

Ar. Giorgi VII. 0.65g. 13 mm.

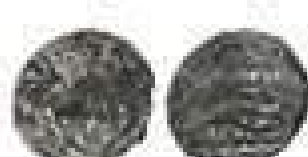
№116

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14 mm.

№117

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 13.5 mm.

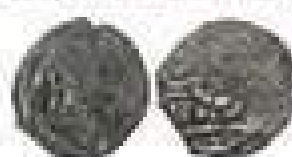
№118

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 15 mm.

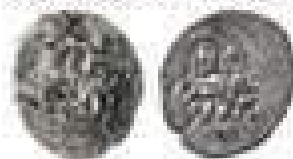
№119

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13 mm.

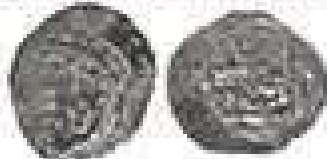
№120

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14 mm.

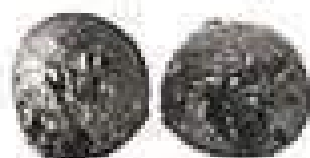
№121

Ar. Giorgi VII. 0.68g. 15 mm.

№122

An. Giorgi VII. 0.36g. 13.5 mm.

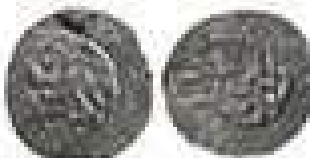
№123

An. Giorgi VII. 0.62g. 13.5 mm.

№124

An. Giorgi VII. 0.67g. 14 mm.

№125

An. Giorgi VII. 0.64g. 15 mm.

№126

An. Giorgi VII. 0.53g. 13.5 mm.

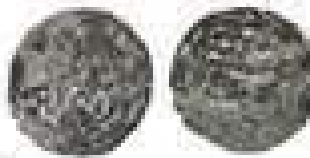
№127

An. Giorgi VII. 0.66g. 13 mm.

№128

An. Giorgi VII. 0.61g. 13.5 mm.

№129

An. Giorgi VII. 0.62g. 15 mm.

№130

An. Giorgi VII. 0.62g. 14 mm.

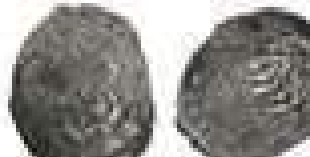
№131

An. Giorgi VII. 0.64g. 15.5 mm.

№132

An. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

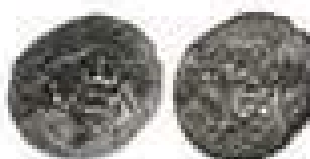
№133

An. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

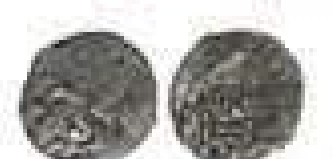
№134

An. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

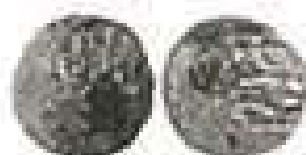
№135

An. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

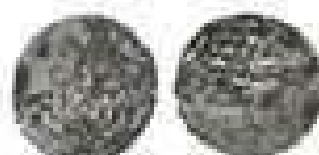
№137

An. Giorgi VII. 0.66g. 13 mm.

№128

An. Giorgi VII. 0.61g. 13.5 mm.

№129

An. Giorgi VII. 0.62g. 15 mm.

№130

An. Giorgi VII. 0.62g. 14 mm.

№131

An. Giorgi VII. 0.64g. 15.5 mm.

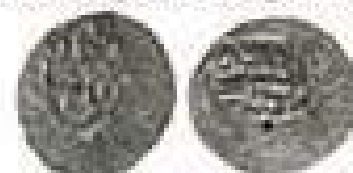
№132

An. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

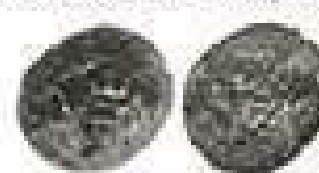
№133

An. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

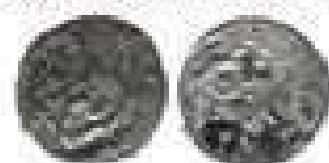
№134

An. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

№135

An. Giorgi VII. 0.50g. 14 mm.

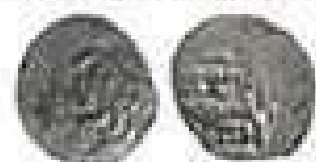
№145

An. Giorgi VII. 0.49g. 13 mm.

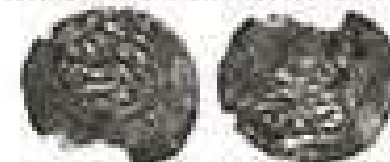
№146

An. Giorgi VII. 0.47g. 14 mm.

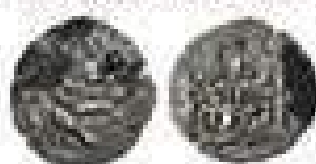
№147

An. Giorgi VII. 0.48g. 16 mm.

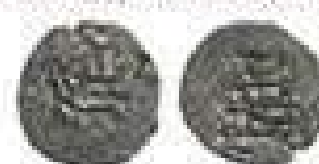
№148

An. Giorgi VII. 0.47g. 14 mm.

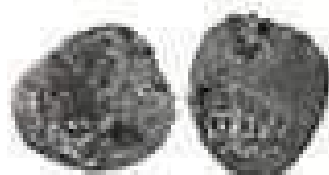
№149

An. Giorgi VII. 0.43g. 13.5 mm.

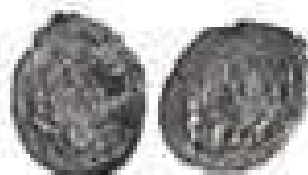
№150

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 14.5 mm.

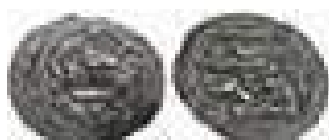
№151

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 15 mm.

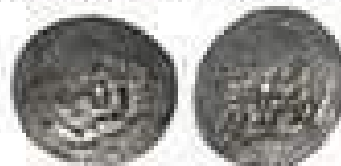
№152

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№153

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

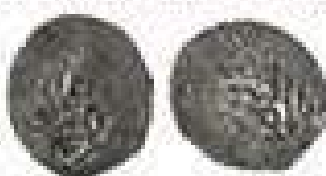
№154

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14.5 mm.

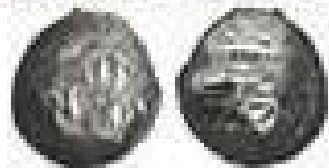
№155

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15 mm.

№156

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14.5 mm.

№157

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15.5 mm.

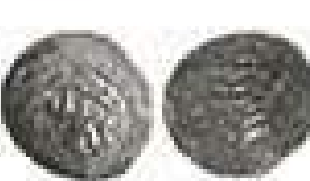
№158

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15.5 mm.

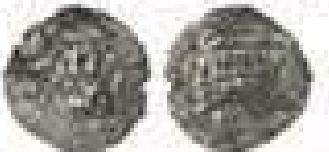
№159

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14.5 mm.

№160

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13.5 mm.

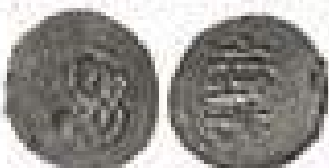
№161

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15 mm.

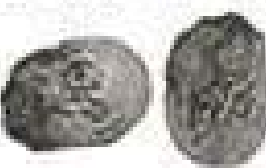
№162

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14.5 mm.

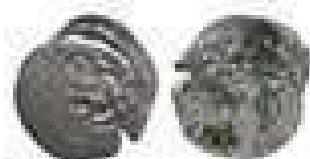
№163

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

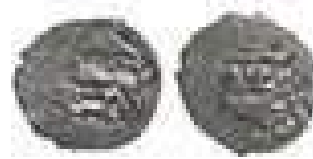
№164

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

№165

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13 mm.

№166

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

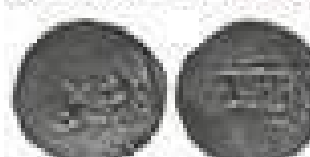
№167

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13 mm.

№168

Ar. Giorgi VII. 0.48g. 14 mm.

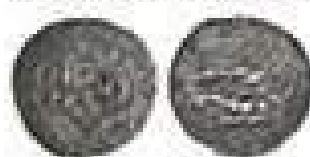
№169

Ar. Giorgi VII. 0.42g. 16 mm.

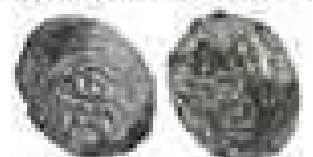
№170

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 13 mm.

№171

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 14 mm.

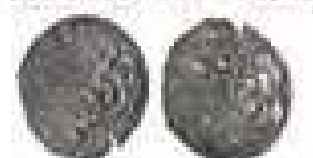
№172

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 13.5 mm.

№173

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 13 mm.

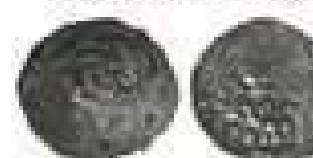
№174

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 14.5 mm.

№175

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 15 mm.

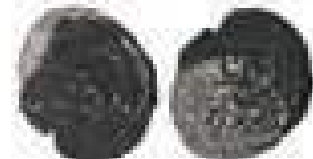
№176

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 13.5 mm.

№177

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 14.5 mm.

№178

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 14 mm.

№179

Ar. Giorgi VII. 0.45g. 14 mm.

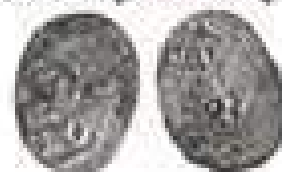
№180

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 12.5 mm.

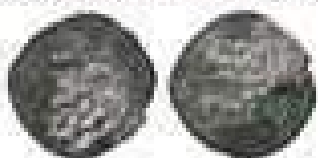
№181

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 15 mm.

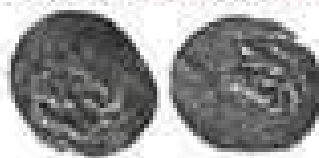
№182

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 13.5 mm.

№183

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№184

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 12.5 mm.

№185

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

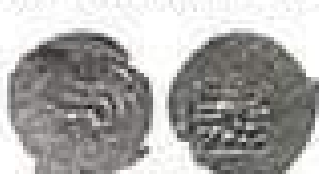
№186

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 15 mm.

№187

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 13.5 mm.

№188

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 15 mm.

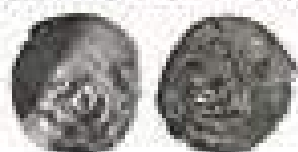
№189

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16 mm.

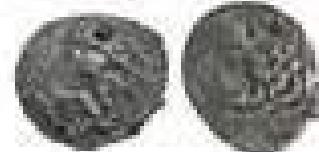
№190

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13 mm.

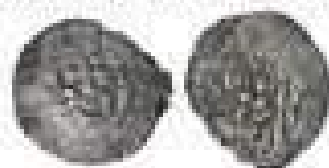
№191

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

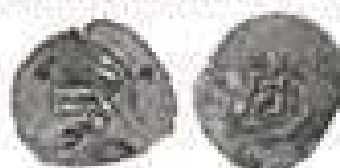
№192

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14.5 mm.

№ 193

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 15 mm.

№ 194

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

№ 195

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13 mm.

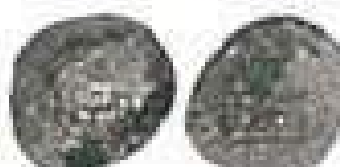
№ 196

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

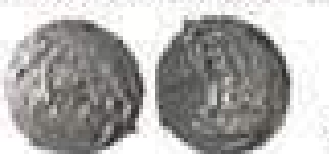
№ 197

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16 mm.

№ 198

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 12.5 mm.

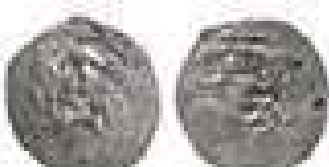
№ 199

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 13 mm.

№ 200

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14.5 mm.

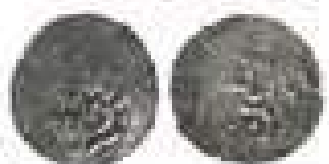
№ 201

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13.5 mm.

№ 202

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

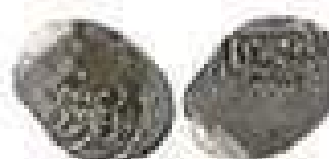
№ 203

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 12.5 mm.

№ 204

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 16 mm.

№ 205

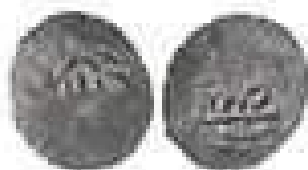
Ar. Giorgi VII. 0.55g. 15.5 mm.

№ 206

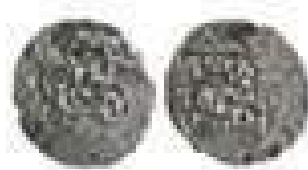

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

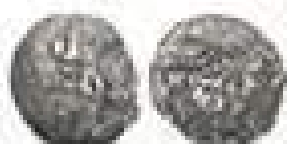
№ 207

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

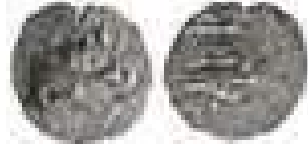
№ 208

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

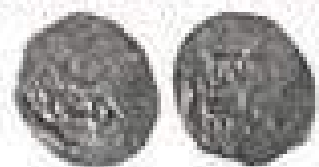
№ 209

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

№ 210

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13.5 mm.

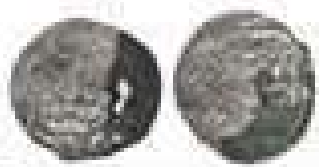
№ 211

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13.5 mm.

№ 212

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13.5 mm.

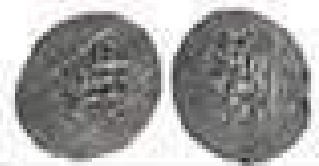
№ 213

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13 mm.

№ 214

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

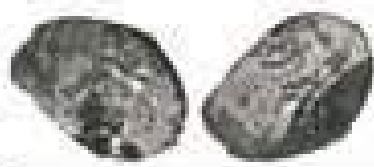
№ 215

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13 mm.

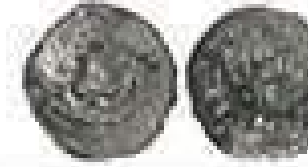
№ 216

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 17 mm.

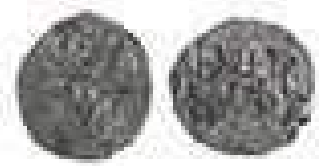
№ 217

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

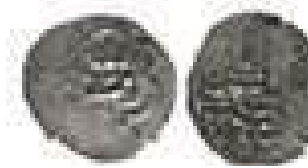
№ 218

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13.5 mm.

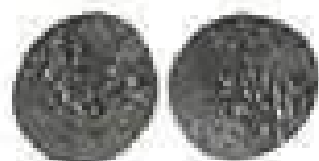
№ 219

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

№ 220

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

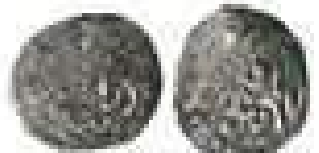
№ 221

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

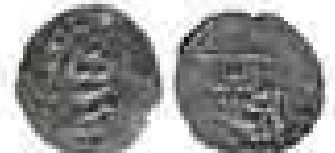
№ 222

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

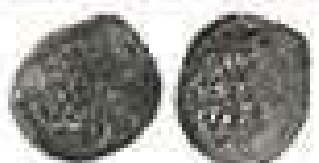
№ 223

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

№ 224

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

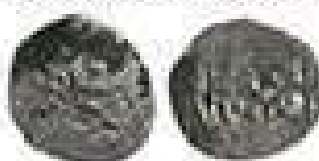
№ 225

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 13.5 mm.

№ 226

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

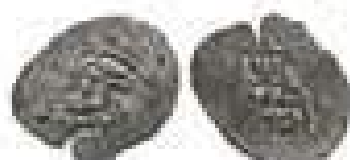
№ 227

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 13.5 mm.

№ 228

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

№ 229

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

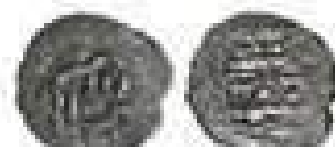
№ 230

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13 mm.

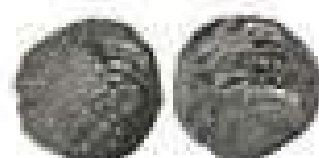
№ 231

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

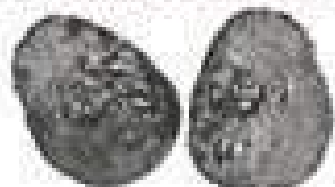
№ 232

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

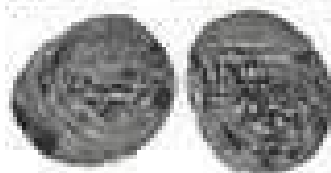
№ 233

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 17 mm.

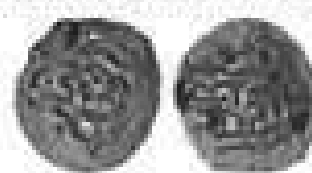
№ 234

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 15 mm.

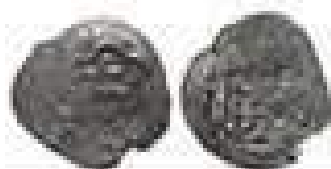
№ 235

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14 mm.

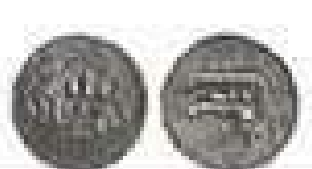
№ 236

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14.5 mm.

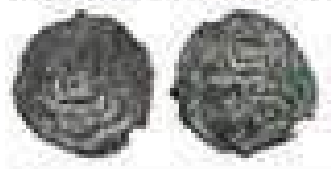
№ 237

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 61 mm.

№ 238

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13.5 mm.

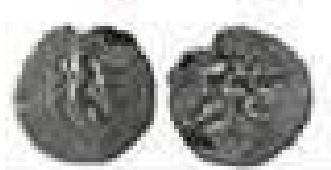
№ 239

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14 mm.

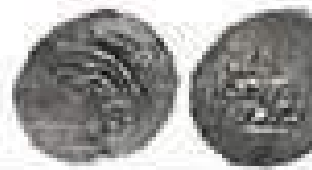
№ 240

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13 mm.

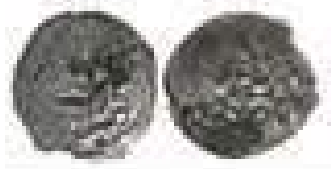
№ 241

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 15 mm.

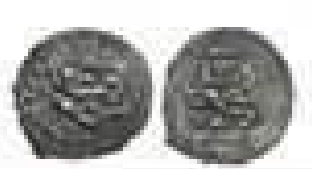
№ 242

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

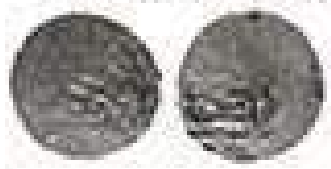
№ 243

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 12 mm.

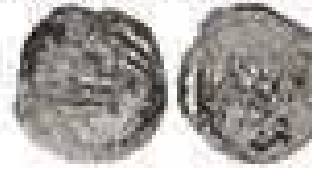
№ 244

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13.5 mm.

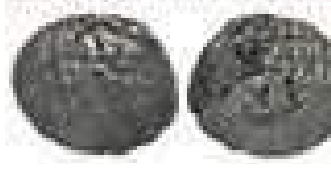
№ 245

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

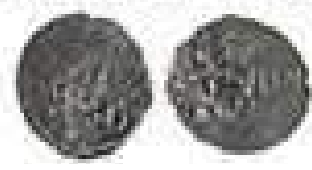
№ 246

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 15 mm.

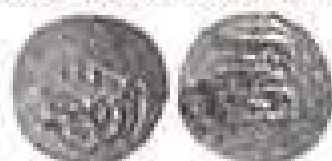
№ 247

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 3.5 mm.

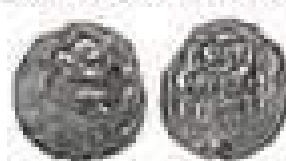
№ 248

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

№ 249

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 12.5 mm.

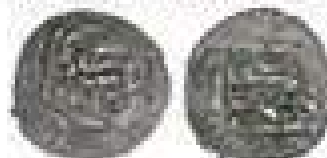
№ 250

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 13 mm.

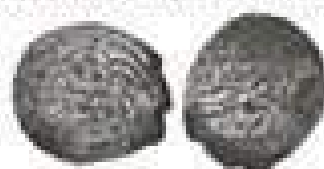
№ 251

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14.5 mm.

№ 252

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 15 mm.

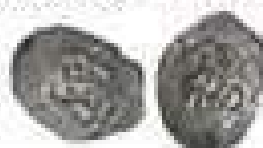
№ 253

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

№ 254

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 13 mm.

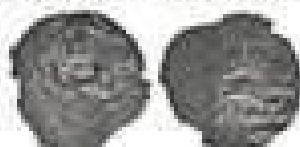
№ 255

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 13.5 mm.

№ 256

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13 mm.

№ 257

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 14.5 mm.

№ 258

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 14 mm.

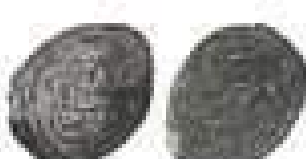
№ 259

Ar. Giorgi VII. 0.65g. 15 mm.

№ 260

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 15 mm.

№ 261

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 16 mm.

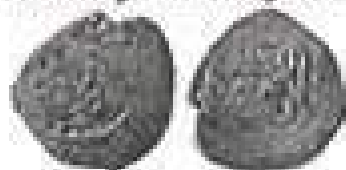
№ 262

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13 mm.

№ 263

Ar. Giorgi VII. 0.25g. 15 mm.

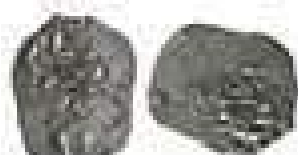
№ 264

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

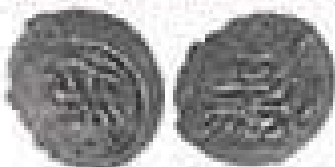
№ 265

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13.5 mm.

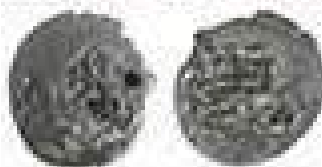
№ 266

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 10 mm.

№ 267

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14.5 mm.

№ 268

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

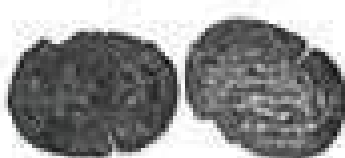
№ 269

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15 mm.

№ 270

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 15 mm.

№ 271

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

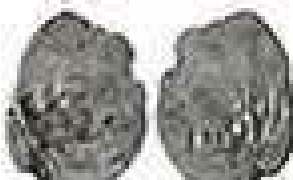
№ 272

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 17 mm.

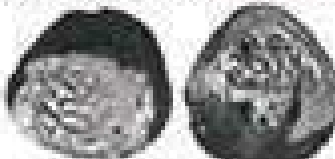
№ 273

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 16 mm.

№ 274

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

№ 275

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

№ 276

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 16.5 mm.

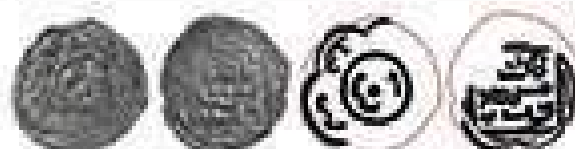

№ 277

Ar. Giorgi II. 1.02g. 14 mm.

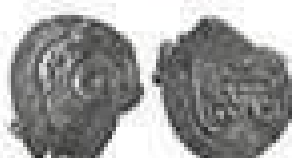
№ 278

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 13 mm.

№ 279

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№ 280

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

№ 281

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13.5 mm.

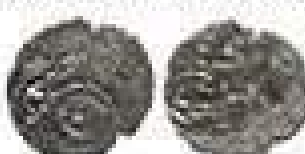
№ 282

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 15.5 mm.

№ 283

Ar. Giorgi VII. 0.67g. 13.5 mm.

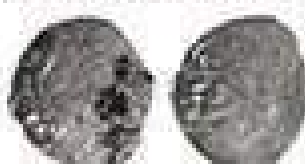
№ 284

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13.5 mm.

№ 285

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 14 mm.

№ 286

Giorgi VII (1393-1407) & Ahmed Jalayir (1382-1410).

Ar. Giorgi VII & Ahmed Jalayir 0.65g. 14 mm.

№ 287

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.70g. 14 mm.

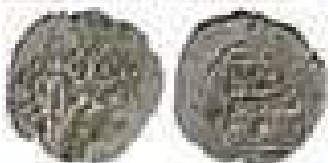
№ 288

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.55g. 13 mm.

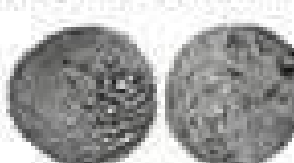
№ 289

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.55g. 14.5 mm.

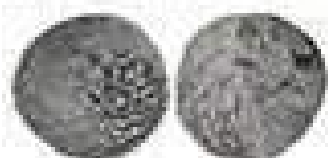
№ 290

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 13 mm.

№ 291

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 14.5 mm.

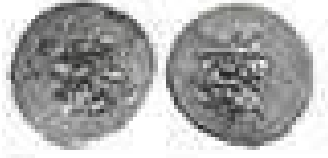
№ 292

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.57g. 14.5 mm.

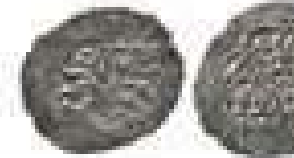
№ 293

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 13 mm.

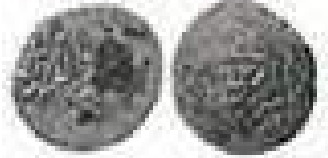
№ 294

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 15 mm.

№ 295

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 14 mm.

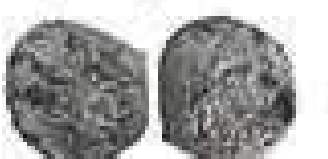
№ 296

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 15.5 mm.

№ 297

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 14 mm.

№ 298

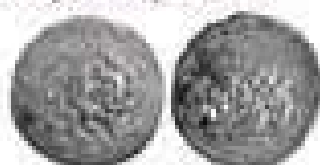
An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.59g. 16 mm.

№ 299

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.59g. 14 mm.

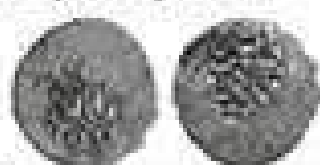
№ 300

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.59g. 14 mm.

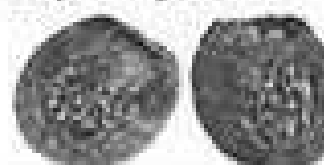
№ 301

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 14 mm.

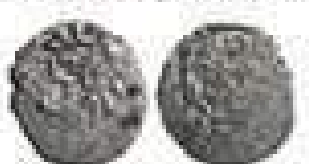
№ 302

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 15 mm.

№ 303

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 13.5 mm.

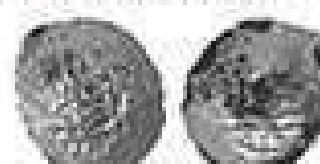
№ 304

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 13 mm.

№ 305

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 15 mm.

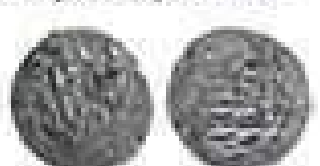
№ 306

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.61g. 14 mm.

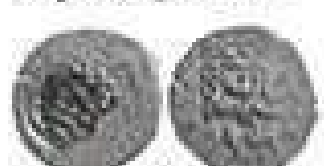
№ 307

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.62g. 13 mm.

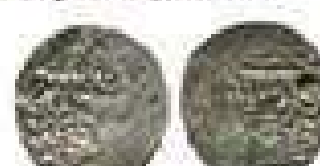
№ 308

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 14 mm.

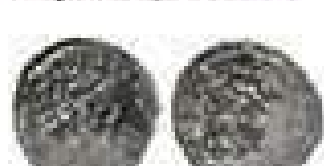
№ 309

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.63g. 15 mm.

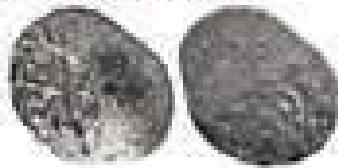
№ 310

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.63g. 14 mm.

№ 311

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.64g. 16 mm.

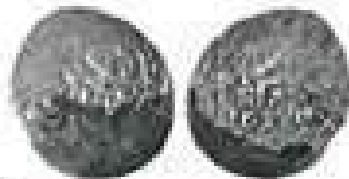
№ 312

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.64g. 15 mm.

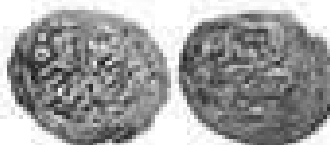
№ 313

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.87g. 16 mm.

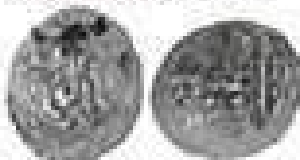
№ 314

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.64g. 14.5-12 mm.

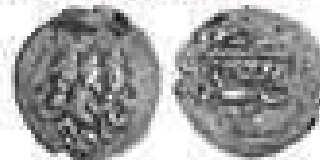
№ 315

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.65g. 14 mm.

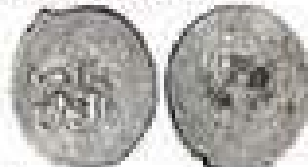
№ 316

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.65g. 14.5 mm.

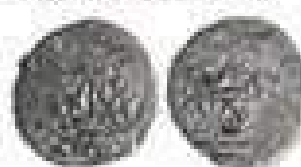
№ 317

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 15 mm.

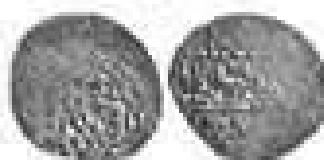
№ 318

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.65g. 14 mm.

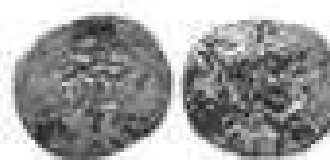
№ 319

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 15 mm.

№ 320

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 14.5 mm.

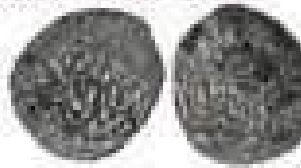
№ 321

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.68g. 14.5 mm.

№ 322

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.68g. 15 mm.

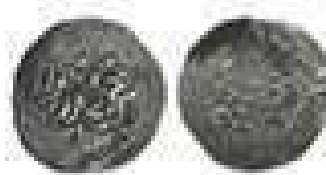
№ 323

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.68g. 15 mm.

№ 324

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.70g. 14 mm.

№ 325

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.72g. 14.5 mm.

№ 326

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.75g. 14.5 mm.

№ 327

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.74g. 15 mm.

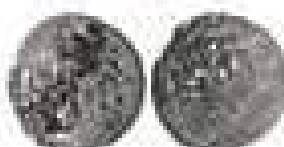
№ 328

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.40g. 14 mm.

№ 329

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.41g. 12 mm.

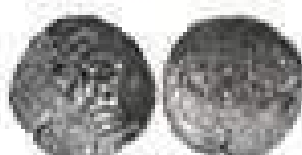
№ 330

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.45g. 14 mm.

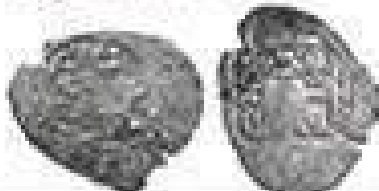
№ 331

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.47g. 13 mm.

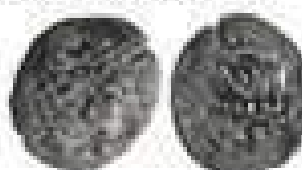
№ 332

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.40g. 17 mm.

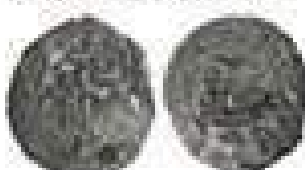
№ 333

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.49g. 15 mm.

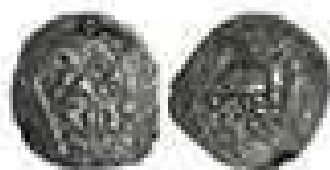
№ 334

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.46g. 15 mm.

№ 335

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.40g. 15 mm.

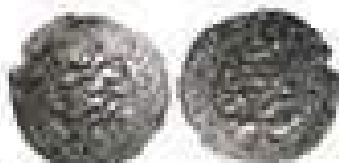
№ 336

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.38g. 14 mm.

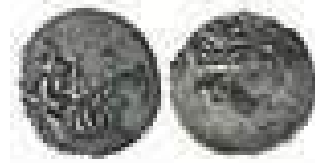
№ 337

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.40g. 15 mm.

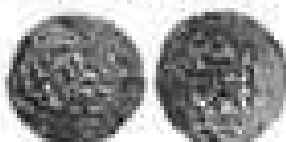
№ 338

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 15 mm.

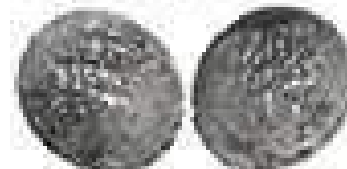
№ 339

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 12 mm.

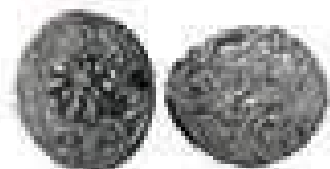
№ 340

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 15.5 mm.

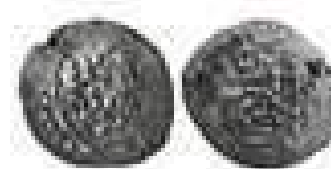
№ 341

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 14.5 mm.

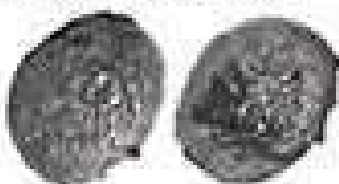
№ 342

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 14.5 mm.

№ 343

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 16.5 mm.

№ 344

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 15 mm.

№ 345

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 13.5 mm.

№ 346

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 14 mm.

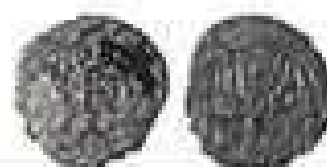
№ 347

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 13 mm.

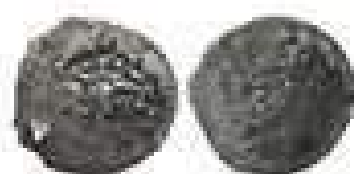
№ 348

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.51g. 13.5 mm.

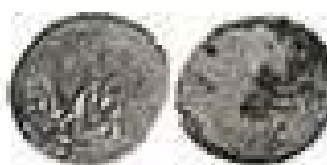
№ 349

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14 mm.

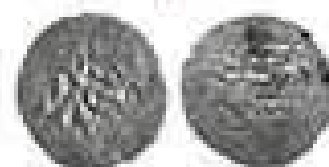
№ 350

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14 mm.

№ 351

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14 mm.

№ 352

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 13 mm.

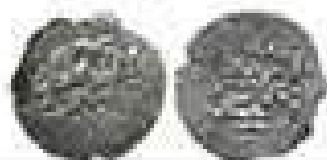
№ 353

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.54g. 14 mm.

№ 354

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.54g. 14.5 mm.

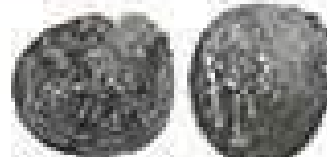
№ 355

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.56g. 13 mm.

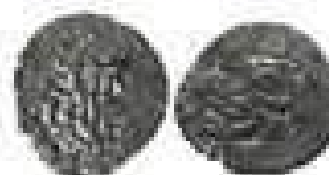
№ 356

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.44g. 15 mm.

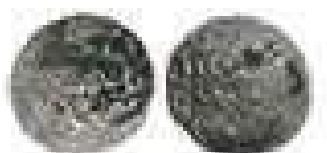
№ 357

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.51g. 15 mm.

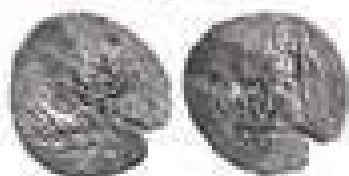
№ 358

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 12.5 mm.

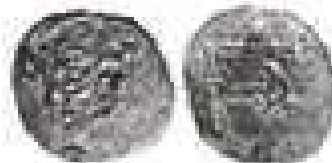
№ 359

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.51g. 14.5 mm.

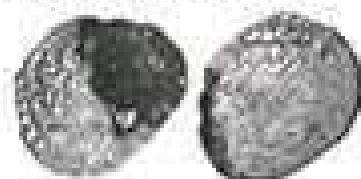
№ 360

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.53g. 14.5 mm.

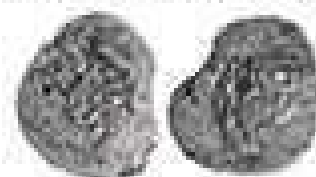
№ 361

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.51g. 16 mm.

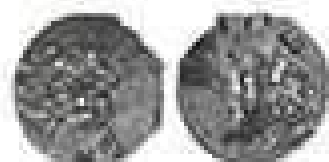
№ 362

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.50g. 15.5 mm.

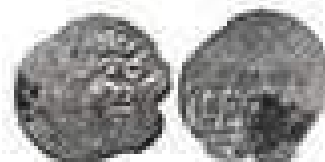
№ 363

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.56g. 14 mm.

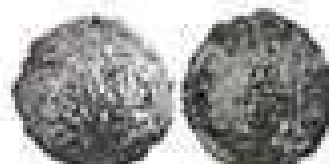
№ 364

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.55g. 14.5 mm.

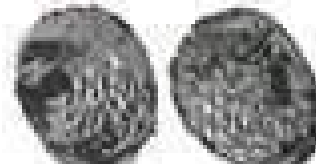
№ 365

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.55g. 15 mm.

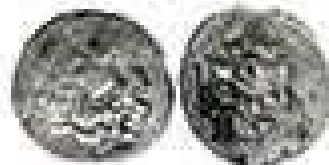
№ 366

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.55g. 16 mm.

№ 367

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.55g. 14.5 mm.

№ 368

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.56g. 14 mm.

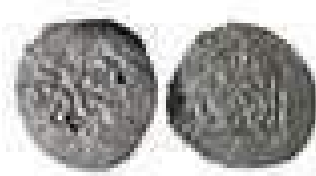
№ 369

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.57g. 15 mm.

№ 370

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.57g. 13.5 mm.

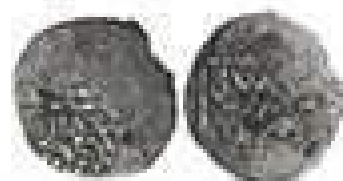
№ 371

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14 mm.

№ 372

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14 mm.

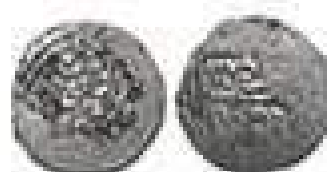
№ 373

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14 mm.

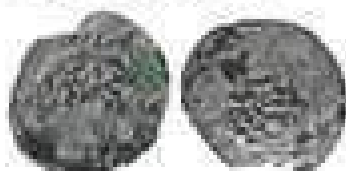
№ 374

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14 mm.

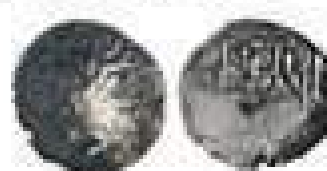
№ 375

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14 mm.

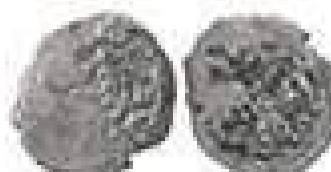
№ 376

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 14 mm.

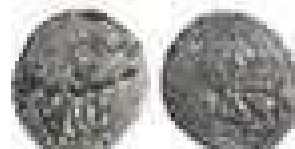
№ 377

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 13 mm.

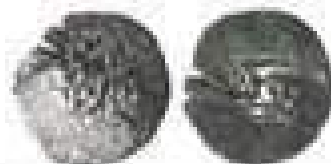
№ 378

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.56g. 13 mm.

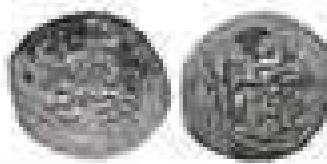
№ 379

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14 mm.

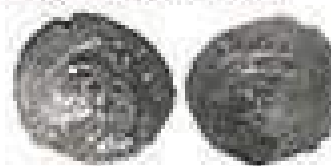
№ 380

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14 mm.

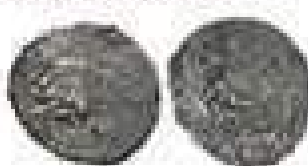
№ 381

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.54g. 14 mm.

№ 382

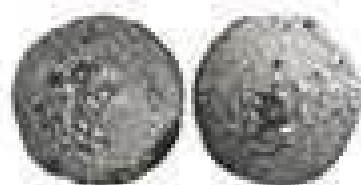
Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.54g. 14 mm.

№ 383

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.51g. 15 mm.

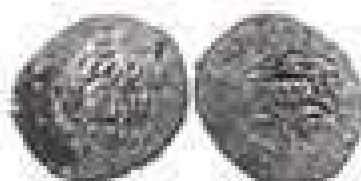
№ 384

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.53g. 14.5 mm.

№ 385

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.51g. 16 mm.

№ 386

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.50g. 14 mm.

№ 387

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.44g. 15.5 mm.

№ 388

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.55g. 16 mm.

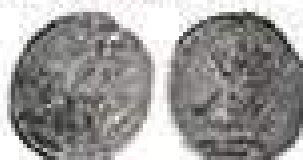
№ 389

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.55g. 14 mm.

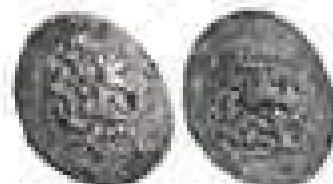
№ 390

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.55g. 14 mm.

№ 391

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.56g. 16 mm.

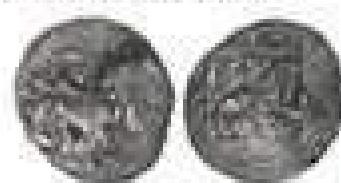
№ 392

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.56g. 14 mm.

№ 393

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.56g. 15.5 mm.

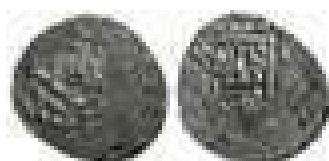
№ 394

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.59g. 13.5 mm.

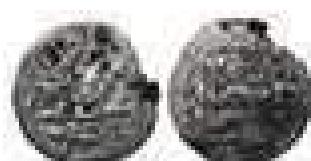
№ 395

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.57g. 14 mm.

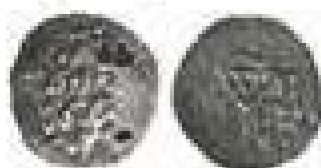
№ 396

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.57g. 14 mm.

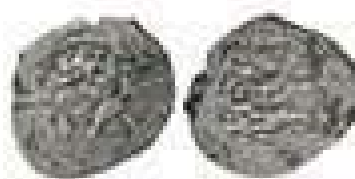
№ 397

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.74g. 14 mm.

№ 398

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.78g. 16 mm.

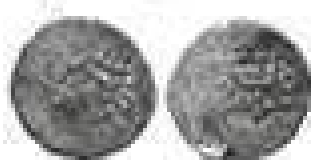
№ 399

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.101g. 14 mm.

№ 400

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.69g. 13 mm.

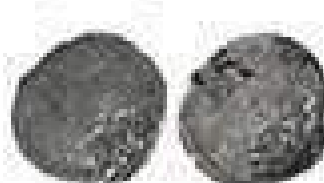
№ 401

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.70g. 16 mm.

№ 402

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.71g. 14 mm.

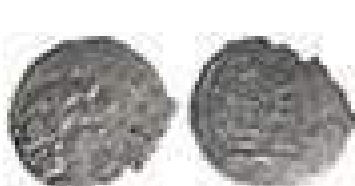
№ 403

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.71g. 15.5 mm.

№ 404

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.72g. 15 mm.

№ 405

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.57g. 14 mm.

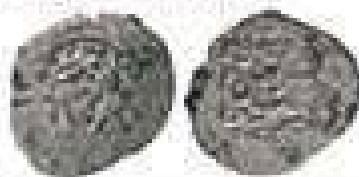
№ 397

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.74g. 14 mm.

№ 398

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.78g. 16 mm.

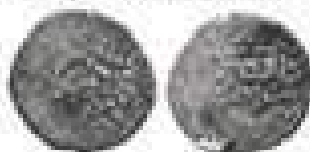
№ 399

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 1.01g. 14 mm.

№ 400

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.69g. 13 mm.

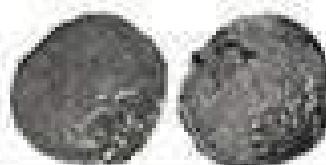
№ 401

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.70g. 16 mm.

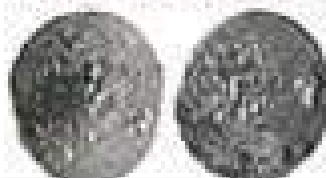
№ 402

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.71g. 14 mm.

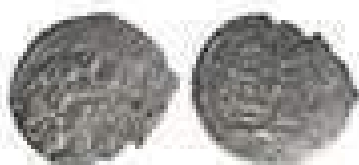
№ 403

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.71g. 15.5 mm.

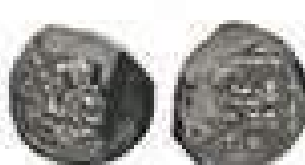
№ 404

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.72g. 15 mm.

№ 405

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.68g. 13 mm.

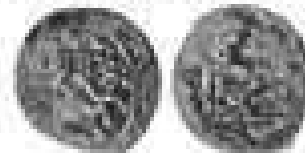
№ 406

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.68g. 15 mm.

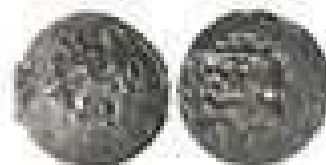
№ 407

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.68g. 13.5 mm.

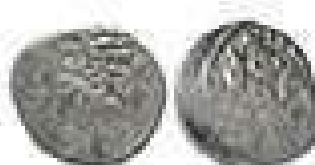
№ 408

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.68g. 14.5 mm.

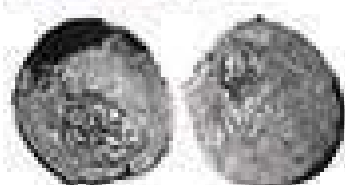
№ 409

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.67g. 14 mm.

№ 410

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 15 mm.

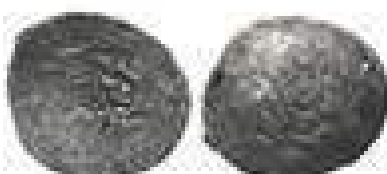
№ 411

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.67g. 17 mm.

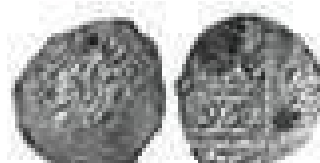
№ 412

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.67g. 99 mm.

№ 413

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.67g. 99 mm.

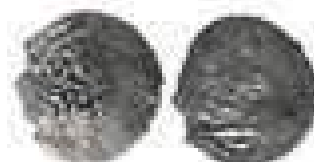
№ 414

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.67g. 14 mm.

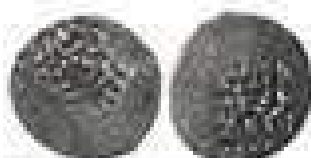
№ 415

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 13.5 mm.

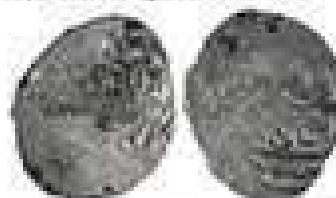
№ 416

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 13.5 mm.

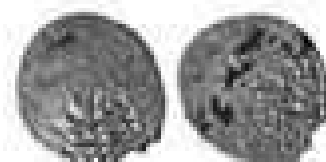
№ 417

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 17.5 mm.

№ 418

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 14 mm.

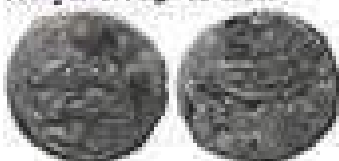
№ 419

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 14.5 mm.

№ 420

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 15 mm.

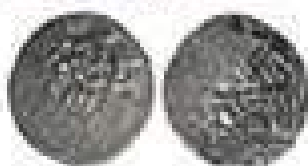
№ 421

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 13 mm.

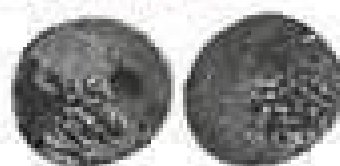
№ 422

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 14 mm.

№ 423

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 14.5 mm.

№ 424

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 13.5 mm.

№ 425

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 17 mm.

№ 426

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 15.5 mm.

№ 427

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 13 mm.

№ 428

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 13.5 mm.

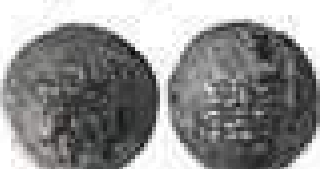
№ 429

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 15 mm.

№ 430

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 14.5 mm.

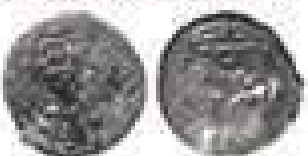
№ 431

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 14 mm.

№ 432

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 14.5 mm.

№ 433

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 14 mm.

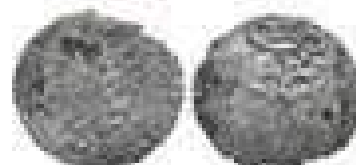
№ 434

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 14 mm.

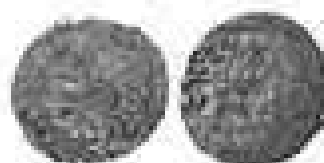
№ 435

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 15 mm.

№ 436

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 14 mm.

№ 437

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 14.5 mm.

№ 438

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 14 mm.

№ 439

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 13.5 mm.

№ 440

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 17 mm.

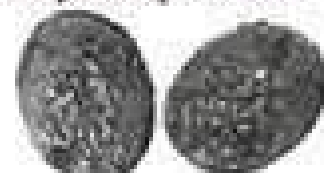
№ 441

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 15 mm.

№ 442

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 15.5 mm.

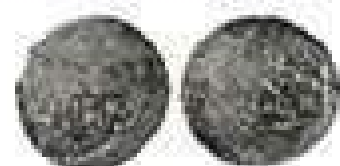
№ 443

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 14 mm.

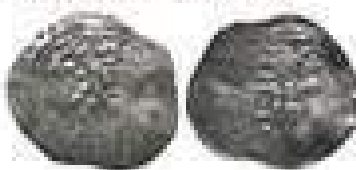
№ 444

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 14.5 mm.

№ 445

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 16 mm.

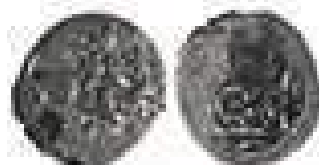
№ 446

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 14 mm.

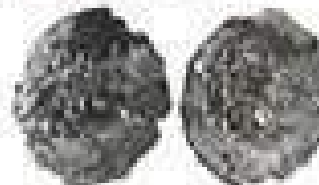
№ 447

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 14 mm.

№ 448

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 16 mm.

№ 449

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 16 mm.

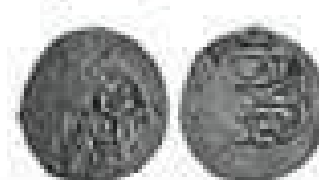
№ 450

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 15 mm.

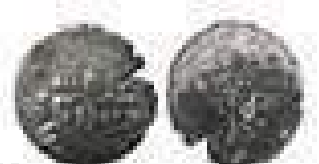
№ 451

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 14 mm.

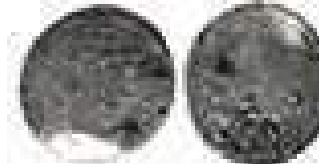
№ 452

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 13 mm.

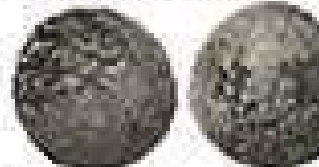
№ 453

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 15 mm.

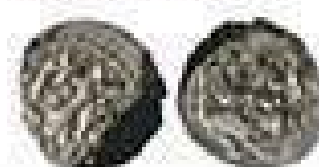
№ 454

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 16 mm.

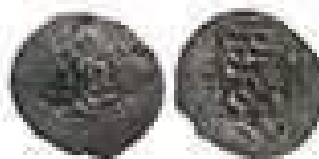
№ 455

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.61g. 13 mm.

№ 456

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.61g. 13.5 mm.

№ 457

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.61g. 14 mm.

№ 458

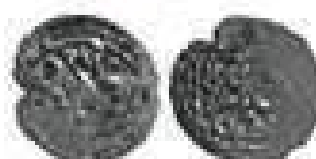

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 13 mm.

№ 459

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 13 mm.

№ 460

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 14 mm.

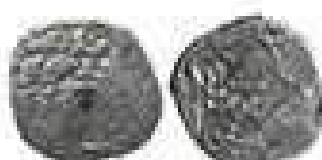
№ 461

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 13 mm.

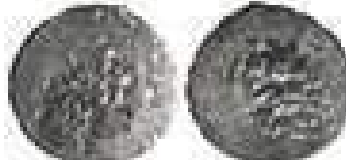
№ 462

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.61g. 14.5 mm.

№ 463

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 15 mm.

№ 464

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 15 mm.

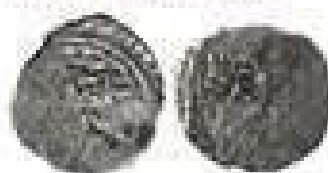
№ 465

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 14.5 mm.

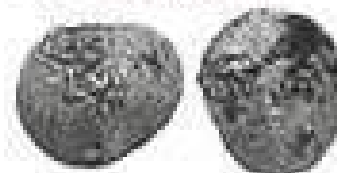
№ 466

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 15 mm.

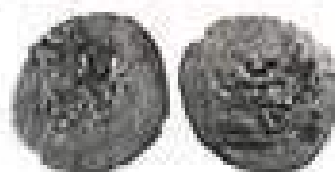
№ 467

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 15.5 mm.

№ 468

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.60g. 14.5 mm.

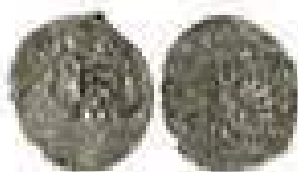
№ 469

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.59g. 15 mm.

№ 470

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 14 mm.

№ 471

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 14.5 mm.

№ 472

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 14 mm.

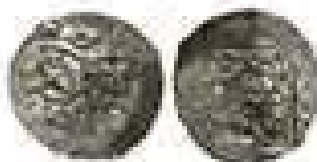
№ 473

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 14.5 mm.

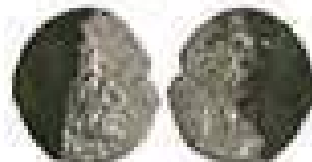
№ 474

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 14 mm.

№ 475

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 14 mm.

№ 476

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 15 mm.

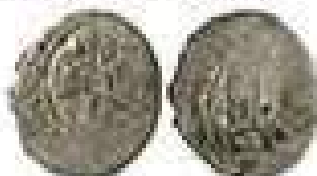
№ 477

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 15 mm.

№ 478

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 15 mm.

№ 479

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 17 mm.

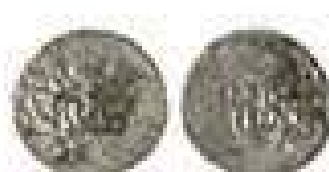
№ 480

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.58g. 14.5 mm.

№ 481

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.58g. 14.5 mm.

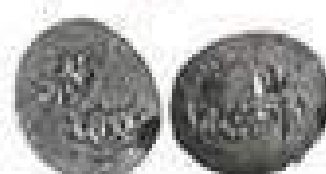
№ 482

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.58g. 15 mm.

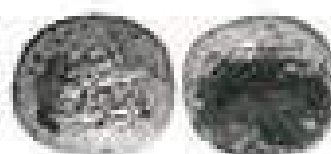
№ 483

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.58g. 15.5 mm.

№ 484

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.58g. 14.5 mm.

№ 485

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.58g. 15.5 mm.

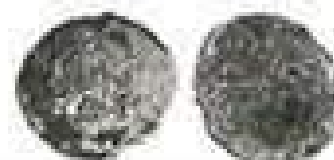
№ 486

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.58g. 15 mm.

№ 487

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.57g. 15 mm.

№ 488

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.58g. 14 mm.

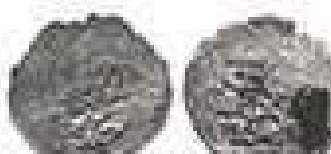
№ 489

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.57g. 15 mm.

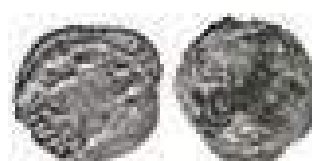
№ 491

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.56g. 15 mm.

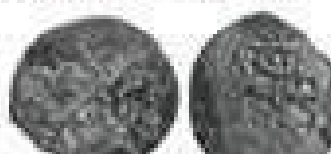
№ 492

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.55g. 13.5 mm.

№ 493

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.55g. 15.5 mm.

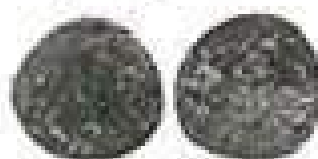
№ 494

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.55g. 14 mm.

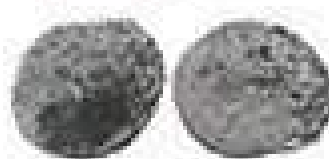
№ 495

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 13.5 mm.

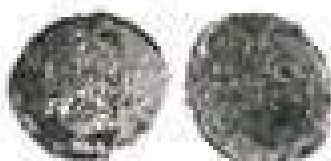
№ 486

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.58g. 15 mm.

№ 487

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 15 mm.

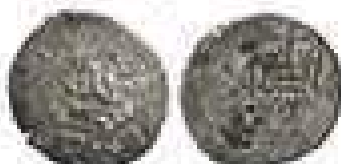
№ 488

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.58g. 14 mm.

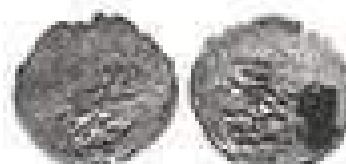
№ 489

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 15 mm.

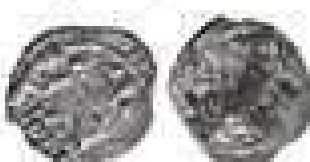
№ 491

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 15 mm.

№ 492

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 13.5 mm.

№ 493

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 15.5 mm.

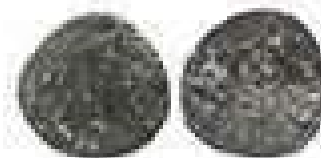
№ 494

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 14 mm.

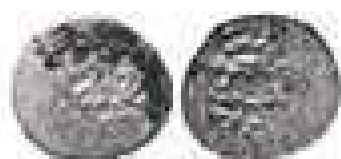
№ 495

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 13.5 mm.

№ 496

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 14.5 mm.

№ 497

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 16 mm.

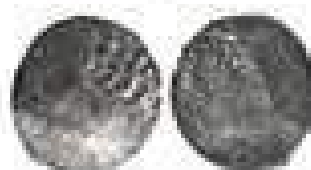
№ 498

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 16 mm.

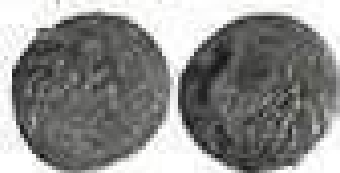
№ 498

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 14 mm.

№ 499

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 15 mm.

№ 500

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 14.5 mm.

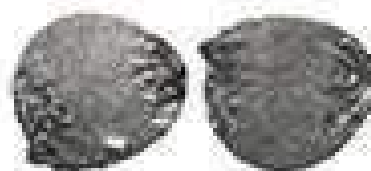
№ 501

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.63g. 14.5 mm.

№ 502

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.63g. 16 mm.

№ 503

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 14 mm.

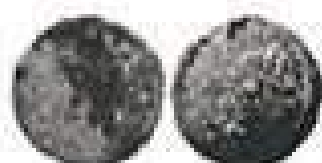
№ 504

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 15.5 mm.

№ 505

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 13.5 mm.

№ 506

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 13 mm.

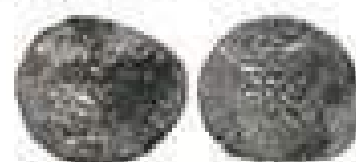
№ 507

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 16 mm.

№ 508

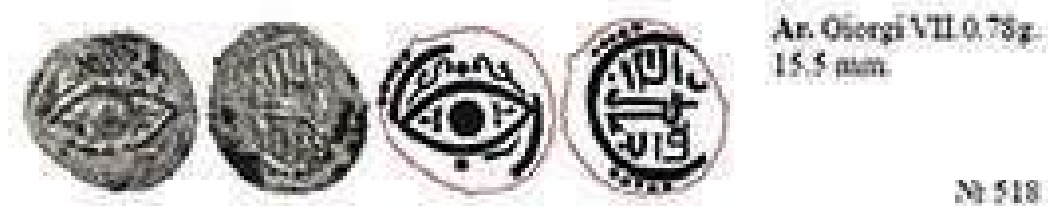
Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 15 mm.

№ 509

George VII coins in oval frame

Ar. Giorgi II.
0.73g, 17 mm.

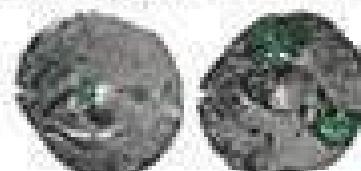
№ 519

Ar. Giorgi VII. 0.66g, 14 mm.

№ 520

Ar. Giorgi VII. 0.68g, 16 mm.

№ 521

Ar. Giorgi VII. 0.55g, 12.5 mm.

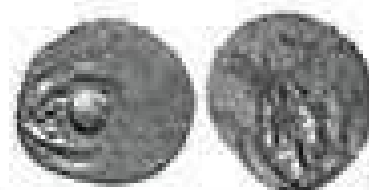
№ 522

Ar. Giorgi VII. 1.00g, 19 mm.

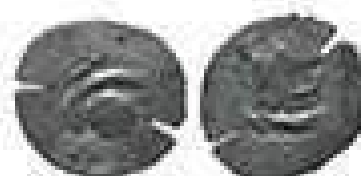
№ 523

Ar. Giorgi VII. 0.68g, 16 mm.

№ 524

Ar. Giorgi VII. 0.69g, 15.5 mm.

№ 525

Ar. Giorgi VII. 0.74g, 15 mm.

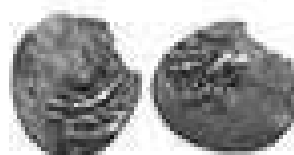
№ 526

Ar. Giorgi VII. 0.60g, 17 mm.

№ 527

Ar. Giorgi VII. 0.39g, 13.5 mm.

№ 528

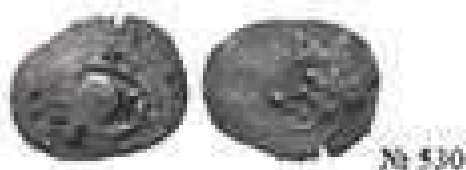
Ar. Giorgi VII. 1.01g, 17 mm.

№ 529

Ar. Giorgi VII. 0.79g. 16.5 mm.

№ 530

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16.5 mm.

№ 531

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 16 mm.

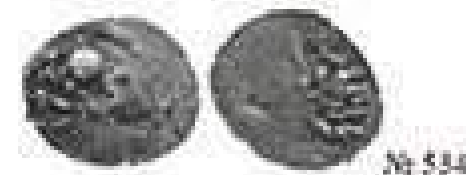
№ 532

Ar. Giorgi VII. 0.76g. 16 mm.

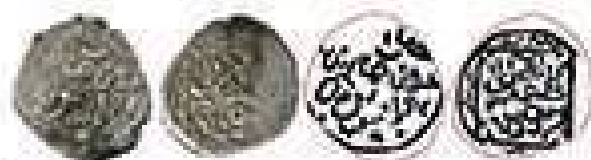
№ 533

Ar. Giorgi VII. 0.79g. 16 mm.

№ 534

Georgi VII (1393-1407) & Ahmed Jalayir (1382-1410).
The second type

Ar. Giorgi VII & Ahmed Jalair.
1.08g. 13 mm.

№ 535

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir. 0.068g. 14 mm.

№ 536

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir. 0.053g. 14 mm.

№ 537

Shaykh Uways (1357-75AD).

Ar. Shaykh Uways 0.62g.
90 mm.

№ 538

Ar. Shaykh Uways (1357-75AD). Dirhem. 0.59g. 13 mm.

№ 539

Ilkan Öljaitü (1357-75AD).

Ar.Öljaitü. Tbilisi. 2 dirhem. 1.48g. 14.5-13.5 mm.

№ 584

Unidentified coins

Ar. 0.43g. 14.5 mm.

№ 587

Ar. 0.70g. 15.5 mm.

№ 588

Ar. 0.70g. 15 mm.

№ 589

Ar. 0.69g. 14 mm.

№ 590

Ar. 0.68g. 14 mm.

№ 591

Ar. 0.66g. 13.5 mm.

№ 592

Ar. 0.65g. 15 mm.

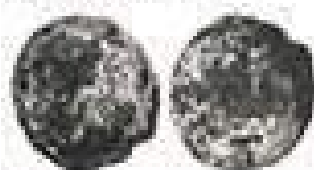
№ 593

Ar. 0.63g. 15 mm.

№ 594

Ar. 0.62g. 14 mm.

№ 596

Ar. 0.63g. 17 mm.

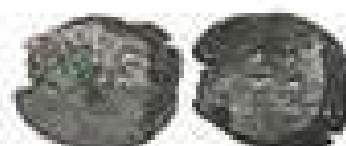
№ 597

Ar. 0.62g. 15 mm.

№ 598

Ar. 0.61g. 14.5 mm.

№ 599

Ar. 0.61g. 15 mm.

№ 600

Ar. 0.61g. 15 mm.

№ 601

Ar. 0.62g. 15.5 mm.

№ 602

Ar. 0.62g. 16 mm.

№ 603

Ar. 0.60g. 14.5 mm.

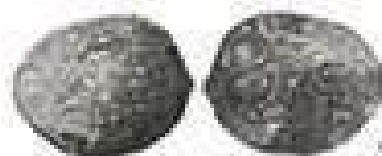
№ 604

Ar. 0.60g. 14 mm.

№ 605

Ar. 0.60g. 16 mm.

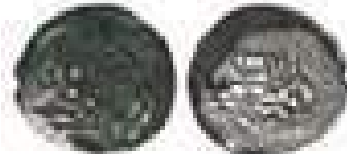
№ 606

Ar. 0.59g. 15 mm.

№ 607

Ar. 0.56g. 14.5 mm.

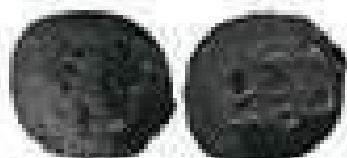
№ 608

Ar. 0.53g. 16 mm.

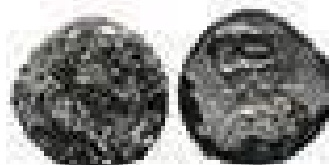
№ 609

Ar. 0.51g. 14 mm.

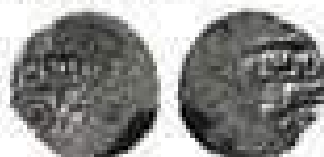
№ 610

Ar. 0.49g. 14 mm.

№ 611

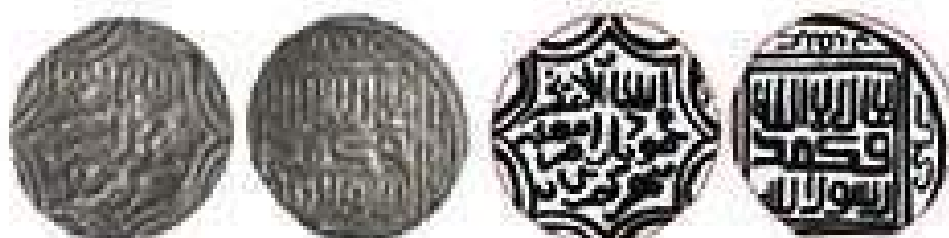
Ar. 0.47g. 13 mm.

№ 612

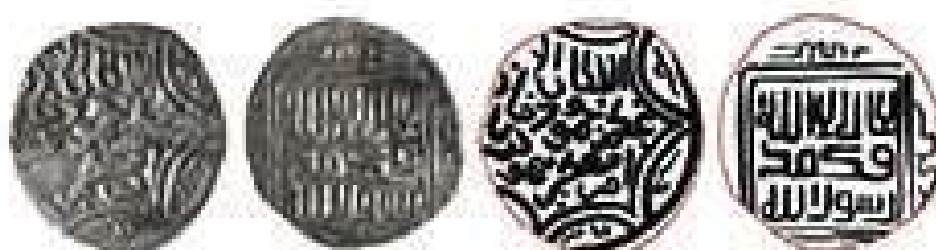
Scale of photos: 15 mm. x 10 mm.

Tamerlan (1336 -1405)

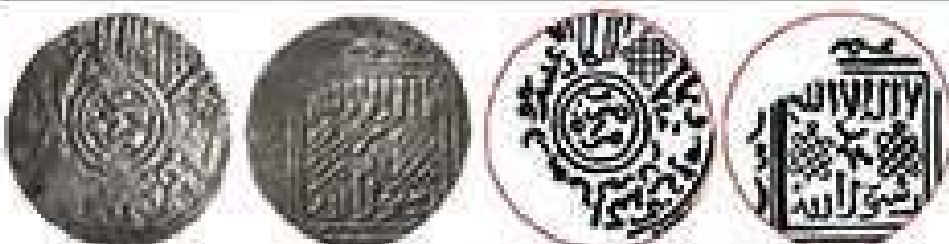
Ar. Tamerlan. Tanga. 6.07g. 25 mm.

№ 540

Ar. Tamerlan. 755 h. Tanga. 6.33g. 26.5 mm.

№ 541

Ar. Tamerlan. Tanga. Herat. 6.620g. 26 mm.

№ 542

Ar. Tamerlan. Tanga. 7777. 6.32g. 26.5 mm.

№ 543

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.93g. 25 mm.

№ 544

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.59g. 26 mm.

№ 545

Ar. Tamerlan. 797 h. Tanga. 6.4g. 30 mm.

№ 546

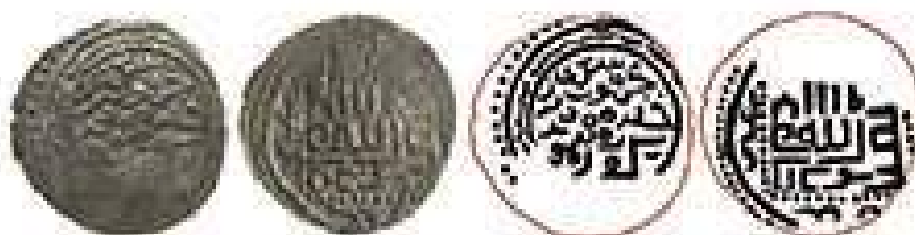
Ar. Tamerlan. Tanga. Bamijan. 5.90g. 25 mm.

№ 547

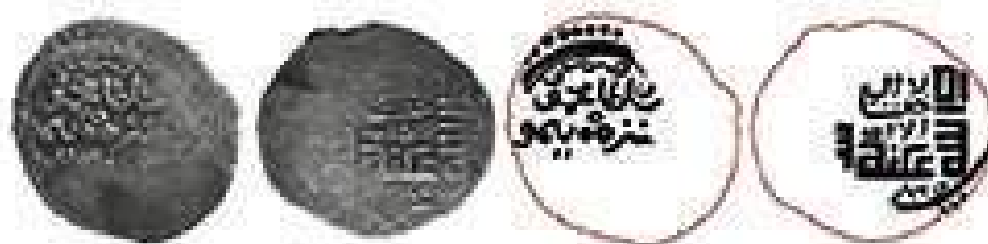
Ar. Tamerlan. Tanga. 6.07g. 27 mm.

№ 548

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.06g. 24 mm.

№ 549

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.94g. 26 mm.

№ 550

Ar. Tamerlan. Tanga. 7.77g. 6.07g. 27 mm.

№ 551

Ar. Tamerlan. Tanga. Kasha. 5.95g. 27 mm.

№ 552

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.96g. 27 mm.

№ 553

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.04g. 24 mm.

№ 554

Ar. Timurid. Tanga. 6.07 g. 24.5 mm.

№ 554

Ar. Timurid. Tanga. 6.07 g. 28 mm.

№ 556

Ar. Timurid. Tanga. Qom. 6.01 g. 26 mm.

№ 557

Ar. Timurid. Tanga. 6.04 g. 27.5 mm.

№ 558

Ar. Timurid. Tanga. Tabriz. 5.94 g. 31 mm.

№ 559

Ar. Tamerlan. Tanga. Bāliha. 5.97g. 29 mm.

№ 560

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.89g. 26 mm.

№ 561

Ar. Tamerlan. 792 h. Tanga. 5.68g. 24.5 mm.

№ 562

Ar. Tamerlan. Tanga. Bāliha. 6.34g. 26 mm.

№ 563

Ar. Tamerlan. Tanga. 7777. 6.04g. 23.5 mm.

№ 564

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.09g. 27 mm.

№ 565

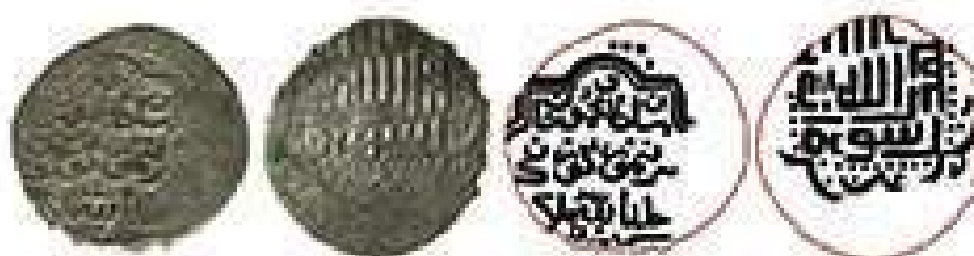
Ar. Tamerlan. Tanga. Qum. 5.92g. 24.5 mm.

№ 565 A

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.53g. 24 mm.

№ 566

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.55g. 25 mm.

№ 567

Ar. Tamerlan. Tanga. Derbend. 5.53g. 29.5 mm.

№ 568

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.93g. 24 mm.

№ 569

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.35g. 27 mm.

№ 570

Ar. Tamerlan. Tanga. Savah. 6.10g. 27 mm.

№ 571

Ar. Tamerlan. Tanga. Qazan. 5.89g. 27.5 mm.

№ 572

Ar. Tamerlan. Tanga. Savah. 6.10g. 26 mm.

№ 573

Ar. Tamerlan. Tanga. Sav. 5.80g. 29 mm.

№ 574

Ar. Tamerlan. Tanga. Savah. 6.07g. 29 mm.

№ 575

Ar. Tamerlan. Tanga. Shemakha. 5.80g. 31 mm.

№ 576

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.95g. 32 mm.

№ 577

Ar. Tamerlan. Tanga. Kimsan. 6.43g. 29 mm.

№ 578

Ar. Tamerlan. Dirhem. 0.65g. 17 mm.

№ 579

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.00g. 25 mm.

№ 580

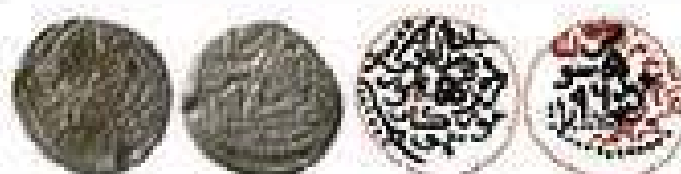
Ar. Tamerlan. Tanga. 5.65g. 25 mm.

№ 581

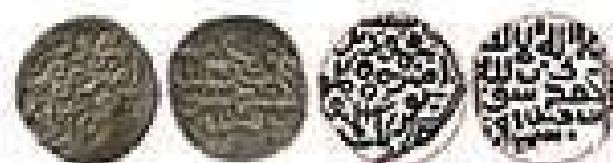
Ar. Tamerlan. 2 Dirhem. Samarkand. 1.35g. 18 mm.

№ 582

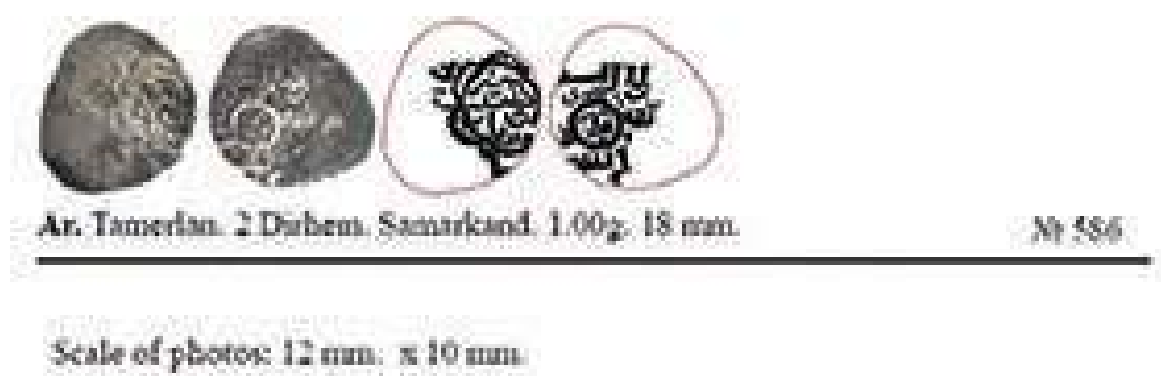
Ar. Tamerlan. Dirhem. Samarkand. 0.74g. 17 mm.

№ 583

Ar. Tamerlan. 2 Dirhem. Samarkand. 1.48g. 16 mm.

№ 585

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Габашвили В. Нашествия татар в Грузию (Баграт V и Георгий VI). Тбилиси 1943. (Груз.)
2. Габашвили В. Ближний Восток в период монгольских нашествий. Очерки по истории Ближнего Востока. Тбилиси 1957. (Груз.)
3. Габашвили В. Иран ильханов в первой половине XIV в. Очерки по истории Ближнего Востока. Тбилиси 1957. (Груз.)
4. Гваберидзе Ц. Отношения Грузии с ильханидским Ираном и государством джелаиридов. Тбилиси 1986. (Груз.)
5. Гваберидзе Ц. «Ахалцихский монетный двор (XIV-XVI вв.)». Исследования по археологии Грузии, 19 (2010). С. 221-234 (Груз.)
6. Гвретишвили Д. Очерки по истории Грузии (XIII-XIV вв.). Тбилиси 1962. (Груз.)
7. Гучуа В. Грузинская советская энциклопедия, т. 2. Тбилиси 1977, стр. 129-130. (Груз.)
8. Джавахишвили И. История грузинского народа, т. 3. Тбилиси 1966. (Груз.)
9. Джалагания И. Тбилисская кладовая XIV в. Ленингорский клад. Вестник Академии наук Грузинской ССР, т. 22, №2 (1959). С. 251-255. (Груз.)
10. Джоджуа Т., Беридзе И. Две энкаустические надписи 1352 и 1356 годов с упоминанием Иване Абусеридзе, патрона Ситихатун и амирспосалара Агбуги (Установление текста, историко-источниковедческий анализ). (Груз.)
11. Дундуа Г. К вопросу о денежном обращении в Грузии XV века. Издательство Академии наук Грузинской ССР, Тбилиси 1964. (Груз.)
12. Дундуа Г., Дундуа Т. Чеканился ли гиоргаули тетри? «Труды Института истории Грузии», т. 1. Тбилиси 2011. (Груз.)
13. Какабадзе С. Личность законоучителей Беки и Агбуги. Тифлис 1912. (Груз.)
14. Капанадзе Д. Клад грузинских монет XV века, «Вестник Государственного музея Грузии», Тбилиси 1940. (Груз.)

15. Капанадзе Д. Грузинская нумизматика. Тбилиси 1969. (Груз.)
16. Кацитадзе Д. Сведения «Искандера Анонима» о Грузии. Труды ТГУ. Тбилиси 1965. (Груз.)
17. Кацитадзе Д. Грузия на рубеже XIV–XV веков (по персидским и персидскоязычным источникам). Тбилиси 1975. (Груз.)
18. Табатадзе К. К вопросу об отношениях между Грузией и Золотой Ордой в XIV веке (джучидские монеты из Алисского клада), Тбилиси, 1946. (Груз.)
19. Ломоури Т. «Ахалцихский монетный двор». ВЕСТНИК Государственного Музея Грузии им. Акад. С.Н. Джанашиа, XII-V (1944). (Груз.)
20. Ломоури Т. Клад Кодала. Вестник Государственного музея Грузии имени академика С. Джанашиа (ВГМГ). XIV-V. Тбилиси, 1947; Клад Кодала. Часть II. Сборник. К истории денежного обращения в средневековой Грузии. Тбилиси, 2005; К вопросу об отношениях между Грузией и Золотой Ордой в XIV в. (джучидские монеты из клада Али). Сборник. К истории денежного обращения в средневековой Грузии. Тбилиси, 2005; Монеты Ахмеда Джалаира и Георгия VII. Сборник. К истории денежного обращения в средневековой Грузии. Тбилиси, 2005; Деньги последних ильханов в Грузии. Сборник. К истории денежного обращения в средневековой Грузии. Тбилиси 2005. (Груз.)
21. Очерки истории Грузии. Том III. Грузия в XI-XV веках. Сабчота Сакартвело, Тбилиси 1979. (Груз.)
22. Рехвиашвили Мириан. Самцхское княжество. XIII-XVI вв. Ганатлеба, Тбилиси 1992. (Груз.)
23. Табатадзе К. Борьба грузинского народа против иностранных завоевателей на рубеже XIV-XV веков, Тбилиси, 1974. (Груз.)
24. База данных восточных монет, Зено. <http://www.zeno.ru/>
25. Ланг Д.М. Исследования по нумизматической истории Грузии в Закавказье. Нью-Йорк 1955. (Eng.)
26. Пагава И., Чумбуридзе П., Габашвили Г. Агбуга I Великий, шейх Увайс Джалаир и Баграт V: нумизматический треугольник. 2019. (Eng.)
27. Давидович Е.А. История денежного обращения средневековой Средней Азии. Москва 1983.
28. Джалагания И.Л. Из истории монетного дела в Грузии XIII века. Тбилиси 1958.
29. Арабшах История эмира Тимура = Аджайиб ал-макдур фи тарих-и Таймур. 2-е изд. Институт истории народов Средней Азии имени Махпират, Ташкент 2007.
30. Капанадзе Д.Г. Грузинская нумизматика. Москва 1955.
31. Пахомов Е.А. Монеты Грузии. Тбилиси, 1970; Монетные клады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа. Вып. I-IX. Баку 1926-1966.
32. Рейфилд Д. Расколотое государство. Глава XI. Тамерлан и разгром Грузии // Грузия. Перекресток империй. История длиной в три тысячи лет. 2017.
33. Румянцев В. Баграт V. 6 ноября 2018.
34. Стенли Лэн-Пуль. «Мусульманские династии». Издательская фирма «Восточная литература» РАН, издательская группа «Муравей», перевод с английского с примечаниями В.В. Бартольда. 2004. 311с.
35. Хильда Хукхэм, «Властитель семи созвездий». «Адолат», Ташкент 1995.

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

არქეოლოგია

მვროპის უნივერსიტეტის

აკადემიკოს ა. აფაქიძის სახელობის არქეოლოგიის
ინსტიტუტის სამეცნიერო კვლევითი ჟურნალი

გიორგი VII მონეტების განძი მდინარე იორის ხეობიდან (ივრის ხეობის განძი)

გოგა გაბაშვილი,

არქიტექტორი; საქართველოს ეროვნული მუზეუმის მეცნიერ-თანამშრომელი

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია მდინარე იორის ხეობაში აღმოჩენილი გიორგი VII-ის მონეტების განძი, რომელიც მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს გვიანი შუასაუკუნეების საქართველოს ეკონომიკური და პოლიტიკური ისტორიის შესასწავლად. ავტორი დეტალურად აღწერს განძის აღმოჩენის გარემოებებს, მონეტების რაოდენობას, მეტალურგიულ შემადგენლობასა და ქრონოლოგიურ დიაპაზონს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მონეტების დათარიღებას, რომელთა ყველაზე ადრინდელი ეგზემპლარები XIV საუკუნის დასაწყისს მიეკუთვნება, ხოლო გვიანდელი ნიმუშები ასახავს გიორგი VII-ის მეფობის პერიოდს. ნაშრომში გაანალიზებულია მონეტებზე წარმოდგენილი წარწერები, სიმბოლიკა და იკონოგრაფიული თავისებურებები, რაც ნათლად წარმოაჩენს სამეფო ხელისუფლების იდეოლოგიურ გზავნილებსა და სახელმწიფოებრივი იდენტობის ნიშნებს. ავტორი განძს განიხილავს როგორც რეგიონული ფულადი მიმოქცევის ნაწილს და აკავშირებს მას იორის ხეობის სავაჭრო და სატრანზიტო მნიშვნელობასთან. სტატიაში ხაზგასმულია ნუმიზმატიკური მასალის როლი ისტორიული მოვლენების რეკონსტრუქციაში და აღინიშნება, რომ აღნიშნული განძი ავსებს ცნობებს გვიანი შუასაუკუნეების საქართველოს მონეტარული სისტემის, ეკონომიკური ურთიერთობებისა და პოლიტიკური პროცესების შესახებ, რაც მას მნიშვნელოვან სამეცნიერო ღირებულებას ანიჭებს.

საკვანძო სიტყვები: ნუმიზმატიკა, სამონეტო განძი, გიორგი VII, აჰმედ ჯალაირი, შეიხ ოვეისი, ამირა თემური, ილხანი ოლჯაითუ.

2019 წლის გაზაფხულზე, დაუზუსტებელი ცნობების თანახმად თბილისის მახლობლად, მდინარე იორის ხეობაში ნაპოვნი იყო ვერცხლის მონეტების განძი, რომელიც შედგება: შეიხ ოვეისის 2 მონეტისაგან, თემურლენგის 47, ოლჯაითუს თბილისში მოჭრილი ახალი ტიპის 1 და გიორგი VII 536 სხვადასხვა ტიპის მონეტისაგან, სულ: 612 ცალი. საერთო წონა შეადგენს 584,91 გრამს. მონეტები ძირითადად მეფე გიორგი VII ეკუთვნის.

ასეთი სახის განძები საკმარისადაა ნაპოვნი, მაგრამ ნაწილი ამ განძების დაკარგულია ან ნაწილობრივ არის აღწერილი. გთავაზობთ ყველაზე საინტერესო განძების შემოკლებულ ჩამონათვალს:

ალის განძი¹

ალის განძი, 1925 წელს ხაშურის მუნიციპალიტეტის სოფ. ალში აღმოჩენილი განძი – ვერცხლის 471 მონეტა. უმთავრესად შეიცავს XIV საუკუნის ოქროს ურდოს, აგრეთვე რეის სულთნის აჰმად ჯალაირისა და საქართველოს მეფის გიორგი VII-ის სახელით მოჭრილ ფულებს. ყველაზე ადრინდელი მონეტა დათარიღებულია 1310 წ.-ით, ყველაზე გვიანდელი – 1401-1400 წწ.-ით.

ყველაზე ადრე აღმოჩენილია ალის ე.წ. უცნობი განძი, რომლის შესახებაც გაზეთი „დროება“ 1881 წლის 248 ნომერში წერდა: „გორის მაზრის სოფ. ალიდან გვწერენ: ბევრს ადგილას სახნავ მიწებში პოულობენ ხვნის დროს ქვევრებს და სხვა ძველ ნივთებს. ამას წინეთ ერთს მეწისკვილეს ეპოვნა ალის ციხესთან ერთი ქოთანი თეთრი ფული“. აღნიშნული განძი ამჯერად დაკარგულია.

გორის განძი²

გორის განძი, 1935 წლის მარტში თუ აპრილში, ქალაქ გორის მცხოვრებმა მიხა ბიძინაშვილმა აღმოაჩინა, მიხა ცხაკაიას (ყოფ. სემინარიის) ქუჩისა და სასაფლაოს შუა, მიწის დამუშავების დროს, რომელშიც იმყოფებოდა დიდი რაოდენობა დაბალი ხარისხის წვრილი ფულისა. ეს ფული იწონიდა არა ნაკლებ 15 გირვანქისა (ე.ი. 6 კილო).

1906 წელს თბილისის მიდამოებში აღმოჩენილი განძი³

გიორგის, ბაგრატიისა და კონსტანტინეს სახელების აღნიშვნით, რომლიდანაც ა.ე. პახომოვმა გადაათვალიერა 150 – 200 ცალამდე [«Монетные клады Азербайджана и Закавказья», Е.А. Пахомов, Баку 1926 г. გვ. 60, №170]. ეს განძი ჯერაც გამოუქვეყნებელია და მისი დღევანდელი ადგილმყოფელობა ჩვენთვის უცნობია.

მნას განძი

1924 წ. ყაზბეგის რ-ნ სოფ. მანაში (ხევი) XV-XVI სს. ფულადი განძი 927 ეგზემპ. რაოდენობით, რომელიც საქართველოს მუზეუმმა შეიძინა, სამწუხაროდ, დღემდე არ არის გამოქვეყნებული⁴.

ლორეს განძი

1830-1831 წწ. ლორეში, ციხის ნანგრევებთან აღმოჩნდა ვერცხლის მონეტების განძი, რომელიც 2430 მონეტისაგან შედგება. მათ შორის, 600 ბიზანტიურია და, სავარაუდოდ, ტრაპიზონის ასპრების მინაბადს უნდა წარმოადგენდეს. 503 აღმოსავლური მონეტაა; მათგან 13 ჯუჩილდური, 22 ჰულაგუილდური, 9 ჯალაირთა, 16 თემურ-ლენგის, 47 თემურილდების, 50 შირვანშაჰების, 8 ოსმანიდების, 3 მამელუქების, 90 ყარა-კოინლუ, 9 აყ-კოინლუ და 67 ქართული მონეტა. განძი თარიღდება XV ს.-ით. ის დაცულია სანკტ-პეტერბურგის აზიურ მუზეუმში⁵ (გ. ღუნდუა, სამონეტო მიმოქცევის საკითხისათვის XV საუკუნის საქართველოში⁶).

ქინვანის განძი

XV ს-ის ქინვანიდან მომდინარე განძი ე. პახომოვის განსაზღვრით, რომელმაც პირადად გადაათვალიერა იგი, შემდეგ მონეტებს შეიცავდა: XV ს-ის 68 თანგას და 20 წვრილ მონეტას. ოცი ქართული მონეტიდან 19 თევზის გამოსახულებიანი ყოფილა, როგორც ჩანს, სამცხის ზარაფხანის. მეოცე ქართული ფული მონეტა, ე. პახომოვის აღწერის თანახმად, ასე გამოიყურება:

¹ ka.wikipedia.org/wiki/ალის_განძი

² დ. კაპანაძე, XV საუკუნის ქართული ფულის გორის განძი. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე. 1940.

³ დ. კაპანაძე, XV საუკუნის ქართული ფულის გორის განძი. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე. 1940, გვ. 280.

⁴ დ. კაპანაძე, XV საუკუნის ქართული ფულის გორის განძი. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე. 1940, გვ. 280.

⁵ გ. ღუნდუა, სამონეტო მიმოქცევის საკითხისათვის XV საუკუნის საქართველოში. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი 1964, გვ. 37, 81, 82.

⁶ გ. ღუნდუა, სამონეტო მიმოქცევის საკითხისათვის... 1964, გვ. 37, 81, 82.

AV. კუდაპრეხილი მარცხნივ მიმართული მხეცის გამოსახულება, ზემოთ ვარსკვლავი.

RV. ქართული ასოების ნაშთები, შეიმჩნევა ასო „ძ“⁷.

დედოფლის წყაროს განძი

2019 წ. შემოდგომას დედოფლისწყაროს მიდამოებში ნაპოვნი იყო ვერცხლის მონეტების განძი, რომელიც შედგებოდა დაახლოებით 150 მონეტისაგან. დათვალიერების შედეგად გაირკვა, რომ მონეტების უდიდესი ნაწილი ეკუთვნოდა მეფე გიორგი VII (1393-1407), 6 ცალი კი ეკუთვნოდა ოქროს ურდოს. განძი გაიფანტა.

განძები რომლებიც ზემოთ არის აღწერილი და ასევე მცირე რაოდენობით აღმოჩენილი მონეტები, ბრწყინვალედ აქვს აღწერილი ბატონ გიორგი დუნდუას თავის ნაშრომში: „სამონეტო მიმოქცევის საკითხისათვის XV საუკუნის საქართველოში“. და, რა თქმა, უნდა ჩემს მიერ მოცემულ ჩამონათვალზე ბევრად დიდია.

სამონეტო განძი რომელიც მე მინდა წარმოგიდგინოთ, არის ძალზე საინტერესო, რადგან გიორგი VII მონეტები ახალი ტიპის ცალებით და აქამდე უცნობი წონებით არის წარმოდგენილი, მაგრამ სანამ მონეტების განხილვას შევუდგებით მოდიტ გადავხედოთ საქართველოს მეზობელ ქვეყნებს, მათ პოლიტიკურ-სოციალურ და ეკონომიკურ მდგომარეობას.

ბაგრატ V დიდი

ბაგრატ V, საქართველოს მეფე 1360–1393 წლებში, ძე ქართველი მეფისა დავით IX⁸ და სინდუსტარის, სამცხე-ჯავახეთის თავად ყვარყვარე V ჯაყელის ასულისა. 1355 წლიდან იყო მამის თანამმართველი, მისი გარდაცვალების შემდეგ 1360 წ. გამეფდა ბაგრატ V-ს სახელით. ქართულ საისტორიო მწერლობაში ბაგრატ V „დიდის“ სახელით იხსენიებს ტრაპიზონელი ისტორიკოსი მიქაელ პანარეტოსი⁹, რომელიც პირადად იცნობდა ბაგრატ V მას „გამოჩენილ სარდალს“ უწოდებს. სომხურ მწერლობაშიც ბაგრატ V „ძლევამოსილისა და ძლიერის“ სახელითაა მოხსენიებული. თათარ-მონღოლთა შემოსევების შემდეგ საქართველო თუმცა ეკონომიურად დაქვეითებული იყო და სამეფოს დაშლის ტენდენცია თანდათანობით თავს იჩენდა, ბაგრატ V ხელისუფლება მაინც მთელ საქართველოზე ვრცელდებოდა. მისი სამეფოს სამხრეთ-დასავლეთი საზღვარი (ტრაპიზონის იმპერიასთან) მაკრიალის ხეობას გასდევდა, მაკრიალი, გონიო, აჭარა, შავშეთ-კლარჯეთი, მესხეთი საქართველოს ეკუთვნოდა. ქ. ანისი და მისი ოლქი წინანდებურად ბაგრატ V სამეფოს შემადგენლობაში იყო. ბაგრატ V ხელისუფლებას ცნობდნენ დვალეთი და ოსეთი.

ბაგრატ V მეფობის დასაწყისში საქართველოში შავი ჭირი მძვინვარებდა. 1366 წელს მისი მსხვერპლი გახდა დედოფალი ელენე¹⁰, რომლისაგანაც მეფეს ორი ძე გიორგი და კონსტანტინე ჰყავდა. 1367 წლის ივნისში ბაგრატ V დაქორწინდა ტრაპიზონის იმპერატორის, იოანე-ალექსი¹¹ III ასულ ანაზე¹² რომლისაგანაც შეეძინა მესამე ვაჟი დავითი და ქალიშვილი ულუმპია. ზოგიერთი ცნობის მიხედვით, მეფეს ასევე ჰყავდა უკანონოდ გაჩენილი ქალიშვილი თამარი.

მეფობის ბოლო წლებში გრძნობდა რა ბაგრატ მეფე საშიშროებას აღმოსავლეთიდან,

⁷ გ. დუნდუა, სამონეტო მიმოქცევის საკითხისათვის XV საუკუნის საქართველოში. გვ. 67.

⁸ დავით IX (გ. 1360) – საქართველოს მეფე 1346-1360 წლებში, გიორგი V ბრწყინვალის ძე.

⁹ მიქაელ პანარეტოსი – მაღალი რანგის მოხელე ტრაპიზონის იმპერატორის, ალექსი III კომნენოსის კარზე.

¹⁰ ელენე – (გ. 1366) – საქართველოს დედოფალი, საქართველოს მეფის ბაგრატ V-ის პირველი მეუღლე. ისტორიულ წყაროებში მისი წარმომავლობის შესახებ ინფორმაცია არ არის. ერთ-ერთი თეორიის თანახმად, ის შეიძლება ყოფილიყო ტრაპიზონის იმპერატორის, ბასილის ასული, ელენა დიდი კომნენოსი 1366 წელს შეეწირა შავი ჭირის ეპიდემიას.

¹¹ ალექსი III დიდი კომნენოსი დაიბადა 1338 წლის 5 ოქტომბერს, გარდაიცვალა 20 მარტს, 1390. ტრაპიზონის იმპერიის იმპერატორი 1349 წლიდან გარდაცვალებამდე.

¹² ანა კომნენოსი – დაიბადა 6 აპრილს 1357 წ. ტრაპეზუნდში. საქართველოს მეფე ბაგრატ V-ეს მეორე ცოლი, საქართველოს დედოფალი 1367-1393 წ. დედა დავითისა და მეფე გიორგი VII.

თემურლენგის სახით, იგი გახდა თოხთამიში¹³ მოკავშირე მის წინააღმდეგ ბრძოლაში. გაცხარებულ თემურლენგს მიზეზი მიეცა საქართველოში შემოსვლისა და 1386 წ. გვიან შემოდგომას შემოიჭრა თავისი ველური ურდოებით საქართველოში. კავკასიის მთებზე ამ დროს თოვლი იდო და თოხთამიში ვერაფრით ვერ დაეხმარებოდა ბაგრატს. ურდოებმა ალყა შემოარტყეს თბილისს, ნახევარწლიანი სასტიკი და სისხლიანი ბრძოლის შემდეგ, 1386 წ. 22 ნოემბერს შემოიჭრნენ ქალაქში. მეფე ბაგრატი, დედოფალი ანა და მისი ვაჟი დავითი ტყვედ ჩავარდნენ, მონღოლებმა გაძარცვეს და შემდგომ გადაწვეს ქალაქი, გაიტაცეს დიდძალი სიმდიდრე, ასევე გაიტანეს ქართველი მეფეების ცნობილი ბიბლიოთეკა. თემურლენგის მიერ გაგზავნილი ურდოები საქართველოს სხვადასხვა მიმართულებით, აგრძელებდნენ ქვეყნის ძარცვას და განადგურებას.

თემურლენგმა ბაგრატს მუსულმანობის მიღება მოსთხოვა, მეფე დიდხანს უწევდა წინააღმდეგობს, მაგრამ ბოლოს მიიღო ჰანაფიტური¹⁴ ყაიდის ისლამი, რომელიც აღიარებდა გონების პრიორიტეტს რელიგიაზე და უშვებდა ალკოჰოლის მიღებას, ოღონდ არა ღვინისა. თემურლენგმა მეფე გაუშვა საქართველოში თორმეტათასიანი მონღოლთა ჯარის თანხლებით. ბაგრატ V ფარულ შეთქმულებას აწყობს თავის ვაჟთან გიორგისთან ერთად, რომელმაც ზუსტად შეასრულა მამის მითითებები და მონღოლთა ჯარი მთლიანად განადგურდა. ბუნებრივია თემურლენგისაგან ბაგრატის შურისძიებას ელოდა და ინტენსიურად დაიწყო მომზადება სასტიკ მტერთან შესახვედრად. მოსახლეობა მთაში გაიხიზნა, ჯარი მზად იყო, ციხესიმაგრეები კარგად იყო გამაგრებული.

1387 წ. თემურლენგი მეორეჯერ შეიჭრა საქართველოში, მიუხედავად სასტიკი წინააღმდეგობისა ქართველები დამარცხდნენ, მაგრამ თემურლენგმა არ გააგრძელა სვლა სახელმწიფოს შიგნით, რადგან მას ირანის დიდი ტერიტორიები ჰქონდა დასამორჩილებელი და გარდა ამისა მან შეიტყო, რომ თოხთამიში შეიჭრა აზერბაიჯანში, ამდენად იძულებული გახდა საქართველო დაეტოვებინა. 1393 წ. ბაგრატ V დიდი გარდაიცვალა.

გიორგი VII

ბაგრატ დიდის გარდაცვალების შემდეგ, სამეფო ტახტზე ავიდა მისი მემკვიდრე გიორგი VII (1393-1407), ბაგრატ V-ისა და ელენე¹⁵ კომნენას ძე.

მამამისის სიცოცხლეშივე განაგებდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებს და ისტორიულ წყაროებშიც ამ დროიდან იხსენიება მეფედ. გიორგის მეფობის დროს 1403-1394 წლებში თემურლენგი შვიდჯერ შემოესია საქართველოს.

თემურლენგის პირველი ორი შემოსევა ბაგრატ V მეფობას დაემთხვა. ექვსი გამანადგურებელი შემოსევა ერგო გიორგი VII, რომელიც დიდი სიმამაცითა და თავდადებით ებრძოდა აურაცხელ მტერს.

გიორგი VII თემურლენგის წინააღმდეგ საბრძოლველად გააერთიანა ამიერკავკასიის ხალხები (ქართველები, სომხები, აზერბაიჯანელები და სხვ.). იყენებდა ოქროს ურდოსა და თოხთამიშის დაპირისპირებას თემურლენგთან. თემურლენგს ცხოვრების ბოლო წლებში უწევდა გიორგის ლაშქარზე ანგარიშის გაწევა დაცდილობდა დაზავებით თავი აეცილებინა პირდაპირი შეტაკებისაგან, რაც გიორგი VII ინტერესებშიც შედიოდა.

1394 წლის გაზაფხულზე თემურლენგი მოადგა სამხრეთ საქართველოს და ოთხი სარდალი 40000-იანი ლაშქრით გააგზავნა სამცხე-საათაბაგოს დასარბევად. სამცხედან დაბრუნებული ლაშქარი კოლის ველზე შეუერთდა თემურლენგის მთავარ ლაშქარს. სამცხის ლაშქრობის მიზანი, როგორც ჩანს უნდა ყოფილიყო ნადავლის მოპოვება და მთავარი ლაშქრის მომზადება ახალი

¹³ თოხთამიში (გარდაიცვალა 1406) – ოქროს ურდოს ხანი 1380-1395 წლებში, ტიუმენის სახანოს ხანი 1400-1406 წლებში. ჯუჩის, ჩინგიზ-ყაენის უფროსი შვილის შთამომავალი.

¹⁴ ჰანაფიტური მადჰაბი – არის სუნიტური ისლამის ოთხი სამართლის სკოლიდან ერთ-ერთი. დამფუძნებელია აბუ ჰანიფა და მუჰამედ ამ-შაიბანის მოსწავლეები, აბუ იუსუფი და ზუფარ იბნ ალ-ჰუზაილი.

¹⁵ ქართლის ცხოვრების თანახმად, ელენეს დარჩა ორი ვაჟი, გიორგი და დავითი.

უფრო დიდი ლაშქრობისათვის, რომელიც შედგა იმავე წლის შემოდგომაზე არაგვის ხეობაში თვით თემურლენგის მეთაურობით.

1394 წელს 13 სექტემბერს თემურლენგი დიდი ლაშქრით კოლის ველიდან თრიალეთისა და ქვემო ქართლის გამოვლით არაგვის ხეობისკენ გაემართა. გზადაგზა მოსახლეობას ძარცვავდა და ხოცავდა. როგორც ჩანს, თემურლენგის მიზანი იყო დარიალის გასასვლელის ხელში ჩაგდება, რათა საბოლოოდ აღეკვეთა ქართველთა მოკავშირე თოხთამიშის შესაძლო შემოსვლა საქართველოში. თემურლენგმა მთიელთა დიდი წინააღმდეგობის გამო ვერ შეძლო დარიალის ხელში ჩაგდება. 1395 წლის გაზაფხულზე თემური დარუბანდის გზით ჩრდილოეთ კავკასიაში გადავიდა.

1399 წელს გიორგი VII დაუმეგობრდა თემურლენგის წინააღმდეგ მებრძოლ აჰმედ ჯალაირს¹⁶, რომლის შვილი თაჰერი, ქართველებმა მეფე აჰმედ ჯალაირის თხოვნით თემურლენგის მიერ გარშემორტყმული ალინჯის¹⁷ ციხიდან იხსნა. ამ ამბის აღსანიშნავად გიორგიმ და აჰმედმა ერთობლივად მოჭრეს ვერცხლის ფული. ამავე წლის შემოდგომას, თემურლენგი მოვიდა ამიერკავკასიაში და ყარაბაღის ველზე დაბანაკდა. თემურლენგმა თავისი ლაშქრის ყოველი ათეულიდან სამი რჩეული მებრძოლი გამოიყვანა და ასე შეადგინა 000 100-იანი არმია, მათ მიემატა შირვანისა და შაქის ჯარებიც. ეს დიდი ლაშქარი შეიჭრა ჰერეთ-კახეთში, რომელსაც სპარსულ წყაროებში ხიმშიას ხევი ეწოდება. ამ ლაშქრობის მიზანი ნადავლისა და საკვების მოპოვება უნდა ყოფილიყო.

თემურლენგი 1400 წლის გაზაფხულზე საქართველოსკენ გამოემართა და საზღვართან დაბანაკდა. მეფე გიორგი VII-ეს ელჩი გამოუგზავნა და მორჩილება და ბატონიშვილ თაჰერის გაცემა მოსთხოვა. წინააღმდეგ შემთხვევაში საქართველოს აოხრებით იმუქრებოდა: „მე ვარ მეფე შენი და მოვედ ჩემდა და შემომრიგდი და მოგცემ საბოძვარსა მრავალსა და დიდად პატივს გცემ; უკეთუ არა მორჩილ მექმნები, უბრძანებ ლაშქართა ჩემთა და მოვაოჯრებ სრულიად ქუეყანასა შენსა“. სპარსული წყაროების მიხედვით გიორგი მეფემ მოციქულს „უხეში პასუხი“ გასცა. ქართლის ცხოვრების მიხედვით გიორგის ელჩისათვის განუცხადებია: „მე შენისა უმცირესი არავარ და არცა გძალუძს მოოჯრება ქუეყანისა ჩემისა და, ვინათგან უთქუამს, უკეთუ არა აღასრულოს საქმე ეგე, იყოსმცა დიაცი და არა კაცი“.

გიორგი მეფის „გაბელულმა“ პასუხმა, ცხადია, პატივმოყვარე თემურლენგი დიდად განარისხა. ის მთელი თავისი უზარმაზარი ლაშქრით საქართველოში შემოიჭრა. მისი მიზანი საქართველოს მთლიანი განადგურება იყო.

საქართველოდან თემურლენგის წასვლის შემდეგ გიორგი მეფე აღმოსავლეთ საქართველოში გადავიდა და შინაური საქმეების მოწესრიგებას შეუდგა.

1401 წელს თემურლენგის ჯარები, საქართველოს საზღვრებს მოადგა აღმოსავლეთიდან და შამქორში დაბანაკდა. შამქორში თემურლენგს გიორგი VII დესპანად თავისი ძმა კონსტანტინე ბატონიშვილი გაუგზავნა, დიდი საჩუქრებით და მეფის სახელით ზავი შესთავაზა. ზავის პირობის მიხედვით საქართველო კისრულობდა ხარკს და გარკვეული რაოდენობის ჯარის გამოყვანას, სამაგიეროდ, თემურლენგი უსაფრთხოებას აღუთქვამდა საქართველოს. ზავი დაიდო 1401 წლის სექტემბერში. გაზაფხულზე თემურლენგის დიდი ლაშქარი ოსმალეთისაკენ გაემართა. გზად თორთუმის¹⁸ ციხეს მიაღწა, რომელშიც 200-მდე ქართველი მეციხოვნე იყო გამაგრებული. ხუთი დღის ბრძოლის შემდეგ ციხე აიღო და დაანგრია, მეციხოვნეები კი გაწყვიტა.

¹⁶ აჰმედ ჯალაირი (? – დ. 1410) – ჯალაირიდების დინასტიის უკანასკნელი წარმომადგენელი. აჰმედ ჯალაირის შვილმა თაჰერმა, ერთხანს საქართველოს შეაფარა თავი, 1399 წელს იგი საქართველოს ჯარმა გაათავისუფლა თემურლენგის ლაშქრის მიერ გარშემორტყმულ ალინჯის ციხიდან.

¹⁷ ალინჯის ციხე – სომხურად (ანჯაკი, ასევე ანარიკი „აუღებელი“) მდებარეობს აზერბაიჯანში, ქალაქ ჟუფასთან მდინარე ალიჯას მარჯვენა სანაპიროზე.

¹⁸ თორთუმი – პროვინცია ისტორიულ საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში, ამჟამად თურქეთის ტერიტორიაზე. თორთუმისციხე ნანგრევების სახითაა შემორჩენილი მდ. თორთუმის მუაწელზე, ახლანდელსოფელ თორთუმკალესთან. თემურლენგმა თორთუმის ციხე 1401 წელს მოაოხრა.

1403 წლის გაზაფხულზე თემურლენგი კვლავ გამოემართა საქართველოსკენ და ყარსში დაბანაკდა. ამ ლაშქრობის მიზეზად თემურის ისტორიკოსს, ნიზამ ად-დინ¹⁹ შამის დასახელებული აქვს 1401 წლის ზავის შეუსრულებლობა. თემურლენგმა თავის მორჩილ ვასალს, შარვანშაჰ შეიხ იბრაჰიმს²⁰ დაავალა აღმოსავლეთიდან შესეოდა საქართველოს.

ასეთ ვითარებაში გიორგი VII კვლავ მოლაპარაკებებით სცადა შემოსევის თავიდან აცილება. ელჩად კვლავ თავისი ძმა კონსტანტინე გააგზავნა სათანადო საჩუქრებით. მაგრამ თემურლენგმა მოლაპარაკება არ ისურვა და არც საჩუქრები მიიღო, მეფეს შემოუთვალა: „უკეთუ გინდა წაუხდენლობა ქვეყნისა ამის, მოდი ჩემთანა, გათათრდი, და თუ გათათრდები, არცა გთხოვ ხარკსა... და უკეთუ არ გათათრდები, დაიდევ ხარკი ჩემი... და მოგცემ ქვეყანასა მაგას, და, როგორც განუტევე შვილი კეისრისა, ეგრეთვე შენცა არას გავნებ და განგიტევებ მშვიდობით, რამეთუ იგიცა შენის სჯულისა იყო“.

გიორგი მეფე დროის გაყვანას ცდილობდა, რომ ხალხს მოსავალის აღება-დაბინავება მოესწრო. თემურმა არ დააცალა. სწრაფად შემოიჭრა საქართველოში, ქვემო ქართლში შევიდა და ალგეთის ხეობაში მდებარე ბირთვისის ციხეს შემოარტყა ალყა. ციხის მიუვალობაში დაიმედებულმა მეციხოვნეებმა საჭირო სიფრთხილე ვერ გამოიჩინეს. ამით ისარგებლეს მოალყეებმა, ციცაბო კლდეზე თოკის კიბე აიტანეს, კიბით 33 მეზრდოლი გადავიდა ციხეში, მათ შეძლეს ციხის გალავნის კარის გაღება, რომელშიც მოალყეები შეცვივდნენ. ქართველები ბოლომდე იბრძოდნენ, უმეტესობა დაიღუპა. თემურმა ბირთვისი²¹ და მისი მიდამოები ერთ-ერთ თავის სარდალს გადასცა და დაავალა იქაურობის ქრისტიანთაგან გაწმენდა. ეს მოხდა 1403 წლის 12 აგვისტოს.

თემურლენგმა გადაწყვიტა საბოლოოდ მოეთხარა საქართველო და დასავლეთისაკენ დაიძრა. იმერეთში გადასასვლელი გზები მთიანია და ტყითაა დაფარული. მოსახლეობის დიდი წინააღმდეგობის პირობებში მტრის ლაშქარი ნელა მიიწევდა წინ. გზადაგზა მათ გაანადგურეს მრავალი სოფელი, ეკლესია-მონასტერი, ბაღ-ვენახები და სხვა. იმერეთში სექტემბერში დაწყებული ლაშქრობა დეკემბრამდე გაგრძელდა. მოსალოდნელი იყო იმერეთში გადასასვლელი გზების ჩაკეტვაც. ყოველივე ამის გათვალისწინებით თემური იძულებული გახდა 12 დეკემბერს ბრძოლა შეეწყვიტა.

თემურლენგმა დაზავებაზე დაიწყო ფიქრი და ფაქტობრივად გამოვიდა ზავის დადების ინიციატორად. მან თავის ბანაკში ტყვედ მყოფ ქართველ სარდლებს აგრძნობინა, რომ გიორგი მეფის თხოვნის შემთხვევაში არ იქნებოდა დაზავების წინააღმდეგი. ამ ცნობის მიღების შემდეგ გიორგი მეფემ ელჩები გააგზავნა თემურთან ასევე დიდი საჩუქრებით. ეს იყო თემურის სახელზე მოჭრილი ათასი ოქროს ფული, ათასი ცხენი, ძვირფასი ქსოვილები, შედეგად 1403 წ. დაიდო ზავი რომლის თანახმად გიორგი მეფე კისრულობდა ხარკის გადახდასა და მაშველი ჯარის გამოყვანას. ზავის დადების შემდეგ თემური თავისი ლაშქრით იმერეთიდან გადმოვიდა და აღმოსავლეთისაკენ გაემართა. გზად, მიუხედავად ზავისა, თბილისი და მისი მიდამოები დაარბია.

1405 წელს თემურლენგი ქალაქ ოთარში²² მოკვდა. ამის შემდეგ გიორგი VII აღმოსავლეთ საქართველოში გადმოვიდა და ციხესიმაგრეებიდან განდევნა თემურლენგის მიერ ჩაყენებული მეციხოვნეები. გიორგის მეთაურობით ქართველებმა დაამარცხეს თემურიანთა ლაშქარი, დაარბიეს ნახჭევანი, განჯა და თავრიზსაც მიაღწიეს. ქართველებმა ნახჭევანი და განჯა დატოვეს. ეს ქალაქები დაიკავა გიორგი VII-ის მოკავშირე შირვანშაჰმა.

¹⁹ ნიზამ ად-დინ აბდ-ალ-ვასი შამი – (გარდაიცვალა 1431) სპარსული მემკთიანე, ავტორი წიგნებისა: „ზაფარ ნამე“ („გამარჯვების წიგნი“ სპარსულ ენაზე). თემურლენგის მმართველობის ქრონიკები, შედგენილი 1404 წ.

²⁰ შეიხ იბრაჰიმი V – (1382-1417) – შირვანის მმართველი, დერბენდის შირვან შაჰების მესამე დინასტიის დამფუძნებელი. გადაარჩინა ქვეყანა თემურლენგის შემოსევებისაგან.

²¹ ბირთვისი – ციხესიმაგრე ისტორიულ ქვემო ქართლში, ალგეთის ხეობაში (ახლანდელი თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტი). მდებარეობს ფარცხისის აღმოსავლეთით 6-7 კილომეტრზე.

²² ოთარში – რომელსაც ასევე უწოდებენ ფარაბს, არის ქალაქი მოჩვენება ცენტრალურ აზიაში, მდებარეობს დიდი აბრეშუმის გზის გასწვრივ ყაზახეთში.

თემურლენგის ურდოების შემდეგ საქართველოს სამეფოს სამხრეთ-აღმოსავლეთ საზღვრებს შავბატკნიან²³ თურქმანთა ურდოები მოადგნენ. 1407 წელს, გიორგი VII დანგრეულ და დასუსტებულ ქვეყანაში ახალი მტრის შემოსვლის ასალაგმად სასომხეთში დაუხვდა თურქმანებს და მათთან ბრძოლაში გმირულად დაღია სული. მეფე გიორგი VII დაკრძალეს გუმბათ მორღვეულ სვეტიცხოველში.

აჰმედ ჯალაირი

აჰმედის დაბადების თარიღი უცნობია, გარდაიცვალა 1410 წ. მმართველი ჯალაირიების დინასტიიდან შეიხ ოჯეისის მეოთხე ვაჟი. თავისი უფროსი ძმის ჰუსეინის მმართველობის დროს (1374 – 1375წ.) იყო ბასრას გამგებელი. 1382 წელს აუჯანყდა თავის ძმას ჰუსეინს. დაიმორჩილა დედაქალაქი თავრიზი და თავისი ძმის აღსრულება ბრძანა. ხანგრძლივი ბრძოლების შემდეგ თავის დანარჩენ ძმებთან 1384 წ. გახდა მთელი სახელმწიფოს მმართველი. 1385 წ. ეომებოდა ოქროს ურდოს²⁴ ყაენ თოხთამიშს²⁵, რომლის ლაშქარი დარუბანდის და დარიალის გზით ამიერკავკასიას, ირანსა და აზერბაიჯანში შეიჭრა და 1386 წ. უმოწყალოდ ააოხრა მისი დედაქალაქი თავრიზი. ამავე დროს იგი ხანგრძლივ ომებში ჩაება ირანში შემოჭრილ თემურლენგთან, რომლის წინააღმდეგ ბრძოლას საქართველოსთან ერთად აპირებდა.

თემურლენგის წასვლის შემდეგ 1387 წ. აზერბაიჯანის ტერიტორია დაიკავა ყარა კოინლუს თურქმენებმა კარა მუჰამედის ხელმძღვანელობით.

1393 წ. თემურლენგმა აჰმედის მეორე დედაქალაქი, ბაღდადიც აიღო. აჰმედის ცოლები და ვაჟიშვილი ტყვეობაში აღმოჩნდნენ. თვითონ აჰმედი კი ეგვიპტეში გაიქცა. ეგვიპტელების დახმარებით მან შეძლო ბაღდადში დაბრუნება და რამდენიმე წლით, ნაწილობრივ თურქმენი მმართველი ყარა იუსუფის²⁶ დახმარებით, ძალაუფლების შენარჩუნება, რომელიც ეხმარებოდა თემურლენგის და თავის აჯანყებულ ქვეშევრდომებთან ბრძოლაში. მხოლოდ 1401 წ. ივნისში თემურლენგმა ხელმეორედ დაიპყრო ბაღდადი: აჰმედმა ქალაქი უფრო ადრე დატოვა და ყარა იუსუფთან, გაემართა ჯერ სირიაში და შემდეგ მცირე აზიაში.

თემურლენგის და ბაიზიდის²⁷ ომის დროს, აჰმედმა ისარგებლა შემთხვევით, რომ კიდევ ერთხელ აეღო ბაღდადი, მაგრამ მალე იძულებული გახდა დაეთმო თავის მოკავშირე ყარა იუსუფისთვის და თავშესაფარი ეძებნა სირიაში, სადაც მას გაჰყვა მისი მოწინააღმდეგე, თემურლენგის შვილიშვილის აბუ ბაქარის მიერ ბაღდადის აღების შემდეგ. სირიაში აჰმედი და ყარა იუსუფი ციხეში ჩასვეს და მხოლოდ თემურლენგის სიკვდილის შემდეგ 1405 წ. გაათავისუფლეს.

მოკლე დროის განმავლობაში აჰმედმა შეძლო დაებრუნებინა მთელი თავისი სახელმწიფო, მაგრამ შემდგომ წლებში განდევნა აბუ ბაქარმა, ხოლო თვითონ ბაქარი – ყარა იუსუფმა. 1410 წელს აჰმედ ჯალაირი დამარცხდა თავრიზთან ბრძოლაში და მეორე ღღეს მოკლეს.

ისტორიული წყაროები აჰმედს აღწერენ სასტიკი, ხარბი და მოღალატე დესპოტად, ამასთან ერთად მამაც მეომრად მეცნიერების და პოეტების დამცველად. არის ცნობები, რომ თვითონაც წერდა ლექსებს აზერბაიჯანულ, არაბულ და სპარსულ ენებზე, ასევე დაწერა რამდენიმე ნაშრომი მუსიკის შესახებ.

²³ ყარა-ყოიუნლუ (თურქ. – შავბატკნიანები, ყარა – შავი და ყოიუნ – ცხვარი, აქედან სპარსულ წყაროებში გვხვდება, როგორც ყარაბადი; მათ დროშაზე გამოსახული შავი ცხვრის მიხედვით), ოღუზი თურქების (თურქმანების) მომთაბარე ტომების გაერთიანება, რომელსაც მეთაურობდა ბაჰარლუს ტომი.

²⁴ ოქროს ურდო, ჯუჩის ულუსი – ფეოდალური სახელმწიფო, რომელიც დაარსდა ქვემო ვოლგაზე XIII საუკუნის 40-იან წლებში.

²⁵ თოხთამიში, გარდაიცვალა 1406 – ოქროს ურდოს ხანი 1380-1395 წლებში, ტიუმენის სახანოს ხანი 1400-1406 წლებში. ჯუჩის, ჩინგიზ – ყაენის უფროსი შვილის, შთამომავალი.

²⁶ ყარა იუსუფი – აბუ ნასრ კარა იუსუფ იბნ მუხამედი (გარდ. 1420 წ.) შავ ბატკნიანების სახელმწიფოს მთავარსარდალი და მმართველი.

²⁷ ბაიზიდ – ბაიზიდ I (1389-1402) – მეოთხე მმართველი და მეორე სულთანი, სულთან მურად I შვილი.

შეიხ ოვეისი

შეიხ ოვეისი – ჯალაირი, იყო ერყის ჯალაირების და სასომხეთის მმართველი (1374-1356), ჰასან ბუზურგი²⁸ და ჩობანიდი დილშად ხათუნის ვაჟი.

მალე, მას შემდეგ რაც შეიხ ოვეისმა შეცვალა ტახტზე მამამისი ჰასან ბუზურგი, ჯალაირების ძველი მტრები, ჩობანიდები ოქროს ურდომ დაიპყრო 1357 წ. ჯანიბეგ²⁹ ჯუჩიდის ხელმძღვანელობით. მელიქ აშრაფი³⁰ სიკვდილით დასაჯეს და აზერბაიჯანი დაპყრობილ იქნა. ჯანი ბეგის და შემდგომში მისი ვაჟი ბერდიბეგის³¹ აზერბაიჯანიდან წასვლის შემდეგ, შეიხ ოვეისმა, რომელმაც თავად სცნო ოქროს ურდოს სუვერენიტეტი, ჩაიფიქრა ჩობანიდების ყოფილი მიწების თავისთვის მითვისება, მაშინაც კი როცა მელიქ აშრაფის ყოფილი ამირა ახიჩუკი³² ყველანაირად ცდილობდა შეენარჩუნებინა ეს რეგიონი მონღოლებისთვის. შეიხ ოვეისმა დაიპყრო რაიონი 1360 წ. და შეეძლო ბაღდადის გარდა თავრიზითაც ეტრაბახა, როგორც ერთ-ერთი დიდი ქალაქით, რომელიც მისი კონტროლის ქვეშ იმყოფებოდა.

თავისი მმართველობის დროს შეიხ ოვეისი, ცდილობდა გაეფართოვებინა თავისი ტერიტორიები სპარსეთში. ის ჩაერთო მუზაფარიდების³³ ძალაუფლებისათვის ბრძოლაში და მხარს უჭერდა შახ მახმუდს³⁴, შახ შუჯის³⁵ წინააღმდეგ. მახმუდ შახმა ოვეისის ცოლად შეირთო ერთერთი ქალიშვილი, დაახლოებით 1363 წელს და დახმარება მიიღო შირაზის დაპყრობისას. 1364 წელს შეიხ ოვეისმა შეწყვიტა ბრძოლა შირვან³⁶ შახ ქაი ქაუსთან, მაგრამ იძულებული გახდა, ბაღდადის გუბერნატორ ხოჯა მირჯანის მიერ დაწყებული აჯანყების გამო, აღედგინა თავისი ძალაუფლება. 1364 წელს შეიხ ოვეისი გაემართა ლაშქრობაში თურქმენული ტომების, შავბატკნიანების³⁷ (ყარა კოინლუ) წინააღმდეგ, დაამარცხა მათი წინამძღვარი ბაირამ ხოჯა³⁸ მუშის³⁹ მახლობლად. შემდგომ მან დაამარცხა შირვანშაჰი, რომელმაც მანამდე მოასწრო და ორჯერ დაესხა თავრიზს. ცდილობდა რა

²⁸ ასან ბუზურგი – ტაჯ ად-დინი, (გარდ. 1356) ერყის და ირანის პირველი მმართველი (სულთანი) ჯალაირების დინასტიიდან. იყო ჰასანის შვილი, რომელიც ჰულაგოიდების სახელით მართავდა ხორასანს. 1324 წ. ჰასან ბუზურგმა ცოლად შეირთო ჩობან ბაგდად-ხათუნი, მაგრამ ილხანმა აბუ საიდმა გამოსტაცა ცოლი. ჰასან ბუზურგი დააპატიმრეს, შემდგომ 1333 წ. დანიშნეს რუმის ნაიბის თანამდებობაზე. აბუ საიდის სიკვდილის შემდეგ (1335) ხასან ბუზურგმა გაანადგურა თავისი კონკურენტები და ძალაუფლება აიღო ბაღდადში 1340 წ. მისი შემკვიდრე იყო მისი ვაჟი ოვეისი.

²⁹ ჯანიბეგი – (გარდ. 1357 წ.) ოქროს ურდოს ხანი. უზბეკ-ხანის მესამე შვილი, ოქროს ურდოს ხანი (1342-1357). ჩობანიდების სპარსეთთან წარმატებული ბრძოლების შედეგად, შემოიერთა აზერბაიჯანი, რის შედეგადაც, ოქროს ურდომ მიადწია მის მაქსიმალურ ზომას, დასავლეთ ციმბირის, ბულგარის ულუსის (შუა ვოლგისპირეთი), თეთრი ურდოს (ყაზახეთი, ხორეზმი), ლურჯი ურდოს (ყუბანი, დონი, ყირიმი), კავკასიის ულუსის და აზერბაიჯანის ჩართვით; ასევე პოლიტიკურ დამოკიდებულებაში იყო რუსეთის ტერიტორიების ნაწილი.

³⁰ მალიქ აშრაფი – ალ-მალიქ ალ-აშრაფი, თემურთამის შვილი, ულუს ჰლაგუს ბექთარბეგი და აზერბაიჯანის ნაიბი (1343-1353), აზერბაიჯანის სულთანი (1353-1357).

³¹ ბერდიბეგ-ხან მუჰამედი – ჩინგიზიდი, ოქროს ურდოს მერვე ხანი (1357-1359). ჯანიბეგის შვილი და შემკვიდრე.

³² აჰიჩუკი – მალიქ ალ-აშრაფის მონა, აზერბაიჯანის სულთანი (1357-1359).

³³ მუზაფარიდები – არაბული წარმოშობის სპარსული დინასტია, რომელიც მართავდა ხორასანს, XIV საუკუნეში მონღოლი ჰულაგოიდების სახელმწიფოს დაცემის შემდეგ.

³⁴ შახ მახმუდი იბნ მუჰამედ კუტბად-დინი, ფარასის და კერმანის სულთანი 1358-1364, 1356-1375 ისფაჰანის სულთანი.

³⁵ ჯალალ ად-დინ შახ-შუჯა – (გარდაიცვალა 1384) (1358-1384) კერმანის, ფარასის და ისფაჰანის ამირა მუზაფარიდების დინასტიიდან.

³⁶ შირვანი – აგრეთვე, შარვან, შერვანი, არის ისტორიული რეგიონი აღმოსავლეთ კავკასიაში, რომელიც გადაჭიმულია კასპიის ზღვის დასავლეთ სანაპიროებსა და მდინარე მტკვარს შორის, რომელიც მდებარეობს შირვანის დაბლობზე.

³⁷ შავბატკნიანები – „ყარა კოინლუ“ გაერთიანებული (ტომების კონფედერაცია) ოგუზის თურქების მომთაბარე ტომები, შიითური თურქმენეთის დინასტიის ივეს ტომის მეთაურობით. არსებობდა XIV – XV საუკუნეებში წინა აზიაში, თანამედროვე აზერბაიჯანის, სასომხეთის, ერყის, ჩრდილო-დასავლეთ ირანის და აღმოსავლეთ თურქეთის ტერიტორიებზე.

³⁸ ბაირამ ხოჯა-ბეგი (? – 1380 წ.) – ყარა-კოინლუს (თეთრბატკნიანები) პირველი ბეგი (1351-1380) შექმნა სახელმწიფო თურქმენული ტომობრივი კონფედერაცია. მართავდა დიდ ტერიტორიებს, მათ შორის აზერბაიჯანის, საქართველოს და სასომხეთს. (1406წ.) ჩრდილო-დასავლეთ ირანის, აღმოსავლეთ თურქეთის და ჩრდილო-აღმოსავლეთ ერყის ნაწილს, დაახლოებით 1374 წლიდან 1468 წლამდე.

³⁹ მუში – ქალაქი თურქეთში, ამავე სახელწოდების ფროვინციის დედაქალაქი.

გაფართოებას აღმოსავლეთისკენ იბრძოდა ამირა ვალის⁴⁰ წინააღმდეგ რომელიც ასთარაბადის⁴¹ მმართველი იყო და დაამარცხა ქალაქ რეიში⁴² ძმის, ამირა ზაჰიდის გარდაცვალების შემდეგ ქალაქ უჯანში⁴³, იგი იძულებული იყო უკან დაბრუნებულიყო. ქალაქ რეის მმართველობა გადაეცა, კუტლუგ მახს. ორი წლის შემდეგ კუტლუგი ადილ აღამ შეცვალა. თავისი ლაშქრობების წყალობით, შეიხ ოვეის ჯელაირმა დიდი დრო გაატარა სპარსეთში. გარდაიცვალა თავრიზში 1374 წელს, მაგრამ ბაღდადი იყო ყოველთვის მისი დედაქალაქი. შეიხ ოვეისი შეცვალა მისმა შვილმა შეიხ ჰასან ჯელაირმა⁴⁴.

შეიხ ოვეისმა, ისევე როგორც აჰმედ ჯელაირმა, საქართველოში მოჭრა სამი ტიპის, დაბალი წონის მონეტა. ორი მონეტა თბილისშია მოჭრილი და ორივეს თარიღის კვალი ეტყობა. ასევე სულ ახლახანს იქნა აღმოჩენილი ახალი ტიპის მონეტა, რომელიც (სამცხე-ჯავახეთში) ახალციხეშია⁴⁵ მოჭრილი, თარიღი არც ამ მონეტაზე იკითხება. მონეტის მოჭრის თარიღი შეგვიძლია ვივარაუდოთ 1364 წლიდან (როცა შეიხ ოვეისმა დაამარცხა შავბატკნიანების წინამძღვარი ბაირამ ხოჯა და განდევნა ის დაკავებული ტერიტორიებიდან, ბექა II ჯაყელის⁴⁶ ათაბაგობის პერიოდში 1391-1361).

ამირა თემური

თემური (რკინა), ნამდვილი სახელი ხოჯა-ილგარი, მოგვიანებით თემურ გურკანი, ისტორიულად ცნობილია, როგორც ამირა თემური, ასევე თემურლენგი (კოჭლი თემური). დაიბადა 9 აპრილს 1336 წ. გათურქებული მონღოლური ტომის ჩაგატაის წარმომადგენელი, თარაღი ბეგის⁴⁷ და ტეკინა ხათუნის⁴⁸ შვილი. შუააზიის ამირი (1405-1370), მოკვდა 1405 წ. 18-17 თებერვალს ქალაქ ოთარში⁴⁹.

ამირა თემური არ იყო ჩინგიზ-ყაენის პირდაპირ შთამომავალი, ამის გამო მან ვერ მიიღო ხანის ტიტული და ამირას (გენერალი) სახელით დაკმაყოფილდა. 1372 წლიდან 1388 წლის ჩათვლით საქმეებს მარიონეტული ჩაგატაი ხანის სიურგათშიმის სახელით აწარმოებდა. ხანის სიკვდილის შემდეგ, კი მისი შვილის მუხამედის⁵⁰ ხანის სახელით. მონეტებზე იგი ათავსებდა თავის სახელს მარიონეტული ხანების გვერდით. მანმუდ ხანის სიკვდილის (1402) შემდეგაც ამირა თემური განაგრძობდა მისი სახელით ფულის მოჭრას (რადგან მანმუდის სიკვდილის შემდეგ არავინ არ დაუსვია ტახტზე მარიონეტულ ხანად).

⁴⁰ ამირა ვალი – იყო ასთარაბადის და მაზანდარანის მმართველი 1356 წლიდან 1366 წლამდე, და ხელახლა 1374 წლიდან 1384 წლამდე. მისი შედარებით ხანგრძლივი მეფობის პერიოდში ჭარბობდა კონფლიქტი სარაბადრებთან და ჯალაირიდებთან. დასრულდა კომფლიქტები მხოლოდ თემურლენგის აღმოსავლეთ სპარსეთში გამოჩენის შემდეგ.

⁴¹ ასთარაბადი – თანამედროვე (გორგანი) “მგლისმიწა”) ქალაქი ირანში, არის გოლესტანის პროვინციის ადმინისტრაციული ცენტრი. მდებარეობს ქვეყნის ჩრდილოეთით, კასპიის ზღვის სანაპიროდან აღმოსავლეთით 30 კილომეტრში.

⁴² რეი – ქალაქი ჩრდილოეთ ირანში, თეირანის პროვინციაში, ძველ დროში არსაკიას სახელით იყო ცნობილი. მდებარეობს თეირანის სამხრეთით 10 კილომეტრში.

⁴³ უჯანი (სომხ. Ուլաս) – სოფელი სომხეთში, არაგაოტნის პროვინციაში. მდებარეობს ზღვის დონიდან 1 150 მეტრზე.

⁴⁴ შეიხ ჰასან ჯალაირი – გარდაიცვალა 1374 წლის 9 ოქტომბერი, იყო შეიხ ოვეის ჯელაირის უფროსი ვაჟი. მამისი გარდაცვალების შემდეგ შეცვალა ტახტზე. მისი მმართველობა ძალზე ხანმოკლე აღმოჩნდა. ჰასანი ხალხში არასოდეს ყოფილა პოპულარული. მეფობის დაწყებიდან ცოტა ხნის შემდეგ, მისმა ამირებმა სიკვდილით დასაჯეს, რომლებმაც ტახტზე დასვეს მისი ძმა ჰუსეინი.

⁴⁵ Irakli Paghava, Pavle Chumburidze, Goga Gabashvili. Journal ONS N234. Winter 2020. Aghbuga I the great, Shaykh Uways Jelayier and Bagrat V: the numismatic triangles.

⁴⁶ ბექა II, ჯაყელი (გ. 1391), სამცხე – ჯავახეთის გამგებელი, ათაბაგი 1361-1391 (ვახუშტი ბატონიშვილის მიხედვით) ყვარყვარე I-ის უფროსი ვაჟი. თემურლენგის პირველი შემოსევის დროს ბექა II განუდგა საქართველოს მეფეს ბაგრატ V-ს და მტერს დანებდა.

⁴⁷ თურღაი – მანმუდ თარაღი, იყო მეომარი, მცირე მიწათმფლობელი, გათურქებული მონღოლური ტომის ბარლასების წარმომადგენელი.

⁴⁸ ტეკინა ხათუნი – ამირა თემურის დედის წარმოშობა ნაკლებად ნათელია. იბნ არაბშაჰი ვარაუდობს, რომ ტეკინა ჩინგიზ ყაენის შთამომავალია.

⁴⁹ ოთარარი – ოტიარარი, თარბანდი, თურარი, ფარაბა. ერთეული უდიდესი ქალაქი შუა აზიაში. დარჩენილია მისი ნანგრევები ოთარარის რაიონში ყაზახეთის თურქმენეთის რეგიონი.

⁵⁰ სულთან მაჰმუდ ხანი (გარდაიცვალა 1402) – დასავლეთ ჩაგატაის ხანათის ბოლო ხანი (1384-1402). იგი იყო სიურგათშიმის ვაჟი.

თემურლენგი მონაწილეობდა ფეოდალურ შიდაომებში, პატარ-პატარა ფეოდალურ სახელმწიფოებთან მათი გაერთიანების იდეით, სადაც თავი გამოიჩინა და (1362 წ.) გახდა ვილაიეთის⁵¹ მმართველი. 1356 წელს ცოლად შეირთო ბალხისა⁵² და სამარყანდის⁵³ მფლობელის ჰუსეინის⁵⁴ ერთადერთი და, ოღჯაი ტურკან ხანიმა⁵⁵. 1362 წელს ფეხში დაიჭრა და დაკოჭლდა. ამის გამო ტაჯიკებმა მას შეარქვეს „თემურლენგი“ ანუ „კოჭლი თემური“.

თემურლენგი ჰუსეინთან ერთად სათავეში ჩაუდგა ფეოდალთა ლაშქარს, ბრძოლა დაიწყო მოგოლისტანტანსა⁵⁶ და ეინს შორის ხელისუფლებისათვის. 1370 წელს თემურლენგი დაუფლა ამირას წოდებას და ჩინგიზიდების სახელით ერთპიროვნულად განაგებდა მავერანაჰრს⁵⁷.

თემურლენგის პოლიტიკა მიმართული იყო, ერთ მხრივ, შუა აზიის გაერთიანებისაკენ, მეორე მხრივ კი, დაპყრობითი ომებისაკენ, ნებით ან ძალით. ამირას სახელმწიფო იყო ფეოდალურ სამფლობელოთა გაერთიანება. მისი ჯარი, ჩინგიზ-ყაენის სამხედრო გამოცდილების მიბაძვით, ათეულების სისტემაზე იყო დაფუძნებული, ჯარის ასეთი სისტემა თანამედროვე სამხედრო არმიებში დღესაც გამოიყენება.

დაახლოებით 1360 წელს თემურმა მოიპოვა აღიარება როგორც სამხედრო ლიდერმა, რომლის ჯარები ძირითადად თურქი ტომების წარმომადგენლები იყვნენ. მან მონაწილეობა მიიღო ტრანსოქსიანიაში⁵⁸ (მავერანაჰრი), ჩაგათაის⁵⁹ სახანათოს ხანთან ერთად მთავარ კამპანიებში. იგი შეიჭრა ხორასანში ათასობით მხედარის სათავეში. ეს იყო მისი მეორე სამხედრო ექსპედიცია, რომელსაც იგი ხელმძღვანელობდა და მისმა წარმატებამ განაპირობა შემდგომი ლაშქრობების ჩატარება, მათ შორის ხვარზმისა და ურგენჩის დამორჩილებამ.

ყაზაღანის⁶⁰ მკვლელობის შემდეგ, დავა წარმოიშვა სუვერენული ძალაუფლების ბევრ პრეტენდენტს შორის. თულუ თემურმა⁶¹ ქაშგარიდან, აღმოსავლეთ ჩაგათაის სახანოს ხანი, ჩინგიზ ხანის კიდევ ერთი შთამომავალი, ჩაებნენ ამ ბრძოლაში. თემური გაგზავნეს მათთან მოსალაპარაკებლად, მაგრამ ამის ნაცვლად შეუერთდნენ მას და დააჯილდოვეს ტრანსოქსიანიით. დაახლოებით ამ დროს მოკვდა მისი მამა და თემური ბერლასის მმართველი გახდა. შემდგომში თულუმ სცადა თავისი ვაჟი ილიას ხოჯა⁶² დაესვა ტრანსოქსიანელებისთვის მმართველად, მაგრამ თემურმა ეს შეჭრა მცირე ძალებით შეაჩერა.

1388 წელს აიღო ხვარაზმი და დაანგრია მისი დედაქალაქი ურგენჩი⁶³. 1398 წელს იგი შეიჭრა

⁵¹ ვილაიეთი – მსხვილი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული.

⁵² ბალხი, ვაზირაბადი – ქალაქი ავღანეთში, ამავე დასახელების პროვინციაში. მდებარეობს მდინარე ბალხის მარჯვენა ნაპირზე.

⁵³ სამარყანდი – უზბეკეთის სიდიდით მეორე ქალაქი და სამარყანდის ოლქის ადმინისტრაციული ცენტრი.

⁵⁴ ჰუსეინი (1364-1370) – დაბადების წელი უცნობია, ისტორიული წყაროების მიხედვით, ამირა მუსლის შვილი. იყო ჩაგათაის ულუსის კაზაგანის (1346-1358) შვილიშვილი, რომელიც ატარებდა ამირას ტიტულს, რადგან არ იყო ჩინგიზიდების შთამომავალი (მოკლეს 1358 წ.).

⁵⁵ ოღჯაი ტურკან ხანიმა – თემურლენგის მეორე ცოლი. ამირა ჰუსეინის ერთადერთი და.

⁵⁶ მოგოლისტანი – (მოგოლთა ულუსი, ჯეტეს ულუსი, მამლაქათი და მოგოლისტანი). XIV საუკუნეში წარმოქმნილი სახელმწიფო სამხრეთ-აღმოსავლეთ ყაზახეთის და ყირგიზეთის (აღმოსავლეთ თურქესტანის) ტერიტორიაზე, ჩაღათაის ულუსის დაცემის შედეგად.

⁵⁷ მავერანაჰრი – სიტყვასიტყვით – „მდინარეთშორისი“. ცნობილია აგრეთვე, სახელწოდებით ტრანსოქსიანა და ფარარუდი. ისტორიული ოლქი ცენტრალურ აზიაში, სამარყანდ-ბუხარის რეგიონში, ამუდარიისა და სირდარიის შუამდინარეთში.

⁵⁸ ტრანსოქსიანია – „მავერანაჰრი“, ასევე ცნობილია ფარარუდის ან ვარარუდის სახელით. უძველესი ისტორიული და გეოგრაფიული მხარე ცენტრალურ (შუა) აზიაში.

⁵⁹ ჩაგათაი (ჩაგათაელები) – მავერანაჰრის მოსახლეობის დასახელება XIII საუკუნის მეორე ნახევრის XIV საუკუნის მეორე ნახევრამდე.

⁶⁰ ყაზგანი – (მოკლეს 1358 წ.) ჩაგათაის ულუსის მმართველი (1346-1358). ატარებდა ამირას ტიტულს, რადგან არ იყო ჩინგიზ ყაენის შთამომავალი.

⁶¹ თულუ თემური – (თოგლუკ თემური). ჩაგათაის ულუსის ხანი, 1360-1363 წლებში. დროებით აღადგინა სახელმწიფოს ერთიანობა.

⁶² ილიას ხოჯა – (მოკვდა 1368 წ.) იყო ტრანსოქსიანის ხანი (1363 წ.) და მოგოლისტანის ხანი (1363-1368 წ.).

⁶³ ურგენჩი ან ურგანჩი – ქალაქი უზბეკეთში, ადმინისტრაციული ცენტრი და ხორზმის პროვინციის უდიდესი ქალაქი.

ინდოეთში და დაიპყრო დელი. 1400 წელს დაიწყო ომი ოსმალეთთან. 1402 წელს ანკარასთან ბრძოლაში დაამარცხა სულთანი ბაიაზიდ I.

1404 წელს ილაშქრა ჩინეთში, მაგრამ ეს ლაშქრობა შეწყდა, თემურლენგის სიკვდილის გამო, ქალაქ ოთარარში 1405 წ.

ამ დროს ამირა თემურის სახელმწიფოში მავერანაჰრის, ხვარაზმისა და ხორასნის გარდა შედიოდა: ირანი, ფენჯაბი და ამიერკავკასია. თემურლენგის ლაშქრობები გამოირჩეოდა საშინელი სისასტიკით ნგრევით და სისხლით. თემური ებრძოდა ყველას, როგორც ქრისტიანებს ისე მუსულმანებს. შექმნა გიგანტური სახელმწიფო, რომელიც მისი სიკვდილის შემდეგ მალე დაიშალა. ამირა თემურს ასევე მიიჩნევდნენ ხელოვნებისა და არქიტექტურის დიდ მფარველად, მას დაპყრობილი მიწებიდან მიჰყავდა სამარყანში: მხატვრები, არქიტექტორები, მწერლები, პოეტები, უმაღლესი კლასის ხელოსნები და ოსტატები, ქალაქში რომელიც მან დაანგრია შემოსევების დროს და შემდგომ დედაქალაქად აირჩია თავისი იმპერიისთვის. ის ურთიერთობდა ისეთ ინტელექტუალებთან, როგორიც იბნ ხალდუნი⁶⁴ ბრძანდებოდა.

მეცნიერთა შეფასებით, თემურლენგის სამხედრო კომპანიებში 17 მილიონი ადამიანი დაიღუპა, რაც იმ დროს შეადგენდა მსოფლიოს მოსახლეობის დაახლოებით 5%-ს.

თემურლენგი 1386 წლიდან 1403 წლის ჩათვლით რვაჯერ შემოესია საქართველოს და მისი ძირითადი მოთხოვნა იყო, მეფის და ერის გამუსულმანება. მან უდიდესი ზიანი მიაყენა ქართულ სახელმწიფოსა და ქართველი ხალხის შემდგომ განვითარებას.

ილხანი ოლჯაითუ (გიათ ალ-დინი მუჰამედ ხუდაბანდა)

ოლჯაითუ არაბულად ასევე **أولجایتو** ცნობილი იყო სპარსული სახელით: მუჰამედ ჰუდაბანდე **محمد هودابنده**, რაც ნიშნავს ღვთის მონას ანუ ღვთის მსახურს, ილხანების მერვე მმართველი (1316-1304 წ). ირანში, თავრიზში მისი სახელი ზილზითი იყო, რაც მონღოლურად „კურთხეულს“ ნიშნავს. ოლჯაითუ იყო ილხანთა მმართველის არღუნ ხანის⁶⁵ მესამე შვილი, მაჰმუდ ყაზანის⁶⁶ ძმა და მემკვიდრე. ჰულაგოიდთა საელმწიფოს მერვე ილხანი (ჩინგიზ ხანის მეხუთე მემკვიდრე) და ილხანთა დამფუძნებლის ჰულაგუს⁶⁷ შვილიშვილი.

1289 წელს ოლჯაითუ ქრისტიანმა დედამ ურუკ ხათუნმა მონათლა და უწოდა ნიკოლოზი, პაპ ნიკოლოზ IV-ის პატივისცემის ნიშნად, რომელთანაც არღუნს ჰქონდა დიპლომატიური კონტაქტები. მოგვიანებით მან ძმა ღაზანთან ერთად სუნიტური⁶⁸ ისლამი მიიღო. ძმის მსგავსად, მან სახელიც შეცვალა და ისლამური სახელი მუჰამედი მიიღო.

1305 წელს ირანის ჩრდილო დასავლეთ ნაწილში (ამჟამად ზენჯანის ოსტანი) განაახლა ქალაქ სულთანიეს მშენებლობა, რომელსაც საფუძველი ჩაუყარა არღუნ-ხანმა. მალე ქალაქი გახდა ჰულაგუიანების საზაფხულო დედაქალაქი, ხოლო ზამთრის დედაქალაქი ბადდადი დარჩა.

⁶⁴ იბნ ხალდუნი – აბუ ზაიდ აბდურაჰმან იბნ მუჰამედ ალ-ჰადრამი. უფრო ცნობილია როგორც იბნ ჰალდუნი (27 მაისი 1332 – 17 მარტი 1406). არაბი მუსულმანი ფილოსოფოსი, სოციალური მოაზროვნე.

⁶⁵ არღუნ ხანი – დ. 1258, ბაილაკანი – გ. 10 მარტი, 1291, ბაგჩე, არანი) – ჰულაგუიანთა სახელმწიფოს მეოთხე ილხანი (1284-1291 წ.). ჰულაგუს შვილიშვილი, აბაღა-ხანის უფროსი შვილი.

⁶⁶ მაჰმუდ ყაზან ყაენი (დ. 5 ნოემბერი, 1271, აბესკუნი, მაზანდარანი – გ. 17 მაისი, 1304, ყაზვინი) ირანის ილხანთა ანუ ჰულაგუიანთა დინასტიის მეშვიდე მბრძანებელი 1295-1304 წლებში. მან მიიღო ისლამი და იგი სახელმწიფო რელიგიად გამოაცხადა.

⁶⁷ ჰულაგუ-ხანი (დ. 1217 – გ. 8 თებერვალი, 1265, მარაღა, ირანი) ჰულაგუიანების დინასტიისა და სახელმწიფოს დამაარსებელი, ტოლუის ვაჟი, ჩინგიზ ყაენის შვილიშვილი, მონღოლთა დიდი ყაენების, ყუბლაისა და მუნქეს უმცროსი ძმა.

⁶⁸ სუნიზმი – ისლამის ძირითადი მიმართულება, რომელიც ითვლება ორთოდოქსულად. სუნიზმის მიმდევრები – სუნიტები უმრავლესობას წარმოადგენენ იმ ქვეყნებში, სადაც ისლამია გავრცელებული (გამონაკლისია ირანი, სამხრეთი ერაყი, ყოფ. იემენის არაბთა რესპუბლიკა, აზერბაიჯანი და ტაჯიკეთის მთიანეთი). მუსლიმური თემის იმამ-ხალიფას, შიიტებისაგან განსხვავებით, ირჩევენ მთელი თემის ფორმალური თანხმობის საფუძველზე. სუნიზმი მოიცავს 4 რელიგიურ იურიდიულ სკოლას (მაჰზაბს). წმინდა ქალაქებად აღიარებს მექასა და მდინას.

ქალაქის მშენებლობა დასრულდა 1313 წელს. მისი მთავარი მშენებელი იყო ოლჯაითუს მავზოლეუმი, რომელიც აშენდა ილხანის სიცოცხლეშივე.

მისი ძმის, ყაზანის ტახტზე ასვლის შემდეგ, იგი დაინიშნა ხორასნის მეფისნაცვლად. 1299 წლიდან ყაზანის მემკვიდრედ დანიშნის მიუხედავად, მისი გარდაცვალების შესახებ ცნობის მიღების შემდეგ, ოლჯაითუ ცდილობდა ტახტის პოტენციური მეტოქეების განეიტრალებას. პირველი ასეთი ქმედება მოხდა ქეილათუს ვაჟის წინააღმდეგ. იგი მოკლეს ოლჯაითუს ელჩებმა. 1304 წლის 30 მაისს. კიდევ ერთი ძლიერი ემირი, ჰორკუდაკი, ტყვედ ჩავარდა და სიკვდილით დასაჯეს.

ტახტზე ასვლის შემდეგ მისი სრული საუფლო ტიტული იყო გიათ ალ-დინი მუჰამედ ხუდაბანდა ოლჯაითუ სულთანი. ტახტზე აღზევების შემდეგ მან რამდენიმე დანიშნა განახორციელა, მაგალითად, ქუთლუდ შაჰი ილხანთა არმიის მთავარსარდლის თანამდებობა უბოძა, რამიდ ალ-დინს⁶⁹ და საიდ ალ-დინ სავაჯი თავის ვეზირებად დანიშნა 1304 წლის 22 ივლისს. აზილ ალ-დინი, ნასირ ალ-დინ თუსის⁷⁰ ვაჟის, როგორც მამის მემკვიდრე მარაღას ობსერვატორიის სათავეში დააყენა. კიდევ ერთი პოლიტიკური გადაწყვეტილება იყო იმავე წლის 21 აპრილს ქუთლუდ-ხანიდებისაგან⁷¹ ქალაქ კერმანის განთავისუფლება ქუთუბ ალ-დინ შაჰ ჯაჰანის⁷² მიერ. ოლჯაითუ სულთნმა 1305 წლის 27 ივნისს ანატოლიის მეფისნაცვლად დანიშნა თავისი სიმამრი და ბიძა ირინჩინი.

1312 წელს, ადმინისტრაციაში მნიშვნელოვანი ცვლილება მოხდა როდესაც ოლჯაითუს ვეზირი, სა'დ-ალ-დინ სავაჯი დააპატიმრეს კორუფციის ბრალდებით და სიკვდილით დასაჯეს 1312 წლის 20 თებერვალს. მალე იგი შეცვალა თავ ალ-დინ ალი შაჰმა, რომელიც ილხანების სამოქალაქო ადმინისტრაციას სათავეში ჩაუდგებოდა 1323წ. განწმენდის კიდევ ერთი მსხვერპლი იყო თავ ალ-დინ ავაჯი, სა'დ-ალ-დინის მიმდევარი. ოლჯაითუმ ბოლოს და ბოლოს დაიწყო კამპანია მამლუქების წინააღმდეგ, რომელშიც იგი წარუმატებელი აღმოჩნდა.

მრავალი ომებისა, პოლიტიკური პერიპეტეიების, დამარცხების და გამარჯვების შემდეგ ოლჯაითუ ქალაქ სულთანიეში გარდაიცვალა 1316 წლის 17 დეკემბერს, ის მეფობდა თორმეტი წლისა და ცხრა თვის განმავლობაში. ოლჯაითუს გარდაცვალების შემდეგ, მისი ვეზირი რამიდ ალ-დინ ჰამადანი დაადანაშაულეს იმაში, რომ მან ოლჯაითუ მოწამლა და იგი სიკვდილით დასაჯეს. ოლჯაითუს შემდეგ ილხანთა სულთანი გახდა მისი ვაჟი აბუ საიდი.

ოლჯაითუმ და ილხანთა სახელმწიფომ დიდი გავლენა იქონია ამ პერიოდის საქართველოსა და მთლიანად კავკასიაზე, დაირღვასავაჭრო გზები, შეიცვალა დაბეგრვის სისტემა, დადგინდა დამხმარე ჯარის შეკრების წესი, ასევე შეიზღუდა რელიგიური აღმსარებლობა და მრავალი წვრილმანი, რომელიც ხელს უშლიდა სახელმწიფოს განვითარებას და იწვევდა მოსახლეობის უკმაყოფილებას. დიდი გავლენა იქონია ფულად ემისიაზე, ჩვენთვის ცნობილ ქართულ ზარაფხანებში როგორიცაა: თბილისი, ახალციხე, ყარაღაჯი და ანისი თითქმის არ იჭრებოდა ეროვნული საფასები.

თუ სრულად გადავხედავთ ამ პერიოდს დავინახავთ, რომ მონღოლურ და პრომონღოლურ პოლიტიკას თურქმენული ულუსების ჩათვლით არანაირი აღმშენებლობის სურვილიც კი არ ჰქონია, მათი ქმედება არ ცდებოდა გადასახადების აკრეფას და მიწების დროებით მიტაცებას საძოვრებისათვის. ამ მონღოლურ ქაოსში მხოლოდ ილხანებმა და მუგალებმა შექმნეს ცენტრალიზებული სახელმწიფოები, რომლებსაც თემურლენგი განუწყვეტილად ებრძოდა და ავიწროვებდა. თემურლენგზე შეიძლება ითქვას, რომ მას ჰქონდა აღმშენებლობის სურვილი რაც გამოიხატა სამარყანდის არქიტექტურაში ჩადებულ ძალისხმევაში, თუმცა მინდა შეგახსენოთ,

⁶⁹ რამიდ ალ-დინი – ასევე ცნობილი როგორც რამიდ ალ-დანი ფაილულაჰ ჰამადინი (1318) იყო სახელმწიფო მოღვაწე, ისტორიკოსი და ექიმი ილხანთა მთავრობაში. იგი სპარსელ ებრაულ ოჯახში დაიბადა ჰამადანთან 1247 წელს.

⁷⁰ ნასირ ალ-დინ ალ-თუსი – მუჰამედ იბნ მუჰამედ იბნ ალ-ჰასან ალ-თასი (18 თებერვალი 1201, 26 ივნისი 1274), უფრო ცნობილი როგორც ნასირ ალ-დინ ალ-თუსი (ან უბრალოდ თუსი). იყო სპარსელი პოლიმატი, არქიტექტორი, ფილოსოფოსი, ექიმი, მეცნიერი და თეოლოგი.

⁷¹ ქუთლუდ-ხანიდები (სხვაგვარად ცნობილი როგორც ქუთლუდ-ხანიდების დინასტია, კირმანიდების დინასტია, მოგვიანებით დასავლეთ ლიაო) ეთნიკურად ხითანური წარმომობის დინასტია, რომელიც ბატონობდნენ კირმანზე (ახლანდელი კერმანის პროვინცია, ირანი) 1222 წლიდან 1306 წ.

⁷² ქუთუბ-ალ-დინ შაჰ ჯაჰანი იყო კირმანის უკანასკნელი ქუთლუდიანთა მმართველი.

AV. არაბული ზედწერილი: „𐌸𐌹𐌳𐌹 𐌸𐌹𐌳𐌹 𐌹𐌸𐌹“ „მეფეთ მეფე გიორგი“.

RV. არაბული ზედწერილი: „السلطان احمد خان“ „სულტანი აჰმედ ხანი“.

საქართველოს ეროვნული მუზეუმის კოლექცია. ქ.ფ. № 3099.

IV. ტიპი

AR. გიორგი VII (1393 – 1407 წ.), წონა 0.73 გრ., ზომა 16.5-15 მმ.

AV. ოვალური ვარდულის ცენტრში მსხვილი წერტილი, მარჯვნივ და მარცხნივ რგოლები. ოვალის გარშემო ორნამენტი.

RV. არაბული ზედწერილი: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ „არ არის ღმერთი გარდა ალაჰისა, მუჰამედი მოციქულია მისი“.

№ 519.

V. ტიპი

AR. გიორგი VII (1393 – 1407 წ.), წონა 0.78 გრ., ზომა 15 – 14 მმ.

AV. ოვალური ჩარჩოს ცენტრში მსხვილი წერტილი. მარჯვნივ და მარცხნივ გაურკვეველი ნიშნები. ოვალის გარშემო ორნამენტი.

RV. არაბული ზედწერილი: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ „არ არის ღმერთი გარდა ალაჰისა, მუჰამედი მოციქულია მისი“.

№ 518

VI. ტიპი

AR. გიორგი VII (1393 – 1407 წ.), წონა 0.66 გრ., ზომა 14 მმ.

AV. არაბული ზედწერილი: „ملك كبركي“ „მეფე გიორგი“.

RV. წრეში არაბული ზედწერილი: „الله حبي“ „ღმერთი ჩემი კმაყოფაა“.

№ 001

VII. ტიპი

AR. გიორგი VII (1393 – 1407 წ.) და აჰმედ ჯელაირი, წონა 0.56 გრ., ზომა 14 – 13.5 მმ.

AV. არაბული ზედწერილი: „السلطان احمد خن ملكه ملك غازي كيركي“ „სულთანი აჰმედ ხანი, ხანგრძლივი იყოს მეფობა მისი, მეფე გამარჯვებული გიორგი“.

RV. არაბული ზედწერილი: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ „არ არის ღმერთი გარდა ალაჰისა, მუჰამედი მოციქულია მისი“.

№ 287

VIII. ტიპი

AR. გიორგი VII (1393 – 1407 წ.) და აჰმედ ჯელაირი (1382 – 1410 წ.), წონა 1.08 გრ., ზომა 13- 11.5 მმ.

AV. არაბული ზედწერილი: „السلطان احمد خن ملكه ملك غازي كيركي ضرب تيفليس“ „სულთანი აჰმედ ხანი, ხანგრძლივი იყოს მეფობა მისი, მეფე გამარჯვებული გიორგი, იჭედა თბილისში“.

RV. არაბული ზედწერილი: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ „არ არის ღმერთი გარდა ალაჰისა, მუჰამედი მოციქულია მისი“.

№ 535

IX. ტიპი

AR. გიორგი VII (1393 – 1407 წ.) და აჰმედ ჯელაირი (1382 – 1410 წ.), წონა 0.61 გრ., ზომა 14მმ.

AV. არაბული ზედწერილი: „ملك غازي كيركي ضرب تيفليس“ „მეფე გამარჯვებული გიორგი, იჭედა თბილისში“.

RV. არაბული ზედწერილი: „السلطان احمد خان“ „სულთანი აჰმედ ხანი“.

№ 517

X. ტიპი

AR. გიორგი VII (1393 – 1407 წ.), და აჰმედ ჯაელაირი (1382 – 1410 წ.), წონა 1.08 გრ., ზომა 14-15 მმ.

AV. არაბული ზედწერილი: „السلطان احمد خن ملكه ملك غازى كبرى ضرب تفلين“
სულთანი აჰმედ ხანი, ხანგრძლივი იყოს მეფობა მისი, მეფე გამარჯვებული გიორგი, იჭედა თბილისს“.

RV. არაბული ზედწერილი: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ „არ არის ღმერთი გარდა ალაჰისა, მუჰამედი მოციქულია მისი“.

№ 516

XI. ტიპი

AR. გიორგი VII (1393 – 1407 წ.), წონა 0.58 გრ., ზომა 14 – 13 მმ.

AV. წრეში არაბული ზედწერილი: „الله حسبي“ „ღმერთი ჩემი კმაყოფაა“.

RV. არაბული ზედწერილი: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ „არ არის ღმერთი გარდა ალაჰისა, მუჰამედი მოციქულია მისი“.

№ 102

XII. ტიპი

AR. გიორგი VII (1393 – 1407 წ.), წონა 0.50 გრ., ზომა 12 მმ.

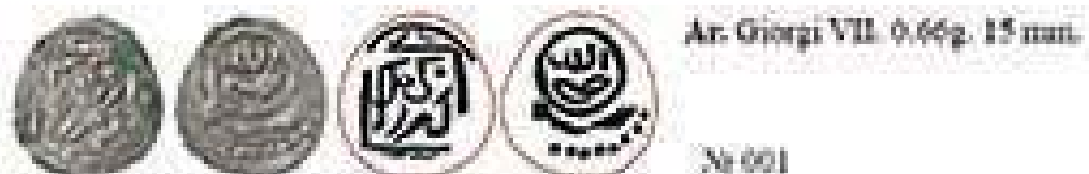
AV. ვარდულის ცენტრში არაბული ზედწერილი: „الله حسبي“ „ღმერთი ჩემი კმაყოფაა“.

RV. არაბული ზედწერილი: „لا اله الا الله محمد رسول الله“ „არ არის ღმერთი გარდა ალაჰისა, მუჰამედი მოციქულია მისი“.

№ 279

Giorgi VII (1393-1407)

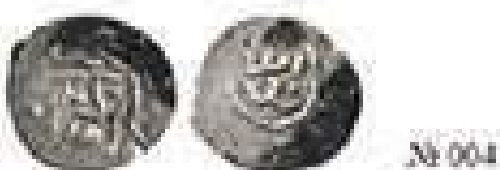
Ar. Giorgi VII. 0.55g. 15 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.73g. 14.5 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 16 mm.

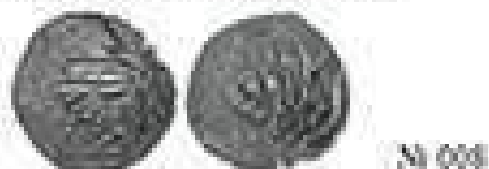
Ar. Giorgi VII. 0.69g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 17 mm.

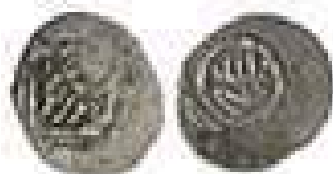

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 15 mm.

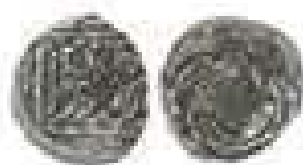

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 15 mm.

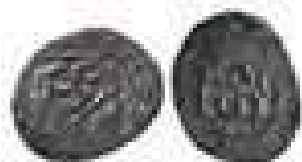
№ 012

Ar. Giorgi VII. 0.36g. 15 mm.

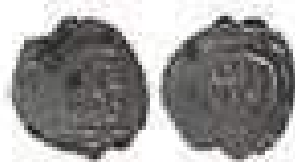
№ 013

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

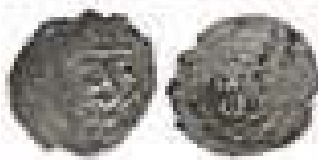
№ 014

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 16 mm.

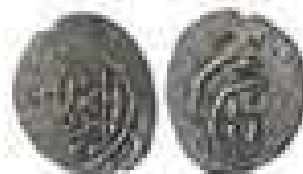
№ 015

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 16 mm.

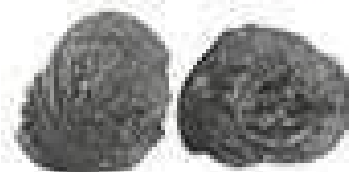
№ 016

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 15 mm.

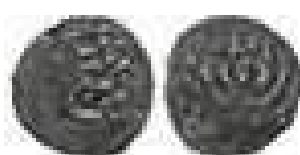
№ 017

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№ 018

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13.5 mm.

№ 019

Ar. Giorgi VII. 0.65g. 13 mm.

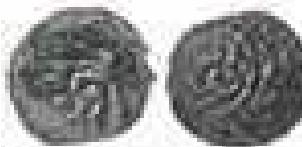
№ 020

Ar. Giorgi VI. 0.66g. 15 mm.

№ 021

Ar. Giorgi II. 0.57g. 14.5 mm.

№ 022

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

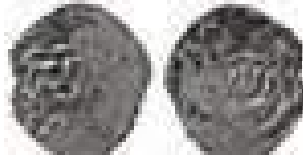
№ 023

Ar. Giorgi VII. 0.42g. 13.5 mm.

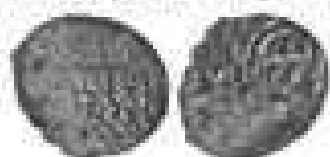
№ 024

Ar. Giorgi VII. 0.46g. 15 mm.

№ 025

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 13.5 mm.

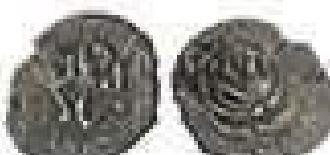
№ 026

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 14 mm.

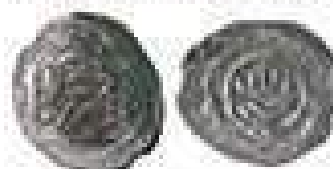
№ 027

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 15 mm.

№ 028

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 15.5 mm.

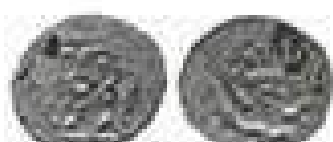
№ 029

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 17 mm.

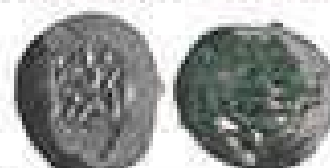
№ 030

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

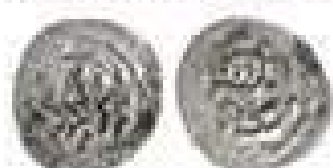
№ 031

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16 mm.

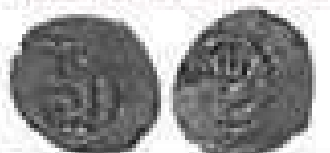
№ 032

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

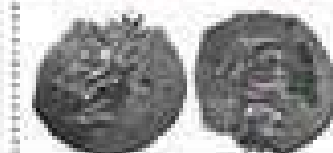
№ 033

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

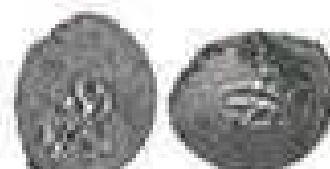
№ 034

Ar. Giorgi VII. 0.43g. 14 mm.

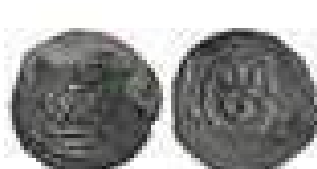
№ 035

Ar. Giorgi VII. 0.45g. 15.5 mm.

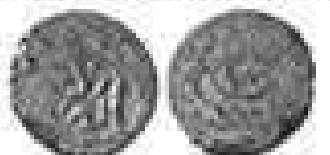
№ 036

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 13.5 mm.

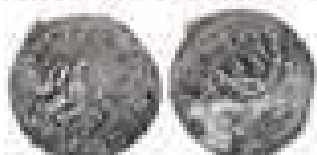
№ 037

Ar. Giorgi VII. 0.49g. 14 mm.

№ 038

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

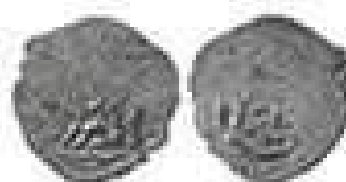
№ 039

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 16 mm.

№ 040

Ar. Giorgi VII. 0.49g. 15 mm.

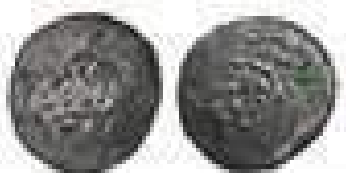
№ 041

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 15 mm.

№ 042

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

№ 043

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16 mm.

№ 044

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14.5 mm.

№ 045

Ar. Giorgi VII. 0.654g. 16 mm.

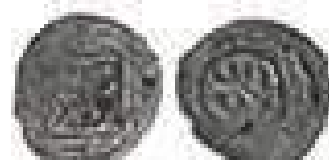
№ 046

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 17 mm.

№ 047

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14.5 mm.

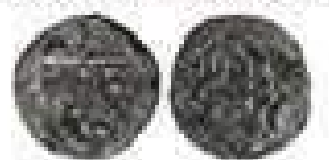
№ 048

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

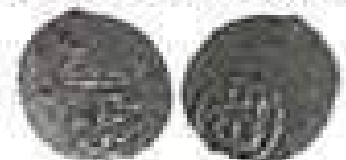
№ 049

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

№ 050

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

№ 051

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 19 mm.

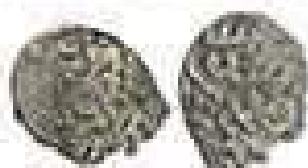
№ 052

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

№ 053

Ar. Giorgi VII. 0.69g. 14 mm.

№ 054

Ar. Giorgi VII. 0.49g. 16 mm.

№ 055

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 14.5 mm.

№ 056

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 14 mm.

№ 057

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 13.5 mm.

№ 058

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

№ 059

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13.5 mm.

№ 060

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

№ 061

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

№ 062

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

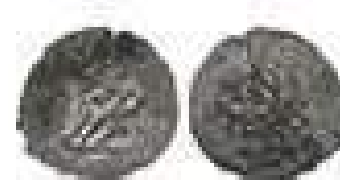
№ 063

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 17 mm.

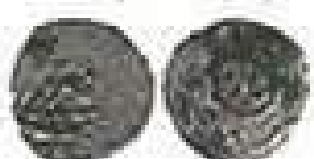
№ 064

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

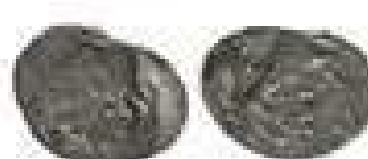
№ 065

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 13.5 mm.

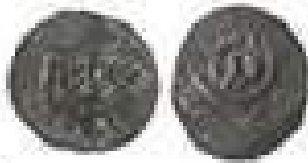
№ 066

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 17 mm.

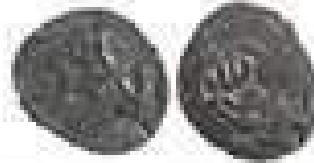
№ 067

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

№ 068

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№ 069

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

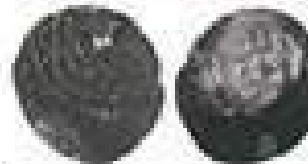
№ 070

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№ 071

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14.5 mm.

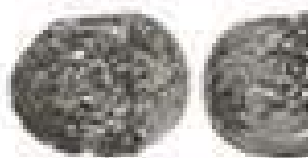
№ 072

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

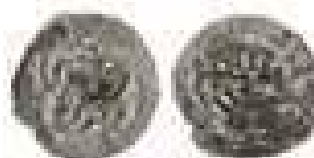
№ 073

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 16 mm.

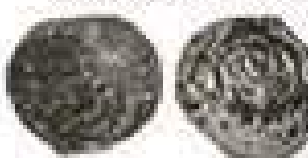
№ 074

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

№ 075

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

№ 076

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№ 077

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14 mm.

№ 078

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13.5 mm.

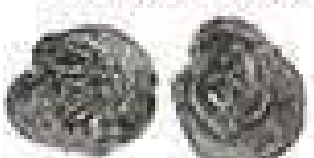
№ 079

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 15 mm.

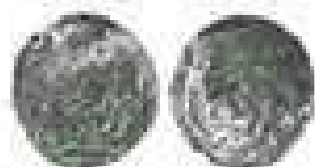
№ 080

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14 mm.

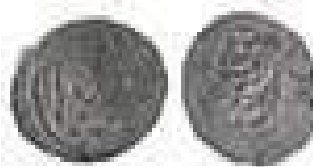
№ 081

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

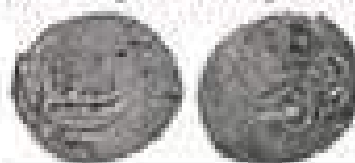
№ 082

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

№ 083

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 15.5 mm.

№ 084

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

№ 085

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 13 mm.

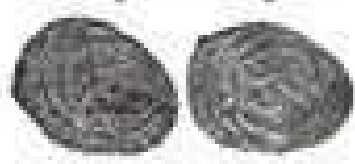
№ 086

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 14.5 mm.

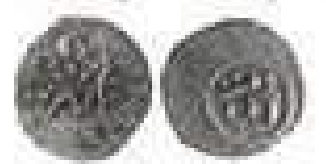
№ 087

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 14 mm.

№ 088

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13 mm.

№ 089

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 16 mm.

№ 090

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 13.5 mm.

№ 091

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14 mm.

№ 092

Ar. Giorgi VII. 0.65g. 16.5 mm.

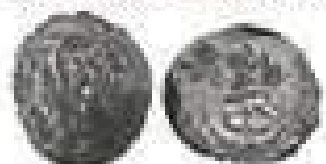
№ 093

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14.5 mm.

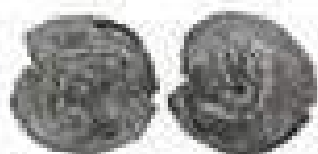
№ 094

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14.5 mm.

№ 095

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 13 mm.

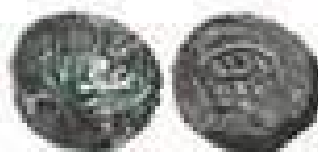
№ 996

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14 mm.

№ 997

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14 mm.

№ 998

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 13.5 mm.

№ 999

Ar. Giorgi VII. 0.67g. 14.3v mm.

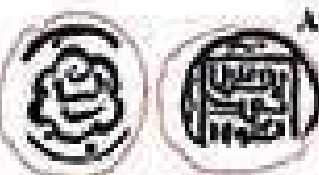
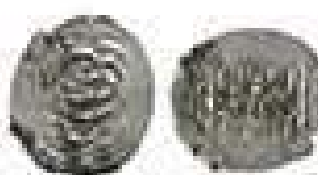
№ 100

Ar. Giorgi VII. 0.48g. 14 mm.

№ 101

Giorgi VII God is my contentment

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

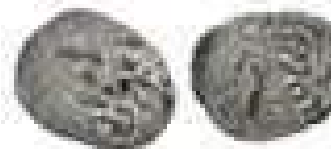
№ 102

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 13 mm.

№ 103

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14.5 mm.

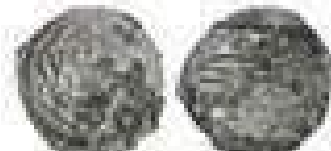
№ 104

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 15 mm.

№ 105

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 14 mm.

№ 106

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 15.5 mm.

№ 107

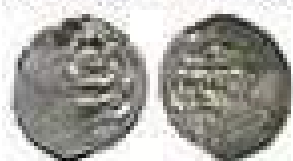
Ar. Giorgi VII. 0.65g. 15 mm.

№ 108

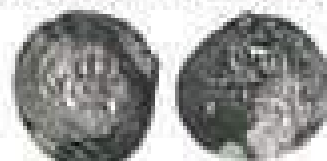

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 13.5 mm.

№109

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14.5 mm.

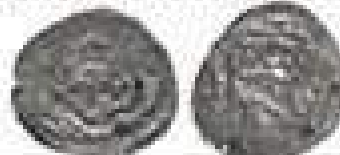
№110

Ar. Giorgi VII. 0.67g. 15 mm.

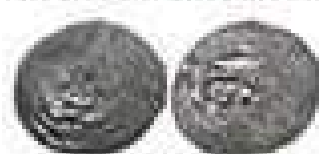
№111

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 16 mm.

№112

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 14 mm.

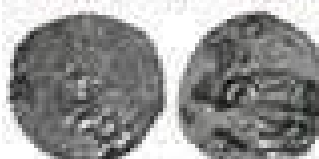
№113

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 13.5 mm.

№114

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14 mm.

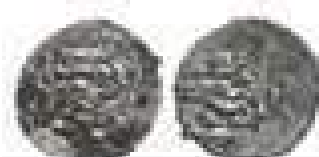
№115

Ar. Giorgi VII. 0.65g. 13 mm.

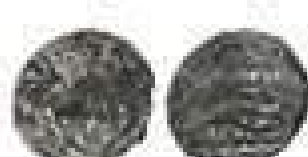
№116

Ar. Giorgi VII. 0.62g. 14 mm.

№117

Ar. Giorgi VII. 0.64g. 13.5 mm.

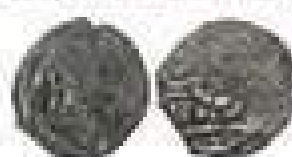
№118

Ar. Giorgi VII. 0.66g. 15 mm.

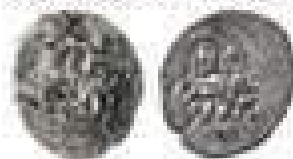
№119

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13 mm.

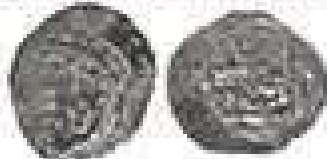
№120

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 14 mm.

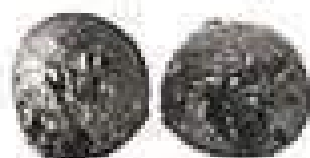
№121

Ar. Giorgi VII. 0.68g. 15 mm.

№122

An. Giorgi VII. 0.36g. 13.5 mm.

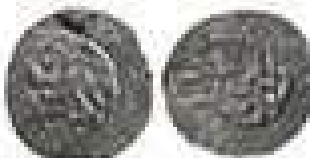
№123

An. Giorgi VII. 0.62g. 13.5 mm.

№124

An. Giorgi VII. 0.67g. 14 mm.

№125

An. Giorgi VII. 0.64g. 15 mm.

№126

An. Giorgi VII. 0.53g. 13.5 mm.

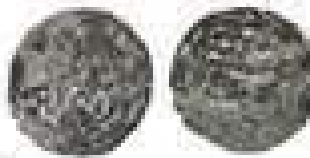
№127

An. Giorgi VII. 0.66g. 13 mm.

№128

An. Giorgi VII. 0.61g. 13.5 mm.

№129

An. Giorgi VII. 0.62g. 15 mm.

№130

An. Giorgi VII. 0.62g. 14 mm.

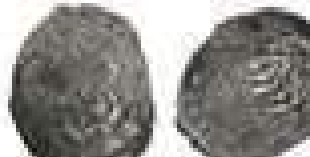
№131

An. Giorgi VII. 0.64g. 15.5 mm.

№132

An. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

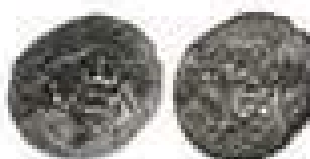
№133

An. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

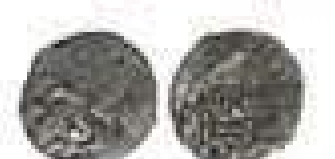
№134

An. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

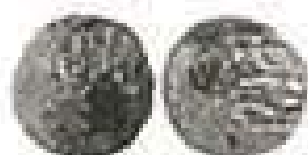
№135

An. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

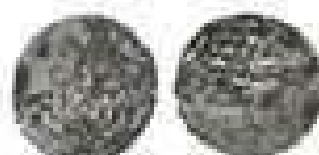
№137

An. Giorgi VII. 0.66g. 13 mm.

№128

An. Giorgi VII. 0.61g. 13.5 mm.

№129

An. Giorgi VII. 0.62g. 15 mm.

№130

An. Giorgi VII. 0.62g. 14 mm.

№131

An. Giorgi VII. 0.64g. 15.5 mm.

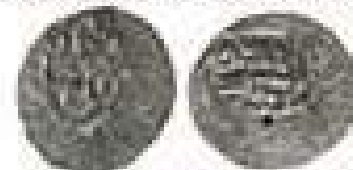
№132

An. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

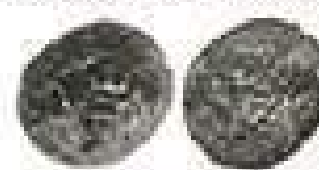
№133

An. Giorgi VII. 0.58g. 15 mm.

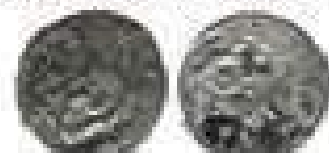
№134

An. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

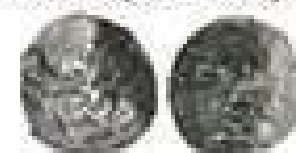
№135

An. Giorgi VII. 0.50g. 14 mm.

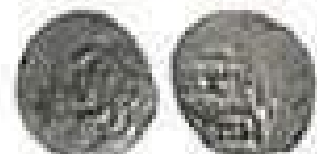
№145

An. Giorgi VII. 0.49g. 13 mm.

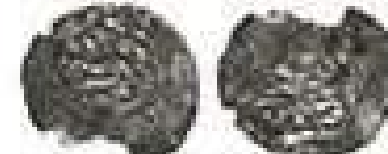
№146

An. Giorgi VII. 0.47g. 14 mm.

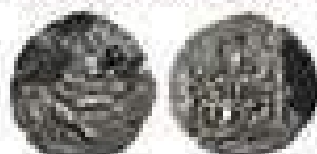
№147

An. Giorgi VII. 0.48g. 16 mm.

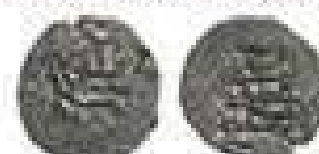
№148

An. Giorgi VII. 0.47g. 14 mm.

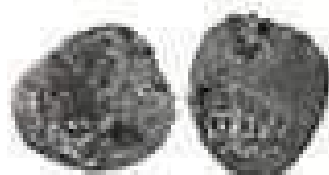
№149

An. Giorgi VII. 0.43g. 13.5 mm.

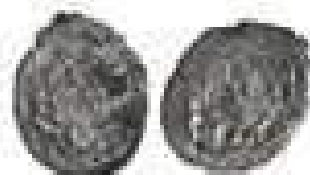
№150

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 14.5 mm.

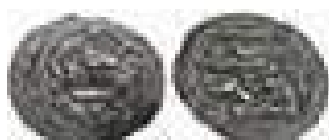
№151

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 15 mm.

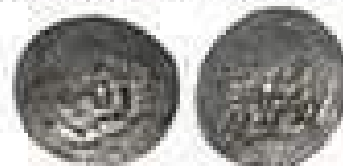
№152

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№153

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

№154

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14.5 mm.

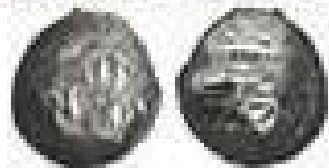
№155

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15 mm.

№156

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14.5 mm.

№157

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15.5 mm.

№158

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15.5 mm.

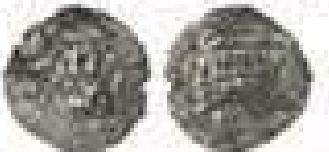
№159

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14.5 mm.

№160

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13.5 mm.

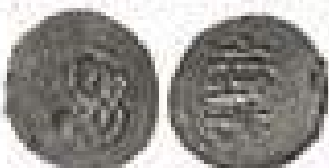
№161

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15 mm.

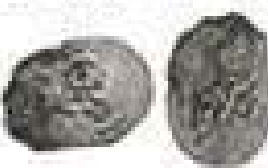
№162

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14.5 mm.

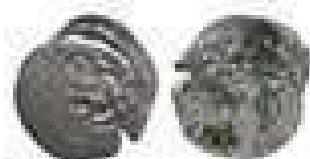
№163

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

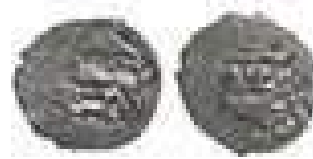
№164

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

№165

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13 mm.

№166

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

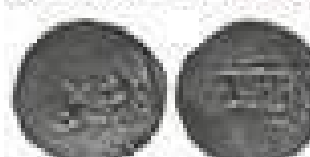
№167

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13 mm.

№168

Ar. Giorgi VII. 0.48g. 14 mm.

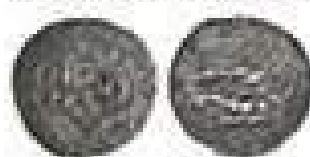
№169

Ar. Giorgi VII. 0.42g. 16 mm.

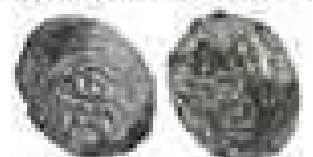
№170

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 13 mm.

№171

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 14 mm.

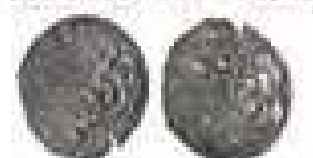
№172

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 13.5 mm.

№173

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 13 mm.

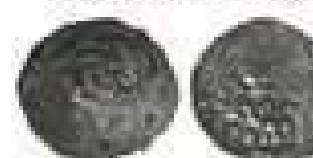
№174

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 14.5 mm.

№175

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 15 mm.

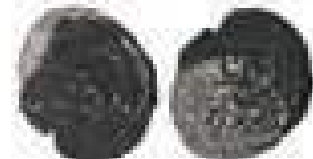
№176

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 13.5 mm.

№177

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 14.5 mm.

№178

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 14 mm.

№179

Ar. Giorgi VII. 0.45g. 14 mm.

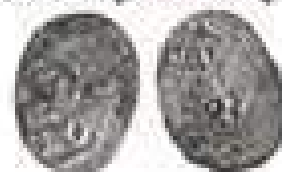
№180

Ar. Giorgi VII. 0.51g. 12.5 mm.

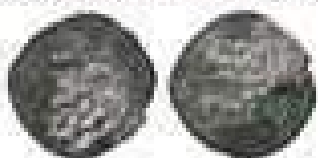
№181

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 15 mm.

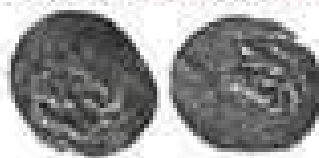
№182

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 13.5 mm.

№183

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

№184

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 12.5 mm.

№185

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

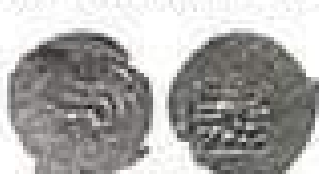
№186

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 15 mm.

№187

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 13.5 mm.

№188

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 15 mm.

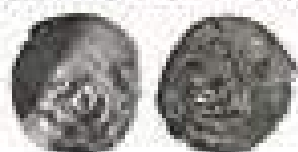
№189

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16 mm.

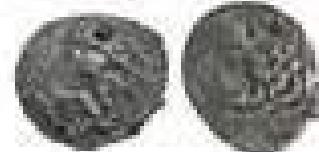
№190

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13 mm.

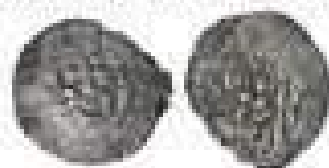
№191

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

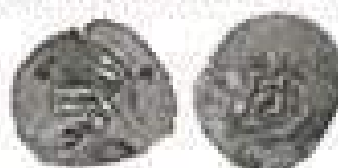
№192

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14.5 mm.

№ 193

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 15 mm.

№ 194

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

№ 195

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13 mm.

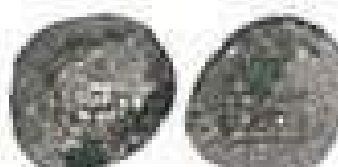
№ 196

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

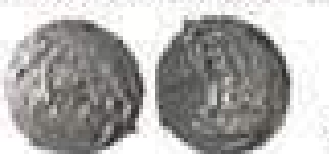
№ 197

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16 mm.

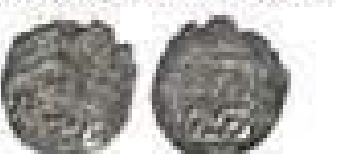
№ 198

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 12.5 mm.

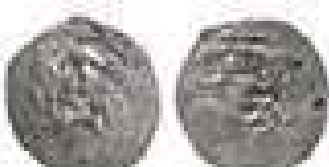
№ 199

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 13 mm.

№ 200

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14.5 mm.

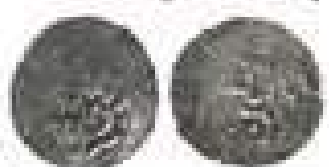
№ 201

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 13.5 mm.

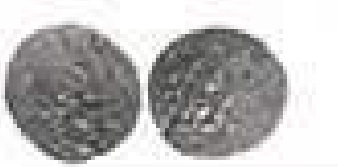
№ 202

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14 mm.

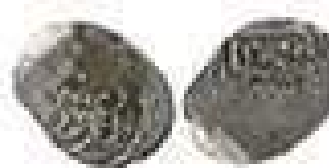
№ 203

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 12.5 mm.

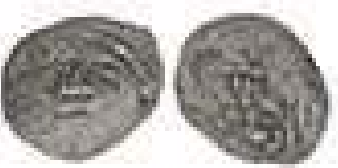
№ 204

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 16 mm.

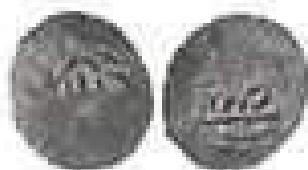
№ 205

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 15.5 mm.

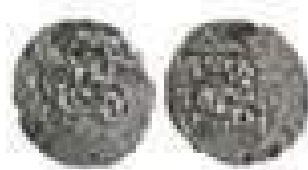
№ 206

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 14 mm.

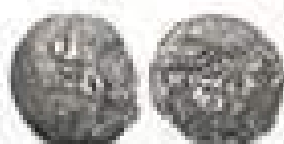
№ 207

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

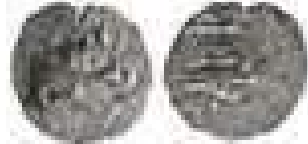
№ 208

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

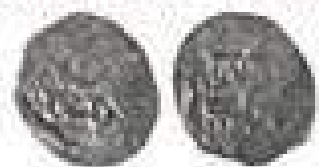
№ 209

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13 mm.

№ 210

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13.5 mm.

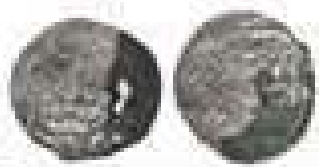
№ 211

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13.5 mm.

№ 212

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 13.5 mm.

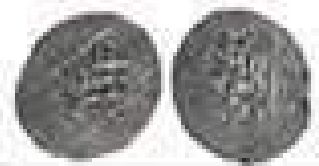
№ 213

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13 mm.

№ 214

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

№ 215

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13 mm.

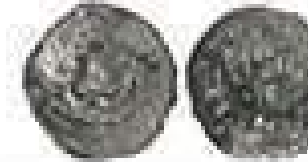
№ 216

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 17 mm.

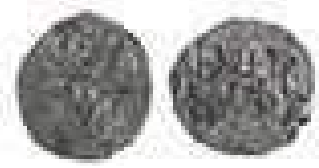
№ 217

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

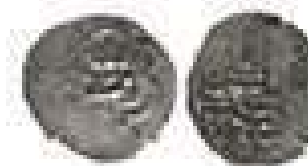
№ 218

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13.5 mm.

№ 219

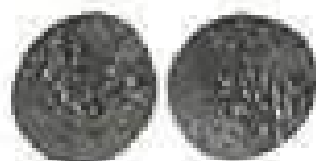
Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

№ 220

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

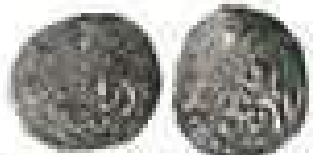
№ 221

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

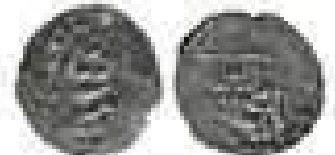
№ 222

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

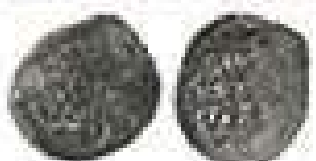
№ 223

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

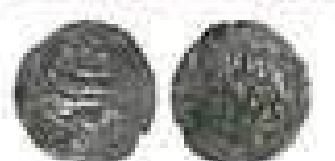
№ 224

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

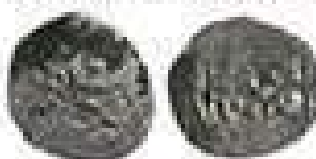
№ 225

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 13.5 mm.

№ 226

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

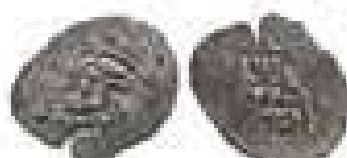
№ 227

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 13.5 mm.

№ 228

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

№ 229

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

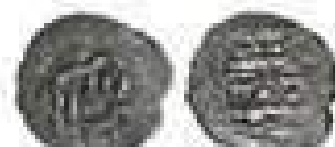
№ 230

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13 mm.

№ 231

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

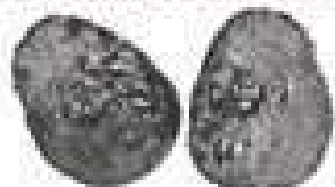
№ 232

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13.5 mm.

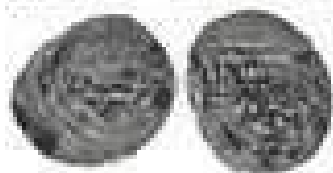
№ 233

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 17 mm.

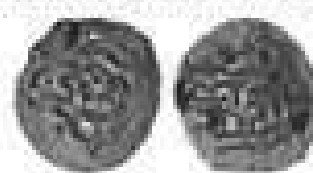
№ 234

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 15 mm.

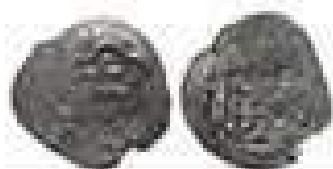
№ 235

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14 mm.

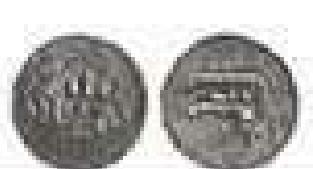
№ 236

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14.5 mm.

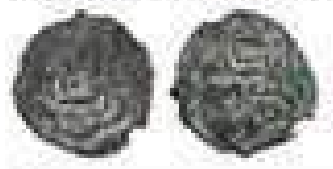
№ 237

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 61 mm.

№ 238

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13.5 mm.

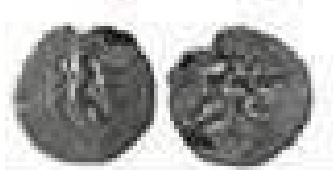
№ 239

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 14 mm.

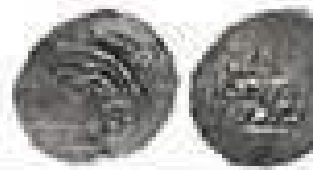
№ 240

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13 mm.

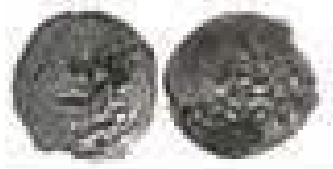
№ 241

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 15 mm.

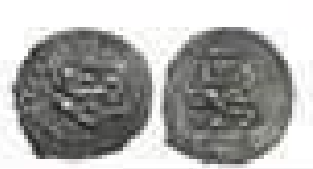
№ 242

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14.5 mm.

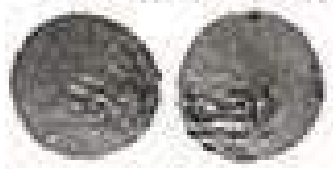
№ 243

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 12 mm.

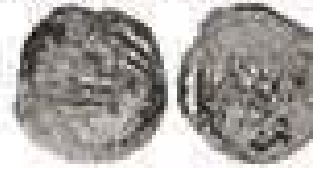
№ 244

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13.5 mm.

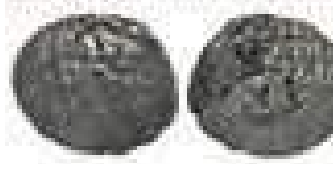
№ 245

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

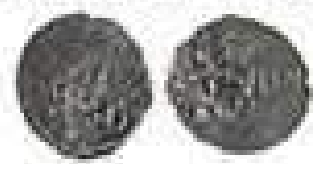
№ 246

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 15 mm.

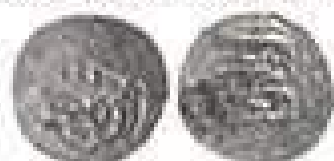
№ 247

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 3.5 mm.

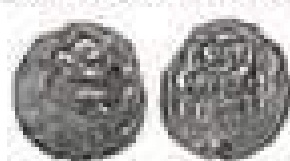
№ 248

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

№ 249

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 12.5 mm.

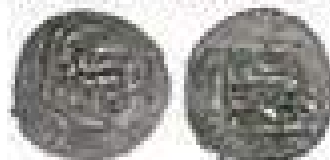
№ 250

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 13 mm.

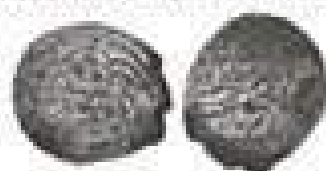
№ 251

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14.5 mm.

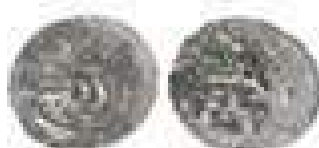
№ 252

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 15 mm.

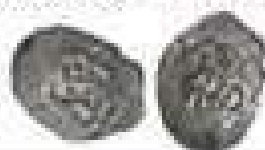
№ 253

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 14 mm.

№ 254

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 13 mm.

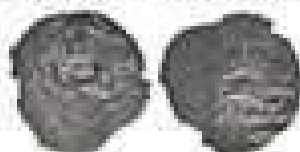
№ 255

Ar. Giorgi VII. 0.60g. 13.5 mm.

№ 256

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13 mm.

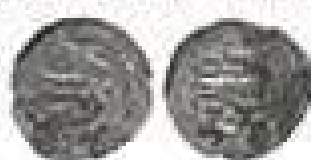
№ 257

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 14.5 mm.

№ 258

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 14 mm.

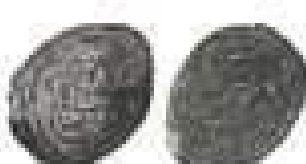
№ 259

Ar. Giorgi VII. 0.659g. 15 mm.

№ 260

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 15 mm.

№ 261

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 16 mm.

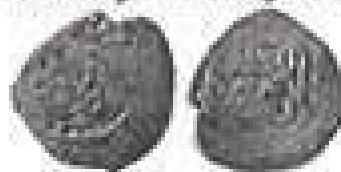
№ 262

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 13 mm.

№ 263

Ar. Giorgi VII. 0.25g. 15 mm.

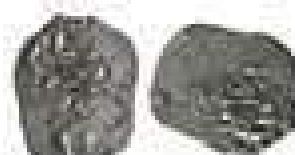
№ 264

Ar. Giorgi VII. 0.58g. 14 mm.

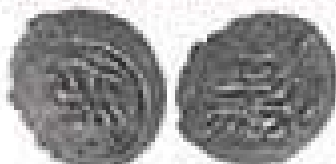
№ 265

Ar. Giorgi VII. 0.61g. 13.5 mm.

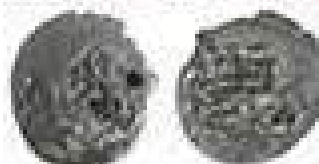
№ 266

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 10 mm.

№ 267

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 14.5 mm.

№ 268

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

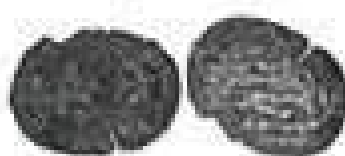
№ 269

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 15 mm.

№ 270

Ar. Giorgi VII. 0.47g. 15 mm.

№ 271

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 14 mm.

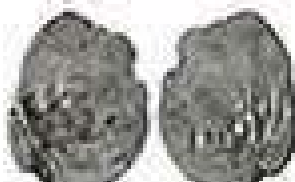
№ 272

Ar. Giorgi VII. 0.55g. 17 mm.

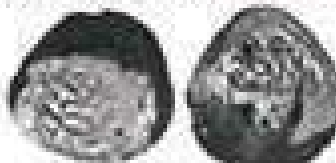
№ 273

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 16 mm.

№ 274

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

№ 275

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 14 mm.

№ 276

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 16.5 mm.

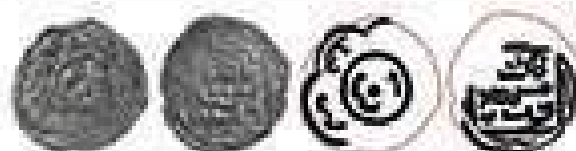

№ 277

Ar. Giorgi II. 1.02g. 14 mm.

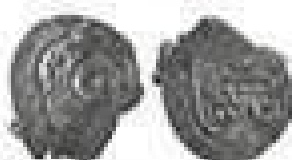
№ 278

Ar. Giorgi VII. 0.50g. 13 mm.

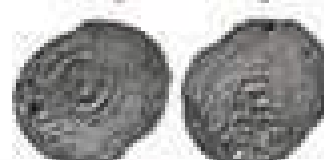
№ 279

Ar. Giorgi VII. 0.53g. 14 mm.

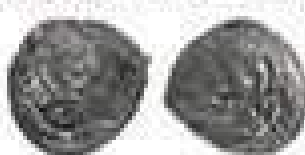
№ 280

Ar. Giorgi VII. 0.56g. 15 mm.

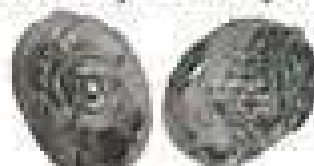
№ 281

Ar. Giorgi VII. 0.57g. 13.5 mm.

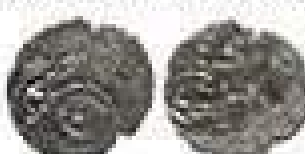
№ 282

Ar. Giorgi VII. 0.63g. 15.5 mm.

№ 283

Ar. Giorgi VII. 0.67g. 13.5 mm.

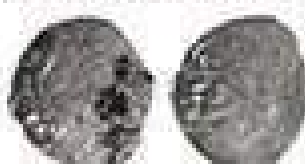
№ 284

Ar. Giorgi VII. 0.59g. 13.5 mm.

№ 285

Ar. Giorgi VII. 0.52g. 14 mm.

№ 286

Giorgi VII (1393-1407) & Ahmed Jalayir (1382-1410).

Ar. Giorgi VII & Ahmed Jalayir 0.65g. 14 mm.

№ 287

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.70g. 14 mm.

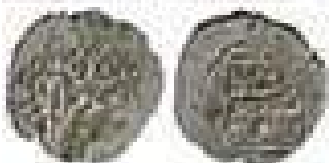
№ 288

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.55g. 13 mm.

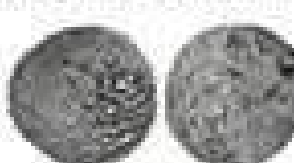
№ 289

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.55g. 14.5 mm.

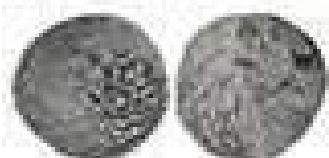
№ 290

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 13 mm.

№ 291

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 14.5 mm.

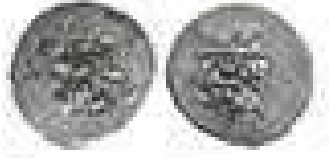
№ 292

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.57g. 14.5 mm.

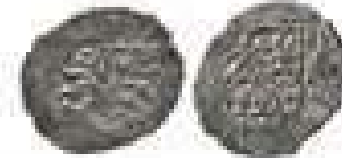
№ 293

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 13 mm.

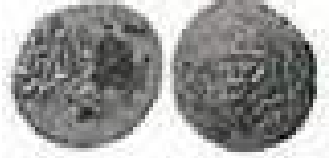
№ 294

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 15 mm.

№ 295

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 14 mm.

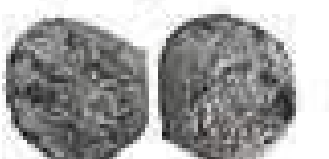
№ 296

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 15.5 mm.

№ 297

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.58g. 14 mm.

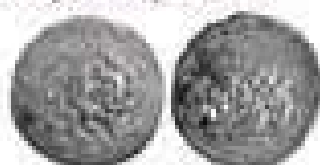
№ 298

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.59g. 16 mm.

№ 299

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.59g. 14 mm.

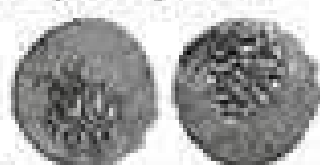
№ 300

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.59g. 14 mm.

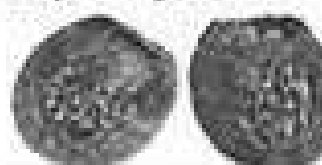
№ 301

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 14 mm.

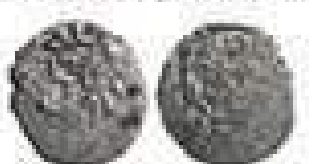
№ 302

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 15 mm.

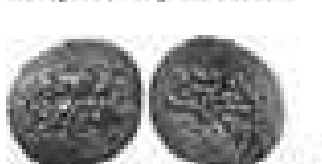
№ 303

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 13.5 mm.

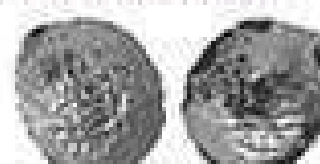
№ 304

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 13 mm.

№ 305

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 15 mm.

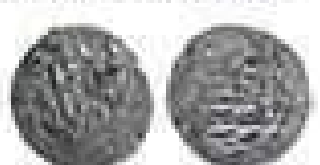
№ 306

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.61g. 14 mm.

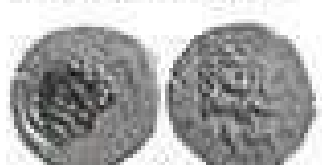
№ 307

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.62g. 13 mm.

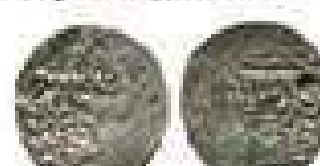
№ 308

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 14 mm.

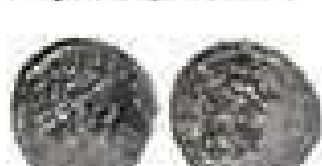
№ 309

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.63g. 15 mm.

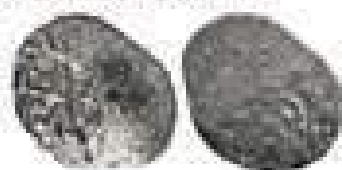
№ 310

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.63g. 14 mm.

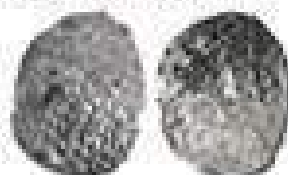
№ 311

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.64g. 16 mm.

№ 312

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.64g. 15 mm.

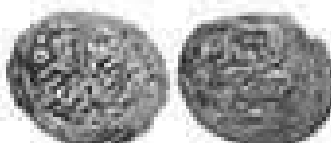
№ 313

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.87g. 16 mm.

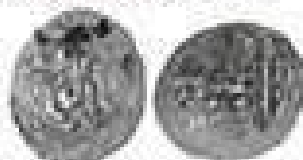
№ 314

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.64g. 14.5-12 mm.

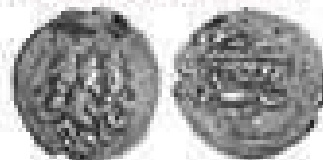
№ 315

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.65g. 14 mm.

№ 316

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.65g. 14.5 mm.

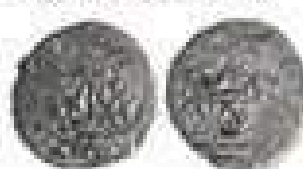
№ 317

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 15 mm.

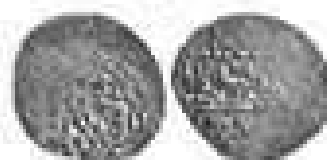
№ 318

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.65g. 14 mm.

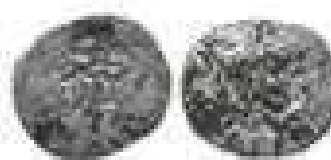
№ 319

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 15 mm.

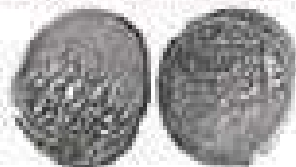
№ 320

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 14.5 mm.

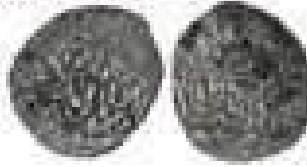
№ 321

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.68g. 14.5 mm.

№ 322

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.68g. 15 mm.

№ 323

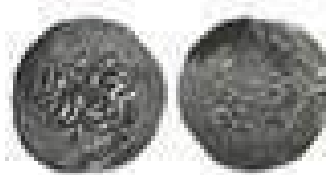

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.68g. 15 mm.

№ 324

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.70g. 14 mm.

№ 325

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.72g. 14.5 mm.

№ 326

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.75g. 14.5 mm.

№ 327

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.74g. 15 mm.

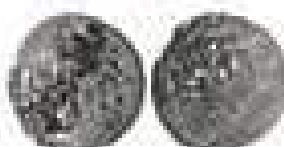
№ 328

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.40g. 14 mm.

№ 329

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.41g. 12 mm.

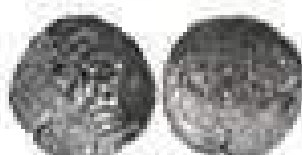
№ 330

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.45g. 14 mm.

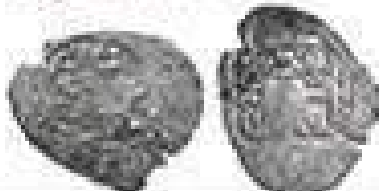
№ 331

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.47g. 13 mm.

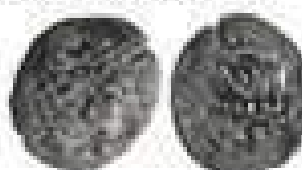
№ 332

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.40g. 17 mm.

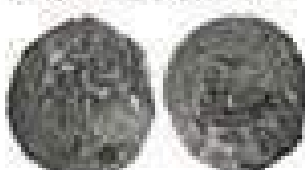
№ 333

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.49g. 15 mm.

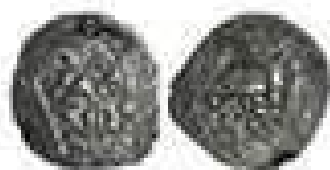
№ 334

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.46g. 15 mm.

№ 335

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.40g. 15 mm.

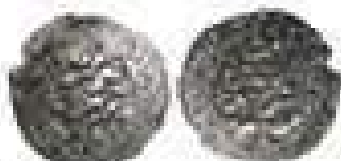
№ 336

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.38g. 14 mm.

№ 337

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.40g. 15 mm.

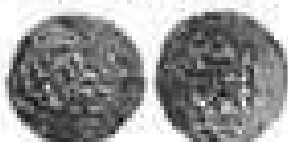
№ 338

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 15 mm.

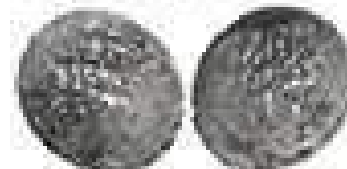
№ 339

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 12mm.

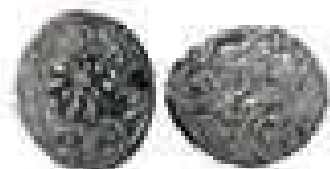
№ 340

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 15.5 mm.

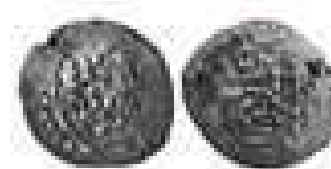
№ 341

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 14.5 mm.

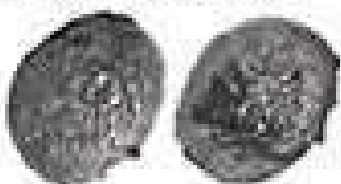
№ 342

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 14.5 mm.

№ 343

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 16.5 mm.

№ 344

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 15 mm.

№ 345

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 13.5 mm.

№ 346

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 14 mm.

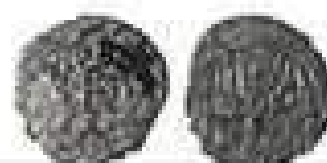
№ 347

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.52g. 15 mm.

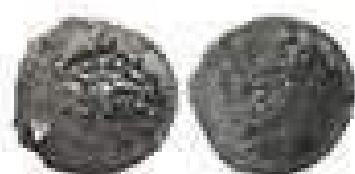
№ 348

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.51g. 13.5 mm.

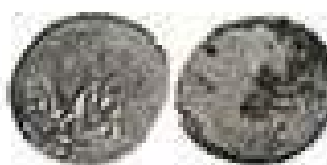
№ 349

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14 mm.

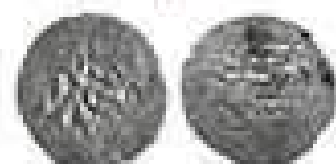
№ 350

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14 mm.

№ 351

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14 mm.

№ 352

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 13 mm.

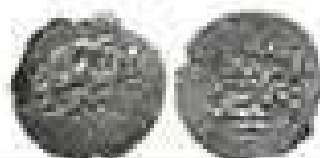
№ 353

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.54g. 14 mm.

№ 354

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.54g. 14.5 mm.

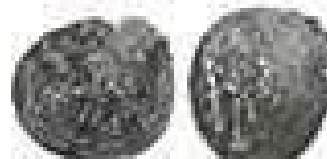
№ 355

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.56g. 13 mm.

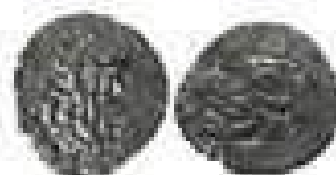
№ 356

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.44g. 15 mm.

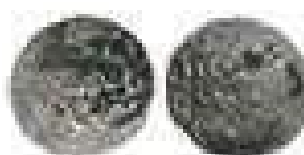
№ 357

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.51g. 15 mm.

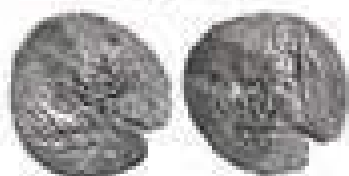
№ 358

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 12.5 mm.

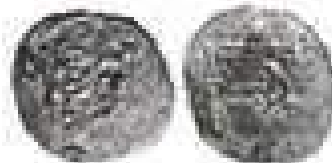
№ 359

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.51g. 14.5 mm.

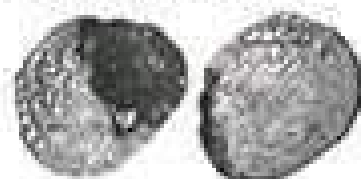
№ 360

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.53g. 14.5 mm.

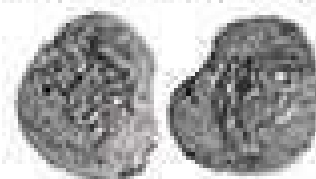
№ 361

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.51g. 16 mm.

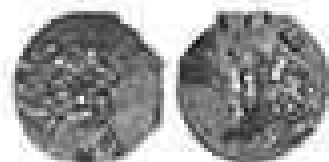
№ 362

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.50g. 15.5 mm.

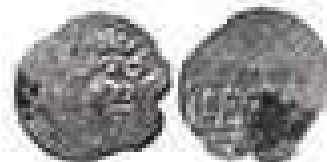
№ 363

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.56g. 14 mm.

№ 364

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14.5 mm.

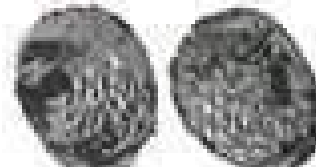
№ 365

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 15 mm.

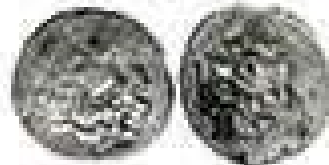
№ 366

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 16 mm.

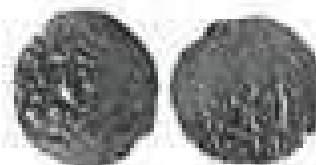
№ 367

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14.5 mm.

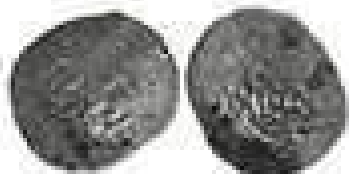
№ 368

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.56g. 14 mm.

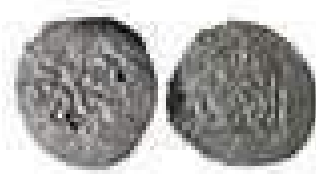
№ 369

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 15 mm.

№ 370

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 13.5 mm.

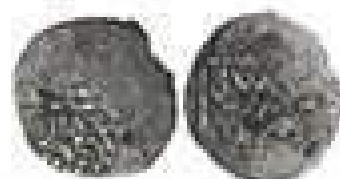
№ 371

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14 mm.

№ 372

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14 mm.

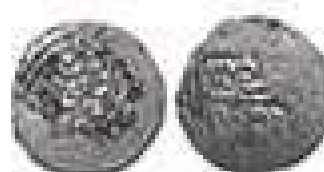
№ 373

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14 mm.

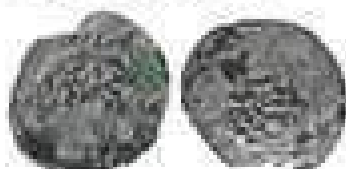
№ 374

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14 mm.

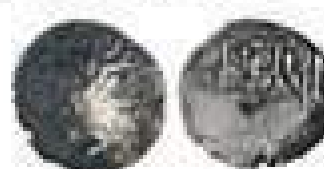
№ 375

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14 mm.

№ 376

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 14 mm.

№ 377

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.58g. 13 mm.

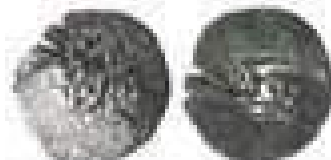
№ 378

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.56g. 13 mm.

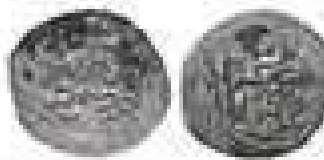
№ 379

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.57g. 14 mm.

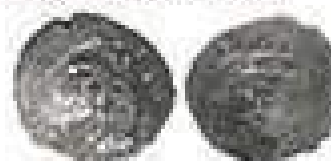
№ 380

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.55g. 14 mm.

№ 381

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.54g. 14 mm.

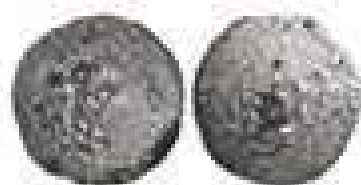
№ 382

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.54g. 14 mm.

№ 383

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.51g. 15 mm.

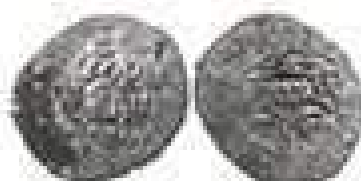
№ 384

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.53g. 14.5 mm.

№ 385

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.51g. 16 mm.

№ 386

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.50g. 14 mm.

№ 387

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.44g. 15.5 mm.

№ 388

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.55g. 16 mm.

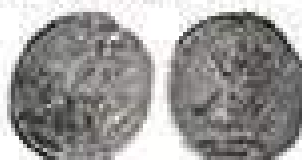
№ 389

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.55g. 14 mm.

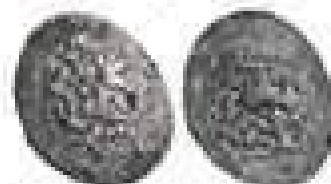
№ 390

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.55g. 14 mm.

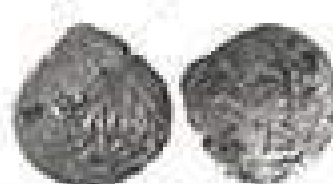
№ 391

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.56g. 16 mm.

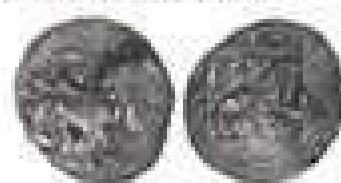
№ 392

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.56g. 14 mm.

№ 393

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.56g. 15.5 mm.

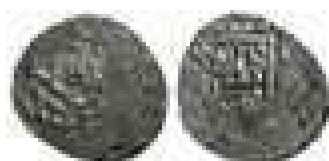
№ 394

არ. გიორგი VII & ალექს
 ჯალაირი 0.59g. 13.5 mm.

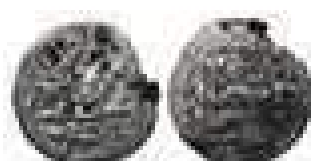
№ 395

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.57g. 14 mm.

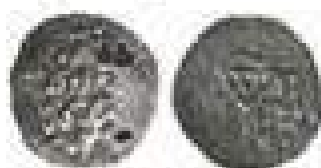
№ 396

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.57g. 14 mm.

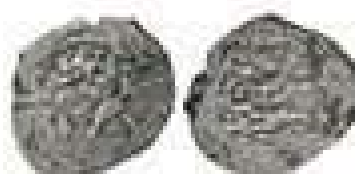
№ 397

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.74g. 14 mm.

№ 398

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.78g. 16 mm.

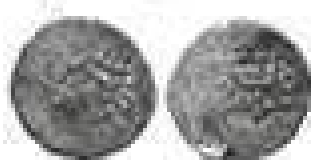
№ 399

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.101g. 14 mm.

№ 400

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.69g. 13 mm.

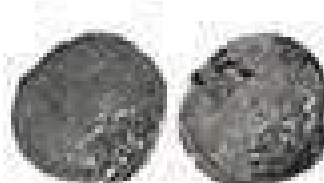
№ 401

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.70g. 16 mm.

№ 402

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.71g. 14 mm.

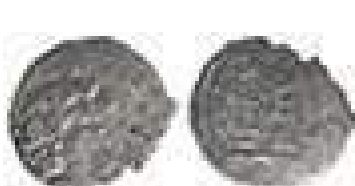
№ 403

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.71g. 15.5 mm.

№ 404

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.72g. 15 mm.

№ 405

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.57g. 14 mm.

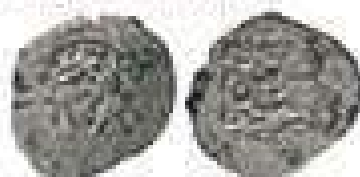
№ 397

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.74g. 14 mm.

№ 398

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.78g. 16 mm.

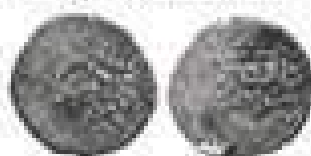
№ 399

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 1.01g. 14 mm.

№ 400

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.69g. 13 mm.

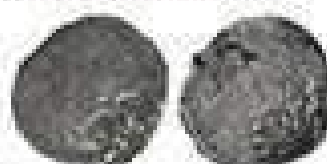
№ 401

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.70g. 16 mm.

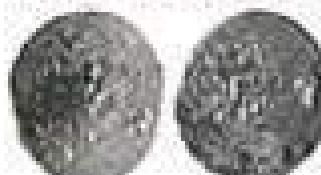
№ 402

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.71g. 14 mm.

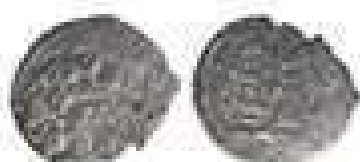
№ 403

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.71g. 15.5 mm.

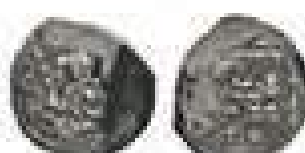
№ 404

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.72g. 15 mm.

№ 405

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.68g. 13 mm.

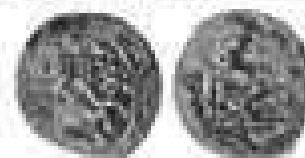
№ 406

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.68g. 15 mm.

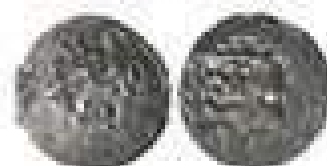
№ 407

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.68g. 13.5 mm.

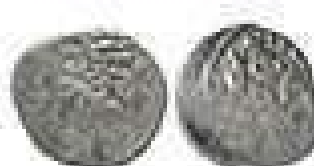
№ 408

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.68g. 14.5 mm.

№ 409

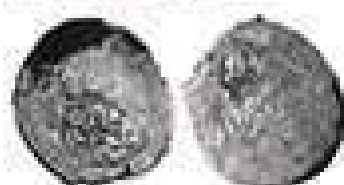
Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.67g. 14 mm.

№ 410

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 15 mm.

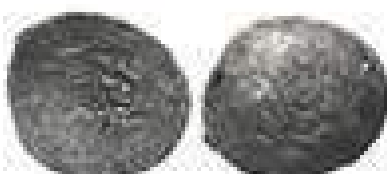
№ 411

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.67g. 17 mm.

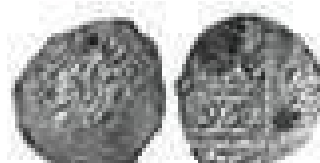
№ 412

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.67g. 99 mm.

№ 413

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.67g. 99 mm.

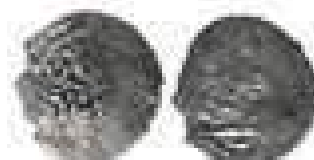
№ 414

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.67g. 14 mm.

№ 415

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 13.5 mm.

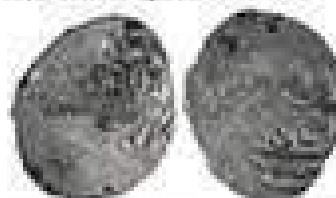
№ 416

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 13.5 mm.

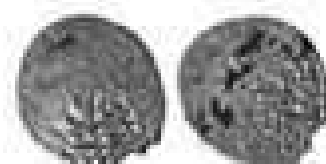
№ 417

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 17.5 mm.

№ 418

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 14 mm.

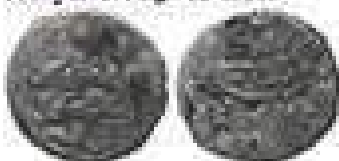
№ 419

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 14.5 mm.

№ 420

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 15 mm.

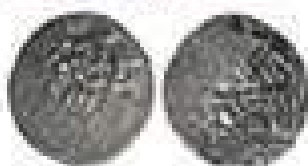
№ 421

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.66g. 13 mm.

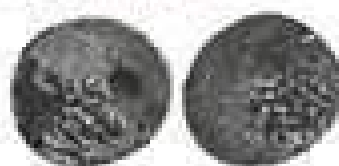
№ 422

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 14 mm.

№ 423

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 14.5 mm.

№ 424

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 13.5 mm.

№ 425

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 17 mm.

№ 426

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 15.5 mm.

№ 427

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 13 mm.

№ 428

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.66g. 13.5 mm.

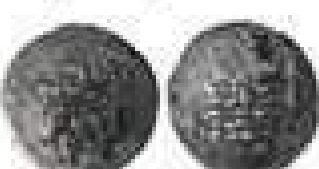
№ 429

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 15 mm.

№ 430

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 14.5 mm.

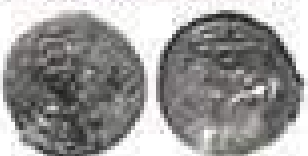
№ 431

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 14 mm.

№ 432

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 14.5 mm.

№ 433

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.65g. 14 mm.

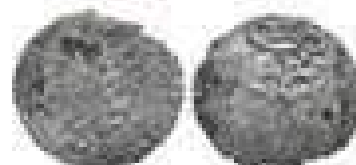
№ 434

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 14 mm.

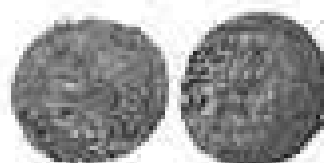
№ 435

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 15 mm.

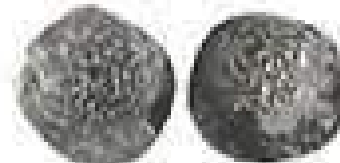
№ 436

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 14 mm.

№ 437

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 14.5 mm.

№ 438

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 14 mm.

№ 439

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 13.5 mm.

№ 440

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 17 mm.

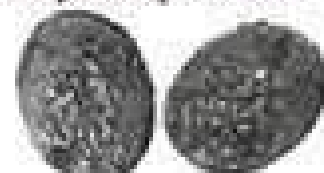
№ 441

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.64g. 15 mm.

№ 442

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 15.5 mm.

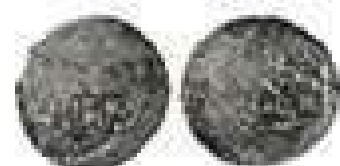
№ 443

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 14 mm.

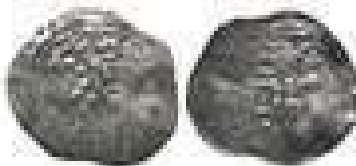
№ 444

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 14.5 mm.

№ 445

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 16 mm.

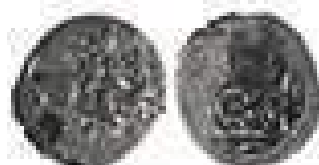
№ 446

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 14 mm.

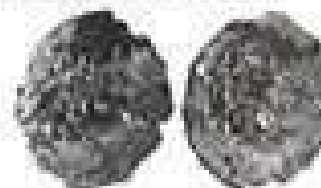
№ 447

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 14 mm.

№ 448

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 16 mm.

№ 449

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.63g. 16 mm.

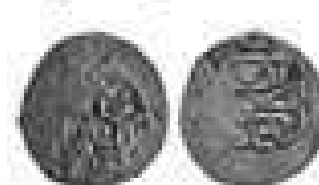
№ 450

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 15 mm.

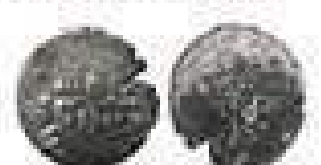
№ 451

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 14 mm.

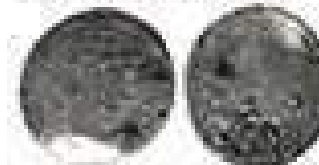
№ 452

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 13 mm.

№ 453

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 15 mm.

№ 454

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.62g. 16 mm.

№ 455

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.61g. 13 mm.

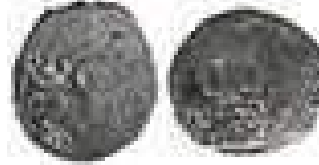
№ 456

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.61g. 13.5 mm.

№ 457

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyr 0.61g. 14 mm.

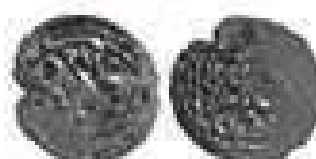
№ 458

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 13 mm.

№ 459

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 13 mm.

№ 460

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 14 mm.

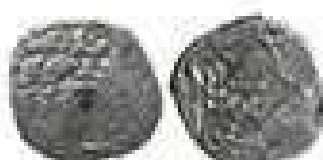
№ 461

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 13 mm.

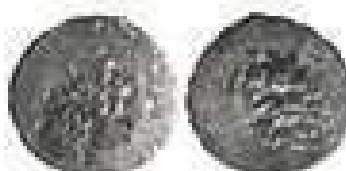
№ 462

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.61g. 14.5 mm.

№ 463

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 15 mm.

№ 464

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 15 mm.

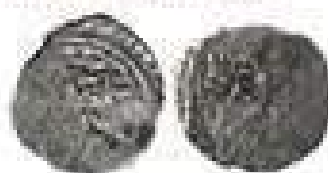
№ 465

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 14.5 mm.

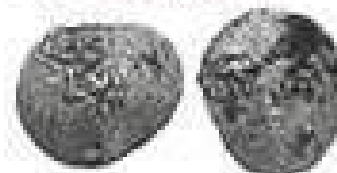
№ 466

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 15 mm.

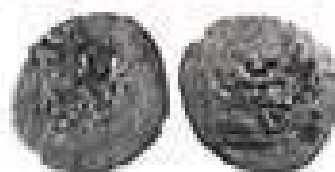
№ 467

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 15.5 mm.

№ 468

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.60g. 14.5 mm.

№ 469

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir 0.59g. 15 mm.

№ 470

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 14 mm.

№ 471

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 14.5 mm.

№ 472

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 14 mm.

№ 473

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 14.5 mm.

№ 474

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 14 mm.

№ 475

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 14 mm.

№ 476

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 15 mm.

№ 477

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 15 mm.

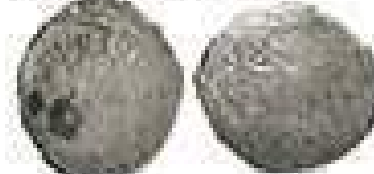
№ 478

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 15 mm.

№ 479

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.59g. 17 mm.

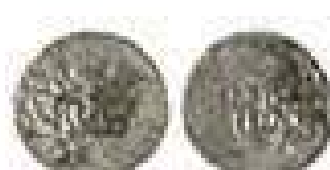
№ 480

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.58g. 14.5 mm.

№ 481

An. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.58g. 14.5 mm.

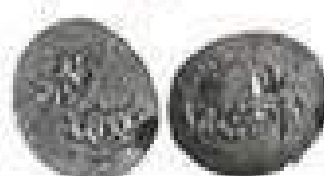
№ 482

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.58g. 15 mm.

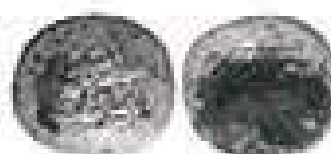
№ 483

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.58g. 15.5 mm.

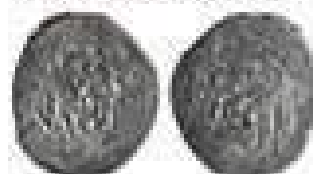
№ 484

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.58g. 14.5 mm.

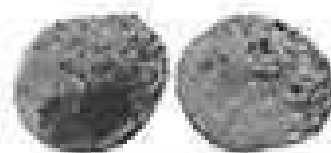
№ 485

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.58g. 15.5 mm.

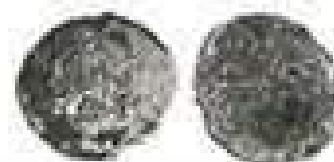
№ 486

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.58g. 15 mm.

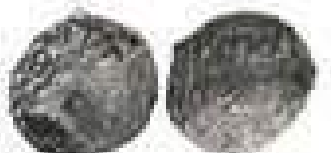
№ 487

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.57g. 15 mm.

№ 488

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.58g. 14 mm.

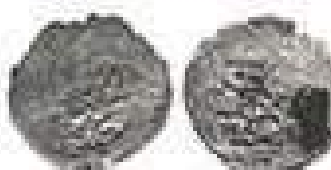
№ 489

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.57g. 15 mm.

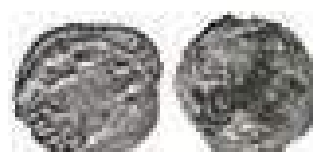
№ 491

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.56g. 15 mm.

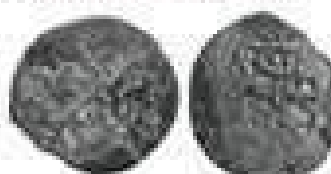
№ 492

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.55g. 13.5 mm.

№ 493

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.55g. 15.5 mm.

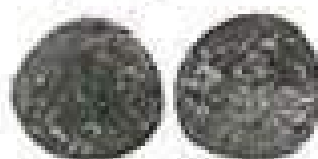
№ 494

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalalyir 0.55g. 14 mm.

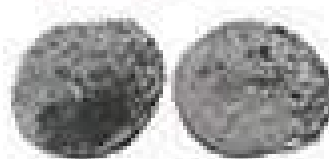
№ 495

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 13.5 mm.

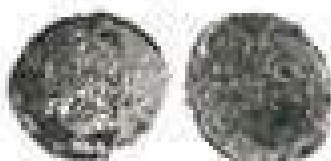
№ 486

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.58g. 15 mm.

№ 487

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 15 mm.

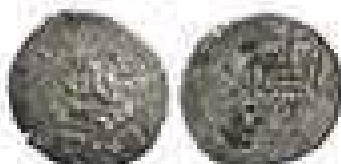
№ 488

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.58g. 14 mm.

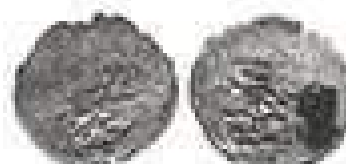
№ 489

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 15 mm.

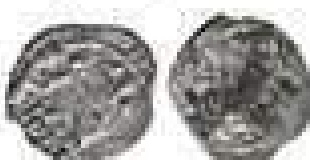
№ 491

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 15 mm.

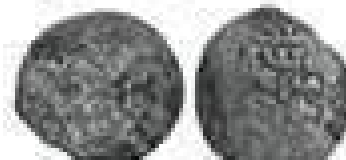
№ 492

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 13.5 mm.

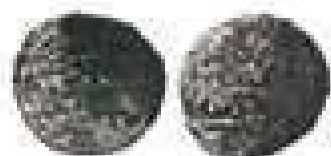
№ 493

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 15.5 mm.

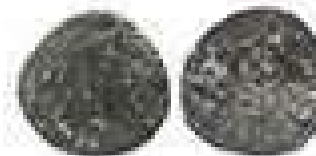
№ 494

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 14 mm.

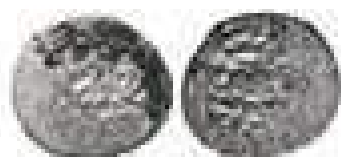
№ 495

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 13.5 mm.

№ 496

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 14.5 mm.

№ 497

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 16 mm.

№ 498

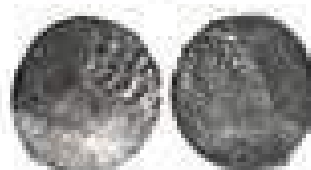

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 16 mm.

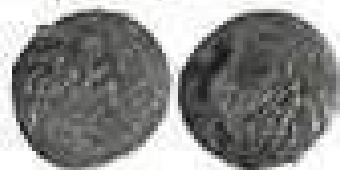
№ 498

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 14 mm.

№ 499

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 15 mm.

№ 500

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 14.5 mm.

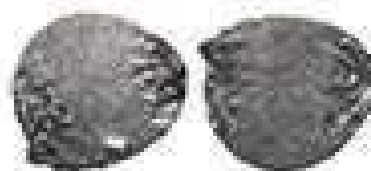
№ 501

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.63g. 14.5 mm.

№ 502

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.63g. 16 mm.

№ 503

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.62g. 14 mm.

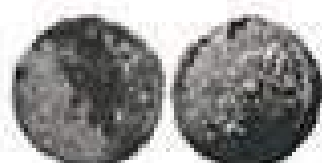
№ 504

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.55g. 15.5 mm.

№ 505

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 13.5 mm.

№ 506

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.56g. 13 mm.

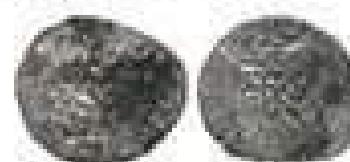
№ 507

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 16 mm.

№ 508

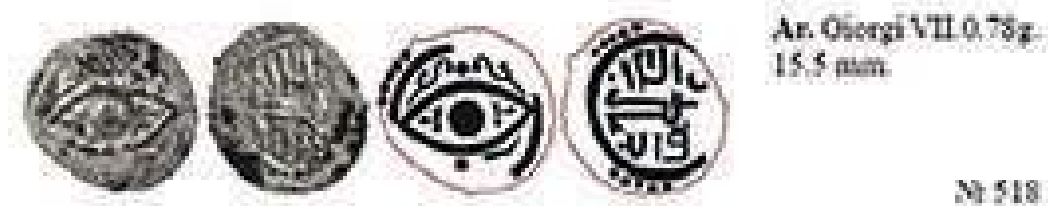
Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayer 0.57g. 15 mm.

№ 509

George VII coins in oval frame

Ar. Giorgi II.
0.73g, 17 mm.

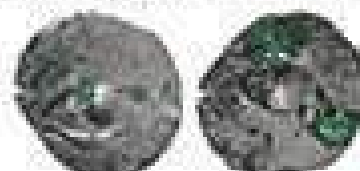
№ 519

Ar. Giorgi VII. 0.66g, 14 mm.

№ 520

Ar. Giorgi VII. 0.68g, 16 mm.

№ 521

Ar. Giorgi VII. 0.55g, 12.5 mm.

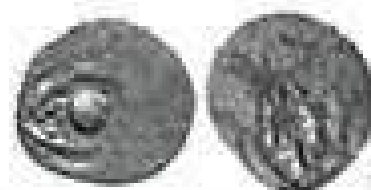
№ 522

Ar. Giorgi VII. 1.00g, 19 mm.

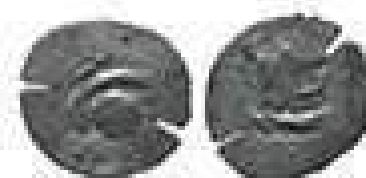
№ 523

Ar. Giorgi VII. 0.68g, 16 mm.

№ 524

Ar. Giorgi VII. 0.69g, 15.5 mm.

№ 525

Ar. Giorgi VII. 0.74g, 15 mm.

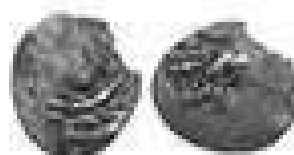
№ 526

Ar. Giorgi VII. 0.60g, 17 mm.

№ 527

Ar. Giorgi VII. 0.39g, 13.5 mm.

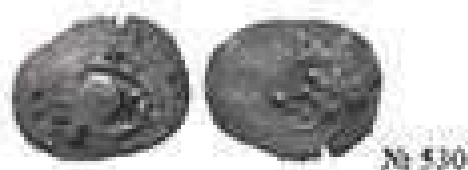
№ 528

Ar. Giorgi VII. 1.01g, 17 mm.

№ 529

Ar. Giorgi VII. 0.79g. 16.5 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.54g. 16.5 mm.

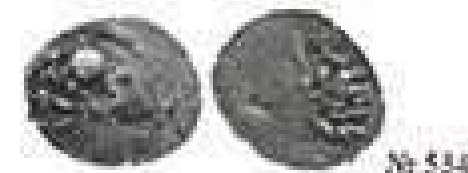
Ar. Giorgi VII. 0.61g. 16 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.76g. 16 mm.

Ar. Giorgi VII. 0.79g. 16 mm.

Georgi VII (1393-1407) & Ahmed Jalayir (1382-1410).
The second type

Ar. Giorgi VII & Ahmed Jalair.
1.08g. 13 mm.

№ 535

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir. 0.068g. 14 mm.

Ar. Giorgi VII & Ahmed
Jalayir. 0.053g. 14 mm.

Shaykh Uways (1357-75AD).

Ar. Shaykh Uways 0.62g.
90 mm.

№ 538

Ar. Shaykh Uways (1357-75AD). Dirhem. 0.59g. 13 mm.

№ 539

Ilkan Öljaitü (1357-75AD).

Ar.Öljaitü. Tbilisi. 2 dirhem. 1.48g. 14.5-13.5 mm.

№ 584

Unidentified coins

Ar. 0.43g. 14.5 mm.

№ 587

Ar. 0.70g. 15.5 mm.

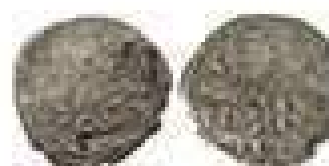
№ 588

Ar. 0.70g. 15 mm.

№ 589

Ar. 0.69g. 14 mm.

№ 590

Ar. 0.68g. 14 mm.

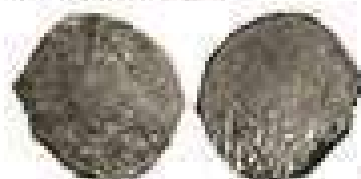
№ 591

Ar. 0.66g. 13.5 mm.

№ 592

Ar. 0.65g. 15 mm.

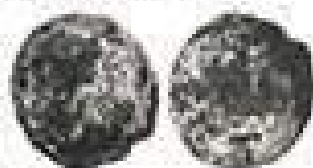
№ 593

Ar. 0.63g. 15 mm.

№ 594

Ar. 0.62g. 14 mm.

№ 596

Ar. 0.63g. 17 mm.

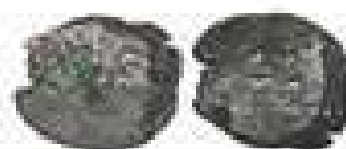
№ 597

Ar. 0.62g. 15 mm.

№ 598

Ar. 0.61g. 14.5 mm.

№ 599

Ar. 0.61g. 15 mm.

№ 600

Ar. 0.61g. 15 mm.

№ 601

Ar. 0.62g. 15.5 mm.

№ 602

Ar. 0.62g. 16 mm.

№ 603

Ar. 0.60g. 14.5 mm.

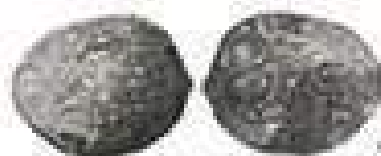
№ 604

Ar. 0.60g. 14 mm.

№ 605

Ar. 0.60g. 16 mm.

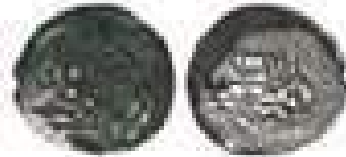
№ 606

Ar. 0.59g. 15 mm.

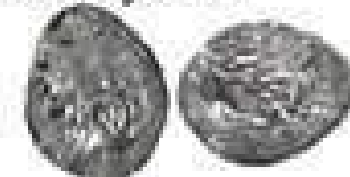
№ 607

Ar. 0.56g. 14.5 mm.

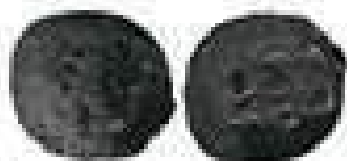
№ 608

Ar. 0.53g. 16 mm.

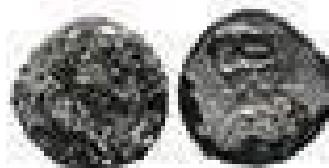
№ 609

Ar. 0.51g. 14 mm.

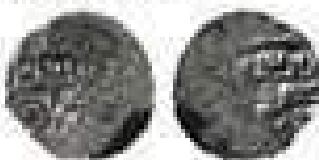
№ 610

Ar. 0.49g. 14 mm.

№ 611

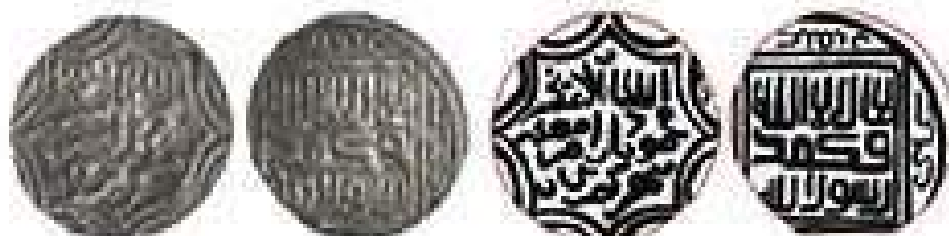
Ar. 0.47g. 13 mm.

№ 612

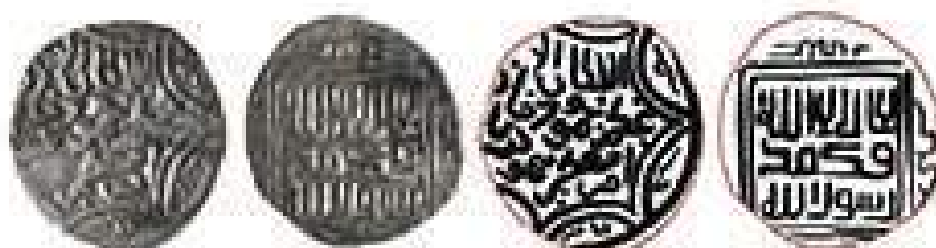
Scale of photos: 15 mm. x 10 mm.

Tamerlan (1336 -1405)

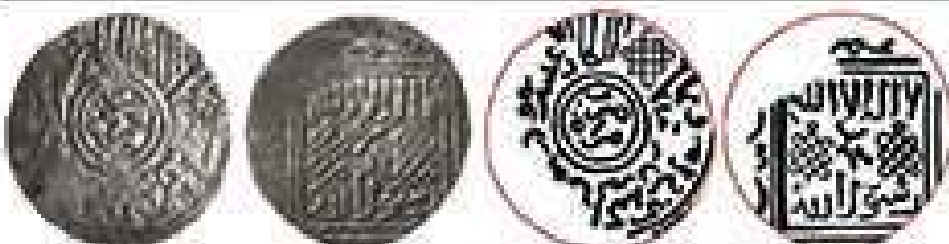
Ar. Tamerlan. Tanga. 6.07g. 25 mm.

№ 540

Ar. Tamerlan. 755 h. Tanga. 6.33g. 26.5 mm.

№ 541

Ar. Tamerlan. Tanga. Herat. 6.620g. 26 mm.

№ 542

Ar. Tamerlan. Tanga. 7777. 6.32g. 26.5 mm.

№ 543

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.93g. 25 mm.

№ 544

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.59g. 26 mm.

№ 545

Ar. Tamerlan. 797 h. Tanga. 6.4g. 30 mm.

№ 546

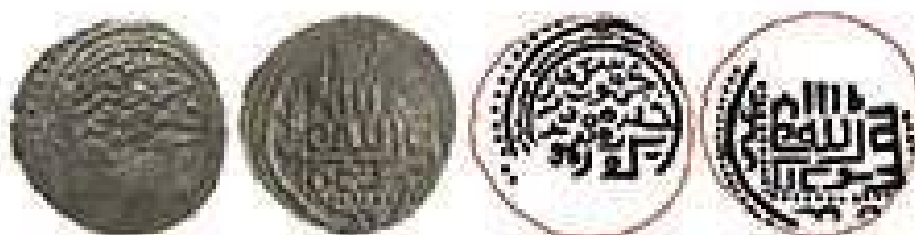
Ar. Tamerlan. Tanga. Bamiyan. 5.90g. 25 mm.

№ 547

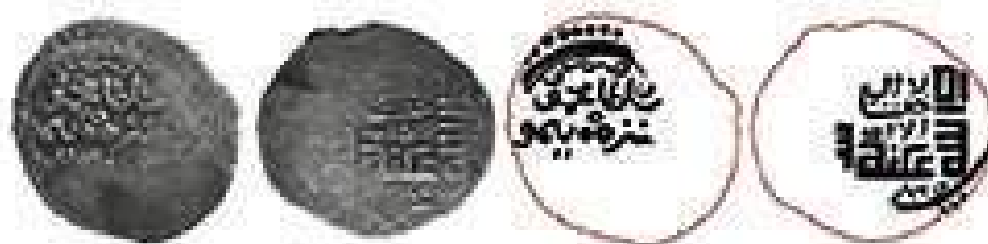
Ar. Tamerlan. Tanga. 6.07g. 27 mm.

№ 548

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.06g. 24 mm.

№ 549

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.94g. 26 mm.

№ 550

Ar. Tamerlan. Tanga. 7.77g. 6.07g. 27 mm.

№ 551

Ar. Tamerlan. Tanga. Kasha. 5.95g. 27 mm.

№ 552

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.96g. 27 mm.

№ 553

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.04g. 24 mm.

№ 554

Ar. Timurlan. Tanga. 6.07 g. 24.5 mm.

№ 555

Ar. Timurlan. Tanga. 6.07 g. 28 mm.

№ 556

Ar. Timurlan. Tanga. Qom. 6.01 g. 26 mm.

№ 557

Ar. Timurlan. Tanga. 6.04 g. 27.5 mm.

№ 558

Ar. Timurlan. Tanga. Tabriz. 5.94 g. 31 mm.

№ 559

Ar. Tamerlan. Tanga. Bāliha. 5.97g. 29 mm.

№ 560

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.89g. 26 mm.

№ 561

Ar. Tamerlan. 792 h. Tanga. 5.68g. 24.5 mm.

№ 562

Ar. Tamerlan. Tanga. Bāliha. 6.34g. 26 mm.

№ 563

Ar. Tamerlan. Tanga. 7777. 6.04g. 23.5 mm.

№ 564

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.09g. 27 mm.

№ 565

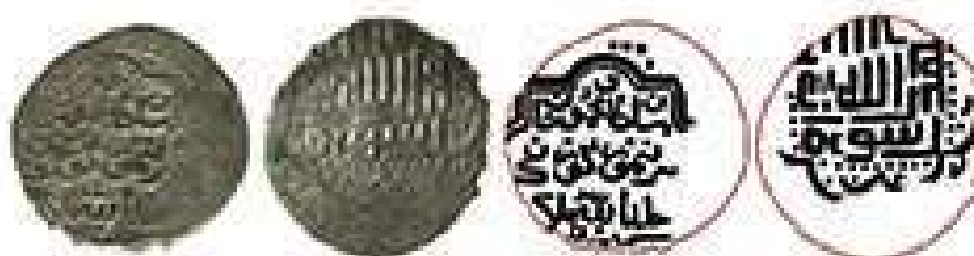
Ar. Tamerlan. Tanga. Qum. 5.92g. 24.5 mm.

№ 565 A

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.53g. 24 mm.

№ 566

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.53g. 25 mm.

№ 567

Ar. Tamerlan. Tanga. Derbend. 5.53g. 29.5 mm.

№ 568

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.93g. 24 mm.

№ 569

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.35g. 27 mm.

№ 570

Ar. Tamerlan. Tanga. Savah. 6.10g. 27 mm.

№ 571

Ar. Tamerlan. Tanga. Qazm. 5.89g. 27.5 mm.

№ 572

Ar. Tamerlan. Tanga. Savah. 6.10g. 26 mm.

№ 573

Ar. Tamerlan. Tanga. Sav. 5.80g. 29 mm.

№ 574

Ar. Tamerlan. Tanga. Savah. 6.07g. 29 mm.

№ 575

Ar. Tamerlan. Tanga. Shemakha. 5.80g. 31 mm.

№ 576

Ar. Tamerlan. Tanga. 5.95g. 32 mm.

№ 577

Ar. Tamerlan. Tanga. Kimsan. 6.43g. 29 mm.

№ 578

Ar. Tamerlan. Dirhem. 0.65g. 17 mm.

№ 579

Ar. Tamerlan. Tanga. 6.00g. 25 mm.

№ 580

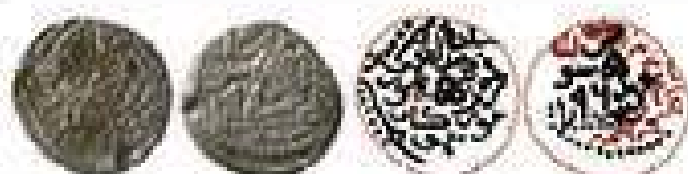
Ar. Tamerlan. Tanga. 5.65g. 25 mm.

№ 581

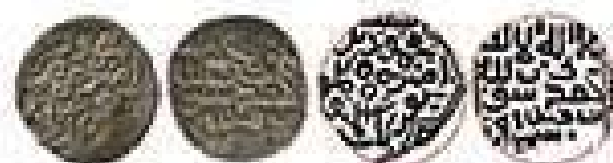
Ar. Tamerlan. 2 Dirhem. Samarkand. 1.35g. 18 mm.

№ 582

Ar. Tamerlan. Dirhem. Samarkand. 0.74g. 17 mm.

№ 583

Ar. Tamerlan. 2 Dirhem. Samarkand. 1.48g. 16 mm.

№ 585

ბიბლიოგრაფია:

1. გაბაშვილი ვ. თათართა შემოსევები საქართველოში (ბაგრატ V და გიორგი VI). თბილისი 1943.
2. გაბაშვილი ვ. მახლობელი აღმოსავლეთი მონღოლთა შემოსევების პერიოდში. ნარკვევები მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიიდან. თბილისი 1957.
3. გაბაშვილი ვ. ილხანთა ირანი XIV ს-ის პირველ ნახევარში. ნარკვევები მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიიდან. თბილისი 1957.
4. გვრიტიშვილი დ. ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან (XIII–XIV სს.). თბილისი 1962.
5. გუჩუა ვ. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია (ქსე), ტ. 2. თბილისი 1977, გვ. 129-130.
6. ღუნდუა გ. სამონეტო მიმოქცევის საკითხისათვის XV საუკუნის საქართველოში. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი 1964.
7. ღუნდუა გ., ღუნდუა თ. იჭრებოდა თუ არა გიორგაული თეთრი?, „საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები“, ტ. 1. თბილისი 2011.
8. კაკაბაძე ს. სჯულმდებელთა ბექას და აღბუღას ვინაობა. ტფილისი 1912
9. კაკაბაძე დ. XV საუკუნის ქართული ფულის გორის განძი. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე. თბილისი 1940.
10. კაკაბაძე დ. ქართული ნუმიზმატიკა. თბილისი 1969.
11. კაციტაძე დ. საქართველო XIV-XV საუკუნეების მიჯნაზე (სპარსული და სპარსულენოვანი წყაროების მიხედვით). თბილისი 1975..
12. კაციტაძე დ. „ისქანდერის ანონიმის“ ცნობები საქართველოს შესახებ. თსუ შრომები, თბილისი 1965.
13. ლომოური თ. „ახალციხის ზარაფხანა“. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, XII-B (1944).
14. ლომოური თ. საქართველოსა და ოქროს ურდოს შორის ურთიერთობის საკითხისათვის XIV საუკუნეში (ალის განძის ჯუჩილური ფულები). თბილისი 1946.
15. ლომოური თ. ქოდალას განძი. აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე (სსმმ). XIV-B. თბილისი 1947; ქოდალას განძი. II ნაწილი. კრ. ფულის მიმოქცევის ისტორიისათვის შუა საუკუნეების საქართველოში. თბილისი 2005;

საქართველოსა და ოქროს ურდოს შორის ურთიერთობის საკითხისათვის XIV ს. (ალის განძის ჯუჩიდური ფულები). კრ. ფულის მიმოქცევის ისტორიისათვის შუა საუკუნეების საქართველოში. თბილისი 2005; აჰმედ ჯალაირის და გიორგი VII-ის მონეტები. კრ. ფულის მიმოქცევის ისტორიისათვის შუა საუკუნეების საქართველოში. თბილისი 2005; უკანასკნელი ილხანების ფული საქართველოში. კრ. ფულის მიმოქცევის ისტორიისათვის შუა საუკუნეების საქართველოში. თბილისი 2005.

16. რეხვიაშვილი მ. სამცხის სამთავრო. XIII-XVI სს. „განათლება“, თბილისი 1992.
17. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტომი III. საქართველო XI-XV საუკუნეებში. საბჭოთა საქართველო, თბილისი 1979.
18. ტაბატაძე კ. ქართველი ხალხის ბრძოლა უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ XIV-XV საუკუნეების მიჯნაზე. თბილისი 1974.
19. ღვაბერიძე ც. საქართველოს ურთიერთობა ილხანთა ირანთან და ჯელაირთა სახელმწიფოსთან. „მეცნიერება“, თბილისი 1986.
20. ღვაბერიძე ც. ახალციხის ზარაფხანა (XIV-XVI სს.). ძიებანი საქართველოს არქეოლოგიაში, 19 (2010).
21. ჯავახიშვილი ივ. ქართველი ერის ისტორია, წგნ. 3. თბილისი 1966.
22. ჯალაღანია ი. XIV ს. თბილური მონეტების ლენინგორის განძი. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. 22, №2 (1959). გვ. 251-255.
23. ჯოჯუა თ., ბერიძე ი. 1352 და 1356 წლების ორი კინკლოსური მინაწერი ივანე აბუსერისძის, პატრონი სითიხათუნისა და ამირსპასალარ აღბუღას მოხსენიებით (ტექსტის დადგენა, ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი ანალიზი. საისტორიო კრებული, 1, წელიწდეული. თბილისი 2011.
24. აღმოსავლური მონეტების მონაცემთა ბაზა, Зено. <http://www.zeno.ru/>
25. Paghava I., Chumburidze P., Gabashvili G. Aghbuga I the great, shaykh Uways Jalayre and Bagrat V: the numismatic triangle. 2019.
26. Lang D.M. Studies in the Numismatic History of Georgia in Transcaucasia. New York, 1955.
27. Давидович Е.А. История денежного обращения средневековой Средней Азии. Москва 1983 г.
28. Джалаганиа И.Л. Из истории монетного дела в Грузии XIII века. Тбилиси 1958.
29. Ибн Арабшах История эмира Тимура = Аджайиб ал-макдур фи тарих-и Таймур. 2-е изд., Институт истории народов Средней Азии имени Махпират, Ташкент 2007.
30. Капанадзе Д.Г. Грузинская нумизматика. Москва 1955.
31. Пахомов Е.А. Монеты Грузии. Тбилиси 1970; Монетные клады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа. Вып. I-IX. Баку 1926-66.
32. Рейфилд Д. Расколотое государство. Глава XI. Тамерлан и разгром Грузии // Грузия. Перекресток империй. История длиной в три тысячи лет. 2017.
33. Румянцев В. Баграт V. 6 ноября 2018.
34. Стенли Лэн-Пуль. «Мусульманские династии». Издательская фирма «Восточная литература» РАН, издательская группа «Муравей», перевод с английского с примечаниями В.В. Бартольда. 2004. 311с.
35. Хильда Хукхэм, «Властитель семи созвездий». «Адолат», Ташкент 1955.

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

ARCHEOLOGIA

Scientific Research Journal of the A. Apakidze Institute
of Archaeology of the European University

OLYMPIC SPORTS AND NUMISMATICS

Guram Philipashvili,

Lawyer

ABSTRACT

The article examines the history and characteristics of commemorative coins dedicated to the Olympic Games. It presents in detail the commemorative coins of the 2008 Beijing, 2012 London, 2016 Rio de Janeiro, and 2020 (2021) Tokyo Olympics. The author describes the coins' design, metal composition, denominations, and issue quantities. Particular attention is paid to the depiction of Olympic symbols and emblems. The article notes that China issued 29 types of commemorative coins for the Beijing Olympics, the United Kingdom issued 50-pence coins for various sports, Brazil issued 37 types of coins, and Japan issued 37 types, including coins dedicated to the Paralympic Games. The study represents an important source for studying numismatics and the history of the Olympic movement.

Keywords: Olympic coins; Beijing Olympics; London Olympics; Tokyo Olympics; Olympic symbolism.

The XXIX Summer Olympic Games of 2008, Beijing, China

The XXIX Summer Olympic Games of 2008 were held in the capital of the People's Republic of China, Beijing, 8-24 August. Some competitions were held in Hong Kong, Tianjin, Shanghai and Shenyang.

“Dance in Beijing” – is the name of 2008 Summer Olympics official symbol.

The emblem is based on various elements of Chinese culture, the traditional Chinese red seal with the words “Beijing 2008” and the Olympic rings. The seal is a stylized calligraphic rendition of the Chinese character 京 (jīng, “capital”, host city) in the form of a dancer. The curved, mobile body depicts a Chinese dragon. The outstretched arms symbolize the Chinese people’s invitation to the whole world to see their culture. This image also resembles a runner crossing the finish line. Red is the dominant color in the emblem, it is the main color in Chinese society and means prosperity.

The Organizing Committee invited agencies and graphic designers from all over the world to send their ideas for the Olympic Games mascot, resulting in more than 3,000 proposals.

More than 100 Chinese TV channels have shown the 100-episode animated series “Fuwa’s Olympic Adventures”. It was also broadcast on public transport and in the networks of national railway stations.

The creator of the 2008 Olympic Games in Beijing mascot is Han Meilin. Five mascots were created based on the Olympic rings: Beibei, Jingjing, Huanhuan, Yingying and Nini. Each name of the mascot is a repetition of the same hieroglyph. The traditional Chinese way shows warmth and love for children. The combination of all five words (Bei, Jing, Huan, Ying, Ni) forms the phrase “Welcome”. The mascots form a “Fuwa”, which translates as “The success of the dolls”.

In the picture: Beibei, Jingjing, Huanhuan, Yingying and Nini.

The talismans correspond to the five natural elements and four popular animals of China, except Huanhuan. Each mascot represents the color of the Olympic ring. According to the ancient Chinese cultural tradition, each talisman conveys wishes through signs and symbols.

Beibei is a fish symbolizing water. He is blue in color, and his wish is well-being. The waves on the head are based on the traditional Chinese painting design.

Jingjing is a panda that represents the forest. He is black in color, and his wish is happiness. The porcelain painting dates back to the Song Dynasty (960-1279 A.D.). The lotus flowers on the head served as a source of inspiration.

Huanhuan is a child of fire. It is red in color and conveys a passion for sports. It is also a symbol of the Olympic flame and the spirit. The decoration on the head is an artistically designed element, like some traditional successful designs.

Yingying is a Tibetan antelope that represents the earth. She is yellow in color, and her wish is good health. Decorative elements of western China are represented on the head.

Nini is a swallow symbolizing the sky. She is green in color, and her wish is luck. Its design is inspired by Chinese kites. The swallow expresses “Yan” in Chinese, which was the ancient name of Beijing (Yanjing).

Such detailed description of the mascots of the Olympic Games in Beijing is due to the mascots being depicted on one-yuan coins as various sports competitors.

The Mint of the People's Republic of China has dedicated 29 commemorative coins to the Olympic Games. The nominal value of 1 yuan was issued in 8 types. In 2007, two types of the first series were released. In 2008, three types of coins of the II series were issued, and in 2008, three types of the III series were also issued.

All **1 yuan** coins are made of brass, have a diameter of 25.0 mm and a weight of 6.750 grams. The **obverse** of all coins has the same design. In the center of the coin there is a stadium, on which is the stylized logo of the Beijing Olympic Games. Above it, "People's Republic of China" is written in a circle, and the year of issue of the coin is indicated below it. Each type was produced in an edition of 10,000,000 copies.

1. "Acrobatics" series, reverse: In the center of the coin on the left, an acrobat mascot is depicted at the moment of performing the element. Below are parallel lines marking the sports ground, and below them are the five Olympic rings. The value- 1, is shown in the center right. In the lower part, the coin is surrounded by an embossed stripe, with five parallel lines running from the upper central point to the left central point. In the same highlighted relief, the first letter of the denomination's name is inscribed in the center right, and in the lower part it says in a circle: "XXIX Summer Olympic Games". The coin's value, 1, is shown in the center right. In the lower part, the coin is surrounded by an embossed stripe, with five parallel lines running from the upper central point to the left central point. In the same highlighted relief, the first letter of the denomination's name is inscribed in the center right, and in the lower part it says in a circle: "The 29th Summer Olympic Games".

2. The "Archery" series, reverse: In the center of the coin on the left, the Jinjin mascot (the shooter) is depicted at the moment of the shot. Below are parallel lines marking the sports field, and below them are the five Olympic rings. The coin's face value is inscribed on the right in the center- the number 1 and the first letter of the face value name- yuan, which turn into an embossed circle around the coin. From the upper central point of the coin to the left central point there are five parallel lines, and in the lower part it is written in a circle: "XXIX Summer Olympic Games".

3. The "Football" series, reverse. In the center of the coin, on the right, the Huanhuan mascot is a football player at the moment of hitting the ball, depicted by a hidden image. Below, in parallel, there are lines marking the sports ground, and below them are the Olympic rings. The coin's face value is indicated on the left in the center with the number 1, which turns into an embossed circle around the perimeter of the coin, and to the right of it, in the central circle of the coin, the first letter of the denomination name is written- yuan. From the

upper central point of the coin to the right central point there are five parallel lines, and in the lower part it is written in a circle: "XXIX Summer Olympic Games".

4. Series "Swimming", reverse. The center of the coin depicts animatic swimmer at the moment of the swim. At the bottom, in parallel, are the lines marking the sports field, and below them are the Olympic rings. The coin's face value is indicated on the left in the center with the number 1, which turns into an embossed circle around the perimeter of the coin, and to the right of it, in the central circle of the coin, the first letter of the denomination name is written- yuan. From the upper central point of the coin to the right central point there are five parallel lines, and in the lower part it is written in a circle: "XXIX Summer Olympic Games".

5. The series "Weightlifting", reverse. The center of the coin depicts animated weightlifter lifting a barbell. Below, in parallel, there are lines marking the sports ground, and below them are the Olympic rings. The coin's face value is indicated at the top left with the number 1, which turns into an embossed circle around the perimeter of the coin, and to the right of it, in the central circle of the coin, the first letter of the denomination name is written- yuan. From the upper central point of the coin to the right central point there are five parallel lines, and in the lower part it is written in a circle: "XXIX Summer Olympic Games".

6. The series "Table tennis", reverse. In the center is animated tennis player, at the moment of hitting the ball with a racket. Diagonally from the lower right corner to the center, parallel to the central point, there are lines marking the sports field, and below them are the Olympic rings. The coin's face value is indicated on the left with the number 1, which turns into an embossed circle around the coin. To the right of it, in the central circle of the coin, the first letter of the denomination name is written – yuan. There are five parallel lines in the upper part of the coin, and in the lower part it is written in a circle: "XXIX Summer Olympic Games".

7. Fencing series, reverse. In the center of the coin, on the left, there is an animated swordsman at the moment of attacking an opponent. Below, parallel to the central point, there are lines marking the sports field, and below them are the Olympic rings. On the right in the center, the coin's face value is written- 1 and the first letter of the denomination's name- yuan, which turns into an embossed circle around the coin. Five parallel lines run from the upper central point of the coin to the left central point, and in the lower part it is written in a circle: "XXIX Summer Olympic Games".

8. Equestrian Sports series, reverse. In the center of the coin, on the left, the Yining talisman is depicted on a horse at the time of the race with a latent image. Below, parallel to the central point, there are lines marking the sports field, and below them are the Olympic rings. On the right in the center, the coin's value is written- 1 and the first letter of the denomination's name- yuan, which turns into an embossed circle around the coin. Five parallel lines run from the upper central point of the coin to the left central point, and in the lower part it is written in a circle: "XXIX Summer Olympic Games".

In 2006, 4 types of coins of the first series were issued with a face value of 10 yuan. In 2007, there were 4 types of coins of the II series, and in 2008, there were also 4 types of coins of the III series. There are only 12 types. All these coins are made of silver.999. Their diameter is 40.0 mm and their weight is 31.110 grams.

The obverse of all 10-yuan coins shows the same design.

The coin is separated by an embossed stripe around the perimeter. In the upper part of this strip is written: "People's Republic of China", and at the bottom, in the center, the year of issue of the coin – 2008 is indicated. The central circle of the coin is decorated with Chinese ornaments, and inside them the emblem of the Olympic Games in Beijing is depicted in bright colors.

Reverse: In the center of the coin, on the left, at the bottom, there is a child with a kite (balloon) in his hand. The right side of the coin is completely separated by a tree. There is an ornament at the top of the tree, and colored flowers are painted to the right of it, above. Below is the number 10 and the first letter of the coin's face value, yuan. From the top of the tree down to the base, there is a dividing relief circle, along which it is written from below, in a circle: "XXIX Summer Olympic Games". The coin was issued in 2006 and minted in 2008 with a circulation of 160,000 copies. According to the catalog, the coin was not put into circulation. It is assumed that the coins of the specified denomination were intended for private collectors.

Reverse: In the center of the coin, on the left, there are two children playing “Leapfrog” (a traditional game), as well as two birds in flight on both sides. The right side of the coin is completely separated by a tree. There is an ornament at the top of the tree, and a colored mask is painted to the right of it, above. Below is the number 10 and the first letter of the coin’s face value, yuan. From the top of the tree down to the base, there is a dividing relief circle, along which, in a circle, it says from below: XXIX Summer Olympic Games. The coin was issued in 2006 and minted in 2008 with a circulation of 160,000 copies. According to the catalog, the coin was not put into circulation.

Reverse: In the center of the coin, on the left, there is a child with a stick, on the right – running while playing. Above them, to the right, are three birds in flight. The right side of the coin is separated along the entire height by a tree, on top of which is an ornament, and to the right of it, at a height, a colored mask is painted. Below is the number 10 and the first letter of the coin’s face value, which means 10 yuan. From the top of the tree down to the base, there is a relief circle in which the words “XXIX Summer Olympic Games” are written in a circle at the bottom. The coin was issued in 2006 and minted in 2008 with a circulation of 160,000 copies. According to the catalog, the coin was not put into circulation.

Reverse: The Great Wall of China is depicted in the center of the coin, on the right. The left side of the coin is separated by a narrow line along its entire height, on top of which an ornament is drawn. The ends of this line are connected by a relief narrow strip, in which is inscribed “XXIX Summer Olympic Games”. Colored ornaments are painted on the left side of the coin, on top. Below is the number 10 and the first letter of the coin’s face value, yuan. The coin was minted in 2008 with a circulation of 160,000 copies. According to the catalog, the coin was not put into circulation.

Reverse: In the center of the coin, on the right, the palace of the Summer Olympic Games is depicted. The left side of the coin is separated by a narrow line along its entire height, on top of which an ornament is drawn. The ends of this line are connected by a relief narrow strip, in which is inscribed “XXIX Summer Olympic Games”. Colored ornaments are painted on the left side of the coin, on top. Below is the number 10 and the first letter of the coin’s face value, 10 yuan. The coin was minted in 2008 with a circulation of 160,000 copies. According to the catalog, the coin was not put into circulation.

Reverse: the “White Pavilion, North Sea Park” in the center right. The left side of the coin is separated by a narrow line along its entire height, above which an ornament is drawn in the upper part. The ends of this line are connected by a relief narrow strip, in which is inscribed “XXIX Summer Olympic Games”. Colored ornaments are painted on the left side of the coin, at the top. Below is the number 10 and the first letter of the coin’s face value, 10 yuan. The coin was minted in 2008 with a circulation of 160,000 copies. According to the catalog, the coin was not put into circulation.

The reverse of the coin depicts a traditional residence in the center right. The left side of the coin is separated by a narrow line along its entire height, above which an ornament is drawn in the upper part. The ends of this line are connected by a relief narrow strip, in which is inscribed “XXIX Summer Olympic Games”. Colored ornaments are painted on the left side of the coin, at the top. Below is the number 10 and the first letter of the coin’s face value, 10 yuan. The coin was minted in 2008 with a circulation of 160,000 copies. According to the catalog, the coin was not put into circulation.

6 types of coins with a face value of 150 yuan, made of gold, were issued (Fineness is 999. The diameter of the coin is 23.0 mm). It is worth noting that the weight of the coins varies slightly depending on the type. The weight of coins depicting swimming and weightlifting is 10.360 grams; coins depicting equestrian sports and archery – 10.050 grams; coins depicting wrestling and football – 10.100 grams.

The obverse of the 150 yuan coins has the same design. The coin’s perimeter is separated by an embossed stripe, in the upper part of which is written: “People’s Republic of China”, and at the bottom in the center is 2008, which indicates the year of the Olympics. The central circle of the coin is decorated with Chinese ornaments, inside of which the emblem of the Beijing Olympic Games is depicted.

On the **reverse** of the coin, there is a relief arch around the circumference. In the center, it is divided into three parts. The upper half shows the positions of swimmers without water. The lower half is divided into two more parts. All three sides are separated by a relief of the same thickness as the circumference of the coin. Below, on the left, is a stylized swimmer's swimming moment. To the right of the dividing relief in the center of the coin begins the inscription: "XXIX Summer Olympic Games", which goes into the lower quarter-hemisphere, where is the number 150, indicating the face value of the coin, and to the right of it is the first letter of the face value.

On the **reverse** of the coin, there is a relief arch around the circumference. In the center, it is divided into three parts. The left half depicts a Chinese weightlifter from the ancient period. The right half is divided into two more parts. All three sides are separated by a relief of the same thickness as the circumference of the coin. Above, on the right, is a stylized moment of weight lifting by a weightlifter. To the right of the dividing relief in the center of the coin begins the inscription: "XXIX Summer Olympic Games", which goes into the lower quarter-hemisphere, where is the number 150, indicating the face value of the coin, and to the right of it is the first letter of the face value.

On the **reverse** of the coin, there is a relief arch around the circumference. In the center, it is divided into three parts. The upper half depicts the moment of a horse race in ancient times. The lower half is divided into two more parts, on the left and right sides. All three sides are separated by a relief of the same thickness as the circumference of the coin. Below, on the left, is a stylized drawing of a horseman. To the right of the dividing relief in the center of the coin begins the inscription: "XXIX Summer Olympic Games", which passes into the lower quarter-hemisphere, where The coin has the number 150, indicating the face value, and to the right of it is the first letter of the face value.

Reverse: The coin is surrounded by a relief arc. In the center, it is divided into three parts. An archer of the ancient period is depicted in the left hemisphere. The right hemisphere is divided into two more parts. All three sides are highlighted with relief of the same thickness as the coin's circumference. A stylized archer is depicted on the top right. To the right of the dividing relief in the center of the coin begins the inscription: "XXIX Summer Olympic Games", which goes down into the quarter hemisphere, where the number 150 is indicated, indicating the face value of the coin, and to the right of it is the first letter of the face value.

Reverse: The coin is surrounded by a relief arc, the central sphere of which is divided into three parts. The upper hemisphere depicts a classic wrestling moment. The lower hemisphere is divided into two more parts. All three sides are highlighted with relief of the same thickness as the coin's circumference. Below, on the left, is a stylized moment of wrestling. To the right of the dividing relief in the center of the coin begins the inscription: "XXIX Summer Olympic Games", which goes down into the quarter hemisphere, where is the number 150, indicating the face value of the coin, and to the right of it is the first letter of the face value.

Reverse: The coin is surrounded by a relief arc. In the center, it is divided into three parts. A classic football player is depicted in the left hemisphere. The right hemisphere is divided into two more parts. All three sides are highlighted with relief of the same thickness as the coin's circumference. A stylized football player is depicted on the top right. To the right of the dividing relief in the center of the coin begins the inscription: "XXIX Summer Olympic Games", which goes down to the quarter. The number 150 is indicated on the hemisphere, meaning the face value of the coin, and to the right of it is the first letter of the face value.

All six types of coins with a face value of **150 yuan** were minted in 2008 with a circulation of 160,000 pieces of each type. Interestingly, according to the world catalog of coins, they were not put into circulation and were intended for private collectors.

In 2008, two types of coins with a face value of 300 yuan were minted from 999 fineness silver. Their diameter is 100.0 mm and their weight is 1000 grams. The design of the obverse is the same for both types.

Obverse: The coin is separated in a circle by an embossed stripe. In the upper part of the circle it says: "People's Republic of China", and at the bottom in the middle the year of issue of the coin is indicated – 2008. The middle of the coin is decorated with Chinese ornaments, inside of which the emblem of the Beijing Olympic Games is depicted in color.

Reverse: In the lower part of the coin there are four rowers covering the distance, and in the upper part, in the middle to the right, there are four riders at the moment of the race. Between the rowers and the riders, on the right, the number 300 is indicated, indicating the face value, and the first letter of the face value to the right of it. At the top of the coin is a circular relief with the inscription: “XXIX Summer Olympic Games”.

Reverse: The upper part of the coin on the left and the lower part in the middle on the right depict a classic tug-of-war. Between them, in the middle to the left, is the number 300, indicating the face value, and the first letter of the face value to the right of it. At the top of the coin is a circular relief with the inscription: “XXIX Summer Olympic Games”.

Both types of 300 yuan coins were minted in 2008, 20,008 pieces of each type. Interestingly, according to the world catalog of coins, they were not put into circulation and were intended for private collectors.

2000 yuan. Metal gold, sample .999. Diameter 60.00 mm. The weight is 155,000 grams. **Obverse:** The coin is separated from the rim by an embossed stripe. In the upper part of the circle is the inscription: “People’s Republic of China”, and at the bottom in the center is 2008, the year of issue of the coin. The central circle of the coin is decorated with Chinese ornaments, inside of which the emblem of the Olympic Games in Beijing is depicted in color. **Reverse:** The coin is framed by a thin relief circle on the outer edge. Fragments of four sports are depicted against the background of the five Olympic rings. There is a circular inscription on top: “XXIX Summer Olympic Games”. The coin’s face value is 2000 yuan at the bottom right. This is a Proof coin that has not been in circulation. The source does not specify its quantity. It should be assumed that the coin, given its diameter, weight, metal composition and the fact that it was not in circulation, was issued in a very limited edition.

100,000 yuan. Metal gold, sample .999. Diameter 180,00 mm. The weight is 10,000 grams. **Obverse:** The color emblem of the Olympic Games is depicted in the center, in a rectangle. The time of the Olympic Games is indicated above it – 2008. The upper part of the coin is mirrored, with the inscription: “People’s Republic of China”. Below, it turns into a raised smooth space, which shows the decorative design of ancient Chinese bronze clothing decorations. **Reverse:** There are many sports depicted in a circle at the bottom of the coin. The upper part of the coin depicts the Temple of Heaven in Beijing, above which dragons soar in the clouds. There is a circular inscription on top: “XXIX Summer Olympic Games”. Under the temple, in a few lines, the years of

each subsequent Olympic Games are indicated, starting with the modern Olympic Games (1896) and ending in 2008. The coin's face value is 100,000 yuan under the temple on the right. A total of 18 improved quality (Proof) coins were issued, which did not go into circulation.

XXX Olympic Games 2012, London, Great Britain

The XXX Olympic Games were held in London, the capital of Great Britain, from July 27 to August 12, 2012. London is the only city that has hosted the Olympic Games three times.

The emblem consists of four unequal polygons arranged in two rows. The numbers "2" and "0" are shown in the upper row, and "1" and "2" are shown in the lower row. There is a quadrilateral between them, the four vertices of which connect to each digit. In general, it turns out to be "2012", which actually reflects the date of the Olympiad. In the upper part, to the left of the number "2", the word "London" is written- the venue of the Olympics, and to the right, in the number "0", the Olympic rings are depicted.

The Royal Mint of London dedicated the London Olympic Games to the production of coins of various types and denominations. These are coins in denominations of 50 pence, 1, 2, 5, 25 and 100 pounds. It is noteworthy that the 50-penny coins are issued for various sports and are made of different metals, both silver and copper-nickel alloy.

50-penny coins have 7 corners. The composition of silver coins is 92.5% silver and 7.5% copper. The diameter of all coins made of both alloys is the same- 27.3 mm, and the weight is also the same- 8 grams. The thickness is also the same- 1.78 mm. The obverse of all coins has the same design and is made by Jan Punk Bradley. In the center of the coin is the fourth portrait of Queen Elizabeth II, turned to the right. There is a circular inscription around the portrait from bottom left to top: "ELIZABETH II D.G. REG. F.D. 2011", which means: "Elizabeth II, by the grace of God, Queen, Defender of the Faith". Each variety of silver coins is issued in 30,000 copies, and copper-nickel alloy coins are issued in different quantities.

1. Reverse: Athletics. In the center is a male track and field athlete, high jumper, at the moment of jumping over the bar using the Fosbury method. Above him in the center is the emblem of the London Olympic Games, and under the athlete, in the center, the face value of the coin “50 pence” is indicated. The engraving was made by Florence Jackson. She was 9 years old, and she became the first girl to take part in the contest, announced in 2009, and the first to develop a coin, which became the first whose design surpassed 17,000 others, in British history. These copper-nickel coins were issued in 2009 and 2011. 100,000 units were produced in 2009 and 2,224,000 in 2011. The silver coin was produced only in 2011, in an amount of 30,000 pieces.

2. Reverse: water sport. In the center, along the entire length, there is a swimmer in the waves. Above it, in the center, is the emblem of the Olympic Games in London, and at the bottom is the face value of the coin- “50 pence”. The engraving was made by Jonathan Olif. The coin was minted in 2011. 2,179,000 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

3. Reverse: Archery. The left side of the coin is used as a bow. The bowstring is pulled by the athlete's right hand, which holds the arrowhead and is ready to fire. Above it, in the center, is the emblem of the Olympic Games in London, and below is the denomination of the coin- “50 pence”. The engraving was made by Petra Payagas. The coin was minted in 2011. 3,345,500 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

4. Reverse: badminton. In the center of the coin, from bottom to top, from left to top, there is a badminton shuttlecock. To his right, badminton players in various playing poses are depicted in four rows along the entire height. Above them, in the center, is the emblem of the Olympic Games in London, and below is the face value of the coin – “50 pence”. The engraving was made by Emma Kelly. The coin was minted in 2011. 2,133,500 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

5. Reverse: Basketball. The entire coin depicts the background of a basketball, on which three episodes of game moments are visible from left to right, from bottom to top. The first one shows a fight between two basketball players, where one attacks and the other defends. In the second episode, the attacking basketball player beats the opponent and is shown leading the ball, and in the third episode, he jumps and throws the ball into the basket. Above them, in the center, is the emblem of the London Olympic Games, and below is the face value of the 50 pence coin. The engraving was made by Sarah Payne. The coin was minted in 2011. 1,748,000 pieces of copper-nickel coins and 30,000 pieces of silver coins were issued.

6. Reverse: A box for people with disabilities. The center of the coin depicts a boxer in a special chair. Above it, in the center, is the emblem of the London Olympic Games, and the face value of the 50 pence coin is indicated below. The engraving was made by Justin Chung. The coin was minted in 2011. 2,166,000 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

7. Reverse: Boxing. Gloves are depicted in the center of the coin against the background of a boxing ring. Above them, in the center, is the emblem of the London Olympic Games, and below is the face value of the 50 pence coin. The engraving was made by Shane Aber. The coin was minted in 2011. 2,148,500 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

8. Reverse: Canoeing. In the center of the coin, a canoeist is depicted overcoming a distance against the background of water streams. Above it, in the center, is the logo of the Olympic Games in London, and below it is the face value of the 50 pence coin. The engraving was made by Timothy Leese. The coin was minted in 2011. 2,165,500 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

9. Reverse: Cycling. On the background of the velodrome, on the left, the coin depicts a cyclist at the moment of overcoming the distance. Above it, in the center, is the logo of the Olympic Games in London, and below it is the face value of the 50 pence coin. The engraving was made by Theo Kretschli-Mack. The coin was minted in 2011. 2,090,500 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

10. Reverse: Equestrian sports. It shows a rider at the moment of overcoming an obstacle. Above it, in the center, is the logo of the Olympic Games in London, and below it is the face value of the 50 pence coin. The engraving was made by Thomas Babbage. The coin was minted in 2011. 2,142,300 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

11. Reverse: Fencing. The moment of the duel between two fencers is depicted. Above them, in the center, is the logo of the Olympic Games in London, and below them is the face value of the 50 pence coin. The engraving was made by Ruth Summerfield. The coin was minted in 2011. 2,115,500 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

12. Reverse: Football. It shows half of a football field, which schematically explains one of the provisions of the rules of the game of football – outside the game. Above it, in the center, is the emblem of the Olympic Games in London, and the face value of the 50 pence coin is indicated below. The engraving was made by Hill Wolfson. The coin was minted in 2011. 1,125,500 copper-nickel coins were issued, and 30,000 silver coins.

13. Reverse: Goalball (throwing the ball into the goal). In the center of the coin, at the bottom, the player is depicted at the moment of putting the ball into play with his left hand. Five lines extend from the ball, pointing upward to the left, gradually connecting at the right knee and forming an imitation of a goal. Above it, in

the center, is the emblem of the Olympic Games in London, and the face value of the 50 pence coin is indicated below. The engraving was made by Jonathan Rehn. The coin was minted in 2011. 1,615,500 copper-nickel coins were issued, and 30,000 silver coins.

14 Reverse: Gymnastics. At the bottom of the coin, on the right, an artistic gymnast is depicted performing an element with a fluttering ribbon. At the top, in the center, is the emblem of the Olympic Games in London, and at the bottom is the face value of the coin "50 pence". The engraving was made by Jonathan Olif. The coin was minted in 2011. 1,720,813 copper-nickel coins were issued, and 30,000 silver coins.

15. Reverse: Handball. In the center of the coin, against the background of a handball court, an athlete is depicted jumping at the moment of attack. At the top, in the center, is the emblem of the Olympic Games in London, and at the bottom is the face value of the coin "50 pence". The engraving was made by Natasha Ratcliffe. The coin was minted in 2011. 1,676,500 copper-nickel coins were issued, and 30,000 silver coins.

16. Reverse: Field hockey. The center of the coin depicts two women playing field hockey with sticks and a ball at the moment of the game. Above them, in the center, is the logo of the Olympic Games in London, and the face value of the coin "50 pence" is indicated below. The engraving was made by Robert Evans. The coin was minted in 2011. 1,773,500 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

17. Reverse: Judo. The moment of the fight between two judokas is depicted in the center of the coin. Above them, in the center, is the logo of the Olympic Games in London, and the face value of the coin "50 pence" is indicated below. The engraving was made by David Cornell. The coin was minted in 2011. 1,161,500 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued

18. Reverse: Modern Pentathlon. The center of the coin depicts five sports included in modern pentathlon. A swimmer is depicted below, to the right of him in a circle, moving up and to the left, are depicted successively: a rider, a shooter with an air pistol, a runner and a fencer. Above them, in the center, is the logo of the Olympic Games in London, and the face value of the coin "50 pence" is indicated below. The engraving was made by Daniel Britten. The coin was minted in 2011. 1,689,500 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

19. Reverse: Rowing. The coin depicts rowers in a two-person boat rowing a distance. They are accompanied by inscriptions on both sides.: "The perfection of friendship", "Fair play", "Respect for friendship", "Fair play", "Respect for Excellence". Above them, in the center, is the logo of the Olympic Games in London, and the face value of the coin "50 pence" is indicated below. The engraving was made by David Podmore. The coin was minted in 2011. 1,717,300 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

20. Reverse: Sailing. Three three-masted vessels sailing the distance are accompanied by a map of Weymouth from the shore. The logo of the Olympic Games in London is shown at the top, in the center, and the face value of the 50 pence coin is indicated at the bottom. The engraving was made by Bruce Rashin. The coin was minted in 2011. 1,749,500 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

21. Reverse: Shooting. From left to right, there is a shooter aiming a rifle. The logo of the Olympic Games in London is located at the top, in the center, and the face value of the 50 pence coin is indicated at the bottom. The engraving was made by Pravin Dudhor. The coin was minted in 2011. 1,656,500 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

22. Reverse: Table tennis. Two players and a ball are depicted on the background of a tennis table, sent from bottom to top, from left to right. At the top, in the center, is the logo of the Olympic Games in London, and at the bottom is the face value of the coin "50 pence". The engraving was made by Alan Linsdel. The coin was minted in 2011. 1,737,500 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

23. Reverse: Taekwondo. The moment of the taekwondo competition between two participants is depicted. The logo of the Olympic Games in London is located at the top, in the center, and the face value of the 50 pence coin is indicated at the bottom. The engraving was made by David Gibbons. The coin was minted in 2011. 1,664,000 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

24. Reverse: Tennis. In the center, at the bottom, there is a full-length tennis net, and above the net, on the right, there is a ball. The logo of the Olympic Games in London is located at the top, in the center, and the face value of the 50 pence coin is indicated at the bottom. The engraving was made by Tracey Baines. The coin was minted in 2011. 1,454,000 copper-nickel coins and 30,000 silver coins were issued.

25. Reverse: Triathlon. Three sports are depicted against the background of the stadium, from left to right, in the center: running, cycling and swimming. The logo of the Olympic Games in London is located at the top, in the center, and the face value of the 50 pence coin is indicated at the bottom. The engraving was made by Sarah Harvey. The coin was minted in 2011. 1,163,500 copper-nickel coins were issued.

26. Reverse: Beach volleyball. The moment of the competition is depicted at the beach volleyball net: one volleyball player attacks by hitting the ball, and on the other side there are two volleyball players defending. The logo of the Olympic Games in London is located at the top, in the center, and the face value of the 50 pence coin is indicated at the bottom. The engraving was made by Daniela Butman. The coin was minted in 2011. 2,133,500 copper-brass coins were issued.

27. Reverse: Weightlifting. The center of the coin depicts a weightlifter lifting a barbell. The logo of the Olympic Games in London is located at the top, in the center, and the face value of the 50 pence coin is indicated at the bottom. The engraving was made by Rob Shakespeare. The coin was minted in 2011. 1,879,500 copper-brass coins were issued.

28. Reverse: Wheelchair rugby (for people with disabilities). In the center of the coin, at full height, there is a picture of a rugby player in a wheelchair, with a ball on his lap, at the moment of the attack. At the top, in the center, on the rugby player's right shoulder is the logo of the Olympic Games in London, and at the bottom is the face value of the coin "50 pence". The engraving was made by Natasha Ratcliffe. The coin was minted in 2011. 1,765,500 copper-brass coins were issued.

29. Reverse: Wrestling. In the center of the coin, against the background of the wrestling hall, a wrestling match is depicted. The logo of the Olympic Games in London is located at the top, in the center, and the face value of the 50 pence coin is indicated at the bottom. The engraving was made by Roderick Henriques. The coin was minted in 2011. 1,129,500 copper-brass coins were issued.

The image shows silver coins dedicated to 29 sports, issued for the 2012 Olympic Games in London.

The Royal Mint of Great Britain has shown great interest in the Olympic movement by issuing commemorative coins in denominations of 2 and 5 pounds.

2 pound coin: Metal composition: The center of the coin is made of an alloy of copper and nickel, and the outer ring is made of an alloy of nickel and brass. Diameter: 28.4 mm. Weight: 12,000 grams. Thickness: 2.5mm. **Obverse:** In the center is the fourth portrait of Queen Elizabeth II wearing a crown, looking to the right. There are dots around the portrait in a circle. The outer rim is embossed, also with dots in a circle. Inside, from left to right in a circle, there is an inscription: "ELIZABETH. II. D.G. REG. FID. DER", which means "Elizabeth II, by the grace of God, Queen, defender of the faith". At the bottom, in the center, there is also an inscription "Two pounds" in a circle, indicating the face value of the coin. The engraving was made by Jan Punk Broadley. **Reverse:** Four running tracks are depicted in the center, gradually expanding towards the finish line. From top to bottom, the numbers 1, 9, 0, 8 are inscribed on each track, indicating the year. The lines continue beyond the finish line and turn into a raised circular rim. In the last two lines, the face value of the Two Pound coin and the year 2008 are recorded in parallel with them. These dates indicate that the modern IV Olympic Games, which took place in 1908 in London 100 years ago. The issue of this coin is dedicated to this date. On the outer relief circle, to the right, from the central point down, it says "London Olympic Center". On the edge of the coin, there are perpendicular divided lines around the circumference, on which a circular inscription is applied.: "London IV Olympic Games". The engraving was made by Thomas Doherty. 910,000 ordinary coins were issued, 36,333 of improved quality (Proof), and 108,712 of unique quality (BU).

2 pounds. The coin contains 92.5% silver and 7.5% copper. The diameter is 28.4 mm and the weight is 28,400 grams. **Obverse:** In the center is the fourth portrait of Queen Elizabeth II with a crown, facing to the right. There are dots around the portrait in a circle. The outer circle is raised, and the dots follow it in a circle. Inside, from left to right, there is a circular inscription: "ELIZABETH. II. D.G. REG. FID. DER". It means: "Queen Elizabeth II, by the grace of God, defender of the faith". There is also a circular inscription "Two pounds" at the bottom of the center, indicating the denomination of the coin. The engraving was made by Ian Punk Broadley. **Reverse:** In the center, above, there is a flag with the Olympic rings, the shaft of which is pointing down to the left, and the palm of the right hand is open on it. On the contrary, on the other hand, the palm of the right hand is also open, they almost touch each other. The emblem of the London Olympic Games is shown below: "London" is written in the deuce, and the Olympic rings are in the zero. This Olympic emblem is surrounded by a golden-colored exterior relief, inside of which four lines run in a circle. On it, from left to right, there are inscriptions: "Beijing 2008" and "London 2012". This idea of a 2-pound coin indicates that London is taking over from the Olympic Games in Beijing. On the edge of the coin, there are perpendicular divided lines around the circumference, on which a circular inscription is applied.: "I call on the youth of the world". The engraving was made by the Royal Mint. The year of issue is not indicated on the coin. A total of 2008 pieces were minted. Only 3,000 pieces of improved quality (Proof) were produced.

2 pounds sterling. Metal composition. Bimetallic. Copper-nickel alloy in the center, nickel-brass outside, in a circle. Diameter 28.4 mm, weight 12,000 grams. Thickness 2.5 mm. **Obverse:** In the center is the fourth portrait of Queen Elizabeth II wearing a crown, facing right. There are dots around the portrait in a circle. The outer circle is raised, followed by dots in a circle. Inside it, from left to right, there is a circular inscription: "ELIZABETH. II. D.G. REG. FID. DER". "Elizabeth II, Queen, defender of the faith". There is also a circular inscription "Two pounds" at the bottom of the center, indicating the coin's face value. The engraving was made by Jan Punk Broadley. **Reverse:** In the center, at the top, there is a flag with the Olympic rings, the shaft of which is pointing down to the left, and the palm of the right hand is open on it. On the contrary, on the other hand, the open palm of the right hand and the fingers almost touch each other. Below is the upper part of the emblem of the Olympic Games in London, namely the numbers "20", where it says "London" and the Olympic rings are depicted. The outer circle is embossed, inside of which four lines follow a circle, and on them, from left to right, the inscriptions: "Beijing 2008" and "London 2012". Stamped below them is the remaining lower part of the Olympic emblem, which represents the number 12. This idea of a two-pound coin indicates that London has taken over the Olympic Games in Beijing. According to the thickness of the coin, there are perpendicular divided lines around the perimeter, on which there is a circular inscription.: "I call on the youth of the world". The engraving was made by the Royal Mint. The year of issue of the coin is not specified. A total of 918,000 pieces of ordinary quality and 47,765 pieces of improved quality (Proof) were minted.

2 pounds. The metal composition: a copper-nickel alloy in the center, and a nickel-brass alloy in a circle. Diameter 28.4 mm, weight 12,000 grams, thickness 2.5 mm. **Obverse:** In the center is the fourth portrait of Queen Elizabeth II, facing right. There are dots around the portrait in a circle. The outer circle is raised, followed by dots in a circle. Inside it, from left to right, there is a circular inscription: "ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER". "Elizabeth II, Queen, defender of the faith". There is also a circular inscription "Two pounds" at the bottom of the center, indicating the coin's face value. Bottom right 2012. The engraving is done. The first coin: **Reverse:** In the center, from top to bottom, there is a right hand holding a baton. Below, slightly to the left, the other right hand reaches up from below, trying to take over the baton. All this is happening against the background of the flags of Great Britain and Brazil. In the upper part of the coin, between the embossed circle and the inner part, is the emblem of the London Olympics, and in the lower part, slightly to the left, the emblem of the Olympic Games in Rio 2016, also passing through the embossed circle and the inner part of the coin. In the outer relief circle, in the upper part and up to the middle of the left side, it is written in a circle: "London 2012", and from the lower midpoint upwards: "Rio 2016". The coin has perpendicular notches on the edge, on which the inscription is engraved in a circle: "I call on the youth of the world". The engraving was done by Jonathan Oliff. 845,000 regular copies and 28,356 high-quality (BU) copies were produced.

Before the start of the Olympic Games in London, the Royal Mint issued four 5-pound coins, thematically named "Countdown" to mark how many years were left until the London Olympics since 2009. The coin is made of a copper-nickel alloy. Diameter 38.61 mm, weight 28.280 grams, thickness 2.89 mm.

5 pounds. Obverse: In the center is an engraving of the fourth portrait of Queen Elizabeth II in a crown facing to the right. There is a circular inscription around it: "ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER". "Elizabeth II, Queen, defender of the faith". There is also a circular inscription in the bottom of the middle – "Five pounds", indicating the face value of the coin. The engraving was done by Jan Punk Broadley. **Reverse:** In the center of the coin is a stylized figure of a swimmer mixed with a large number "3", and against this background, the emblem of the London Olympic Games is depicted in the center to the left, indicating that there are 3 years left before the start of the London Olympics. The engraving is surrounded by two ovals, inside which the same graphic sketches are repeated. In this oval circle, on the right, it says 2009, which also indicates that there are three years left before the London Olympics. Above the oval circle is written "Countdown", and below it "XXX Olympiad". The engraving was done by Claire Aldridge. According to the catalog of world coins, the year of issue of the coin is not specified, that is, it has no date, but it also states that it was made in 2009. 184,921 regular copies of the coin were issued.

5 pounds. Obverse: In the center is an engraving of the fourth portrait of Queen Elizabeth II in a crown, facing to the right. Around her is a circular inscription: "ELIZABETH. II. D.G. REG. FID.DER", which means "Elizabeth II, by the grace of God, Queen, defender of the faith". At the bottom, in the center, there is also a circular inscription "Five pounds" indicating the face value of the coin. The engraving was made by Jan Punk Broadley.

Reverse: In the center of the coin is a stylized figure of two runners, located on a large number "2". Against this background, on the left, in the center, is the emblem of the London Olympic Games, indicating that there are 2 years left before the start of the London Olympics. The coin is framed by two oval circles, inside of which the same graphic sketches are repeated. In this oval, on the right, it says "2010", which also indicates the two-year deadline before the London Olympics. Above the oval circle is written "Countdown", and below it "XXX Olympiad". According to the catalog of world coins, the year of issue of the coin is not specified, that is, it has no date, but it is also noted that it was issued in 2010. The engraving was made by Claire Aldridge. 153,080 ordinary coins were produced.

5 pounds. Obverse: In the center is an engraving of the fourth portrait of Queen Elizabeth II in a crown, facing to the right. Around her is a circular inscription: "ELIZABETH. II. D.G. REG. FID.DER", which means "Elizabeth II, by the grace of God, Queen, defender of the faith". At the bottom, in the center, there is also a circular inscription "Five pounds" indicating the face value of the coin. The engraving was made by Jan Punk Broadley.

Reverse: In the center of the coin is a stylized figure of a cyclist, located on a large number "1". Against this background, on the right, in the center, is the emblem of the London Olympic Games, indicating that there is 1 year left before the start of the London Olympics. The coin is framed by two oval circles, inside of which the same graphic sketches are repeated. In this oval, on the left, it says "2011", which also indicates the one-year deadline before the London Olympics. Above the oval circle is written "Countdown", and below it "XXX Olympiad". The engraving was made by Claire Aldridge. According to the catalog of world coins, the year of issue is not indicated, but it is noted next to it that it was issued in 2011. 163,235 ordinary coins were produced.

5 pounds. Obverse: In the center is an engraving of the fourth portrait of Queen Elizabeth II with a crown, facing to the right. There is a circular inscription around it: "ELIZABETH. II. D.G. REG. FID.DER". "Elizabeth II, Queen, defender of the faith". There is also a circular inscription "five pounds" at the bottom of the middle, in-

dicating the coin's face value. The engraving was made by Jan Punk Broadley. **Reverse:** In the center of the coin, against the background of the stadium and the clock, there are rectangular figures of three athletes standing on the victory podium. There are no numbers on the coin, which indicates that there is a "0" year left before the start of the London Olympics. On the right, in the middle, is the emblem of the London Olympics. It says "Countdown" above the circle, and "XXX Olympiad" below it. The engraving was made by Claire Aldridge. The coin does not indicate the year of issue, that is, it has no date, but it is noted next to it that it was minted in 2012. 65,275 ordinary coins were produced.

25 pounds. Gold, sample 0.916, diameter 22.0 mm, weight 8.510 grams. **Obverse:** In the center is an engraving of the fourth portrait of Queen Elizabeth II with a crown, facing to the right. There is a circular inscription around it: "ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER". Elizabeth II, Queen, defender of the faith. There is also a circular inscription "25 pounds" at the bottom of the middle, indicating the coin's face value. The engraving was made by Jan Punk Broadley. **Reverse:** In the center, at the bottom, is the figure of the goddess Diana, next to cycling, in particular, the pursuit race, and the Olympic rings are depicted at the top. To the left of it is a circular inscription "Diana", and to the right "CITIUS" - faster. At the bottom there is a circular inscription "London 2012". The engraving was made by John Bergdale. The coin was minted in 2010, of high quality (Proof), 20,000 pieces were issued.

500 pounds sterling. Silver, 0.999 grade. Diameter 100 mm, weight 1005.98 grams. **Obverse:** in the center is an engraving of the fourth portrait of Queen Elizabeth II in a crown, facing to the right. There is a circular inscription around it: "ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER" (Elizabeth II, by the grace of God, Queen, defender of the faith). On the front side of the portrait, from top to bottom, and the year of the Olympics: "500 pounds 2012", which indicates the face value of the coin. The engraving was done by Jan Punk Broadley. **Reverse:** the motto "XXX Olympiad" is written in three lines on the solemn pennants in the center of the coin. There is a raised circle around it, in which is inscribed in a circle: "Our dream. Transform the world. A team for a team." The engraving was done by Tom Phillips. The coin was released in 2012, Proof quality, with a total of 910 copies.

XXXI Olympic Games 2016, Rio de Janeiro, Brazil

The XXXI Summer Olympic Games were held in Rio de Janeiro, Brazil, from 5 to 21 August 2016. The Olympic football tournament began two days before the opening of the Olympics and was held in several cities. The same can be said about some other sports.

The emblem (logo) of the XXXI Olympic Games in Rio de Janeiro was designed by the Brazilian design studio Tatil Design and first presented to the public on December 31, 2010.

The main symbol of the emblem is the stylized mountains of Rio, the sun and the sea in the form of curved lines resembling the silhouettes of dancers. The emblem, like the Brazilian national flag, is made in three colors: blue, yellow and green, which symbolize the interaction of energies, the diversity of harmony, the diversity of nature and the Olympic spirit.

The XXXI Olympic Games of 2016 in Rio de Janeiro were dedicated to the production of 37 types of coins of various themes. Coins in denominations of 1 real (16 pieces), 5 real (17 pieces) and 10 real (4 pieces) with different metal compositions have been put into circulation since 2013.

Composition of 1 real: bimetallic stainless steel (core), steel coated with bronze (ring). Diameter is 27.0 mm, weight is 7,000 grams, thickness is 1.95 mm. The reverse of the 1 real coin has the same design. Reverse: number 1, stylized details of the national coat of arms (symbol of the Southern Cross, symbol of the country's position). The lower central part of the coin shows the face value – real and the year of its minting. A total of 16 types of 1 real coins were issued.

1. Obverse: The Olympic flag is depicted in the center of the coin, and below it is the emblem of the Olympic Games in Rio. Above the flag, in the center, it says "Brazil". In the circular border, in the upper semicircle, there is an inscription: "Transfer of the Olympic flag to Brazil". In the lower semicircle it says "London 2012. Rio 2016". The coin was minted in 2012, 1,995,700 pieces were issued. In 2013, 20,300 pieces were made in a similar design, in a special package with information.

2. Obverse: An athlete is depicted in the center of the coin at the moment of running, the lines of his arms, legs and treadmills pass into the outer circular part. Above the outer circle, in the center, it says "Brazil". The coin was minted in 2014, 19,893,168 pieces were issued. 20,300 pieces were made in a special package with information. The mentioned coin, in a special package with information, together with coins of three sports – golf, paratriathlon and swimming – was issued in the amount of 5,000 pieces.

3. Obverse: In the center of the coin, at the bottom right, in the direction to the left, the start of two swimmers is depicted. On the swimming lanes and at the bottom right is the emblem of the Olympic Games in Rio, the lines of which merge into the outer circular border of the coin. In the outer border of the coin, at the bottom, on the right, it says "Brazil". The coin was minted in 2014, 19,896,528 pieces were issued, in a special package with information – 20,000. The mentioned coin, in a special package with information, together with coins of three other sports – golf, athletics and paratriathlon – was issued in an amount of 5,000 pieces.

4. Obverse: The emblem of the Olympic Games in Rio is located in the central part of the coin, in the lower part. Above it are three paratriathlon participants at the time of the competition, whose contours merge into the outer ring layer of the coin. In the lower part of the outer circle of the coin, on the right, it says "Brazil". The coin was minted in 2014, 19,869,158 copies were issued. 19,940 pieces were specially packaged with information. The mentioned coin, specially packaged with information, along with coins of the other three sports – golf, athletics and swimming – was issued in an amount of 5,000 pieces.

5. Obverse: The emblem of the Olympic Games in Rio is located in the central part of the inner layer of the coin. Below it is a picture of a golf club, a ball and the grass of the field. There is also an inscription "Brazil". The coin was minted in 2014, 19,868,938 copies were issued, specially packaged with information indicating another 20,000. The mentioned coin, specially packaged with information, together with coins of other three sports – swimming, athletics and paratriathlon – was issued in an amount of 5,000 pieces.

6. Obverse: On the left side of the inner layer of the coin, the moment of throwing the ball into the basketball net with hand is depicted. Above it, on the right, is the emblem of the Olympic Games in Rio. Part of the basketball net goes into the outer layer of the coin, on the left side of which is written "Brazil". The coin was minted in 2015, and 20,000,000 copies were produced, specially packaged with 20,000 information. The mentioned coin, specially packaged with information, together with coins of other three sports – sailing, paratriathlon and rugby – was issued in an amount of 5,000 pieces.

7. Obverse: The center of the coin depicts a yachtsman operating a sailboat. Part of the boat goes into the outer rim. To the left of the boat, in the center, is the emblem of the Olympic Games in Rio. In the outer circle of the coin, at the top right, it says "Brazil". The coin was minted in 2015, 20,000,000 copies were issued, 20,000 in a special package with information. The mentioned coin, in a special package with information, along with coins dedicated to three sports – basketball, paratriathlon and rugby, was issued in an amount of 5,000 copies.

8. Obverse: The center of the coin depicts a canoeist at the moment of rowing, fragments of which pass into the outer rim. To the right of the athlete, at the top, is the emblem of the Olympic Games in Rio. In the outer circle of the coin, at the top left, it says "Brazil". The coin was minted in 2015, 20,000,000 copies were issued, 20,000 in a special package with information. The mentioned coin, in a special package with information, along with coins dedicated to three sports – basketball, sailing and rugby, was issued in an amount of 5,000 copies.

9. Obverse: In the center of the coin, on the right, rugby players are depicted at the moment of capturing the ball, fragments of which pass into the outer rim. To the left of them, at the top, is the emblem of the Olympic Games in Rio. In the outer circle of the coin, at the top, it says "Brazil". The coin was minted in 2015,

20,000,000 copies were issued, 20,000 in a special package with information. The mentioned coin, in a special package with information, together with coins dedicated to three sports – basketball, sailing and canoeing, was issued in an amount of 5,000 copies.

10. Obverse: The center of the coin depicts a game moment with two football players, fragments of which pass into the outer rim. Above them is the emblem of the Olympic Games in Rio. In the outer circle of the coin, “Brazil” is written on top. The coin was minted in 2015, and 20,000,000 copies were produced. Specially packaged with information – 10,000. The mentioned coin, in a special package with information, together with coins of three sports – judo, Paralympic athleticism and volleyball – was issued in the amount of 5,000 pieces.

11. Obverse: The center of the coin depicts a volleyball player at the moment of serving the ball, the fragments of which – legs and ball – pass into the outer rim. To the right of it, in the center, is the emblem of the Olympic Games in Rio. In the outer circle of the coin, “Brazil” is written at the bottom. The coin was minted in 2015, and 20,000,000 copies were produced. Specially packaged with information – 10,000. The mentioned coin, in a special package with information, together with coins of three sports – judo, Paralympic athleticism and football – was issued in an amount of 5,000 pieces.

12. Obverse: The center of the coin depicts a moment of competition between two Paralympic track runners, with fragments of the image flowing into the outer rim. To the right of them, in the center, is the emblem of the Rio Olympic Games. The inscription “Brazil” appears at the top of the coin’s outer circle. The coin was minted in 2015, with a limited edition of 20,000,000 pieces. 10,000 pieces were specially packaged with information. This coin, in special packaging with information, along with coins representing three sports- judo, football, and volleyball- was issued in a limited edition of 5,000 pieces.

13. Obverse: The center of the coin depicts two judo wrestlers performing a technique, a portion of which extends beyond the outer circle. To the left of them, in the center, is the logo of the Rio Olympic Games. At the bottom of the coin's outer circle, on the right, is the inscription "Brazil". The coin was minted in 2015, with a limited edition of 20,000,000 pieces. Specially packaged coins with information about them are limited to 10,000 pieces. This coin, in special packaging with information, was issued along with coins dedicated to three sports- Paralympic athletics, football, and volleyball- with a total mintage of 5,000 pieces.

14. Obverse: The center of the coin depicts a moment when boxers meet in the ring, with fragments extending beyond the outer rim. To the left of them, in the center, is the logo of the Rio Olympic Games. At the top of the coin's outer circle, in the center, is the inscription "Brazil". The coin was minted in 2016, with 20,000,000 copies issued.

15. Obverse: The central part of the coin depicts the Olympic mascot, Vinicius, and to his left, in the center, is the logo of the Rio Olympic Games. Details of these images extend into the coin's circular rim. In the outer circle, at the bottom, from left to right, is the inscription "Brazil". The coin was minted in 2016, with a limited edition of 20,000,000 pieces.

16. Obverse: The central part of the coin features the Paralympic Games mascot, Tommy, whose details extend into the coin's circular rim. To the left of him, in the center, is the Rio Olympic Games logo. In the outer circle, to the left, in the center, and upward, is the inscription "Brazil". The coin was minted in 2016, with a limited edition of 20,000,000 pieces.

17 types of silver coins with a denomination of **5 reais** were issued. The silver is 925 fineness, with a copper content of 0.075%. The coin diameter is 40.0 mm, weight 27,000 grams, and thickness 2.6 mm.

1. 5 reais, obverse: The central part of the coin features the Olympic flag, a handshake, and below it, the emblem of the Rio Olympic Games. Above the flag, in the center, is the year of issue, 2012. Around the coin is a relief circle, in the upper semicircle of which is the circular inscription: "Passing of the Olympic Flag" (ENTREGA DA BANDEIRA OLIMPICA). **The reverse** features an illustration of two symbols of the Olympic cities: London's Tower Bridge and the bust of Christ the Redeemer in Rio de Janeiro, beautifully blending into each other against a backdrop of waves. Above them, slightly to the left, is the inscription of the coin's denomination, 5 reais. From the left center point, upward to the right, is the circular inscription: "London 2012. Rio 2016", which beautifully expresses the passing of the Olympic baton from the city of the past Olympics to the future Olympic city. The coin is relieved all around. The Proof quality coin was issued in a limited quantity of 20,000 pieces.

2. 5 reais, obverse: Against the backdrop of Rio de Janeiro's construction sites, on the right is a beach volleyball match at Copacabana. Above them, in the center, is the emblem of the Rio Olympic Games. Against the backdrop of the sand of a volleyball court, the words "Brazil" are written below. **Reverse:** in the center, at the top, a musician, seated on a bench, plays bossa nova guitar (a Brazilian musical style derived from samba, but with a greater emphasis on melody). To the left, in the center, at the top, is the coin's denomination, 5 reais, and to the right, in the center, is the year of issue, 2014. This coin is of improved quality (Proof), and a limited edition of 18,700 pieces is minted.

3. 5 reais, obverse: The right side of the coin depicts a bicycle ride in the Tijuca Forest, with a Chinese landscape in the background. The Rio Olympics logo is at the bottom right. The words "Brazil" are written below the cyclist. **Reverse:** The top of the coin depicts two swimming dolphins. Fish are visible in the background. The denomination of the coin, 5 reais, and the year of issue, 2014, are inscribed at the bottom left. This Proof coin was minted in a limited edition of 25,000 pieces.

4. 5 reais, obverse: The lower part of the coin depicts a rowing contest on Lake Rodrigo de Freitas. In the background, above, is Mount Corcovado. In the center right is the Rio Olympic Games logo. Under the rower, against the backdrop of water, is the inscription "Brazil". **Reverse:** The center of the coin is almost entirely taken up by open bromeliad flowers. Above them, on the right, is the denomination of the coin- 5 reales and in the center below is the year of issue, 2014. This Proof coin was minted in a limited edition of 18,700 pieces.

5. 5 reais, obverse: The center depicts two runners competing in the Sterro do Flamengo park. The word "Brazil" is written on the track. **Reverse:** At the bottom center are the Latchi arches, with palm trees in the background to the left and the 5 real denomination to the right. At the bottom center, at the base of the arch, is the issue date: 2015. This Proof coin has a mintage of 18,700 pieces.

6. 5 reais, obverse: Against the backdrop of Rio de Janeiro's construction sites, a game of beach volleyball at Copacabana is depicted on the right. Above them, in the center, is the Rio Olympics logo. The word "Brazil" is written below the sand of the volleyball court. **Reverse:** Bottom left to right, a group of musicians from the Foro ensemble is depicted playing a drum, triangle, and accordion. At the top, in the center, is the denomination of 5 reais, and below is the issue date, 2015. This Proof coin was minted in a limited edition of 17,759 pieces.

7. 5 reais, obverse: The coin depicts a beach volleyball match on Copacabana Beach, against the backdrop of Rio de Janeiro's construction sites. Above them, in the center, is the Rio Olympic Games logo. The word "Brazil" appears below, against the sandy backdrop of the volleyball court. **The reverse** depicts, from left to right, a group of musicians playing a drum, a triangle, and a chorinho-style accordion. The denomination of 5 reais is inscribed at the top center, and the year of issue, 2015, is at the bottom. Only 17,759 Proof coins were issued.

8. 5 reais, obverse: On the right is a picture of a bicycle ride in the Tijuca Forest, with a Chinese landscape in the background. The Rio Olympic Games logo is on the right. "Brazil" is written under the cyclist. **Reverse:** In the center of the coin, on the right, against a background of trees, is a golden lion tamarin. On the left, in the center, is the denomination of 5 reais and the year of issue, 2015. Only 17,000 Proof coins were minted.

9. 5 reais, obverse: On the right is a picture of a bicycle ride in the Tijuca Forest, with a Chinese landscape in the background. The Rio Olympic Games logo is on the right. "Brazil" is written under the cyclist. **Reverse:** A toucan perches on a hemp tree in the center of the coin, on the right. The denomination of 5 reais and the year of issue, 2015, are inscribed in the center left. 15,000 coins were minted in improved quality (Proof).

10. 5 reais, obverse: The lower part of the coin depicts a rowing contest on Lake Rodrigo de Freitas. In the background, above, is Mount Corcovado. In the center right is the Rio Olympic Games logo. The inscription "Brazil" appears under the rower against the backdrop of the water. **Reverse:** In the center, a heliconia flower is depicted across its entire height. To the right of it, at the top, is the denomination of the coin- 5 reais and in the center below, is the year of issue, 2015. 15,000 Proof coins were minted.

11. 5 reais, obverse: The lower part of the coin depicts a rowing contest on Lake Rodrigo de Freitas. Mount Corcovado is depicted in the background, above. The Rio Olympic Games logo is centered on the right. The inscription "Brazil" appears under the rower against the backdrop of water. **Reverse:** The center features an Orquidei composition, with the denomination of 5 reais inscribed above it, and the year of issue, 2015, in the center below. Only 18,000 Proof coins were minted.

12. 5 reais, obverse: The center of the Sterro do Flamengo park depicts a moment when two runners are racing. Below, on the running track, is the inscription "Brazil". **Reverse:** The center depicts the Museum of Contemporary Art, designed by Oscar Niemeyer. The denomination, 5 reais, is shown at the top left. Below the museum, in the center, is the date of issue, 2015. Only 17,500 Proof coins were minted.

13. 5 reais, obverse: The center depicts two runners competing in the park Sterro do Flamengo. Below, on the running track, is the inscription "Brazil". **Reverse:** In the center, at the bottom, is the Sambodrome, and to the right is the denomination of 5 reais. The year of issue, 2015, is inscribed at the bottom center. 18,000 coins were minted in improved quality (Proof).

14. 5 reais, obverse: Against the backdrop of Rio de Janeiro's construction sites, a game of beach volleyball at Copacabana is depicted on the right. Above them, in the center, is the emblem of the Rio Olympic Games. Against the backdrop of the sand of a volleyball court, the words "Brazil" are written below. **Reverse:** In the center is a musician performing a samba tune. Below, from left to right, is a group of musicians playing drums, a triangle, and an accordion. At the top, in the center, is the denomination of 5 reales, and below, is the year of issue, 2015. Only 17,759 coins of improved quality (Proof) were minted.

15. 5 reais, obverse: On the right side of the coin is a scene of cycling in the Tijuca forest, with a view of China in the background. On the right is the emblem of the Rio Olympic Games. Beneath the cyclist is the inscription "Brazil". **Reverse:** At the bottom of the center of the coin, against a background of flowers, is a coastal butterfly. At the top right is the denomination of 5 reais and the year of issue, 2016. 13,900 coins were minted in improved quality (Proof).

16. 5 reais, obverse: At the bottom of the coin, a rowing scene is depicted on Lake Rodrigo de Freitas. In the background, at the top, is Mount Corcovado. To the right, centered, is the emblem of the Rio Olympic Games. Below the rower, against the backdrop of water, is the inscription "Brazil". **Reverse:** In the center, covering the entire surface, is a "Pau Brasil" tree, above which, in the center, is the coin's denomination- 5 reais. Below, in the center, is the year of issue, 2016. 13,850 coins were minted in improved quality (Proof).

17. 5 reais, obverse: The center depicts two runners racing in the Sterro do Flamengo Park. The word “Brazil” is written on the running track below. **Reverse:** The Municipal Theater is depicted in the center left, and the denomination of 5 reais is shown in the upper right. Below the theater, in the center, is the issue date of 2016. 5,000 coins were minted in improved quality (Proof). 4 types of 10-real coins were issued. Composition: 0.900 gold, 0.100% copper. Diameter 16.0 mm, weight 4,400 grams, thickness 1.1 mm.

The inscription on **the reverse** of the 10-real coins is the same for every coin. The full-height Statue of Liberty is depicted in the center of the coin. The face value of the 10 real coin is indicated under the open right hand, and the emblem of the Olympic Games in Rio is shown under the open left hand. Under the statue, in the center, is written “Brazil” by Takio Filippi.

1. 10 reais. Obverse: In the center is a runner, facing left, during a 100-meter dash. In front of him, left of center, and running around the top right, is the inscription “Faster. Higher. Stronger” (CITIUS · ALTIUS · FORTIUS). The year of minting, 2014, is inscribed on the running track in the center. 5,000 Proof coins were issued.

2. 10 reais. Obverse: The moment of the wrestlers’ fight is depicted in the center. Around them, to the left of the center, from top to right in a circle it is written: “Hurry up. Higher. Stronger” (CITIUS · ALTIUS · FORTIUS). The year of issue of the coin 2015 is indicated on the wrestling mat in the center. 5,000 improved quality (Proof) coins were produced.

3. 10 reais. Obverse: The athlete is depicted in the center at the moment of the pole vault. Around it, starting from the left middle part and moving in a circle up and to the right, it says: “Hurry up. Higher. Stronger” (CITIUS · ALTIUS · FORTIUS). At the bottom, in the center, the year of issue of the coin is indicated – 2015. 5,000 coins of improved quality (Proof) were minted.

4. 10 rials. Obverse: The Olympic torch is depicted in the center. Around it, starting from the left middle part and moving in a circle up and to the right, it says: “Hurry up. Higher. Stronger” (CITIUS · ALTIUS · FORTIUS). The year of manufacture of the coin is indicated in the lower part of the torch – 2016. 5,000 coins of improved quality (Proof) were issued.

The Tokyo 2020 Olympic Games (2021)

Japan

The XXXII Summer Olympic Games in Tokyo 2020 is an international multisport event that was originally scheduled to take place from July 24 to August 9, 2020. The event was postponed in March 2020 due to the COVID-19 pandemic and was scheduled to be held from July 23 to August 8, 2021. The games retained the name “Tokyo 2020” for marketing and branding purposes. This is the first time that the Olympic Games have been postponed but not canceled.

On September 7, 2013, at the 125th session of the International Olympic Committee (IOC) in Buenos Aires, the capital of Argentina, it was decided to choose Tokyo, the capital of Japan, as the venue for the Summer Olympic Games.

Tokyo became the first Asian city to host the Summer Olympic Games twice, the first time it happened in 1964. In total, this will be the fourth Olympic Games to be held in Japan. The Winter Olympic Games were held in 1972 (Sapporo) and 1998 (Nagano).

The 2020 Games include new disciplines such as 3x3 basketball, BMX freestyle and madison cycling, as well as other mixed competitions. In accordance with the new IOC policy, which allows the host organizing committee to add new sports to the Olympic program along with traditional ones, karate, sport climbing, surfing and skateboarding will debut at these Games.

The first version of the Tokyo 2020 Summer Olympics logo was released on July 24, 2015. The logo was based on the letter “T”, symbolizing “Tokyo”, “Tomorrow” and “Tram”. It was created by Japanese designer Kenjiro Sano. However, a week after the publication of the logo, the idea was recognized as plagiarism by the Belgian theater “Liege”. On September 2, 2015, the emblem was removed. On April 25, 2016, a new emblem called the Harmonized Chess Emblem, created by Asao Tokolo, was introduced. All logos are the property of the IOC.

In February 2017, the Tokyo Organizing Committee announced an electronics recycling program in partnership with the Japanese Center for Environmental Sanitation and NTT Docomo. Donations of electronic devices such as mobile phones that could serve as materials for making medals were requested. In order to collect eight tons of metal, collection boxes were installed in public places and retail stores of NTT Docomo in April 2017. The competition for the design of medals started in December of the same year.

In May 2018, the organizing committee reported that they had collected the required half of the bronze (2,700 kg), but were having difficulty obtaining the required amount of silver. Despite the fact that only the appropriate materials were used for the bronze and silver medals, the IOC requirements require the use of silver as the basis for gold medals. The bronze collection was completed in November 2018, and the remaining materials by March 2019.

On July 24, 2019, the design of the medals was published. The medals of the Olympic and Paralympic Games were designed by Junichi Kawani after a nationwide competition. A new feature of the Paralympic medals is that the ribbons contain one, two or three silicone convex lines, respectively, to distinguish gold, silver and bronze medals.

As at previous Olympics, commemorative coins were issued at the Tokyo 2020 Games: 20 types of 100 yen coins, 2 types of 500 yen coins, 12 types of 1,000 yen coins and 3 types of 10,000 yen coins.

100 yen. Composition: copper-nickel alloy with copper coating. Diameter: 22.6 mm, thickness: 1.7 mm, weight: 4,800 grams. **Obverse:** the moment of the duel between two swordsmen is depicted in the center of the coin. Above it is written in Japanese “日本国” (Japan), and below it is the face value “百円” (one hundred yen). **Reverse:** The emblem of the Tokyo Olympic Games is depicted in the center of the coin, along the entire height, from top to bottom. Below it, the venue and date are indicated in English: “TOKYO 2020”. At the very bottom is the emblem of the International Olympic Committee – 5 rings symbolizing 5 continents, blue, black, red, yellow and green colors.

3,948,000 copies were produced. Year 30 of the Heisei era (2018)

100 yen. Composition: copper-nickel alloy coated with copper. Diameter: 22.6 mm, thickness: 1.7 mm, weight: 4,800 grams. **Obverse:** The center of the coin depicts a Paralympic athlete in a wheelchair playing boccia. Above it is written in Japanese “日本国” (Japan), and below it is the face value “百円” (one hundred yen). **Reverse:** In the center of the coin, at full height, from top to bottom, the emblem of the Tokyo Paralympic Games is depicted. Below it, the venue and date of the event are indicated in English: “TOKYO 2020” and “PARALYMPIC GAMES”. At the very bottom is the emblem of the International Paralympic Committee: three arcs – red, blue and green. Around it, in the upper hemisphere, it says in English: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” (“Tokyo 2020 Paralympic Games”), and in the lower hemisphere, in Japanese, the year of release is indicated: • 平成 30 年 • (30th year of the Heisei era, 2018) and in English the face value: “100 YEN” (100 yen).

3,948,000 copies were produced.

100 yen. Composition: copper-nickel alloy coated with copper. Diameter: 22.6 mm, thickness: 1.7 mm, weight: 4,800 grams. **Obverse:** In the center of the coin there is a fight between two karate players. Above them is written in Japanese “日本国” (Japan), and below them is the face value “百円” (one hundred yen). **Reverse:** In the center of the coin, at full height, from top to bottom, the emblem of the Tokyo Olympic Games is depicted. Below it, the venue and date are indicated in English: “TOKYO 2020”. At the very bottom is the emblem of the International Olympic Committee: 5 rings representing 5 continents, blue, black, red, yellow and green. In the inner upper hemisphere of the coin is written in English “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (“Olympic Games Tokyo 2020”). The year of Heisei’s reign 31 (2019) is indicated in the lower part of the semicircle in Japanese • 平成 30 年 •, as well as the denomination of the coin in English: 100 YEN (100 yen).

A total of 3,948,000 copies were produced.

The 100 yen coin is made of a copper-nickel alloy coated with copper. Its diameter is 22.6 mm, thickness is 1.7 mm, and weight is 4.8 grams. The **obverse** of the coin in the center depicts a skateboarding athlete at the moment of the jump. Above it is written in Japanese “日本国” (Japan), and below it is the face value “百円” (one hundred yen). On **the reverse** of the coin, the emblem of the Olympic Games in Tokyo is depicted in the center, along the entire height, from top to bottom. Below it, the venue and date are indicated in English: “TOKYO 2020” (“Tokyo 2020”). At the very bottom is the emblem of the International Olympic Committee – five rings symbolizing the five continents, painted in blue, black, red, yellow and green. Another coin, also with a face value of 100 yen, has “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” written in English around the top of the semicircle. The year of Heisei’s reign 31 (2019) is indicated in the lower part of the semicircle in Japanese • 平成 31 年 •, as well as the denomination of the coin in English: 100 YEN (100 yen).

A total of 3,948,000 copies were produced.

100 yen. Made of a copper-nickel alloy coated with copper. Its diameter is 22.6 mm, thickness is 1.7 mm,

and weight is 4.8 grams. **The obverse** of the coin in the center depicts an athlete-climber at the moment of movement. Above it is written in Japanese “日本国” (Japan), and below it is the face value “百円” (one hundred yen). On **the reverse** of the coin, the emblem of the Olympic Games in Tokyo is depicted in the center, along the entire height, from top to bottom. The venue is indicated below it in English. Venue and date: “TOKYO 2020”. The lower part shows the emblem of the International Olympic Committee – five rings symbolizing the five continents, painted in blue, black, red, yellow and green. In the inner upper part of the coin, “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (“Olympic Games, Tokyo 2020”) is written in a circle in English. The lower part in Japanese shows the year of Heisei’s reign 31 •平成 31 年• (the 31st year of the Heisei era), as well as the nominal value in English: 100 YEN (100 yen).

3,948,000 copies were produced.

100 yen. Composition: copper-nickel alloy coated with copper. Diameter: 22.6 mm, thickness: 1.7 mm, weight: 4.8 grams. **Obverse:** The center of the coin depicts a surfer in motion. Above it is written “Japan” in Japanese, and below it is the nominal value: “one hundred yen”. **Reverse:** in the center of the coin, at full height, from top to bottom, the emblem of the Tokyo Olympic Games is depicted. Below it, the venue and date are indicated in English: “TOKYO 2020”. The lower part shows the emblem of the International Olympic Committee – five rings symbolizing the five continents, painted in blue, black, red, yellow and green. In the inner upper part of the coin, “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (“Olympic Games, Tokyo 2020”) is written in a circle in English. The lower part in Japanese shows the year of Heisei’s reign 31 •平成 31 年• (the 31st year of the Heisei era), as well as the nominal value in English: 100 YEN (100 yen).

3,948,000 copies were produced.

100 yen. Composition: copper-nickel alloy coated with copper. Diameter: 22.6 mm, thickness: 1.7 mm, weight: 4.8 grams. **Obverse:** An archer is depicted in the center of the coin at the moment of the shot. It says “Japan” above it in Japanese. The obverse of the coin in the center depicts a canoer at the starting position. Above it is written “Japan” in Japanese, and below it the face value is “One Hundred yen”. On **the reverse** of the coin, the emblem of the Olympic Games in Tokyo is depicted in the center, along the entire height, from top to bottom. Below it, the venue and date are indicated in English: “TOKYO 2020”. At the very bottom is the emblem of the International Olympic Committee – 5 rings symbolizing 5 continents, blue, black, red, yellow and green colors. In the inner upper hemisphere of the coin, “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (“Olympic Games, Tokyo 2020”) is written in a circle in English. And in the lower hemisphere, the year of release is indicated in Japanese: “The first year of the Reiwa era” •令和元年• and in English the face value is “100 YEN” (100 yen).

3,948,000 high-quality (Proof) copies were produced in 2019 and 1,000 high-quality (Proof) copies in 2020.

100 yen. Composition: copper-nickel alloy with copper coating. Diameter 22.6 mm, thickness 1.7 mm, weight 4,800 grams. **Obverse:** There are three cyclists in the center of the coin at the time of the race. Above them is written in Japanese “日本国” (Japan), and at the bottom the face value is “百円” (one hundred yen). **Reverse:** the emblem of the Olympic Games in Tokyo is depicted in the center of the coin, along the entire height from top to bottom. Below it, the place and date of TOKYO 2020 are indicated in English, and at the very bottom is the emblem of the International Olympic Games: 5 rings symbolizing 5 continents, blue, black, red, yellow and green. In the inner upper hemisphere of the coin, “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (Olympic Games, Tokyo 2020) is written in English in a circle. In the lower hemisphere, the release year is indicated in Japanese (the first year of the Reiwa era) •令和元年• and the face value is 100 YEN (100 yen) in English.

3,948,000 high-quality (Proof) copies were produced (in 2019) and 1,000 high-quality (Proof) copies (in 2020).

100 yen. Composition: copper-nickel alloy with copper plating. Diameter 22.6 mm, thickness 1.7 mm, weight 4.800 grams. **Obverse:** the center of the coin depicts three cyclists in the midst of a race. Above them, in Japanese, is written 日本国 – Japan, and at the bottom the denomination 百円 – one hundred yen. **Reverse:** in the center of the coin, spanning its full height from top to bottom, is the emblem of the Tokyo Olympic Games. Below it, in English, the venue and date are indicated: “TOKYO 2020”. At the very bottom is the Olympic symbol – five rings representing the five continents, in blue, red, yellow, and green. Along the inner upper semicircle, the inscription “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” is arranged in English. In the lower hemisphere, the year of issue is indicated in Japanese: •令和元年• (the first year of the Reiwa era), followed by the denomination in English: 100 YEN (100 yen).

3,948,000 Proof quality specimens were issued (Type 1, in 2019) and 1,000 Proof quality specimens (Type 2, in 2020).

100 yen. Composition: copper-nickel alloy with copper coating. Diameter 22.6 mm, thickness 1.7 mm, weight 4,800 grams. **Obverse:** The Paralympics. Two goalkeepers are depicted in the center of the coin. Above them is written in Japanese “日本国” (Japan), and at the bottom the face value is “百円” (one hundred yen). **Reverse:** The emblem of the Tokyo Paralympic Games is depicted in the center of the coin, along the entire height from top to bottom. Below it, the place and date of TOKYO 2020 are indicated in English. Below is also the “PARALYMPIC GAMES” in English. The emblem of the International Paralympic Committee is depicted below: three arcs of red, blue and green colors. In the upper hemisphere, “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” (Tokyo 2020 Paralympic Games) is written in English in a circle. In the lower hemisphere, the year of issue is indicated in Japanese •平成 31 年• (31st year of the Heisei era, 2019), and then in English the face value is 100 YEN (100 yen).

3,948,000 copies of the coin were issued.

100 yen. Composition: copper-nickel alloy with copper coating. Diameter 22.6 mm, thickness 1.7 mm, weight 4,800 grams. **Obverse:** The Paralympics. The center of the coin depicts a Paralympic archer in a wheelchair pulling a bow. Above it is written in Japanese, the nominal value of the coin is one hundred yen. **Reverse:** The emblem of the Tokyo Paralympic Games is depicted in the center of the coin, along the entire height, from top to bottom. Under it, the place and date of “TOKYO 2020” and “PARALYMPIC GAMES” are written in English. At the very bottom is the emblem of the International Paralympic Committee – three arcs of red, blue and green colors. Around it, in the upper hemisphere, in a circle, it says in English: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” (“Tokyo 2020 Paralympic Games”), and in the lower hemisphere, in Japanese, •令和元年• (the first year of the Reiwa era), and in English, the nominal value of 100 YEN (100 yen).

3,948,000 copies of Coin 1 (2019) and 1,000 copies of coin 2 (2020) were issued.

100 yen. Composition: copper-nickel alloy with copper coating. Diameter 22.6 mm, thickness 1.7 mm, weight 4,800 grams. **Obverse:** The Paralympics. The center of the coin depicts a Paralympic athlete with his escort runner. Above it is written in Japanese, the nominal value of the coin is one hundred yen. **Reverse:** The emblem of the Tokyo Paralympic Games is depicted in the center of the coin, along the entire height, from top to bottom. The venue and date are written under it in English. “TOKYO 2020” (“Tokyo 2020”) and “PARALYMPIC GAMES” (Paralympic Games). Below is the emblem of the International Paralympic Committee, red. Three rings of blue and green color. Around them, in the upper hemisphere, it says in English: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” (“Tokyo 2020 Paralympic Games”), and at the bottom, in the hemisphere, the year of release is indicated in Japanese •令和元年• (the first year of the Reiwa era), and in English the nominal value is 100 YEN • (100 yen).

3,948,000 coins were issued (in 2019) and 1,000 coins (in 2020).

100 yen. Composition: copper-nickel alloy coated with copper. Diameter 22.6 mm, thickness 1.7 mm, weight 4,800 grams. **Obverse:** in the center of the coin is a weightlifter at the time of the exercise. Above it, it says in Japanese, "Japan", and below it, the nominal value of the coin is one hundred yen. **Reverse:** in the center of the coin, at full height from top to bottom, the emblem of the Tokyo Olympic Games is depicted. The venue and date of the event are indicated below it in English. "TOKYO 2020" and at the very bottom is the emblem of the International Olympic Games. 5 rings representing 5 continents, blue, black, red, yellow and green. In the inner upper hemisphere of the coin, "OLYMPIC GAMES TOKYO 2020" (Olympic Games, Tokyo 2020) is written in a circle in English. And below, in the hemisphere, in Japanese • 令和31 年 • the 31st year of the Heisei era and in English, the nominal value is 100 YEN • (100 yen).

3,948,000 units were produced.

100 yen. Composition: copper-nickel alloy coated with copper. Diameter 22.6 mm, thickness 1.7 mm, weight 4,800 grams. **Obverse:** in the center of the coin are football players playing in front of the goal. Above them is written in Japanese, and the face value at the bottom is one hundred yen. **Reverse:** the emblem of the Tokyo Olympic Games is depicted in the center of the coin, in full height from top to bottom. Under it... The coin shows the location and date of TOKYO 2020. Below is the Olympic Games emblem, consisting of five rings symbolizing the five continents, colored blue, black, red, yellow and green. In the upper inner part of the coin, "OLYMPIC GAMES TOKYO 2020" (Olympic Games, Tokyo 2020) is written in a circle in English. The year of the reign of Reiwa 2 (2020) is indicated in the lower part in Japanese • 令和 2 年 •, and the face value of 100 YEN (100 yen) is indicated in English.

3,948,000 regular coins and 1,000 high-quality (Proof) coins were issued in the 2nd year of the Reiwa Era (2020).

100 yen. Composition: copper-nickel alloy coated with copper. The diameter is 22.6 mm, the thickness is 1.7 mm, and the weight is 4,800 grams. **Obverse:** The mascot of the Tokyo 2020 Olympic Games, Miraitowa, is depicted in the center of the coin. Above it is written in Japanese “日本国” (Japan), and below it is the face value “百円” (one hundred yen). **Reverse:** the emblem of the Olympic Games in Tokyo is marked in the center of the coin, along the entire height from top to bottom. Below it, the location and date of TOKYO 2020 are indicated in English, and at the very bottom is the Olympic Games emblem, consisting of five rings symbolizing the five continents, colored blue, black, red, yellow and green. In the upper inner part of the coin, “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (Olympic Games, Tokyo 2020) is written in a circle in English. The year of the reign of Reiwa 2 (2020) is indicated in the lower part in Japanese • 令和 2 年 •, and the face value of 100 YEN (100 yen) is indicated in English.

3,948,000 coins of the Reiwa Year 2 (2020) and 1,000 high-quality (Proof) coins of the Reiwa Year 2 (2020) were issued.

100 yen. Composition: copper-nickel alloy with copper coating. The coin has a diameter of 22.6 mm, a thickness of 1.7 mm, and a weight of 4,800 grams. **Obverse:** the center of the coin depicts a tennis player at the moment of the game. Above it is written in Japanese – Japan, and at the bottom the face value is one hundred yen. **Reverse:** the emblem of the Olympic Games in Tokyo is depicted in the center of the coin, along the entire height from top to bottom. Below it, the place and date of TOKYO 2020 are indicated in English. The Olympic rings are depicted at the very bottom. In the inner upper hemisphere of the coin, “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (Olympic Games, Tokyo 2020) is written in English in a circle. And below, in the hemisphere, in Japanese • 令和 2 年 •, the year of the Reiwa is 2 (2020) and in English, the nominal value is 100 YEN • (100 yen).

3,948,000 coins of the Reiwa Year 2 (2020) and 1,000 high-quality (Proof) coins of the Reiwa Year 2 (2020) were issued.

100 yen. Composition: copper-nickel alloy with copper coating. The coin has a diameter of 22.6 mm, a thickness of 1.7 mm, and a weight of 4,800 grams. **Obverse:** Three volleyball players are depicted in the center of the coin at the moment of the game. Above them is written in Japanese – Japan, and at the bottom the face value is one hundred yen. **Reverse:** the emblem of the Olympic Games in Tokyo is depicted in the center of the coin, along the entire height from top to bottom. Below it, the place and date of TOKYO 2020 are indicated in English. The Olympic rings are depicted at the very bottom. In the inner upper hemisphere of the coin, “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (Olympic Games, Tokyo 2020) is written in English in a circle. And below, in the hemisphere, in Japanese • 令和 2 年 •, the year of the Reiwa is 2 (2020) and in English, the nominal value is 100 YEN • (100 yen).

3,948,000 100 yen coins were issued in the 2nd year of the Reiwa Era (2020) and 1,000 high-quality (Proof) 100 yen coins in the 2nd year of the Reiwa era (2020).

100 yen. Made of copper-nickel alloy with a copper coating. Its diameter is 22.6 mm, thickness is 1.7 mm, and weight is 4.8 grams. **The obverse** depicts the Paralympics. In the center of the coin are two Paralympians, cyclists in tandem, on the move. Above them is written in Japanese “日本国” (Japan), and below them is the nominal value of “百円” (one hundred yen). **The reverse** in the center of the coin, along the entire height, from top to bottom, depicts the emblem of the Tokyo Paralympic Games. Below it, the venue and date are indicated in English: “TOKYO 2020” (“Tokyo 2020”) and “PARALYMPIC GAMES” (Paralympic Games). The lower part shows the emblem of the International Paralympic Committee- three arcs of red, blue and green colors. Around it, in the upper hemisphere, it says in English: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” (“Tokyo 2020 Paralympic Games”), and in the lower hemisphere, in Japanese, the year of release is indicated • 令和 2 令• (the second year of the Reiwa era) and in English the nominal value is 100 YEN • (100 yen). The mascot of the Tokyo 2020 Paralympic Games may also be depicted in the center of the coin.

3,948,000 coins of the Reiwa Year 2 (2020) and 1,000 high-quality coins (Proof) of the Reiwa Year 2 (2020) were issued.

100 yen. Made of copper-nickel alloy with a copper coating. Its diameter is 22.6 mm, thickness is 1.7 mm, and weight is 4.8 grams. **The obverse** depicts the Paralympic Games. The coin’s center features the mascot of the Paralympic Games. Above it is the Japanese inscription “日本国” (Japan), and below it is the face value 百円 (one hundred yen). **Reverse:** The center of the coin, running full-height from top to bottom, features the emblem of the Tokyo Paralympic Games. Below it is the English inscriptions for the venue and date: “TOKYO 2020” and “PARALYMPIC GAMES”. At the very bottom is the emblem of the International Paralympic Committee, three arcs in red, blue, and green. Around it, in the upper hemisphere, in a circle in English, is written: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES,” and at the bottom, in the hemisphere, in Japanese is the year of issue • 令和 2 令• (the second year of Reiwa) and in English the face value 100 YEN (100 yen).

3,948,000 coins of the Reiwa Year 2 (2020) and 1,000 high-quality coins (Proof) of the Reiwa Year 2 (2020) were issued.

100 yen. Composition: copper-nickel alloy with copper coating. Diameter 22.6 mm, thickness 1.7 mm, weight 4,800 grams. **Obverse:** The Paralympics. The moment of the game is depicted in the center of the coin. Above it is written in Japanese – Japan, and at the bottom the nominal value is (one hundred yen). **Reverse:** In the center of the coin, at full height, the emblem of the Tokyo Paralympic Games is depicted from top to bottom. Under it, the venue and date are written in English: “TOKYO 2020” (“Tokyo 2020”) and “PARALYMPIC GAMES” (Paralympic Games). At the very bottom is the emblem of the International Paralympic Committee, three arcs of red, blue and green colors. Around it, in the upper hemisphere, in a circle, it says in English: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” (“Tokyo 2020 Paralympic Games”), and at the bottom, in the hemisphere, in Japanese, the year of release • 令和 2 年 • (the second year of the Reiwa) and in English the nominal value of 100 YEN (100 yen).

3,948,000 coins of the Reiwa Year 2 (2020) and 1,000 high-quality coins (Proof) of the Reiwa Year 2 (2020) were issued.

The organizers of the Tokyo 2020 Olympic and Paralympic Games have chosen the design of two commemorative 500 yen coins. The coins depict illustrations of the gods of thunder and wind – Raijin and Fujin, made by 17th-century artist Tawara Sotatsu, which are recognized as the national treasure of the country. The Olympic coin depicts Raijin, the god of thunder, and the coin dedicated to the Paralympic Games depicts Fujin, the god of wind.

500 yen. The composition is bimetallic: the center is made of a copper-nickel alloy with a gold coating, the outer ring is made of nickel-brass (75% copper, 12.5% nickel, 12.5% zinc). Diameter 26.5 mm, thickness 1.8 mm, weight 7,100 grams.

Obverse: convex dots are located around the circumference of the coin, on the outer ring of nickel-brass. Along this ring, the Japanese word for Japan is written at the top 日本国, and the face value of five hundred yen is written at the bottom 五百円. In the center of the coin on the left is engraved the god of thunder Raijin, surrounded by fragments of lightning. The image smoothly transitions from the center to the outer ring. **Reverse:** the circumference of the coin, on the outer ring made of nickel-brass, depicts 12 sports represented on commemorative coins with a face value of 100 yen. At the bottom, in the same circle, the year of issue of the coin is indicated in Japanese: • 令和 2 年 • (the 2nd year of the Reiwa era), which corresponds to 2020. The emblem of the Olympic Games in Tokyo is depicted in the center of the coin from top to bottom. The venue and date are listed below in English: “TOKYO 2020”. Even lower is the emblem of the International Olympic Games – 5 rings symbolizing 5 continents, blue, black, red, yellow and green colors.

4,000,000 ordinary coins were issued in the 2nd year of the Reiwa era (2020) and 1,000 high-quality coins (Proof) also in the 2nd year of the Reiwa era (2020).

500 yen. The Paralympic coin. The composition is bimetallic: the center is made of a copper-nickel alloy with a gold coating, the outer ring is made of nickel-brass (75% copper, 12.5% nickel, 12.5% zinc). Diameter 26.5 mm, thickness 1.8 mm, weight 7,100 grams. Obverse: convex dots are located around the circumference of the coin, on the outer ring of nickel-brass. Along this ring, the Japanese word for Japan is written at the top 日本国, and the face value of five hundred yen is written at the bottom 五百円. The wind god Fujin is engraved in the center of the coin. Reverse: around the circumference of the coin, on the outer ring made of nickel-brass, 12 sports are engraved, represented on commemorative coins with a face value of 100 yen. In the same circle, at the bottom, the year of issue of the coin is indicated in Japanese: •令和 2 年• (the 2nd year of the Reiwa era), which corresponds to the location and date of TOKYO 2020. The center of the coin, from top to bottom, features the emblem of the Paralympic Games. Below it, in English, are the venue and date: "TOKYO 2020" and "PARALYMPIC GAMES". At the very bottom, is the emblem of the International Paralympic Committee.

A total of 4,000,000 ordinary-quality coins and 1,000 high-quality (Proof) coins were issued.

1,000 yen. The composition is 999 silver, diameter – 40.0 mm, weight – 31,100 grams. **The obverse** depicts the movement of three athletes in a water sport, as well as the traditional ryusui pattern, symbolizing the flow of water. It says "Japan" at the top in Japanese 日本国, and the face value is 千円 "one thousand yen" at the bottom. On **the reverse**, the coin is surrounded by a narrow golden stripe. In the upper part of the hemisphere, it says in English: "OLYMPIC GAMES TOKYO 2020", and in the lower part of the hemisphere, the year of issue •平成 30 年• (30th year of Heisei) is indicated in Japanese and the face value is 1000 YEN in English. Inside the coin, in the left hemisphere, the emblem of the Olympic Games in Tokyo is depicted from top to bottom. Below it, the venue and date are indicated in English: "TOKYO 2020". At the very bottom is the emblem of the International Olympic Committee – five rings symbolizing the five continents, painted in blue, black, red, yellow and green. Sakura blossoms and ginkgo leaves are also depicted. Above them, on a white background, is a tree, which is the symbol of Tokyo Prefecture.

*100,000 high-quality coins (Proof) have been issued.
30 years of the Heisei Era (2018).*

1000 yen. Composition: 999 silver. Diameter 40.0 mm, weight 31,100 grams. **Obverse:** In the center there are two judo wrestlers in the traditional kaku-tsunagi pattern. Above them is written in Japanese "日本国" (Japan), and below them is the face value "千円" (one thousand yen). **Reverse:** A narrow golden stripe runs along the perimeter of the coin. At the top of the circle is written in English "TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES" (Tokyo 2020 Paralympic Games). In the lower part, the year of issue of the coin is indicated in Japanese •平成30年•

(year 30 of the Heisei era), which corresponds to 2018. Next, the nominal value of 1000 YEN (1000 yen) is indicated in English. Inside the coin, in the left half, there is a sakura tree and ginkgo leaves next to it. Above them, the prefectural Tokyo tree is depicted on a white background. In the right half, from top to bottom, the emblem of the Tokyo Paralympic Games is depicted. The name of the city and the year of the TOKYO 2020 (Tokyo 2020) are written below it in English, the PARALYMPIC GAMES (Paralympic Games) are below it, and at the very bottom is the emblem of the International Paralympic Committee: three rings of red, blue and green colors.

*100,000 high-quality coins (Proof) have been issued.
The 30th year of the Heisei Era (2018).*

1000 yen. Composition: 999 silver. Diameter 40.0 mm, weight 31,100 grams. **Obverse:** In the center, a hammer thrower and a sprinter are depicted against the background of the traditional Japanese Tsuyoshi-ba pattern depicting grass in a field with dew drops. Above them is written in Japanese “日本国” (Japan), and below them is the face value “千円” (one thousand yen). **Reverse:** The coin is surrounded by a narrow golden stripe around the perimeter. Inside, in the upper half, it says “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (Tokyo 2020 Olympic Games) in English. In the lower half, the year of issue is indicated in Japanese •平成30年• (year 30 of the Heisei era), as well as the face value of 1000 YEN (1000 yen) in English. Inside the coin, in the left half, from top to bottom, the emblem of the Tokyo Olympic Games is depicted in full height. In English underneath are indicated the place and date: “TOKYO 2020”. At the bottom is the Olympic Games emblem, consisting of five rings symbolizing the five continents, painted in blue, black, red, yellow and green. Sakura and ginkgo leaves are also depicted. Above them, on a white background, is the Tokyo prefectural tree.

100,000 copies of high quality (Proof) were produced. 31 (2019).

1000 yen. Composition: silver (999 samples), diameter 40.0 mm, thickness 3.5 mm, weight 31,100 grams. **Obverse:** A badminton player is depicted in the center against the background of the traditional Japanese “Yagasuri” pattern, symbolizing arrows. Above it is written in Japanese “日本国” (Japan), and below it the face value is “千円” (one thousand yen). **Reverse:** There is a narrow golden stripe along the edge of the coin. Inside the upper half of the semicircle, “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” is written in English. In the lower half of the semicircle, the year of issue is indicated in Japanese: •平成30年• (year 30 of the Heisei era), as well as the face value “1000 YEN” in English. Inside the coin, in the left half, the emblem of the Olympic Games in Tokyo is depicted from top to bottom along the entire height. Below it, the venue and date are indicated in English: “TOKYO 2020”. At the very bottom is the Olympic Games emblem, consisting of five rings symbolizing the five continents, painted in blue, black, red, yellow and green. Sakura and ginkgo leaves are also depicted. Above them, on a white background, is the Tokyo prefectural tree.

100,000 copies of high quality (Proof) were produced. 31 (2019).

1000 yen. Composition: silver, sample 999, diameter 40.0 mm, weight 31,100 grams. **Obverse:** in the center there is a baseball player and a softball player, decorated in the traditional Japanese “Mame-shibori” pattern, which expresses small dots. Above them is written in Japanese “日本国” – Japan, and at the bottom the face value “千 円” is one thousand yen. **Reverse:** the coin is surrounded by a narrow golden stripe around the perimeter. Inside it, in the upper hemisphere, it says in English “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (“Olympic Games Tokyo 2020”). In the lower hemisphere, the year of issue is indicated in Japanese as •平成3030 年• (year 30 of the Heisei era), and in English the nominal value is “1000 YEN” (1000 yen). Inside the coin, in the left hemisphere, from top to bottom, the emblem of the Olympic Games in Tokyo is depicted in full height. Below it, the place and date of “TOKYO 2020” (“Tokyo 2020”) are indicated in English. At the very bottom is the emblem of the International Olympic Games, 5 rings symbolizing 5 continents, blue, black, red, yellow and green colors. Sakura tree with ginkgo leaves nearby. Above them, on a white background, is the prefectural Tokyo tree.

100,000 pieces of high quality (Proof) were produced. 31 (2019).

1000 yen. Composition: silver, sample 999, diameter 40.0 mm, weight 31,100 grams. **Obverse:** in the center there are three gymnasts in the traditional Japanese Ryotakijima pattern, which depicts a waterfall. Above them is written in Japanese “日本国” – Japan, and at the bottom the nominal value of “千円” is one thousand yen. **Reverse:** a golden path runs around the perimeter of the coin. At the top of it is written in English “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (“Olympic Games Tokyo 2020”). In the lower part, the year of issue is indicated in Japanese •令和 和元• (1 year of the Reiwa era), which means the year of issue of the coin, and then in English the nominal value is “1000 YEN” (1000 yen). Inside the coin, in the left hemisphere, from top to bottom, the emblem of the Olympic Games in Tokyo is depicted in full height. Below it, the place and date of “TOKYO 2020” (“Tokyo 2020”) are indicated in English. At the very bottom is the emblem of the International Olympic Games, 5 rings symbolizing 5 continents, blue, black, red, yellow and green colors. During the summer flowering period. Its color gradates from bright red to white. Above in dark colors is prefectural tree of Tokyo.

100,000 pieces of Proof quality in 2019 and 1,000 pieces in 2020.

1000 yen. Composition: Silver, sample 999. Diameter: 40.0 mm. Weight: 31,100 grams. Thickness: 3.5mm.

Obverse: A pair of judoists is depicted in the center. The coin is decorated with the traditional Japanese Kumikikko pattern. Above the image is written in Japanese “日本国” (Japan), and below it is the face value “千円” (one thousand yen). **Reverse:** A golden stripe runs along the edge of the coin. At the top of the arc in English it says: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (Olympic Games “Tokyo 2020”). At the bottom, an arc in Japanese indicates the year of release: “令和元年” (the first year of the Reiwa era), which corresponds to 2019. Next, the nominal value is 1000 YEN (1000 yen) in English. Inside the coin, in the left half, the emblem of the Olympic Games in Tokyo is vertically located. Below it, the venue and date are indicated in English: “TOKYO 2020” (“Tokyo 2020”). At the very bottom there are five Olympic rings symbolizing the five continents, painted in blue, black, red, yellow and green. The reverse also depicts sakura in spring bloom, with a color transition from bright pink to white. Above the sakura, the prefectural Tokyo tree is depicted in dark color.

100,000 high-quality (Proof) copies were produced. 1 (2019) and 1,000 copies of 2 (2020)

1 000 yen. Composition: Silver, 999 fineness. Diameter 40.0 mm, thickness 3.5 mm, weight 31.100 grams.

Obverse: A pair of judoists is depicted in the center. The traditional Japanese design “Shipō-tsunagi”. Above the image is the Japanese inscription “日本国” – Japan, and below it is the denomination “千円” – one thousand yen. **Reverse:** A gold stripe runs through the inside of the coin. At the top, along an arc, is the inscription in English “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020”. At the bottom, along an arc, is the year of issue in Japanese: “令和元年” (the first year of the Reiwa era). The denomination of 1,000 yen is then written in English. The coin’s left half features the Tokyo Olympic Games emblem vertically positioned. Below it, in English, is the location and date: “TOKYO 2020”. The emblem of the Olympic Games is the five colored Olympic rings. The right semicircle depicts a cherry blossom, the side leaves of a ginkgo tree, and, at the top, the Tokyo Prefectural Tree.

100,000 high-quality (Proof) copies were produced. 1 (2019) and 1,000 copies of 2 (2020)

1000 yen. Composition: silver (999 proof). Diameter: 40.0 mm. Thickness: 3.5mm. Weight: 31,100 grams.

Obverse: In the center there are two Paralympic swimmers swimming in opposite directions. The country of Japan is indicated in Japanese at the top, and the face value is 1000 yen at the bottom. **Reverse:** The inside of the coin is framed by a golden path. At the top of this track is written in English: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020”. The first year of the Reiwa era is indicated in Japanese at the bottom. Next, the nominal value is indicated in English: 1000 yen. Inside the coin, in the left semicircular part, the Olympic Games emblem is depicted at

the top, "TOKYO 2020" is written under it in English and the emblem of the International Olympic Committee is depicted- five multi-colored Olympic rings. In the right semicircular part, sakura is depicted, ginkgo leaves on the sides and a Tokyo prefectural tree at the top.

100,000 high-quality copies (Proof) were released in 2019 and 1,000 copies in 2020.

1000 yen. Composition: silver (999 proof). Diameter: 40.0 mm. Thickness: 3.5mm. Weight: 31,100 grams.

Obverse: in the center, two boxers are depicted at the moment of the fight, decorated with the traditional Japanese "Urokomon" pattern, which means a pattern of scales. Above them is written in Japanese- Japan, and at the bottom the face value of 千円 is one thousand yen. **Reverse:** a golden-colored path runs around the circumference inside the coin, at the top of which is written in English: "OLYMPIC GAMES TOKYO 2020" (Olympic Games Tokyo 2020). In the lower part, • 令和2年 • is indicated in Japanese, which means the 2nd year of the coin's release (2020). Continuing, it says 1000 yen in English. Inside the coin, in the left semicircle, the Olympic Games emblem is depicted on top, under it says "TOKYO 2020" in English and the emblem of the International Olympic Games – five colored Olympic rings. In the right semicircle there is a sakura tree with ginkgo leaves on the side, and the prefectural Tokyo tree on top.

100,000 pieces of high quality (Proof) were produced. 2 (in 2020) and 1,000 pieces of 2 (in 2020).

1 000 yen. Composition: silver (999 samples). Diameter 40.0 mm, thickness 3.5 mm, weight 31,100 grams.

Obverse: Two wrestlers are depicted in the center, with the traditional Japanese Kojitsunagi pattern, which means a pattern connecting the hieroglyph "工". Above them is written in Japanese- Japan, and at the bottom the face value of 千円 is one thousand yen. **Reverse:** a golden-colored path runs around the circumference inside the coin, at the top of which is written in English: "OLYMPIC GAMES TOKYO 2020" (Olympic Games Tokyo 2020). In the lower part, • 令和2年 • is indicated in Japanese, which means the 2nd year of the coin's release (2020). Continuing, in English is indicated 1000 yen. Inside the coin, in the left semicircle, the Olympic Games emblem is depicted on top, under it says "TOKYO 2020" in English and the emblem of the International Olympic Games- five colored Olympic rings. In the right semicircle there is a sakura tree with ginkgo leaves on the side, and the prefectural Tokyo tree on top.

100,000 pieces of high quality (Proof) were produced in 2020 and 1000 in 2020

1000 yen: Made of silver (999 samples), diameter 40.0 mm, thickness 3.5 mm, weight 31,100 grams. **The obverse** in the center depicts a Paralympic tennis player against the background of the traditional Japanese “Futasujigoshi” pattern, which means a pattern of two stripes. Above it is written in Japanese “日本国” (Japan), and below it is the face value “千円” (one thousand yen). On **the reverse**, a golden path runs around the circle. At the top it says in English “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES”. The year of issue of the coin is indicated in Japanese at the bottom (2020). Next, it says 1000 yen in English. In the right half of the coin, the emblem of the Paralympic Games is depicted on top, under it it says “TOKYO 2020” and “Paralympic Games” in English. The left half of the coin depicts sakura with ginkgo leaves, symbolizing the prefectural tree of Tokyo.

100,000 high-quality (Proof) copies were produced in 2020 and 1000 in 2020.

In total, 2 types of Olympic coins with a face value of 10,000 yen and 1 type of Paralympic coin were issued.

10 000 yen. Composition: gold, sample (999). Diameter 26.0 mm, weight 15,600 grams. Obverse: Yabusame (archery on horseback) is depicted in the center of the coin. In front of him, above, is a Japanese kanji inscription expressing the philosophy of sports: spirit, technique, physical strength. Above them is written in Japanese – Japan, and below the nominal value of 壹万円 is ten thousand yen. Reverse: The circumference of the coin in English says: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (Olympic Games “Tokyo 2020”) at the top. Below, in the left half, the year of issue of the coin is indicated in Japanese •平成30年• – the 30th year of the Heisei era, which means 2018. Continuing, the nominal value of 1000 YEN (1000 yen) is written in English. The logo of the Olympic Games in Tokyo is located in the center of the coin from top to bottom. Then the city and the year of the TOKYO 2020 Olympics (“Tokyo 2020”), and at the very bottom is the emblem of the International Olympic Games with the image of 5 rings symbolizing 5 continents, blue, black, red, yellow and green colors.

40,000 high-quality coins (Proof) have been issued. 30th year (2018).

10 000 yen. Composition: gold, sample (999). Diameter 26.0 mm, weight 15,600 grams. **Obverse:** On the left, the coin depicts a monument to Nomi no Sukune (the legendary Japanese sumo wrestler from the time of Emperor Suining). On the right is the modern equivalent of the ancient Greek goddess of victory Nike – Victoria. Between them, above, there is a Japanese kanji inscription expressing the philosophy of sports: spirit, technique, physical strength. Above them is written in Japanese – Japan, and below the nominal value of 壹万円 is ten thousand yen. **Reverse:** The circumference of the coin in English says: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (Olympic Games “Tokyo 2020”) at the top. Below, in the left half, the year of issue of the coin is indicated in Japanese. •令和元年• The 1st year of the Reiwa era, which means 2020. Continuing, the nominal value of 1000 YEN (1000 yen) is written in English. The logo of the Olympic Games in Tokyo is located in the center of the coin from top to bottom. Then the city and the year of the TOKYO 2020 Olympics (“Tokyo 2020”), and at the very bottom is the emblem of the International Olympic Games with the image of 5 rings symbolizing 5 continents, blue, black, red, yellow and green colors.

40,000 pieces of high quality (Proof) were produced. 1 (in 2019) and 1,000 pieces of high quality (Proof). 2 (in 2020).

10 000 yen. Composition: gold (999)., diameter 26.0 mm., weight 15,600 grams. **Obverse:** in the center of the coin, against the background of Mount Fuji, athletes at the national stadium while running with torches. On the right, above, kanji are written in Japanese, expressing the philosophy of sports: “Spirit, Technique, Physical strength”. At the top in Japanese it says – Japan, and at the bottom the nominal value of 壹万円 is ten thousand yen. **Reverse:** inside the coin in a circle, above it is written in English: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” (“Tokyo 2020 Paralympic Games”), below it is written in a circle in Japanese •令和元年• (the first year of the Reiwa era) and in English the nominal value is 10,000 YEN (10,000 yen). In the center of the coin, from top to bottom, is the emblem of the Tokyo Paralympic Games. Next is the city and the year of the TOKYO 2020 Olympics, the PARALYMPIC GAMES, and at the very bottom is the emblem of the International Paralympic Committee with a red-blue-green arc.

40,000 pieces of high quality (Proof) were produced. 2 (in 2020) and 1,000 pieces of high quality (Proof) 2 (in 2020).

In honor of the Tokyo Olympic Games, 37 types of coins were minted in 4 denominations: 100, 500, 1,000 and 10,000 yen. At the same time, 5 types of non-ferrous metals were used: copper, nickel, brass, silver and gold. 6 types of coins with a face value of 100 yen, 1 type of coin with a face value of 500 yen, 3 types of coins with a face value of 1,000 yen and 1 type of coin with a face value of 10,000 yen were devoted to the Paralympic theme.

International sports competitions, similar to the Olympic Games, are held for people with congenital or acquired physical disabilities every four years with the assistance of the International Olympic Committee, in the same place where the Olympic Games are held. The idea of the competition is connected with the name of the English neurosurgeon Ludwig Gutman, who founded the spinal injury treatment center at the Stoke Mandeville Hospital in Aylesbury during the Second World War. He was the first to include active sports in the rehabilitation of soldiers with spinal cord injuries. On July 28, 1948, the first archery competition was held at Stoke Mandeville Hospital. The participants entered the arena in wheelchairs. The tournament symbolically coincided with the opening date of the Olympic Games in London. In 1956, Ludwig Gutmann developed the charter, which formed the basis for the development of sports for the disabled around the world. In 1960, immediately after the completion of the XVII Olympic Games in Rome, an international competition for people with disabilities in several sports was held. About 400 athletes from 23 countries took part in it.

In 1976, Switzerland hosted the first Winter Games. In 1988, after the Seoul Olympics ended, the organizers provided Olympic halls and stadiums for people with disabilities. Since then, these competitions have been called the Paralympic Games. In 1982, the coordinating committee of the World Organization of Sports for the Disabled was established, which contributed to the popularization and expansion of the Paralympic movement.

Since 1989, the International Paralympic Committee has been formed. Today, it includes the national Paralympic committees of 163 countries and 5 international sports federations. Paralympians participate in more than 20 sports, including archery, shooting, athletics, weightlifting, cycling, basketball, football, hockey, fencing, skiing, table tennis and others. At the XXVI Olympic Games in Atlanta in 1996, for the first time, a commemorative coin on a Paralympic theme was issued – a Paralympian in a wheelchair who raised both hands in victory. Since then, various coins have been issued, such as those first issued at the Tokyo 2020 (2021) Olympic Games. 124 themes are presented for coins minted all over the world. Dozens of themes are depicted on the coins dedicated to the Olympic Games in Tokyo: Olympic Games, crown, architecture.

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

АРХЕОЛОГИЯ

Институт археологии имени академика
Андриа Апакидзе

ОЛИМПИЙСКИЙ СПОРТ И НУМИЗМАТИКА

Гурам Филипашвили,

Юрист

АБСТРАКТ

Статья рассматривает историю и особенности юбилейных монет, посвященных Олимпийским играм. В работе подробно представлены юбилейные монеты Олимпиад 2008 года в Пекине, 2012 года в Лондоне, 2016 года в Рио-де-Жанейро и 2021) 2020) года в Токио. Автор описывает дизайн монет, металлический состав, номиналы и количество выпуска. Особое внимание уделяется изображению олимпийской символики и эмблем. В статье отмечается, что для Пекинской Олимпиады Китай выпустил 29 видов юбилейных монет, Великобритания – монеты в 50 пенсов по различным видам спорта, Бразилия – 37 видов монет, а Япония – 37 видов, включая монеты, посвященные Паралимпийским играм. Работа представляет собой важный источник для изучения нумизматики и истории олимпийского движения.

Ключевые слова: Олимпийские монеты; Пекинская олимпиада; Лондонская олимпиада; Токийская олимпиада; олимпийская символика.

XXIX летние Олимпийские игры 2008 года,

Пекин – Китай

XXIX летние Олимпийские игры 2008 года состоялись в Пекине, столице Китайской Народной Республики, с 8 по 24 августа. Соревнования по некоторым видам спорта проходили в Гонконге, Тяньцзине, Шанхае и Шэньяне.

Танец в Пекине – это название официальной эмблемы летних Олимпийских игр 2008 года.

Эмблема основана на разнообразных элементах китайской культуры, традиционной китайской красной печати со словами «Пекин 2008» и олимпийскими кольцами. Печать представляет собой стилизованное каллиграфическое исполнение китайского иероглифа 京 (jīng, «столица», город-хозяин) в форме танцора. Изогнутое, подвижное тело изображает китайского дракона. Раскинутые руки символизируют приглашение китайцев всему миру увидеть их культуру. Это изображение также напоминает бегуна, пересекающего финишную черту. Красный цвет является доминирующим в эмблеме, он является основным цветом в китайском обществе и означает процветание.

Организационный комитет предложил агентствам и графическим дизайнерам со всего мира прислать свои идеи талисмана Олимпийских игр, в результате чего было представлено более 3000 предложений.

Более 100 китайских телеканалов показали 100-серийный мультсериал «Олимпийские приключения Фувы». Он также транслировался в общественном транспорте и в сетях общенациональных железнодорожных вокзалов.

Создателем талисмана Олимпийских игр 2008 года в Пекине является Хань Мэйлинь. На основе олимпийских колец были созданы пять талисманов: Бэйбэй, Цзинцзин, Хуаньхуань, Инъин и Нини. Каждое имя талисмана является повторением одного и того же иероглифа. Традиционный китайский способ показывает тепло и любовь к детям. Соединение всех пяти слов (Бэй, Цзин, Хуань, Ин, Ни) образует фразу «Добро пожаловать». Талисманы образуют «Фуву», что переводится как «Успех кукол».

На картинке: Бэйбэй, Цзинцзин, Хуаньхуань, Инъин и Нини

Талисманы соответствуют пяти природным стихиям и четырем популярным животным Китая, кроме Хуаньхуаня. Каждый талисман представляет цвет олимпийского кольца. Согласно древней китайской культурной традиции, каждый талисман передает пожелания с помощью знаков и символов.

Бэйбэй – рыба, символизирующая воду. Он синего цвета, и его пожелание – благополучие. Волны на голове основаны на традиционном китайском дизайне живописи.

Цзинцзин – панда, олицетворяющая лес. Он черного цвета, и его пожелание – счастье. Роспись на фарфоре относится к династии Сун (960-1279 гг. н.э.). Цветы лотоса на голове послужили источником вдохновения.

Хуаньхуань – дитя огня. Он красного цвета и передает страсть к спорту. Также является символом олимпийского огня и духа. Украшение на голове – художественно оформленный элемент, как и некоторые традиционные успешные дизайны.

Инъин – тибетская антилопа, олицетворяющая землю. Она желтого цвета, и ее пожелание – крепкое здоровье. На голове представлены декоративные элементы западного Китая.

Нини – ласточка, символизирующая небо. Она зеленого цвета, и ее пожелание – удача. Ее дизайн вдохновлен китайскими воздушными змеями. Ласточка по-китайски выражает «Янь» (Yan), что было древним названием Пекина (Яньцзин).

Такое подробное описание талисманов Олимпийских игр в Пекине обусловлено тем, что именно талисманы изображены на монетах достоинством в один юань в виде участников различных видов спорта.

Монетный двор Китайской Народной Республики посвятил Олимпийским играм юбилейные монеты 29 видов. Номинал 1 юань был выпущен 8 видов. В 2007 году были выпущены два вида первой серии. В 2008 году было выпущено три вида монет II серии, а в 2008 году – также три вида III серии.

Все монеты номиналом **1 юань** изготовлены из латуни, имеют диаметр 25,0 мм и вес 6,750 грамма. Аверс всех монет имеет одинаковый дизайн. В центре монеты изображен стадион, на котором стилизованно представлен логотип Пекинских Олимпийских игр. Над ним по кругу написано «Китайская Народная Республика», а под ним указан год выпуска монеты. Каждый вид был изготовлен тиражом 10 000 000 экземпляров.

1. Серия Акробатика, реверс. В центре монеты слева изображен талисман – акробат в момент выполнения элемента. Ниже параллельно нанесены линии, обозначающие спортивную площадку, а под ними – пять олимпийских колец. Справа по центру изображен номинал монеты – цифра 1. В нижней части монету окружает рельефная полоса, от верхней центральной точки до левой центральной точки которой идут пять параллельных линий. В этом же выделенном рельефе справа по центру вписана первая буква названия номинала – юань, а в нижней части по кругу написано: «XXIX Летние Олимпийские игры». Справа по центру изображен номинал монеты – цифра 1. В нижней части монету окружает рельефная полоса, от верхней центральной точки до левой центральной точки которой идут пять параллельных линий. В этом же выделенном рельефе справа по центру вписана первая буква названия номинала – юань, а в нижней части по кругу написано: «29-е Летние Олимпийские игры».

2. Серия Стрельба из лука, реверс. В центре монеты слева изображен талисман Цзиньцзинь (стрелок) в момент выстрела. Ниже параллельно нанесены линии, обозначающие спортивную площадку, а под ними – пять олимпийских колец. Справа по центру вписаны номинал монеты – цифра 1 и первая буква названия номинала – юань, которые переходят в рельефный круг вокруг монеты. От верхней центральной точки монеты до левой центральной точки идут пять параллельных линий, а в нижней части по кругу написано: «XXIX Летние Олимпийские игры».

3. Серия «Футбол», реверс. В центре монеты, справа, талисман Хуаньхуань – футболист в момент удара по мячу, изображенный скрытым изображением. Внизу, параллельно, расположены линии, обозначающие спортивную площадку, а под ними – олимпийские кольца. Слева в центре указан номинал монеты цифрой 1, которая переходит в рельефный круг по периметру монеты, а справа от нее, в центральном круге монеты, записана первая буква названия номинала – юань. От верхней центральной точки монеты до правой центральной точки идут пять параллельных линий, а в нижней части по кругу написано: «XXIX Летние Олимпийские игры».

4. Серия «Плавание», реверс. В центре монеты изображен пловец в момент заплыва. Внизу, параллельно, обозначены линии, обозначающие спортивную площадку, а под ними – олимпийские кольца. Слева в центре указан номинал монеты цифрой 1, которая переходит в рельефный круг по периметру монеты, а справа от нее, в центральном круге монеты, записана первая буква названия номинала – юань. От верхней центральной точки монеты до правой центральной точки идут пять параллельных линий, а в нижней части по кругу написано: «XXIX Летние Олимпийские игры».

5. Серия «Тяжелая атлетика», реверс. В центре монеты изображен тяжелоатлет в момент подъема штанги. Внизу, параллельно, расположены линии, обозначающие спортивную площадку, а под ними – олимпийские кольца. Слева сверху указан номинал монеты цифрой 1, которая переходит в рельефный круг по периметру монеты, а справа от нее, в центральном круге монеты, записана первая буква названия номинала – юань. От верхней центральной точки монеты до правой центральной точки идет пять параллельных линий, а в нижней части по кругу написано: «XXIX Летние Олимпийские игры».

6. Серия «Настольный теннис», реверс монеты. В центре изображен анимированный спортсмен, теннисист, в момент удара по мячу ракеткой. Диагонально от нижнего правого угла к центру, параллельно центральной точке, расположены линии, обозначающие спортивную площадку, а под ними – олимпийские кольца. Слева указан номинал монеты цифрой 1, которая переходит в рельефный круг вокруг монеты. Справа от него, в центральном круге монеты, записана первая буква названия номинала – юань. В верхней части монеты пять параллельных линий, а в нижней части по кругу написано: «XXIX Летние Олимпийские игры».

7. Серия «Фехтование», реверс. В центре монеты, слева, изображен анимированный фехтовальщик в момент атаки на противника. Внизу, параллельно центральной точке, расположены линии, обозначающие спортивную площадку, а под ними – олимпийские кольца. Справа в центре записаны номинал монеты цифрой 1 и первая буква названия номинала – юань, которая переходит в рельефный круг вокруг монеты. От верхней центральной точки монеты к левой центральной точке идут пять параллельных линий, а в нижней части по кругу написано: «XXIX Летние Олимпийские игры».

8. Серия «Конный спорт», реверс. В центре монеты, слева, изображен талисман Иньин на коне в момент скачки с латентным изображением. Внизу, параллельно центральной точке, расположены линии, обозначающие спортивную площадку, а под ними – олимпийские кольца. Справа в центре записаны номинал монеты цифрой 1 и первая буква названия номинала – юань, которая переходит в рельефный круг вокруг монеты. От верхней центральной точки монеты к левой центральной точке идут пять параллельных линий, а в нижней части по кругу написано: «XXIX Летние Олимпийские игры».

В 2006 году было выпущено 4 вида монет I серии номиналом 10 юаней. В 2007 году – 4 вида монет II серии, а в 2008 году – также 4 вида монет III серии. Всего 12. Все эти монеты изготовлены из серебра пробы .999. Их диаметр составляет 40,0 мм, а вес – 31,110 грамма.

На **аверсе всех 10-юаневых** монет изображен одинаковый дизайн.

Монета по периметру отделена рельефной полосой. В верхней части этой полосы написано: «Китайская Народная Республика», а внизу, по центру, указан 2008 год – год выпуска монеты. Центральный круг монеты украшен китайскими орнаментами, а внутри них в ярких цветах изображена эмблема Олимпийских игр в Пекине.

Реверс: В центре монеты, слева, внизу изображен ребенок с бумажным змеем (воздушным шаром) в руке. Правая сторона монеты на всю длину отделена деревом. В верхней части дерева расположен орнамент, а справа от него, выше, нарисованы цветные цветы. Ниже изображена цифра 10 и первая буква номинала монеты, что означает 10 юаней. От верхушки дерева вниз, к основанию, идет разделительный рельефный круг, по которому снизу, по кругу, написано: «XXIX летние Олимпийские игры». Монета была

выпущена в 2006 году, а отчеканена в 2008 году тиражом 160 000 экземпляров. Согласно каталогу, монета в обращение не поступала. Предполагается, что монеты указанного номинала предназначались для частных коллекционеров.

Реверс: В центре монеты, слева, изображены двое детей, играющих в «Чехарда», а также две птицы в полете с обеих сторон. Правая сторона монеты на всю длину отделена деревом. В верхней части дерева расположен орнамент, а справа от него, выше, нарисована цветная маска. Ниже изображена цифра 10 и первая буква номинала монеты, что означает 10 юаней. От верхушки дерева вниз, к основанию, идет разделительный рельефный круг, по которому, по кругу, снизу написано: «XXIX Летние Олимпийские игры». Монета выпущена в 2006 году, а отчеканена в 2008 году тиражом 160 000 экземпляров. Согласно каталогу, монета в обращение не поступала.

Реверс: В центре монеты, слева, изображен ребенок с палкой, справа – бегущий во время игры. Над ними, правее, изображены три птицы в полете. Правая сторона монеты по всей высоте отделена деревом, на вершине которого орнамент, а правее от него, на высоте, нарисована цветная маска. Ниже изображена цифра 10 и первая буква номинала монеты, что означает 10 юаней. От вершины дерева вниз, к основанию, следует рельефный круг, в котором по кругу внизу написано: «XXIX Летние Олимпийские игры». Монета выпущена в 2006 году, а отчеканена в 2008 году тиражом 160 000 экземпляров. Согласно каталогу, монета в обращение не поступала.

Реверс: В центре монеты, справа, изображена Великая Китайская стена. Левая сторона монеты

по всей высоте отделена узкой линией, на вершине которой нарисован орнамент. Концы этой линии соединены рельефной узкой полосой, в которую вписано «XXIX Летние Олимпийские игры». На левой стороне монеты, сверху, нарисованы цветные орнаменты. Ниже изображена цифра 10 и первая буква номинала монеты, что означает 10 юаней. Монета отчеканена в 2008 году тиражом 160 000 экземпляров. Согласно каталогу, монета в обращение не поступала.

Реверс: В центре монеты, справа, изображен дворец Летних Олимпийских игр. Левая сторона монеты по всей высоте отделена узкой линией, на вершине которой нарисован орнамент. Концы этой линии соединены рельефной узкой полосой, в которую вписано «XXIX Летние Олимпийские игры». На левой стороне монеты, сверху, нарисованы цветные орнаменты. Ниже изображена цифра 10 и первая буква номинала монеты, что означает 10 юаней. Монета была отчеканена в 2008 году тиражом 160 000 экземпляров. Согласно каталогу, монета в обращение не поступала.

Реверс: В центре монеты, справа, изображен «Белый павильон, парк Северного моря». Левая сторона монеты по всей высоте отделена узкой линией, над которой в верхней части нарисован орнамент. Концы этой линии соединены рельефной узкой полосой, в которую вписано «XXIX Летние Олимпийские игры». Слева на монете, вверху нарисованы цветные орнаменты. Ниже изображена цифра 10 и первая буква номинала монеты, что означает 10 юаней. Монета была отчеканена в 2008 году тиражом 160 000 экземпляров. Согласно каталогу, монета в обращение не поступала.

Реверс: В центре монеты, справа, изображена традиционная резиденция. Левая сторона монеты по всей высоте отделена узкой линией, над которой в верхней части нарисован орнамент. Концы этой линии соединены рельефной узкой полосой, в которую вписано «XXIX Летние Олимпийские игры». Слева на монете, вверху нарисованы цветные орнаменты. Ниже изображена цифра 10 и первая буква номинала монеты, что означает 10 юаней. Монета была отчеканена в 2008 году тиражом 160 000 экземпляров. Согласно каталогу, монета в обращение не поступала.

Было выпущено 6 видов монет номиналом 150 юаней, изготовленных из золота пробы .999. Диаметр монеты составляет 23,0 мм. Стоит отметить, что вес монет незначительно различается в зависимости

от вида. Вес монет с изображением плавания и тяжелой атлетики составляет 10.360 грамма; монет с изображением конного спорта и стрельбы из лука – 10,050 грамма; монет с изображением борьбы и футбола – 10.100 грамма.

Аверс 150-юаневых монет имеет одинаковый дизайн. Монета по периметру отделена рельефной полосой, в верхней части которой написано: «Китайская Народная Республика», а внизу по центру – 2008, что указывает на год проведения Олимпиады. Центральный круг монеты украшен китайскими орнаментами, внутри которых изображена эмблема Пекинских Олимпийских игр.

На **реверсе** монеты по окружности идет рельефная арка. В центре она разделена на три части. В верхней половине изображены положения пловцов без воды. Нижняя половина разделена еще на две части. Все три стороны отделены рельефом той же толщины, что и по окружности монеты. Внизу, слева, изображен стилизованный момент плавания пловца. Справа от разделительного рельефа в центре монеты начинается надпись: «XXIX Летние Олимпийские игры», которая переходит в нижний четверть-полушар, где указана цифра 150, обозначающая номинал монеты, а справа от нее изображена первая буква номинала.

На **реверсе** монеты по окружности идет рельефная арка. В центре она разделена на три части. В левой половине изображен китайский тяжелоатлет античного периода. Правая половина разделена еще на две части. Все три стороны отделены рельефом той же толщины, что и по окружности монеты. Вверху, справа, изображен стилизованный момент поднятия тяжестей тяжелоатлетом. Справа от разделительного рельефа в центре монеты начинается надпись: «XXIX Летние Олимпийские игры», которая переходит в нижний четверть-полушар, где указана цифра 150, обозначающая номинал монеты, а справа от нее изображена первая буква номинала.

На **реверсе** монеты по окружности идет рельефная арка. В центре она разделена на три части. В верхней половине изображен момент состязания на лошадях античных времен. Нижняя половина

разделена еще на две части, на левую и правую стороны. Все три стороны отделены рельефом той же толщины, что и по окружности монеты. Внизу, слева, изображен стилизованный рисунок всадника. Справа от разделительного рельефа в центре монеты начинается надпись: «XXIX Летние Олимпийские игры», которая переходит в нижний четверть-полушар, где указана цифра 150, обозначающая номинал, а справа от нее – первая буква номинала.

Реверс: Монету окружает рельефная дуга. В центре она разделена на три части. В левом полушарии изображен лучник античного периода. Правое полушарие разделено еще на две части. Все три стороны выделены рельефом той же толщины, что и окружность монеты. Сверху, справа изображен стилизованный лучник. Справа от разделяющего рельефа в центре монеты начинается надпись: «XXIX Летние Олимпийские игры», которая переходит вниз в четверть полушария, где указана цифра 150, обозначающая номинал монеты, а справа от нее – первая буква номинала.

Реверс: Монету окружает рельефная дуга, центральная сфера которой разделена на три части. В верхнем полушарии изображен момент классической борьбы. Нижнее полушарие разделено еще на две части. Все три стороны выделены рельефом той же толщины, что и окружность монеты. Снизу, слева изображен стилизованный момент борьбы. Справа от разделяющего рельефа в центре монеты начинается надпись: «XXIX Летние Олимпийские игры», которая переходит вниз в четверть полушария, где указана цифра 150, обозначающая номинал монеты, а справа от нее – первая буква номинала.

Реверс: Монету окружает рельефная дуга. В центре она разделена на три части. В левом полушарии изображен классический футболист. Правое полушарие разделено еще на две части. Все три стороны выделены рельефом той же толщины, что и окружность монеты. Сверху, справа изображен стилизованный футболист. Справа от разделяющего рельефа в центре монеты начинается надпись: «XXIX Летние Олимпийские игры», которая переходит вниз в четверть полусферы, где указано число 150, обозначающее номинал монеты, а справа от него изображена первая буква номинала.

Все шесть видов монет номиналом **150 юаней** были отчеканены в 2008 году тиражом 160 000 штук каждого вида. Интересно, что, согласно мировому каталогу монет, они не были выпущены в обращение и предназначались для частных коллекционеров.

В 2008 году были отчеканены два вида монет номиналом 300 юаней из серебра. 999 пробы. Их диаметр составляет 100,0 мм, а вес – 1000 граммов. Дизайн аверса у обоих видов одинаковый.

Аверс: Монета отделена по кругу рельефной полосой. В верхней части круга написано: «Китайская Народная Республика», а внизу посередине указан год выпуска монеты – 2008. Середина монеты украшена китайскими орнаментами, внутри которых в цвете изображена эмблема Пекинских Олимпийских игр.

Реверс: В нижней части монеты изображены четыре гребца, преодолевающие дистанцию, а в верхней части, посередине справа, – четыре всадника в момент скачки. Между гребцами и всадниками, справа, указано число 300, обозначающее номинал, и первая буква номинала справа от него. В верхней части монеты идет круговой рельеф с надписью: «XXIX Летние Олимпийские игры».

Реверс: В верхней части монеты слева и в нижней части посередине справа изображена классическая борьба в перетягивании каната. Между ними, посередине слева, указано число 300, обозначающее номинал, и первая буква номинала справа от него. В верхней части монеты идет круговой рельеф с надписью: «XXIX Летние Олимпийские игры».

Оба вида монет номиналом 300 юаней были отчеканены в 2008 году тиражом 20 008 штук каждого вида. Интересно, что, согласно мировому каталогу монет, они не были выпущены в обращение и предназначались для частных коллекционеров.

2000 юаней. Металл: золото, проба.999. Диаметр 60,00 мм. Вес 155,000 грамм. **Аверс:** Монета отделена от ободка рельефной полосой. В верхней части круга надпись: «Китайская Народная Республика», а внизу по центру – 2008, год выпуска монеты. Центральный круг монеты украшен китайскими орнаментами, внутри которых в цветном исполнении изображена эмблема Олимпийских игр в Пекине. **Реверс:** Монета по внешнему краю обрамлена тонким рельефным кругом. На фоне пяти олимпийских колец изображены фрагменты четырех видов спорта. Сверху круговая надпись: «XXIX Летние Олимпийские игры». Внизу справа указан номинал монеты – 2000 юаней. Это монета улучшенного качества (Proof), которая не выходила в обращение. В источнике не указано ее количество. Следует предположить, что монета, учитывая ее диаметр, вес, состав металла и тот факт, что она не выходила в обращение, была выпущена очень ограниченным тиражом.

100 000 юаней. Металл: золото, проба .999. Диаметр 180,00 мм. Вес 10,000 грамм. Аверс: В центре, в прямоугольнике, изображена цветная эмблема Олимпийских игр. Над ней указано время проведения Олимпиады – 2008 год. Верхняя часть монеты зеркальная, с надписью: «Китайская Народная Республика». Ниже она переходит в рельефное гладкое пространство, на котором представлен декоративный дизайн древних китайских бронзовых изделий. Реверс: В нижней части монеты по кругу изображено множество видов спорта. В верхней части монеты изображен Храм Неба в Пекине, над которым в облаках парят драконы. Сверху круговая надпись: «XXIX Летние Олимпийские игры». Под храмом, в несколько строк, указаны годы проведения каждой последующей Олимпиады, начиная с современных Олимпийских игр (1896), и заканчивая 2008 годом. Под храмом справа указан номинал монеты – 100 000 юаней. Всего было выпущено 18 монет улучшенного качества (Proof), которые не выходили в обращение.

XXX Олимпиада 2012 года, Лондон, Великобритания

XXX Олимпийские игры прошли в Лондоне, столице Великобритании, с 27 июля по 12 августа 2012 года. Лондон – единственный город, принимавший Олимпийские игры трижды.

Эмблема состоит из четырех неравных многоугольников, расположенных в два ряда. В верхнем ряду изображены цифры “2” и “0”, а в нижнем – “1” и “2”. Между ними расположен четырехугольник, четыре вершины которого соединяются с каждой цифрой. В целом получается “2012”, что фактически отражает дату проведения Олимпиады. В верхней части, слева от цифры “2”, написано слово «Лондон» – место проведения Олимпиады, а справа, в цифре “0”, изображены олимпийские кольца.

Королевский монетный двор Лондона посвятил Лондонские Олимпийские игры выпуску монет различных видов и номиналов. Это монеты номиналом 50 пенсов, 1, 2, 5, 25 и 100 фунтов. Примечательно, что **50-пенсовые** монеты выпущены по различным видам спорта и изготовлены из разных металлов, как из серебра, так и из медно-никелевого сплава.

50-пенсовые монеты имеют 7 углов. В составе серебряных монет 92,5% серебра и 7,5% меди. Диаметр всех монет из обоих сплавов одинаков – 27,3 мм, вес также одинаков – 8 граммов. Толщина также одинакова – 1,78 мм. Аверс всех монет имеет одинаковый дизайн и выполнен Яном Панком Бродли. В центре монеты изображен четвертый портрет королевы Елизаветы II, повернутый вправо. Вокруг портрета снизу слева вверх идет круговая надпись: “ELIZABETH II D.G. REG. F.D. 2011”, что означает: «Елизавета Вторая, Божьей милостью Королева, Защитница веры». Каждая разновидность серебряных монет выпущена тиражом 30 000 экземпляров, а монеты из медно-никелевого сплава выпущены разным количеством.

1. Реверс: Легкая атлетика. В центре изображен легкоатлет-мужчина, прыгающий в высоту, в момент прыжка через планку методом Фосбери. Над ним в центре – эмблема Лондонских Олимпийских игр, а под спортсменом, по центру, указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Флоренс Джексон. Ей было 9 лет, и она стала первой девочкой, принявшей участие в конкурсе, объявленном в 2009 году, и первой, кто в истории британского королевства разработала монету, чей дизайн превзошел 17 000 других. Эти медно-никелевые монеты были выпущены в 2009 и 2011 годах. В 2009 году было выпущено 100 000 штук, а в 2011 году – 2 224 000. Серебряная монета была изготовлена только в 2011 году, в количестве 30 000 штук.

2. Реверс: водный вид спорта. В центре, по всей длине, изображен пловец в волнах. Над ним, по центру – эмблема Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты – «50 пенсов». Гравюра выполнена Джонатаном Олифом. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 2 179 000 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

3. Реверс: стрельба из лука. Левая сторона монеты используется как лук. Тетива натянута правой рукой спортсмена, который держит наконечник стрелы и готов к выстрелу. Над ним, по центру, изображена эмблема Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты – «50 пенсов». Гравюра выполнена Петрой Пайягас. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 3 345 500 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

4. Реверс: бадминтон. В центре монеты, снизу вверх, слева вверх, изображен волан для бадминтона. Справа от него, по всей высоте, в четыре ряда, изображены игроки в бадминтон в различных игровых позах. Над ними, по центру, изображена эмблема Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты – «50 пенсов». Гравюра выполнена Эммой Келли. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 2 133 500 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

5. Реверс: Баскетбол. На всей монете изображен фон баскетбольного мяча, на котором слева направо, снизу вверх, видны три эпизода игровых моментов. В первом показана борьба двух баскетболистов, где один атакует, а другой защищается. Во втором эпизоде атакующий баскетболист обыгрывает соперника и показан в момент ведения мяча, а в третьем эпизоде он в прыжке забрасывает мяч в корзину. Над ними, по центру, изображена эмблема Лондонских Олимпийских игр, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Сарой Пейн. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 748 000 штук медно-никелевых монет и 30 000 штук серебряных.

6. Реверс: Бокс для лиц с ограниченными возможностями. В центре монеты изображен боксер в специальном кресле. Над ним, по центру, находится эмблема Лондонских Олимпийских игр, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Джастином Чунгом. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 2 166 000 штук медно-никелевых монет и 30 000 штук серебряных.

7. Реверс: Бокс. В центре монеты на фоне боксерского ринга изображены перчатки. Над ними, по центру, изображена эмблема Лондонских Олимпийских игр, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Шейном Абером. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 2 148 500 штук медно-никелевых монет и 30 000 штук серебряных.

8. Реверс: Гребля на каноэ. В центре монеты изображен каноист, преодолевающий дистанцию на фоне водных потоков. Над ним, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а под ним указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Тимоти Лизом. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 2 165 500 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

9. Реверс: Велоспорт. На фоне велодрома, слева на монете изображен велосипедист в момент преодоления дистанции. Над ним, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а под ним указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Тео Кречли-Маком. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 2 090 500 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

10. Реверс: Конный спорт. Изображен всадник в момент преодоления препятствия. Над ним, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а под ним указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Томасом Баббиджем. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 2 142 300 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

11. Реверс: Фехтование. Изображен момент поединка двух фехтовальщиков. Над ними, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а под ними указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Рут Самерфилд. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 2 115 500 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

12. Реверс: Футбол. Изображена половина футбольного поля, на которой схематично объяснено одно из положений правил игры в футбол – вне игры. Над ним, по центру, изображена эмблема Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Хиллом Вольфсоном. Монета отчеканена в 2011 году. Медно-никелевых монет выпущено 1 125 500 штук, а серебряных – 30 000 штук.

13. Реверс: Голбол (вбрасывание мяча в ворота). В центре монеты, внизу, изображен игрок в момент ввода мяча в игру левой рукой. От мяча отходят пять линий, направленных вверх влево, постепенно соединяющихся у правого колена и образующих имитацию ворот. Над ним, по центру, изображена эмблема Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Джонатаном Рэном. Монета отчеканена в 2011 году. Медно-никелевых монет выпущено 1 615 500 штук, а серебряных – 30 000 штук.

14. Реверс: Гимнастика. Внизу монеты, справа, изображена художественная гимнастка в момент выполнения элемента с развевающейся лентой. Вверху, по центру, изображена эмблема Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Джонатаном Олифом. Монета отчеканена в 2011 году. Медно-никелевых монет выпущено 1 720 813 штук, а серебряных – 30 000 штук.

15. Реверс: Гандбол. В центре монеты, на фоне гандбольной площадки, изображен спортсмен в прыжке в момент атаки. Вверху, по центру, изображена эмблема Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Наташей Ратклифф. Монета отчеканена в 2011 году. Медно-никелевых монет выпущено 1 676 500 штук, а серебряных – 30 000 штук.

16. Реверс: Хоккей на траве. В центре монеты изображены две женщины, играющие в хоккей на траве с клюшками и мячом в момент игры. Над ними, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Робертом Эвансом. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 773 500 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных монет.

17. Реверс: Дзюдо. В центре монеты изображен момент схватки двух дзюдоистов. Над ними, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Дэвидом Корнеллом. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 161 500 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных монет.

18. Реверс: Современное пятиборье. В центре монеты изображены пять видов спорта, входящих в современное пятиборье. Внизу изображен пловец, справа от него по кругу, двигаясь вверх и влево, последовательно изображены: всадник, стрелок с пневматическим пистолетом, бегун и фехтовальщик. Над ними, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Дэниелом Бриттеном. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 689 500 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных монет.

19. Реверс: Гребля. На монете изображены гребцы в двухместной лодке, гребущие по дистанции. По обеим сторонам их сопровождают надписи: «Совершенство дружбы», «Честная игра», «Уважение к дружбе», «Честная игра», «Уважение к совершенству». Над ними, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Дэвидом Подмором. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 717 300 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

20. Реверс: Парусный спорт. Три трехмачтовых судна, плывущих на дистанции, сопровождаются картой Веймута с берега. Вверху, по центру, изображен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Брюсом Рашином. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 749 500 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

21. Реверс: Стрельба. Слева направо изображен стрелок, прицеливающийся из винтовки. Вверху, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Правином Дьюдхором. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 656 500 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

22. Реверс: Настольный теннис. На фоне теннисного стола изображены два игрока и мяч, посланный снизу вверх, слева направо. Вверху, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Аланом Линсделом. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 737 500 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

23. Реверс: Тхэквондо. Изображен момент состязания двух участников по тхэквондо. Вверху, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Дэвидом Гиббонсом. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 664 000 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

24. Реверс: Теннис. В центре, внизу, изображена теннисная сетка во всю длину, а над сеткой, справа, находится мяч. Вверху, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Трейси Бейнс. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 454 000 медно-никелевых монет и 30 000 серебряных.

25. Реверс: Триатлон. На фоне стадиона, слева направо, по центру, изображены три вида спорта: бег, велоспорт и плавание. Вверху, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Сарой Харви. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 163 500 медно-никелевых монет.

26. Реверс: Пляжный волейбол. У сетки для пляжного волейбола изображен момент состязания: один волейболист атакует, нанося удар по мячу, а с другой стороны находятся два волейболиста в защите. Вверху, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Даниэлой Бутман. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 2 133 500 медно-латунных монет.

27. Реверс: Тяжелая атлетика. В центре монеты изображен тяжелоатлет в момент подъема штанги. Сверху, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Робом Шекспиром. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 879 500 медно-латунных монет.

28. Реверс: Регби на колясках (для лиц с ограниченными возможностями). В центре монеты, во всю высоту, изображен игрок в регби на коляске, с мячом на коленях, в момент атаки. Сверху, по центру, на правом плече регбиста расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Наташей Ратклифф. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 765 500 медно-латунных монет.

29. Реверс: Борьба. В центре монеты, на фоне борцовского зала, изображена схватка борцов. Сверху, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Лондоне, а внизу указан номинал монеты «50 пенсов». Гравюра выполнена Родериком Энрикесом. Монета отчеканена в 2011 году. Выпущено 1 129 500 медно-латунных монет.

На изображении представлены серебряные монеты, посвященные 29 видам спорта, выпущенные к Олимпийским играм 2012 года в Лондоне.

Королевский монетный двор Великобритании проявил большой интерес к олимпийскому движению, выпустив юбилейные монеты номиналом 2 и 5 фунтов.

2 фунта: Состав металла: Центр монеты выполнен из сплава меди и никеля, а внешнее кольцо – из сплава никеля и латуни. Диаметр: 28,4 мм. Вес: 12,000 грамм. Толщина: 2,5 мм. **Аверс:** В центре изображен четвертый портрет королевы Елизаветы II в короне, смотрящей вправо. Вокруг портрета по кругу расположены точки. Внешний ободок рельефный, также с точками по кругу. Внутри, слева направо по кругу идет надпись: “ELIZABED. II. D.G. REG. FID. DER”, что означает «Елизавета II, Божьей милостью королева, защитница веры». Внизу, по центру, также по кругу расположена надпись «Два фунта», указывающая номинал монеты. Гравюра выполнена Яном Панком Бродли. **Реверс:** В центре изображены четыре беговые дорожки, постепенно расширяющиеся к финишной линии. Сверху вниз, на каждой дорожке вписаны цифры 1, 9, 0, 8, обозначающие год. Линии продолжают за финишной чертой и переходят в рельефный круговой ободок. В двух последних линиях параллельно им записан номинал монеты «Два фунта» и 2008 год. Эти даты указывают на то, что современные IV Олимпийские игры, которые состоялись в 1908 году, прошли в Лондоне 100 лет назад. Именно этой дате посвящено выпуск данной монеты. На внешнем рельефном круге, справа, от центральной точки вниз написано «Лондонский Олимпийский Центр». На ребре монеты по окружности расположены перпендикулярно разделенные линии, на которых нанесена круговая надпись: «Лондонская IV Олимпиада». Гравюра выполнена Томасом Доэрти. Обычных монет выпущено 910 000 штук, улучшенного качества (Proof) – 36 333, а уникального качества (BU) – 108 712 штук.

2 фунта. В составе монеты 92,5% серебра и 7,5% меди. Диаметр составляет 28,4 мм, вес – 28,400 грамм. **Аверс:** В центре изображен четвертый портрет королевы Елизаветы II с короной, лицом вправо. Вокруг портрета по кругу расположены точки. Внешний круг рельефный, точки следуют по нему также по кругу. Внутри, слева направо, идет круговая надпись: “ELIZABED. II. D.G. REG. FID. DER”. Это означает: «Королева Елизавета Вторая, Божьей милостью, защитница веры». Внизу по центру также расположена круговая надпись «Два фунта», указывающая номинал монеты. Гравюра выполнена Иэном Панком Бродли. **Реверс:** В центре, сверху, изображен флаг с олимпийскими кольцами, древко которого направлено вниз влево, и на нем лежит раскрытая ладонь правой руки. Напротив, с другой стороны, также раскрытая ладонь правой руки, они почти касаются друг друга. Ниже изображена эмблема Лондонских Олимпийских игр: в двойке вписано «Лондон», в нуле – олимпийские кольца. Эту олимпийскую эмблему по окружности обрамляет внешний рельеф золотистого цвета, внутри которого по кругу идут четыре линии. На нем, слева направо, расположены надписи: «Пекин 2008» и «Лондон 2012». Эта идея 2-фунтовой монеты указывает на то, что Лондон принимает эстафету от Олимпийских игр в Пекине. На ребре монеты по окружности расположены перпендикулярно разделенные линии, на которых нанесена круговая надпись: «Я призываю молодежь мира». Гравюра выполнена Королевским монетным двором. Год выпуска на монете не указан. Всего было отчеканено 2008 штук. Только улучшенного качества (Proof) выпущено 3 000 штук.

2 фунта стерлингов. Металлический состав. Биметаллическая. Медно-никелевый сплав в центре, никель-латунь снаружи, по кругу. Диаметр 28,4 мм, вес 12,000 грамм. Толщина 2,5 мм. **Аверс:** В центре изображен четвертый портрет королевы Елизаветы II в короне, лицом вправо. Вокруг портрета по кругу расположены точки. Внешний круг рельефный, за которым следуют точки по кругу. Внутри него, слева направо, идет круговая надпись: "LIZABED. II. D.G. REG. FID.DER". «Елизавета Вторая, королева, защитница веры». Внизу по центру также круговая надпись «Два фунта», указывающая номинал монеты. Гравюра выполнена Яном Панком Бродли. **Реверс:** В центре, вверху, изображен флаг с олимпийскими кольцами, древко которого направлено вниз, влево, и на нем лежит раскрытая ладонь правой руки. Напротив, с другой стороны, также раскрытая ладонь правой руки и пальцы почти касаются друг друга. Ниже изображена верхняя часть эмблемы Олимпийских игр в Лондоне, а именно цифры "20", где написано «Лондон» и изображены олимпийские кольца. Внешний круг рельефный, внутри которого по кругу следуют четыре линии, а на них, слева направо, надписи: «Пекин 2008» и «Лондон 2012». Ниже них отштампована оставшаяся нижняя часть олимпийской эмблемы, которая представляет число 12. Эта идея двухфунтовой монеты указывает на то, что Лондон принял эстафету от Олимпийских игр в Пекине. По толщине монеты по периметру расположены перпендикулярно разделенные линии, на которых идет круговая надпись: «Я призываю молодежь мира». Гравюра выполнена Королевским монетным двором. Год выпуска монеты не указан. Всего было отчеканено 918 000 штук обычного качества и 47 765 штук улучшенного качества (Proof).

2 фунта. Металлический состав монеты следующий: медно-никелевый сплав в центре, а никель-латунный сплав по кругу. Диаметр 28,4 мм, вес 12,000 грамм, толщина 2,5 мм. **Аверс:** В центре изображен четвертый портрет королевы Елизаветы II лицом вправо. Вокруг портрета по кругу расположены точки. Внешний круг рельефный, за которым также по кругу следуют точки. Внутри него, слева направо, идет круговая надпись: "ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER". «Елизавета Вторая, королева, защитница веры». Внизу по центру также круговая надпись «Два фунта», указывающая номинал монеты. Внизу справа 2012. Гравюра выполнена Яном Панк Бродли. **Реверс:** В центре, сверху вниз, изображена правая рука, держащая эстафетную палочку. Ниже, немного слева, снизу вверх тянется другая правая рука, пытающаяся принять эстафету. Все это происходит на фоне флагов Великобритании и Бразилии. В верхней части монеты, между рельефным кругом и внутренней частью, находится эмблема Лондонской Олимпиады, а в нижней части, немного слева, эмблема Олимпийских игр в Рио 2016, также переходящая через рельефный круг и внутреннюю часть монеты. Во внешнем рельефном круге, в верхней части и до середины левой стороны, по кругу написано: «Лондон 2012», а от нижней средней точки вверх: «Рио 2016». На гурте монеты нанесены перпендикулярные насечки, на которых по кругу выгравирована надпись: «Я призываю молодежь мира». Гравировка выполнена Джонатаном Олиффом. Выпущено 845 000 обычных экземпляров и 28 356 экземпляров высшего качества (BU).

До начала Олимпийских игр в Лондоне Королевский монетный двор выпустил четыре монеты номиналом 5 фунтов стерлингов, тематически названные «Обратный отсчет», чтобы отметить, сколько лет осталось до Олимпиады в Лондоне с 2009 года. Монета изготовлена из медно-никелевого сплава. Диаметр 38,61 мм, вес 28,280 грамм, толщина 2,89 мм.

5 фунтов. Аверс: В центре изображена гравировка четвертого портрета королевы Елизаветы II в короне, обращенной вправо. Вокруг нее круговая надпись: "ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER". «Елизавета Вторая, королева, защитница веры». Внизу посередине также круговая надпись – «Пять фунтов», указывающая номинал монеты. Гравировка выполнена Яном Панком Бродли. **Реверс:** В центре монеты стилизованная фигура пловца, смешанная с большой цифрой "3", и на этом фоне слева в центре изображена эмблема Олимпийских игр в Лондоне, указывающая на то, что до начала Олимпиады в Лондоне осталось 3 года. Гравировка окружена двумя овалами, внутри которых повторяются одинаковые графические наброски. В этом овальном круге, справа, написано 2009, что также указывает на то, что до Олимпиады в Лондоне осталось три года. Над овальным кругом написано «Обратный отсчет», а под ним «XXX Олимпиада». Гравировка выполнена Клэр Олдридж. Согласно каталогу мировых монет, год выпуска монеты не указан, то есть она без даты, но там же указано, что она изготовлена в 2009 году. Выпущено 184 921 обычных экземпляров монеты.

5 фунтов. Аверс: В центре изображена гравюра четвертого портрета королевы Елизаветы II в короне, лицом вправо. Вокруг нее идет круговая надпись: "ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER", что означает «Елизавета Вторая, Божьей милостью королева, защитница веры». Внизу, по центру, также круговая надпись «Пять фунтов», указывающая номинал монеты. Гравюра выполнена Яном Панком Бродли. **Реверс:** В центре монеты стилизованная фигура двух бегунов, расположенная на большом числе "2". На этом фоне, слева, по центру, изображена эмблема Лондонских Олимпийских игр, указывающая на то, что до начала Лондонской Олимпиады осталось 2 года. Монету обрамляют два овальных круга, внутри которых повторяются одинаковые графические наброски. В этом овале, справа, написано "2010", что также указывает на двухлетний срок до Лондонской Олимпиады. Над овальным кругом написано «Обратный отсчет», а под ним «XXX Олимпиада». Согласно каталогу мировых монет, год выпуска монеты не указан, то есть она без даты, но там же отмечено, что она выпущена в 2010 году. Гравюра выполнена Клэр Олдридж. Обычных монет изготовлено 153 080 штук.

5 фунтов. Аверс: В центре изображена гравюра четвертого портрета королевы Елизаветы II в короне, лицом вправо. Вокруг нее идет круговая надпись: “ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER”, что означает «Елизавета Вторая, Божьей милостью королева, защитница веры». Внизу, по центру, также круговая надпись «Пять фунтов», указывающая номинал монеты. Гравюра выполнена Яном Панком Бродли.

Реверс: В центре монеты стилизованная фигура велосипедиста, расположенная на большом числе “1”. На этом фоне, справа, по центру, изображена эмблема Лондонских Олимпийских игр, указывающая на то, что до начала Лондонской Олимпиады остался 1 год. Монету обрамляют два овальных круга, внутри которых повторяются одинаковые графические наброски. В этом овале, слева, написано “2011”, что также указывает на годичный срок до Лондонской Олимпиады. Над овальным кругом написано «Обратный отсчет», а под ним «XXX Олимпиада». Гравюра выполнена Клэр Олдридж. Согласно каталогу мировых монет, на монете не указан год выпуска, то есть она без даты, но рядом отмечено, что она выпущена в 2011 году. Обычных монет было изготовлено 163 235 штук.

5 фунтов. Аверс: В центре изображена гравюра четвертого портрета королевы Елизаветы II с короной, лицом вправо. Вокруг нее круговая надпись: “ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER”. «Елизавета Вторая, королева, защитница веры». Внизу посередине также круговая надпись «пять фунтов», указывающая номинал монеты. Гравюра выполнена Яном Панком Бродли. **Реверс:** В центре монеты, на фоне стадиона и часов, изображены прямоугольные фигуры трех спортсменов, стоящих на пьедестале победы. На монете нет никаких цифр, что указывает на то, что до начала Лондонской Олимпиады остался “0” год. Справа, посередине, изображена эмблема Лондонской Олимпиады. Над кругом написано «Обратный отсчет», а под ним «XXX Олимпиада». Гравюра выполнена Клэр Олдридж. На монете не указан год выпуска, то есть она без даты, но рядом отмечено, что она отчеканена в 2012 году. Обычных монет было изготовлено 65 275 штук.

25 фунтов. Золото, проба 0.916, диаметр 22.0мм, вес 8.510грамм. **Аверс:** В центре изображена гравюра четвертого портрета королевы Елизаветы II с короной, лицом вправо. Вокруг нее круговая надпись: “ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER”. Елизавета Вторая, королева, защитница веры. Внизу посередине также круговая надпись «25 фунтов», указывающая номинал монеты. Гравюра выполнена Яном Панком Бродли.

Реверс: В центре, внизу, фигура богини Дианы, рядом велоспорт, в частности, гонка преследования, а вверху изображены олимпийские кольца. Слева от нее круговая надпись «Диана», а справа “CITIUS” – быстрее. Внизу круговая надпись «Лондон 2012». Гравюра выполнена Джоном Бергдейлом. Монета отчеканена в 2010 году, высокого качества (Proof), выпущено 20 000 штук.

500 фунтов стерлингов. Серебро, проба 0.999. Диаметр 100 мм, вес 1005.98 грамма. **Аверс:** в центре гравировка четвертого портрета королевы Елизаветы II в короне, лицом вправо. Вокруг нее круговая надпись: "ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER" «Елизавета II, Божьей милостью королева, защитница веры». На лицевой стороне портрета, сверху вниз и год Олимпиады: «500 фунтов 2012», что указывает на номинал монеты. Гравировка выполнена Яном Панком Бродли. **Реверс:** в центре монеты на торжественных выпелах в три строки написан девиз: «XXX Олимпиада». Вокруг него рельефный круг, в который по кругу вписано: «Наша мечта. Превратить мир. Команда для команды». Гравировка выполнена Томом Филлипсом. Монета выпущена в 2012 году, качество Proof, всего 910 экземпляров.

XXXI Олимпиада 2016 года, Рио-де-Жанейро, Бразилия

XXXI летние Олимпийские игры прошли в бразильском городе Рио-де-Жанейро с 5 по 21 августа 2016 года. Футбольный олимпийский турнир начался за два дня до открытия Олимпиады и проходил в нескольких городах. Аналогично можно сказать и о некоторых других видах спорта.

Эмблема (логотип) XXXI Олимпийских игр в Рио-де-Жанейро была разработана бразильской дизайн-студией «Tatíl Design» и впервые представлена общественности 31 декабря 2010 года.

Основным символом эмблемы являются стилизованные горы Рио, солнце и море в виде изогнутых линий, напоминающих силуэты танцоров. Эмблема, подобно бразильскому национальному флагу, выполнена в трех цветах: синем, желтом и зеленом, которые символизируют взаимодействие энергий, многообразие гармонии, разнообразие природы и олимпийский дух.

XXXI Олимпийским играм 2016 года в Рио-де-Жанейро было посвящено изготовление 37 видов монет различной тематики. Монеты номиналом 1 реал (16 штук), 5 реалов (17 штук) и 10 реалов (4 штуки) с разным составом металла были введены в обращение с 2013 года.

Состав 1 реала: биметаллическая нержавеющая сталь (сердцевина), сталь, покрытая бронзой (кольцо). Диаметр 27,0 мм, вес – 7,000 грамм, толщина 1,95 мм. **Реверс** монеты номиналом 1 реал имеет одинаковый дизайн. Реверс: цифра 1, стилизованные детали национального герба (символ Южного Креста, символ положения страны). Ниже центра монеты указан номинал – реал и год ее чеканки. Всего

было выпущено 16 видов монет номиналом 1 реал.

1. Аверс: В центре монеты изображен олимпийский флаг, а под ним – эмблема Олимпийских игр в Рио. Над флагом, по центру, написано «Бразилия». В круговой кайме, в верхней полукруге надпись: «Передача олимпийского флага Бразилии». В нижней полукруге написано «Лондон 2012. Рио 2016». Монета отчеканена в 2012 году, выпущено 1 995 700 штук. В 2013 году аналогичным дизайном, в специальной упаковке с указанием информации, изготовлено 20 300 штук.

2. Аверс: В центре монеты изображен легкоатлет в момент бега, линии его рук, ног и беговых дорожек переходят во внешнюю круговую часть. Над внешним кругом, по центру, написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2014 году, выпущено 19 893 168 штук. В специальной упаковке с указанием информации изготовлено 20 300 штук. Упомянутая монета, в специальной упаковке с указанием информации, вместе с монетами трех видов спорта – гольфа, паратриатлона и плавания – выпущена в количестве 5 000 штук.

3. Аверс: В центре монеты, справа внизу, в направлении влево, изображен старт двух пловцов. На плавательных дорожках и внизу справа – эмблема Олимпийских игр в Рио, линии которой переходят во внешнюю круговую кайму монеты. Во внешней кайме монеты, внизу, справа написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2014 году, выпущено 19 896 528 штук, в специальной упаковке с указанием информации – 20 000. Упомянутая монета, в специальной упаковке с указанием информации, вместе с монетами трех других видов спорта – гольфа, атлетики и паратриатлона – выпущена в количестве 5 000 штук.

4. Аверс: В центральной части монеты, в нижней части, расположена эмблема Олимпийских игр в Рио. Над ней изображены три участника паратриатлона в момент соревнований, чьи контуры переходят во внешний кольцевой слой монеты. В нижней части внешнего круга монеты, справа, написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2014 году, выпущено 19 869 158 экземпляров. Специально

упакованных с указанием информации изготовлено 19 940 штук. Упомянутая монета, специально упакованная с указанием информации, вместе с монетами других трех видов спорта – гольфа, легкой атлетики и плавания – выпущена в количестве 5 000 штук.

5. Аверс: В центральной части внутреннего слоя монеты расположена эмблема Олимпийских игр в Рио. Под ней изображены клюшка для гольфа, мяч и трава поля. Там же находится надпись «Бразилия». Монета отчеканена в 2014 году, выпущено 19 868 938 экземпляров, специально упакованных с указанием информации – еще 20 000. Упомянутая монета, специально упакованная с указанием информации, вместе с монетами других трех видов спорта – плавания, легкой атлетики и паратриатлона – выпущена в количестве 5 000 штук.

6. Аверс: В левой части внутреннего слоя монеты изображен момент забрасывания мяча в баскетбольную сетку рукой. Над ним, справа, изображена эмблема Олимпийских игр в Рио. Часть баскетбольной сетки переходит во внешний слой монеты, на левой стороне которого написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2015 году, выпущено 20 000 000 экземпляров, специально упакованных с указанием информации – 20 000. Упомянутая монета, специально упакованная с указанием информации, вместе с монетами других трех видов спорта – парусного спорта, паратриатлона и регби – выпущена в количестве 5 000 штук.

7. Аверс: В центре монеты изображен яхтсмен, управляющий парусной лодкой. Часть лодки переходит во внешний ободок. Слева от лодки, в центре, изображена эмблема Олимпийских игр в Рио. Во внешнем круге монеты, справа сверху, написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2015 году, выпущено 20 000 000 экземпляров, в специальной упаковке с информацией – 20 000. Упомянутая монета, в специальной упаковке с информацией, вместе с монетами, посвященными трем видам спорта – баскетболу, паратриатлону и регби, выпущена в количестве 5 000 экземпляров.

8. Аверс: В центре монеты изображен каноист в момент гребли, фрагменты которого переходят во внешний ободок. Справа от спортсмена, сверху, изображена эмблема Олимпийских игр в Рио. Во внешнем круге монеты, слева сверху, написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2015 году, выпущено 20 000 000 экземпляров, в специальной упаковке с информацией – 20 000. Упомянутая монета, в специальной упаковке с информацией, вместе с монетами, посвященными трем видам спорта – баскетболу, парусным видам спорта и регби, выпущена в количестве 5 000 экземпляров.

9. Аверс: В центре монеты, справа, изображены игроки в регби в момент захвата мяча, фрагменты которых переходят во внешний ободок. Слева от них, сверху, изображена эмблема Олимпийских игр в Рио. Во внешнем круге монеты, сверху, написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2015 году, выпущено 20 000 000 экземпляров, в специальной упаковке с информацией – 20 000. Упомянутая монета, в специальной упаковке с информацией, вместе с монетами, посвященными трем видам спорта – баскетболу, парусным видам спорта и гребле на каноэ, выпущена в количестве 5 000 экземпляров.

10. Аверс: В центре монеты изображен игровой момент с двумя футболистами, фрагменты которого переходят во внешний ободок. Над ними – эмблема Олимпийских игр в Рио. Во внешнем круге монеты сверху написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2015 году, выпущено 20 000 000 экземпляров. Специально упакованных с указанием информации – 10 000. Упомянутая монета, в специальной упаковке с информацией, вместе с монетами трех видов спорта – дзюдо, паралимпийского атлетизма и волейбола – выпущена в количестве 5 000 штук.

11. Аверс: В центре монеты изображен волейболист в момент подачи мяча, фрагменты которого – ноги и мяч – переходят во внешний ободок. Справа от него, по центру – эмблема Олимпийских игр в Рио. Во внешнем круге монеты снизу написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2015 году, выпущено 20 000 000 экземпляров. Специально упакованных с указанием информации – 10 000. Упомянутая монета, в специальной упаковке с информацией, вместе с монетами трех видов спорта – дзюдо, паралимпийского атлетизма и футбола – выпущена в количестве 5 000 штук.

12. Аверс: В центре монеты изображен момент соревнования двух бегунов паралимпийской легкой атлетики, фрагменты которого переходят во внешний ободок. Справа от них, по центру – эмблема Олимпийских игр в Рио. Во внешнем круге монеты сверху написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2015 году, выпущено 20 000 000 экземпляров. Специально упакованных с указанием информации – 10 000 экземпляров. Упомянутая монета, в специальной упаковке с информацией, вместе с монетами трех видов спорта – дзюдо, футбола и волейбола – выпущена в количестве 5 000 штук.

13. Аверс: В центре монеты изображен момент выполнения приема двумя борцами дзюдо, фрагмент которого выходит за пределы внешнего круга. Слева от них, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Рио. В нижней части внешнего круга монеты справа написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2015 году, выпущено 20 000 000 экземпляров. Специально упакованные монеты с информацией о них – 10 000 штук. Упомянутая монета, в специальной упаковке с информацией, выпущена вместе с монетами, посвященными трем видам спорта – паралимпийскому атлетизму, футболу и волейболу, общим тиражом 5 000 экземпляров.

14. Аверс: В центре монеты изображен момент встречи боксеров на ринге, фрагменты которой выходят за пределы внешнего круга. Слева от них, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Рио. В верхней части внешнего круга монеты, по центру, написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2016 году, выпущено 20 000 000 экземпляров.

15. Аверс: В центральной части монеты изображен талисман Олимпийских игр по имени Винисиус, а слева от него, по центру – логотип Олимпийских игр в Рио. Детали этих изображений переходят в круговую сферу монеты. Во внешнем круге, внизу, слева направо, по кругу написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2016 году, выпущено 20 000 000 экземпляров.

16. Аверс: В центральной части монеты изображен талисман Паралимпийских игр по имени Томми, детали которого переходят в круговую сферу монеты. Слева от него, по центру, расположен логотип Олимпийских игр в Рио. Во внешнем круге, слева, в центре, по направлению вверх, по кругу написано «Бразилия». Монета отчеканена в 2016 году, выпущено 20 000 000 экземпляров.

Было выпущено 17 видов серебряных монет номиналом **5 реалов**. Серебро 925 пробы, меди 0,075%. Диаметр монеты 40,0 мм, вес 27,000 грамм, толщина 2,6 мм.

1. 5 реалов, аверс: в центральной части монеты олимпийский флаг, рукопожатие, а под ним эмблема Олимпийских игр в Рио. Над флагом, в центре, указан год выпуска монеты 2012. Вокруг монеты рельефный круг, в верхней полукруглой части которого круговая надпись: «Передача флага олимпийского флагмана» (ENTREGA DA BANDEIRA OLIMPICA). **Ревверс:** иллюстрация двух символов олимпийских городов: лондонский Тауэрский мост и бюст Христа-Искупителя в Рио-де-Жанейро, которые красиво переходят друг в друга на фоне волн. Над ними, немного слева, надпись номинала монеты 5 реалов. От левой средней точки, вверх вправо, круговая надпись: «Лондон 2012. Рио 2016», что прекрасно выражает передачу олимпийской эстафеты от города уже прошедшей Олимпиады к будущему олимпийскому городу. Монета вокруг рельефная. Монета улучшенного качества (Proof) выпущена в количестве 20 000 штук.

2. 5 реалов, аверс: на фонестроек Рио-де-Жанейро, справа изображен момент встречи по пляжному волейболу на Копакабана. Над ними, в центре, эмблема Олимпийских игр в Рио. На фоне песчаной волейбольной площадки, внизу написано: «Бразилия». **Ревверс:** в центре, наверху, музыкант, сидящий на скамейке, играет на гитаре боса нову (бразильский музыкальный стиль, полученный из самбы, но с большим акцентом на мелодию). Слева от него, в центре, наверху, написан номинал монеты, 5 реалов, а справа, в центре, год выпуска монеты 2014. Монета улучшенного качества (Proof) изготовлена в количестве 18 700 штук.

3. 5 реалов. Аверс: Справа на монете изображен момент катания на велосипедах в лесу Тижука, а на заднем плане – китайский пейзаж. Справа внизу расположен логотип Олимпийских игр в Рио. Под велосипедистом написано: «Бразилия». **Реверс:** В верхней части монеты изображены два плывущих дельфина. На заднем плане видны рыбы. Слева внизу указан номинал монеты – 5 реалов, и год выпуска – 2014. Монета улучшенного качества (Proof) отчеканена тиражом 25 000 экземпляров.

4. 5 реалов. Аверс: В нижней части монеты изображен момент гребли на озере Родриго де Фрейтас. На заднем плане, выше, нарисована гора Корковаду. Справа посередине расположен логотип Олимпийских игр в Рио. Под гребцом на фоне воды написано «Бразилия». **Реверс:** В центре почти всю монету занимают раскрытые цветы бромелии. Над ними, справа, указан номинал монеты – 5 реалов, а внизу, посередине, – год выпуска 2014. Монета улучшенного качества (Proof) отчеканена тиражом 18 700 экземпляров.

5. 5 реалов. Аверс: В центре изображен момент соревнования двух бегунов в парке Стерро до Фламенго. На беговой дорожке написано «Бразилия». **Реверс:** Внизу посередине расположены арки Лачи, на заднем плане слева пальмы, а справа – номинал 5 реалов. Посередине внизу, у основания арки, указана дата выпуска – 2015 год. Монета улучшенного качества (Proof) изготовлена тиражом 18 700 экземпляров.

6. 5 реалов. Аверс: На фоне строек Рио-де-Жанейро справа изображен момент игры в пляжный волейбол на Копакабане. Над ними, посередине, расположен логотип Олимпийских игр в Рио. На фоне песка волейбольной площадки внизу написано: «Бразилия». **Реверс:** Снизу слева направо изображена группа музыкантов ансамбля «Форо», играющих на барабанах, треугольнике и аккордеоне. Наверху, в центре, указан номинал в 5 реалов, а внизу – дата выпуска – 2015. Монета улучшенного качества (Proof) изготовлена тиражом 17 759 экземпляров.

7. 5 реалов. Аверс: изображен момент встречи на пляже Копакабана по пляжному волейболу на фоне строящихся объектов Рио-де-Жанейро. Над ними в центре расположен логотип Олимпийских игр в Рио. На песочном фоне волейбольной площадки внизу написано «Бразилия». **Реверс:** слева направо изображена группа музыкантов, играющих на барабанах, треугольнике и аккордеоне в стиле чориньо. Вверху по центру указан номинал 5 реалов, а внизу – год выпуска монеты 2015. Монет улучшенного качества (Proof) выпущено 17 759 штук.

8. 5 реалов. Аверс: справа изображен момент катания на велосипедах в лесу Тижука, а на заднем плане – китайский пейзаж. Справа расположен логотип Олимпийских игр в Рио. Под велосипедистом написано «Бразилия». **Реверс:** в центре монеты, справа, на фоне деревьев изображен золотой лев тамарин. Слева, по центру, указан номинал монеты 5 реалов и год выпуска 2015. Монет улучшенного качества (Proof) изготовлено 17 000 штук.

9. 5 реалов. Аверс: справа изображен момент катания на велосипедах в лесу Тижука, а на заднем плане – китайский пейзаж. Справа расположен логотип Олимпийских игр в Рио. Под велосипедистом написано «Бразилия». **Реверс:** в центре монеты, справа, на конопляном дереве сидит птица тукан. Слева, по центру, указан номинал монеты 5 реалов и год выпуска 2015. Монет улучшенного качества (Proof) изготовлено 15 000 штук.

10. 5 риалов. Аверс: В нижней части монеты изображен момент гребли на озере Родриго-де-Фрейтас. На заднем плане, выше, нарисована гора Корковаду. Справа по центру расположен логотип Олимпийских игр в Рио. Под гребцом на фоне воды написано «Бразилия». **Реверс:** В центре по всей высоте изображен цветок геликония. Справа от него, вверху, указан номинал монеты – 5 риалов, а внизу, по центру – год выпуска 2015. Монет улучшенного качества (Proof) отчеканено 15 000 штук.

11. 5 риалов. Аверс: В нижней части монеты, на озере Родриго-де-Фрейтас, изображен момент гребли. На заднем плане, выше, нарисована гора Корковаду. Справа по центру расположен логотип Олимпийских игр в Рио. Под гребцом на фоне воды написано «Бразилия». **Реверс:** В центре – композиция Оркедеи, над которой, по центру, указан номинал монеты – 5 риалов, а внизу, по центру – год выпуска монеты 2015. Монет улучшенного качества (Proof) изготовлено 18 000 штук.

12. 5 риалов. Аверс: В центре парка Стерро до Фламенго изображен момент соревнования двух бегунов. Внизу, на беговой дорожке, написано «Бразилия». **Реверс:** В центре изображен Музей современного искусства, спроектированный Оскаром Нимейером. Слева вверху указан номинал – 5 реалов. Под музеем, по центру, указана дата выпуска – 2015 год. Монет улучшенного качества (Proof) отчеканено 17 500 штук.

13. 5 реалов. Аверс: В центре изображен момент соревнования двух бегунов в парке Стерро до Фламенго. Внизу, на беговой дорожке, написано «Бразилия». **Реверс:** В центре, внизу – Самбодром, а справа указан номинал – 5 реалов. Внизу по центру указан год выпуска – 2015. Было изготовлено 18 000 монет улучшенного качества (Proof).

14. 5 реалов. Аверс: На фоне строек Рио-де-Жанейро, справа изображен момент игры в пляжный волейбол на Копакабане. Над ними, по центру – эмблема Олимпийских игр в Рио. На фоне песка волейбольной площадки, внизу написано: «Бразилия». **Реверс:** В центре – музыкант, исполняющий мелодию самбы. Внизу, слева направо – группа музыкантов, играющих на барабанах, треугольнике и аккордеоне. Вверху, по центру изображен номинал – 5 реалов, а внизу указан год выпуска монеты – 2015. Было отчеканено 17 759 монет улучшенного качества (Proof).

15. 5 реалов. Аверс: С правой стороны монеты – момент катания на велосипедах в лесу «Тижук», а на заднем плане – китайский вид. Справа – эмблема Олимпийских игр в Рио. Под велосипедистом написано: «Бразилия». **Реверс:** В центре монеты, внизу, на фоне цветов изображена прибрежная бабочка. Справа, вверху указаны номинал монеты – 5 реалов и год выпуска – 2016. Было отчеканено 13 900 монет улучшенного качества (Proof).

16. 5 реалов. Аверс: Внизу монеты, на озере Родриго де Фрейтас – момент гребли. На заднем плане, вверху изображена гора Корковаду. Справа по центру – эмблема Олимпийских игр в Рио. Под гребцом, на фоне воды написано «Бразилия». **Реверс:** В центре, на всю поверхность, изображено дерево «Пау Бразилия», над которым, по центру, указан номинал монеты – 5 реалов. Ниже, в центре, указан год выпуска 2016. Было изготовлено 13 850 монет улучшенного качества (Proof).

17. 5 реалов. Аверс: В центре изображено соревнование двух бегунов в парке Стерро до Фламенго. Внизу на беговой дорожке написано «Бразилия». **Реверс:** В центре слева изображен Муниципальный театр, а справа вверху указан номинал 5 реалов. Под театром, в центре, отмечена дата выпуска 2016 год. Было отчеканено 5 000 монет улучшенного качества (Proof). Было выпущено 4 вида 10-реаловых монет. Состав: золото 0.900 пробы, 0,100% меди. Диаметр 16,0 мм, вес 4,400 грамма, толщина 1,1 мм.

Надпись на **реверсе** 10-реаловых монет у всех одинаковая. В центре монеты, во всю высоту, изображена статуя Свободы. Под правой раскрытой рукой указан номинал монеты 10 реалов, а под левой раскрытой рукой – эмблема Олимпийских игр в Рио. Под статуей, в центре, написано «Бразилия». Такои Филиппи.

1. 10 реалов. Аверс: В центре бегун, лицом влево, в момент забега на 100 метров. Перед ним, слева от центра, сверху вправо по кругу написано: «Быстрее. Выше. Сильнее» (CITIUS · ALTIUS · FORTIUS). На беговой дорожке в центре указан год чеканки монеты 2014 год. Было выпущено 5 000 монет улучшенного качества (Proof).

2. 10 реалов. Аверс: В центре изображен момент схватки борцов. Вокруг них, слева от центра, сверху вправо по кругу написано: «Быстрее. Выше. Сильнее» (CITIVS · ALTIUS · FORTIVS). На борцовском ковче в центре указан год выпуска монеты 2015 год. Было изготовлено 5 000 монет улучшенного качества (Proof).

3. 10 риалов. Аверс: В центре изображен спортсмен в момент прыжка с шестом. Вокруг него, начиная с левой средней части и двигаясь по кругу вверх и вправо, написано: «Быстрее. Выше. Сильнее» (CITIVS · ALTIUS · FORTIVS). Внизу, по центру, указан год выпуска монеты – 2015. Монет улучшенного качества (Proof) отчеканено 5 000 штук.

4. 10 риалов. Аверс: В центре изображен олимпийский факел. Вокруг него, начиная с левой средней части и двигаясь по кругу вверх и вправо, написано: «Быстрее. Выше. Сильнее» (CITIVS · ALTIUS · FORTIVS). В нижней части факела указан год изготовления монеты – 2016. Монет улучшенного качества (Proof) выпущено 5 000 штук.

XXXII летние Олимпийские игры 2020 (2021) года, Токио

XXXII летние Олимпийские игры в Токио 2020 года – это международное мультиспортивное мероприятие, которое изначально должно было состояться с 24 июля по 9 августа 2020 года. Мероприятие было перенесено в марте 2020 года из-за пандемии COVID-19. Его проведение запланировано с 23 июля по 8 августа 2021 года. Игры сохранили название «Токио 2020» в маркетинговых и брендинговых целях. Это первый случай, когда Олимпийские игры были перенесены, но не отменены.

7 сентября 2013 года на 125-й сессии Международного олимпийского комитета (МОК) в Буэнос-Айресе, столице Аргентины, было принято решение о выборе Токио, столицы Японии, в качестве места проведения летних Олимпийских игр.

Токио стал первым азиатским городом, который дважды принимал летние Олимпийские игры, впервые это произошло в 1964 году. Всего это будут четвертые по счету Олимпийские игры, которые пройдут в Японии. Зимние Олимпийские игры проводились в 1972 году (Саппоро) и 1998 году (Нагано).

Игры 2020 года включают новые дисциплины, такие как баскетбол 3 x 3, BMX-фристайл и мэдисон в велоспорте, а также другие смешанные соревнования. В соответствии с новой политикой МОК, позволяющей принимающему организационному комитету добавлять новые виды спорта к олимпийской программе наряду с традиционными, на этих Играх дебютируют каратэ, спортивное скалолазание, серфинг и скейтбординг.

Первая версия эмблемы летних Олимпийских игр в Токио 2020 года была опубликована 24 июля 2015 года. Эмблема основывалась на букве «Т», символизирующей «Токио», «Завтра» и «Трамвай». Ее создал японский дизайнер Кенджи Сано. Однако через неделю после публикации эмблемы идея была признана плагиатом со стороны бельгийского театра «Лиже». 2 сентября 2015 года эмблема была снята. 25 апреля 2016 года была представлена новая эмблема под названием «Гармонизированная шахматная эмблема», созданная Асао Токото. Все эмблемы являются собственностью МОК.

В феврале 2017 года Токийский организационный комитет объявил о программе переработки электроники в партнерстве с Японским центром экологической санитарии и NTT Docomo. Были запрошены пожертвования электронных устройств, таких как мобильные телефоны, которые могли бы послужить материалом для изготовления медалей. С целью сбора восьми тонн металла, в апреле 2017 года в общественных местах и розничных магазинах NTT Docomo были установлены ящики для сбора. Конкурс на дизайн медалей стартовал в декабре того же года.

В мае 2018 года организационный комитет сообщил, что они собрали необходимую половину бронзы (2700 кг), но испытывают трудности с получением нужного количества серебра. Несмотря на то, что для бронзовых и серебряных медалей использовались только соответствующие материалы, требования

МОК обязывают использовать серебро в качестве основы для золотых медалей. Сбор бронзы был завершен в ноябре 2018 года, а оставшихся материалов – к марту 2019 года.

24 июля 2019 года был опубликован дизайн медалей. Медали Олимпийских и Паралимпийских игр были разработаны Джуничи Кавани после общенационального конкурса. Новой особенностью Паралимпийских медалей является то, что ленты содержат одну, две или три силиконовые выпуклые линии, соответственно, для различения золотых, серебряных и бронзовых медалей.

Как и на предыдущих Олимпиадах, на Токийских играх 2020 года были выпущены юбилейные памятные монеты: 20 видов монет номиналом 100 иен, 2 вида монет номиналом 500 иен, 12 видов монет номиналом 1000 иен и 3 вида монет номиналом 10 000 иен.

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав с покрытием медью. Диаметр: 22,6 мм, толщина: 1,7 мм, вес: 4,800 грамма. Аверс: в центре монеты изображен момент поединка двух фехтовальщиков. Над ним по-японски написано 日本国 – Япония, а под ним номинал 百円 – сто иен. **Реверс:** в центре монеты, по всей высоте, сверху вниз, изображена эмблема Токийских Олимпийских игр. Под ней по-английски указано место и дата проведения: «TOKYO 2020». В самом низу изображена эмблема Международного олимпийского комитета – 5 колец, символизирующих 5 континентов, синего, черного, красного, желтого и зеленого цветов.

Выпущено 3 948 000 экземпляров. 30-й год эпохи Хэйсей

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав, покрытый медью. Диаметр: 22,6 мм, толщина: 1,7 мм, вес: 4,800 грамма. **Аверс:** В центре монеты изображен паралимпийский спортсмен в инвалидной коляске, играющий в бочча. Над ним по-японски написано 日本国 – Япония, а под ним номинал 百円 – сто иен. **Реверс:** В центре монеты, во всю высоту, сверху вниз, изображена эмблема Токийских Паралимпийских игр. Под ней на английском указаны место и дата проведения: «TOKYO 2020» и «PARALYMPIC GAMES». В самом низу изображена эмблема Международного паралимпийского комитета: три дуги – красная, синяя и зеленая. Вокруг нее, в верхней полусфере, на английском написано: «TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES» («Токио 2020 Паралимпийские игры»), а в нижней полусфере на японском указан год выпуска: .平成30年. (30-й год эпохи Хэйсэй, 2018) и на английском номинал: «100 YEN» . (100 иен).

Выпущено 3 948 000 экземпляров.

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав, покрытый медью. Диаметр: 22,6 мм, толщина: 1,7 мм, вес: 4,800 грамма. **Аверс:** В центре монеты изображена схватка двух каратистов. Над ними по-японски написано 日本国 – Япония, а под ними номинал 百円 – сто иен. **Реверс:** В центре монеты, во всю высоту, сверху вниз, изображена эмблема Токийских Олимпийских игр. Под ней на английском указаны место и дата проведения: «TOKYO 2020». В самом низу изображена эмблема Международного олимпийского

комитета: 5 колец, представляющих 5 континентов, синего, черного, красного, желтого и зеленого цветов. Во внутренней верхней полусфере монеты на английском написано: "OLYMPIC GAMES TOKYO 2020" («Олимпийские игры Токио 2020»). В нижней части полукруга на японском языке указан • 平成 30 年 • 100 YEN • год правления Хэйсэй 31 (2019), а также номинал монеты на английском: 100 YEN . (100 иен).

Всего выпущено 3 948 000 экземпляров.

Монета номиналом 100 иен изготовлена из медно-никелевого сплава, покрытого медью. Ее диаметр составляет 22,6 мм, толщина 1,7 мм, а вес 4,8 грамма. **Аверс:** в центре изображен спортсмен-скейтбордист в момент прыжка. Над ним на японском написано 日本国 – Япония, а под ним – номинал 百円 – сто иен. **Реверс:** в центре, по всей высоте, сверху вниз, изображена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней на английском указано место и дата проведения: "TOKYO 2020" («Токио 2020»). В самом низу расположена эмблема Международного олимпийского комитета – пять колец, символизирующих пять континентов, окрашенных в синий, черный, красный, желтый и зеленый цвета. На другой монете, также номиналом 100 иен, вокруг в верхней части полукруга на английском написано "OLYMPIC GAMES TOKYO 2020" («Олимпийские игры Токио 2020»). В нижней части полукруга на японском языке указан • 平成 31 年 год правления Хэйсэй 31 (2019), а также номинал монеты на английском: 100 YEN . (100 иен).

Всего выпущено 3 948 000 экземпляров.

100 иен. изготовлена из медно-никелевого сплава, покрытого медью. Ее диаметр составляет 22,6 мм, толщина 1,7 мм, а вес 4,800 грамма. **Аверс:** в центре изображен спортсмен-альпинист в момент движения. Над ним на японском написано 日本国 – Япония, а под ним – номинал 百円 – сто иен. **Реверс:** в центре, по всей высоте, сверху вниз, изображена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней на английском указаны место и дата проведения: "TOKYO 2020". В нижней части изображена эмблема Международного олимпийского комитета – пять колец, символизирующих пять континентов, окрашенных в синий, черный, красный, желтый и зеленый цвета. Во внутренней верхней части монеты по кругу на английском языке написано "OLYMPIC GAMES TOKYO 2020" («Олимпийские игры, Токио 2020»). В нижней части на японском языке указан • 平成 30 年 год правления Хэйсэй 31 (31-й год эры Хэйсэй), а также номинальная стоимость на английском языке: 100 YEN . (100 иен).

Выпущено 3 948 000 экземпляров.

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав, покрытый медью. Диаметр: 22,6 мм, толщина: 1,7 мм, вес: 4,8 грамма. **Аверс:** в центре монеты изображен серфер в момент движения. Над ним на японском языке написано 日本国 - Япония, а под ним номинальная стоимость 百円 – сто иен. **Реверс:** в центре монеты, во всю высоту, сверху вниз, изображена эмблема Токийских Олимпийских игр. Под ней на английском языке указаны место и дата проведения: “TOKYO 2020”. В нижней части изображена эмблема Международного олимпийского комитета – пять колец, символизирующих пять континентов, окрашенных в синий, черный, красный, желтый и зеленый цвета. Во внутренней верхней части монеты по кругу на английском языке написано “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры, Токио 2020»). В нижней части на японском языке указан • 平成 31 年 год правления Хэйсэй 31 (31-й год эры Хэйсэй), а также номинальная стоимость на английском языке: 100 YEN . (100 иен).

Выпущено 3 948 000 экземпляров.

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав, покрытый медью. Диаметр: 22,6 мм, толщина: 1,7 мм, вес: 4,8 грамма. **Аверс:** в центре монеты изображен лучник в момент выстрела. Над ним на японском языке написано 日本国 - Япония. На аверсе монеты в центре изображен каноист на стартовой позиции. Над ним на японском языке написано «Япония», а под ним номинал 百円 - сто иен. **Реверс:** в центре, по всей высоте, сверху вниз, изображена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней на английском языке указаны место и дата проведения: “TOKYO 2020”. В самом низу изображена эмблема Международного олимпийского комитета – 5 колец, символизирующих 5 континентов, синего, черного, красного, желтого и зеленого цветов. Во внутренней верхней полусфере монеты по кругу на английском написано “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры, Токио 2020»). А в нижней полусфере на японском языке указан • 令和元年 год выпуска (Первый год эры Рэйва) и на английском номинал: 100 YEN . (100 иен).

*Было выпущено 3 948 000 экземпляров высокого качества (Proof)
1 (в 2019 году) и 1 000 экземпляров высокого качества (Proof) 2 (в 2020 году).*

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав с медным покрытием. Диаметр: 22,6 мм, толщина: 1,7 мм, вес: 4,800 грамма. **Аверс:** в центре монеты три велосипедиста в момент гонки. Над ними по-японски написано 日本国 – Япония, а внизу номинал 百円 – сто иен. **Реверс:** в центре монеты, по всей высоте сверху вниз, изображена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней по-английски указано место и дата проведения “TOKYO 2020”, а в самом низу – эмблема Международных Олимпийских игр: 5 колец, символизирующих 5 континентов, синего, черного, красного, желтого и зеленого цветов. Во внутренней верхней полусфере монеты по кругу по-английски написано “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры, Токио 2020»). В нижней полусфере по-японски указан год выпуска • 令和元年 • (первый год эры Рэйва) и по-английски номинал 100 YEN . (100 иен).

*Выпущено 3 948 000 экземпляров 1 (в 2019 году).
Высокого качества (Proof) 1000 экземпляров 2 (в 2020 году).*

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав с медным покрытием. Диаметр 22,6 мм, толщина 1,7 мм, вес 4,800 грамма. **Аверс:** в центре монеты изображены три велосипедиста в момент гонки. Над ними по-японски написано 日本国 – Япония, а внизу номинал 百円 – сто иен. **Реверс:** в центре монеты, по всей высоте сверху вниз, изображена эмблема олимпийских игр в Токио. Под ней по-английски указано место и дата проведения “TOKYO 2020”. А в самом низу изображена эмблема олимпийских игр – пять колец, символизирующих пять континентов, голубого, красного, желтого и зеленого цветов. Во внутреннем верхнем полукруге по окружности на английском языке размещена надпись “ OLYMPIC GAMES TOKYO 2020 ” («Олимпийские игры, Токио 2020»). В нижней полусфере по-японски указан год выпуска • 令和元年 • (первый год эпохи Рэйва), а далее по-английски номинал 100 YEN . (100 иен).

*Выпущено 3 948 000 экземпляров Высокого качества (Proof)
1 (в 2019 году) и 1000 экземпляров высокого качества (Proof) 2 (в 2020 году).*

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав с покрытием из меди. Диаметр 22,6 мм, толщина 1,7 мм, вес 4,800 грамма. **Аверс:** Паралимпиада. В центре монеты изображены два вратаря. Над ним по-японски написано 日本国 – Япония, под ним номинальная стоимость 百円 – сто иен. **Реверс:** В центре монеты, по всей высоте, сверху вниз, изображена эмблема Токийских Паралимпийских игр. Под ней по-английски написано место и дата проведения “TOKYO 2020” («Токио 2020») и “PARALYMPIC GAMES” (Паралимпийские игры). В самом низу изображена эмблема Международного паралимпийского комитета – три дуги красного, синего и зеленого цветов. Вокруг нее, в верхней полусфере, по кругу по-английски написано: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” («Токио 2020 Паралимпийские игры»), а в нижней полусфере по-японски год выпуска 平成 31 年 (30-й год эры Хэйсэй) и по-английски номинальная стоимость 100 YEN • (100 иен).

Выпущено 3 948 000 экземпляров монеты.

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав с покрытием из меди. Диаметр 22,6 мм, толщина 1,7 мм, вес 4,800 грамма. **Аверс:** Паралимпиада. В центре монеты изображен паралимпийский лучник в инвалидной коляске, натянувший лук. Над ним по-японски написано 日本国 – Япония, под ним номинальная стоимость 百円 – сто иен. **Реверс:** В центре монеты, по всей высоте, сверху вниз, изображена эмблема Токийских Паралимпийских игр. Под ней по-английски написано место и дата проведения “TOKYO 2020” («Токио 2020») и “PARALYMPIC GAMES” (Паралимпийские игры). В самом низу изображена эмблема Международного паралимпийского комитета – три дуги красного, синего и зеленого цветов. Вокруг нее, в верхней полусфере, по кругу по-английски написано: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” («Токио 2020 Паралимпийские игры»), а в нижней полусфере по-японски год выпуска 平成 31 年 (30-й год эры Хэйсэй) и по-английски номинальная стоимость 100 YEN • (100 иен).

Выпущено 3 948 000 экземпляров 1 (в 2019 году) и 1000 экземпляров монет 2 (в 2020 году)

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав с покрытием из меди. Диаметр 22,6 мм, толщина 1,7 мм, вес 4,800 грамма. **Аверс:** Паралимпиада. В центре монеты изображен паралимпийский спортсмен вместе со своим эскорт-бегуном. Над ним по-японски написано 日本国 – Япония, под ним номинальная стоимость 百円 – сто иен. **Реверс:** В центре монеты, по всей высоте, сверху вниз, изображена эмблема Токийских Паралимпийских игр. Под ней по-английски написано место и дата проведения. “TOKYO 2020” («Токио 2020») и “PARALYMPIC GAMES” (Паралимпийские игры). Внизу изображена эмблема Международного паралимпийского комитета, красная, три кольца синего и зеленого цвета. Вокруг них, в верхней полусфере, на английском написано: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” («Токио 2020 Паралимпийские игры»), а внизу, в полусфере, на японском указан год выпуска • 令和元令 • (первый год эры Рэйва) и на английском номинальная стоимость 100 YEN • (100 иен).

Выпущено 3 948 000 монет (в 2019 году) и 1000 монет (в 2020 году).

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав, покрытый медью. Диаметр 22,6 мм, толщина 1,7 мм, вес 4,800 грамма. **Аверс:** в центре монеты тяжелоатлет в момент выполнения упражнения. Над ним на японском написано 日本国 – Япония, под ним номинальная стоимость 百円 – сто иен. **Реверс:** в центре монеты, во всю высоту сверху вниз, изображена эмблема Токийских Олимпийских игр. Под ней на английском указаны место и дата проведения. “TOKYO 2020” и в самом низу изображена эмблема Международных Олимпийских игр. 5 колец, представляющих 5 континентов, синего, черного, красного, желтого и зеленого цвета. Во внутренней верхней полусфере монеты по кругу на английском написано “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры, Токио 2020»). А внизу, в полусфере, на японском • 令和31 年 • 31-й год эры Хэйсэй и на английском номинальная стоимость 100 YEN • (100 иен).

Выпущено 3 948 000 штук.

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав, покрытый медью. Диаметр 22,6 мм, толщина 1,7 мм, вес 4,800 грамма. **Аверс:** в центре монеты футболисты в момент игры перед воротами. Над ними на японском написано 日本国 – Япония, а номинал внизу 百円 – сто иен. **Реверс:** в центре монеты, во всю высоту сверху вниз, изображена эмблема Токийских Олимпийских игр. Под ней. На монете указаны место и дата проведения “TOKYO 2020”. Внизу изображена эмблема Олимпийских игр, состоящая из пяти колец, символизирующих пять континентов, окрашенных в синий, черный, красный, желтый и зеленый цвета. В верхней внутренней части монеты по кругу на английском написано “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры, Токио 2020»). В нижней части на японском указан год правления Рэйва 2 (2020), а на английском – номинал 100 YEN (100 иен).

Было выпущено 3 948 000 обычных монет в 2-м году эры Рэйва 2 (2020) и 1000 монет высокого качества (Proof) в 2-м году эры Рэйва 2 (2020).

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав, покрытый медью. Диаметр 22,6 мм, толщина 1,7 мм, вес 4,800 грамма. **Аверс:** в центре монеты изображен талисман Олимпийских игр 2020 года в Токио – Мирайтова. Над ним на японском написано 日本国 – Япония, а под ним номинал 百 – сто иен. **Реверс:** в центре монеты, по всей высоте сверху вниз, отмечена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней на английском указаны место и дата проведения “TOKYO 2020”, а в самом низу изображена эмблема Олимпийских игр, состоящая из пяти колец, символизирующих пять континентов, окрашенных в синий, черный, красный, желтый и зеленый цвета. В верхней внутренней части монеты по кругу на английском написано “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры, Токио 2020»). В нижней части на японском указан год правления Рэйва 2 (2020), а на английском – номинал 100 YEN (100 иен).

Выпущено 3 948 000 монет года Рэйва 2 (2020 год) и 1000 высококачественных (Proof) монет года Рэйва 2 (2020 год).

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав с покрытием медью. Диаметр монеты 22,6 мм, толщина 1,7 мм, вес 4,800 грамма. **Аверс:** в центре монеты изображен теннисист в момент игры. Над ним по-японски написано 日本国 – Япония, а внизу номинал 百円 – сто иен. **Реверс:** в центре монеты, по всей высоте сверху вниз, изображена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней по-английски указано место и дата проведения “TOKYO 2020”. В самом низу изображены олимпийские кольца. Во внутренней верхней полусфере монеты по кругу по-английски написано “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры, Токио 2020»). А внизу, в полусфере, по-японски • 令和2年 • год Рэйва 2 (2020) и по-английски номинальная стоимость 100 YEN • (100 иен).

*Выпущено 3 948 000 монет года Рэйва 2 (2020 год) и
1000 высококачественных (Proof) монет года Рэйва 2 (2020 год).*

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав с покрытием медью. Диаметр монеты 22,6 мм, толщина 1,7 мм, вес 4,800 грамма. **Аверс:** в центре монеты изображены три волейболиста в момент игры. Над ними по-японски написано 日本国 – Япония, а внизу номинал 百円 – сто иен. **Реверс:** в центре монеты, по всей высоте сверху вниз, изображена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней по-английски указано место и дата проведения “TOKYO 2020”. В самом низу изображены олимпийские кольца. Во внутренней верхней полусфере монеты по кругу по-английски написано “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры, Токио 2020»). А внизу, в полусфере, по-японски • 令和2年 • год Рэйва 2 (2020) и по-английски номинальная стоимость 100 YEN • (100 иен).

*Выпущено 3 948 000 монет номиналом 100 иен образца 2-го года эры
Рэйва (2020 г.) и 1000 монет высокого качества (Proof) номиналом 100 иен
образца 2-го года эры Рэйва (2020 г.).*

100 иен. изготовлена из медно-никелевого сплава с покрытием из меди. Ее диаметр составляет 22,6 мм, толщина – 1,7 мм, а вес – 4,8 грамма. На **аверсе** изображена паралимпиада. В центре монеты – два паралимпийца, велосипедисты на tandeme, в движении. Над ними на японском языке написано 日本国 – Япония, а под ними – номинальная стоимость 百円 – сто иен. На **реверсе** в центре монеты, по всей высоте, сверху вниз, изображена эмблема Токийских Паралимпийских игр. Под ней на английском языке указаны место и дата проведения: “TOKYO 2020” («Токио 2020») и “PARALYMPIC GAMES” («Паралимпийские игры»). В нижней части изображена эмблема Международного паралимпийского комитета – три дуги красного, синего и зеленого цветов. Вокруг нее, в верхней полусфере, на английском языке написано: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” («Токио 2020 Паралимпийские игры»), а в нижней

полусфере на японском языке указан год выпуска • 令和2年 • (второй год эры Рэйва) и на английском языке номинальная стоимость 100 YEN • (100 иен). В центре монеты также может быть изображен талисман Паралимпийских игр Токио 2020.

Было выпущено 3 948 000 монет года Рейва 2 (2020 г.) и 1000 монет высокого качества (Proof) года Рейва 2 (2020 г.).

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав с покрытием из меди. Диаметр 22,6 мм, толщина 1,7 мм, вес 4,800 грамма. **Аверс:** Паралимпиада. В центре монеты изображен талисман Паралимпийских игр. Над ним по-японски написано 日本国 – Япония, а внизу номинальная стоимость 百円 – сто иен. **Реверс:** В центре монеты, во всю высоту, сверху вниз изображена эмблема Токийских Паралимпийских игр. Под ней по-английски написано место и дата проведения: “TOKYO 2020” («Токио 2020») и “PARALYMPIC GAMES” («Паралимпийские игры»). В самом низу изображена эмблема Международного паралимпийского комитета, три дуги красного, синего и зеленого цветов. Вокруг нее, в верхней полусфере, по кругу по-английски написано: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” («Токио 2020 Паралимпийские игры»), а внизу, в полусфере, по-японски год выпуска • 令和2 令 • (второй год Рейва) и по-английски номинальная стоимость 100 YEN (100 иен).

Было выпущено 3 948 000 монет года Рейва 2 (2020 г.) и 1000 монет высокого качества (Proof) года Рейва 2 (2020 г.).

100 иен. Состав: медно-никелевый сплав с покрытием из меди. Диаметр 22,6 мм, толщина 1,7 мм, вес 4,800 грамма. **Аверс:** Паралимпиада. В центре монеты изображен момент игры. Над ним по-японски написано 日本国 – Япония, а внизу номинальная стоимость 百円 – сто иен. **Реверс:** В центре монеты, во всю высоту, сверху вниз изображена эмблема Токийских Паралимпийских игр. Под ней по-английски написано место и дата проведения: “TOKYO 2020” («Токио 2020») и “PARALYMPIC GAMES” («Паралимпийские игры»). В самом низу изображена эмблема Международного паралимпийского комитета, три дуги красного, синего и зеленого цветов. Вокруг нее, в верхней полусфере, по кругу по-английски написано: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” («Токио 2020 Паралимпийские игры»), а внизу, в полусфере, по-японски год выпуска • 令和2 令 • (второй год Рейва) и по-английски номинальная стоимость 100 YEN (100 иен).

*Было выпущено 3 948 000 монет года Рэйва 2 (2020 г.) и
1000 монет высокого качества (Proof) года Рэйва 2 (2020 г.).*

Организаторы Олимпийских и Паралимпийских игр в Токио 2020 года выбрали дизайн двух памятных монет номиналом 500 иен. На монетах изображены иллюстрации богов грома и ветра – Райдзина и Фудзина, выполненные художником XVII века Тавараей Сотацу, которые признаны национальным достоянием страны. На олимпийской монете изображен Райдзин, бог грома, а на монете, посвященной Паралимпийским играм – Фудзин, бог ветра.

500 иен. Состав биметаллический: центр из медно-никелевого сплава с золотым покрытием, внешнее кольцо из никель-латуни (75% меди, 12,5% никеля, 12,5% цинка). Диаметр 26,5 мм, толщина 1,8 мм, вес 7,100 грамм.

Аверс: по окружности монеты, на внешнем кольце из никель-латуни, расположены выпуклые точки. Вдоль этого кольца сверху на японском написано 日本国 – Япония, а снизу номинал 五百円 – пятьсот иен. В центре монеты слева выгравирован бог грома Райдзин, окруженный фрагментами молний. Изображение плавно переходит от центра к внешнему кольцу. **Реверс:** по окружности монеты, на внешнем кольце из никель-латуни, изображены 12 видов спорта, представленных на юбилейных монетах номиналом 100 иен. Внизу, в том же круге, на японском указан год выпуска монеты: 令和2年 (2-й год эры Рэйва), что соответствует 2020 году. В центре монеты сверху вниз изображена эмблема Олимпийских игр в Токио. Ниже на английском указаны место и дата проведения: “TOKYO 2020”. Еще ниже расположена эмблема Международных Олимпийских игр – 5 колец, символизирующих 5 континентов, синего, черного, красного, желтого и зеленого цветов.

*Выпущено 4 000 000 обычных монет в 2-й год эры Рэйва 2 (2020 год) и
1000 монет высокого качества (Proof) также во 2-й год эры Рэйва 2 (2020 год).*

500 иен. Паралимпийская монета. Состав биметаллический: центр из медно-никелевого сплава с золотым покрытием, внешнее кольцо из никель-латуни (75% меди, 12,5% никеля, 12,5% цинка). Диаметр 26,5 мм, толщина 1,8 мм, вес 7,100 грамм. **Аверс:** по окружности монеты, на внешнем кольце из никель-латуни, расположены выпуклые точки. Вдоль этого кольца сверху на японском написано 日本国 – Япония, а снизу номинал 五百円 – пятьсот иен. В центре монеты выгравирован бог ветра – Фудзин. **Реверс:** по окружности монеты, на внешнем кольце из никель-латуни, выгравированы 12 видов спорта, представленных на юбилейных монетах номиналом 100 иен. В том же круге, внизу, на японском указан год выпуска монеты: 令和2年 2-й год эры Рэйва, что соответствует 2 (2020) году. В центре монеты, по всей высоте сверху вниз, изображена эмблема Паралимпийских игр. Под ней на английском языке указаны

место проведения и дата: “TOKYO 2020” («Токио 2020») и “PARALYMPIC GAMES” («Паралимпийские игры»). В самом низу помещена эмблема Международного паралимпийского комитета.

Выпущено 4 000 000 обычных монет в 2-й год эры Рэйва 2 (2020 год) и 1000 монет высокого качества (Proof) также во 2-й год эры Рэйва 2 (2020 год).

Номинал монеты – 1000 иен. Состав – серебро, 999 пробы, диаметр 40,0 мм, вес 31,100 грамм. На аверсе изображен момент движения трех спортсменов в водном виде спорта, а также традиционный узор рюсуи, символизирующий поток воды. Сверху на японском языке написано 日本国 – Япония, а внизу указан номинал 千円 – тысяча иен. На реверсе монету окружает узкая золотистая полоса. В верхней части полусферы на английском языке написано: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020”, а в нижней части полусферы на японском языке указан год выпуска •平成30年• (30-й год Хэйсэй) и на английском языке номинал – 1000 YEN (1000 иен). Внутри монеты, в левой полусфере, сверху вниз изображена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней на английском языке указано место и дата проведения: “TOKYO 2020” «Токио 2020». В самом низу находится эмблема Международного олимпийского комитета – 5 колец, символизирующих пять континентов, окрашенных в синий, черный, красный, желтый и зеленый цвета. Также изображены цветущая сакура и листья гинкго. Над ними, на белом фоне, изображено дерево, являющееся символом префектуры Токио.

*Выпущено 100 000 монет высокого качества (Proof).
30 лет эпохи Хэйсэй 30 (2018 год).*

1000 иен. Состав: серебро, .999 пробы. Диаметр 40,0 мм, вес 31,100 грамма. **Аверс:** В центре изображены два борца дзюдо в традиционном узоре каку-цунаги. Над ними по-японски написано 日本国 – Япония, а под ними номинал 千円 – тысяча иен. **Реверс:** По периметру монеты проходит узкая золотистая полоса. В верхней части круга по-английски написано “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” (Паралимпийские игры Токио 2020). В нижней части по-японски указан год выпуска монеты •平成30年• (30 год эпохи Хэйсэй), что соответствует 2018 году. Далее по-английски указан номинал 1000 YEN (1000 иен). Внутри монеты, в левой половине, изображено дерево сакуры и рядом листья гинкго. Над ними на белом фоне изображено префектурное дерево Токио. В правой половине, сверху вниз, изображена эмблема Паралимпийских игр Токио. Под ней по-английски написано название города и год проведения “TOKYO 2020” («Токио 2020»), ниже “PARALYMPIC GAMES” («Паралимпийские игры»), а в самом низу – эмблема Международного паралимпийского комитета: три кольца красного, синего и зеленого цветов.

Выпущено 100 000 монет высокого качества (Proof). 30 (2018 год).

1000 иен. Состав: серебро, .999 пробы. Диаметр 40,0 мм, вес 31,100 грамма. **Аверс:** В центре изображены метатель молота и бегун-спринтер на фоне традиционного японского узора «Цуушиба», изображающего траву в поле с каплями росы. Над ними по-японски написано 日本国 – Япония, а под ними номинал 千円 – тысяча иен. **Реверс:** Монету по периметру окружает узкая золотистая полоса. Внутри, в верхней половине, по-английски написано “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры Токио 2020»). В нижней половине по-японски указан год выпуска •平成30年• (30 год эпохи Хэйсэй), а также по-английски номинал 1000 YEN (1000 иен). Внутри монеты, в левой половине, сверху вниз, во всю высоту изображена эмблема Олимпийских игр Токио. Под ней по-английски. На монете указаны место и дата проведения: “TOKYO 2020”. Внизу расположена эмблема Олимпийских игр, состоящая из пяти колец, символизирующих пять континентов, окрашенных в синий, черный, красный, желтый и зеленый цвета. Также изображены сакура и листья гинкго. Над ними на белом фоне находится префектурное дерево Токио.

Выпущено 100 000 экземпляров высокого качества (Proof). 31 (2019 год).

1000 иен. Состав: серебро (999 пробы), диаметр 40,0 мм, толщина 3,5 мм, вес 31,100 грамм. **Аверс:** В центре изображен игрок в бадминтон на фоне традиционного японского узора «Ягасури», символизирующего стрелы. Над ним по-японски написано 日本国 – Япония, а под ним номинал 千円 – тысяча иен. **Реверс:** По краю монеты идет узкая золотистая полоса. Внутри верхней половины полукруга по-английски написано “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020”. В нижней половине полукруга по-японски указан год выпуска: •平成30年• (30 год эры Хэйсэй), а также по-английски номинал “1000 YEN”. Внутри монеты, в левой половине, сверху вниз по всей высоте изображена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней по-английски указаны место и дата проведения: “TOKYO 2020”. В самом низу расположена эмблема Олимпийских игр, состоящая из пяти колец, символизирующих пять континентов, окрашенных в синий, черный, красный, желтый и зеленый цвета. Также изображены сакура и листья гинкго. Над ними на белом фоне находится префектурное дерево Токио.

Выпущено 100 000 экземпляров высокого качества (Proof). 31 (2019 год).

1000 иен. Состав: серебро, проба .999, диаметр 40,0 мм, вес 31,100 грамма. **Аверс:** в центре изображены бейсболист и софтболистка, оформленные в традиционном японском узоре «Маме-сибори», который выражает мелкие точки. Над ними по-японски написано 日本国 – Япония, а внизу номинал 千円 – тысяча иен. **Реверс:** монету по периметру окружает узкая золотистая полоса. Внутри нее, в верхней полусфере, по-английски написано “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры Токио 2020»). В нижней полусфере по-японски указан год выпуска •平成30年• (30 год эпохи Хэйсэй), и по-английски номинальная стоимость “1000 YEN” (1000 иен). Внутри монеты, в левой полусфере, сверху вниз, во всю высоту изображена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней по-английски указано место и дата проведения “TOKYO 2020” («Токио 2020»). В самом низу – эмблема Международных олимпийских игр, 5 колец, символизирующих 5 континентов, синего, черного, красного, желтого и зеленого цветов. Дерево сакуры и рядом листья гинкго. Над ними, на белом фоне, изображено префектурное дерево Токио.

Выпущено 100 000 штук высокого качества (Proof). 31 (2019 год).

1000 иен. Состав: серебро, проба 999, диаметр 40,0 мм, вес 31,100 грамма. **Аверс:** в центре изображены три гимнаста в традиционном японском узоре “Ryotakijima” – «Рётакидзима», который изображает водопад. Над ними по-японски написано 日本国 – Япония, а внизу номинальная стоимость 千円 – тысяча иен. **Реверс:** внутри монеты по периметру проходит золотистая дорожка. В верхней ее части по-английски написано “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры Токио 2020»). В нижней части по-японски указан год выпуска •令和元年• (1 год эпохи Рэйва), что означает год выпуска монеты, и далее по-английски номинальная стоимость “1000 YEN” (1000 иен). Внутри монеты, в левой полусфере, сверху вниз, во всю высоту изображена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней по-английски указано место и дата проведения “TOKYO 2020” («Токио 2020»). В самом низу – эмблема Международных олимпийских игр, 5 колец, символизирующих 5 континентов, синего, черного, красного, желтого и зеленого цветов. В период летнего цветения. Его окраска градирует от яркой красной до белой. Над ней в темных тонах выполнено префектурное дерево Токио.

Выпущено 100 000 штук высокого качества (Proof). 1 (2019 год) и 1 000 штук 2 (2020 год).

1 000 иен. Состав: Серебро, проба 999. Диаметр 40,0 мм. Вес 31,100 грамма. Толщина 3,5 мм. **Аверс:** В центре изображена пара дзюдоистов. Монета украшена традиционным японским узором «Кумикикко» (“Kumikikko”). Над изображением на японском языке написано 日本国 – Япония, а под ним номинал 千円 – тысяча иен. **Реверс:** По краю монеты проходит золотистая полоса. В верхней части по дуге на английском языке указано: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры Токио 2020»). В нижней части по дуге

на японском языке обозначен год выпуска: «令和元年» (первый год эры Рэйва), что соответствует 2019 году. Далее на английском указан номинал – 1000 YEN (1000 иен). Внутри монеты, в левой половине, вертикально расположена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней на английском языке указаны место и дата проведения: “TOKYO 2020” («Токио 2020»). В самом низу изображены пять олимпийских колец, символизирующих пять континентов, окрашенных в синий, черный, красный, желтый и зеленый цвета. Также на реверсе изображена сакура в период весеннего цветения, с переходом цвета от ярко-розового до белого. Над сакурой в темном цвете изображено префектурное дерево Токио.

Выпущено 100 000 штук высокого качества (Proof). 1 (2019 год) и 1 000 штук 2 (2020 год).

1 000 иен. Состав: Серебро, проба 999. Диаметр 40,0 мм. толщина 3,5 мм, вес 31,100 грамма. **Аверс:** В центре изображена пара дзюдоистов. Традиционный японский орнамент “Shipō-tsunagi” («сиппо-цунаги»). Над изображением на японском языке написано 日本国 – Япония, а под ним номинал 千円 – тысяча иен. **Реверс:** Внутри монеты проходит золотистая полоса. В верхней части по дуге на английском языке указано: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры Токио 2020»). В нижней части по дуге на японском языке обозначен год выпуска: «令和元年» (первый год эры Рэйва). Далее на английском указан номинал 1000 иен. Внутри монеты, в левой половине, вертикально расположена эмблема Олимпийских игр в Токио. Под ней на английском языке указаны место и дата проведения: “TOKYO 2020” эмблема Олимпийских игр – пять цветных олимпийских колец. В правом полукруге изображены сакура, боковые листья гинкго и вверху – дерево префектуры Токио.

Выпущено 100 000 штук высокого качества (Proof). 1 (2019 год) и 1 000 штук 2 (2020 год).

1 000 иен. Состав: серебро, .999 пробы. Диаметр 40,0 мм, толщина 3,5 мм, вес 31,100 грамма. **Аверс:** В центре изображены два пловца-паралимпийца, плывущие в противоположные стороны. Вверху по-японски указана 日本国 – Япония, а внизу номинал 千円 – 1000 иен. **Реверс:** Внутренняя часть монеты обрамлена золотистой дорожкой. В верхней части этой дорожки на английском языке написано: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020”. В нижней части по-японски указан первый год эпохи Рэйва • 平成 31 年 •, что означает 31-й год выпуска монеты (2019). Далее на английском языке указан номинал 1000 иен. Внутри монеты, в левой полукруглой части, вверху изображена эмблема Олимпийских игр, под ней на английском языке написано “TOKYO 2020” и изображена эмблема Международного олимпийского комитета – пять разноцветных олимпийских колец. В правой полукруглой части изображена сакура, листья гинкго по бокам и дерево префектуры Токио вверху.

*Выпущено 100 000 экземпляров высокого качества (Proof) в 2019 году и
1 000 экземпляров в 2020 году.*

1 000 иен. Состав: серебро (999 пробы). Диаметр 40,0 мм, толщина 3,5 мм, вес 31,100 грамма. **Аверс:** в центре изображены два боксера в момент схватки, оформленные традиционным японским узором «Урокомон», что означает узор чешуи. Над ними по-японски написано 日本国 – Япония, а внизу номинал 千 円 – тысяча иен. **Реверс:** по окружности внутри монеты золотистым цветом проходит дорожка, в верхней части которой по-английски написано: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры Токио 2020»). В нижней части по-японски указан • 令和2 年, что означает 2-й год выпуска монеты (2020 год). Продолжая, по-английски написано 1000 иен. Внутри монеты, в левом полукруге, сверху изображена эмблема Олимпийских игр, под ней по-английски написано “TOKYO 2020” и эмблема Международных Олимпийских игр – пять цветных олимпийских колец. В правом полукруге изображена сакура с боковыми листьями гинкго, сверху – префектуральное дерево Токио.

*Выпущено 100 000 штук высокого качества (Proof). 2 (в 2020 году) и
1 000 штук 2 (в 2020 году).*

1 000 иен. Состав: серебро (999 пробы). Диаметр 40,0 мм, толщина 3,5 мм, вес 31,100 грамма. **Аверс:** в центре изображены два борца, с традиционным японским узором «Кодзицунаги», что означает узор, соединяющий иероглиф «工». Над ними по-японски написано 日本国 – Япония, а внизу номинал 千 円 – тысяча иен. **Реверс:** по окружности внутри монеты золотистым цветом проходит дорожка, в верхней части которой по-английски написано: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры Токио 2020»). В нижней части по-японски указан • 令和2 年, что означает 2-й год выпуска монеты (2020 год). Продолжая, по-английски указано 1000 йен. Внутри монеты, в левом полукруге, сверху изображена эмблема Олимпийских игр, под ней по-английски написано “TOKYO 2020” и эмблема Международных Олимпийских игр – пять цветных олимпийских колец. В правом полукруге изображена сакура с боковыми листьями гинкго, сверху – префектуральное дерево Токио.

*Выпущено 100 000 штук высокого качества (Proof). 2 (в 2020 году) и
1 000 штук 2 (в 2020 году).*

1 000 иен. изготовлена из серебра (999 пробы), диаметр 40,0 мм, толщина 3,5 мм, вес 31,100 грамма.

Аверс: в центре изображен паралимпийский теннисист на фоне традиционного японского узора “Futasujigoshi” («Футасудзигоси»), что означает узор из двух полос. Над ним на японском написано 日本国 – Япония, а под ним номинал 千円 – тысяча иен. **Реверс:** по кругу проходит золотистая дорожка. В верхней части написано на английском “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES”. В нижней части на японском указан год выпуска монеты • 令和元年 • (2020 год). Далее на английском написано 1000 иен. В правой половине монеты сверху изображена эмблема Паралимпийских игр, под ней на английском написано «TOKYO 2020» и “PARALYMPIC GAMES”. В левой половине монеты изображена сакура с листьями гинкго, символизирующая префектурное дерево Токио.

Выпущено 100 000 штук высокого качества (Proof). 2 (в 2020 году) и 1 000 штук 2 (в 2020 году).

Всего выпущено 2 вида олимпийских монет номиналом 10 000 иен и 1 вид паралимпийской монеты.

10 000 иен. Состав: золото, проба (999). Диаметр 26,0 мм, вес 15,600 грамм. **Аверс:** В центре монеты изображен ябусамэ (стрельба из лука верхом на лошади). Перед ним, выше, японская надпись кандзи, выражающая философию спорта: 心技体 – дух, техника, физическая сила. Над ними по-японски написано 日本国 – Япония, а ниже номинальная стоимость 壹万円 – десять тысяч иен. **Реверс:** По окружности монеты на английском языке написано: сверху “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (Олимпийские игры «Токио 2020»). Ниже, в левой половине, по-японски указан год выпуска монеты • 平成30年 • – 30-й год эпохи Хэйсэй, что означает 2018 год. Продолжая, на английском написана номинальная стоимость 1000 YEN (1000 иен). В центре монеты сверху вниз расположен логотип Олимпийских игр в Токио. Затем город и год проведения Олимпиады “TOKYO 2020” («Токио 2020»), и в самом низу – эмблема Международных олимпийских игр с изображением 5 колец, символизирующих 5 континентов, синего, черного, красного, желтого и зеленого цветов.

Выпущено 40 000 монет высокого качества (Proof). 30-й год (2018 год).

10 000 иен. Состав: золото, проба (999). Диаметр 26,0 мм, вес 15,600 грамм. **Аверс:** Слева на монете изображен памятник Номи но Сукунэ (легендарный японский борец сумо времен императора Суйнин). Справа – современный эквивалент древнегреческой богини победы Ники – Виктория. Между ними, выше, японская надпись кандзи, выражающая философию спорта: дух, техника, физическая сила. Над ними по-японски написано 日本国 – Япония, а ниже номинальная стоимость 壹万円 – десять тысяч иен. **Реверс:** По окружности монеты на английском языке написано: сверху “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” («Олимпийские игры Токио 2020»). Ниже, в левой половине, по-японски указан год выпуска монеты • 令

和元年• – 1-й год эпохи Рэйва, что означает 2020 год. Продолжая, на английском написана номинальная стоимость 1000 YEN (1000 иен). В центре монеты сверху вниз расположен логотип Олимпийских игр в Токио. Затем город и год проведения Олимпиады “TOKYO 2020” («Токио 2020»), и в самом низу – эмблема Международных олимпийских игр с изображением 5 колец, символизирующих 5 континентов, синего, черного, красного, желтого и зеленого цветов.

Выпущено 40 000 штук высокого качества (Proof). 1 (в 2019 году) и 1 000 штук высокого качества (Proof). 2 (в 2020 году).

10 000 иен. Состав: золото пробы (999) ., диаметр 26,0 мм., вес 15,600 грамм. **Аверс:** в центре монеты на фоне горы Фудзи спортсмены на национальном стадионе в момент бега с факелами. Справа, выше, на японском языке написаны кандзи, выражающие философию спорта: «Дух, Техника, Физическая сила». Сверху на японском написано 日本国 – Япония, а внизу номинальная стоимость 壱万円 – десять тысяч иен. **Реверс:** внутри монеты по кругу, сверху на английском написано: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” («Токио 2020 Паралимпийские игры»), снизу по кругу на японском написано • 令和元年 • (первый год эры Рэйва) и на английском номинальная стоимость 10000 YEN (10 000 иен). В центре монеты, сверху вниз расположена эмблема Токийских Паралимпийских игр. Далее город и год проведения Олимпиады “TOKYO 2020, PARALYMPIC GAMES” («Паралимпийские игры»), в самом низу эмблема Международного Паралимпийского комитета с красно-сине-зеленой дугой.

Выпущено 40 000 штук высокого качества (Proof). 2 (в 2020 году) и 1 000 штук высокого качества (Proof). 2 (в 2020 году).

В честь Токийских Олимпийских игр было отчеканено 37 видов монет 4 номиналов: 100, 500, 1 000 и 10 000 иен. При этом использовались 5 видов цветных металлов: медь, никель, латунь, серебро и золото. Паралимпийской тематике были посвящены 6 видов монет номиналом 100 иен, 1 вид монеты номиналом 500 иен, 3 вида монет номиналом 1 000 иен и 1 вид монеты номиналом 10 000 иен.

Международные спортивные соревнования, подобные Олимпийским играм, проводятся для людей с врожденными или приобретенными физическими недостатками раз в четыре года при содействии Международного олимпийского комитета, в том же месте, где проходят Олимпийские игры. Идея проведения соревнований связана с именем английского нейрохирурга Людвиг Гутмана, который во время Второй мировой войны основал центр лечения травм позвоночника на базе госпиталя Сток-Мандевиль в городе Эйлсбери. Он первым включил активный спорт в процесс реабилитации солдат с повреждениями спинного мозга. 28 июля 1948 года в госпитале Сток-Мандевиль состоялось первое соревнование по стрельбе из лука. Участники вышли на арену на колясках. Турнир символически совпал

с датой открытия Олимпийских игр в Лондоне. В 1956 году Людвиг Гутман разработал хартию, которая легла в основу развития спорта для инвалидов во всем мире. В 1960 году, сразу после завершения XVII Олимпийских игр в Риме, состоялось международное соревнование для людей с ограниченными возможностями в нескольких видах спорта. В нем приняли участие около 400 спортсменов из 23 стран.

В 1976 году в Швейцарии прошли первые зимние игры. В 1988 году, после завершения Олимпиады в Сеуле, организаторы предоставили олимпийские залы и стадионы для людей с ограниченными возможностями. С тех пор эти соревнования называются Паралимпийскими играми. В 1982 году был создан координационный комитет Всемирной организации спорта для инвалидов, который способствовал популяризации и расширению паралимпийского движения.

С 1989 года был сформирован Международный паралимпийский комитет. Сегодня в его состав входят национальные паралимпийские комитеты 163 стран и 5 международных спортивных федераций. Паралимпийцы участвуют в более чем 20 видах спорта, включая стрельбу из лука, пулевую стрельбу, легкую атлетику, тяжелую атлетику, велоспорт, баскетбол, футбол, хоккей, фехтование, лыжный спорт, настольный теннис и другие.

На XXVI Олимпийских играх в Атланте в 1996 году впервые была выпущена памятная монета на паралимпийскую тематику – паралимпиец на инвалидной коляске, поднявший обе руки в знак победы. С тех пор выпускаются разнообразные монеты, как, например, впервые выпущенные на Олимпийских играх в Токио 2020 (2021) года.

По монетам, отчеканенным по всему миру, представлено 124 темы. На монетах, посвященных Олимпийским играм в Токио, запечатлены десятки тем: Олимпийские игры, корона, архитектура,

2021

11 DECEMBER

№5

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

არქეოლოგია

მართვის უნივერსიტეტის
აკადემიკოს ა. აფაქიძის სახელობის არქეოლოგიის
ინსტიტუტის სამეცნიერო კვლევითი ჟურნალი

ოლიმპიური სპორტი და ნუმისმატიკა

გურამ ფილიპაშვილი,
იურისტი

აბსტრაქტი

სტატია განიხილავს ოლიმპიური თამაშებისადმი მიძღვნილი საიუბილეო მონეტების ისტორიას და მახასიათებლებს. ნაშრომში დეტალურად არის წარმოდგენილი 2008 წლის პეკინის, 2012 წლის ლონდონის, 2016 წლის რიო დე ჟანეიროს და 2020 (2021) წლის ტოკიოს ოლიმპიადების საიუბილეო მონეტები. ავტორი აღწერს მონეტების დიზაინს, მეტალურ შემადგენლობას, ნომინალებს და გამოშვების რაოდენობას. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ოლიმპიური სიმბოლიკისა და ემბლემების გამოსახვას. სტატიაში აღნიშნულია, რომ პეკინის ოლიმპიადისთვის ჩინეთმა 29 სახეობის საიუბილეო მონეტა გამოუშვა, ლონდონმა – 50 ფენსიანი მონეტები სხვადასხვა სპორტის სახეობის მიხედვით, ბრაზილიამ – 37 სახეობის მონეტა, ხოლო იაპონიამ – 37 სახეობი, მათ შორის პარაოლიმპიური თამაშებისადმი მიძღვნილი. ნაშრომი წარმოადგენს მნიშვნელოვან წყაროს ნუმისმატიკისა და ოლიმპიური მოძრაობის ისტორიის შესასწავლად.

საკვანძო სიტყვები: ოლიმპიური მონეტები, პეკინის ოლიმპიადა, ლონდონის ოლიმპიადა, ტოკიოს ოლიმპიადა, ოლიმპიური სიმბოლიკა.

2008 წლის XXIX ზაფხულის ოლიმპიადა,
პეკინი – ჩინეთი

2008 წლის XXIX ზაფხულის ოლიმპიადა, ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის დედაქალაქ პეკინში, 8 აგვისტოდან 24 აგვისტოს ჩათვლით ჩატარდა. სპორტის ზოგიერთი სახეობის შეჯიბრება ჰონკონგში,

ტიანცინში, შანხაიში და შენიანში გაიმართა.

ცეკვა პეკინში – ეს სახელწოდება წარმოადგენს 2008 წლის, ზაფხულის ოლიმპიური თამაშების ოფიციალურ ემბლემას.

ემბლემა ეფუძნება ჩინეთის კულტურის მრავალფეროვან ელემენტებს, ტრადიციულ ჩინურ წითელ ბეჭედს, სიტყვებით „პეკინი 2008“ და ოლიმპიური რგოლები. ბეჭედი წარმოადგენს, ჩინური სიმბოლიკის 京 სტილიზებულ კალიგრაფიულ შეს-რულებას (ინგ, „ქალაქი“, მასპინძელი – ქალაქის სახელით), მოცეკვავის ფორმაში. დამანჭული, მიმოხვრითი სხეული გამოსახავს ჩინურ დრაკონს. გაშლილი ხელები ჩინელების მოწვევას, რომ მთელმა მსოფლიომ დაინახოს მათი კულტურა. ეს გამოსახულება ასევე გამოხატავს მორბენალს, რომელიც კვეთს ფინიშის ხაზს. წითელი ფერი არის ემბლემის დომინირებული ფერი, რომელიც დომინანტი ფერია ჩინეთის საზოგადოებაში და ნიშნავს აყვავებას.

საორგანიზაციო კომიტეტმა მსოფლიოს მასშტაბით შესთავაზა სააგენტოებსა და გრაფიკოს-დიზაინერებს გაეგზავნათ თავიანთი მოსაზრებები ოლიმპიური თამაშების თილისმის შესახებ, რა დროსაც 3000-ზე მეტი მოსაზრება იქნა წარმოდგენილი.

ჩინეთის 100-ზე მეტმა სატელევიზიო არხმა აჩვენა 100 ეპიზოდური მულტფილმის სერიალი „ფუბას ოლიმპიური თავგადასავალი“. ის ასევე საზოგადოებრივ ტრანსპორტსა და საერთო ეროვნულ სარკინიგზო სადგურების ქსელებშიც იქნა ნაჩვენები.

2008 წლის პეკინის ოლიმპიური თამაშების თილისმის შემქმნელი ჰან მეილინია. ოლიმპიური რგოლებიდან გამომდინარე ხუთი თილისმაა შექმნილი: ბეიბეი, ცზინცზინ, ჰუანჰუან, იინგინგ და ნინი. თილისმის ყოველი სახელი იმავე სიმბოლოს განმეორებაა. ტრადიციული ჩინური გზა, ბავშვების სიტბოსა და სიყვარულს გვიჩვენებს. ხუთივე სიტყვის (ბეი, ცზინ, ჰუან, იინგ, ნი) შეკავშირებით იქმნება წინადადება „კეთილი იყოს თქვენი მოზრანება“. თილისმები ქმნიან „ფუბუს“, რომელიც ითარგმნება როგორც „თოჯინების წარმატება“.

სურათზე: ბეიბეი, ცზინცზინ, ჰუანჰუან, იინგინგ და ნინი

თილისმა ხუთ ბუნებრივ ელემენტს და ჰუანჰუანის გარდა ჩინეთის ოთხ პოპულარულ ცხოველს შეესაბამება. ყოველი თილისმა წარმოადგენს ოლიმპიური რგოლის ფერს. ჩინეთის უძველესი კულტურის ტრადიციის მიხედვით, თითოეული თილისმა ნიშნებისა და სიმბოლოების საშუალებებით სურვილებს გადაცემს.

ბეიბეი – თევზი არის წყლის მინიშნება. იგი ლურჯია და მისი სურვილია კეთილდღეობა. ტალღები თავზე ტრადიციულ ჩინური ფერწერის დიზაინს ეფუძნება.

ცზინცზინი – პანდა წარმოადგენს ტყეს. ის შავია და მისი სურვილია ბედნიერება. ფაიფურის ფერწერა სუნის დინასტიიდან (ჩვ.წ. 960-1279 წწ.). ლოტოსის ყვავილები თავზე, შთაგონების წყარო იყო.

ჰუანჰუანი – ხანძრის შვილია. ის წითელია და სპორტის ვნება გადააქვს. ასევე ოლიმპიური ცეცხლისა და სულის სიმბოლოა. სამკაული თავზე ხელოვნების შთაგონებული გაფორმებაა, ისევე როგორც ზოგიერთი ტრადიციული წარმატებული დიზაინი.

იინგინგ – ტიბეტის ანტილოპა წარმოადგენს დედამიწას. ის ყვითელია და კარგი ჯანმრთელობაა მისი სურვილი. თავზე დასავლეთ ჩინეთის დეკორატიული ელემენტების გამოჩენაა.

ნინი – მერცხალი წარმოადგენს ცას. ის არის მწვანე ფერის და მისი სურვილია წარმატებები. მისი დიზაინი შთაგონებულია ჩინურ საჰაერო ფრანებზე. მერცხალი ჩინურად გამოხატავს „იან“ (Yan), რომელიც პეკინის უძველესი სახელი (Yanjing) იყო.

ბეიჟინის ოლიმპიური თამაშების თილისმების ასეთი დეტალური აღწერა განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ ერთ იუანის მონეტებზე, სწორედ თილისმებია გამოსახული სხვადასხვა სპორტის სახეობების მონაწილის სახით.

ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის სამონეტო ეზომ ოლიმპიურ თამაშებს 29 სახეობის საიუბილეო მონეტები მიუძღვნა. 1 იუანის ნომინალი გამოშვებული იყო 8 სახეობის. 2007 წელს გამოშვებულ იქნა I სერიის ორი სახეობა. 2008 წელს გამოშვებულ იქნა II სერიის სამი სახეობა და 2008 წელს გამოშვებულ იქნა III სერიის ასევე სამი სახეობა.

1 იუანის ყველა მონეტა თითბერის მეტალისაგანაა დამზადებული, რომლის დიამეტრია 25.0 მმ, ხოლო წონაა 6.750 გრამი. **ავერსი** ყველა ერთნაირი დიზაინისაა. მონეტის შუაგულში გამოსახულია სტადიონი, რომელზედაც აღბეჭდილია ბეიჟინგის ოლიმპიური თამაშების სტილიზებული ლოგო. მის ზემოთ, წრიულად წერია: „ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა“, ხოლო ქვემოთ მონეტის გამოშვების წელია მითითებული. თითოეული სახეობა 10 000 000 ეგზემპლარის რაოდენობით დამზადდა.

1. სერია აკრობატიკა, რევერსი: მონეტის შუაში, მარცხნივ თილისმა აკრობატი ილეთის შესრულების მომენტშია გამოსახული. ქვემოთ, პარალელურად სპორტული მოედნის აღმნიშვნელი ხაზებია დახაზული, რომლის ქვემოთ ოლიმპიური ხუთი რგოლია მოცემული. მარჯვნივ შუაში მონეტის ნომინალი ციფრი 1-ია გამოსახული.

შუაში ქვემოთ მონეტას გარშემო რელიეფური ზოლი აკრავს, რომელსაც ზედა შუა წერტილიდან მარცხნივ შუა წერტილამდე ხუთი პარალელური ხაზი მიყვება. ამავე გამოყოფილ რელიეფში, მარჯვნივ შუაში ნომინალის სახელწოდების იუანის პირველი ასოა ჩაწერილი, ხოლო ქვემოთა ნაწილში წრიულად წერია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. მარჯვნივ შუაში მონეტის ნომინალი ციფრი 1-ია გამოსახული. შუაში, ქვემოთ მონეტას გარშემო რელიეფური ზოლი აკრავს, რომელსაც ზედა შუა წერტილიდან მარცხნივ შუა წერტილამდე ხუთი პარალელური ხაზი მიყვება. ამავე გამოყოფილ რელიეფში, მარჯვნივ შუაში ნომინალის სახელწოდების იუანის პირველი ასოა ჩაწერილი, ხოლო ქვემოთა ნაწილში წრიულად წერია: „29-ე ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“.

2. სერია მშვილდოსნობა, რევერსი. მონეტის შუაში, მარცხნივ თილისმა ცზინცზინი

(მშვილდოსანი), სროლის მომენტშია გამოსახული. ქვემოთ, პარალელურად სპორტული მოედნის აღმნიშვნელი ხაზებია, რომლის ქვემოთ ოლიმპიური ხუთი რგოლია გამოსახული. მარჯვნივ შუაში მონეტის ნომინალი ციფრი 1 და ნომინალის სახელწოდების იუანის პირველი ასოა ჩაწერილი, რომელზეც მონეტის გარშემო რელიეფური წრეში გადადის. მონეტას ზედა შუა წერტილიდან მარცხნივ შუა წერტილამდე ხუთი პარალელური ხაზი მიყვება, ხოლო ქვემოთა ნაწილში წრიულად წერია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“.

3. სერია ფეხბურთი, რევერსი. მონეტის შუაში, მარჯვნივ, ჰუანჰუანის თილისმა – ფეხბურთელი ბურთის დარტყმის მომენტში ლატენტური გამოსახულებაა. ქვემოთ, პარალელურად სპორტული მოედნის აღმნიშვნელი ხაზებია, რომლის ქვემოთ ოლიმპიური ხუთი რგოლია გამოსახული. მარცხნივ შუაში წერია მონეტის ნომინალი ციფრი 1, რომელიც მონეტის გარშემო რელიეფურ წრეში გადადის, ხოლო მის მარჯვნივ, მონეტის შუა წრეში ნომინალის სახელწოდების იუანის პირველი ასოა ჩაწერილი. მონეტას ზედა შუა წერტილიდან მარჯვნივ შუა წერტილამდე ხუთი პარალელური ხაზი მიყვება, ხოლო ქვემოთა ნაწილში წრიულად წერია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“.

4. სერია ცურვა რევერსი. მონეტის შუაში, ანიმაციური მოცურავე გაცურვის მომენტშია გამოსახული. ქვემოთ, პარალელურად სპორტული მოედნის აღმნიშვნელი ხაზებია აღნიშნული, რომლის ქვემოთ ოლიმპიური ხუთი რგოლია გამოსახული. მარცხნივ შუაში წერია მონეტის ნომინალი ციფრი 1, რომელიც მონეტის გარშემო რელიეფურ წრეში გადადის, ხოლო მის მარჯვნივ, მონეტის შუა წრეში ნომინალის სახელწოდების იუანის პირველი ასოა ჩაწერილი. მონეტის ზედა შუა წერტილიდან მარჯვნივ შუა წერტილამდე ხუთი პარალელური ხაზი მიყვება, ხოლო ქვემოთა ნაწილში წრიულად წერია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“.

5. სერია ძალოსნობა, რევერსი. მონეტის შუაში, ანიმაციური ძალოსანი სიმძიმის აწევის მომენტშია გამოსახული. ქვემოთ, პარალელურად სპორტული მოედნის აღმნიშვნელი ხაზებია რომლის ქვემოთ ოლიმპიური ხუთი რგოლია გამოსახული.

მარცხნივ ზემოთ წერია მონეტის ნომინალი ციფრი 1, რომელიც მონეტის გარშემო რელიეფურ წრეში გადადის, ხოლო მის მარჯვნივ, მონეტის შუა წრეში ნომინალის სახელწოდების იუანის პირველი ასოა ჩაწერილი. მონეტის ზედა შუა წერტილიდან მარჯვნივ შუა წერტილამდე ხუთი პარალელური ხაზია, ხოლო ქვემოთა ნაწილში წრიულად წერია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“.

6. სერია მაგიდის ჩოგბურთი, რვეერსი. მონეტის შუაში, ანიმაციური სპორცმენი ჩოგბურთელი ჩოგანით ბურთის დარტყმის მომენტშია გამოსახული. ქვემოდან მარჯვნივ შუა წერტილისაკენ, დიაგონალზე პარალელურად სპორტული მოედნის აღმნიშვნელი ხაზებია, რომლის ქვემოთ ოლიმპიური ხუთი რგოლია გამოსახული. მარცხნივ წერია მონეტის ნომინალი ციფრი 1, რომელიც მონეტის გარშემო რელიეფურ წრეში გადადის, ხოლო მის მარჯვნივ, მონეტის შუა წრეში ნომინალის სახელწოდების იუანის პირველი ასოა ჩაწერილი. მონეტის ზედა ნაწილში ხუთი პარალელური ხაზია, ხოლო ქვემოთა ნაწილში წრიულად წერია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“.

7. სერია ფარიკაობა, რვეერსი. მონეტის შუაში, მარცხნივ ანიმაციური მოფარიკავე მეტოქეზე, მეტევის მომენტშია გამოსახული. ქვემოთ, პარალელურად სპორტული მოედნის აღმნიშვნელი ხაზებია, რომლის ქვემოთ ოლიმპიური ხუთი რგოლია გამოსახული. მარჯვნივ შუაში მონეტის ნომინალი ციფრი 1 და ნომინალის სახელწოდების იუანის პირველი ასოა ჩაწერილი, რომელიც მონეტის გარშემო რელიეფური წრეში გადადის. მონეტას ზედა შუა წერტილიდან მარცხნივ შუა წერტილამდე ხუთი პარალელური ხაზია მიყვება, ხოლო ქვემოთა ნაწილში წრიულად წერია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“.

8. სერია ცხენოსნობა, რვეერსი. მონეტის შუაში, მარცხნივ თილისმა იინგინგ მხედარი ცხენზე ჯირითის მომენტში ლატენტური გამოსახულებით. ქვემოთ, პარალელურად სპორტული მოედნის აღმნიშვნელი ხაზებია, რომლის ქვემოთ ოლიმპიური ხუთი რგოლია გამოსახული. მარჯვნივ შუაში მონეტის ნომინალი ციფრი 1 და ნომინალის სახელწოდების იუანის პირველი ასოა ჩაწერილი, რომელიც მონეტის გარშემო რელიეფური წრეში გადადის. მონეტის ზედა შუა წერტილიდან მარცხნივ შუა წერტილამდე ხუთი პარალელური ხაზია, ხოლო ქვემოთა ნაწილში წრიულად წერია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“.

2006 წელს გამოშვებულია 10 იუანის I სერიის 4 სახეობის მონეტა. 2007 წელს II სერიის 4 სახეობის მონეტა და 2008 წელს III სერიის ასევე 4 სახეობის მონეტა. სულ კი 12 სახეობის მონეტა. ყველა ეს მონეტა დამზადებულია ვერცხლის მეტალისაგან, ნიმუში .999. მისი დიამეტრია 40,0 მმ., წონაა 31.110 გრამი.

10 იუანის ავერსი ყველა ერთნაირი დიზაინისაა.

მონეტა ირგვლივ რელიეფური ზოლით არის გამოყოფილი, რომლის ზედა წრეში წერია: „ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა“, ხოლო ქვემოთ შუაში 2008, მონეტის გამოშვების წელია მითითებული. მონეტის შუაგული წრე ჩინური ორნამენტებითაა მოხატული, რომლის შიგნით ფერად ფერებში ბეჟინგის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული.

რევერსი: მონეტის შუაში მარცხენა მხარეს, ქვემოთ ბავშვი ქალაქის ფრანით (ჰაერბურთი) ხელში. მონეტის მარჯვენა მხარე გამოყოფილია მთელს სიგრძეზე ხით, რომლის თავში ორნამენტი, ხოლო მის მარჯვნივ სიმაღლეზე ფერადი ყვავილებია ჩახატული, რომლის ქვემოთ გამოსახულია ციფრი 10 და მონეტის ნომინალის პირველი ასო, რაც 10 იუანს აღნიშნავს. გამყოლი ხეს კენწეროდან ქვემოთ ძირისაკენ გამყოფი რელიეფური წრე მიყვება, რომელსიც, წრიულად ქვემოთ წერია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. მონეტა გამოცემულია 2006 წელს, ხოლო მოჭრილია 2008 წელს 160 000 რაოდენობით. კატალოგის მიხედვით, მონეტა მიმოქცევაში არ გამოსულა. სავარაუდოთ, აღნიშნული ნომინალის მონეტები კერძო კოლექციონერებისათვის იყო გათვალისწინებული.

რევერსი: მონეტის შუაში მარცხენა მხარეს, ორი ბავშვი „ვირობანას“ თამაშის დროს, ასევე ორივე მხრიდან ორი ჩიტი ფრენის დროსაა გამოსახული. მონეტის მარჯვენა მხარე გამოყოფილია მთელს სიგრძეზე ხით, რომლის თავში ორნამენტი, ხოლო მის მარჯვნივ სიმაღლეზე ფერადი ნიღაბია ჩახატული, რომლის ქვემოთ გამოსახულია ციფრი 10 და მონეტის ნომინალის პირველი ასო, რაც 10 იუანს აღნიშნავს. ხეს კენწეროდან ქვემოთ ძირისაკენ გამყოფი რელიეფური წრე მიყვება, რომელშიც, წრიულად ქვემოთ წერია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. მონეტა გამოცემულია 2006 წელს, ხოლო მოჭრილია 2008 წელს 160 000 რაოდენობით. კატალოგის მიხედვით, მონეტა მიმოქცევაში არ გამოსულა.

რევერსი: მონეტის შუაში მარცხენა მხარეს ბავშვი ჯოხით, მარჯვნივ სირბილით თამაშის დროს, მისგან მარჯვნივ ზემოთ სამი ჩიტი ფრენის დროსაა გამოსახული. მონეტის მარჯვენა მხარე

გამოყოფილია მთელს სიგრძეზე ხით, რომლის თავში ორნამენტი, ხოლო მის მარჯვნივ სიმაღლეზე ფერადი ნიღაბია ჩახატული. მის ქვემოთ გამოსახულია ციფრი 10 და მონეტის ნომინალის პირველი ასო, რაც 10 იუანს აღნიშნავს. ხეს კენწეროდან ქვემოთ ძირისაკენ გამოყოფი რელიეფური წრე მიყვება, რომელშიც წრიულად ქვემოთ წერია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. მონეტა გამოცემულია 2006 წელს, ხოლო მოჭრილია 2008 წელს 160 000 რაოდენობით. კატალოგის მიხედვით მონეტა მიმოქცევაში არ გამოსულა.

რევერსი: მონეტის შუაში, მარჯვნივ ჩინეთის დიდი კედელია გამოსახული. მონეტის მარცხენა მხარე მთელს სიმაღლეზე ვიწრო ხაზითაა გამოყოფილი, რომლის ზემოთ თავში ორნამენტი ჩახატული. ამ ხაზის ბოლოები რელიეფური ვიწრო ზოლითაა შეერთებული, რომელშიც ჩაწერილია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. მონეტის მარცხენა მხარეს, ზემოთ ფერადი ორნამენტებია დახატული. მის ქვემოთ გამოსახულია ციფრი 10 და მონეტის ნომინალის პირველი ასო, რაც 10 იუანს აღნიშნავს. მონეტა 2008 წელს 160 000 რაოდენობითაა მოჭრილი. კატალოგის მიხედვით მონეტა მიმოქცევაში არ გამოსულა.

რევერსი: მონეტის შუაში, მარჯვნივ ზაფხულის ოლიმპიური თამაშების სასახლეა გამოსახული. მონეტის მარცხენა მხარე მთელს სიმაღლეზე ვიწრო ხაზითაა გამოყოფილი, რომლის ზემოთ თავში ორნამენტი ჩახატული. ამ ხაზის ბოლოები რელიეფური ვიწრო ზოლითაა შეერთებული, რომელშიც ჩაწერილია „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. მონეტის მარცხენა მხარეს, ზემოთ ფერადი ორნამენტებია დახატული. მის ქვემოთ გამოსახულია ციფრი 10 და მონეტის ნომინალის პირველი ასო, რაც 10 იუანს აღნიშნავს. მონეტა 2008 წელს 160 000 რაოდენობითაა მოჭრილი. კატალოგის მიხედვით მონეტა მიმოქცევაში არ გამოსულა.

რევერსი: მონეტის შუაში, მარჯვნივ „თეთრი პაგოდა, ჩრდილო ზღვის პარკია“ გამოსახული. მონეტის მარცხენა მხარე მთელს სიმაღლეზე ვიწრო ხაზითაა გამოყოფილი, რომლის ზემოთ თავში ორნამენტი ჩახატული. ამ ხაზის ბოლოები რელიეფური ვიწრო ზოლითაა შეერთებული, რომელშიც ჩაწერილია „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. მონეტის მარცხენა მხარეს, ზემოთ ფერადი ორნამენტებია დახატული. მის ქვემოთ გამოსახულია ციფრი 10 და მონეტის ნომინალის პირველი ასო, რაც 10 იუანს აღნიშნავს. მონეტა 2008 წელს 160 000 რაოდენობითაა მოჭრილი. კატალოგის მიხედვით მონეტა მიმოქცევაში არ გამოსულა.

რევერსი: მონეტის შუაში, მარჯვნივ ტრადიციული რეზიდენციაა გამოსახული. მონეტის მარცხენა მხარე მთელს სიმაღლეზე ვიწრო ხაზითაა გამოყოფილი, რომლის ზემოთ თავში ორნამენტი ჩახატული. ამ ხაზის ბოლოები რელიეფური ვიწრო ზოლითაა შეერთებული, რომელშიც ჩაწერილია „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. მონეტის მარცხენა მხარეს, ზემოთ ფერადი ორნამენტებია დახატული. მის ქვემოთ გამოსახულია ციფრი 10 და მონეტის ნომინალის პირველი ასო, რაც 10 იუანს აღნიშნავს. მონეტა 2008 წელს 160 000 რაოდენობითაა მოჭრილი. კატალოგის მიხედვით მონეტა მიმოქცევაში არ გამოსულა.

გამოშვებულია 6 სახეობის 150 იუანიაანი მონეტა, რომელიც დამზადებულია (ოქროს ნიმუში .999., დიამეტრია 23,0 მმ.) აქვე შეიძლება აღინიშნოს ის გარემოება, რომ, მონეტების სახეობების მიხედვით წონებს შორის მცირედენი განსხვავებაა. ცურვისა და ძალოსნობის სახეობის მონეტების წონაა 10.360 გრამი; ცხენოსნობისა და მშვილდოსნობის სახეობის მონეტების წონაა 10.050 გრამი; ჭიდაობისა და ფეხბურთის სახეობის – 10.100 გრამი.

150 იუანის ავერსი ყველა ერთნაირი დიზაინისაა. მონეტა ირგვლივ რელიეფური ზოლით არის გამოყოფილი, რომლის ზედა წრეში წერია: „ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა“, ხოლო ქვემოთ შუაში 2008, რომელიც ოლიმპიადის ჩატარების თარიღს მიუთითებს. მონეტის შუაგული წრე ჩინური ორნამენტებითაა მოხატული, რომლის შიგნით ბეჟინგის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული.

რევერსი: მონეტას გარშემო მოყვება რელიეფური რკალი, რომლის შუა სფერო დაყოფილია სამ ნაწილად. ზემოთ ნახევარსფეროში მოცურავთა ცურვის მდგომარეობებია ასახული წყლის გარეშე. ქვედა ნახევარსფერო კიდეც დაყოფილია ორ ნაწილად. სამივე მხარე გამოყოფილია იგივე სისქის რელიეფით, როგორიც მონეტის გარშემოა. ქვემოთ, მარცხნივ მოცურავის სტილიზებული ცურვის მომენტი ასახული. მონეტის შუაში გამყოფი რელიეფის მარჯვენა მხარეს იწყება წარწერა: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“, რომელიც ქვემოთ მეოთხედ ნახევარსფეროში გადადის, სადაც აღნიშნულია ციფრი 150, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს და მის მარჯვნივ ნომინალის პირველი გრაფემაა გამოსახული.

რევერსი: მონეტას გარშემო მოყვება რელიეფური რკალი. შუაში იგი დაყოფილია სამ ნაწილად. მარცხნივ ნახევარსფეროში ანტიკური პერიოდის ჩინელი სიმძიმეების ამწევია გამოსახული.

მარჯვენა ნახევარსფერო კიდევ გაყოფილია ორ ნაწილად. სამივე მხარე გამოყოფილია იგივე სისქის რელიეფით, როგორიც მონეტის გარშემოა. ზემოთ, მარჯვნივ სტილიზებული ძალოსნის სიმძიმის აწევის მომენტია ასახული. მონეტის შუაში გამყოფ რელიეფის მარჯვენა მხარეს იწყება წარწერა: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“, რომელიც ქვემოთ მეოთხედ ნახევარსფეროში გადადის, სადაც აღნიშნულია ციფრი 150, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს და მის მარჯვნივ ნომინალის პირველი გრაფემაა გამოსახული.

რევერსი: მონეტას გარშემო მოყვება რელიეფური რკალი. შუაში იგი დაყოფილია სამ ნაწილად. ზემოთ ნახევარსფეროში ანტიკური დროის ცხენებით შეჯიბრის მომენტია გამოსახული. ქვედა ნახევარსფერო კიდევ გაყოფილია ორ ნაწილად, მარცხენა და მარჯვენა მხარედ. სამივე მხარე გამოყოფილია იგივე სისქის რელიეფით, როგორიც მონეტის გარშემოა. ქვემოთ, მარცხნივ ცხენოსნის სტილიზებული ნახატია ასახული. მონეტის შუაში გამყოფ რელიეფის მარჯვენა მხარეს იწყება წარწერა: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“, რომელიც ქვემოთ მეოთხედ ნახევარსფეროში გადადის, სადაც აღნიშნულია ციფრი 150, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს და მის მარჯვნივ ნომინალის პირველი გრაფემაა გამოსახული.

რევერსი: მონეტას გარშემო მოყვება რელიეფური რკალი. შუაში იგი დაყოფილია სამ ნაწილად. მარცხნივ ნახევარსფეროში ანტიკური პერიოდის მშვილდოსანია გამოსახული. მარჯვენა ნახევარსფერო კიდევ გაყოფილია ორ ნაწილად. სამივე მხარე გამოყოფილია იგივე სისქის რელიეფით, როგორიც მონეტის გარშემოა. ზემოთ, მარჯვნივ სტილიზებული მშვილდოსანია გამოსახული. მონეტის შუაში გამყოფი რელიეფის მარჯვენა მხარეს იწყება წარწერა: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. რომელიც ქვემოთ მეოთხედ ნახევარსფეროში გადადის, სადაც აღნიშნულია ციფრი 150, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს და მის მარჯვნივ ნომინალის პირველი გრაფემაა გამოსახული.

რევერსი: მონეტას გარშემო მოყვება რელიეფური რკალი, რომლის შუა სფერო დაყოფილია სამ ნაწილად. ზემოთ ნახევარსფეროში კლასიკური ჭიდაობის მომენტია გამოსახული. ქვედა ნახევარსფერო კიდევ გაყოფილია ორ ნაწილად. სამივე მხარე გამოყოფილია იგივე სისქის რელიეფით, როგორიც მონეტის გარშემოა. ქვემოთ, მარცხნივ ჭიდაობის სტილიზებული მომენტია ასახული. მონეტის შუაში გამყოფ რელიეფის მარჯვენა მხარეს იწყება წარწერა: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. რომელიც ქვემოთ მეოთხედ ნახევარსფეროში გადადის, სადაც აღნიშნულია

ციფრი 150, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს და მის მარჯვნივ ნომინალის პირველი ასოა გამოსახული.

რევერსი: მონეტას გარშემო მოყვება რელიეფური რკალი. შუაში იგი დაყოფილია სამ ნაწილად. მარცხნივ ნახევარსფეროში კლასიკური ფეხბურთელია გამოსახული. მარჯვენა ნახევარსფერო კიდეც გაყოფილია ორ ნაწილად. სამივე მხარე გამოყოფილია იგივე სისქის რელიეფით, როგორიც მონეტის გარშემოა. ზემოთ, მარჯვნივ სტილიზებული ფეხბურთელია ასახული. მონეტის შუაში გამოყოფ რელიეფის მარჯვენა მხარეს იწყება წარწერა: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. რომელიც ქვემოთ მეოთხედ ნახევარსფეროში გადადის, სადაც აღნიშნულია ციფრი 150, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს და მის მარჯვნივ ნომინალის პირველი გრაფემაა გამოსახული.

150 იუნიანი ექვსივე სახეობის მონეტა მოჭრილია 2008 წელს, ყველა 160 000 ცალის რაოდენობით. საინტერესოა ერთი გარემოება, რომ მსოფლიო მონეტების კატალოგის მიხედვით ისინი მიმოქცევაში გამოსული არ ყოფილა. ისინი კერძო კოლექციონერებისთვისაა გათვალისწინებული.

2008 წელს 300 იუნანის ნომინალის ორი სახეობის მონეტა იქნა მოჭრილი, რომლის შემადგენლობა ვერცხლი .999 ნიმუშისაა. მისი დიამეტრია 100,0 მმ. წონაა 1.000 გრამი. ავერსის დიზაინი ორივეს ერთნაირი აქვს.

ავერსი: მონეტა ირგვლივ რელიეფური ზოლით არის გამოყოფილი, რომლის ზედა წრეში წერია: „ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა“, ხოლო ქვემოთ შუაში 2008, მონეტის გამოშვების წელია მითითებული. მონეტის შუაგული წრე ჩინური ორნამენტებითაა მოხატული, რომლის შიგნით ფერად ფერებში ბეჟინგის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული.

რევერსი: მონეტის ქვედა ნაწილში ოთხი ნიჩბოსანი დისტანციის გადალახვისას, ხოლო ზედა ნაწილში, შუაში მარჯვნივ ოთხი ცხენოსანი ჯირითის მომენტშია გამოსახული. ნიჩბოსნებსა და ცხენოსნებს შუაში, მარჯვნივ ნომინალის ციფრი 300 და მის მარჯვნივ ნომინალის პირველი ასოა აღნიშნული. მონეტას ზედა მხარეს წრიული რელიეფი მისდევს, რომელშიც ჩაწერილია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“.

რევერსი: მონეტის ზემოთ მარცხნივ და ქვემოთ შუაში მარჯვნივ ბაგირის გადაწევის კლასიკური ბრძოლაა ასახული. მათ შორის შუაში, მარცხნივ ნომინალის ციფრი 300 და მის მარჯვნივ ნომინალის პირველი გრაფემაა აღნიშნული. მონეტას ზედა მხარეს წრიული რელიეფი მისდევს, რომელშიც ჩაწერილია: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“.

300 იუნიანი ორივე სახეობის მონეტა მოჭრილია 2008 წელს, ყველა 20.008 ცალის რაოდენობით. საინტერესოა ერთი გარემოება, რომ მსოფლიო მონეტების კატალოგის მიხედვით ისინი მიმოქცევაში გამოსული არ ყოფილა. ისინი კერძო კოლექციონერებისთვისაა გათვალისწინებული.

2 000 იუნანი. მეტალი ოქრო, ნიმუში .999. დიამეტრი 60,00 მმ., წონა 155.000 გრამი. **ავერსი:** მონეტა ირგვლივ რელიეფური ზოლით არის გამოყოფილი, რომლის ზედა წრეში წერია: „ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა“, ხოლო ქვემოთ შუაში 2008, მონეტის გამოშვების წელია მითითებული. მონეტის შუაგული წრე ჩინური ორნამენტებითაა მოხატული, რომლის შიგნით ფერად ფერებში ბეჟინგის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. **რევერსი:** მონეტა გარედან წვრილი რელიეფური წრითაა შემოვლებული. ხუთი ოლიმპიური რგოლის ფონზე, ოთხი სპორტული სახეობის ფრაგმენტია გამოსახული. ის ზემოთ წრიული წარწერაა: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. ქვემოთ მარჯვნივ, მონეტის ნომინალი 2000 იუნანია გამოსახული. ის გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტაა, რომელიც მიმოქცევაში არ გამოსულა, მაგრამ წყაროში არ არის მითითებული მისი რაოდენობა. უნდა ვივარაუდოთ, რომ მონეტა თავისი დიამეტრით, წონით, მეტალის შემადგენლობით და იმით, რომ იგი მიმოქცევაში არ გამოსულა, ძალიან მცირე რაოდენობით უნდა იყოს მოჭრილი.

100 000 იუნანი. მეტალი ოქრო, ნიმუში .999. დიამეტრი 180,00 მმ. წონა 10.000 გრამი. **ავერსი:** ცენტრში, ოთხკუთხედში ოლიმპიური თამაშების ფერადი ემბლემაა გამოსახული. მის ზემოთ ოლიმპიადის ჩატარების დრო, 2008 წელია მითითებული მონეტის ზედა ნაწილი სარკისებრია, რომელზედაც წარწერაა: „ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა“. ქვემოთ იგი რელიეფურ გლუვ სივრცეში გადადის, რომელზედაც ჩინეთის უძველესი ბრინჯაოს ტანსაცმლის დეკორატიული დიზაინია წარმოდგენილი. **რევერსი:** მონეტის ქვედა ნაწილში წრიულად უამრავი სპორტული სახეობებია წარმოდგენილი. მონეტის ზედა ნაწილში პეკინის ჰეავენის ტაძრია გამოსახული, რომლის ზემოთ, ღრუბლებში დრაკონები დაფრინავენ. ზემოთ წრიული წარწერაა: „XXIX ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები“. ტაძრის ქვემოთ, რამოდენიმე მწკრივად, თანამედროვე ოლიმპიური თამაშების დაწყებიდან, (1896) ყოველი მომდევნო ოლიმპიადის ჩატარების წლებია აღნიშნული და რომლებიც 2008 წლით თავდება. ტაძრის ქვემოთ მარჯვნივ მონეტის ნომინალი 100 000 იუნანია გამოსახული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) სულ 18 ცალი მონეტაა მოჭრილი, რომელიც მიმოქცევაში არ გამოსულა.

2012 წლის XXX ოლიმპიადა,
ლონდონი, დიდი ბრიტანეთი

XXX ოლიმპიური თამაშები 2012 წლის 27 ივლისიდან 12 აგვისტოს ჩათვლით, დიდი ბრიტანეთის დედაქალაქ ლონდონში ჩატარდა. ლონდონი ერთადერთი ქალაქია, რომელმაც ოლიმპიური თამაშები სამჯერ მიიღო.

ემბლემის გამოსახულება ოთხი არათანაბარი მრავალკუთხედისაგან შედგება, რომელიც ორ მწკრივად არის განლაგებული. ზედა მწკრივში გამოსახულია ციფრი “2” და “0”, ხოლო ქვედა მწკრივში “1” და “2”. მათ შუაში ოთკუთხედი, რომლის ოთხი წვერი თითოეულ ციფრს უკავშირდება. მთლიანობაში მიღებულია “2”, “0”, “1”, “2”, რომელიც ფაქტობრივად ოლიმპიადის ჩატარების თარიღს გამოხატავს. ერთ ნაწილში, რომელიც ზემოთაა განლაგებული, მარცხნივ ციფრი “2”-ში წერია სიტყვა “ლონდონი”, ოლიმპიადის ჩატარების ადგილი და მარჯვნივ ციფრი “0”-ში ოლიმპიური რგოლებია გამოსახული.

ლონდონის სამეფო სამონეტო ეზომ ლონდონის ოლიმპიურ თამაშებს სხვადასხვა სახეობისა და ნომინალის მონეტის გამოშვება მიუძღვნა. ესენია: 50 ფენსიანი, 1, 2, 5, 25 და 100 ფუნტიანი მონეტები. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ 50 ფენსიანი მონეტები გამოშვებულია სპორტის სხვადასხვა სახეობების მიხედვით და სხვადასხვა მეტალისგან, როგორც ვერცხლისაგან, ასევე სპილენძ-თითბურის შენადნობისაგანაა დამზადებული.

50 ფენსიანი მონეტები 7 კუთხოვანია. ვერცხლის მონეტების შემადგენლობაში ვერცხლი 92,5 %-ია, ხოლო სპილენძი 7,5%. ორივე შენადნობის ყველა მონეტის დიამეტრი ერთნაირია – 27,3 მმ., წონაც ერთნაირია – 8.000 გრამი. სისქეც ასევე ერთნაირი ზომისაა – 1.78 მმ. ყველა მონეტის ავერსიკ ერთნაირი დიზაინისაა და იგი შესრულებულია იან პანკ ბროდლის მიერ. მონეტის შუაში დედოფალ ელისაბედ II-ის მეოთხე პორტრეტი, პირისახით, მარჯვნივაა გამოსახული. პორტრეტის გარშემო ქვემოთ მარცხენა მხრიდან ზემო მიმართულებით წრიული წარწერაა: “ELIZABETH II. D.G. REG. F.D. 2011. რომელიც ასეთი შინაარსისაა: “ელისაბედ მეორე რწმენის დამცველი დედოფალი”. ვერცხლის თითოეული სახის მონეტა 30 000 ცალის რაოდენობითაა, ხოლო სპილენძ-თითბურის მონეტები კი სხვადასხვა რაოდენობითაა გამოშვებული.

1. რევერსი: მძლეოსნობა. შუაში სიმალღეზე მხტომელი მძლეოსანი მამაკაცი, ფოსბიურის მეთოდით თასმაზე გადახტომის მომენტშია გამოსახული. მის ზემოთ შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა, ხოლო სპორტსმენის ქვემოთ, შუაში მონეტის ნომინალი “50

ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ფლორენს ჯეკსონის მიერ. ის იყო 9 წლის ასაკის და წარმოადგენს პირველ გოგონას, რომელმაც 2009 წელს გამოცხადებულ კონკურსში მიიღო მონაწილეობა და პირველად დიდი ბრიტანეთის სამეფო მონეტების ისტორიაში შეიმუშავა მონეტა, რომელიც გახდა პირველი, რომლის დიზაინმაც 17 000 სხვა დიზაინს აჯობა. ამ სახეობის სპილენძ-თითბერის მონეტა 2009 და 2011 წლებშია გამოშვებული. 2009 წელს, 100 000 ცალი, ხოლო 2011 წელს – 2,224,000 რაც შეეხება ვერცხლის მონეტას, იგი მხოლოდ 2011 წელს, 30 000 ცალი დამზადდა.

2. რევერსი: წყლის სპორტის სახეობა. შუაში, მთელ სიგრძეზე წყლის ტალღებში მოცურავაა გამოსახული. მის ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი “50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ჯონატან ოლიფის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 2.179.000 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

3. რევერსი: მშვილდოსნობა. მშვილდად გამოყენებულია მონეტის მარცხენა მხარე. ლარი მოჭიმულია სპორტსმენის მარჯვენა ხელით, რომელსაც ისრის ბოლო უჭირავს და მზადაა გასროლისათვის. მის ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი “50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია პეტრა პაიგაგას მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 3.345.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

4. რევერსი: ბადმინტონი. მონეტის შუაში, ქვემოდან, მარცხნივ ზემოთ, ბადმინტონის ბურთია (ვოლანი) გამოსახული. მის მარჯვნივ, მთელ სიმაღლეზე ოთხ მწკრივში, ბადმინტონის მოთამაშეები, თამაშის მომენტის სხვადასხვა პოზიციებშია ასახული. მათ ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი “50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ემა კელის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 2.133.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

5. რევერსი: კალათბურთი. მთლიან მონეტას კალათბურთის ბურთის ფონი აქვს, რომელზედაც მარცხნიდან მარჯვნივ ქვემოდან ზემო მიმართულებით ვხედავთ სათამაშო მომენტების სამ ეპიზოდს. პირველში ორი კალათბურთელის ორთაბრძოლაა, რომელშიც ერთი უტევს, მეორე კი იცავს. მეორე ეპიზოდში შემტევი კალათბურთელი გამ-ცდარია მოწინააღმდეგე კალათბურთელს და იგი ბურთის ტარების მომენტშია გამოსახული და მესამე ეპიზოდში იგი ნახტომში ბურთს კალათში ათავსებს. მათ ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი “50 ფენსი”-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია სარა პეინის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბურის მონეტა 1.748.000 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

6. რევერსი: შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა კრივი. მონეტის შუაგულში მოკრივე სპეციალურ სავარძელშია გამოსახული. მის ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი “50 ფენსი”-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ჯასტინ ჩუნგის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბურის მონეტა 2.166.000 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

7. რევერსი: კრივი. მონეტის შუაგულში კრივის რინგის ფონზე ხელთათმანებია გამოსახული. მის ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი “50 ფენსი”-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია შეინ აბერის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბურის მონეტა 2.148.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

8. რევერსი: კანოე. მონეტის შუაგულში, წყლის ჩქერებში კანოისტია დისტანციის გადალახვის დროს ასახული. მის ზემოთ შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი “50 ფენსი”-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ტიმოტი ლიზის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბურის მონეტა 2.165.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

9. რევერსი: ველოსპორტი. ველოდრომის ფონზე, მონეტის მარცხენა მხარეს ველოსიპედისტი დისტანციის გავლის მომენტშია ასახული. მის ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი “50 ფენსი”-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია თეო კრეილი-მაკის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 2.090.500 ცალია, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

10. რევერსი: ცხენოსნობა. მხედარი დაბრკოლების გადალახვის მომენტშია ასახული. მის ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი “50 ფენსი”-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია თომას ბაბეჯის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 2.142.300 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

11. რევერსი: ფარიკაობა. ორი მოფარიკავის შეხვედრის მომენტი ახსნული. მის ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი “50 ფენსი”-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია რუტ სამერფილდის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 2.115.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

12. რევერსი: ფეხბურთი. გამოსახულია ფეხბურთის მოედნის ნახევარი, რომელზედაც ფეხბურთის თამაშის წესებიდან ერთ-ერთი თამაშგარე მდგომარეობა სქემატიკურადაა ახსნილი. მის ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი “50 ფენსი”-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ჰილ ვოლფსონის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.125.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

13. რევერსი: გოალბოლი (კარში ბურთის შეგდება). მონეტის შუაში, ქვემოთ მოთამაშე მარცხენა ხელით ბურთის თამაშში შეყვანის მომენტშია ასახული. ბურთიდან იწყება ხუთი ხაზი, რომელიც

ზემოთ მარცხნივ მიემართება, თანდათანობით უერთდება ერთმანეთს მარჯვენა მუხლთან და ქმნის კარების იმიტაციას. მის ზემოთ შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ჯონატან რენის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.615.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

14. რევერსი: ტანვარჯიში. მონეტის ქვემოთ, მარჯვენა მხარეს მხატვრული ტანმოვარჯიშე ილეთის შესრულების დროს დახვეული ლენტითაა ასახული. ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ჯონატან ოლიფის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.720.813 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

15. რევერსი: ხელბურთი. მონეტის შუაში, ხელბურთის მოედნის ფონზე, სპორტცმენი ნახტომში შეტევის მომენტშია ასახული. ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ნატამა რატკლიფის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.676.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 300 ცალია გამოშვებული.

16. რევერსი: ჰოკეი. მონეტის შუაში ბალახის ჰოკეის ორი მოთამაშე ქალი ხელჯოხებითა და ბურთით თამაშის მომენტშია ასახული. მათ ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია რობერტ ევანსის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.773.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

17. რევერსი: ძიუდო. მონეტის შუაში ორი ძიუდოისტის პერკინების მომენტია ასახული. მათ ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის

ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია დევიდ კორნელის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.161.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

18. რევერსი: თანამედროვე ხუთჭიდი. მონეტის შუაში გამოსახულია სპორტის ხუთი სახეობა, რომელიც თანამედროვე ხუთჭილში შედის. ქვემოთ მოცურავე, მისგან მარჯვნივ წრიულად ზემოთ მარცხნისაკენ თანმიმდევრობით გამოსახულია: ცხენი, პნევმატიური პისტოლეტით მსროლელი, მორბენალი და მოფარიკავე. მათ ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია დანიელ ბრიტენის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.689.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

19. რევერსი: ნიჩბოსნობა. მონეტის მარჯვნივ ორადგილიანი ნავით ნიჩბოსნები დისტანციის გავლის მომენტში არიან ასახულნი. მათ ორივე მხრიდან აცილებს წარწერები: „მეგობრობის სრულყოფილება“. „სამართლიანი თამაში“. „მეგობრობის პატივისცემა“. „სამართლიანი თამაში“. „პატივისცემა სრულყოფილება“, მათ ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია დევიდ პოდმორის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.717.300 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

20. რევერსი: აფროსნობა. სამ აფრიან ნავს, დისტანციაზე ცურვის დროს, ნაპირიდან აცილებს უეიმუტას რუქა. ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა ასახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ბრიუს რუშინის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.749.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

21. რევერსი: ტყვიის სროლა. მარცხნიდან მარჯვნივ დამიზნებით ტყვიით მსროლელია ასახული. ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია პრაჰინ დიუდჰორის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.656.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

22. რევერსი: მაგიდის ჩოგბურთი. ჩოგბურთის მაგიდის ფონზე ორი მოასპარეზის და ქვემოდან ზევით, მარცხნიდან მარჯვნივ გაგზავნილი ბურთია ასახული. ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ალან ლინსდელის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.737.500 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

23. რევერსი: თხეკვონდო. თხეკვონდოს ორი მონაწილე შეჯიბრების მომენტშია ასახული. ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია დევიდ გიბონსის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.664.000 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

24. რევერსი: ჩოგბურთი. შუაში, ქვემოთ ჩოგბურთის ბადე მთელ სიგრძეზე და ბადის ზემოთ, მარჯვნივ ბურთია ასახული. ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ტრეისი ბეინსის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.454.000 ცალი, ხოლო ვერცხლის მონეტა 30 000 ცალია გამოშვებული.

25. რევერსი: სამ-ჭიდი. სტადიონის ფონზე, მარცხნიდან მარჯვნივ, შუაში, სპორტის სამი სახეობა სირბილი, ველოსპორტი და ცურვაა ასახული. ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების

ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია სარა ჰარვის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.163.500 ცალია გამოშვებული.

26. რევერსი: პლაჟის ფრენბურთი. ფრენბურთის ბადესთან მარცხნიდან ერთი ფრენბურთელი ბურთის დარტყმის დროს შეტევისას, ხოლო მეორე მხარეს დაცვაში მყოფი ორი ფრენბურთელის შეჯიბრების მომენტი გამოსახული. ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია დანიალა ბუტმანის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 2.133.500 ცალია გამოშვებული.

27. რევერსი: ძალოსნობა. მონეტის შუაში ძალოსანი სიმძიმის აწევის მომენტშია ასახული. ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია რობ შექსპირის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ – თითბერის მონეტა 1.879.500 ცალია გამოშვებული.

28. რევერსი: შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა (შშმ) რაგბი. მონეტის შუაში მთელს სიმაღლეზე სპეციალურ სავარძელში მჯდომი რაგბისტი, მუხლებზე ბურთით, შეტევის მომენტშია ასახული. ზემოთ, შუაში რაგბისტის მარჯვენა ბეჭზე ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია ნატაშა რატკლიფის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.765.500 ცალია გამოშვებული.

29. რევერსი: ჭიდაობა. მონეტის შუაში, საჭიდაო დარბაზის ფონზე მოჭიდავეთა პაექრებაა ასახული. ზემოთ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, ხოლო ქვემოთ

მონეტის ნომინალი „50 ფენსი“-ა აღნიშნული. გრავიურა შესრულებულია როდერიკ ენრიკუზის მიერ. მონეტა 2011 წელსაა მოჭრილი. სპილენძ-თითბერის მონეტა 1.129.500 ცალია გამოშვებული.

სურათზე: ასე გამოიყურება იმ 29 სპორტის სახეობის ვერცხლის მონეტები, რომლებიც 2012 წლის ლონდონის ოლიმპიურ თამაშებს მიეძღვნა.

დიდი ბრიტანეთის სამეფო სამონეტო ეზომ, დიდი ყურადღება გამოიჩინა ოლიმპიური მოძრაობისადმი. მან საიუბილეო, კერძოდ 2 და 5 ფუნტიანი მონეტები გამოუშვა.

2 ფუნტი. მონეტის მეტალის შემადგენლობა ასეთია, სპილენძ-ნიკელის შენადნობი ცენტრში, ხოლო ნიკელ-თითბერის შენადნობი წრიულად. დიამეტრია 28,4 მმ., წონაა 12.000 გრამი. სისქე 2,5 მმ. **ავერსი:** ცენტრში გამოსახულია დედოფალ ელისაბედ II-ის მეოთხე პორტრეტი გვირგვინით, სახით მარჯვენა მხარეს. პორტრეტის გარშემო წერტილები წრიულადაა შემოვლებული. გარეთა წრე რელიეფურია, რომელსაც წერტილები ასევე წრიულად მიყვება. მის შიგნით, მარცხნიდან მარჯვნივსავე წრიული წარწერაა: „ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER“. „ელიზაბედ მეორე რწმენის დამცველი დედოფალი“. ქვემოთ, შუაში ასევე წრიული წარწერაა „ორი ფუნტი“, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს. გრავიურა შესრულებულია იან პანკ ბროდლის მიერ. **რევერსი:** ცენტრში გამოსახულია ოთხი სარბენი ბილიკი, რომელიც თანდათანობით ფართოვდება და ფინიშის ხაზთან, ზემოდან ქვემო მიმართულებით, თითოეულ სარბენ ბილიკში ჩაწერილია ციფრები 1,9,0,8 და იგულისხმება წელი. ფინიშის ხაზის შემდგომაც გრძელდება ხაზები, რომლებიც გადადიან რელიეფურ წრიულ შენადნობში. ბოლო ორ ხაზში მათ პარალელურად ჩაწერილია მონეტის ნომინალი „ორი ფუნტი“ და 2008. ეს თარიღები იმას მიუთითებს, რომ თანამედროვე IV ოლიმპიური თამაშები, რომელიც 1908 წელს ჩატარდა ლონდონში, 100 წელი გავიდა. სწორედ ამ თარიღს მიეძღვნა ამ მონეტის გამოშვება. გარეთა რელიეფურ წრეში, მარჯვენა მხარეს, შუა წერტილიდან ქვემო მიმართულებით წერია „ლონდონის ოლიმპიური ცენტრი“. მონეტის სისქეში გარშემო

შემოვლებულია პერპენდიკულარულად დანაწევრებული ხაზები, რომლებზეც წრიული წარწერაა: “ლონდონის IV ოლიმპიადა”. გრავიურა შესრულებულია თომას დოჰერტის მიერ. ჩვეულებრივი სახის მონეტა 910.000, საუკეთესო ხარისხის (Proof) 36.333, ხოლო უნიკალური ხარისხის (BU) 108.712 ცალია გამოშვებული.

2 ფუნტი. მონეტის შემადგენლობაში ვერცხლი 92,5 %-ია, ხოლო სპილენძი 7,5 %-ი. დიამეტრია 28,4 მმ., წონა 28.400 გრამი. **ავერსი:** ცენტრში გამოსახულია დედოფალ ელისაბედ II-ის მეოთხე პორტრეტი გვირგვინით, სახით მარჯვენა მხარეს. პორტრეტის გარშემო წერტილები წრიულადაა შემოვლებული. გარეთა წრე რელიეფურია, რომელსაც წერტილები ასევე წრიულად მიყვება. მის შიგნით, მარცხნიდან მარჯვნივსავე წრიული წარწერაა: “ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER”. აქ ასეთი შინაარსი იგულისხმება: “ელისაბედ მეორე რწმენის დამცველი დედოფალი”. ქვემოთ შუაში ასევე წრიული წარწერაა “ორი ფუნტი”, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს. გრავიურა შესრულებულია იან პანკ ბროდლის მიერ. **რევერსი:** შუაში, ზემოთ დროშა ოლიმპიური რგოლებით გამოსახული, რომლის ტარი მოემართება ქვემოთ მარცხენა მხარისაკენ და მასზე მარჯვენა ხელის გაშლილი მტევანია დადებული. მის გასწვრივ, პირდაპირ მეორე მხრიდან, ასევე მარჯვენა ხელის გაშლილი მტევანი ისინი თითქმის ერთმანეთს ეხებიან. მათ ქვემოთ ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, კერძოდ ორიანში ჩაწერილია “ლონდონი”, ნულიანში ოლიმპიური რგოლებია ჩახატული. ამ ოლიმპიურ ემბლემას გარშემო წრიულად გარეთა რელიეფი გასდევს, რომელიც ოქროს ფერია და შიგნით ოთხი ხაზი წრიულად მიყვება. მასზე მარცხენა მხრიდან, მარჯვნივსავე წარწერებია: “ბეიჟინგ 2008” და “ლონდონი 2012”. 2 ფუნტიანი მონეტის ეს იდეა მიუთითებს მასზე, რომ ბეიჟინგის ოლიმპიური თამაშებიდან ესტაფეტას იღებს ლონდონი. მონეტის სისქეში გარშემო შემოვლებულია პერპენდიკულარულად დანაწევრებული ხაზები, რომლებზეც დამტამბულია წრიული წარწერა: “მე მოვუწოდებ მსოფლიოს ახალგაზრდობას”. გრავიურა შესრულებულია როიალ მინტის მიერ. მონეტას გამოშვების წელი არ აწერია. ისე კი მოჭრილია 2008 წელს. მხოლოდ გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) 3.000 ცალია გამოშვებული.

2 ფუნტი სტერლინგი. მეტალის შემადგენლობა. ბიმეტალიკი. სპილენძი – ნიკელი ცენტრში. ნიკელ – თითბერი გარედან, წრიულად. დიამეტრია 28,4 მმ., წონა 12.000 გრამი. სისქე 2,5 მმ. **ავერსი:** ცენტრში გამოსახულია დედოფალ ელისაბედ II-ის მეოთხე პორტრეტი გვირგვინით, სახით მარჯვენა მხარეს. პორტრეტის გარშემო წერტილები წრიულადაა შემოვლებული. გარეთა წრე რელიეფურია, რომელსაც წერტილები წრიულად მიყვება. მის შიგნით, მარცხნიდან მარჯვნივსავე წრიული წარწერაა: “LIZABED. II. D.G. REG. FID.DER”. „ელისაბედ მეორე რწმენის დამცველი დედოფალი”. ქვემოთ შუაში ასევე წრიული წარწერაა „ორი ფუნტი”, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს. გრავიურა შესრულებულია იან პანკ ბროდლის მიერ. **რევერსი:** შუაში, ზემოთ დროშა ოლიმპიური რგოლებით გამოსახული, რომლის ტარი მოემართება ქვემოთ მარცხენა მხარისაკენ და მასზე მარჯვენა ხელის გაშლილი მტევანია დადებული. მის გასწვრივ, პირდაპირ მეორე მხრიდან ასევე მარჯვენა ხელის გაშლილი მტევანი და თითები თითქმის ერთმანეთს ეხებიან. მათ ქვემოთ

ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემის ზედა მხარეა გამოსახული, კერძოდ ორიანი და ნული სადაც წერია „ლონდონი“ და ოლიმპიური რგოლებია გამოსახული. გარეთა წრე რელიეფურია, რომლის შიგნით ოთხი ხაზი წრიულად მიყვება და მასზე მარცხნიდან მარჯვნივსავე წარწერებია: „ბეიჟინგ 2008“ და „ლონდონი 2012“. მათ ქვემოთ ოლიმპიური ემბლემის დარჩენილი ქვედა ნაწილია დამტანებული, რომელიც 12 რიცხვს გამოხატავს. 2 ფუნტიანი მონეტის ეს იდეა მიუთითებს მასზე, რომ ბეიჟინგის ოლიმპიური თამაშებიდან ესტაფეტა მიიღო ლონდონმა. მონეტის სისქეში გარშემო შემოვლებულია პერპენდიკულარულად დანაწევრებული ხაზები, რომლებზედაც წრიული წარწერაა: „მე მოვუწოდებ მსოფლიოს ახალგაზრდობას“. გრავიურა შესრულებულია როიალ მინტის მიერ. მონეტას გამოშვების წელი არ აწერია. ისე კი მოჭრილია 2008 წელს. ჩვეულებრივი სახის 918.000 ცალი, ხოლო გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) 47.765 ცალია გამოშვებული.

2 ფუნტი. მონეტის მეტალის შემადგენლობა ასეთია, სპილენძ-ნიკელის შენადნობი ცენტრში, ხოლო ნიკელ-თითბურის შენადნობი წრიულად. დიამეტრია 28,4 მმ., წონაა 12.000 გრამი, სისქე 2,5 მმ. **ავერსი:** ცენტრში გამოსახულია დედოფალ ელისაბედ II-ის მეოთხე პორტრეტი სახით მარჯვენა მხარეს. პორტრეტის გარშემო წერტილები წრიულადაა შემოვლებული. გარეთა წრე რელიეფურია, რომელსაც წერტილები ასევე წრიულად მიყვება. მის შიგნით, მარცხნიდან მარჯვნივსავე წრიული წარწერაა: „ELIZABED. II. D.G. REG. FID. DER“. „ელისაბედ მეორე რწმენის დამცველი დედოფალი“. ქვემოთ შუაში ასევე წრიული წარწერაა „ორი ფუნტი“, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს. ქვემოთ მარჯვნივ 2012. გრავიურა შესრულებულია იან პანკ ბროდლის მიერ. **რევერსი:** შუაში, ზემოდან ქვემოთ გამოშვებულია მარჯვენა ხელი, რომელსაც უჭირავს ესტაფეტის ჯოხი. მის ქვემოთ, ოდნავ მარცხნივ ქვემოდან გაშვებულია ასევე მარჯვენა ხელი და ცდილობს ესტაფეტის ჯოხის მიღებას, რაც ხდება დიდი ბრიტანეთისა და ბრაზილიის დროშების ფონზე. მონეტის ზემოთ, რელიეფურ წრესა და მონეტის შიგა მხარეში, გადადის ლონდონის ოლიმპიადის ემბლემა და ქვედა მხარეს, ოდნავ მარცხნივ რიო 2016-ის ოლიმპიური ემბლემა გადადის რელიეფურ წრესა და მონეტის შიგა მხარეს. გარეთა რელიეფურ წრეში, ზედა და მარცხენა შუა ადგილამდე წრიულად წერია: „ლონდონი 2012“, ხოლო ქვემო შუა წერტილიდან ზემო მიმართულებით წერია: „რიო 2016“. მონეტის სისქეში გარშემო შემოვლებულია პერპენდიკულარულად დანაწევრებული ხაზები, რომლებზედაც წრიული წარწერაა: „მე მოვუწოდებ მსოფლიოს ახალგაზრდობას“. გრავიურა შესრულებულია ჯონატან ოლიფსის მიერ. ჩვეულებრივი სახის 845.000 ცალი, ხოლო უმაღლესი ხარისხის (BU) 28.356 ცალია გამოშვებული.

ლონდონის ოლიმპიური თამაშების დაწყებამდე ლონდონის სამეფო სამონეტო ეზოს მიერ გამოშვებულ იქნა 5 ფუნტიანი ნომინალის ოთხი მონეტა, რომელსაც თემატურად „უკუთვლა“ ქვია და აღნიშნავს 2009 წლიდან ლონდონის ოლიმპიადამდე რამდენი წელია დარჩენილი. მონეტა სპილენძ-ნიკელის შენადნობისგანაა დამზადებული. დიამეტრია, 38,61 მმ., წონა 28.280 გრამი, სისქე 2,89 მმ.

5. ფუნტი. ავერსი: ცენტრში გამოსახულია დედოფალ ელისაბედ II-ის მეოთხე პორტრეტის

გრავიურა გვირგვინით, სახით მარჯვენა მხარეს. მის გარშემო წრიული წარწერაა: "ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER". „ელისაბედ მეორე რწმენის დამცველი დედოფალი“. ქვემოთ შუაში ასევე წრიული წარწერაა – „ხუთი ფუნტი“, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს. გრავიურა შესრულებულია იან პანკ ბროდლის მიერ. **რევერსი:** მონეტის შუაში მოცურავის სტილიზებული ფიგურაა, რომელიც დიდი მოცულობის ციფრ "3"- შია არეული და ამ ფონზე მარცხნივ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, რაც მიუთითებს იმას, რომ ლონდონის ოლიმპიადის დაწყებამდე 3 წელია დარჩენილი. გრავიურას ოვალური ფორმის ორი წრე აქვს შემოვლებული, რომლის შიგნითაც ერთნაირი სახის გრაფიკული ჩანახატები მეორდება. ამ ოვალურ წრეში, მარჯვენა მხარეს წერია, 2009, რომელიც ასევე მიუთითებს, რომ ლონდონის ოლიმპიადამდე სამი წელია დარჩენილი. ოვალური წრის ზემოთ წერია „უკუთვლა“, ხოლო ქვემოთ „XXX ოლიმპიადა“. გრავიურა კლაიერ ოლდრიჯის მიერაა შესრულებული. მსოფლიოს მონეტების კატალოგის მიხედვით, მონეტას გამოშვების წელი არ აწერია, ე.ი. თარიღის გარეშეა, მაგრამ იქვე მინიშნებულია, რომ 2009 წელსაა დამზადებული. ჩვეულებრივი სახის მონეტა 184.921 ცალია დამზადებული.

5 ფუნტი. ავერსი: ცენტრში გამოსახულია დედოფალ ელისაბედ II-ის მეოთხე პორტრეტის გრავიურა გვირგვინით, სახით მარჯვენა მხარეს. მის გარშემო წრიული წარწერაა: "ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER". „ელისაბედ მეორე რწმენის დამცველი დედოფალი“. ქვემოთ, შუაში ასევე წრიული წარწერაა „ხუთი ფუნტი“, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს. გრავიურა შესრულებულია იან პანკ ბროდლის მიერ. **რევერსი:** მონეტის შუაში ორი მორბენლის სტილიზებული ფიგურაა, რომელიც დიდი მოცულობის ციფრ "2"-შია არეული და ამ ფონზე მარცხნივ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, რაც მიუთითებს იმას, რომ ლონდონის ოლიმპიადის დაწყებამდე 2 წელია დარჩენილი. გრავიურას ოვალური ფორმის ორი წრე აქვს შემოვლებული, რომლის შიგნითაც ერთნაირი სახის გრაფიკული ჩანახატები მეორდება. ამ ოვალური წრეში, მარჯვენა მხარეს წერია, 2010, რომელიც ასევე მიუთითებს, რომ ლონდონის ოლიმპიადამდე ორი წელია დარჩენილი. ოვალური წრის ზემოთ წერია „უკუთვლა“, ხოლო ქვემოთ „XXX ოლიმპიადა“.

მსოფლიოს მონეტების კატალოგის მიხედვით, მონეტას გამოშვების წელი არ აწერია, ე.ი. თარიღის გარეშეა, მაგრამ იქვე მინიშნებულია, რომ 2010 წელსაა გამოშვებული. გრავიურა კლაიერ ოლდრიჯის მიერაა შესრულებული. ჩვეულებრივი სახის მონეტა 153.080 ცალია დამზადებული.

5 ფუნტი. ავერსი: ცენტრში გამოსახულია დედოფალ ელისაბედ II-ის მეოთხე პორტრეტის გრავიურა გვირგვინით, სახით მარჯვენა მხარეს. მის გარშემო წრიული წარწერაა: "ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER". „ელისაბედ მეორე რწმენის დამცველი დედოფალი“. ქვემოთ, შუაში ასევე წრიული წარწერაა „ხუთი ფუნტი“, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს. გრავიურა შესრულებულია იან პანკ ბროდლის მიერ. **რევერსი:** მონეტის შუაში ველოსიპედისტის სტილიზებული ფიგურაა, რომელიც დიდი მოცულობის ციფრ "1"-ზე ახატია და ამ ფონზე მარჯვნივ, შუაში ლონდონის ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, რაც მიუთითებს იმას, რომ ლონდონის ოლიმპიადის დაწყებამდე 1 წელია დარჩენილი.

დაწყებამდე 1 წელია დარჩენილი. გრავიურას ოვალური ფორმის ორი წრე აქვს შემოვლებული, რომლის შიგნითაც ერთნაირი სახის გრაფიკული ჩანახატები მეორდება. ამ ოვალური წრეში, მარცხენა მხარეს წერია, 2011, რომელიც ასევე მიუთითებს, რომ ლონდონის ოლიმპიადამდე ერთი წელია დარჩენილი. ოვალური წრის ზემოთ კი წერია „უკუთვლა“, ხოლო ქვემოთ „XXX ოლიმპიადა“. გრავიურა კლერ ოლდრიჯის მიერაა შესრულებული. მსოფლიოს მონეტების კატალოგის მიხედვით, მონეტას გამოშვების წელი არ აწერია, ე.ი. თარიღის გარეშეა, მაგრამ იქვე მინიშნებულია, რომ 2011 წელსაა გამოშვებული. ჩვეულებრივი სახის მონეტა 163.235 ცალია დამზადებული.

5 ფუნტი. ავერსი: ცენტრში გამოსახულია დედოფალ ელისაბედ II-ის მეოთხე პორტრეტის გრავიურა გვირგვინით, სახით მარჯვენა მხარეს. მის გარშემო წრიული წარწერაა: „ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER“. „ელისაბედ მეორე რწმენის დამცველი დედოფალი“. ქვემოთ შუაში ასევე წრიული წარწერაა „ხუთი ფუნტი“, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს. გრავიურა შესრულებულია იან პანკ ბროდლის მიერ. **რევერსი:** მონეტის შუაში, სტადიონისა და საათის ფონზე, სამი სპორტსმენის სწორკუთხოვანი ფიგურებია გამოსახული, რომლებიც გამარჯვების კვარცლბეკზე დგანან. მონეტაზე არანაირი ციფრი არ აწერია, რაც მიუთითებს, რომ ლონდონის ოლიმპიადის დაწყებამდე „0“ წელია დარჩენილი. მარჯვენა მხარეს, შუაში ლონდონის ოლიმპიადის ემბლემაა გამოსახული. წრის ზემოთ წერია „უკუთვლა“, ხოლო ქვემოთ „XXX ოლიმპიადა“. გრავიურა კლერ ოლდრიჯის მიერაა შესრულებული. მონეტას გამოშვების წელი არ აწერია, ე.ი. თარიღის გარეშეა, მაგრამ იქვეა მინიშნებული, რომ 2012 წელსაა მოჭრილი. ჩვეულებრივი სახის მონეტა 65.275 ცალია დამზადებული.

25 ფუნტი. ოქრო, ნიმუში 0.916., დიამეტრი 22.0 მმ., წონა 8.510 გრამი. ავერსი: ცენტრში გამოსახულია დედოფალ ელისაბედ II-ის მეოთხე პორტრეტის გრავიურა გვირგვინით, სახით მარჯვენა მხარეს. მის გარშემო წრიული წარწერაა: „ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER“. „ელისაბედ მეორე რწმენის დამცველი დედოფალი“. ქვემოთ შუაში ასევე წრიული წარწერაა „25 ფუნტი“, რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს. გრავიურა შესრულებულია იან პანკ ბროდლის მიერ. **რევერსი:** ცენტრში, ქვემოთ ქალღმერთ დიანას ფიგურაა, იქვე ველოსპორტი, კერძოდ გამოდევნებითი რბოლა, ზემოთ კი ოლიმპიური რგოლებია გამოსახული. მის მარცხნივ წრიული წარწერაა „დიანა“, ხოლო მარჯვნივ „CITIUS“ – უფრო სწრაფად. ქვემოთ წრიული წარწერაა „ლონდონი 2012“. გრავიურა შესრულებულია ჯონ ბერგდალის მიერ. მონეტა მოჭრილია 2010 წელს, მაღალი ხარისხის (Proof), 20 000 ცალია გამოშვებული.

500 ფუნტი. ვერცხლი, ნიმუში 0.999., დიამეტრი 100 მმ., წონა 1.005.98 გრამი. **ავერსი:** ცენტრში გამოსახულია დედოფალ ელისაბედ II-ის მეოთხე პორტრეტის გრავიურა გვირგვინით, სახით მარჯვენა მხარეს. მის გარშემო წრიული წარწერაა: “ELIZABED. II. D.G. REG. FID.DER”. ელიზაბედ მეორე რწმენის დამცველი დედოფალი. პორტრეტის წინა მხარეს, ზემოდან ქვემო მიმართულებით და ოლიმპიადის წელს „500 ფუნტი 2012“. რომელიც მონეტის ნომინალს მიუთითებს. გრავიურა შესრულებულია იან პანკ ბროდლის მიერ. **რევერსი:** მონეტის შუაში საზეიმო ვიმპელებზე სამ მწკრივად ლეგენდაა დაწერილი: „XXX ოლიმპიადა“. მის გარშემო რილიეფური წრეა შემოვლებული, რომელშიც წრიულადაა ჩაწერილი: „ჩვენი ოცნება. გადავაქციოთ მსოფლიო. გუნდი გუნდისათვის“. ნგრავიურა შესრულებულია ტომ ფილიპსის მიერ. მონეტა გამოშვებულია 2012 წელს, მაღალი ხარისხის (Proof), სულ 910 ცალი.

2016 წლის XXXI ოლიმპიადა, რიო დეჟანეირო, ბრაზილია

XXXI ზაფხულის ოლიმპიადა ბრაზილიის ქალაქ რიო დეჟანეიროში, 2016 წლის 5 აგვისტოდან 21 აგვისტოს ჩათვლით ჩატარდა. საფეხბურთო ოლიმპიური ტურნირი ოლიმპიადის გახსნამდე ორი დღით ადრე დაიწყო და იგი რამოდენიმე ქალაქში გაიმართა. ანალოგიური შეიძლება ითქვას სპორტის ზოგიერთ სახეობაზეც.

რიო-დე-ჟანეიროს XXXI ოლიმპიური თამაშების ემბლემა (ლოგო) ბრაზილიის “Tatíl Design” დიზაინის სტუდიის მიერ იქნა შემუშავებული და პირველად საზოგადოებას 2010 წლის 31 დეკემბერს წარედგინა.

ემბლემის ძირითადი სიმბოლოა სტილიზებული რიოს მთები, მზე და ზღვა დაკლაკნილი ხაზების სახით, რომლებიც გავს მოცეკვავეთა სილუეტებს. ემბლემა, ბრაზილიის ეროვნული დროშის მსგავსად, სამი ფერითაა შესრულებული: ცისფერი, ყვითელი და მწვანე, რომლებიც ენერგიის ურთიერთქმედებას, ჰარმონიის მრავალფეროვნების სიმბოლოს, ბუნების მრავალგვარობასა და ოლიმპიურ სულისკვეთებას ისახავს მიზნად.

2016 წლის რიო დეჟანეიროს XXXI ოლიმპიურ თამაშებს სხვადასხვა თემატიკის 37 სახეობის მონეტის დამზადება მიეძღვნა. 1 რიალის 16, 5 რიალის 17 და 10 რიალის 4 ნომინალისა და მეტალის შემადგენლობის მონეტები, 2013 წლიდან იქნა მიმოქცევაში გამოშვებული.

1 რიალის შემადგენლობა: ბიმეტალური უჟანგავი რკინა (ფოლადი) ცენტრში, ბრინჯაო დაფარული ფოლადით წრიულად. დიამეტრია 27, 0 მმ., წონაა – 7.000 გრამი, სისქე 1,95 მმ. 1 რიალიანი მონეტის რევერსი ყველა ერთნაირი დიზაინისაა. **რევერსი:** ციფრი 1 ეროვნული იარაღის სტილიზებული დეტალებია გამოსახული (სამხრეთ თანავარსკვლავეთის ჯვრის სიმბოლო, ქვეყნის

მდგომარეობის სიმბოლოა). მონეტის ცენტრალური ნაწილის ქვემოთ, შუაში მონეტის ნომინალი – რიალი და მისი მოჭრის წელია აღნიშნული. საერთოდ 1 რიალიანი 16 სახეობის მონეტა იქნა გამოშვებული.

1. ავერსი: მონეტის ცენტრალურ ნაწილში ოლიმპიური დროშა, ხოლო მის ქვემოთ რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. დროშის ზემოთ, შუაში წერია „ბრაზილია“. წრიულ შრეში, ზედა ნახევარწრეში წარწერაა: „ოლიმპიური დროშის გადაცემა ბრაზილიისათვის“. ქვემო ნახევარწრეში კი წერია „ლონდონი 2012. რიო 2016“. მონეტა მოჭრილია 2012 წელს და 1 995 700 ცალია გამოშვებული. 2013 წელს კი ანალოგიური დიზაინით, სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით 20 300 ცალია დამზადებული.

2. ავერსი: მონეტის ცენტრალურ ნაწილში მძლეოსანი სირბილის მომენტშია გამოსახული, რომლის ხელის, ფეხისა და სარბენი ბილიკების ხაზები გადადის გარე შრის წრიულ ნაწილში. გარეთა წრის ზემოთ, შუაში წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2014 წელს და 19 893 168 ცალია გამოშვებული. სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით 20 300 ცალია დამზადებული. ხსენებული მონეტა, სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით, სპორტის სამი სახეობის, გოლფის, პარატრიათიონის და ცურვის მონეტებთან ერთად 5 000 ცალია გამოშვებული.

3. ავერსი: მონეტის ცენტრალურ ნაწილში, მარჯვენა მხრიდან ქვემოთ, მარცხნივ მიმართულებით, ორი მოცირავის სტარტიაა გამოსახული. საცურაო ბილიკებზე და ქვემოთ მარჯვენა მხარეს რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა, რომლის ხაზებიც მონეტის გარე წრიულ შრეში გადადის. მონეტის გარეთა წრეში ქვემოთ, მარჯვნივ წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2014 წელს და 19 896 528 ცალია გამოშვებული, სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით – 20 000. ხსენებული მონეტა სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით, სხვა სპორტის სამი სახეობის, გოლფის, ათლეტიზმისა და პარამეტრის მონეტებთან ერთად 5 000 ცალია გამოშვებული.

4. ავერსი: მონეტის ცენტრალურ ნაწილში ქვემოთ რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა. მის ზემოთ პარატრიალონის სამი მონაწილე შეჯიბრების მომენტშია გამოსახული, რომლის საზტრიხებიც მონეტის გარე წრიულ შრეში გადადის. მონეტის გარეთა წრეში ქვემოთ, მარჯვნივ წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2014 წელს და 19 869 158 ცალია გამოშვებული. სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით 19 940 ცალია დამზადებული. ხსენებული მონეტა სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით, სხვა სპორტის სამი სახეობის, გოლფის, ათლეტიზმისა და ცურვის მონეტებთან ერთად 5 000 ცალია გამოშვებული.

5. ავერსი: მონეტის შიგნითა შრის ცენტრალურ ნაწილში რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა. მის ქვემოთ გოლფის სათამაშო ხი, ბურთი მინდვრის საფარი ბალახია გამოსახული, იქვეა წარწერა „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2014 წელს და 19 868 938 ცალია გამოშვებული, სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით კიდევ 20 000. ხსენებული მონეტა სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით, სხვა სპორტის სამი სახეობის, ცურვის ათლეტიზმისა და პარატრიალონის მონეტებთან ერთად 5 000 ცალია გამოშვებული.

6. ავერსი: მონეტის შიგნითა შრის მარცხენა მხარეს კალათბურთის ბადეში ხელით ბურთის ჩადების მომენტია ასახული. მის ზემოთ, მარჯვნივ რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. კალათბურთის ბადის ნაწილი მონეტის გარეთა შრეშია გადასული, რომლის მარცხენა მხარეს წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2015 წელს და 20 000 000 ცალია გამოშვებული, სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით – 20 000. ხსენებული მონეტა სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით, სპორტის სამი სახეობის, აფროსნობა, პარატრიალონისა და რაგბის მონეტებთან ერთად 5 000 ცალია გამოშვებული.

7. ავერსი: მონეტის შუაში იახტსმენი აფრიანი ნავის მართვის მომენტია გამოსახული. ნავის ქიმი წყლის ფონზე გადადის გარე შემოვლებულ წრეში. ნავის მარცხნივ, შუაში რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. მონეტის გარეშრეში მარჯვნივ, ზემოთ წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2015 წელს და 20 000 000 ცალია გამოშვებული, სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით – 20 000. ხსენებული მონეტა სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით, სპორტის სამი სახეობის, კალათბურთის, პარატრიალონისა და რაგბის მონეტებთან ერთად 5 000 ცალია გამოშვებული.

8. ავერსი: მონეტის შუაში კანოისტი ნიჩბის მოსმის მომენტშია გამოსახული, რომლის ფრაგმენტებიც გადადის გარე შემოვლებულ წრეში. სპორტსმენიდან მარჯვნივ, ზემოთ რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. მონეტის გარე წრეში მარცხნივ, ზემოთ წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2015 წელს და 20 000 000 ცალია გამოშვებული, სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით – 20 000. ხსენებული მონეტა სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით, სპორტის სამი სახეობის, კალათბურთის, აფროსნობა და რაგბის მონეტებთან ერთად 5 000 ცალია გამოშვებული.

9. ავერსი: მონეტის შუაში, მარჯვნივ ბურთის დაუფლების მომენტში რაგბის მოთამაშეების გამოსახულებაა, რომლის ფრაგმენტებიც გადადის გარეთა შემოვლებულ წრეში. მათგან მარცხნივ, ზემოთ რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. მონეტის გარე წრეში ზემოთ წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2015 წელს და 20 000 000 ცალია გამოშვებული, სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით – 200 ხსენებული მონეტა სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით, სპორტის სამი სახეობის, კალათბურთის, აფროსნობა სპორტის და კანოეს მონეტებთან ერთად 5 000 ცალია გამოშვებული.

10. ავერსი: მონეტის შუაში, თამაშის მომენტში ორი ფეხბურთელის გამოსახულებაა, რომლის ფრაგმენტებიც გადადის გარეთა შემოვლებულ წრეში. მათგან ზემოთ, რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა. მონეტის გარე წრეში ზემოთ წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2015 წელს და 20 000 000 ცალია გამოშვებული. სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით – 10 000. ხსენებული მონეტა სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით, სპორტის სამი სახეობის, ძიუდოს, პარაოლიმპიური ათლეტიზმისა და ფრენბურთის მონეტებთან ერთად 5 000 ცალია გამოშვებული.

11. ავერსი: მონეტის შუაში ფრენბურთელი ბურთის მოწოდების მომენტშია გამოსახული, რომლის ფრაგმენტებიც, ფეხები და ბურთი, გადადის გარეთა შემოვლებულ წრეში. მისგან მარჯვნივ, შუაში, რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა. მონეტის გარე წრეში ქვემოთ წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2015 წელს და 20 000 000 ცალია გამოშვებული. სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით – 10 000. ხსენებული მონეტა სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით, სპორტის სამი სახეობის, ძიუდოს, პარაოლიმპიური ათლეტიზმისა და ფეხბურთის მონეტებთან ერთად 5 000 ცალია გამოშვებული.

12. ავერსი: მონეტის შუაში პარაოლიმპიური მძლეოსნობის ორი მორბენალის შეჯიბრის მომენტია გამოსახული, რომლის ფრაგმენტებიც, გადადის გარეთა შემოვლებულ წრეში. მათგან მარჯვნივ, შუაში, რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა. მონეტის გარე წრეში ზემოთ წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2015 წელს და 20 000 000 ცალია გამოშვებული. სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით – 10 000 ცალია გამოშვებული. ხსენებული მონეტა სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით, სპორტის სამი სახეობის, ძიუდოს, ფეხბურთისა და ფრენბურთის მონეტებთან ერთად 5 000 ცალია გამოშვებული.

13. ავერსი: მონეტის შუაში, ძიუდოს ორი მოჭიდავეს ილეთის შესრულების მომენტშია გამოსახული, რომლის ერთი ფრაგმენტი, ფეხი გადადის გარეთა შემოვლებულ წრეში. მათგან მარცხნივ, შუაში, რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა, მონეტის გარე წრეში ქვემოთ, მარჯვნივ წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2015 წელს და 20 000 000 ცალია გამოშვებული, სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით – 10 000. ხსენებული მონეტა სპეციალურად შეფუთულ და ინფორმაციის მითითებით, სპორტის სამი სახეობის, პარაოლიმპიური ათლეტიზმის, ფეხბურთისა და ფრენბურთის მონეტებთან ერთად 5 000 ცალია გამოშვებული.

14. ავერსი: მონეტის შუაში, რინგზე მოკრივეების შეხვედრის მომენტია გამოსახული, რომლის ფრაგმენტებიც გადადის გარეთა შემოვლებულ წრეში. მათგან მარცხნივ, შუაში, რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. მონეტის გარე წრეში ზემოთ, შუაში წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2016 წელს და 20 000 000 ცალია გამოშვებული.

15. ავერსი: მონეტის ცენტრალურ ნაწილში ოლიმპიური თილისმა სახელად ვინჩიუსი და მის მარცხნივ, შუაში რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, რომელთა დეტალებიც მონეტის წრიულ სფეროშია გადასული. გარე წრეში, ქვემოთ, მარცხნიდან მარჯვენა მიმართულებით, წრიულად წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2016 წელს და 20 000 000 ცალია გამოშვებული.

16. ავერსი: მონეტის ცენტრალურ ნაწილში გამოსახულია პარაოლიმპიური თამაშების ტალისმანი სახელად ტომი, რომლის დეტალებიც მონეტის წრიულ სფეროშია გადასული. მის მარცხნივ, შუაში რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა. გარე წრეში, მარცხნივ, შუაში, ზემო მიმართულებით, წრიულად წერია „ბრაზილია“. მონეტა მოჭრილია 2016 წელს და 20 000 000 ცალია გამოშვებული.

5 რიალიანი ნომინალის ვერცხლის მონეტები, 17 სახეობის იქნა გამოშვებული. ვერცხლი არის 0.925 სინჯის, სპილენძი 0.075 %-ია. მონეტის დიამეტრია 40,0 მმ., წონაა 27.000 გრამი, სისქე 2,6 მმ-ია.

1. 5 რიალი, ავერსი: მონეტის ცენტრალურ ნაწილში ოლიმპიური დროშა, ჰანდოვერი, ხოლო მის ქვემოთ რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. დროშის ზემოთ, შუაში წერია მონეტის გამოშვების წელი 2012. მონეტის გარშემო წრე რელიეფურია, რომლის წრიულ შრეში, ზედა ნახევარწრეში წრიული წარწერაა: „ოლიმპიური ფლაგმანის დროშის გადაცემა“ (ENTREGA DA BANDEIRA OLIMPICA). **რევერსი:** ოლიმპიური ქალაქების ორი ხატის ილუსტრაცია ლონდონის ტაუერის ხიდი და რიო-დე-ჟანეიროს ქრისტე რენდეემერას ბიუსტი, რომელიც ტალღების ფონზე ლამაზად გადადის ერთმანეთში. მათ ზემოთ, ოდნავ მარცხნივ მონეტის ნომინალი 5 რიალის წარწერაა. მარცხენა შუა წერტილიდან, ზემოთ მარჯვენა მიმართულებით, წრიული წარწერაა: „ლონდონი 2012. რიო 2016“, რაც მშვენივრად გამოხატავს უკვე ჩატარებული ოლიმპიადის ქალაქიდან მომავალ ოლიმპიური ქალაქისათვის ოლიმპიური ესტაფეტის გადაცემას. მონეტა ირგვლივ რელიეფურია. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 200 ცალია გამოშვებული.

2. **5 რიალი, ავერსი:** რიო-დე-ჟანეიროს მშენებლობების ფონზე, მარჯვნივ პლაჟის ფრენბურთის კოპაგაბანას შეხვედრის მომენტი ასახული. მათ ზემოთ, შუაში რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. ფრენბურთის მოედნის ქვიშის ფონზე, ქვემოთ წერია: „ბრაზილია“. **რევერსი:** შუაში, ზემოთ სკამზე მჯდომი მუსიკოსი გიტარაზე უკრავს ბოსა ნოვას (სამბასგან მიღებული ბრაზილიური მუსიკის სტილი, მაგრამ უფრო მეტად აქცენტი მელოდიაზე). მის მარცხნივ, შუაში, ზემოთ წერია მონეტის ნომინალი, 5 რიალი, ხოლო მარჯვნივ, შუაში მონეტის გამოშვების წელი 2014. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 18 700 ცალია დამზადებული.

3. **5 რიალი. ავერსი:** მონეტის მარჯვენა მხარეს, „ტიჟუკას“ ტყეში ველოსიპედებით გასეირნების მომენტი, ხოლო უკანა პლანზე ჩინური ხედია ასახული. მარჯვენა მხარეს რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. ველოსიპედისტის ქვემოთ წერია: „ბრაზილია“. **რევერსი:** მონეტის ზედა ნაწილში ორი დელფინია ცურვის დროს გამოსახული. უკანა ფონზე კი თევზები ჩანს. მარცხნივ, ქვემოთ მონეტის ნომინალი 5 რეალი და გამოშვების 2014 წელია აღნიშნული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 250 ცალია მოჭრილი.

4. **5 რიალი. ავერსი:** მონეტის ქვემოთ ლაგოა როდრიგო დე ფრიტასზე ნიჩბოსნის გაცურვის მომენტი ასახული. მის უკან პლანზე, ზემოთ კორკოვუდას მთაა დახატული. მარჯვნივ შუაში კი რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. ნიჩბოსნის ქვემოთ წყლის ფონზე წერია „ბრაზილია“. **რევერსი:** შუაში ბრომიელის გადაშლილი ყვავილები მოიცავენ თითქმის მთელ მონეტას, რომლის ზემოთ, მარჯვნივ მონეტის ნომინალი, 5 რიალია მითითებული, ხოლო ქვემოთ, შუაში გამოშვების 2014 წელია მითითებული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 18 700 ცალია მოჭრილი.

5. **5 რიალი. ავერსი:** შუაში სტერო დო ფლამენგოს პარკში ორი მორბენალის შეჯიბრის მომენტი ასახული. სარბენ ბილიკზე წერია „ბრაზილია“. **რევერსი:** შუაში ქვემოთ ლანჩის თაღებია, რომლის უკანა ფონზე მარცხნივ პალმები, ხოლო მარჯვნივ ნომინალი 5 რეალია გამოსახული. შუაში ქვემოთ არკის ფეხზე გამოშვების თარიღი, 2015 წელია მითითებული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 18 700 ცალია დამზადებული.

6. **5 რიალი. ავერსი:** რიო-დე-ჟანეიროს მშენებლობების ფონზე, მარჯვნივ პლაჟის ფრენბურთის კოპაგაბანას შეხვედრის მომენტი ასახული. მათ ზემოთ, შუაში რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა. ფრენბურთის მოედნის ქვიშის ფონზე ქვემოთ წერია: „ბრაზილია“. **რევერსი:** ქვემოდან მარცხნიდან მარჯვნივ მუსიკოსთა ანსამბლი „ფორო“-ს ჯგუფი დოლზე, სამკუთხასა და აკორდეონზე დაკვრის მომენტშია გამოსახული. ზემოთ შუაში ნომინალი 5 რიალია ასახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის გამოშვების 2015 წელია მითითებული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 17,759 ცალია მოჭრილი.

7. **5 რიალი. ავერსი:** რიო-დე-ჟანეიროს მშენებლობების ფონზე, მარჯვნივ პლაჟის ფრენბურთის კოპაგაბანას შეხვედრის მომენტი ასახული. მათ ზემოთ შუაში რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. ფრენბურთის მოედნის ქვიშის ფონზე, ქვემოთ წერია: „ბრაზილია“. **რევერსი:** ქვემოთ, მარცხნიდან მარჯვნივ მუსიკოსთა ჯგუფი დოლზე, სამკუთხასა და აკორდეონზე ჩორინიოს (მუსიკალური სტილი) შესრულების მომენტშია გამოსახული. ზემოთ შუაში ნომინალი 5 რეალია ასახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის გამოშვების 2015 წელია მითითებული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 15 000 ცალია მოჭრილი.

8. **5 რიალი. ავერსი:** მონეტის მარჯვენა მხარეს, „ტიჟუკას“ ტყეში ველოსიპედებით გასეირნების მომენტი, ხოლო უკანა პლანზე ჩინური ხეღია ასახული. მარჯვენა მხარეს რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. ველოსიპედისტის ქვემოთ წერია: „ბრაზილია“. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მარჯვნივ, ხეების ფონზე ოქროს ლომი „ტამარინი“-ა გამოსახული. მარცხნივ, შუაში მონეტის ნომინალი 5 რიალი და გამოშვების 2015 წელია აღნიშნული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 17 000 ცალია დამზადებული.

9. **5 რიალი. ავერსი:** მონეტის მარჯვენა მხარეს, „ტიჟუკას“ ტყეში ველოსიპედებით გასეირნების მომენტი, ხოლო უკანა პლანზე ჩინური ხეღია ასახული. მარჯვენა მხარეს რიოს ოლიმპიური

თამაშების ემბლემაა. ველოსიპედისტის ქვემოთ წერია: „ბრაზილია“. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მარჯვნივ კანაფის ხეზე მჯდარი ფრინველი „თუკანი“. მარცხნივ, შუაში მონეტის ნომინალი 5 რეალი და გამოშვების 2015 წელია აღნიშნული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 15 000 ცალია დამზადებული.

10. **5 რიალი. ავერსი:** მონეტის ქვემოთ ლაგოა როდრიგო დე ფრიტასზე ნიჩბოსნის გაცურვის მომენტიცაა ასახული. მის უკან პლანზე, ზემოთ კორკოვუდას მთაა დახატული. მარჯვნივ შუაში კირიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა. ნიჩბოსნის ქვემოთ წყლის ფონზე წერია „ბრაზილია“. **რევერსი:** შუაში მთელ სიმაღლეზე ყვავილი ჰელიონიაა გამოსახული. მისგან მარჯვნივ, ზემოთ მონეტის ნომინალი, 5 რიალი, ხოლო ქვემოთ, შუაში გამოშვების 2015 წელია მითითებული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 150 ცალია მოჭრილი.

11. **5 რიალი. ავერსი:** მონეტის ქვემოთ, ლაგოა როდრიგო დე ფრიტასზე ნიჩბოსნის გაცურვის მომენტიცაა ასახული. მის უკან პლანზე, ზემოთ კორკოვუდას მთაა დახატული. მარჯვნივ შუაში კირიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული. ნიჩბოსნის ქვემოთ წყლის ფონზე წერია „ბრაზილია“. **რევერსი:** შუაში ორქედებს კომპოზიცია, რომლის ზემოთ, შუაში მონეტის ნომინალი, 5 რიალია აღნიშნული, ხოლო ქვემოთ, შუაში, მონეტის გამოშვების 2015 წელი. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof), მონეტა 180 ცალია დამზადებული.

12. **5 რიალი. ავერსი:** შუაში სტერო დო ფლამენგოს პარკში ორი მორბენალის შეჯიბრის მომენტიცაა ასახული. ქვემოთ, სარბენ ბილიკზე წერია „ბრაზილია“. **რევერსი:** შუაში გამოსახულია ხელოვნების თანამედროვე მუზეუმი, რომელიც დაპროექტებულია ოსკარ ნიმეიერის მიერ. ზემოთ მარცხნივ ნომინალი 5 რეალია გამოსახული. მუზეუმის ქვემოთ, შუაში გამოშვების თარიღი, 2015 წელია მითითებული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 17 500 ცალია მოჭრილი.

13. **5 რიალი. ავერსი:** შუაში სტერო დო ფლამენგოს პარკში ორი მორბენალის შეჯიბრის მომენტი ასახული. ქვემოთ, სარბენ ბილიკზე წერია „ბრაზილია“. **რევერსი:** შუაში, ქვემოთ სამბოდრომი, ხოლო მარჯვნივ ნომინალი 5 რეალია გამოსახული. შუაში ქვემოთ გამოშვების თარიღი, 2015 წელია მითითებული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 18 000 ცალია დამზადებული.

14. **5 რიალი. ავერსი:** რიო-დე-ჟანეიროს მშენებლობების ფონზე, მარჯვნივ პლაჟის ფრენბურთის კოპაგაბანას შეხვედრის მომენტი ასახული. მათ ზემოთ, შუაში რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა. ფრენბურთის მოედნის ქვიშის ფონზე, ქვემოთ წერია: „ბრაზილია“. **რევერსი:** შუაში მუსიკოსი, რომელიც სამბას მელოდიას ასრულებს. ქვემოთ, მარცხნიდან მარჯვნივ მუსიკოსთა ჯგუფი დოლზე, სამკუთხასა და აკორდეონზე დაკვრის მომენტშია გამოსახული. ზემოთ, შუაში ნომინალი 5 რიალია ასახული, ხოლო ქვემოთ მონეტის გამოშვების 2015 წელია მითითებული. მონეტა, გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof), 17,759 ცალია მოჭრილი.

15. **5 რიალი. ავერსი:** მონეტის მარჯვენა მხარეს „ტიჟუკას“ ტყეში ველოსიპედებით გასეირნების მომენტი, ხოლო უკანა პლანზე ჩინური ხეღია ასახული. მარჯვენა მხარეს რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა. ველოსიპედისტის ქვემოთ წერია: „ბრაზილია“. **რევერსი:** მონეტის შუაში, ქვემოთ ყვავილების ფონზე სანაპიროს პეპელაა გამოსახული. მარჯვნივ, ზემოთ მონეტის ნომინალი 5 რეალი და გამოშვების 2016 წელია აღნიშნული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 13 900 ცალია მოჭრილი.

16. **5 რიალი. ავერსი:** მონეტის ქვემოთ, ლაგოა როდრიგო დე ფრიტასზე ნიჩბოსნის გაცურვის მომენტი ასახული. მის უკანა პლანზე, ზემოთ კორკოვუდას მთაა დახატული. მარჯვნივ შუაში კი რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა. ნიჩბოსნის ქვემოთ წყლის ფონზე წერია „ბრაზილია“. **რევერსი:** შუაში მთელ საგანზე ხე „პაუ ბრაზილია“ გამოსახული, რომლის ზემოთ შუაში მონეტის ნომინალი, 5 რიალია მითითებული, ხოლო ქვემოთ, შუაში გამოშვების 2016 წელი. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 13 850 ცალია დამზადებული.

17. **5 რიალი. ავერსი:** შუაში სტერო დო ფლამენგოს პარკში ორი მორბენალის შეჯიბრია ასახული. ქვემოთ, სარბენ ბილიკზე წერია „ბრაზილია“. **რევერსი:** შუაში, მარცხნივ მუნიციპალური თეატრია გამოსახული, ხოლო მარჯვნივ ზემოთ ნომინალი 5 რეალია მითითებული. თეატრის ქვემოთ, შუაში გამოშვების თარიღი, 2016 წელია აღნიშნული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 5 000 ცალია მოჭრილი. გამოშვებული იყო 4 სახეობის 10 რიალიანი მონეტა. შემადგენლობა: ოქრო 0.900 სინჯი, 0,100 % სპილენძი. დიამეტრია 16,0 მმ., წონაა 4.400 გრამი, სისქე 1.1 მმ.

10 რიალიანი მონეტების **რევერსის** არწერილობა ყველა ერთნაირია. მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე თავისუფლების ქანდაკებაა გამოსახული. მარჯვენა გაშლილი ხელის ქვემოთ მონეტის ნომინალი 10 რიალია აღნიშნული, ხოლო მარცხენა გაშლილი ხელის ქვემოთ რიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. ქანდაკების ქვემოთ, შუაში წერია „ბრაზილია“. ტაკიო ფილიპი.

1. **10 რიალი. ავერსი:** შუაში მორბენალი, პირისახით მარცხნივ, 100 მეტრზე დისტანციის გარბენის მომენტში. მის წინ, მარცხენა შუა ადგილიდან, ზემო მხრიდან მარჯვენა მიმართულებით წრიულად წერია: „სწრაფად . მაღლა . ძლიერად“ (CITIUS · ALTIUS · FORTIUS). სარბენ ბილიკზე შუაში მონეტის მოჭრის 2014 წელია მითითებული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 5 000 ცალია გამოშვებული.

2. **10 რიალი. ავერსი:** შუაში მოჭიდავეთა შერკინების მომენტია გამოსახული. მათ გარშემო მარცხენა შუა ადგილიდან, ზემო მხრიდან მარჯვენა მიმართულებით წრიულად წერია: „სწრაფად . მაღლა . ძლიერად“ (CITIUS · ALTIUS · FORTIUS). საჭიდაო ხალიჩაზე, შუაში მონეტის გამოშვების 2015 წელია მითითებული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 5 000 ცალია დამზადებული.

3. **10 რიალი. ავერსი:** შუაში სპორტსმენი ჭოკით ხტომის მომენტშია გამოსახული. მის გარშემო მარცხენა შუა ადგილიდან, ზემო მხრიდან მარჯვენა მიმართულებით წრიულად წერია: „სწრაფად. მაღლა, ძლიერად“ (CITIUS · ALTIUS · FORTIUS). ქვემოთ, შუაში მონეტის გამოშვების 2015 წელია მითითებული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 5 000 ცალია მოჭრილი.

4. **10 რიალი. ავერსი:** შუაში ოლიმპიური ჩირადანია გამოსახული. მის გარშემო მარცხენა შუა ადგილიდან, ზემოდან მარჯვენა მიმართულებით წრიულად წერია: „სწრაფად . მაღლა ძლიერად“ (CITIUS · ALTIUS · FORTIUS). ჩირადანის ქვემო ნაწილში მონეტის დამზადების 2016 წელია მითითებული. გაუმჯობესებული ხარისხის (Proof) მონეტა 5 000 ცალია გამოშვებული.

ტოკიოს ოლიმპიადა 2020 (2021)

2020 წლის ტოკიოს XXXII ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები, არის საერთაშორისო მულტი სპორტული ღონისძიება, რომელიც თავდაპირველად უნდა გამართულიყო 2020 წლის 24 ივლისიდან 9 აგვისტომდე. ღონისძიება გადაიდო 2020 წლის მარტში COVID-19-ის პანდემიის შედეგად. მისი ჩატარება დაგეგმილია 2021 წლის 23 ივლისიდან 8 აგვისტომდე. თამაშებმა შეინარჩუნეს „ტოკიო 2020“ სახელი მარკეტინგისა და ბრენდინგის მიზნებისთვის. ეს არის პირველი შემთხვევა, როდესაც ოლიმპიური თამაშები გადაიდო, მაგრამ არ გაუქმებულა.

2013 წლის 7 სექტემბერს, არგენტინის დედაქალაქ ბუენოს-აირესში შედგა საერთაშორისო ოლიმპიური კომიტეტის (IOC)-ის 125-ე სესია და, მისი გადაწყვეტილებით, ზაფხულის ოლიმპიური თამაშების მასპინძლად იაპონიის დედაქალაქი ტოკიო შეირჩა.

ტოკიო აზიის პირველი ქალაქია, რომელმაც ორჯერ უმასპინძლა ზაფხულის ოლიმპიურ თამაშებს, პირველად 1964 წელს. საერთო ჯამში, ეს იქნება რიგით მეოთხე ოლიმპიური თამაშები, რომელიც გაიმართება იაპონიაში. 1972 წელს (საპორო) და 1998 წელს (ნაგანო) ჩატარდა ზამთრის ოლიმპიური თამაშები.

2020 წლის თამაშებში შემოვა ახალი შეჯიბრებები, მათ შორის 3 x 3 კალათბურთი, თავისუფალი სტილი BMX და მადისონის ველოსიპედი, აგრეთვე სხვა შერეული ღონისძიებები. IOC-ის (სოკ) ახალი პოლიტიკის თანახმად, რომელიც მასპინძელ საორგანიზაციო კომიტეტს საშუალებას აძლევს ტრადიციულის გვერდით ახალი სპორტის სახეობას დაამატონ ოლიმპიურ პროგრამას, ამ თამაშებში იხილავენ კარატეს, სპორტულ ასვლას, სერფინგს და სკეიტბორდინგს, რომლებსაც ოლიმპიადაზე დებიუტი ექნებათ.

ტოკიოს 2020 წლის ზაფხულის ოლიმპიური თამაშების პირველი ვერსიის ემბლემა გამოქვეყნდა 2015 წლის 24 ივლისს. ემბლემა ემყარებოდა ასო “T” – ს „ტოკიო“, „ხვალ“ და „ტრამვაის“. იგი შექმნა იაპონელმა დიზაინერმა კენჯირო სანომ. ამასთან, ემბლემის გამოქვეყნებიდან ერთი კვირის შემდეგ, იდეა პლაგიატურად მიიღო ბელგიის თეატრ დე ლიჟმა. 2015 წლის 2 სექტემბერს ემბლემა მოხსნეს. 2016 წლის 25 აპრილს გაიხსნა ახალი ემბლემა, სახელწოდებით „ჰარმონიზებული ჭადრული ემბლემა“ და ის შექმნა ასაო ტოკოლომ. ყველა ემბლემა არის IOC-ის (სოკ) საკუთრება.

2017 წლის თებერვალში ტოკიოს საორგანიზაციო კომიტეტმა გამოაცხადა ელექტრონიკის გადამუშავების პროგრამა იაპონიის გარემოსდაცვითი სანიტარიული ცენტრისა და NTT Docomo-სთან პარტნიორობით, ითხოვდა ელექტრონული საშუალებების შემოწირულობებს, როგორიცაა მობილური ტელეფონები, რომლებიც მედლების დასამზადებელ მასალებად ითვლება. რვა ტონა ლითონის შეგროვების მიზნით, კოლექციის ყუთები განლაგდა საზოგადოებრივ ადგილებში და NTT Docomo საცალო მაღაზიებში 2017 წლის აპრილში. მედლების დიზაინის კონკურსი დაიწყო იმავე წლის დეკემბერში.

2018 წლის მაისში საორგანიზაციო კომიტეტმა განაცხადა, რომ მათ მიიღეს საჭირო 2,700 კილოგრამი ბრინჯაოს ნახევარი, მაგრამ იბრძვიან საჭირო რაოდენობის ვერცხლის მოსაპოვებლად; მიუხედავად იმისა, რომ ბრინჯაოს და ვერცხლის მედლებისათვის მხოლოდ შესაბამის მასალებს იყენებენ, IOC-ს (სოკ) მოთხოვნები ავალდებულებს, რომ ოქროს მედლებისათვის გამოიყენონ ვერცხლი როგორც საფუძველი. ბრინჯაოს შეგროვება დასრულდა 2018 წლის ნოემბერში, ხოლო დარჩენილი მასალისა 2019 წლის მარტისთვის.

2019 წლის 24 ივლისს გამოქვეყნდა მედლების დიზაინი. ოლიმპიური და პარაოლიმპიური თამაშების მედლები შეიქმნა ჯუნიჩი კაავანის მიერ, ქვეყნის მასშტაბით ჩატარებული შეჯიბრის შემდეგ. პარაოლიმპიური მედლების ახალი თვისებაა ის, რომ ლენტები შეიცავს ერთ, ორ ან სამ სილიკონის ამოზნექილ ხაზს, შესაბამისად, ოქროს, ვერცხლისა და ბრინჯაოს მედლების გასარჩევად.

ისევე როგორც წინა ოლიმპიადებში, ტოკიოს 2020 წლის ოლიმპიურ თამაშებში გამოშვებულია საიუბილეო, სამახსოვრო მონეტები: 100 იენის ნომინალის 20 სახეობის მონეტა; 500 იენის 2 სახეობის მონეტა; 1000 იენის 12 სახეობის მონეტა და 100 იენის 3 სახეობის მონეტა.

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში ორი მოფარიკავის ბრძოლის მომენტი ასახული. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი, “TOKYO 2020”. სულ ქვემოთ კი გამოსახულია საერთაშორისო ოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა.

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი. ჰეისეის 30 წელი (2018)

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში ინვალიდის ეტლით პარაოლიმპიელი სპორტსმენი, იბრძვის ბოჩიას თამაშში. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს პარაოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი: “TOKYO 2020” და “PARALYMPIC GAMES” (პარაოლიმპიური თამაშები).

სულ ქვემოთ კი გამოსახულია საერთაშორისო პარაოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, სამი რკალი: წითელი, ცისფერი და მწვანე. მის გარშემო, ზემოთ ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” (“ტოკიო 2020 პარაოლიმპიური თამაშები”), ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად წერია გამოშვების წელი • 平成 30 年 • ჰეისეის 30 წელი (2018) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი.

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში ორი კარატისტის ორთაბრძოლაა გამოსახული. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ნომინალის ღირებულება ქვემოთ 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020”. სულ ქვემოთ კი გამოსახულია საერთაშორისო ოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. მონეტის შიდა, ზემო ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია: „OLYMPIC GAMES TOKYO 2020“ („ოლიმპიური თამაშები, ტოკიო 2020“). ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად წერია • 平成 30 年 • 100 YEN • ჰეისეის 31 წელი (2019) და ინგლისურად წერია ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი.

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში გამოსახულია სპორტსმენი სკიიტბორდერი ნახტომის მომენტში. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 100 円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელს სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი: „TOKYO 2020“ („ტოკიო 2020“). სულ ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო ოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. მონეტის შიდა, ზემო ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია (OLYMPIC GAMES TOKYO 2020), („ოლიმპიური თამაშები, ტოკიო 2020“). ხოლო ქვედა, ნახევარსფეროში იაპონურად წერია • 平成 31 年 ჰეისეის 31 წელი (1919) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი.

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში გამოსახულია სპორტსმენი ალპინისტი მოძრაობის მომენტში. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 100 円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი. „TOKYO 2020“ („ტოკიო 2020“). სულ ქვემოთ კი გამოსახულია საერთაშორისო ოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. მონეტის შიდა, ზემო ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია „OLYMPIC GAMES TOKYO 2020“ („ოლიმპიური თამაშები, ტოკიო 2020“). ხოლო ქვემო ნახევარსფეროში იაპონურად წერია • 平成 30 年 ჰეისეის 31 წელი და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი მონეტა.

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში გამოსახულია სერფერი მოძრაობის მომენტში. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 100 円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი „TOKYO 2020“ („ტოკიო 2020“). სულ ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო ოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. მონეტის შიდა, ზემო ნახევარსფეროში

ირგვლივ ინგლისურად წერია „OLYMPIC GAMES TOKYO 2020“ („ოლიმპიური თამაშები, ტოკიო 2020“). ხოლო ქვემო, ნახევარსფეროში იაპონურად • 平成 31 年 ჰეისეის 31 წელი და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი.

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში გამოსახულია მშვილდოსანი სროლის მომენტში. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 - იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელს სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“). სულ ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო ოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. მონეტის შიდა, ზემო ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” („ოლიმპიური თამაშები, ტოკიო 2020“). ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად წერია • 令和元年 (რეივას პირველი წელი) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof) 1(2019 წელს) და 1 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof) 2 (2020 წელს).

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში გამოსახულია კანოისტი გამშვებ პუნქტზე გადის. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 - იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“). ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო ოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცის-ფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. მონეტის შიდა, ზემოთ ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” („ოლიმპიური თამაშები, ტოკიო 2020“). ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად – გამოშვების წელი • 令和元年 • (რეივას პირველი წელი) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი 1(2019 წელს).
მაღალი ხარისხის (Proof) 1000 ცალი 2 (2020 წელს).

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში სამი ველოსიპედისტი რბოლის მომენტში. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე ზემოდან ქვემოთ აღნიშნულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020” და სულ ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. მონეტის შიდა, ზემოთ ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია „OLYMPIC GAMES TOKYO 2020“ („ოლიმპიური თამაშები, ტოკიო 2020“). ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად გამოშვების წელი • 令和元年 • (რიევას პირველი წელი) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof) 1(2019 წელს) და
1 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof) 2 (2020 წელს).

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ. სისქე 1,7 მმ. წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** პარაოლიმპიადა. მონეტის შუაში ორი მეკარეა გამოსახული. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს პარაოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020”. ქვემოთ ასევე ინგლისურად “PARALYMPIC GAMES” (პარაოლიმპიური თამაშები). ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო პარაოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, წითელი ცისფერი და მწვანე ფერის სამი რკალი. ზემო ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” („ტოკიო 2020 პარაოლიმპიური თამაშები“). ქვედა, ნახევარსფეროში იაპონურად გამოშვების წელი • 平成 31 年 ჰეისეის 31 წელი (2019), მის გაგრძელებაზე ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN. (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი მონეტა.

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. ავერსი: პარაოლიმპიადა. მონეტის შუაში გამოსახულია პარაოლიმპიელი მშვილდოსანი ინვალიდის ეტლში დახრილი მშვილდით. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 - იაპონია, ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 100 YEN – ასი იენი. რევერსი: მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს პარაოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“) და “PARALYMPIC GAMES” (პარაოლიმპიური თამაშები). სულ ქვემოთ კი გამოსახულია საერთაშორისო პარაოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, წითელი, ცისფერი და მწვანე ფერის სამი რკალი. მის გარშემო, ზედა ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” („ტოკიო 2020 პარაოლიმპიური თამაშები“), ხოლო ქვედა, ნახევარსფეროში იაპონურად გამოშვების წელი • 令和元令 • (რეივას პირველი წელი) და ინგლისურად წერია ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი 1(2019) და 1000 ცალი მონეტა 2 (2020).

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. ავერსი: პარაოლიმპიადა. მონეტის შუაში გამოსახულია პარაოლიმპიელი სპორტსმენი თავის ეს-კორტის მორბენალთან ერთად. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 - იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 100 YEN – ასი იენი. რევერსი: მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს პარაოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი: “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“) და “PARALYMPIC GAMES” (პარაოლიმპიური თამაშები). ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო პარაოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, წითელი, ცისფერი და მწვანე ფერის სამი რკალი. მის გარშემო, ზედა ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” („ტოკიო 2020 პარაოლიმპიური თამაშები“), ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად გამოშვების წელი • 令和元令 • (რეივას პირველი წელი) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი მონეტა 1 (2019 წელს) და
1000 ცალი მონეტა 2 (2020 წელს).

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში ძალოსანი ილეთის მოძრაობის მომენტში. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია, ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი: “TOKYO 2020” და სულ ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. მონეტის შიდა, ზედა ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (ოლიმპიური თამაშები, ტოკიო 2020). ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად • 令和 31 年 • ჰეისეის 31 წელი და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი.

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში ფეხბურთელები კარის წინ თამაშის მომენტში. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国-იაპონია და ნომინალი ქვემოთ 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე ზემოდან ქვემოთ ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020”. სულ ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა, 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. მონეტის შიდა, ზედა ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (ოლიმპიური თამაშები, ტოკიო 2020). ხოლო ქვედა, ნახევარსფეროში იაპონურად • 令和 2 年 • რეივეას 2 წელი 2 (2020) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი მონეტა რეივეას 2 წელი 2 (2020 წელს) და
მაღალი ხარისხის (Proof) 1000 ცალი მონეტა რეივეას 2 წელი 2 (2020 წელს).

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში გამოსახულია ტოკიოს 2020 წლის ოლიმპიური თამაშების თილისმა მირაიტოვა. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ნომინალი ქვემოთ 百 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე ზემოდან ქვემოთ აღნიშნულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020” და სულ ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა, 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. მონეტის შიდა, ზედა ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (ოლიმპიური თამაშები, ტოკიო 2020). ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად • 令和 2 年 • რეივეას 2 წელი 2 (2020) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი მონეტა რეივეას 2 წელი 2 (2020 წელს) და
მაღალი ხარისხის (Proof) 1000 ცალი მონეტა რეივეას 2 წელი 2 (2020 წელს).

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში გამოსახულია ჩოგბურთელი თამაშის მომენტში. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ნომინალი ქვემოთ 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე ზემოდან ქვემოთ აღნიშნულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020”. სულ ქვემოთ ოლიმპიური რგოლებია გამოსახული. მონეტის შიდა, ზედა ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (ოლიმპიური თამაშები, ტოკიო 2020). ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად • 令和 2 年 • რეივეას 2 წელი. 2 (2020) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი მონეტა რეივეას 2 წელი 2 (2020 წელს) და
მაღალი ხარისხის (Proof) 1000 ცალი მონეტა რეივეას 2 წელი 2 (2020 წელს).

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში სამი ფრენბურთელი თამაშის მომენტში. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ნომინალი ქვემოთ 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სი-მაღლეზე ზემოდან ქვემოთ აღნიშნულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020”. სულ ქვემოთ ოლიმპიური რგოლებია გამოსახული. მონეტის შიდა,

ზედა ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (ოლიმპიური თამაშები, ტოკიო 2020). ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად • 令和 2 年 • რეივეას 2 წელი. 2 (2020) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი მონეტა რეივეას 2 წელი 2 (2020 წელს) და
მაღალი ხარისხის (Proof) 1000 ცალი მონეტა რეივეას 2 წელი 2 (2020 წელს).

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** პარაოლიმპიკადა. მონეტის შუაში ორი პარაოლიმპიელი ტანდემი ველოსიპედისტი მოძრაობის მომენტში. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ნომინალის ღირებულება ქვემოთ 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელს სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს პარაოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“) და “PARALYMPIC GAMES” (პარაოლიმპიური თამაშები). სულ ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო პარაოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, წითელი, ცისფერი და მწვანე ფერის სამი რკალი. მის გარშემო, ზემოთ ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” („ტოკიო 2020 პარაოლიმპიური თამაშები“), ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად გამოშვების წელი • 令和 2 年 • (რეივეას მეორე წელი) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი მონეტა რეივეას 2 წელი 2 (2020 წელს) და
მაღალი ხარისხის (Proof) 1000 ცალი მონეტა რეივეას 2 წელი 2 (2020 წელს).

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავერსი:** პარაოლიმპიკადა. მონეტის შუაში ტოკიო 2020-ის, პარაოლიმპიური თამაშების თილისმა. ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ნომინალის ღირებულება ქვემოთ 百円 – ასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელ სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს პარაოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“) და “PARALYMPIC GAMES” (პარაოლიმპიური თამაშები). სულ ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო პარაოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, სამი რკალი წითელი, ცისფერი და მწვანე ფერი. მის გარშემო, ზემოთ ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” („ტოკიო 2020 პარაოლიმპიური თამაშები“), ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად გამოშვების წელი • 令和 2 年 • (რეივეას მეორე წელი) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN • (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი მონეტა რეივას 2 წელი 2 (2020 წელს) და
მაღალი ხარისხის (Proof) 1000 ცალი მონეტა რეივას 2 წელი 2 (2020 წელს).

100 იენი. შემადგენლობა სპილენძ-ნიკელის ნაერთი მოპირკეთებული სპილენძით. მისი დიამეტრია 22,6 მმ., სისქე 1,7 მმ., წონა 4.800 გრამი. **ავრსი:** პარაოლიმპიადა. მონეტის შუაში თამაშის მომენტი გამოსახული. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 100 YEN – (ასი იენი). **რევერსი:** მონეტის შუაში, მთელს სიმაღლეზე, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს პარაოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი: “TOKYO 2020” (“ტოკიო 2020”) და “PARALYMPIC GAMES” (პარაოლიმპიური თამაშები). სულ ქვემოთ კი გამოსახულია საერთაშორისო პარაოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა, წითელი, ცისფერი და მწვანე ფერის სამი რკალი. მის გარშემო, ზემოთ ნახევარსფეროში ირგვლივ ინგლისურად წერია: “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” („ტოკიო 2020 პარაოლიმპიური თამაშები“), ხოლო ქვემოთ, ნახევარსფეროში იაპონურად გამოშვების წელი • 令和 2 • (რეივას მეორე წელი) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 100 YEN (100 იენი).

გამოშვებულია 3.948.000 ცალი მონეტა რეივას 2 წელი 2 (2020 წელს) და მაღალი
ხარისხის (Proof) 1000 ცალი მონეტა რეივას 2 წელი 2 (2020 წელს).

ტოკიოს 2020 წლის ოლიმპიური და პარაოლიმპიური თამაშების მასპინძლებმა ორი 500-იენიანი სამახსოვრო მონეტის დიზაინი შეარჩიეს. მონეტებზე ასახულია XVII საუკუნის მხატვრის, ტავარაია სოტაცუს შესრულებული ჭეჭა-ქუხილისა და ქარის ღმერთების – რაიჯინისა და ფუჯინის ილუსტრაციები, რომლებიც ქვეყნის საგანძურად არის აღიარებული. რაიჯინი – ჭეჭა-ქუხილის ღმერთი ამოტივფრულია ოლიმპიურ მონეტაზე, ხოლო ფუჯინი – ქარის ღმერთი პარაოლიმპიური თამაშებისადმი მიძღვნილ მონეტაზეა ასახული.

500 იენი. შემადგენლობა ბიმეტალიკი, სპილენძ-ნიკელი მოოქროვილი სპილენძით ცენტრში, ნიკელ-თითბერის შენადნობი გარშემო და ირგვლივ (სპილენძი 75%, ნიკელი 12,5%, ცინკი 12,5 %). დიამეტრია 26,5 მმ., სისქე 1,8 მმ., წონა 7,100 გრამი.

ავრსი: მონეტის ირგვლივ, ნიკელ-თითბერის შენადნობში გარშემო წრიულად, ამოზრდილია წერტილები. ამ წრიულ ბილიკზე ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 500 YEN – ხუთასი იენი. მონეტის შუაში, მარცხნივ ამოტივფრულია ჭეჭა-ქუხილის ღმერთი – რაიჯინი, რომელსაც ახლავს ელვის ფრაგმენტები. მთლიანი გამოსახულება ცენტრიდან გადადის გარშემო, ირგვლივ ნიკელ-თითბერის შენადნობში. **რევერსი:** მონეტის ირგვლივ, ნიკელ-

თითბერის შენადნობში 100 იენის ნომინალის საიუბილეო მონეტებზე ასახული 12 სპორტის სახეობაა გამოსახული. მათ შუაში, ქვემოთ იაპონურად წერია მონეტის გამოშვების წელი . 令和 2 年. (რეივას 2 წელი), რაც ნიშნავს 2 (2020) წელს. მონეტის ცენტრში, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020”. ქვემოთ საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა 5 რგოლია გამოსახული, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა.

გამოშვებულია 4.000.000 ცალი მონეტა, რეივას 2 წელი 2 (2020 წელს) და მაღალი ხარისხის (Proof) 1000 ცალი მონეტა რეივას 2 წელი 2 (2020 წელს).

500 იენი. პარაოლიმპიური მონეტა. შემადგენლობა ბიმეტალიკი, სპილენძ-ნიკელი მოოქროვილი სპილენძით ცენტრში, ნიკელ-თითბერის შენადნობი გარშემო და ირგვლივ (სპილენძი 75%, ნიკელი 12,5%, ცინკი 12,5 %), დიამეტრია 26,5 მმ., სისქე 1,8 მმ., წონა 7,100 გრამი. **ავერსი:** მონეტის ირგვლივ, ნიკელ-თითბერის შენადნობში გარშემო, წრიულად ამობურცულია წერტილები. ამ წრიულ ბილიკზე ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 五百円 – ხუთასი იენი. მონეტის შუაში ამოტვიფრულია ქარის ღმერთი – ფუჯინი. **რევერსი:** მონეტის ირგვლივ, ნიკელ-თითბერის შენადნობში გარშემო, 100 იენის ნომინალის საიუბილეო მონეტებზე ასახული 12 სპორტის სახეობაა ამოტვიფრული. იმავე წრეში, ქვემოთ იაპონურად წერია მონეტის გამოშვების წელი • 令和 2 年 • რეივას 2 წელი, რაც ნიშნავს 2 (2020) წელს. მონეტის ცენტრში, ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია პარაოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი: “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“) და “PARALYMPIC GAMES” („პარაოლიმპიური თამაშები“). სულ ქვემოთ კი გამოსახულია საერთაშორისო პარაოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა.

გამოშვებულია 4.000.000 ცალი მონეტა, რეივას 2 წელი 2 (2020 წელს) და მაღალი ხარისხის (Proof) 1000 ცალი მონეტა რეივას 2 წელი 2 (2020 წელს).

1 000 იენი. შემადგენლობა ვერცხლი, სინჯი (.999); დიამეტრი 40,0 მმ., წონა 31,100 გრამი. **ავერსი:** შუაში გამოსახულია აკვადიკაში სამი სპორტსმენის მოძრაობის მომენტი, ტრადიციული რიუსუის ნიმუში, წყლის ნაკადის გამოხატვა. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ნომინალის ღირებულება ქვემოთ 千円 – ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტას ირგვლივ ოქროსფერი ვიწრო ზოლი გასდევს, რომლის შიგნით, ზედა ნახევარსფეროში ინგლისურად წერია: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” („ოლიმპიური თამაშები ტოკიო 2020“), ქვედა ნახევარსფეროში იაპონურად გამოშვების წელი

• 平成 30 年• (ჰეისეის 30 წელი). და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 1000 YEN (1000 იენი). მონეტის შიგნით, მარცხენა ნახევარსფეროში, ზემოდან ქვემოთ, მთელ სიმაღლეზე გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი: "TOKYO 2020" „ტოკიო 2020“. სულ ქვემოთ საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა, 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. საკურას ხე (დეკორატიული ალუბლის გვარის მერქნიანი ხე. მცენარე იაპონიისა და იაპონური კულტურის სიმბოლოდ ითვლება) და გვერდითი გინგოს ფოთლები. მათ ზემოთ, თეთრ ფონზე ტოკიოს პრეფექტურული ხეა გამოსახული.

გამოშვებულია 100 000 უმაღლესი ხარისხის Proof მონეტა.
ჰეისეის 30 წელი 30 (2018 წელი).

1 000 იენი. შემადგენლობა ვერცხლი სინჯი (999); დიამეტრი 40,0 მმ., წონა 31,100 გრამი.
ავერსი: შუაში გამოსახულია ძიუდოს ორი მოჭიდავე ტრადიციული კაკუ-ცუნაგის პატერით. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 千円 – ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შიგნით ირგვლივ, ოქროსფერი ვიწრო ბილიკია, რომლის ზედა წრეში ინგლისურად წერია: "TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES" („ტოკიო 2020 პარაოლიმპიური თამაშები“). ქვედა სფეროში იაპონურადაა აღნიშნული მონეტის გამოშვების წელი • 平成 30 年• (ჰეისეის 30 წელი), რაც ნიშნავს 2018 წელს. მის გაგრძელებაზე ინგლისურად წერია ნომინალის ღირებულება 1000 YEN (1000 იენი). მონეტის შიგნით, მარცხენა ნახევარწრეში, გამოსახულია საკურას ხე და გვერდითი გინგოს ფოთლები. მათ ზემოთ, თეთრ ფონზე ტოკიოს პრეფექტურული ხეა გამოსახული. მარჯვენა ნახევარწრეში ზემოდან ქვემოთ გამოსახულია ტოკიოს პარაოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ქალაქი და ჩატარების წელი "TOKYO 2020" („ტოკიო 2020“), ქვემოთ "PARALYMPIC GAMES" („პარაოლიმპიური თამაშები“) და სულ ქვემოთ გამოსახულია საერთაშორისო პარაოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა. წითელი, ცისფერი და მწვანე ფერის 3 რკალი.

გამოშვებულია 100 000 ცალი მონეტა მაღალი ხარისხის
(Proof). 30 (2018 წელი).

1 000 იენი. შემადგენლობა ვერცხლი, სინჯი (999). დიამეტრი 40,0 მმ., წონა 31,100 გრამი.
ავერსი: შუაში გამოსახულია უროს მტყორცნელი და სარელეო მრბოლელი, იაპონური ტრადიციული ნიმუშით "Tsuyushiba" „ცუუშიბა“, რომელიც გამოსატავს ბალახს მინდორში ნამის წვეთებით. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 千円 – ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტას ირგვლივ ოქროსფერი ვიწრო ზოლი გასდევს, რომლის შიგნით, ზედა ნახევარსფეროში ინგლისურად წერია: "OLYMPIC GAMES TOKYO 2020" (ოლიმპიური თამაშები ტოკიო

2020). ქვედა ნახევარსფეროში იაპონურად წერია გამოშვების წელი • 平成 30 年 • (ჰეისეის 30 წელი). და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 1000 YEN, (1000 იენი). მონეტის შიგნით, მარცხენა ნახევარსფეროში, ზემოდან ქვემოთ, მთელ სიმაღლეზე გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლ-ისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“). სულ ქვემოთ საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. საკურას ხე და გვერდითი გინგოს ფოთლები. მათ ზემოთ, თეთრ ფონზე ტოკიოს პრეფექტურული ხეა გამოსახული.

გამოშვებულია 100 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 31 (2019 წელი).

1 000 იენი. შემაღვენლობა ვერცხლი (999) სინჯის, დიამეტრი 40,0 მმ., სისქე 3,5 მმ. წონა 31,100 გრამი. **ავერსი:** შუაში გამოსახულია ბადმინტონის მოთამაშე, ტრადიციული იაპონური ნიმუშით “Yagasuri”-„იაგასური“, რომელიც გამოხატავს ფურ-ცლებს. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 千 円- ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტას ირგვლივ ოქროსფერი ვიწრო ზოლი გასდევს, რომლის შიგნით, ზედა ნახევარსფეროში ინგლისურად წერია: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” („ოლიმპიური თამაშები ტოკიო 2020“), ქვედა ნახევარსფეროში იაპონურად წერია გამოშვების წელი • 平成 30 年 • (ჰეისეის 30 წელი).

ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 1000 YEN, (1000 იენი). მონეტის შიგნით, მარცხენა ნახევარსფეროში, ზემოდან ქვემოთ, მთელს სიმაღლეზე გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“). სულ ქვემოთ საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. საკურას ხე და გვერდითი გინგოს ფოთლები. მათ ზემოთ, თეთრ ფონზე ტოკიოს პრეფექტურული ხეა გამოსახული.

გამოშვებულია 100 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 31 (2019 წელი).

1 000 იენი. შემაღვენლობა ვერცხლი, სინჯი (.999), დიამეტრი 40,0 მმ. წონა 31,100 გრამი. **ავერსი:** შუაში ბეისბოლის მოთამაშე და სოფტბოლის მოთამაშე მოწყობილია ტრადიციული იაპონური ნიმუშით “Mame-shibori”, რომელიც გამოხატავს პატარა წერტილებს. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალი 千 円- ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტას ირგვლივ ოქროსფერი ვიწრო ზოლი გასდევს, რომლის შიგნით, ზედა ნახევარსფეროში ინგლისურად წერია: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” („ოლიმპიური თამაშები ტოკიო 2020“). ქვედა ნახევარსფეროში იაპონურად წერია

გამოშვების წელი • 平成 30 年 • (ჰეისეის 30 წელი). და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 1000 YEN (1000 იენი). მონეტის შიგნით, მარცხენა ნახევარსფეროში, ზემოდან ქვემოთ, მთელ სიმაღლეზე გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“). სულ ქვემოთ საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. საკურას ხე და გვერდითი გინგოს ფოთლები. მათ ზემოთ, თეთრ ფონზე ტოკიოს პრეფექტურული ხეა გამოსახული.

გამოშვებულია 100 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 31 (2019 წელი).

1 000 იენი. შემადგენლობა ვერცხლი, სინჯი (999), დიამეტრი 40,0 მმ., წონა 31,100 გრამი. **ავერსი:** შუაში გამოსახულია სამი ტანმოვარჯიშე ტრადიციული იაპონური ნიმუშით “Ryotakijima” – „რიოტაკიჯიმა“, რომელიც ჩანჩქერს გამოხატავს. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 千円- ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტას შიგნით ირგვლივ ოქროსფერი ბილიკი გასდევს, რომლის ზედა სფეროში ინგლისურად წერია: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” („ოლიმპიური თამაშები ტოკიო 2020“). ქვედა სფეროში იაპონურადაა აღნიშნული •令和元令• (რიევას პირველი წელი), რაც ნიშნავს მონეტის გამოშვების და გაგრძელებაზე ინგლისურად ნომინალის ღირებულებაა. 100 5 რგოლია (1000 იენი). მონეტის შიგნით, მარცხენა ნახევარსფეროში, ზემოდან ქვემოთ, მთელ სიმაღლეზე გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“). სულ ქვემოთ საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. გაზაფხულზე ყვავილობის პერიოდში. მისი შეფერილობა გრადირებს მკვეთრი ვარდისფრიდან თეთრამდე. მის ზემოთ მუქ ფერში ტოკიოს პრეფექტურული ხეა გამოსახული.

გამოშვებულია 100 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 1 (2019 წელს) და 1 000 ცალი 2 (2020 წელს).

1 000 იენი. შემადგენლობა ვერცხლი, სინჯი (999), დიამეტრი 40,0 მმ., წონა 31,100 გრამი. **ავერსი:** შუაში გამოსახულია წყვილი ძიუდოისტი, ტრადიციული იაპონური ნიმუშით “Kumikikko” – „კუმიკიკო“. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალი 千円- ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტას შიგნით ირგვლივ ოქროსფერი ბილიკი გასდევს, რომლის ზედა სფეროში ინგლისურად წერია: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (ოლიმპიური თამაშები „ტოკიო 2020“). ქვედა სფეროში იაპონურადაა აღნიშნული •令和元令• რიევას პირველი წელი, რაც ნიშნავს მონეტის გამოშვების 2 (2020 წელს). მის გაგრძელებაზე ინგლისურად ნომინალია აღნიშნული – 1000 YEN (1000 იენი).

მონეტის შიგნით, მარცხენა ნახევარსფეროში, ზემოდან ქვემოთ, მთელ სიმაღლეზე გამოსახულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. მის ქვემოთ ინგლისურად წერია ჩატარების ადგილი და თარიღი "TOKYO 2020" („ტოკიო 2020“). სულ ქვემოთ საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა 5 რგოლი, რომელიც წარმოადგენს 5 კონტინენტს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა. საკურა გაზაფხულზე ყვავილობის პერიოდში. მისი შეფერილობა გრადირებს მკვეთრი ვარდისფრიდან თეთრამდე. მის ზემოთ მუქ ფერში ტოკიოს პრეფექტურული ხეა გამოსახული.

გამოშვებულია 100 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 1 (2019 წელს) და 1 000 ცალი 2 (2020 წელს).

1 000 იენი. შემადგენლობა ვერცხლი, .999 სინჯის. დიამეტრი 40,0 მმ., სისქე 3,5 მმ., წონა 31,100 გრამი. **ავერსი:** შუაში გამოსახულია წყვილი ძიუდოისტი, ტრადიციული იაპონური ნიმუში "Shippotsunagi", აერთიანებს წრეებს. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალი 千円 – ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტას შიგნით ირგვლივ ოქროსფერში გასდევს ბილიკი, რომლის ზედა სფეროში ინგლისურად წერია: "OLYMPIC GAMES TOKYO 2020" (ოლიმპიური თამაშები „ტოკიო 2020“). ქვედა სფეროში იაპონურადაა აღნიშნული • 令和元年 •, რაც ნიშნავს რიევას პირველ წელს. მის გაგრძელებაზე ინგლისურად წერია ნომინალი 1000 იენი.

მონეტის შიგნით, მარცხენა ნახევარწრეში, ზემოთ ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, მის ქვემოთ ინგლისურად წერია "TOKYO 2020" და საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა ოლიმპიური ხუთი ფერადი რგოლი. მარჯვენა ნახევარ წრეში გამოსახულია საკურა, გვერდითი გინგო ფოთლები და ზემოთ ტოკიოს პრეფექტურული ხე.

გამოშვებულია 100 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 1 (2019 წელს) და 1 000 ცალი 2 (2020 წელს).

1 000 იენი. შემადგენლობა ვერცხლი (999), სინჯის., დიამეტრი 40,0 მმ., სისქე 3,5 მმ., წონა 31,100 გრამი. **ავერსი:** შუაში გამოსახულია ორი საპირისპირო მხარეს მოცურავე პარაოლიმპიელი. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალი 千円 – ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტას შიგნით ირგვლივ ოქროსფერში გასდევს ბილიკი, რომლის ზედა სფეროში ინგლისურად წერია: "TOKYO 2020" PARALYMPIC GAMES. ქვედა სფეროში იაპონურადაა აღნიშნული • 平成 31 年 •, რაც ნიშნავს მონეტის გამოშვების 31 (2019) წელს. მის გაგრძელებაზე ინგლისურად წერია ნომინალი ღირებულება 1000 იენი. მონეტის შიგნით, მარჯვენა ნახევარწრეში, ზემოთ პარაოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, მის ქვემოთ ინგლისურად წერია "TOKYO 2020"

და „პარაოლიმპიური თამაშები“ მარცხენა ნახევარწრეში გამოსახულია საკურა და გვერდითი გინგო ფოთლები, მის ზემოთ ტოკიოს პრეფექტურული ხე.

გამოშვებულია 100 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 31 (2019 წელს)

1 000 იენი. შემადგენლობა ვერცხლი (999), სინჯის. დიამეტრი 40,0 მმ., სისქე 3,5 მმ., წონა 31,100 გრამი. **ავერსი:** შუაში გამოსახულია ორი მოკრივე ბრძოლის მო-მენტში, მოწყობილი ტრადიციული იაპონური ნიმუშით “Urokomon”, რაც მასშტაბის ნიმუშს ნიშნავს. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია, ხოლო ქვემოთ ნომინალი 千円 - ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტას შიგნით ირგვლივ ოქროსფერში გასდევს ბილიკი, რომლის ზედა სფეროში ინგლისურად წერია: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (ოლიმპიური თამაშები „ტოკიო 2020“). ქვედა სფეროში იაპონურადაა აღნიშნული • 令和 2 年 •, რაც ნიშნავს მონეტის გამოშვების 2 (2020 წელს). მის გაგრძელებაზე ინგლისურად წერია 1000 იენი. მონეტის შიგნით, მარცხენა ნახევარწრეში, ზემოთ ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, მის ქვემოთ ინგლისურად წერია “TOKYO 2020” და საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა ოლიმპიური ხუთი ფერადი რგოლი. მარჯვენა ნახევარწრეში გამოსახულია საკურა და გვერდითი გინგო ფოთლებით, ზემოთ ტოკიოს პრეფექტურული ხე.

გამოშვებულია 100 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 2 (2020 წელს) და
1 000 ცალი 2 (2020 წელს).

1 000 იენი. შემადგენლობა ვერცხლი (999), სინჯის. დიამეტრი 40,0 მმ., სისქე 3,5 მმ., წონა 31,100 გრამი. **ავერსი:** შუაში გამოსახულია ორი მოჭიდავე, ტრადიციული იაპონური ნიმუშით “Kojitsunagi”, რაც ნიშნავს “工” პერსონაჟის დამაკავშირებელ ნი-მუშს. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია, ხოლო ქვემოთ ნომინალი 千円 - ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტას შიგნით ირგვლივ ოქროსფერში გასდევს ბილიკი, რომლის ზედა სფეროში ინგლისურად წერია: “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (ოლიმპიური თამაშები „ტოკიო 2020“). ქვედა სფეროში იაპონურადაა აღნიშნული • 令和 2 年 •, რაც ნიშნავს მონეტის გამოშვების 2 (2020 წელს). მის გაგრძელებაზე ინგლისურად წერია 1000 იენი. მონეტის შიგნით, მარცხენა ნახევარწრეში, ზემოთ ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, მის ქვემოთ ინგლისურად წერია “TOKYO 2020” და საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა ოლიმპიური ხუთი ფერადი რგოლი. მარჯვენა ნახევარწრეში გამოსახულია საკურა და გვერდითი გინგო ფოთლებით, ზემოთ ტოკიოს პრეფექტურული ხე.

გამოშვებულია 100 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 2 (2020 წელს) და
1 000 ცალი 2 (2020 წელს).

1 000 იენი. შემადგენლობა ვერცხლი (999), სინჯის., დიამეტრი 40,0 მმ., სისქე 3,5 მმ., წონა 31,100 გრამი. **ავერსი:** შუაში გამოსახულია პარაოლიმპიელი ჩოგბურთელი, მოწყობილი იაპონური ტრადიციული ნიმუშით “Futasujigoshi”, რაც ნიშნავს ორი ზოლის ქსელის ნიმუშს. მის ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია და ქვემოთ ნომინალი 千円 – ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტას შიგნით ირგვლივ ოქროსფერში გასდევს ბილიკი, რომლის ზედა სფეროში ინგლისურად წერია: “TOKYO 2020” “PARALYMPIC GAMES”. ქვედასფეროში იაპონურადაა აღნიშნული •令和元年• რაც ნიშნავს მონეტის გამოშვების 2 (2020) წელს. მის გაგრძელებაზე ინგლისურად წერია 1000 იენი. მონეტის შიგნით, მარჯვენა ნახევარწრეში, ზემოთ პარაოლიმპიური თამაშების ემბლემაა გამოსახული, მის ქვემოთ ინგლისურად წერია “TOKYO 2020” და „პარაოლიმპიური თამაშები“ მარცხენა ნახევარ წრეში გამოსახულია საკურა და გვერდითი გინგო ფოთლებით, მის ზემოთ ტოკიოს პრეფექტურული ხე.

გამოშვებულია 100 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 2 (2020 წელს) და
1 000 ცალი 2 (2020 წელს).

10 000 იენის 2 სახის ოლიმპიური მონეტა და 1 სახის პარაოლიმპიური მონეტა, გამოშვებული.

10 000 იენი. შემადგენლობა ოქრო, სინჯი (999), დიამეტრი 26,0 მმ., წონა 15.600 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში გამოსახულია იაბუსამე (ცხენით მშვილდოსნობა), მის წინ სიმაღლეზე იაპონური წარწერაა კანჯი სპორტის ფილოსოფიის გამოსახატვაში, 心技体 სული, ტექნიკა, ფიზიკური ძალა. მათ ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია, ხოლო ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 壹万円 – ათი ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტის ირგვლივ, წრიულად ინგლისურად წერია: ზემოთ “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (ოლიმპიური თამაშები „ტოკიო 2020“). ქვემოთ, მარცხენა ნახევარსფეროში იაპონურადაა აღნიშნულია მონეტის გამოშვების წელი •平成30年• ჰეისეის 30 წელი, რაც ნიშნავს 30 (2018) წელს. მის გაგრძელებაზე ინგლისურად წერია ნომინალის ღირებულება 1000 YEN (1000 იენი). მონეტის შუაში ზემოდან ქვემოთ ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემაა. შემდეგ ოლიმპიადის ჩატარების ქალაქი და წელი “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“) და სულ ქვემოთ საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა გამოსახული 5 რგოლით, რომელიც 5 კონტინენტს აღნიშნავს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა.

გამოშვებულია 40 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 30 (2018 წელი).

10 000 იენი. შემადგენლობა ოქრო, სინჯი (999)., დიამეტრი 26,0 მმ., წონა 15.600 გრამი. **ავერსი:** მონეტის მარცხნივ გამოსახულია ნომის ნო სუკურეს ძეგლი. (ის იყო იაპონელი ლეგენდარული სუმოისტი იმპერატორ სუინინის დროს), მარჯვნივ ძვლებერძნული გამარჯვების ქალღმერთი ნიკეს თანამედროვე ექვივალენტი ვიქტორია. მათ შუაში სიმაღლეზე იაპონური წარწერაა, კანჯი სპორტის ფილოსოფიის გამოსატყვამი, სული, ტექნიკა, ფიზიკური ძალა. ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია, ხოლო ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 壹万円 – ათი ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტის ირგვლივ წრიულად ინგლისურად წერია: ზემოთ “OLYMPIC GAMES TOKYO 2020” (ოლიმპიური თამაშები „ტოკიო 2020“).

ქვემოთ, მარცხნივ ნახევარსფეროში იაპონურადაა აღნიშნულია მონეტის გამოშვების წელი • 令和元年 • (რეივას პირველი წელი), რაც ნიშნავს 2020 წელს. მის გაგრძელებაზე ინგლისურად წერია ნომინალის ღირებულება 1000 YEN (1000 იენი). მონეტის შუაში ზემოდან ქვემოთ განლაგებულია ტოკიოს ოლიმპიური თამაშების ემბლემა. შემდეგ ოლიმპიადის ჩატარების ქალაქი და წელი “TOKYO 2020” („ტოკიო 2020“) და სულ ქვემოთ საერთაშორისო ოლიმპიური თამაშების ემბლემა გამოსახული 5 რგოლით, რომელიც 5 კონტინენტს ასახავს და ისინი ცისფერი, შავი, წითელი, ყვითელი და მწვანე ფერისაა.

გამოშვებულია 40 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 1 (2019 წელს) და 1 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 2 (2020 წელს).

10 000 იენი. შემადგენლობა ოქრო სინჯი (999)., დიამეტრი 26,0 მმ., წონა 15.600 გრამი. **ავერსი:** მონეტის შუაში მთა ფუჯის ფონზე ეროვნულ სტადიონზე სპორტსმენები ჩირადდნებით სირბილის მომენტში. მარჯვნივ სიმაღლეზე იაპონურად წერია კანჯი, რომელიც გამოსატყავს სპორტის ფილოსოფიას „სული, ტექნიკა, ფიზიკური ძალა“. ზემოთ იაპონურად წერია 日本国 – იაპონია, ხოლო ქვემოთ ნომინალის ღირებულება 壹万円 – ათი ათასი იენი. **რევერსი:** მონეტის შიგნით ირგვლივ, წრიულად ინგლისურად წერია: ზემოთ “TOKYO 2020 PARALYMPIC GAMES” („ტოკიო 2020 პარაოლიმპიური თამაშები“), ქვემოთ წრიულად იაპონურად წერია • 令和元年 • (რეივას პირველი წელი) და ინგლისურად ნომინალის ღირებულება 10000 YEN (10000 იენი). მონეტის შუაში, ზემოდან ქვემოთ განლაგებულია ტოკიოს პარაოლიმპიური თამაშების ემბლემა. შემდეგ ოლიმპიადის ჩატარების ქალაქი და წელი “TOKYO 2020”, “PARALYMPIC GAMES” („პარაოლიმპიური თამაშები“) სულ ქვემოთ საერთაშორისო პარაოლიმპიური კომიტეტის ემბლემა წითელი, ცისფერი და მწვანე ფერის რკალი.

გამოშვებულია 40 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 2 (2020 წელს) და
1 000 ცალი მაღალი ხარისხის (Proof). 2 (2020 წელს).

ტოკიოს ოლიმპიურ თამაშებისადმი მიძღვნილი 37 სახეობის 4 ნომინალის, 100, 500, 1 000 და 10 000 იენის მონეტები იქნა მოჭრილი. ამასთან გამოყენებული იყო 5 ფერადი სახეობის: სპილენძის, ნიკელის, თითბერის, ვერცხლისა და ოქროს მეტალები. პარაოლიმპიურ თემას მიაძღვნა 100 იენის 6 სახეობის, 500 იენის 1 სახეობის, 1 000 იენის 3 სახეობის და 10 000 იენის 1 სახეობის მონეტა.

ოლიმპიური თამაშების მსგავსი საერთაშორისო სპორტული შეჯიბრება თანდაყოლილი ან შეძენილი ფიზიკური ნაკლის მქონე ადამიანებისთვის საერთაშორისო ოლიმპიური კომიტეტის დახმარებით ტარდება ოთხ წელიწადში ერთხელ იქვე, სადაც ოლიმპიური თამაშები იმართება. ასპარეზობის შემოღების იდეა უკავშირდება ინგლისელი ნეიროქირურგის ლუდვიგ გუტმანის სახელს, რომელმაც მეორე მსოფლიო ომის დროს ქალაქ ეილსბერიში, სტოქ-მენდევინის ჰოსპიტლის ბაზაზე ხერხემლის ტრავმების სამკურნალო ცენტრი დააარსა. მან პირველმა ჩართო აქტიური სპორტი იმ ჯარისკაცთა რეაბილიტაციის პროცესში, რომლებსაც ზურგის ტვინი ჰქონდათ დაზიანებული. 1948 წლის 28 ივლისს სტოქ-მენდევინის ჰოსპიტალში გაიმართა პირველი შეჯიბრება მშვილდოსნობაში. მონაწილენი სარბიელზე ეტლებით გამოვიდნენ. ტურნირი სიმბოლურად დაემთხვა ლონდონის ოლიმპიური თამაშების გახსნის თარიღს. 1956 წელს ლუდვიგ გუტმანმა შეიმუშავა ქარტია, რომელიც საფუძვლად დაედო ინვალიდთა სპორტის განვითარებას მთელ მსოფლიოში. 1960 წელს, რომის XVII ოლიმპიური თამაშების დამთავრებისთანავე, გაიმართა შშმ პირთა საერთაშორისო შეჯიბრება ერთდროულად რამდენიმე სპორტულ დისციპლინაში. მონაწილეობდა 23 ქვეყნის 400-მდე სპორტსმენი.

1976 წელს შვეიცარიაში გაიმართა ზამთრის პირველი თამაშები. 1988 წელს, სეულის ოლიმპიადის დასრულების შემდეგ, ორგანიზატორებმა ოლიმპიური დარბაზები და სტადიონები შშმ პირებს დაუთმეს. აქედან მოყოლებული, ამ შეჯიბრებას პარაოლიმპიური თამაშები ეწოდება. 1982 წელს შეიქმნა შშმ პირთა სპორტის მსოფლიო ორგანიზაციის საკოორდინაციო კომიტეტი, რომელმაც ხელი შეუწყო პარაოლიმპიური მოძრაობის პოპულარიზაციასა და გაფართოებას.

1989 წლიდან ჩამოყალიბდა საერთაშორისო პარაოლიმპიური კომიტეტი. დღეს მის შემადგენლობაში შედის 163 ქვეყნის ეროვნული პარაოლიმპიური კომიტეტი და 5 საერთაშორისო სპორტული ფედერაცია. პარაოლიმპიელები მონაწილეობენ 20-ზე მეტ სპორტულ დისციპლინაში. მათ შორისაა: მშვილდოსნობა, ტყვიის სროლა, მძლეოსნობა, ძალოსნობა, ველოსპორტი, კალათბურთი, ფეხბურთი, ჰოკეი, ფარიკაობა, სათხილამურო სპორტი, მაგიდის ჩოგბურთი და სხვა სახეობები.

1996 წლის ატლანტას XXVI ოლიმპიურ თამაშებზე პირველად მოიჭრა პარაოლიმპიურ თემაზე მიძღვნილი სამახსოვრო მონეტა – პარაოლიმპიელი ბორბლებიან სავარძელში, რომელსაც გამარჯვების სიმბოლოდ ორივე ხელი აქვს აწეული. მას შემდეგ მრავალფეროვანი მონეტები, როგორც ტოკიოს 2020 (2021) წლის ოლიმპიურ თამაშებზე მოიჭრა პირველი შემთხვევა.

მსოფლიოში მოჭრილი მონეტების მიხედვით ნაჩვენებია 124 თემა. ტოკიოს ოლიმპიურ თამაშებისადმი მიძღვნილ მონეტებზე აღბეჭდილია ათეულობით თემა: ოლიმპიური თამაშები, გვირგვინი, არქიტექტურა, ღმერთები, მცენარეები, ცხოველები, სტილიზებული ცხოველები, ეროვნული სპორტის სახეობები, სპორტი და უამრავი სხვა.

სულ ოლიმპიურ თამაშებისადმი მიძღვნილი სამახსოვრო მონეტების რაოდენობა, სახეობის მიხედვით, 376 ერთეულია.

2021

11 DECEMBER

№4

ARCHEOLOGIA

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

Scientific Research Journal of the A. Apakidze Institute
of Archaeology of the European University

A FEW REMARKS ON ZURAB BRAGVADZE'S WORK "PITIAKHSI IN ANCIENT IBERIA" (SOUTH CAUCASUS – AN ARCHAEOLOGICAL CONTEXT / NO. 1 / 2020)

Temur Bibiluri,

Archaeologist; Chief Curator of Museum Collections at the Apolon Kutateladze
Tbilisi State Academy of Arts

I'll speak straightforward. The reviewed article is so full of errors, both in facts and in incorrect quoting of statements and opinions of deceased colleagues, that I can state- this is not a scientific study, but a powerless and low-grade attempt to settle scores with departed colleagues.

Therefore, in order to save the reader (if any) time and effort, I will offer only my analysis of few excerpts.

And one more thing. The author chose a very strange way of quoting the literature used in the reviewed text. Instead of footnotes, all information indicating the pages is placed in the bibliography; moreover, in such a way that the pages are not even indicated in the text, which to some extent makes it difficult, and in some cases even impossible, to link the corresponding place of the used work to the text.

And now let's move on to reviewing the text.

Excerpt I. "It should also be noted that if the pitiaxshs of Iberia of I-III cc. appeared to be government officials loyal to Rome (artifacts found in the burials of the Armaziskhevi and Bori fortresses also confirm this, since most of them are of Roman origin), in the early Middle Ages the pitiaxshs expressed submission to Sasanian Iran (pitiaxsh of Kvemo Kartli Varsken)" [Bragvadze Z. 2020:82]. (Style preserved – T.B.).

There are two opinions in the quoted excerpt, and both are erroneous.

The first opinion is that in the I-III centuries, the pitiaxshs of Iberia appeared to be loyal government officials of Rome. To speak about the loyalty and strong dependence of the highest officials of the Kartlian Kingdom on Rome during the reign of Pharasmanes I and Pharasmanes II the Valiant / Kveli, indicates ignorance of the issue, mildly speaking. It is difficult to imagine that under Pharasmanes I, who spared neither his own brother nor his son, or under the strong rule of Pharasmanes II, the pitiaxshs had the opportunity to

pursue their line in the foreign policy (as well as in the domestic political arena) [Melikishvili G. 1959:337-363; 1959:510-537; Lomouri N. 1981; Lordkipanidze O. 1989:347, 348, etc.]. Just as from the 60s of the III century, during the reign of Amazasp, who was “one of the highest dignitaries of the Sassanid Empire and held a high hierarchical position at the Sassanid court” [Melikishvili G. 1959:394; 1970:565; Lukonin V. 1969:128; Fry R. 1972:295 etc.; Bibiluri T. 2010:69,70].

The author of the article feels this himself: “Although I do not think that the Iberian pitiakhshs had the opportunity to pursue their own foreign policy, this situation is directly related to the change in the country’s foreign policy vector” [Bragadze Z. 2020:20].

The author cannot appeal to Roman imports recorded in the tombs of the pitiakhshs as evidence of his thesis (except in exceptional cases). The matter is much simpler: the Kartlian kingdom in the late Antique period was distinguished by close ties with the outside world, and in these relations trade and economic ties with the Roman Empire played an important role.

Representatives of the Kartli royal court and the social strata close to them aspired to luxury in the same way as the ruling strata of the Roman Empire or Parthia. Obviously, they were no longer satisfied with the products of local craftsmen, and they ordered items made in the recognized centers of Parthia and the Roman Empire.

Z. Bragvadze himself notes: “As for metal (bronze and silver) vessels, they are represented in tombs that are not tombs of Pitiakhshs, but belong to advanced members of society” [2020:82].

It is not known who the author means by “advanced members of society,” but, in addition to families who occupied high levels of the royal court and the social ladder (Armaztsikhe-Bagineti, the Pitiakhshi settlement in the Armaziskhevi, Aragvispiri, Ertso, Bori, Kldeeti, Modinakhe, etc.), many fine examples of Roman imports are recorded in the tombs of not only such socially prominent but economically strong citizens of the capital and other settlements of the kingdom [Machabeli K. 1970; 1976; Ivashchenko M. 1980; Mirianashvili N. 1983:60-62, 65,66; Lordkipanidze O. 1964; 1989: 361-367; Bibiluri T. 2017:42,43; 2018:43-57].

Yes, the inhabitants of the capital and provinces of the kingdom tried their best to keep up with the aristocratic families in their lifestyle. The study of archaeological material recorded in the necropolises of the Kartlian kingdom of the 1st-4th centuries AD shows that they succeeded with more or less success. Therefore, the argument about Roman imports as a sign expressing the exclusivity of any social stratum is an unsuitable argument to support the opinion of the author of the article.

The second opinion is: “... already in the early Middle Ages, the pitiakhshs expressed submission to Sassanid Iran (Kvemo Kartli pitiakhsh Varsken)” [Bragadze Z. 2020:82].

In fact, the Kingdom of Kartli, long before the Middle Ages, had already come under the political influence of Sassanid Iran since the second half of the third century, and this situation continued until the Peace of Nisibis, concluded in 298, which formalized an important defeat for Sassanid Iran in the long-term struggle against the Roman Empire, which served as a turning point in changing the political and, somewhat later, the ideological course of King Mirian.

The life of pitiakhsh Varsken, full of contradictions and tragedy, took place much later, almost a century and a half later...

Excerpt II. “I believe that of the graves studied in Armaziskhevi, the pitiakhshs should have been buried in graves No. 1, 2 and 3, and the rest of the luxurious funeral complexes of the II-III centuries do not belong directly to them and, most likely, belong to other representatives of this ancestral house” [Bragvadze Z. 2020:81].

Mr. Zurab, long before you (A. Apakidze, G. Gobedjishvili, Al. Kalandadze, G. Lomtadze, O. Lordkipanidze, L. Chilashvili, etc.), it was already said and written that Pitiakhshi were buried in graves No. 1 and 3, and the rest of the luxurious burials “do not belong directly to the tombs of Pitiakhshi and most likely belong to other representatives of this ancestral home”. Moreover, Mikhail Ivashchenko prepared a dissertation on the necropolis of pitiakhshi [Ivashchenko M. 1945].

As for grave No. 2, academician Shalva Amiranashvili spoke about this before you, and you also point this out. In other words, this is not your assumption, but the opinion of academician Shalva Amiranashvili, which

you share and should have written anyway.

Excerpt III. “A. Apakidze, in his monograph “Cities and Urban Life in Ancient Georgia”, together with the co-authors of Mtskheta I, changed his earlier opinion and considered only the graves of Aspatur and Bersuma as tombs of the Pitiakhsh, and attributed the second, sixth, seventh and ninth graves of Armaziskhevi to members of the Pitiakhsh family” [Bragvadze Z. 2020:84].

Thus, the author of the reviewed text convinces us that in Mtskheta I the two-pitched grave No. 2 is attributed to the Pitiakhsh; and academician Andria Apakidze, in his monograph published in 1963, together with his co-authors, rejected the opinion expressed. Of course, even in this case, author does not specify the necessary pages from the mentioned works.

Now let's see what the reality is and what the authors of Mtskheta I wrote: “The group under consideration consists of six graves of the Eristavs. (№ 1, 2, 3, 6, 7, 9), as well as four burials associated with them for one reason or another...” [Mtskheta I. 1955:22]. Then, in the appropriate places, it is specified which of these six graves belong directly to the Eristavs, and which belong to their family members.: “The second burial belongs to a woman whose identity is unknown to us, but who was undoubtedly a member of the Eristav family” [Mtskheta I. 1955:40] (emphasis added by me — T.B.). Thus burial No. 2 does not belong to any pitiakhsh, but to a member of the Eristav family- this is an additional explanation for those who do not understand what was written (I will need to repeat this assessment again).

From the certified excerpts, it can be seen that academician Andria Apakidze, first together with the co-authors, and then independently, refers the luxurious burials of the II-III centuries, explored in Armaziskhevi, including the child's tomb, generally to belong to the social stratum of the Pitiakhshi. If necessary, it is specified which of them is the tomb of Pitiakhsh himself, and which is a member of his family.

Thus, academician Andria Apakidze has not changed the opinion previously expressed by him and his co-authors, and this is the result of an incorrect (or undesirable) perception of what the author of the article in question has read.

Excerpt IV. “The problem of the Sharagasi stele has been considered in a rather peculiar and original way. According to A. Apakidze, the stele was originally supposed to be installed in Mtskheta. A similar opinion was expressed by G. Abramishvili, who considered the stele a memorial to the Iberian king Mithridates II. However, none of the authors has convincingly shown why the stele should have stood in Mtskheta and above the royal tomb (where did he find out about the royal tomb?! – T.B.) or who should have been buried in the fourth burial of such importance, that the royal memorial was specially brought from Mtskheta to arrange his tomb?” [Bragadze Z. 2020:85]

I would like to note once again that without proper instructions in the text, it is difficult to find out on which page of a particular work the opinion is quoted in a peer-reviewed article. There are references to the pages in the bibliography, but this does not change the situation; moreover, they do not always correspond to reality.

Academician Andria Apakidze in his monograph “Cities and Urban life in Ancient Georgia” does not mention does not even mention Sharagasi and Mtskheta on any of the pages (pp. 110, 115-117) that Z. Bragadze indicated in the bibliography of his so-called work; instead, in other places of his work he repeatedly discusses this issue. Obviously, neither Mtskheta I, nor the writings of academician Andria Apakidze and Dr. Guram Abramishvili mention anything about the installation of the victory stele over the royal tomb.

Academician Andria Apakidze in the same monograph repeatedly refers to Armaziskhevi as an organic part of the Great Mtskheta; moreover, he devoted a separate paragraph to this issue, the title of which removes all questions – “Armaziskhevi – Eristavi district of the capital” [Apakidze A. 1963:199].

I am bringing one of the quotes from the mentioned paragraph: “As a result of many years of work, the most important archaeological sites were discovered at the confluence of Armaziskhevi, and, in our opinion, one of the most important parts of the ancient city, the Armaziskhevi quarter, the Eristavi quarter of Mtskheta, has been clearly identified (highlighted by the author – T. B.); this quarter is located in the western part the ancient capital...” (emphasis added by the author – T.B.) [Apakidze A. 1963: 200].

Let's compare the mentioned excerpt from the monograph of the late researcher (I emphasize - the researcher - once again) to a quote from Mtskheta I: the inscription of Sharagis, "... is not an epitaph, but a victory stele, which was to be erected in the capital of Iberia, in a prominent place, namely – at Armaziskhevi, where the Eristavs, active participants in the events described in the inscription, took residence" (emphasis added by me – T. B.) [1955: 62].

Excerpt from an article by Dr. Guram Abramishvili: "This stele in memory of the death of the Iberian king was erected in Mtskheta by the royal pitiakhsh Sharagas (emphasis added), and on the stele he carved the "word and such a word" uttered at the funeral of his king" [2004: 37].

Do you see what Mr. Guram Abramishvili actually wrote? Pitiakhsh Sharagas carved the word uttered at the funeral of the tsar on a stele created in honor of the victory, and this stele was erected in Mtskheta.

Maybe I can't read or do not understand what I have read, but I don't see a part, where it would be said that the mentioned stele was installed on the royal tomb. Pitiakhsh Sharagas did not install the victory stele on the royal tomb, but carved on the stele the text of the dedication speech delivered during the funeral of the king: "... in the capital of Iberia, in a prominent place, namely, at Armaziskhevi ...".

You see, what's the matter? The late researchers (I emphasize once again - researchers) Andria Apakidze, Germane Gobedjishvili, Alexander Kalandadze, Giorgi Lomtadze and Guram Abramishvili, like everyone who has studied and is studying the history of Greater Mtskheta, considered the settlement of Pitiakhshi to be a district of Greater Mtskheta, its organic part. Accordingly, when they wrote that Sharagas had erected the Mtskheta stele or "inscriptions found in Mtskheta", it's completely natural.

Which of the above-mentioned authors could have imagined that there would be a "researcher" who would not be able to read what was written clearly or would intentionally read it in such a way as to cast a shadow on previous colleagues; moreover, in a situation where he would not be able to get an answer from them...

The authors of the fundamental work (and not the collection, according to Z. Bragvadze), devoted to the study of the Armaziskhevi Pitiakhshi area, "Mtskheta I", apparently, had a premonition that there would still be at least one who would not be able or willing to fully understand what they had written, and gave a proper explanation to the reasoning about the location of the Sharagas stele. Let us recall once again what is written on the corresponding page of Mtskheta I: the inscription of Sharagasa "is not an epitaph, but a victory stele, which was to be installed in the capital of Iberia, in a prominent place, Armaziskhevi, where the Eristavs, active participants in the events described in the inscription, took residence " [1955:61] (my emphasis- T.B.).

Don't you understand, Zurab? The mentioned stone with the inscription, which, as stated in the source [1955:62], "is not an epitaph, but a victory stele", was installed in an organic part of Mtskheta, in a prominent place, but not on the grave, because, as the third part of the quote has to confirm, it "is not an epitaph, but a victory stele".

Once again, I want to ask, what exactly motivated Z. Bragvadze to write: "The problem of the Sharagas stele is also considered in a very peculiar and original way". Perhaps Z. Bragvadze believes that the Pitiakhshi settlement in Armaziskhevi was not one of the districts of Greater Mtskheta, but was a point independent of the capital? Don't hide it, tell us. There are many equally original judgments in this short article.

The author of the reviewed text either really does not understand what he has read, or his completely incomprehensible anger does not give him peace.

Excerpt V. "The previous view, related to the tomb of Seraphita, has also been revised. Grave seven is considered to be Seraphita's tomb in the collection dedicated to the archaeological research of Armaziskhevi (I repeat, fundamental research, not a collection - T.B.), (T.B. – by academician Andria Apakidze), and in the monograph published in 1963, the sixth grave, in which, according to the original version, Karpak was buried". [Bragadze Z. 2020:85].

So what? Confirming this quote by academician Andriy Apakidze, did you say something new? Or was the deceased researcher exposed for a great scientific sin?

Quote VI. "Considering also that one side of this tomb is the epitaph of Seraphita, it turns out that this per-

son should have been the most exalted in the society of Kartli at that time. Obviously, there is nothing like this, and here it can rather be assumed that the fourth grave belongs to a time when Armaziskhevi and pitiakhshi were no longer remembered in society, when the places of pitiakhshi (Sharagas) and a member of the family of pitiakhshi (Serafita) were no longer inviolable, sacred. Even the memory of these tombs has been erased..." [Bragvadze Z. 2020:85] (emphasis added by me – T.B.).

It's a perfectly logical reasoning... but what to do with the fact that it was said before you, almost 70 years ago, and precisely by those authors, unsuccessful attempt of denigration of whom your article represents.

Let's see what the authors of Mtskheta I write on the same issue: "These two inscribed slabs should have been erected vertically at one time. Consequently, they could be used as building materials only after the structures and tombs of ancient times were destroyed, abandoned and even forgotten" (my emphasis- T.B.) [1955:59,60].

The author of the reviewed work, of course, did not consider it necessary to indicate the corresponding page from Mtskheta I, where, as we see, the same thing is written.

I ask the question: what do you call it, if not appropriating other people's thoughts and passing them off as your own?

Excerpt VII. "...It is simply inconceivable, or very difficult to imagine, that a Pitiakhsh residence, a bathhouse and a cemetery functioned simultaneously on a small territory. Even without chronological inconsistencies, based on sanitary and hygienic standards, it is practically impossible to establish a cemetery just a few meters from the residence and the bathhouse. This practice is unknown to the Hellenistic-Roman period, and, of course, the Armaziskhevi is no exception in this regard..." [Bragvadze Z. 2020:87].

Yes, for that time (and not only) the territories for cemeteries were chosen away from cities (although there are cases of a different order); yes, it is difficult to imagine that "... a pitiakhsh residence, a bathhouse and a cemetery functioned simultaneously on a small territory".

Trust me, it is even more difficult to imagine that the political elite of the Kingdom of Kartli and families with great economic wealth would choose a territory strewn with ruins for the eternal resting of their deceased. And every time they came to honor their dead, they would have to make their way through the ruins...

Excerpt VIII. "As for the appearance of the Pitiakhsh institute in the Kartlian Kingdom as a whole, its lowest chronological date can be assumed to be the end of the 1st century BC or at least the beginning of the 1st century AD, since, based on the political situation, it was during this period that the administrative units of the Kartlian Kingdom- Saeristavo-Sapitiakhsho should have been created" [Bragvadze Z. 2020:87].

So simply, without any argumentation, in one short paragraph, the author of the article devalued the work done by written sources and many Georgian and foreign researchers over the decades; in two lines he crumpled up the most difficult scientific problem- the question of the territorial and administrative structure and time of the Kartlian kingdom. At the same time, this epochal event for the Kartlian kingdom was determined almost with absolute accuracy.

The reason was also explained to us- the appropriate political situation that existed in a specific period of time. It is only a little unclear which event, that occurred during the chosen time period, prompted the Government of the country to carry out these drastic reforms. Perhaps the defeat of Pompey and, in fact, the transformation of the country into a vassal of Rome? Or a hypothetical destructive earthquake reported by a peer-reviewed article?

The discoveries of the author of the reviewed article do not end there. It is difficult for him to escape from this period of time (the end of the 1st century BC or the 1st century AD) and he associates a number of other important events with it.

In particular, as we have seen, the lower chronological date of the establishment of the pitiakhshi institute in the Kartlian kingdom should be considered the end of the 1st century BC or at least the beginning of the 1st century AD. It was this period (the end of the 1st century BC and up to the 70s of the 1st century AD) that was characterized by unprecedented intensive construction in the Kartlian kingdom. During this period, "a

strong earthquake occurred in Kartli, which destroyed the residences of Dedoplistgora and Armaziskhevi and thoroughly destroyed the fortress walls of Mtskheta. And this earthquake should have occurred in the 70s of the 1st century A.D., no later than the year 75", since it was at that time that the Romans were busy rebuilding the defensive complexes of Mtskheta destroyed by the earthquake.

In short, the author offered a truly original and, admittedly, phantasmagorical picture: all the important events in the Kartlian kingdom of the ancient era occurred in a short period of time. This is the end of the 1st century BC and up to the 70s of the 1st century AD [Bragvadze Z. 2020:87].

The author of the reviewed article has combined all the most important military, political, economic events and the most severe natural disasters that have befallen the Kingdom of Kartli, I repeat, in an incomplete century; as well as the discussion of these important events on an incomplete page.

There are several other undoubtedly unusual and controversial provisions in the reviewed text; however, let someone else discuss this at another time.

BIBLIOGRAPHY

1. Abramishvili G. The problems of the Sharagas Stele and Georgian culture. Shalva Amiranashvili State Museum of Art of Georgia. Essays IX. (Geo.)
2. Apakidze, A., Gobedjishvili, G., Kalandadze, A., Lomtadze, G. Archaeological sites of Armaziskhevi from the excavations of 1937-1946 Mtskheta. The results of archaeological research. T. I. Tbilisi 1955. (Geo.)
3. Apakidze A. The ancient culture of Georgia in the light of new archaeological discoveries. Tbilisi 1955. (Geo.)
4. Apakidze A. Cities and urban life in Ancient Georgia. Tbilisi 1963. (Geo.)
5. Bibiluri T. From the History of political and religious relations between the Kingdom of Kartli and Sasanian Iran (the second half of the III century A.D.). National Museum of Georgia. Archaeological Journal of the Shalva Amiranashvili Georgian State Museum of Art. V. Dedicated to the 80th anniversary of the birth of Jurkha Nadiradze. Tbilisi 2010. (Geo.)
6. Bibiluri T. Roman imports in the Kartlian (Iberian) Kingdom. Scientific Research Journal of the Acad. A. Apakidze Institute of Archaeology "Archaeology", N1. 2018. (Geo.)
7. Lomtadze G. On the social and cultural characteristics of the Georgian people in the I-III centuries A.D. Tbilisi 1976. (Geo.)
8. Mirianashvili N. From the history of the material culture of inner Georgia (Aghaiani archaeological sites). Works of the Nasataki archaeological expedition. II. Tbilisi 1983. (Geo.)
9. Ramishvili R. The Ertso valley in the Late Armazian period. Tbilisi 1979. (Geo.)
10. Ramishvili R. Burial ground and settlement of New Zhinvali. Based on the materials of the excavations of 1971-73. Zhinvali. I. Tbilisi 1983. (Geo.)
11. Bibiluri. T. Le importazioni romane nel regno di Kartli (Iberia). Roma E I Georgiani. Le relazioni diplomatiche tra la Georgia e la Santa Sede (1992 – 2017) Studium edizioni. Tamar Grdzeldze (Ed.) 2017. (Ital.)

12. Lomouri N. Y. Georgian–Roman relations. I. Tbilisi 1981. (Russ.)
13. Lordkipanidze O. Italian bronze products found on the territory of ancient Georgia. SA. 1964. (Russ.)
14. Lordkipanidze O. Heritage of Ancient Georgia. Tbilisi 1989. (Russ.)
15. Lukonin V.G. Culture of Sasanian Iran. Moscow 1969. (Russ.)
16. Machabeli K.G. Silver vessels from Armazishevi. Tbilisi 1970. (Russ.)
17. Machabeli K.G. Torevtics of Late Antique Georgia, Tbilisi 1976. (Russ.)
18. Melikishvili G. On the History of ancient Georgia. Tbilisi 1959. (Russ.)

2021

11 DECEMBER

№4

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

АРХЕОЛОГИЯ

Институт археологии имени академика
Андриа Апакидзе

НЕСКОЛЬКО ЗАМЕЧАНИЙ К РАБОТЕ ЗУРАБА БРАГВАДЗЕ «ПИТИАХШИ В АНТИЧНОЙ ИБЕРИИ» (ЮЖНЫЙ КАВКАЗ – АРХЕОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ / №1 / 2020)

Темур Бибилури,

Археолог; Главный хранитель музейных коллекций

Тбилисской государственной академии искусств им. Аполлона Кутателадзе

Скажу прямо. Рецензируемая статья настолько насыщена ошибками, как в фактах, так и в некорректном цитировании высказываний и мнений покойных коллег, что я могу сказать: это не научное исследование, а бессильная и низкопробная попытка свести счеты с ушедшими коллегами.

Поэтому, чтобы сэкономить время и силы читателя (если таковой найдется), я предложу лишь свой анализ нескольких выдержек.

И еще одно. Автор выбрал весьма странный способ цитирования использованной в рецензируемом тексте литературы. Вместо сносок, вся информация с указанием страниц помещена в библиографию; причем так, что в тексте даже не указаны страницы, что в некоторой степени затрудняет, а в ряде случаев делает невозможным, привязку соответствующего места использованной работы к тексту.

А теперь перейдем к рассмотрению текста.

Выдержка I. «Следует отметить и ту реальность, что если в I-III веках питиахши Иберии предстают верными государственными чиновниками Рима (артефакты, найденные в погребениях Армазской и Борисской крепостей, также подтверждают это, поскольку большинство из них римского происхождения), то уже в раннем средневековье питиахши выражают покорность сасанидскому Ирану (питиахш Нижней Картли Варскен)» [Брагвадзе З. 2020:82], (Стиль сохранен – Т.Б.)

В процитированной выдержке два мнения, и оба ошибочны.

I мнение – в I-III веках питиахши Иберии предстают верными государственными чиновниками Рима. а. Говорить о верности и сильной зависимости высших должностных лиц Картлийского царства от Рима во времена правления Фарсмана I и Фарсмана II Квели, мягко говоря, указывает на незнание вопроса. Трудно представить, чтобы при Фарсмане I, который не пощадил ни собственного брата, ни

сына, или при сильном правлении Фарсмана II, питиахши имели возможность проводить свою линию на внешнеполитической (как и на внутривнутриполитической) арене [Меликишвили Г. 1959:337-363; он же. 510-537; Ломоури Н. 1981; Лордкипанидзе О. 1989:347, 348 и др.]. Так же, как и с 60-х годов III века, во времена правления Амазаспа, который был «одним из высших сановников империи Сасанидов и занимал высокое иерархическое положение при дворе Сасанидов» [Меликишвили Г. 1959:394; он же. 1970:565; Луконин В. 1969:128; Фрай Р. 1972:295 и далее; Бибилури Т. 2010:69,70].

Автор статьи сам чувствует это: «Хотя я не думаю, что иберийские питиахши имели возможность проводить собственную внешнюю политику, эта ситуация напрямую связана с изменением внешнеполитического вектора страны» [Брагвадзе З. 2020:20].

б. Автору не подходит апелляция к римскому импорту, зафиксированному в гробницах питиахшей, в качестве доказательства его тезиса (за исключением особых случаев). Вопрос гораздо проще: Картлийское царство в позднеантичный период отличалось тесными связями с внешним миром, и в этих отношениях торговые и экономические связи с Римской империей играли важную роль.

Представители картлийского царского двора и близких к ним в социальном плане слоев стремились к роскоши так же, как и правящие слои Римской империи или Парфии. Очевидно, их уже не удовлетворяли изделия местных мастеров, и они заказывали вещи, изготовленные в общепризнанных центрах Парфии и Римской империи.

З. Брагвадзе сам отмечает: «Что касается металлических (бронзовых и серебряных) сосудов, то они представлены в таких гробницах, которые не являются усыпальницами питиахшей, но принадлежат к продвинутому членам общества» [2020:82].

Неизвестно, кого автор имеет в виду под «продвинутыми членами общества», но, помимо семей, занимавших высокие ступени царского двора и социальной лестницы (Армазцихе-Багинети, поселение питиахшей в Армазской долине, Арагвиспири, Эрцо, Бори, Клдееи, Модинахе и т.д.), немало прекрасных образцов римского импорта зафиксировано в гробницах не столь выдающихся в социальном плане, но экономически крепких граждан столицы и других населенных пунктов царства [Мачабели К. 1970; его же. 1976; Иващенко М. 1980; Мирианашвили Н. 1983:60-62, 65,66; Лордкипанидзе О. 1964; его же. 1989: 361-367; Бибилури Т. 2017:42,43; его же. 2018:43-57].

Да, жители столицы и провинций царства максимально старались не отставать в образе жизни от аристократических семей. Изучение археологического материала, зафиксированного на некрополях Картлийского царства I-IV вв. н.э., показывает, что им это удавалось с большим или меньшим успехом. Следовательно, рассуждение о римском импорте как признаке, выражающем исключительность какого-либо социального слоя, является непригодным аргументом для подкрепления мнения автора статьи.

II мнение: «...уже в раннем средневековье питиахши выражают покорность Сасанидскому Ирану (нижнекартлийский питиахш Варскен)» [Брагвадзе З. 2020:82].

На самом деле, Картлийское царство, задолго до Средневековья, «уже» со второй половины III века нашей эры попало под политическое влияние Сасанидского Ирана, и эта ситуация продолжалась до Нисибинского мира, заключенного в 298 году, который оформил важное поражение Сасанидского Ирана в многолетней борьбе с Римской империей. Именно это поражение послужило переломным моментом в изменении политического, а несколько позже и мировоззренческого курса царя Мириана.

Жизнь питиахша Варскена, полная противоречий и трагизма, произошла гораздо позже, почти через полтора века...

Отрывок II. «Я полагаю, что из исследованных в Армазисхеви захоронений питиахши должны были быть погребены в могилах № 1, 2 и 3, а остальные роскошные погребальные комплексы II-III веков не принадлежат непосредственно усыпальницам питиахшей и, скорее всего, принадлежат другим представителям этого родового дома» [Брагвадзе З. 2020:81].

Господин Зураб, задолго до Вас (А. Апакидзе, Г. Гобеджишвили, Ал. Каландадзе, Г. Ломтатидзе, О. Лордкипанидзе, Л. Чилашвили и др.) уже говорилось и писалось, что в могилах №№ 1 и 3 были погребены питиахши, а остальные роскошные захоронения «не принадлежат непосредственно усыпальницам питиахшей и, скорее всего, принадлежат другим представителям этого родового дома». Более того, Михаил Иващенко подготовил диссертационную работу о некрополе питиахшей [Иващенко М. 1945].

Что касается могилы №2, то и об этом до Вас говорил академик Шалва Амиранашвили, и Вы также на это указываете. То есть, это не Ваше предположение, а мнение академика Шалвы Амиранашвили, которое Вы разделяете и так должны были написать.

Отрывок III. «А. Апакидзе в своей монографии «Города и городская жизнь в Древней Грузии» вместе с соавторами «Мцхета I» изменил ранее высказанное мнение и посчитал гробницами питиахшей только захоронения Аспаруга и Берсумы, а вторую, шестую, седьмую и девятую могилы Армазис-хеви отнес к членам семьи питиахша» [Брагвадзе З. 2020:84].

Таким образом, автор рецензируемого текста убеждает нас, что в «Мцхета I» двухскатная могила №2 отнесена к питиахам; а академик Андрия Апакидзе в своей монографии, изданной в 1963 году, вместе с соавторами отверг высказанное мнение. Разумеется, и в этом случае он не указывает нужные страницы из упомянутых работ.

Теперь посмотрим, какова реальность и что писали авторы «Мцхета I»: «Рассматриваемую группу составляют шесть захоронений эриставов (№ 1, 2, 3, 6, 7, 9), а также четыре захоронения, связанные с ними по тому или иному признаку...» [«Мцхета I». 1955:22]. Затем в соответствующих местах уточняется, какие из этих шести захоронений являются собственными. Далее, в соответствующих местах, уточняется, какие из этих шести захоронений принадлежат непосредственно эристам, а какие – членам их семьи: «Второе захоронение принадлежит женщине, чья личность нам неизвестна, но которая, несомненно, была членом семьи эриставов» [«Мцхета I». 1955:40] (подчеркнуто мной – Т.Б.). То есть, захоронение №2 принадлежит не какому-то питиахшу, а члену семьи эриставов – это дополнительное разъяснение для тех, кто не понимает написанное с первого раза (мне еще понадобится повторить эту оценку).

Из данных выдержек видно, что академик Андрия Апакидзе, сначала совместно с соавторами, а затем самостоятельно, относит роскошные захоронения II-III веков нашей эры, исследованные в Армазисхеви, включая детскую гробницу, в целом к социальному слою питиахшей. При необходимости уточняется, какое из них является усыпальницей собственно питиахша, а какое – члена его семьи.

Таким образом, академик Андрия Апакидзе не изменил ранее высказанное им совместно с соавторами мнение, и это является результатом неправильного (или нежелательного) восприятия прочитанного автором рассматриваемой статьи.

Выдержка IV. «Достаточно своеобразно и оригинально рассмотрена проблема стелы Шарагаси. По мнению А. Апакидзе, стела изначально должна была быть установлена в Мцхете. Аналогичное мнение высказал и Г. Абрамишвили, который посчитал стелу мемориалом иберийского царя Митридата II. Однако ни один из авторов убедительно не показал, почему стела должна была стоять именно в Мцхете и именно над царской гробницей (где он прочитал о царской гробнице?! – Т.Б.) или кем должен был быть погребенный в четвертом захоронении Армазис-хеви, чтобы царский мемориал специально привезли из Мцхеты для обустройства его гробницы?» [Брагвадзе З. 2020:85]

Еще раз хочу отметить, что без должных указаний в тексте затрудняется выяснение, на какой странице того или иного труда находится мнение, цитируемое в рецензируемой статье. В библиографии есть указания на страницы, но это не меняет ситуацию; тем более, что они не всегда соответствуют действительности.

Академик Андрия Апакидзе в монографии «Города и городская жизнь в Древней Грузии» ни на одной из страниц (стр. 110, 115-117), которые З. Брагвадзе указал в библиографии своего труда, даже

не упоминает Шарагаси и Мцхету; однако в других местах работы он неоднократно рассуждает по указанному вопросу. Очевидно, ни в «Мцхета I», ни в трудах академика Андриа Апакидзе и доктора Гурама Абрамишвили ничего не сказано об установке стелы победы над царской гробницей.

Академик Андриа Апакидзе в той же монографии неоднократно касается Армазисхеви как органичной части Великой Мцхеты; более того, он посвятил этому вопросу отдельный параграф, заголовок которого снимает все вопросы – «Армазисхеви – эриставский район столицы» [Апакидзе А. 1963:199].

Я проверяю одну из цитат из упомянутого параграфа: «В результате многолетней работы у слияния Армазисхеви были обнаружены важнейшие археологические памятники, и, по нашему мнению, достаточно ясно выявилась одна из важнейших частей древнего города – квартал Армазисхеви – эриставский квартал города Мцхета (выделено автором – Т.Б.); этот квартал находится в западной части древней столицы...» (выделено автором – Т.Б.) [Апакидзе А. 1963: 200].

Сравним приведенный отрывок из монографии покойного исследователя (еще раз подчеркиваю – исследователя) с цитатой из «Мцхета I»: надпись Шараги, «...представляет собой не эпитафию, а стелу победы, которая должна была быть воздвигнута в столице Иберии, на видном месте, а именно – у Армазисхеви, там, где сидели эриставы, активные участники событий, описанных в надписи» (выделено мной – Т.Б.) [1955: 62].

Отрывок из статьи доктора Гурама Абрамишвили: «Эту стелу в память о смерти иберийского царя воздвиг во Мцхете царский питиахш Шарагас (выделено мной – Т.Б.), и на стеле он высек речь, произнесенную на похоронах своего царя» [2004: 37].

Видите, что на самом деле написал господин Гурам Абрамишвили? Питиахш Шарагас высек на стеле, созданной в честь победы, слово, произнесенное на похоронах царя, и эту стелу воздвигли во Мцхете.

Может я не вижу или не понимаю прочитанное, где бы было сказано, что упомянутая стела была установлена на царской гробнице, Питиахш Шарагас установил не стелу победы на царской гробнице, а высек на стеле текст посвятительной речи, произнесенной во время похорон царя: «...в столице Иберии, на видном месте, а именно – у Армазис-хеви...».

Видите ли, в чем дело? Покойные исследователи (еще раз подчеркиваю – исследователи) Андриа Апакидзе, Германэ Гобеджишвили, Александр Каландадзе, Гиорги Ломтатидзе и Гурам Абрамишвили, как и все, кто изучал и изучает историю Большой Мцхеты, считали поселение питиахшей районом Большой Мцхеты, ее органической частью. Соответственно, когда они писали, что Шарагас установил стелу Мцхете или «надписи, найденные в Мцхете», это было совершенно естественно.

Кто из упомянутых выше авторов мог предположить, что появится «исследователь», который не сможет прочитать ясно написанное или намеренно прочтает его так, чтобы бросить тень на предшествующих коллег; причем в ситуации, когда он не сможет получить от них ответа...

Авторы фундаментального труда (а не сборника, как считает З. Брагвадзе), посвященного изучению района Армазис-хеви питиахшей, «Мцхета I», видимо, предчувствовали, что все же найдется хотя бы один, кто не сможет или не захочет до конца понять прочитанное, и дали надлежащее пояснение к рассуждениям о месте находки стелы Шарагаса. Еще раз вспомним, что написано на соответствующей странице «Мцхеты I»: надпись Шарагаса «представляет собой не эпитафию, а стелу победы, которая должна была быть установлена в столице Иберии, на видном месте, а именно – у Армазис-хеви, там, где восседали эриставы, активные участники событий, описанных в надписи» [1955:61] (выделение мое – Т.Б.).

Уважаемый Зураб! Упомянутый камень с надписью, который, как указано в источнике [1955:62], «является не эпитафией, а стелой победы», был установлен в органичной части Большого Мцхета, на видном месте, но не на могиле, поскольку, как приходится подтверждать третью часть цитаты, он «является не эпитафией, а стелой победы».

Еще раз хочу спросить, что именно здесь побудило З. Брагвадзе написать: «Проблема стелы Шарагаси также рассмотрена весьма своеобразно и оригинально».

Возможно, З. Брагвадзе считает, что поселение питиахшей в Армазисхеви не являлось одним из районов Большой Мцхеты, а было пунктом, независимым от столицы? Не скрывайте, скажите нам. Не менее оригинальных суждений в этой небольшой статье немало.

Автор рецензируемого текста либо действительно плохо понимает прочитанное, либо его совершенно непонятная злоба не дает ему покоя.

Цитата V. «Также пересмотрено прежнее представление, связанное с гробницей Серафиты. В сборнике, посвященном археологическим исследованиям Армазис-хеви (еще раз повторяю – фундаментальному исследованию, а не сборнику – Т.Б.), гробницей Серафиты считается седьмая могила, (Т.Б. – академика Андриа Апакидзе) в монографии, изданной в 1963 году, – шестая могила, в которой, по первоначальной версии, похоронен Карпак» [Брагвадзе З. 2020:85].

И что с того? Подтверждая эту цитату академика Андриа Апакидзе, вы сказали что-то новое? Или разоблачили покойного исследователя в большом научном грехе?

Цитата VI. «Учитывая также, что одна сторона этой гробницы является эпитафией Серафиты, то получается, что эта личность должна была быть самой возвышенной в тогдашнем обществе Картли. Очевидно, что ничего подобного нет, и здесь скорее можно предположить, что четвертая могила относится к тому времени, когда Армазис-хеви и питиахши уже не помнили в обществе, когда места питиахши (Шарагаси) и члена семьи питиахши (Серафита) уже не были неприкосновенными, священными. Даже память об этих гробницах стерлась...» [Брагвадзе З. 2020:85] (выделено мной – Т.Б.).

Совершенно логичное рассуждение... но что делать с тем, что это было сказано до вас, почти 70 лет назад, и именно теми авторами, безуспешную попытку очернить которых и представляет ваша статья.

Давайте посмотрим, что пишут авторы «Мцхета I» по тому же вопросу: «Эти две надписанные плиты в свое время должны были быть воздвигнуты вертикально. Следовательно, их можно было использовать в качестве строительного материала только после того, как сооружения и гробницы древних времен были разрушены, заброшены и даже забыты» (подчеркивание мое – Т.Б.) [1955:59,60].

Автор рецензируемой работы, разумеется, не посчитал нужным указать соответствующую страницу из «Мцхета I», где, как мы видим, написано то же самое.

Я задаю вопрос: как это назвать, если не присвоением чужих мыслей и выдачей их за собственные?

Цитата VII. «...Просто нелегко, или очень трудно представить, что на небольшой территории одновременно функционировали резиденция питиахшей, баня и кладбище. Даже без хронологических несоответствий, исходя из санитарно-гигиенических норм, практически исключено устройство кладбища всего в нескольких метрах от резиденции и бани. Такая практика неизвестна эллинистическо-римскому периоду, и, конечно, Армазская крепость в этом отношении не будет исключением...» [Брагвадзе З. 2020:87].

Да, для того времени (и не только) территории для кладбищ выбирали подальше от городов (хотя есть и случаи другого порядка – Т.Б.); да, трудно представить, что «...на небольшой территории одновременно функционировали резиденция питиахшей, баня и кладбище».

Поверьте, еще труднее представить, что политическая элита Картлийского царства и семьи с большим экономическим достатком выбрали бы для вечного упокоения своих усопших территорию, усеянную развалинами. И каждый раз, приходя почтить своих умерших, им пришлось бы прокладывать путь среди руин...

Отрывок VIII. «Что касается появления института питиахшей в Картлийском царстве в целом, его нижней хронологической датой можно предположить конец I века до н.э. или, по крайней мере, начало I века н.э., так как, исходя из политической ситуации, именно в этот период должны были возникнуть

административные единицы Картлийского царства – эриставства-сапитиахшо» [Брагвадзе З. 2020:87].

Так просто, без всякой аргументации, одним коротким абзацем автор статьи обесценил труд, проделанный письменными источниками и многими грузинскими и зарубежными исследователями на протяжении десятилетий; в двух строках скомкал сложнейшую научную проблему – вопрос территориально-административного устройства и времени Картлийского царства. При этом это, эпохальное событие для Картлийского царства, было определено чуть ли не с абсолютной точностью.

Нам объяснили и основание – подходящую политическую ситуацию, существовавшую в конкретный период времени. Только немного неясно, какое событие, произошедшее в выбранный период времени, подтолкнуло правительство страны к проведению этих кардинальных реформ. Может быть, поражение от Помпея и, фактически, превращение страны в вассала Рима? Или гипотетическое разрушительное землетрясение, о котором сообщает рецензируемая статья?

На этом открытия автора рецензируемой статьи не заканчиваются. Ему трудно вырваться из названного периода времени (конец I века до н.э. или I век н.э.) и он связывает с ним еще ряд важных событий.

В частности, как мы увидели, нижнюю хронологическую дату возникновения института питахшей в Картлийском царстве следует считать конец I века до нашей эры или, по крайней мере, начало I века нашей эры. Именно этот период (конец I века до н.э. и до 70-х годов I века н.э.) характеризуется невиданным ранее интенсивным строительством в Картлийском царстве. В этот промежуток времени произошло сильное землетрясение в Картли, которое уничтожило резиденции Дедоплис-Гора и Армазхиви и основательно разрушило крепостные стены Мцхеты. И это землетрясение должно было произойти в 70-х годах I века н.э., не позднее 75 года, поскольку именно в это время римляне были заняты восстановлением разрушенных землетрясением оборонительных комплексов Мцхеты.

Одним словом, автор предложил действительно оригинальную и, надо признать, фантазмагорическую картину: все важные события в Картлийском царстве античной эпохи произошли в короткий промежуток времени. Это конец I века до н.э. и до 70-х годов I века н.э. [Брагвадзе З. 2020:87].

Автор рецензируемой статьи объединил все важнейшие военно-политические, экономические события и тяжелейшие стихийные бедствия, постигшие Картлийское царство, повторяю, в неполное столетие; так же, как и обсуждение этих важнейших событий на неполной странице.

В рецензируемом тексте встречаются еще несколько, несомненно, неординарных и спорных положений; однако об этом пусть рассуждает кто-нибудь другой и в другое время.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Абрамишвили Г. Проблемы стелы Шарагаси и грузинской культуры. Государственный музей искусств Грузии им. Шалвы Амиранашвили. Очерки. IX. (Груз.)
2. Апакидзе А., Гобеджишвили Г., Каландадзе А., Ломтатидзе Г. Археологические памятники Армазисхеви по раскопкам 1937-1946 гг. Мцхета. Результаты археологических исследований, Т. I. Тбилиси 1955. (Груз.)
3. Апакидзе А. Древнейшая культура Грузии в свете новых археологических открытий. Тбилиси 1955. (Груз.)
4. Апакидзе А. Города и городская жизнь в Древней Грузии. Тбилиси 1963. (Груз.)
5. Бибилури Т. Из истории политических и религиозных отношений Картлийского царства и Сасанидского Ирана (вторая половина III в. н.э.). Национальный музей Грузии. Археологический

- журнал Государственного музея искусств Грузии им. Шалвы Амиранашвили. V. Посвящен 80-летию со дня рождения Джурхи Надирадзе. Тбилиси 2010. (Груз.)
6. Бибилури Т. Римский импорт в Картлийском (Иберийском) царстве. Научно-исследовательский журнал Института археологии им. А. Апакидзе «Археология», №1. Тбилиси 2018. (Груз.)
  7. Ломтатидзе Г. К социальной и культурной характеристике грузинского народа в I-III вв. н.э. Тбилиси 1976. (Груз.)
  8. Мирианашвили Н. Из истории материальной культуры внутренней Грузии (археологические памятники Агаиани). Труды археологической экспедиции Насатакиси, II. Тбилиси 1983. (Груз.)
  9. Рамишвили Р. Эрцосская долина в позднеармазский период. Тбилиси 1979. (Груз.)
  10. Рамишвили Р. Новый могильник и поселение Жинвали. По материалам раскопок 1971-73 гг. Жинвали I. Тбилиси 1983. (Груз.)
  11. Bibiluri. T. Le importazioni romane nel regno di Kartli (Iberia). Roma E I Georgiani. Le relazioni diplomatiche tra la Georgia e la Santa Sede (1992 – 2017) Studium edizioni. Tamar Grdzeldze (Ed.) 2017. (IT.)
  12. Ломоури Н.Ю. Грузино – римские отношения, I. Тбилиси 1981.
  13. Лордкипанидзе О. Итальянские бронзовые изделия, найденные на территории древней Грузии. СА. 1964.
  14. Лордкипанидзе О. Наследие Древней Грузии. Тбилиси 1989.
  15. Луконин В.Г. Культура Сасанидского Ирана. Москва 1969.
  16. Мачабели К.Г. Серебряные фиалы из Армазисхеви. Тбилиси 1970.
  17. Мачабели К.Г. Торевтика позднеантичной Грузии. Тбилиси 1976.
  18. Меликишвили Г. К истории древней Грузии. Тбилиси 1959.

2021

11 DECEMBER

№4

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

არქეოლოგია

მართვის უნივერსიტეტის
აკადემიკოს ა. აფაქიძის სახელობის არქეოლოგიის
ინსტიტუტის სამეცნიერო კვლევითი ჟურნალი

რამდენიმე შენიშვნა ზურაბ ბრაგვაძის ნაშრომზე „პიტიახშები ანტიკური ხანის იბერიაში“ (სამხრეთ კავკასია – არქეოლოგიური კონტექსტი /ნ 1/2020)

თემურ ბიბილური,

არქეოლოგი; თბილისის აპოლონ ქუთათელაძის სახ. სახელმწიფო სამხატვრო
აკადემიის მუზეუმის ფონდების მთავარი მცველი

პირდაპირ ვიტყვი. სარეცენზიო სტატია ისე გაჯერებულია შეცდომებით, ფაქტებისა თუ გარდაცვლილი კოლეგების გამონათქვამებისა და მოსაზრებების არასწორი მოწოდებით, რომ შემოიძლია ვთქვა – ეს არა სამეცნიერო გამოკვლევა, არამედ გარდაცვლილი კოლეგებისადმი ანგარიშსწორების უსუსური და მდარე მცდელობაა.

ამიტომ, მკითხველს (თუ ასეთი გამოჩნდა) მისი დროისა და ენერგიის დაზოგვის მიზნით, მხოლოდ რამდენიმე ამონარიდის ჩემულ ანალიზს შევთავაზებ.

და, კიდევ ერთი. ავტორმა სარეცენზიო ტექსტში გამოყენებულ – განხილული ლიტერატურის დამოწმების ერთობ უცნაური ხერხი აირჩია. სქოლიოს ნაცვლად, მთელი ინფორმაცია, გვერდების მითითებით ჩატანილია ბიბლიოგრაფიაში; თან ისე, რომ ტექსტში გვერდებიც კი არაა მითითებული, რაც გარკვეულწილად ართულებს, რიგ შემთხვევაში კი, შეუძლებელს ხდის გამოყენებული ნაშრომის სათანადო ადგილის მიბმას ტექსტთან.

ახლა კი მივყვით ტექსტის განხილვას.

ამონარიდი I. „უნდა აღინიშნოს, ის რეალობაც, რომ თუ I-III საუკუნეებში იბერიის პიტიახშები რომისადმი ერთგული სახელმწიფო მოხელეები ჩანან (არმაზისხევისა და ბორის სამარხებში აღმოჩენილი არტეფაქტებიც ამასვე ადასტურებს, რადგან უმეტესობა მათგანი რომაული წარმომავლობისაა), უკვე აღრეული მუსაუკუნეებში პიტიახშები უკვე სასანური ირანისადმი მორჩილებას გამოხატავენ (ქვემო ქართლის პიტიახში ვარსქენი)“ [ბრაგვაძე ზ. 2020:82], (სტილი დაცულია – თ.ბ.).

დამოწმებულ ამონარიდში ორი მოსაზრებაა და ორივე მცდარი.

I მოსაზრება – I-III საუკუნეებში იბერიის პიტიახშები რომისადმი ერთგული სახელმწიფო მოხელეები ჩანან. ა. ფარსმან I-ისა და ფარსმან II ქველის ზეობისას, ქართლის სამეფოს უმაღლესი რანგის მოხელეების რომისადმი ერთგულებასა და ძლიერ დამოკიდებულებაზე საუბარი, რბილად რომ ვთქვათ, საკითხის არცოდნაზე მიუთითებს. ძნელად წარმოსადგენია, ფარსმან I-ისა, რომელმაც საკუთარი ძმა და შვილი არ დაინდო, ან ფარსმან II-ის ძლიერი მმართველობის პირობებში, პიტიახშებს შესაძლებლობა ჰქონოდათ საგარეო (ისევე, როგორც საშინაო) ასპარეზზე საკუთარი ხაზი გაეტარებინათ (Меликишвили Г. 1959:337-363; მისივე 1959: 510-537; Ломоური Н. 1981; Лордкипанидзе О. 1989:347,348 და ა.შ.). ისევე, როგორც III ს. 60-იანი წლებიდან, ამაზასპის მეფობისას; ამაზასპისა, რომელიც იყო სასანიდების „იმპერიის ერთ-ერთი უმაღლესი რანგის დიდებული და რომელსაც სასანიდების კარზე ეკავა იერარქიულად მაღალი ადგილი“ [Меликишвили Г. 1959:394; მისივე 1970:565; Луконин В.1969:128; Фрай Р. 1972:295 და შმდ.; ბიბილური თ. 2010:69,70].

ამას სტატიის ავტორიც გრძნობს: „თუმცა, არა მგონია, იბერიის პიტიახშებს საკუთარი საგარეო პოლიტიკის განხორციელების საშუალება ჰქონოდათ, ეს ვითარება პირდაპირ არის დაკავშირებული ქვეყნის საგარეო ვექტორების ცვლილებასთან“ [ბრაგვაძე ზ. 2020:20];

ბ. ავტორს, საკუთარი თეზის საბუთად არ გამოადგება პიტიახშების სამარხებში დაფიქსირებულ რომაულ იმპორტზე აპელირება (გარდა გამონაკლისი შემთხვევებისა); საკითხი გაცილებით მარტივია – ქართლის სამეფო, გვიანანტიკურ ხანაში გამოირჩეოდა გარე სამყაროსთან მჭიდრო ურთიერთობებით და ამ ურთიერთობებში რომის იმპერიასთან სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირები მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა.

ქართლის სამეფო კარისა და სოციალურად მათთან ახლო მდგომი ფენების წარმომადგენლები ისევე მიიღტვოდნენ ფუფუნებისაკენ, როგორც რომის იმპერიისა თუ პართიის მმართველი ფენები. ცხადია, მათ აღარ აკმაყოფილებდათ ადგილობრივ ოსტატთა ნახელავი და ისინი პართიისა და რომის იმპერიის საყოველთაოდ აღიარებულ ცენტრებში დამზადებულ ნივთებს უკეთავდნენ.

ზ. ბრაგვაძე თვითონაც აღნიშნავს: „რაც შეეხება მეტალის (ბრინჯაოსა და ვერცხლის) სურებს, ისინი წარმოდგენილია ისეთ სამარხებში, რომლებიც არ არის პიტიახშების საძვალეები, მაგრამ ეკუთვნის საზოგადოების დაწინაურებულ პირებს“ [ბრაგვაძე ზ. 2020:82].

არ ვიცი, ვის გულისხმობს ავტორი „საზოგადოების დაწინაურებულ პირებში“, მაგრამ სამეფო კარისა და სოციალური კიბის მაღალ საფეხურზე მდგომი ოჯახების გარდა (არმაზციხე-ბაგინეთი, პიტიახშების დასახლება არმაზისხევში, არაგვისპირი, ერწო, ბორი, კლდეეთი, მოდინახე, და ა.შ.), რომაული იმპორტული ნაწარმის არაერთი მშვენიერი ნიმუშია დაფიქსირებული დედაქალაქისა და სამეფოს სხვა დასახლებული პუნქტების სოციალური თვალსაზრისით არც თუ გამორჩეულ, მაგრამ ეკონომიკურად წელმაგარ მოქალაქეთა სამარხებში [მაჩაბელი კ. 1970.; მისივე 1976; Ивашенко М. 1980; მირიანაშვილი ნ. 1983:60-62, 65,66; Лордкипанидзе О. 1964; მისივე 1989: 361-367; ბიბილური თ. 2017:42,43; მისივე 2018:43-57].

დიახ, დედაქალაქისა და სამეფოს პროვინციების მცხოვრებნი მაქსიმალურად ცდილობდნენ, ცხოვრების წესით არ ჩამორჩენოდნენ არისტოკრატიულ ოჯახებს. ქართლის სამეფოს ახ. წ. I-IV სს. სამაროვნებზე დაფიქსირებული არქეოლოგიური მასალის შესწავლით ირკვევა, რომ ეს მათ მეტ-ნაკლები წარმატებით გამოდიოდათ. შესაბამისად, მსჯელობა რომაული იმპორტზე, როგორც რომელიმე სოციალური ფენის გამორჩეულობის გამომხატველ ნიშანზე, უვარგისი არგუმენტი სტატიის ავტორის მოსაზრების გასამყარებლად.

II მოსაზრება – „...უკვე აღრეული მუსაუკუნეებში პიტიახშები უკვე სასანური ირანისადმი მორჩილებას გამოხატავენ (ქვემო ქართლის პიტიახში ვარსქენი)“ [ბრაგვაძე ზ. 2020:82].

რეალურად, ქართლის სამეფო, აღრეშუასაუკუნეებამდე გაცილებით ადრე, „უკვე“ ახ. წ. III ს. მე-2 ნახევრიდან მოექცა სასანიდური ირანის პოლიტიკური გავლენის ქვეშ და ეს ვითარება გაგრძელდა 298 წ. დადებულ ნისიბინის ზავამდე, რომლითაც გაფორმდა სასანური ირანის მნიშვნელოვანი მარცხი

რომის იმპერიასთან მრავალწლიან ბრძოლაში. სწორედ ეს მარცხი იქცა გარდამტეხ მომენტად მეფე მირიანის პოლიტიკური და ოდნავ მოგვიანებით მსოფლმხედველობრივი გეზის შეცვლისა.

პიტიახშ ვარსკენის წინააღმდეგობრივი და ტრაგიზმით აღსავსე ცხოვრება კი გაცილებით გვიან, თითქმის საუკუნე ნახევრის შემდეგ იყო...

ამონარიდი II. „ჩემი ვარაუდით, არმაზისხევში შესასწავლილი სამარხებიდან პიტიახშები დაკრძალული უნდა ყოფილიყვნენ NN 1, 2 და 3 სამარხებში, ხოლო II-III საუკუნეების დანარჩენი მდიდრული სამარხული კომპლექსები არ მიეკუთვნებიან უშუალოდ პიტიახშთა საძვალეებს და ისინი უფრო ამ საგვარეულო სახლის სხვა წარმომადგენლების კუთვნილი უნდა იყოს“ [ბრაგვაძე ზ. 2020:81].

ბატონო ზურაბ, თქვენამდე დიდი ხნით ადრე (ა. აფაქიძე, გ. გობეჯიშვილი, ალ. კალანდაძე, გ. ლომთათიძე, ო. ლორთქიფანიძე, ლ. ჭილაშვილი და სხვ.) უკვე ითქვა და დაიწერა, რომ NN 1 და 3 სამარხებში პიტიახშები იყვნენ დაკრძალულნი, ხოლო დანარჩენი მდიდრული სამარხები „არ მიეკუთვნებიან უშუალოდ პიტიახშთა საძვალეებს და ისინი უფრო ამ საგვარეულო სახლის სხვა წარმომადგენლების კუთვნილი უნდა იყოს“. მეტიც, მიხეილ ივამჩენკოს საღისერტაციო ნაშრომი ჰქონდა მომზადებული პიტიახშების სამაროვნის შესახებ [Иващенко М. 1945].

მე-2 სამარხს რაც შეეხება, ესეც თქვენამდე ბრძანა აკად. შალვა ამირანაშვილმა და ამას თქვენც უთითებთ. ე.ი., ეს თქვენი ვარაუდი კი არა, აკად. შალვა ამირანაშვილის მოსაზრებაა, რომელსაც თქვენც იზიარებთ და ასეც უნდა დაგეწერათ.

ამონარიდი III. „ა. აფაქიძემ თავის მონოგრაფიაში „ქალაქები და საქალაქო ცხოვრება ძველ საქართველოში“ შეცვალა „მცხეთა I“-ის თანავტორებთან ერთად ადრე გამოთქმული მოსაზრება და პიტიახშთა სამარხებად მიიჩნია მხოლოდ ასპაგურისა და ბერსუმას სამარხები, ხოლო არმაზისხევის მეორე, მეექვსე, მეშვიდე და მეცხრე სამარხები მიაკუთვნა პიტიახშის ოჯახის წევრებს“ [ბრაგვაძე ზ. 2020:84].

ამრიგად, სარეცენზიო ტექსტისავტორი გვარწმუნებს, რომ „მცხეთა I“-ში N2 ორფერდასახურავიანი სამარხი მიკუთვნებულია პიტიახშებისადმი; ხოლო, აკად. ანდრია აფაქიძემ 1963 წ. გამოცემულ საკუთარ მონოგრაფიაში თანავტორებთან ერთად გამოთქმული მოსაზრება უარყო. ცხადია, არც ამ შემთხვევაში უთითებს ნახსენები ნაშრომებიდან საჭირო გვერდებს.

ახლა ვნახოთ, როგორია რეალობა და რას წერდნენ „მცხეთა I“-ის ავტორები: „განსახილველ ჯგუფს შეადგენს ერისთავთა ექვსი სამარხი (NN 1, 2, 3, 6, 7, 9) და აგრეთვე მათთან ამა თუ იმ ნიშნით დაკავშირებული ოთხი სამარხი...“ [„მცხეთა I“. 1955:22]. შემდეგ კი, სათანადო ადგილებში, დაკონკრეტებულია ამ ექვსი სამარხიდან რომელია საკუთრივ ერისთავების და რომელი მათი ოჯახის წევრების: „მეორე სამარხი ეკუთვნის ქალს, რომლის ვინაობა არ ვიცით, მაგრამ რომელიც უეჭველად ერისთავთა ოჯახის წრის ერთ-ერთი წევრის უნდა ყოფილიყო“ [„მცხეთა I“. 1955:40] (ხაზი ჩემია – თ.ბ.). ანუ, N2 სამარხი არა რომელიმე პიტიახშის, არამედ ერისთავთა ოჯახის წრის ერთ-ერთი წევრისაა – დამატებით განმარტებას აკეთებენ მათთვის ვინც ერთხელ დაწერილს ვერ ან არ იგებს (ამ შეფასების გამოკრება კიდევ დამჭირდება).

დამოწმებული ამონარიდებით ჩანს, რომ აკად. ანდრია აფაქიძე, ჯერ თანავტორებთან ერთად, ხოლო მოგვიანებით დამოუკიდებლად, არმაზისხევში შესწავლილ ახ. წ. II-III სს. მდიდრულ სამარხებს, მათ შორის ბავშვის საკრძალავსაც, ზოგადად აკუთვნებს პიტიახშების სოციალურ ფენას; საჭიროების შემთხვევაში ხდება დაზუსტება, მათგან რომელია საკუთრივ პიტიახშის განსასვენებელი და რომელი მათი ოჯახის წევრის.

ასე, რომ აკად. ანდრია აფაქიძეს არ შეუცვლია თანავტორებთან ერთად ადრე გამოთქმული მოსაზრება და ეს განსახილველი სტატიის ავტორის მიერ წაკითხულის სწორად ვერ (ან არ) აღქმის შედეგია.

ამონარიდი IV. „საკმაოდ თავისებურად და ორიგინალურადაა განხილული მარაგასის სტელის

პრობლემაც. ა. აფაქიძის მოსაზრების თანახმად, სტელა თავდაპირველად აღმართული უნდა – ყოფილიყო მცხეთაში. ანალოგიური მოსაზრება გაიმეორა გ. აბრამიშვილმაც და სტელა მიიჩნია იბერიის მეფე მითრიდატე II-ის მემორიალად. თუმცა, არც ერთ ავტორს დამაჯერებლად არ უჩვენებია, რატომ უნდა მდგარიყო სტელა მაინცა და მაინც მცხეთაში და მაინც და მაინც მეფის საფლავზე (სად ამოიკითხა მეფის საფლავი?! – თ.ბ.) ან ისეთი ვინ უნდა ყოფილიყო არმაზისხევის მეოთხე სამარხში დაკრძალული პირი, რომ მეფის მემორიალი საგანგებოდ მოეტანათ მცხეთიდან მისი სამარხის მოსაწყობად?“ [ბრაგვაძე ზ. 2020:85]

კიდევ ერთხელ უნდა ავღნიშნო, რომ ტექსტში სათანადო მითითების გარეშე რთულდება გარკვევა იმისა, ამა თუ იმ ნაშრომის რომელ გვერდზეა სარეცენზიო სტატიაში დამოწმებული მოსაზრება. ბიბლიოგრაფიაში არის მითითებები გვერდებზე, მაგრამ ეს არ ცვლის ვითარებას; მით უფრო, რომ ისინი ყოველთვის არ შეესაბამებოდა რეალობას.

აკად. ანდრია აფაქიძეს, მონოგრაფიის „ქალაქები და საქალაქო ცხოვრება ძველ საქართველოში“, არცერთ იმ გვერდზე (გვ. 110,115-117), რომელიც ზ. ბრაგვაძეს აქვს მითითებული თავისი ოპუსის ბიბლიოგრაფიაში, სიტყვაც არა აქვს ნათქვამი შარაგასისა და მცხეთის შესახებ; სამაგიეროდ, ნაშრომის სხვა ადგილებში, იგი არაერთგზის მსჯელობს აღნიშნულ საკითხზე. ცხადია, არც მცხეთა I-ში, არც აკად. ანდრია აფაქიძისა და დოქტ. გურამ აბრამიშვილის ნაშრომებში არაფერია ნათქვამი მეფის საფლავზე გამარჯვების სტელის აღმართვის შესახებ.

აკად. ანდრია აფაქიძე, იმავე მონოგრაფიაში არაერთგზის ეხება არმაზისხევს, ვითარცა დიდი მცხეთის ორგანულ ნაწილს; მეტიც, მან საგანგებო პარაგრაფიც მიუძღვნა ამ საკითხს, რომლის სათაურიც ყველა კითხვის ნიშანს ხსნის – „არმაზისხევი – დედაქალაქის საერისთავო უბანი“ [აფაქიძე ა. 1963:199].

ვიმოწმებ ერთ-ერთ ამონარიდს ნახსენები პარაგრაფიდან: „წლების მანძილზე ჩატარებული მუშაობის შედეგად არმაზისხევის შესართავთან უმნიშვნელოვანესი არქეოლოგიური ძეგლები გამოიხეურდა და, ჩვენი აზრით, საკმაოდ აშკარად გამოჩნდა ძველი ქალაქის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნაწილი – არმაზისხევის უბანი – ქალაქ მცხეთის საერისთავო უბანი (ხაზგასმა ავტორისა – თ.ბ.); ეს უბანი ძველი დედაქალაქის დასავლეთ ნაწილშია...“ (ხაზგასმა ავტორისა – თ.ბ.) [აფაქიძე ა. 1963:200].

აღნიშნული ამონარიდი განსვენებული მკვლევრის (კიდევ ერთხელ ვუსვამ ხაზს – მკვლევრის) მონოგრაფიიდან, შევადაროთ ციტატას „მცხეთა I“-დან: შარაგასის წარწერა, „...წარმოადგენს არა ეპიტაფიას, არამედ გამარჯვების სტელას, რომელიც აღმართული უნდა ყოფილიყო იბერიის დედაქალაქში, თვალსაჩინო ადგილას, კერძოდ – არმაზისხევთან, იქ სადაც მსხდარან წარწერაში მოთხრობილი მოვლენების აქტიური მონაწილე ერისთავები“ (ხაზი ჩემია – თ.ბ.) [1955:62].

ამონარიდი დოქტ. გურამ აბრამიშვილის სტატიიდან: „ეს სტელა იბერიის მეფის გარდაცვალების აღსანიშნავად აღუმართავს მცხეთაში მეფის პიტიახშ შარაგასს (ხაზი ჩემია – თ.ბ.) და სტელაზე თავისი მეფის დაკრძალვაზე წარმოთქმული „სიტყვა და ასეთი სიტყვა“ ამოუკვეთინებია“ [2004:37].

ხედავთ, სინამდვილეში რა უწერია ბატონ გურამ აბრამიშვილს? პიტიახშ შარაგასს, გამარჯვების აღსანიშნავად შექმნილ სტელაზე ამოუკვეთინებია მეფის დაკრძალვაზე წარმოთქმული სიტყვა და ეს სტელა აღუმართავთ მცხეთაში.

იქნებ მე ვერ ვხედავ, ან წაკითხულს ვერ ვიგებ, სადმე სიტყვა თუა თქმული იმის თაობაზე, რომ აღნიშნული სტელა მეფის საფლავზე დაუდგამთ?! პიტიახშ შარაგასს მეფის საფლავზე კი არ აღუმართავს გამარჯვების სტელა, არამედ მეფის დაკრძალვისას წარმოთქმული მიძღვნილი სიტყვის ტექსტი ამოუკვეთინებია „...იბერიის დედაქალაქში, თვალსაჩინო ადგილას, კერძოდ – არმაზისხევთან...“ დადგმულ სტელაზე.

ხედავთ, როგორაა საქმე? განსვენებულ მკვლევრებს (კიდევ ერთხელ ვუსვამ ხაზს – მკვლევრებს) ანდრია აფაქიძეს, გერმანე გობეჯიშვილს, ალექსანდრე კალანდაძეს, გიორგი ლომთათიძესა

და გურამ აბრამიშვილს, ისევე როგორც ყველას, ვინც დიდი მცხეთის ისტორიას სწავლობდა და სწავლობს, პიტიახშთა დასახლება დიდი მცხეთის უბნად, მის ორგანულ ნაწილად მიაჩნდათ; შესაბამისად, როდესაც ისინი წერდნენ, რომ შარაგასს სტელა აღუმართავს მცხეთას ან „მცხეთაში აღმოჩენილი წარწერებით“, ეს სრულიად ბუნებრივია.

რას წარმოიდგენდა ზემოთ ნახსენებ ავტორთაგან რომელიმე, რომ გამოჩნდებოდა „მკვლევარი“, გარკვევით დაწერილის წაკითხვას რომ ვერ შეძლებდა ან შეგნებულად ისე წაკითხავდა და შემდეგ წარმოაჩენდა, რომ ჩრდილი მიეყენებია წინამორბედი კოლეგებისადმი; თანაც ისეთ ვითარებაში, როდესაც მათგან პასუხს ვერ მიიღებდა...

პიტიახშთა არმაზისხევის უბნის შესწავლისადმი მიძღვნილი ფუნდამენტური ნაშრომის (და არა კრებულის, როგორც მიაჩნია ზ. ბრაგვაძეს) „მცხეთა I“ ავტორებმა, ეტყობა გუმანიტ იგრძნეს, რომ მაინც გამოჩნდებოდა თუნდაც ერთი, წაკითხულის ბოლომდე კარგად ვერ ან არ გამგები და შარაგასის სტელის აღმოჩენის ადგილზე მსჯელობას სათანადო განმარტებაც მოაყოლეს. კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ, რა წერია „მცხეთა I“ სათანადო გვერდზე: შარაგასის წარწერა, „...წარმოადგენს არა ეპიტაფიას, არამედ გამარჯვების სტელას, რომელიც აღმართული უნდა ყოფილიყო იბერიის დედაქალაქში, თვალსაჩინო ადგილას, კერძოდ – არმაზისხევთან, იქ სადაც მსხდარან წარწერაში მოთხრობილი მოვლენების აქტიური მონაწილე ერისთავები“ [1955:61] (ხაზი ჩემია – თ.ბ.).

გაიგეთ ბატონო ზურაბ? აღნიშნული წარწერიანი ქვა, რომელიც „...წარმოადგენს არა ეპიტაფიას, არამედ გამარჯვების სტელას...“ [1955:62], აღმართული ყოფილა დიდი მცხეთის ორგანულ ნაწილში, თვალსაჩინო ადგილას, მაგრამ არა საფლავზე, რადგან, (მიწვეს ამონარიდის მესამედ დამოწმება) ის „...წარმოადგენს არა ეპიტაფიას, არამედ გამარჯვების სტელას...“.

კიდევ ერთხელ მინდა ვიკითხო, რა არის აქ ისეთი, რამაც ზ. ბრაგვაძეს დააწერინა: „საკმაოდ თავისებურად და ორიგინალურადაა განხილული შარაგასის სტელის პრობლემა“-ო. იქნებ, ზ. ბრაგვაძეს მიაჩნია, რომ პიტიახშთა არმაზისხევის დასახლება არ წარმოადგენდა დიდი მცხეთის ერთ-ერთ უბანს და ის დედაქალაქისაგან დამოუკიდებელი პუნქტი იყო? ნუ დაგვიმალავს, გვითხრას. ამაზე არანაკლებ ორიგინალური მოსაზრებები ამ მცირე მოცულობის სტატიაში ხომ არაერთია.

სარეცენზიო ტექსტის ავტორი ან მართლა მწყრალადაა წაკითხულის გაგებასთან, ან სრულიად გაუგებარი ღვარძლი არ აძლევს მოსვენებას.

ამონარიდი V. „ასევე გადაიხედა სერაფიტას სამარხთან დაკავშირებული ადრინდელი შეხედულება. არმაზისხევის არქეოლოგიური კვლევა ძიებისადმი მიძღვნილ კრებულში (კიდევ ერთხელ გიმეორებთ – ფუნდამენტური კვლევა და არა კრებული – თ.ბ.) სერაფიტას საძვალედ მიჩნეულია მეშვიდე, (აკად. ანდრია აფაქიძის – თ.ბ.) 1963 წელს გამოცემულ მონოგრაფიაში კი მეექვსე სამარხი, რომელშიც, თავდაპირველი ვერსიით, დაკრძალულია კარპაკი“ [ბრაგვაძე ზ. 2020:85].

და მერე რა. აკად. ანდრია აფაქიძის ამ ამონარიდის დამოწმებით, რაიმე ახალი თქვით? თუ დიდ სამეცნიერო ცოდვაში ამხილეთ განსვენებული მკვლევარი?

ამონარიდი VI. „თან იმასაც თუ გავითვალისწინებთ, რომ ამ სამარხის ერთი მხარე სერაფიტას ეპიტაფიაა, მაშინ გამოდის, რომ ეს პიროვნება ყველაზე აღმატებული უნდა ყოფილიყო ქართლის მაშინდელ საზოგადოებაში. ცხადია, რომ მსგავსი არაფერია და აქ უფრო იმის დაშვება შეიძლება, რომ მეოთხე სამარხი იმ დროისაა, როდესაც არმაზისხევი და პიტიახშები საზოგადოებას აღარ ახსოვდა, პიტიახშისა (შარაგასი) და პიტიახშის ოჯახის წევრის (სერაფიტა) აღარაა ხელშეუხებელი, წმინდა ადგილები. თვით ამ სამარხების შესახებაც გამქრალია ხსოვნა...“ [ბრაგვაძე ზ. 2020:85] (ხაზი ჩემია – თ.ბ.).

სრულიად ლოგიკური მსჯელობაა... მაგრამ რა ვუყოთ იმას, რომ ეს თქვენამდე, თითქმის 70 წლის წინ უკვე იყო ნათქვამი და სწორედ იმ ავტორების მიერ, რომელთა განქიქების უსუსურ მცდელობას წარმოადგენს თქვენი სტატია.

ვნახოთ, რა უწერიათ იმავე საკითხზე “მცხეთა I” ავტორებს: „ეს ორივე წარწერიანი ფილაქვა თავის დროზე შვეულად უნდა ყოფილიყო აღმართული. მაშასადამე, მათი საშენ მასალად გამოყენება მხოლოდ მას შემდეგ შეიძლებოდა, როდესაც ძველი დროის ნაგებობანი და სამარხები მოშლილი, მიტოვებული და მივიწყებულიც კი იქნებოდა“ (ხაზი ჩემია – თ.ბ.) [1955:59,60].

სარეცენზიო ნაშრომის ავტორს, ცხადია, საჭიროდ არ ჩაუთვლია “მცხეთა I”-დან სათანადო გვერდის მითითება, სადაც, როგორც ვნახეთ, ზუსტად იგივე წერია.

კითხვას ვსვამ – რა ქვია ამას, თუ არა სხვისი ნააზრევის მითვისება და საკუთარ მოსაზრებად წარმოჩენა?

ამონარიდი VII. „...უბრალოდ წარმოუდგენელია, ან ძალიან ძნელად წარმოსადგენია, რომ ერთსა და იმავე დროს მცირე ტერიტორიაზე ერთდროულად ფუნქციონირებდა პიტიანშების რეზიდენცია, აბანო და სასაფლაო. ქრონოლოგიური შეუსაბამობის გარეშე, სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმებიდან გამომდინარე, თითქმის გამორიცხულია, რეზიდენციიდან და აბანოდან სულ რამდენიმე მეტრში სასაფლაოს გამართვა. ასეთი პრაქტიკა უცნობია ელინისტურ-რომაული ხანისათვის და ცხადია, არმაზისხევი ამ თვალსაზრისით გამონაკლისი ვერ იქნება...“ [ბრაგვაძე ზ. 2020:87].

დიახ, მოცემული დროისათვის (და, არამარტო), სასაფლაოებისათვის ტერიტორიას ირჩევდნენ ქალაქებიდან მოშორებით (თუმცა, გვაქვს სხვა რიგის შემთხვევებიც – თ.ბ.); დიახ, ძნელად წარმოსადგენია, რომ „...ერთსა და იმავე დროს მცირე ტერიტორიაზე ერთდროულად ფუნქციონირებდა პიტიანშების რეზიდენცია, აბანო და სასაფლაო“.

დამერწმუნეთ, კიდევ უფრო ძნელად წარმოსადგენია, რომ ქართლის სამეფოს პოლიტიკური ელიტისა და დიდი ეკონომიკური შეძლების ოჯახებს, საკუთარი გარდაცვლილებისათვის საუკუნო განსასვენებლად შეერჩიათ ნანგრევებით მოფენილი ტერიტორია. და, ყოველ ჯერზე, საკუთარი მიცვალებულებისათვის პატივის მისაგებად მისულებს, გზა უნდა გაეკვლიათ ნანგრევებში...

ამონარიდი VIII. “რაც შეეხება ქართლის სამეფოში, ზოგადად, პიტიანშების ინსტიტუტის გაჩენას, მის ქვედა ქრონოლოგიურ თარიღად შეიძლება ვივარაუდოთ ქ. წ. I საუკუნის მიწურული, ან ქ. შ. I ს-ის დასაწყისი მაინც, რადგან, პოლიტიკური ვითარებიდან გამომდინარე, სწორედ ამ პერიოდში უნდა წარმოქმნილიყო ქართლის სამეფოს საგამგეო ერთეულები – საერისთავოები-საპიტიანშოები” [ბრაგვაძე ზ. 2020:87].

ასე მარტივად, ყოველგვარი არგუმენტაციის გარეშე, ერთი მოკლე აბზაცით გააბათილა სტატიის ავტორმა წერილობითი წყაროებისა და არაერთი ქართველი თუ უცხოელი მკვლევარის მიერ ათწლეულების მანძილზე განხორციელებული შრომა; ორიოდ სტრიქონში ჩატია ურთულესი სამეცნიერო პრობლემა – ქართლის სამეფოს ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული მოწყობის საკითხი და დრო. თანაც ეს, ქართლის სამეფოსათვის ეპოქალური მოვლენა, ლამის აბსოლუტური სიზუსტით განსაზღვრა.

საფუძველიც აგვიხსნა – დროის იმ კონკრეტულ მონაკვეთში არსებული შესაფერისი პოლიტიკური ვითარება. მხოლოდ, ცოტა გაურკვეველია, დროის აღებულ მონაკვეთში განვითარებულმა რომელმა მოვლენამ მისცა ბიძგი ქვეყნის ხელისუფლებას აღნიშნული კარდინალური რეფორმების გასატარებლად. იქნებ პომპეუსთან მარცხმა და, ფაქტობრივად, ქვეყნის რომის ვასალად ქცევამ? ან ჰიპოთეტურმა დამანგრეველმა მიწისძვრამ, რომლის შესახებაც გვამცნობს სარეცენზიო სტატია?

ამით არ სრულდება სარეცენზიო სტატიის ავტორის მიგნებები. მას უძნელდება დროის დასახელებული მონაკვეთიდან (ქ. წ. I საუკუნის მიწურული, ან ქ. შ. I ს.) თავის დაღწევა და კიდევ არაერთ მნიშვნელოვან მოვლენას აკავშირებს მასთან.

კერძოდ, როგორც ვნახეთ, „სწორედ (ხაზი ჩემია – თ.ბ.) ქ. წ. I საუკუნის მიწურული, ან ქ. შ. I ს-ის დასაწყისი მაინც“, უნდა მივიჩნიოთ ქართლის სამეფოში, ზოგადად, პიტიანშების ინსტიტუტის გაჩენის ქვედა ქრონოლოგიურ თარიღად... სწორედ ეს პერიოდი (ქ. წ. I ს-ს მიწურული და ქ. შ. I ს-ს 70-იან წლებამდე...) ხასიათდება ქართლის სამეფოში მანამდე არნახული, ინტენსიური

მშენებლობით... სწორედ დროის ამ მონაკვეთში მოხდა „... ქართლში ძლიერი მიწისძვრა, რომელმაც შეიწირა დედოფლის გორისა და არმაზისხევის რეზიდენციები და საფუძვლიანად დაანგრია მცხეთის სასიმაგრო კედლები...; და, ეს მიწისძვრა უნდა ყოფილიყო „... ქ. შ. I ს-ს 70-იან წლებში, არაუგვიანეს 75 წლისა...“, რადგან რომაელები სწორედ ამ დროს არიან დაკავებული მიწისძვრით დანგრეული მცხეთის თავდაცვითი კომპლექსების აღდგენით.

ერთი სიტყვით, ავტორმა შემოგვთავაზა მართლაც ორიგინალური და ცოტა არ იყოს, ფანტასმაგორიული სურათი – ანტიკური ხანის ქართლის სამეფოში ყველა მნიშვნელოვანი მოვლენა მომხდარა დროის ერთ მოკლე მონაკვეთში. ესაა „ქ. წ. I ს-ს მიწურული და ქ. შ. I ს-ს 70-იან წლებამდე“ [ბრაგვაძე ზ. 2020:87].

სარეცენზიო სტატიის ავტორმა, ქართლის სამეფოს თავს გადამხდარი ყველა უმნიშვნელოვანესი სამხედრო-პოლიტიკური, ეკონომიკური მოვლენა და უმძიმესი სტიქიური უბედურება ჩატია, ვიმეორებ, ერთ არასრულ ასწლეულში; ისევე როგორც, ამ უმნიშვნელოვანეს მოვლენებზე მსჯელობა ერთ არასრულ გვერდში.

სარეცენზიო ტექსტში გვხვდება კიდევ რამდენიმე, უდავოდ არაორდინარული და საკამათო დებულება; თუმცა, ამის შესახებ სხვა დროს და სხვამ იმსჯელოს.

ბიბლიოგრაფია:

1. აბრამიშვილი გ. შარაგასის სტელას და ქართული კულტურის პრობლემები. საქართველოს აკად. შალვა ამირანაშვილის სახ. ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმი. ნარკვევები IX.
2. აფაქიძე ა., გობეჯიშვილი გ., კალანდაძე ა., ლომთათიძე გ. არმაზისხევის არქეოლოგიური ძეგლები 1937-1946 წწ. განათხარის მიხედვით. მცხეთა, არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგები, ტ. I. თბილისი 1955.
3. აფაქიძე ა. საქართველოს უძველესი კულტურა ახალ არქეოლოგიურ აღმოჩენათა შუქზე. თბილისი 1955.
4. აფაქიძე ა. ქალაქები და საქალაქო ცხოვრება ძველ საქართველოში. თბილისი 1963.
5. ბიბილური თ. ქართლის სამეფოსა და სასანიდური ირანის პოლიტიკური და რელიგიური ურთიერთობების ისტორიიდან (ახ. წ. III ს. მე-2 ნახევარი). საქართველოს ეროვნული მუზეუმი. აკად. შალვა ამირანაშვილის სახ. ხელოვნების მუზეუმის არქეოლოგიური ჟურნალი, V. მიძღვნილი ჯურხა ნადირაძის დაბადების მე-80 წლისთავი-სადმი. თბილისი 2010.
6. ბიბილური თ. რომაული იმპორტი ქართლის (იბერიის) სამეფოში. აკად. ა. აფაქიძის სახ. არქეოლოგიის ინსტიტუტის სამეცნიერო-კვლევითი ჟურნალი „არქეოლოგია“, N1. თბილისი 2018.
7. ლომთათიძე გ. ქართველი ხალხის სოციალური და კულტურული დახასიათებისათვის ახ. წ. I-III სს. თბილისი 1976.
8. მირიანაშვილი ნ. შიდა ქართლის მატერილური კულტურის ისტორიიდან (აღაიანის არქეოლოგიური ძეგლები). ნასატაკისის არქეოლოგიური ექსპედიციის შრომები, II. თბილისი 1983.
9. რამიშვილი რ. ერწოს ველი გვიანარმაზულ ხანაში. თბილისი 1979.

10. რამიშვილი რ. ახალი ქიზვალის სამაროვანი და ნამოსახლარი. 1971-73 წწ. განათხარის მიხედვით, ქიზვალი I. თბილისი 1983.
11. Bibiluri T. Le importazioni romane nel regno di Kartli (Iberia). Roma E I Georgiani. Le relazioni diplomatiche tra la Georgia e la Santa Sede (1992-2017) Studium edizioni. Tamar Grdzeldze (Ed.) 2017.
12. Н.Ю. Грузино – римские отношения, I. Тбилиси 1981.
13. Лордкипанидзе О. Итальянские бронзовые изделия, найденные на территории древней Грузии. СА. 1964.
14. Лордкипанидзе О. Наследие Древней Грузии. Тбилиси 1989.
15. Луконин В.Г. Культура Сасанидского Ирана. Москва 1969.
16. Мачабели К.Г. Серебряные фиалы из Армазисхеви. Тбилиси 1970.
17. Мачабели К.Г. Торевтика позднеантичной Грузии, Тбилиси 1976.
18. Меликишвили Г. К истории древней Грузии. Тбилиси 1959.